SCRIITORII ROMÂNI MODER

A. I. ODOBESCU

OPERE LITERARE

EDIȚIE CRITICĂ CU INTRODUCERE,
NOTE ȘI VARIANTE DE
SCARLAT STRUȚEANU

www.dacoromanica.ro

FUNDAȚIA PENTRU LITERATU
ȘI ARTĂ REGELE CAROL

A. I. ODOBESCU

OPERE LITERARE

www.dacoromanica.ro

S'AU TRAS DIN ACEASTĂ CARTE, PE
HÂRTIE VIDALON, TREIZECI
DE EXEMPLARE NEPUSE ÎN COMERȚ,
: : NUMEROTATE DELA 1 LA 30 : :

www.dacoromanica.ro

A. I. ODOBESCU

OPERE LITERARE

EDIȚIE CRITICĂ CU INTRODUCERE, NOTE ȘI VARIANTE

de

SCARLAT STRUȚEANU

Cu șapte planșe afară din text

BUCUREȘTI
FUNDAȚIA PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ «REGELE CAROL II»
39, Bulevardul Lascar Catargi, 39
1 9 3 8

www.dacoromanica.ro

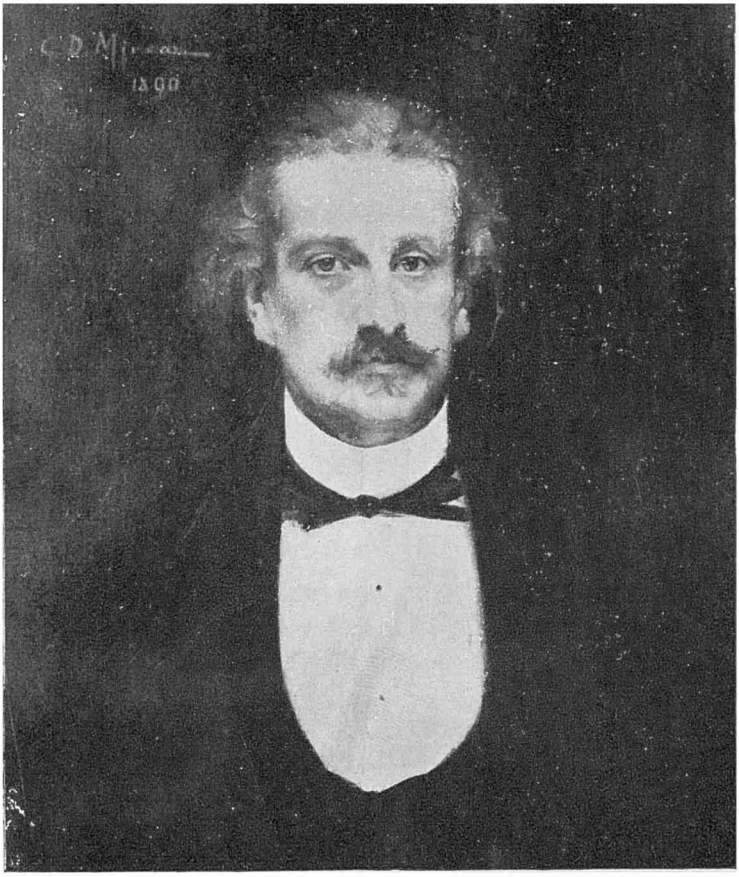

ALEXANDRU ODOBESCU
la 1890, în vârstă de 57 de ani.
Portret în uleiu de C. D. Mirea. Pinacoteca Statului .

www.dacoromanica.ro

PREFAŢĂ

Multă vreme, dacă nu chiar până în ultimul timp, Al. Odobescu a fost considerat ca un diletant al limbii româneşti adevărate, ca unul care a fost crescut, în atmosfera socotită aleasă a înstrăinării ciocoieşti, cu guvernantă şi profesori aduşi de peste hotare, pentru ca, după aceea, să-şi continue studiile la Paris, şi apoi, întors în Ţară să n'aibă ce căuta în ogorul limbii străbune, fiindcă n'ar avea de unde s'o cunoască.

O concepţie poporanistă aproape sectară exclude din rosturile identificării cu « limba veche şi înţeleaptă » pe toţi aceia care nu sunt fii de ţărani.

Este aici, fără îndoială, o eroare pe care empirismul nostru ieftin o comite cu o convingere îndărătnică.

Intr'adevăr. Al. Odobescu n'a fost fiu de ţăran şi n'a trăit în veacul al XVI-lea al cărui graiu ni-l evoacă ; în schimb, a fost român autohton, obârşia familiei sale putându-se urmări până în veacul al XVIII-lea [1]) *când un Ion Odobescu se află între ctitorii bisericii Sfânta Vlaherna, zidită sau terminată de Mavrogheni Vodă (1786—1790) în Bucureşti.*

Acest Ion Odobescu, decedat înainte de 1816, pare să fi fost fiul unui Constantin şi tată, la rândul său, al lui Ion Odobescu, colonelul dela 1848, şi al căpitanului Răducanu Odobescu, mort la 1843.

---

[1]) Vezi articolul nostru: *Câţiva străbuni ai lui Al. Odobescu*, în « Ramuri », Ianuarie 1937. Această prefaţă aduce câteva rectificări articolului de mai sus, în urma cercetării sentinţei de hotărnicie a moşiei *Odobeasca*, sentinţă aflată în dosarul Tribunalului Telcorman, n. 487/844. Această sentinţă precizează filiaţiunea *Odobeştilor* şi elimină contradicţia iscată din confuzia grefierului

www.dacoromanica.ro

Alexandru Odobescu, scriitorul nostru, este, după cum se ştie, feciorul colonelului revoluţionar dela 1848.

Cu o asemenea autohtonie cunoscută de altfel incomplet, fiindcă izvoarele nu ne mai vorbesc despre alţi strămoşi ai ctitorului bisericii Sfânta Vlaherna, afară de tatăl său, autorul nostru are mai întâi dreptul de a fi socotit ca unul care ştia românește de acasă şi care auzise pe părinţii lui cel puţin, vorbind această limbă [1]*, iar prin studiile sale serioase de istorie şi arheologie, putea cu multă competenţă să se ocupe de trecutul românesc; apoi, prin talentul său literar, era mai ales chemat să reînvie datinile, moravurile şi graiul străbun, pe care îl avea în*

---

care a legalizat actul de vânzare a lui *Ion Răducanu Odobescu*, utilizat de noi în articolul din «Ramuri». Așa dar, filiaţiunea este următoarea:

Constantin Odobescu
|
Ion Odobescu, epitrop la 1788 al bisericii Sf. Vlaherna, zidită de Mavrogheni Vodă (1786—1790) în Bucureşti († înainte de 1816).
|
Răducanu Odobescu, căpitan († 1843). — *Ion Odobescu*, colonel şi membru al guvernului revoluţionar dela 1848 din Bucureşti (1793—1857).
|
Ion Odobescu, (1834—1926). — *Constantin Odobescu*, colonel (1842—1901) — *Alexandru Odobescu*, scriitorul (1834—1895).

[1]) Numele de *Odobescu* al familiei vine dela moşia situată lângă cătunul «Odobeasca» pendinte de satul «Drăgşani». Odobeasca se află în judeţul Teleorman. Moşia Drăgşani, stăpânită din tată în fiu de familia Odobeştilor, a ajuns în posesia colonelului I. Odobescu care a lăsat-o fiului său Alexandru. Acesta din urmă o vinde la 1870 lui I. Culoglu. Actul de vânzare se află transcris la Nr. 11, pag. 15, a registrului de transcripţiuni al Tribunalului Teleorman din 1870. Originea sa muntenească explică până la un punct dorinţa scriitorului, realizată, de a da pentru Ţara Românească ceeace C. Negruzzi dăruise pentru Moldova

www.dacoromanica.ro

sânge, îl auzea în casa părintească, îl găsea şi în cronicari, şi nu-l învăţase din dicţionarul lui Cihac [1]) *redactat în franţuzeşte cu 22 ani după apariţia primei sale naraţiuni istorice.*

Iată de ce socotim binevenită o editare critică a scrierilor sale literare caracteristice, astăzi, când preocupările şi idealurile literare ale unui Odobescu sunt privite mai mult cu bunăvoinţă decât cu înţelegere.

Zăbovind pe textele generaţiilor defuncte ale scriitorilor noştri, nu ne facem numai o datorie banală către neamul nostru, ci una dintre cele mai sacre.

Şi cu atât mai mult ajungem la această îndeplinire, cu cât scriitorul de altădată, adus din nou, prin editarea operei sale, în mijlocul

---

în legătură cu evocarea trecutului nostru istoric, în cunoscutele *Scene istorice* ale amândorura. Dacă C. Negruzzi voise să fie *moldovean* în povestirile sale istorice, Al. Odobescu ţinuse să fie, din această cauză, *muntean*.

Ipoteza emisă până acum, că strămoşii colonelului revoluţionar dela 1848 ar fi fost ardeleni, cred că nu se mai poate menţine.

De altminteri o întreagă toponimie de dincoace de Carpaţi e în legătură cu acest nume. Astfel, pe lângă cătunul Odobeasca, numit mai înainte « Fălănica », care, împreună cu comuna « Muţi », cătunul « Drăgşani » şi cătunul « Drăgşenei », a format comuna « Drăgşenei », situată pe dealul despre Vest a văii şi pârâului « Zbârgleaza », avem următoarea serie toponomică:

Odobeasca, com. rurală (jud. Râmnicu-Sărat).

Odobeşti, com. rurală (jud. Bacău), situată pe râul « Odobul » şi întemeiată de Ion Odob.

Odobeşti, com. urbană, podgorie (jud. Putna).

Odobeşti, com. rurală (jud. Dâmboviţa).

Odoboaia, luncă (jud. Buzău), lângă com. « Lopătari », la poalele Muntelui « Furul-Mic », între « Izvorul Oprii » şi « Izvorul Furului ».

Odoba sau Hodoba, vale (jud. Buzău), lângă com. « Cândeşti », începe din poalele « Muntelui Cerbul » de lângă « Malul Liliacului » şi se scurge în râul Buzău între « Sătucul » şi « Cândeşti ».

Odobeni, sat (jud. Buzău), lângă com. « Măgura », acum desfiinţat.

Odobeni, vechia numire a cătunului « Palaga » (jud. Buzău), lângă com. « Măgura ».

[1]) A. de Cihac, *Dictionnaire d'étymologie Daco-romane*, Francfort s/M, I. *Eléments latins, comparés avec les autres langues romanes*, 1870. II. *Eléments slaves, magyars, turcs, grecs-modernes et albanais*, 1879.

www.dacoromanica.ro

nostru, s'a frământat într'un fel sau într'altul pentru idealurile neamului său.

Într'adevăr, Alexandru Odobescu este unul dintre studenții români care, în primăvara anului 1851, alcătuiseră gruparea «Junimea Română» *dela Paris, iar în articolul program al revistei cu același nume cetim între altele:*

« Juni noi înșine, ne adresăm mai cu deosebire la junimea română din toate provinciile; facem chemare la toate sentimentele nobile, la toate inimile generoase; îndemnăm pe toți a se aduna împrejurul stindardului pe care e scrisă deviza: Unirea Românilor... Să lucrăm cu inimă și fără preget, căci astfel numai vom izbuti... Să ne gătim dar pentru o luptă plină de nevoi; și, înainte de a o începe să căutăm a ne lumina, spre a nu repeta greșeli ce se făcură în anii trecuți... Până acum, unirea a slujit abia de temă poeților; noi ne propunem a o propaga cu mai multă seriozitate, a convinge pe toți că nu e deosebire între un Român de dincolo sau de dincoace de Prut, de dincolo sau de dincoace de Carpați... Voi ce sunteți mai bătrâni decât noi, veniți a ne împărtăși poveștile voastre! Spre a ajunge la acest scop vom întrebuința gândirea sub toate formele ei, vom trata arte, literatură, istorie, politică, morală, toate dintr'un singur punct de vedere: Patria. Vă vom comunica căldura noastră. Iar voi carii veniți după noi, voi carii sunteți încă copii, învățați a pronunța cu amor dulcele nume de Patrie, adunați un capitol de sentimente generoase, spre a ni le insufla nouă înșine, dacă vreodată ne vom răci în credința noastră. Astfel România va fi întotdeauna june și junimea întotdeauna română ».

Cel ce era călăuzit de asemenea idei avea 17 ani. Astăzi, când s'au împlinit peste o sută de ani dela nașterea lui și când visurile generației sale s'au împlinit, readucerea la lumină a scrisului său nu e numai o obligație ce face parte din cultul obișnuit al strămoșilor, cum spuneam mai sus, cât mai ales o datorie față de acela care, de pe băncile școalei din apus, se ostenea, trasând de acolo de departe, linia de purtare a generației sale, împreună cu alți câțiva tineri veniți tot la studii.

www.dacoromanica.ro

Datoria noastră este cu atât mai imperioasă, cu cât Al. Odobescu este aproape necunoscut pe laturea aceasta, pentrucă, după întoarcerea sa în Țară, continuând să se închine la aceleași principii, autorul nostru se izolează totuși, încetul cu încetul, din vălmășagul cotidian, pentru a se închide într'o singurătate estetizantă care a făcut pe mulți să-l judece altfel decât a fost.

Ignorarea acestor începuturi se află la baza erorii de situare a scriitorului de care ne ocupăm.

Inițiativa acestei ediții critice revine d-lui Al. Rosetti, directorul Fundației pentru literatură și artă « Regele Carol II ».

Îi aducem pe această cale omagiile noastre pentru serviciile pe care le face literaturii noastre.

Invocăm, de asemeni, memoria mult regretatului scriitor Eugen Goga, care, în 1934, ne-a pus la dispoziție lotul de scrisori ce intră în corespondența publicată de noi în această ediție. Eugen Goga era soțul d-nei Eliza Goga, născută Odobescu, fiica colonelului C. Odobescu, fratele scriitorului.

Nu putem uita, în exprimarea gratitudinii noastre, pe d. Z. Pâcleșanu, cunoscutul istoriograf al mișcării confesionale și minoritare din Ardeal, care ne-a descifrat inscripția de pe piatra tumulară a lui Mihnea Vodă cel Rău dela Sibiu, inscripție utilizată în notele noastre; în același timp, nu vom putea trece sub tăcere pe părintele C. Bobulescu, iubitorul așezămintelor bisericești și al folklorului național, care ne-a comunicat inscripția dela Mănăstirea Cotmeana; pe d. ing. N. Odobescu care ne-a pus la dispoziție câteva hârtii de familie; în sfârșit, pe d-na Fulvia Struțeanu care a muncit alături de noi la descifrarea, de multeori eroică, a grafiei lui Al. Odobescu din scrisorile sale, transcriindu-le pe măsura descifrării. Mulțumim tot astfel tuturor acelora care, la imprimarea acestei dificile ediții, vor fi contribuit cu utila lor osteneală.

SCARLAT STRUȚEANU

Iulie 1937.

www.dacoromanica.ro

INTRODUCERE

In istoria scrisului românesc, Al. Odobescu [1]), fără să fi consternat pe cineva prin fecunditatea producţiunii sale, ne-a dăruit totuşi o operă a cărei calitate n'a fost contestată de nimeni.

Opera aceasta este opera unui arheolog, riguros om de ştiinţă pentru vremea lui, înzestrat cu reale însuşiri stilistice şi o putere evocatoare ce ar fi făcut pe mulţi să creadă, fie într'o prodigioasă carieră ştiinţifică, fie în vocaţia sa epică.

Nu şi-a cristalizat însă energia sa spirituală, nici în elaborarea sistematică a ştiinţei, nici în realizările insistente din domeniul literaturii.

A fost un contemplativ romantic care însă, de câte ori scria o pagină ştiinţifică, te făcea să înţelegi în ce măsură te afli în faţa unui serios gânditor, iar din paginile lui de literatură radia distincţia scriitorului de rasă.

Activitatea sa din cei peste 40 de ani desfăşuraţi între «*Ioana Darc, fecioara din Orleans*» [2]) şi «*Cartea de citire pentru clasa a III-a primară*» [3]), activitate concretizată în cele câteva versuri, cunoscutele fragmente istorice romanţate, diferite articole de critică şi istorie literară, apoi disertaţii şi conferinţe, prelegeri, memoriale de călătorie, studii şi note arheologice, în mijlocul cărora străluceşte

---

[1]) 23.VI,1834—10.XI,1895.

[2]) Apărută în «Calendarul» pe anul 1852, Bucureşti (Rosetti şi Winterhalter), p. 15. Povestirea este nesemnată, dar se ştie că aparţine lui A. O. şi a fost scrisă la Paris în timpul studiilor, încă din 1851.

[3]) In colaborare cu V. Borgovan, Bucureşti, 1895.

www.dacoromanica.ro

minunatul eseu «*Pseudo-Kinighetikos*»[1]), constitue o manifestare descusută, neîmplinită în limitele ei, peste care pluteşte un anumit aer de provizoriu.

Simţi că autorul putea merge mult mai adânc şi mai departe.

Dintre operele sale ştiinţifice, «*Tezaurul dela Pietroasa*», este cea mai consistentă. Unele din primele indicaţiuni în legătură cu această preocupare le găsim în «*Notice sur la Roumanie*», publicată cu prilejul Expoziţiei Universale dela Paris din 1867 [2]); după aceea în «*Notice sur le trésor de Petrossa*», Copenhague, 1875, pp. 361—372, în *Congrès international d'Anthropologie et d'Archéologie préhistoriques (compte rendu de la 4-e session*, tenu à Copenhague en 1869*)*; apoi în «*Thesaurul de la Pétróssa, stampe destinate a se alătura ca anexe la monografia Thesaurului de la Petróssa*», Bucureşti, 1875, XVII pl.; urmează «*Tesaurul de la Petróssa*», Paris, 1882, 8 pl. colorate; «*Tesaurul dela Petroasa*» (fragment), în «Epoca», 1887, 27 Septemvrie, p. 1—2; în fine, «*Le Trésor de Pétrossa, historique — description. Étude sur l'Orfévrierie antique*», t. I, Paris, 1889, XXXVIII + 514 p., + 16 pl. Tomurile următoare (II şi III) au apărut după moartea autorului, sub îngrijirea lui G. Ionescu-Gion, publicându-se, cu această ocazie, ce s'a găsit ca material destinat acestora, adică simple note răsleţe şi anume: t. II, Paris, 1896, 111 p.; t. III, Paris, 1900, 26 p.

[1]) Publicat la jumătatea carierei sale, în 1874. Bibliografia întreagă a operei se află în Alexandru Iordan, *Bibliografia scrierilor lui Odobescu*, în «Convorbiri Literare», LXVII, 7—9, Bucureşti 1934, pp. 752—763.

[2]) Al. Odobescu a fost comisar general a pavilionului român la Expoziţia Universală dela Paris din 1867. Colaboratorul său era P. S. Aurelian, comisar adjutant şi membru al juriului internaţional. Ambii au scris, în scop de propagandă: *Notice sur la Roumanie, principalement au point de vue de son économie rurale, industrielle et commerciale, suivie du Catalogue spécial des produits exposés dans la Séction roumaine à l'Exposition Universelle de Paris, et d'une Notice sur l'histoire du travail dans ce pays (Notice sur les Antiquités de la Roumanie)*, Paris, 1868. Notiţa asupra antichităţilor e scrisă de Al. Odobescu. Aici se află prima informaţie asupra «Tezaurului», care ocupă 44 de pagini (pp. 360—404). Vezi Al. Tzigara-Samurcaş, *Tezaurul dela Pietroasa*, în «Convorbiri Literare», LXVII, 7—9, Bucureşti, 1934, pp. 764—773.

www.dacoromanica.ro

Aşa dar, lucrarea rămâne neterminată, deşi fusese obiectivul său ştiinţific timp de 27 de ani.

In « *Pia desideria* », comunicarea sa la Academie din 22 Martie 1887, Al. Odobescu spune « *că ţelurile ce voim să atingem sunt aşa de multiple şi de ţelurite, că dorinţele şi aspiraţiunile noastre sunt aşa de fierbinţi şi colcotitoare, încât nouă, Românilor celor mai mulţi, ni se întâmplă mai totdeauna a îmbrăţişa laolaltă prea multe lucrări, a ne împrăştia timpul şi mijloacele între numeroase cercuri de acţiune şi astfel a ne răsipi puterile în prea multe direcţiuni de o dată* ».

E de sigur aici una din cauzele întârzierii şi a încetinelii, dar se pare că nu este singura.

Al. Odobescu a fost victima temperamentului său şi a împrejurărilor politico-sociale ale timpului său.

Romantic în esenţa sa şi contemplativ totdeodată, deci deosebit de Haşdeu care era tot romantic, dar cu un travaliu volubil, autorul de care ne ocupăm trăia meditativ întreaga sa operă, iar când încerca să-i dea expresie concretă, prelungea încetineala elaborării în filtrări aproape fără limită, sau scria repede, dar renunţa din capul locului la orice adâncire. Contemplativitatea sa ucidea, în genere, orice veleitate de a desăvârşi ceva.

Cât despre împrejurările politico-sociale, ele intensificau pe alt plan, rezultanta pe care o formulăm mai sus.

Inzestrat cu o profundă cultură, Al. Odobescu a ajuns la o structură spirituală care se simţea însă izolată în ambianţa politico-socială, unde vălmăşagul cotidian al unei democraţii pur formale, deci barbare prin lipsa de corespondenţă între fond şi formă, îl desgusta şi îl desarticula.

Societatea noastră dela începutul celei de a doua jumătăţi a veacului al XIX-lea îi făcea impresia unei eterne şi universale înghesuieli la pomană.

Distincţia sa spirituală creată prin cultură şi alimentată de o obârşie autohtonă destul de aleasă îi dădea o nobleţe distantă în mijlocul cetăţenilor de ultima oră care îşi urlau drepturile şi idealurile fără să le înţeleagă.

www.dacoromanica.ro

Şi atunci contemplativul de înaltă cultură, care a fost ministru la 29 de ani (1863), a încercat să reacţioneze de trei ori în timpul carierii sale, luând atitudini dârze faţă de devierile politico-sociale şi culturale din timpul său.

Dârzenia sa a fost însă elegantă şi nobilă; armele sale de luptă au fost cizelate parcă pentru o performanţă cavalerească, nu pentru o victorie practică.

In calitatea sa de ministru al Instrucţiunii şi Cultelor în 1863, se deosibea de restul cabinetului [1]) din care făcea parte, de Vodă Cuza şi chiar de opoziţia parlamentară, în frunte cu M. Kogălniceanu, în ceea ce priveşte faimoasa chestie rurală. De aceea publică sub pseudonim şi în limba franceză, un memoriu [2]), în care arăta cum vede el soluţionarea secularizării averilor mânăstireşti, prin constituirea unui fond filantropic şi cultural în genere sub egida României, nu destinat împroprietăririi ţăranilor.

S'a mulţumit cu atât şi a tăcut, deşi în anul următor se adoptă prin cunoscuta lovitură de Stat a lui Vodă Cuza, soluţia lui M. Kogălniceanu, aprobată de primul Domnitor al Principatelor-Unite.

A doua atitudine de luptă a fost adeziunea sa mută, după cum vom vedea mai departe, la mişcarea pornită de T. Maiorescu sub numele de « *Junimea* » şi în cadrul căreia a lucrat, fără să fie considerat ca membru propriu zis al ei, până după 1874.

In sfârşit, a treia luptă o duce pentru intrarea în acţiune la 1877, în războiul nostru pentru neatârnare. Intr'o serie de articole publicate în « Epoca », răspunde lui I. Ghica care, în broşura « *O cugetare politică* », susţinea neutralitatea noastră în cazul unui război ruso-turc.

---

[1]) Cabinetul din care făcea parte era prezidat de N. Creţulescu care deţinea şi Internele, iar Al. Odobescu era Ministru al Cultelor (26 Mai 1863—12 Octomvrie 1863).

[2]) Titlul memorului este: *Étude sur les droits et les obligations des monastères Roumains dédiés aux Saints-Lieux d'Orient, par l'Aarchimandrite Agathon Otménédec*, Bucureşti, 1863.

www.dacoromanica.ro

Aşa dar, colaborează la soluţionarea unei probleme sociale (Improprietărirea ţăranilor), a unei probleme politice (Indemnurile pentru începerea războiului pentru Neatârnare) şi a unei probleme pur culturale (Aderarea la mişcarea Junimii).

Colaborarea este însă platonică, doctrinară şi lipsită oarecum de energia aspră a unei lupte ce era dusă, pentru a fi câştigată. Intervenţiile sale vin parcă prea de departe, prea de sus; de aceea Al. Odobescu n'a fost un adversar prea incomod.

Cum aici şi acum, pe noi, ne interesează numai laturea literară a activităţii scriitorului nostru, ne vom opri asupra *junimismului* său şi mai ales asupra naturii acestui junimism care ne va arăta, după cum am văzut mai sus, în ce fel se prezintă în acţiune scriitoricească, contemplativitatea romantică a acestui izolat de înaltă distincţiune şi distantă spiritualitate, pentru care scrisul, mai mult decât la oricine altul, era cu adevărat o « nobilă şi elegantă inutilitate ».

Volumul de faţă cuprinde tocmai activitatea sa literară cea mai importantă, ca junimist, cunoscutele nuvele istorice: « *Mihnea Vodă cel Rău* » şi « *Doamna Chiajna* », şi eseul « *Pseudo-Kinighetikos* », iar pentru lămurirea omului cotidian, câteva aspecte din vasta sa corespondenţă.

Pentru a se înţelege însă originea şi structura acestui junimism, e nevoie de câteva precizări.

« Junimea » [1]), după cum se ştie, a strâns laolaltă toate forţele tinere şi dornice de promovare a culturii româneşti, pe care o voia aşezată pe aceleaşi baze serioase ca şi cultura europeană.

Activitatea Junimii începe în a doua jumătate a veacului al XIX-lea (1864), după o altă activitate, pornită la finele veacului al XVIII-lea, din aceleaşi imbolduri de modernizare şi mai ales de europenizare a culturii noastre.

Aceasta a fost « *Şcoala Ardeleană* ». Mişcarea pornită în Ardeal a smuls cultura noastră, înstrăinată de blocul popoarelor neolatine

[1]) O parte din cele ce urmează face parte din articolul nostru « *Junimismul lui Al. Odobescu* » din « Convorbiri Literare », LXX, 1—5, 1937, pp. 270—284.

www.dacoromanica.ro

din Apus, din sfera influenței slave și grecești, readucând-o culturalicește în sfera popoarelor neolatine, prin propovăduirea necontenită, atât a latinității neamului și a limbii românești, cât și a unității noastre etnice.

Școala Ardeleană a fost primul pas viguros spre desorientalizarea noastră culturală, și nimeni nu va putea vre-odată să conteste acest merit în istoria culturii românești, unui Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Timotei Cipariu și alții.

Pornită în asemenea condițiuni, Școala Ardeleană însă n'a mers până la capăt în lucrarea ei, căci și-a irosit o bună parte din munca desfășurată, în discuții sterile, și și-a anulat o serie întreagă de efecte binefăcătoare, din cauza nepregătirii științifice a unora dintre reprezentanții ei.

Așa că totul s'a transformat destul de repede într'o regretabilă euforie izvorîtă din prestigiul nobleții pe care o conferea obârșia noastră latină.

Rosturile culturii noastre fuseseră așezate pe drum bun, dar activitatea creatoare pentru europenizare încetase odată cu afirmarea latinității noastre și, mai mult decât atât, apăruseră chiar unele nefericite devieri ce compromiteau orice idee de cultură în genere.

Și atunci făclia ce se stingea în mâinile Latiniștilor e smulsă aproape brutal de o mână de tineri cu serioase studii în străinătate, care înțeleseseră că orice întârziere, nu numai că amână orice început, dar poate chiar distruge posibilitatea integrării noastre în cultura europeană, de unde aveam atâtea de câștigat.

In fruntea acestor tineri se află Titu Maiorescu, care începe o luptă năpraznică, atât împotriva elementelor refractare la cultură cât și a celor ce, sub cuvânt că sprijină cultura, se aflau pe drumuri greșite.

Principiile în numele cărora deschisese atunci lupta T. Maiorescu sunt astăzi locuri comune, care trebuiau însă impuse cu forța și prestigiul intelectualului de rasă care a fost T. Maiorescu și anume, în paginile revistei « Convorbiri Literare ».

www.dacoromanica.ro

T. Maiorescu cerea pur şi simplu *adevărul în ştiinţă, frumosul în artă şi binele în viaţa politico-socială.*

Insă pentru mentalitatea noastră dela 1867, acestea erau inovaţii care pe unii i-au lăsat indiferenţi, iar pe alţii i-au indignat peste măsură. De aici cumplitele polemici, numeroasele studii, articole şi note care au caracterizat această luptă de peste 25 ani şi din care junimismul a ieşit biruitor, spre fala culturii noastre şi gloria primului critic adevărat al culturii româneşti.

În momentul când începe lupta, trei scriitori de seamă se impuseseră de mai înainte opiniei publice: Vasile Alecsandri, B. Petriceicu Haşdeu şi Al. Odobescu.

Cel dintâiu aderase net la mişcarea Junimii, aproape dela început, ceea ce dăduse grupului un prestigiu şi o rezistenţă de mare utilitate pentru dificultăţile începuturilor.

B. Petriceicu Haşdeu, încă de când venise la Iaşi (1858) îşi avea stabilită reputaţia, graţie ameţitoarei sale erudiţii istorico-linguistică, mai ales pentru vremea aceea, şi intimidantei sale libertăţi spirituale. Nici nu s'ar fi putut găsi un element de luptă junimistă mai potrivit şi mai util decât el, dar... o chestie personală cu T. Maiorescu face ca cei doi bărbaţi să se deteste reciproc, deşi regretau de sigur, în intimitatea lor sufletească, împrejurările care i-au despărţit.

La 1861, B. Petriceicu Haşdeu, după ce publicase o serie de reviste ca: «România» (8 Noemvrie 1858—26 Ianuarie 1859); «Foaia de istoriă română» (1859); «Foiţi'a de istoriă şi literatură» (Martie—Iulie 1860), unde apăruseră studii de istorie, linguistică, bibliologie, arheologie, diplomatologie, glosologie, literatură, etc., scoate revista «Din Moldova», apoi cu titlul schimbat, «Lumina» şi, în sfârşit, «Lumina din Moldova» (1862—1863), unde, pe lângă studiile sale, publică şi literatură, ca tragedia istorică într'un act «*Răposatul Postelnic*» şi «*Duduca Mămuea*», apărută ulterior sub titlul de «*Micuţa*», o nuvelă satirică aducătoare de multe necazuri pentru tânărul autor, care avea numai 25 de ani, căci anumite pasaje licenţioase şi verva satirică fac nu numai ca el să fie

www.dacoromanica.ro

destituit şi din posturile de profesor la gimnaziul din Iaşi şi de bibliotecar al Şcoalelor Moldovei, cum se zicea pe atunci, dar, pe deasupra, să fie dat şi în judecată.

T. Maiorescu, fiind membru în comitetul de inspecţie al Şcoalelor din România, blamase atitudinea scriitoricească a lui Haşdeu, ca nepotrivită pentru un profesor. In afară de aceasta, conflictul între cei doi bărbaţi se va mai nutri şi dintr'o calomnie pusă de alţii în sarcina lui T. Maiorescu.

Judecata l-a achitat pe Haşdeu care s'a apărat singur cu o vehementă şi spirituală originalitate, dar revista şi-a încetat apariţia şi tânărul istoric, ce semănase panică printre contemporanii săi, se mută la Bucureşti (1863), chemat de Al. Odobescu, graţie stăruinţelor lui V. Alecsandri. Aici, la Bucureşti, Al. Odobescu, ministru al Instrucţiunii pe vremea aceea, îl numeşte membru în comisiunea istorică ce urma să cerceteze documentele mânăstirilor închinate, în legătură cu problema secularizării.

Această regretabilă chestie personală, apoi stabilirea la Bucureşti, precum şi o anumită doză de retorism pe care îl găsim în scrierile lui Haşdeu, au despărţit şi au transformat în adversari, doi oameni sortiţi să lucreze împreună.

Al. Odobescu, în schimb, deşi nu a avut niciodată vre-un motiv serios de a sta departe de Junimea, rămâne totuşi afară de mişcarea pornită de T. Maiorescu.

Izolarea lui Al. Odobescu nu era un semn de ostentaţie la adresa fiului lui Ion Maiorescu sau a ideii pe care acesta o reprezenta, ci mai de grabă afirmarea unei anumite repulsiuni pentru infeudare, o anumită convingere antigregară, sau poate nobleţea distantă şi conservatoare a spiritualităţii sale îl ţinea departe de luptă şi de învălmăşag, recunoscând însă integral, după cum vom vedea, dreptatea cauzei junimiste pe care o sprijinea de departe.

Şi mai era încă ceva.

Al. Odobescu, cu 12 ani mai înainte, alcătuise la Paris, cu ceilalţi studenţi români aflători acolo, o asociaţie culturală cu un program ce descindea direct din revoluţia dela 1848. Se numea

www.dacoromanica.ro

« *Junimea Română* ». Intre 1853 şi 1855, membrii asociaţiei se adunau odată pe săptămână pe rând la fiecare dintre ei, pentru a discuta chestiuni de ştiinţă şi de literatură, în legătură cu Ţara noastră.

« *Acea societate* », scrie Al. Odobescu [1]), « *s'a încumetat chiar a publica fără de concursul celor mai în vârstă o foaie periodică românească, în care mai toţi băieţii au scris, după cum ne-a tăiat capul, cu unica ţintă de a deştepta şi a îmbărbăta pe compatrioţii noştri. Noi ne pusesem în gând să întărim pe viitor cu proptele şi cu chezăşiile ştiinţei acel pod măreţ pe care numai prin instinct şi cu un nobil avânt bătrânii noştri împinsese la 1848 — meargă unde o merge — poporul românesc* ».

Foaia periodică s'a numit tot « Junimea Română ». Au apărut în total numai trei numere, din cari primul a văzut lumina zilei în Mai 1851. Aici şi-a publicat lucrarea sa « *Muncitorul Român* ». Această mişcare a Junimii dela Paris se desfăşura tocmai în timpul când se aflau acolo bătrânii revoluţionari Români dela 1848, veniţi pentru propagandă, după eşuarea revoluţiei din Ţară.

De o parte erau, aşa dar, tinerii veniţi la învăţătură, de alta, oamenii revoluţiei din Ţară.

« *Junimea Română* » era organul studenţilor, iar « *România Viitoare* », apărută la 1850, era organul revoluţionarilor bătrâni. In comitetul de redacţie al acesteia din urmă figurau: C. Bălcescu, N. Bălcescu, D. Brătianu, C. G. Florescu, S. Golescu, N. Golescu, Gh. Magheru, B. Malinescu, A. Paleologu, C. A. Rosetti şi I. Voinescu.

Membrii « Junimii Române » dela Paris erau, în afară de Al. Odobescu, studenţii: G. Creţeanu, P. Iatropol, D. Florescu, D. Berendei şi A. Sihleanu.

Tonul de luptă al publicaţiei era violent şi absolut. Prezenţa lui Al. Odobescu printre redactori, se datora mai de grabă faptului că era student şi român şi se afla la Paris pe vremea aceea, decât temperamentului sau convingerii sale. Firesţe, Al. Odobescu dorea şi el *Unirea Românilor* pe care o proclamă revista, în fruntea

[1]) *Junimea Română din Paris*, în « Epoca », 1887.

www.dacoromanica.ro

primului număr, ca scop al luptei, dar nu era *revoluţionar*, ci *evoluţionar*.

Cu sufletul său, Al. Odobescu nu putea să subscrie tonul roşu din articolul program, scris probabil de G. Creţeanu: «*Juni Români! un om de orice naţie, de orice treaptă, vă este frate: să-l iubiţi şi să-l ajutaţi. Insă acela care vine să vă răpească libertatea sau naţionalitatea este un monstru: să-l goniţi, să-l loviţi: cu cât îi veţi face o rană mai adâncă, cu atât veţi merita mai bine dela patrie, dela omenirea întreagă. Acest sentiment de ură, care, în orice altă ocazie, s'ar părea o crimă, are aici caracterul unei virtuţi, fiindcă nu este decât o expresie a amorului: precum cel ce tăgăduieşte că e noapte, afirmă prin aceasta chiar că e ziua — asemenea cel ce urăşte tirania exprimă prin aceasta chiar amorul său pentru libertate*».

De sigur că susţinea şi el, din toată inima, cele trei puncte de luptă politico-socială ale grupării şi anume: *Independenţa şi Unirea tuturor Românilor* [1]); *organizarea adevăratei democraţii* [2]) şi *luptă împotriva apăsătorilor alături de solidaritatea cu cei apăsaţi* [3].

Mai mult ca sigur, pasajele dela finele articolului program sunt suggerate de Al. Odobescu:

«*Să ne gătim dar pentru o luptă plină de nevoi; şi, mai înainte de a o începe, să căutăm a ne lumina, spre a nu repeta greşelile ce se făcură în anii trecuţi..... vom întrebuinţa gândirea subt toate formele ei: vom trata arte, literatură, istorie, politică, morală, toate dintr'un singur punct de vedere: Patria.*

La noi elementele care constituază o naţionalitate (limba, suvenirile, obiceiurile, etc.) s'au păstrat neatinse. Insă aceste mine nepreţuite trebuesc lucrate: avem a forma o literatură naţională, o

---

[1]) Lupta sa făţişă împotriva lui I. Ghica care scrisese «*O cugetare politică*» în 1877, luptă în care cere războiul pentru Neatârnare împotriva revoluţionarului dela 1848, dovedeşte sinceritatea principiului enunţat cu 26 ani mai înainte.

[2]) In înţelesul junimist, de mai târziu, iar nu în accepţia superficială paşoptistă a camarazilor săi.

[3]) Acest punct e o consecinţă a celorlalte două, întru cât e vorba de lupta împotriva Ruşilor şi a Turcilor mai ales.

www.dacoromanica.ro

industrie națională, arte naționale. Când toate acestea vor exista și când suflarea libertății le va da viață, ne vom putea crede un popor nepieritor. Aceasta este gândirea noastră și scopul nostru este d'a interesa pe toți la ideea de o renaștere națională, de o civilizație română».

De sigur că acest caracter al naționalizării culturii n'are nimic de împărțit cu punctul de vedere susținut de M. Kogălniceanu în cultura românească. Acesta din urmă susținea specificul național cu orice preț, pe când Al. Odobescu îl subordona ideii de valoare. El cerea ca formele de cultură românească să fie valoroase, nu numai românești, adică așa cum va cere 12 ani mai târziu și Titu Maiorescu prin mișcarea sa, care se ridică tocmai împotriva formelor de cultură, fără conținut, fără fond.

Pașoptismul gălăgios și sterp nu putea de cât să indispună pe un om de cultură, astfel că autorul nostru, câțiva ani după întoarcerea sa în Țară, devine ministru în cabinetul conservator prezidat de N. Crețulescu [1]) (1863 , pașoptist în tinerețe, dar evoluat spre centru, dacă nu chiar spre dreapta, la întoarcerea din exilul la Paris, unde s'a refugiat după mișcarea dela 1848.

Evoluarea lui Al. Odobescu spre centru, sau chiar spre dreapta, adică conservatorismul său luminat, nu era o trădare a principiilor enunțate de revoluția dela 1848, ci o consecință a structurii junimiste a spiritului său, care nu putea concepe progresul politico-social fără o prealabilă pregătire sufletească a poporului, idee pe care începeau să o susțină și câțiva din inițiatorii revoluției, ca V. Alecsandri, I. Ghica și alții.

[1]) Nicolae Crețulescu (1812—1900) a studiat medicina la Paris. Intorcându-se în Țară, a luat parte la viața politică, participând la revoluția dela 1848, după care a fost silit să se expatrieze, reintrând în țară la 1850. A fost ministru pe timpul lui Știrbei, apoi pe vremea căimăcăniei lui Alex. Ghica. A fost apoi ministru la 1859 în guvernul lui C. Crețulescu, apoi președinte de Consiliu la 1859, 1862—1863, 1865—1866. In timpul domniei lui Carol I, a fost din nou ministru în guvernul lui Lascăr Catargiu (1871). Peste doi ani intră în diplomație. A reprezentat țara la Roma, Petersburg și Paris. La 1879 intră în partidul liberal, după ce făcuse până atunci politică de nuanță conservatoare.

www.dacoromanica.ro

Această concepţie l-a făcut să aibă altă soluţie în legătură cu secularizarea averilor mânăstireşti, şi, în acelaşi timp, să fie urgisit de partidul liberal al Roşilor, formaţiune politică ce izvora direct şi intransigent din paşoptismul iniţial.

D. A. Sturza a fost unul din cei mai aprigi adversari ai săi, după cum a fost adversarul tuturor Junimiştilor. In faţa Liberalilor, a Roşilor, Al. Odobescu apărea ca un trădător al principiilor dela 48, purtând pe deasupra şi ponosul de a fi feciorul generalului I. Odobescu care aderase, la început, la mişcarea dela *11 Iunie* şi apoi încercase o mişcare contrarevoluţionară.

Dar nu numai oamenii îndoctrinaţi de liberalismul paşoptist începeau să-l ocolească [1]), ci chiar şi prietenii săi cei mai buni, cum a fost camaradul său din tinereţe, G. Creţeanu dela « *Junimea Română* ».

La înmormântarea acestuia (1887), Al. Odobescu spune în discursul său funebru: « *De vreo treizeci şi şapte de ani — mai două treimi din vieaţa lui aşa de timpuriu curmată — eu unul am trăit în frăţie de idei cu George Creţeanu. De când ne-am cunoscut la Paris, ca studenţi încă înflăcăraţi de arşiţa patriotică ce încinsese în junele noastre inimi, zorile de libertate românească ale anului 1848, de atunci am avut neîncetat, cel puţin două pasiuni comune; şi atât de tare spiritele noastre se îndrăgise încât o, iartă-mi încă şi azi, mult scumpe şi mult dorite prieten, acel arţag prietenesc! — ne-am năpustit cu urgie de moarte unul asupra altuia într'o zi când ni s'a nălucit că inimile noastre nu se mai puteau înţelege* » [2]).

Dar dacă foştii coreligionari politici, neînţelegându-l, îl considerau înstrăinat de idealul lor politic, al Roşilor, nici Conservatorii, — Albii, — şi nici Junimişti nu-l revendicau, atât la început 1864), când s'a plămădit societatea culturală dela Iaşi, cât şi mai târziu, când vechiul junism cultural s'a organizat şi ca partid politic.

[1]) *Cela va bien avec mes amis les rouges... et grâce à eux j'ariverai à devenir balayeur*, etc., spune el ironic într'o scrisoare dela 1885 trimisă soţiei sale, dela Paris, unde îndeplinea funcţia de secretar de legaţie.

[2]) « Epoca », 1887, Nr. 511.

www.dacoromanica.ro

Cei dintâi îl priveau ca pe un trădător al cauzei liberale, ceilalţi îi suspectau începuturile când militase în rândurile grupării dela Paris, unde în realitate, Al. Odobescu reprezenta cel mai autentic punct de vedere junimist, în înţelesul criticist de mai târziu al celor dela Iaşi.

Neînţeles şi deci nedreptăţit, Al. Odobescu se izolează, încetul cu încetul, continuându-şi o activitate în care credea cu toată puterea sufletului său, o activitate de însănătoşire a devierilor noastre culturale.

In Aprilie 1861, Al. Odobescu face să apară la Bucureşti « *Revista Română* » care durează până în Noembrie 1863, un an mai înainte de a lua fiinţă « *Junimea* » dela Iaşi.

El îşi continua, aşa dar, o activitate începută la Paris, de care nu s'a ţinut seama, şi, de aceea, a preferat, dacă n'a fost solicitat, să nu solicite nici el pe alţii.

E o oarecare similitudine, în orice caz, între situaţia lui Al. Odobescu, junimist prin formaţiune spirituală, dar rămas în afara cadrului mişcării, şi acea a lui C. Negruzzi, revoluţionar în esenţa sa, dar neluând parte la mişcarea dela 1848. Oricum ar fi fost, pentru Al. Odobescu sau pentru oricare dintre oamenii de cultură, Junimismul dela Iaşi nu însemna solidarizarea câtorva tineri în vederea unui scop local şi vremelnic sub conducerea unui şef tot tânăr. Ideea de tinereţe care se exprimă în numele dat mişcării e un amănunt neînsemnat în conţinutul noţiunii de *Junimism*. Elementul fundamental al acestei noţiuni era atitudinea critică faţă de devierele culturii noastre sau excrescenţele ei parazitare şi, în acelaşi timp, activitatea constructivă pentru crearea elementelor care lipseau în acel început de cultură modernă românească.

Adevărul în ştiinţă, frumosul în artă şi binele în viaţa politico-socială erau elemente pe care orice vrednic înţelegător al culturii propriu zise nu putea să le mai discute sau să le primească provizoriu sub beneficiu de inventar.

De acea, dacă Haşdeu, din motivele arătate, a devenit adversarul mişcării, Al. Odobescu, neexistând aceste motive, nu putea să

www.dacoromanica.ro

fie decât susţinătorul ei, dar de departe, datorită celorlalte motive pe care le-am înfăţişat.

Astfel activitatea lui T. Maiorescu desfăşurată la «*Convorbiri Literare*» va merge paralel cu acea a lui Al. Odobescu, înfăţişată însă în alte periodice sau publicaţii.

Legitimitatea adevărului în ştiinţă l-a demonstrat T. Maiorescu prin ofensiva deslănţuită împotriva Şcolii Ardelene, căreia dacă i-a recunoscut meritele în promovarea culturii româneşti, a fost în schimb însă neîndurător cu exagerările, devierile şi mai ales artificializarea în genere a limbii, dat fiind că la baza acestei laturi a Şcolii Ardelene era o francă mărturie a nerespectării şi chiar a necunoaşterii adevărului ştiinţific, cea ce compromitea grav partea pozitivă cu care contribuiseră Ardelenii, căci, sub cuvânt că făceau ştiinţă, aceştia săpau chiar bazele culturii ale cărei orizonturi tot ei le deschiseseră. «*In contra direcţiei de astăzi în cultura română*, 1868»; «*Limba română în jurnalele din Austria*, 1868»; «*Despre scrierea limbii române*, 1868»; «*Contra Şcoalei Bărnuţiu*, 1868»; «*Două rapoarte citite în Academia Română asupra ortografiei*, 1880 şi 1904»; «*Neologismele*, 1887»; sunt studiile prin care T. Maiorescu combate pe reprezentanţii Şcolii Ardelene care, crezând că perfecţionează unul din instrumentele de exprimare a culturii, ajung la rezultate nu numai absurde, dar câteodată ridicule.

Al. Odobescu, câţiva ani mai târziu, când devine membru al Academiei, luptă exact în acelaşi sens prin comunicările pe care le face Academiei în şedinţele dela 4, 9, 14 Septembrie 1871, (*Analele Societăţii Academice Române*, t. IV, 1871), în legătură cu dicţionarul limbii române lucrat de A. T. Laurian şi I. Massim, pe care îi combate aproape cu aceleaşi argumente ca şi T. Maiorescu.

O glumă foarte izbutită a lui Al. Odobescu susţine şi pe laturea satirică poziţia sa de adversar al dicţionarului conceput greşit, prin absurditatea metodei şi a punctului de vedere urmărit: eliminarea din luptă a cuvintelor care nu erau de origine latină; introducerea în locul lor a unor cuvinte de origine latină, confecţionate «ad hoc», şi readucerea cuvintelor, rămase de origină latină

www.dacoromanica.ro

în limbă, la forma lor inițială, fără să se țină seama de fenomenul evoluției.

E vorba de faimosul « *Prandiulu academicu* » (15 Septemvrie 1871).

Lupta împotriva dicționarului o continuă și în ședințele următoare ale Academiei 14, 23 August 1872, *Analele Societății Academice Române*, t. V, 1872), iar mai târziu, printr'un raport, propune revizuirea dicționarului (1877), după ce, la 1874, fusese ales în comisiunea care avea să se pronunțe asupra revizuirii.

Unul dintre susținătorii de mare autoritate ai latinizării limbii a fost, între alții, și Timotei Cipariu. Cu prilejul morții acestuia, Al. Odobescu scrie un articol omagial (*Epoca*, 6 Sept. 1887) pentru cel dispărut, cu care prilej arată erorile, dar în special marile merite ale primului filolog român, așa cum de mai multe ori făcuse în timpul vieții aceluia și T. Maiorescu («*Literatura română și străinătatea*, 1882»; «*Limba română în jurnalele din Austria*, 1868»; «*Observări polemice*, 1869»; «*Direcția Nouă*, 1872», etc.).

Există apoi o vastă corespondență a lui Al. Odobescu cu Gh. Barițiu și alți Ardeleni (*Odobescu către Barițiu* în Opere complete, vol. II, p. 249—255, Buc., 1908), în care e vorba, între altele, și de exagerările latiniștilor și, în special, de nefericitul dicționar pe care A.O. îl numește o *operă insalubră*. In altă parte spune: «*Toată inteligența Principatelor și mai ales toată Junimea lor, n'are alt vis, nici altă dorință decât unirea în idei și în lucrări cu frații de peste munți, spre a da înaintare culturii morale, curățirii limbii și explorărilor istorice, în națiunea română. Primiți dar înfrățirea cu Junimea, căci al ei este viitorul*». (Scrisoarea din 27/15 Ianuarie 1862).

«*Decât să învețe Românii Ardeleni a-și poci și mai rău limba, scriind și vorbind ca din dicționar, mai bine să-i lăsăm deocamdată să scrie curat ungurește, căci cel puțin astfel, în momentul când se vor înneca peste măsură cu Ungaria, vor reveni la adevărata limbă a Românilor, pe care din nenorocire tot o mai cultivă pe ici și colo literații Români cu idei logice și adevărat naționale. Orice ar crede unii și alții, eu unul nu sunt aplecat nici către slavonism, nici către*

www.dacoromanica.ro

germanism şi mai puţin însă către maghiarism; dar iarăşi cred că exagerăţiunea ideilor de neîmpăcată latinitate ne abate dela patriotismul cel raţional şi ne aruncă în simţământele difuze asupra naţionalităţii... Trufie stearpă fără temeiu serios. Vorbe late şi trândăvie! Nu cu deşteptarea amintirilor despre legionarii lui Traian s'au bătut vitejeşte curcanii noştri la Plevna, ci purtând pe cap ţurca lui Mihai Viteazul, au simţit scăpărându-le la inimă tot acele scântei care aprindeau inimile dorobanţilor dela 1596.

Să fim dar mai presus de toate buni Români şi nu Români spălăciţi; să vorbim curat româneşte şi nu pocit latineşte. De aceea să nu dăm sistemei, preconizată de dicţionar, altă însemnătate şi altă răsleţire decât acele ce se cuvin unei erezii, primejdioasă pentru cultura viitoare a limbii şi a naţionalităţii noastre... Ardelenii se amăgesc cu credinţe, că deoarece ei au avut acum 70—80 de ani pleiada de eruditi patrioţi dela Blaj, apoi tot ei stau încă şi azi în capul mesei, hrănesc mintea naţiunii... Ideile exclusiviste, extreme, exagerate, care au fost negreşit spre folosul naţionalităţii acum trei pătrare de secol, nu mai sunt admisibile în mod serios astăzi când lumină s'a făcut îndestulă asupra originii noastre. Ajuns la vârstnicie, nimeni nu-l mai întreabă pe om cine este tătâne-său, ci ce ştie face însuşi. Înţeleagă dar Ardelenii, precum am înţeles noi, că astăzi ne-am luat dela lume iertarea de vârstă şi că ni se cere să fim Noi Români şi nu feţii smeriţi ori râsgâiaţi ai tatei Traian[1]». (Scrisoarea dela 31 Decemvrie 1877).

Făcând altădată o dare de seamă amănunţită a şedinţelor din 1862 ale «*Asociaţiunii transilvane pentru literatura română şi cultura poporului român*» (Revista Română, t. II, Buc., 1862), Odobescu scrie: «*...unii bărbaţii ...socotiseră de cuviinţă a îmbrăca în acele zile un costum original pe care îl decorau cu numele de naţional, dar care semăna foarte a unguresc. — «Ungurii l-au luat dela noi!» ziceau ei; «Va să-l luăm înapoi!» — «Il vor fi luat Ungurii dela*

[1]) In *Pseudo-Kinighetikos* (cap. II), scrie într'un loc, aruncând între multe altele, o săgeată ironică, de aceeaşi natură şi cu acelaşi scop: *Romanii — noi strănepoţii lui Traian începem totdeauna dela Traian — Romanii cunoşteau*, etc.

www.dacoromanica.ro

noi : » *le-aşi fi răspuns,* « *dar ce este mai sigur e că adevăratul port românesc, portul plăieşilor din Bârsa, din Vrancea, din Muscele, portul câmpenilor de pe Olt, de pe Mureş, de pe Siret şi de pe Tisa, Ungurii nu l-au luat dela Români şi că Românii încă şi azi se disting printr'însul de celelalte naţiuni conlocuitoare sau vecine !* ». Mai departe, în aceeaşi dare de seamă, ajungând la limba pe care o întrebuinţau oratorii, arată cum auzeai oratori zicând: « *In atari cercustări momentoase debue să defigem oficielatelor, etc.* » *ceea ce se traduce pe româneşte:* « *In atari sau în astfel de împrejurări grele trebue să hotărîm dregătorilor, etc....* ». *Dacă vom merge tot aşa, apoi negreşit vom ajunge ca, peste cincizeci de ani cel mult, Românii de dincolo şi de dincoace de Carpaţi să se înţeleagă între sine tot aşa de puţin cât şi Spaniolii cu Portughezii* ».

In legătură cu « erudita ortografie zisă etimologică », a lui T. Cipariu, propusă şi adoptată cu entusiasm de adunare, Al. Odobescu arată cum, şi pe această cale, se va ajunge la două limbi româneşti distincte: cea de aici şi cea de dincolo.

Atacurile împotriva exagerărilor Şcolii Ardelene nu aparţin exclusiv lui T. Maiorescu şi Al. Odobescu. Ele au început încă de pe timpul lui I. Heliade Rădulescu (*Gramatica*, 1828) şi au continuat, între alţii, cu Alecu Russo (*Contra Ardelenilor* în « Steaua Dunării », 1856; *Poezia poporală* în « Foaia Societăţii pentru literatura şi cultura română în Bucovina », 1868; *Amintiri* şi *Cugetări*, în « România Literară », 1855); Vasile Alecsandri (diferite « *Comedii* »); C. Negruzzi, (*Negru pe Alb*, Scrisoarea XXIII în « Foaia pentru minte, inimă şi literatură, Braşov, 1841), etc.

Toţi aceştia însă atacau nu în vederea realizării unui program cultural, ci mânaţi de bunul simţ care înregistrează ceea ce nu se cade sau ceea ce e ridicol.

Al. Odobescu şi T. Maiorescu lucrau însă sistematic pentru însănătoşirea culturii noastre, dar separaţi unul de altul.

Şcoala Ardeleană s'a manifestat în trei forme sau trei faze, mai bine zis. Cea dintâi este *Şcoala Ardeleană propriu zisă*, când latinitatea era propovăduită în Ardeal pe calea doctrinară a istoriei şi

www.dacoromanica.ro

a linguisticii; a doua este *Curentul Latinist*, când activitatea desfăşurată şi în Principate capătă un caracter practic: latinizarea limbii în linguistică şi pregătirea revoluţiei dela 1848 pentru revendicările naţionale în istorie; a treia este *Didacticismul şcolar*, când profesori ardeleni, ca urmaşi ai lui Gh. Lazăr, vin în Principate, nu numai pentru propagandă istorică şi filologică, de pe catedra universitară, ci pentru a ocupa diferite catedre de ştiinţă, istorie şi filosofie, în licee sau numai posturi în învăţământul primar, adică îmbrăţişează tot domeniul culturii, folosindu-se, de o parte, de prestigiul ardelenesc al strămoşilor lor, şi căutând, de alta, în Principate, libertatea şi «*locul de unde răsare soarele pentru toţi Românii*», după cum a spus odată junimistul ardelean, I. Slavici.

Cu aceştia nu s'a mai ocupat T. Maiorescu direct, ci un alt junimist, un mare dramaturg al literaturii noastre: I. L. Caragiale. El a utilizat latura comică a obiectivului într'o serie de schiţe, în care a imortalizat un asemenea dascăl, care se intitula «pedagog absolut» şi care, ca şi istoricii sau linguiştii ardeleni de mai înainte, exagera şi, prin aceasta, îşi compromitea specialitatea. Limba sa maghiaro-latino-română ca şi ignoranţa pusă cu convingere în serviciul pedagogiei fac din acest personaj unul din cele mai amuzante tipuri caragialiene. (*Un pedagog de şcoală nouă — Conferinţă*, *O inspecţiune*, *Ajunul examenelor*, *Examenul anual* — în «Moftul Român», 1893; *Despre Cometă*, *Emulaţiune*, *Premiul întâiu — o reminiscenţă din tinereţele pedagogului* — în «Universul», 1899, 1900).

Al. Odobescu, cu mai bine de douăzeci de ani mai de vreme, ne dă, în *Pseudo-Kinighetikos* (1874), o mică, dar bine desenată caricatură a unui dascăl, de data aceasta de «filosofie absolută», care se înfăţişează aproape ca modelul lui Caragiale de mai târziu.

Iată pasajul: «...*Aceste consideraţiuni pot să-ţi pară a fi idei metafizice cam confuze — adică cum am zice, după un termen inventat şi pus la modă de un vesel şi spirituos invalid al vânătoriei, cam filosofie absolută*». Aici pune o notă şi, citând o anecdotă a lui Iancu Rădulescu, nepot al lui Eliade Rădulescu (*Biblioteca portativă*, vol. II, Buc., 1860, p. 253 şi urm.), ne arată cum autorul «*a dat pe bete*

www.dacoromanica.ro

într'o zi pe unul din acei lingăi, nătângi şi morocănoşi de Ardeleni, cari trec uneori dincoace de munţi în calitate de profesori proaspeţi scăpaţi din câte un păcătos de gimnaziu unguresc, lăudându-se că « le-a fost succesul pe depleanu a absolvere prelecţionele la filosofiea, precum şi cursurile teologali » ; ergo se recomândăluesc că-s batăr teologi şi filosofi absoluţi numai buni ca să tâmpească cu neştiinţa lor fumurată pe bieţii copilaşi de pe aci. Cântărind numai dintr'o clipă arma filosofului său, păcălitorul nostru, viţă de târgovişteau bun de gură, îl luă la refec şi, lăudându-se că şi dânsul a studiat adânc filosofia, mai ales în limba engleză, începu ca probă de ştiinţă şi de sistema sa filosofică, să-i toarne cu o limbuţie modulată pe intonări de cele mai convingătoare, o vijelie de definiţiuni şi de formule... După un val-vârtej de felul acesta, bietul ungurean, zăpăcit şi uluit, rămase însă bine încredinţat acum că onòratul şi măritul domn Iancu este aprieat o fire cu mult mai profundă şi mai absolut filosof decât dânsul, de bună seamă că încă ştiuse mintenaş a substernere şi a respicare certe materie filosofice tare încâlcite, întru a căror esenţie perceperea înteligenţii sale nece cum nu potuse bene a resbatere » (cap. VII .

Mai departe, vorbind despre cartea lui Aksakof (« *Scrisele unui vănător* »), scrie următoarea notă: « *Poate că făceam mai bine a-l trece cu vederea, precum aş fi făcut poate şi mai bine să nu mai fi pomenit în această epistolă nici despre Gogoli, nici despre orice alt scriitor rus. La noi acum, când vorbeşte cineva despre Slavoni, fie în materie de literatură, de filologie, de istorie şi mai ales de agricultură, apoi îl ia lumea la ochi şi-şi aprinde paie în cap. Se găsesc chiar unii mai radicali, mai purişti mai Români decât toată « semenţia romanesca », decât toată « terrina romanesca », ba şi de cât toţi « boii romanesci » şi cari-l izbesc şi cu câte « una mostra de critica » de-i răsună creierii. Sper însă că eu unul am să rămâi nevătămat, deşi un amic, citind epistola mea în manuscris, m'a ameninţat că are să se supere pe mine autorul comediei « Revizorul general » care s'a jucat iarna trecută pe Teatrul Naţional din Bucureşti. Această ameninţare eu însă am privit-o ca un ce cu totul imposibil, căci amabilul şi spirituosul autor ştie bine cât am stăruit eu pentru ca comedia d-sale să se joace precum*

www.dacoromanica.ro

o scrisese şi apoi oricine poate vedea în făşioarele « Revistei Contemporane » de estimp, unde această comedie se tipăreşte, cum că numele lui N. Gogoli figurează în fruntea imitaţiunii române. Nu aci şi-ar avea locul vreo imputare de a se tăinui cumva numele autorului original. Dar să ne închipuim că ar ajunge pricina la adică, oare atunci l-ar tăia capul pe d-l Petre Grădişteanu, d-nealui carele de când este n'a « manatu boi romanesci injugati cu jugul romanescu, la aratru romanescu, cu stremnorare romanesca etc., etc. », s'ar pricepe oare d-nealui ca să ne toarne « una mostra »? « Non licet omnibus adire Corinthum ». (Cap. IX).

Dar mai mult decât atât, Al. Odobescu tot în « *Pseudo-Kinighetikos* », pentru a arăta şi mai caracteristic ce însemnează adevărata limbă românească, trece la partea constructivă a atitudinii sale criticiste şi scrie faimosul basm *al feciorului de împărat cu noroc la vânat*, în cea mai neaoşă românească cu care ocupă întregul cap. X şi o parte din al XI-lea al lucrării sale. La începutul capitolului, vrând parcă să arate rostul acestei părţi din lucrarea sa, spune că ţăranul bisocean nu vorbea ca « *Dicţionarul, cel cu vorbe numai plivite, alese şi mai cu seamă croite de pe curata lătinie* », ci se rostea cu vorbele din « *Glosariu* » (partea din dicţionarul lui A. T. Laurian şi I. Massim unde sunt eliminate cuvintele de altă originc decât cea latină) « *unde pricopsiţii noştri de lexicografi şi scornitori de graiu nou şi pocit asvârlă ca borhot mai bine de jumătate, biată frumoasa noastră limbă românească* [1]). Niciodată nu s'a pledat cauza limbii româneşti împotriva Latiniştilor cu atâta strălucire literară, niciodată procesul acesta n'a fost pierdut mai lamentabil de Latinişti!

[1]) Spre sfârşitul cap. XI ne arată cum se vorbeşte în această limbă nouă despre « iepurii de casă »: « *... botezat în Codicele civil, art. 468 cu numele posnaş de « Lapinii » ţinuţi pe lângă casă, iar în « Dictionariulu Limbei Romane, elaboratu ca proiectu după însarcinarea dată de Societatea Academica Romana », pagina 981 cu aceea tot aşa deochiată şi puţin românească : « Cunicule sau cunicle, specia de animali d'in genulu iepurelui, foorte assemine cu iepurele, şi de aceea anumitu pe a locurea şi iepure de casă, francesce, lapin ».*

www.dacoromanica.ro

T. Maiorescu în fruntea Junimii a aplaudat de sigur, cu multă satisfacţie această pledoarie, fiindcă se câştiga marele proces, unul din punctele de onoare ale activităţii junimiste.

Dar « *Pseudo-Kinighetikos* » mai are şi altă semnificaţie care se integrează în linia mişcării ieşene.

« *Revista Contemporană* », care apare la 1 Martie 1873, începe după primele două numere o foarte vie polemică cu « *Convorbiri Literare* » care atacase cu multă ironie şi cruzime erorile, confuziile şi, în genere, falsa erudiţie a celor dela « *Revista Contemporană* ».

Sunt vizaţi în faimosul studiu de patologie literară din « *Convorbiri* » intitulat « *Beţia de cuvinte, în « Revista Contemporană* », rând pe rând: Gh. Sion care laudă ditirambic pe C. Conachi şi susţine că versurile lui Dosoftei sunt hexametri şi pentametri, contrazicându-se singur la tot pasul şi împodobindu-şi stilul cu pleonasme inadmisibile; apoi Pantazi Ghica, autorul nuvelei istorice « *Marele Vistier Cândescu* » este ironizat, din cauza stilului violent dar gongoric şi a confuziei în gândire care ar fi înmărmurit, spune Maiorescu şi pe Cabanis, autorul studiului « *La débilité des fonctions intelectuelles et le penchant à la violence* »; urmează Vasile Alexandrescu-Ureche care publică studiul său despre *Miron Costin*, unde face citări care dovedesc nu numai lipsa de informaţie a autorului, dar şi o falsă erudiţie, căci în acelaşi timp: e citat Am. Marcelinus pentru timpul lui Attila; se afirmă că Voltaire era istoric în veacul al XVII-lea; că tot istorici erau, într'o serie imensă de nume proprii, şi Leibniz şi Descartes; apoi e atacat G. Marian care susţinea că « *Freischütz* » este de Mozart; în fine, Aug. T. Laurian care face o critică pentru o traducere din Molière şi pentru drama lui Scurtescu, « *Rhea Silvia* »,

---

Aş dori să aflu care sunt locurile unde, vorbindu-se neaoş româneşte, se mai zice şi altfel, bunăoară — cinel, cinel, pus-ai degetul pe el? — Cunicul şi Lapin:

D'aşa lătinie dobitocească
D'aşa păcălitoare franţuzească
Unul Domnul să ferească
Limba noastră părintească.

www.dacoromanica.ro

unde spune între altele că deplânge lipsa mediului social din timpul legendarei *Rhea Silvia*.

După cum era şi firesc, « Revista Contemporană » răspunde la 1 Iunie 1873, dar în mod cu totul nefericit. De altminteri, nici nu se putea justifica ceva din erorile comise.

Cei ce semnează sunt: P. Grădişteanu, V. Alexandrescu-Ureche, Aug. T. Laurian, iar Pantazi Ghica răspunde într'un ziar politic din Bucureşti.

P. Grădişteanu îl apără pe G. Marian, arătând că articolul încriminat e un moft, deci fără importanţă, dar revista are grija să publice o erată, ca să se vadă că n'a fost confuzie între Weber şi Mozart.

V. A. Ureche se apără singur, menţinându-şi erorile, deci adâncindu-le.

Pantazi Ghica se apără, explicând deosebirea ce există între termenii întrebuinţaţi; asemenea şi Aug. T. Laurian, susţinând că textul său a fost trunchiat.

T. Maiorescu dă faimoasa replică cu titlul « *Răspunsul Revistei Contemporane, al doilea studiu de patologie literară* », unde, cu o logică impecabilă, strânge pe fiecare dintre autori care, în răspunsurile lor, căutaseră să se degajeze şi arată o altă eroare comisă de V. A. Ureche cu un alt prilej, dar amintită în primul articol al lui T. Maiorescu, analizând-o acum de mai aproape. E vorba de afirmaţia lui V. A. Ureche că Cimabue era arhitect, nu pictor. Criticul dela « Convorbiri » dovedeşte, în genere, fiecăruia dintre autorii criticaţi, că nu răspunde la chestiune.

Fireşte că în toată această polemică nu interesa atât faptul în sine, cât simptomul unei alte maladii care îşi făcea apariţia în cultura noastră. El apărea şi în alte domenii decât al linguisticii şi al istoriei naţionale unde se specializaseră numai Ardelenii până atunci. Era vorba de falsa erudiţie. Combaterea răului trebuia să se producă neîntârziat din partea Junimii care lupta pentru adevărul în ştiinţă, deci pentru onestitatea publicistului care vrea să contribue la lucrarea ştiinţifică.

www.dacoromanica.ro

Al. Odobescu, care era exact de aceeaşi părere, publică peste un an (1874) eseul său în care, întâmplător, se găseşte într'o formă cât se poate mai atrăgătoare şi mai facilă, cea mai autentică erudiţie a timpului. Preistoria, Protoistoria, Arheologia, Istoria artelor, Istoria literară, Folklorul, Mitologia şi atâtea alte domenii sunt tratate cu pricepere şi fără ostentaţie, dar cu cel mai strălucitor talent stilistic al veacului al XIX-lea dela noi.

Şi ca dovadă directă că A. Odobescu aducea în «*Pseudo-Kinighetikos*» un exemplu de ceea ce trebue să fie lipsa de infatuare, atunci când e vorba să se slujească adevărul ştiinţific, în afară de judecata la care ne oprim pentru ansamblul operei, autorul ne dă şi o notă, care e tot atât de hotărîtoare pentru acest înţeles al operei sale ca şi cea amintită din cap. IX, unde susţine că bisoceanul trebue scuzat că nu vorbeşte ca Latiniştii.

Intr'adevăr, în cap. VI, face această mică digresiune în noianul de digresiuni care, de fapt, alcătueşte toată cartea şi îi dă unitatea: «*Negreşit că pentru oricare ştie să ţină un condeiu cu trei degete şi pentru oricare din acei scriitori ce nu s'au pătruns că scrisul trebue să fie numai o urmare a gândirii şi a studiului, foarte lesne le vine de a scrie «currente calamo» despre orice materie ştiută sau necunoscută lor. Ii vezi, nepricepuţi plagiatori ai atotştiutorului Pic de la Mirandola, tratând cu uşurinţă de «omni re scibili et de quibusdam aliis»... Avem dinaintea ochilor o spăimântătoare dovadă despre aceasta...* «Convorbiri Literare» *dela Iaşi muşcă carne vie...* în «Revista Contemporană» *din Bucureşti; iar aceasta — tantaene animis coelestibus irae! — împinge urgia până într'atâta încât, spre a defăima chiar şi titlul rivalei sale, tipăreşte cu litere negre pe hârtie albă, subt acelaşi nume duşmănit de* «Convorbiri», *felurite poveşti vrednice de vânătorul cel cu coada vulpii, în care se zice, între altele, că la anul 1852, d-l Pantazi Ghica, deşertând într'o seară prieteneşte, pahare de Chably, de Chambertin, de Champagne şi de Xeres, într'un cabinet la Caffé* (sic) — *A. O.* subliniază ortografia cu ff. — *Anglais din Paris, împreună cu Alexandru Dumas tatăl şi cu Alfred de Musset — au răposat sărmanii amândoi şi nu mai pot mărturisi — după ce*

www.dacoromanica.ro

d-nealui le-a istorisit multe şi mărunte despre literatura, muzica, instrucţiunea şi politica României, după ce le-a vorbit pe larg despre dascălul Lazăr, despre Alexandru Vodă Ghica, despre mitropolitul Dosoftei, despre Tudor Vladimirescu, despre meşterul Manole, despre Ianache Văcărescu şi alţi mulţi câţi în Hristos s'au botezat pe pământul românesc, în sfârşit a binevoit a le citi şi poema populară « Inşiră-te Mărgărite » de V. Alecsandri. « Să nu se uite că această conversaţiune (între d-nii Pantazi Ghica, Alexandru Dumas tatăl şi Alfred de Musset) se petrecea la anul 1852 », chiar după cum spune nota autorului (p. 385) şi că d-l Pantazi Ghica le-a citit atunci, precum zice, « în limba franceză, după textul românesc », poema « Inşiră-te Mărgărite », pe care însă d-l V. Alecsandri a compus-o la Mircesti tocmai în anul 1856, adică cu patru ani în urma vestitei ei citiri de către d-l Pantazi Ghica, şi apoi a dat-o la lumină, pentru întâia oară, în « Revista Română » *din anul 1862 (p. 160—166).*

Pe limba vânătorească, în cazul de faţă, s'ar zice că autorul articolului « Convorbiri » *din* « Revista Contemporană » *a vândut pielea ursului, pe când ursul juca încă prin pădure. Dar între scriitori nu este ca între vânători. Loc de joc nu încape şi, — horresco referens, — cât despre mine, mă cutremur de o răzbunare literară ca aceasta. De aş fi măcar cunoscut cu redactorii* « Convorbirilor » *din Iaşi, le-aş da de sigur povaţa ca să schimbe cât mai curând titlul foaii lor, pentru a cărui ruşinare s'a jertfit cu atâta lepădare de sine însuşi d-l Pantazi Ghica* » (cap. VI).

In citatul celălalt (cap. IX), se ocupă de proza lui Petre Grădişteanu, asupra căreia făcea reflecţii ironice, în legătură cu quasi-plagiatul după N. Gogol; în citatul de mai sus dă o altă dovadă de falsă erudiţie a celor dela « Revista Contimporană » care, ca şi Pic de la Mirandola, pot scrie « *despre toate lucrurile ştiute şi încă despre vreo câteva* », pentru a arunca cu praf în ochii celor necunoscători. Iată cum servea Al. Odobescu ideea junimistă, adăogând că nici măcar nu era cunoscut cu redactorii « Convorbirilor », dar lăsând să se înţeleagă limpede că slujeşte aceeaşi idee.

www.dacoromanica.ro

In restul operelor sale, a arătat ce trebuia să fie istoria naţională, istoria literară şi arheologia, în timp ce intervenea necontenit, pentru a dovedi că ceea ce se făcea de alţii era greşit.

Poezia poporană, socotită izvorul dătător de viaţă al întregii noastre literaturi culte, a fost la el, ca şi la T. Maiorescu, una din primele preocupări.

Criticul dela Iaşi scria la 15 Ianuarie 1866, « *Poezii populare române adunate de V. Alecsandri* », iar A. Odobescu, « *Cânticele poporane în raport cu Ţara, istoria şi datinele Românilor* », după care urmează un studiu mai întins « *Răsunete ale Pindului în Carpaţi* », în « Revista Română », 1861). Tot în « Revista Română » apar notele, articolele şi studiile de istorie literară veche şi modernă, în timp ce T. Maiorescu făcea mai ales estetică şi critică literară.

Intreaga operă a lui Al. Odobescu străluceşte de onestitate ştiinţifică, prin care încearcă parcă să reabiliteze felul cum se făcea istoria şi arheologia în timpul său de către Ardeleni şi, în aceeaşi măsură, nu pierde linia care mergea paralel cu aceea a Junimii.

T. Maiorescu, ca ministru al Instrucţiunii, introduce limba română în învăţământul secundar; Al. Odobescu, în aceeaşi calitate, reorganizează învăţământul românesc, dându-i caracterul modern în timpul lui Alexandru Cuza, când a deţinut portofoliul Cultelor (1863), iar doi ani mai târziu face un raport asupra organizării ce ar fi să se dea învăţământului secundar, raport prezentat Consiliului General de Instrucţiune Publică în sesiunea din 1865. In acest raport e de părere să se introducă limba română ca materie obligatorie. Nu s'a ţinut seama în totul de acest raport şi limba română devine obiect de studii în şcolile noastre abia după venirea lui T. Maiorescu în fruntea Ministerului (1875).

Iată, în câteva linii generale, cum se integrează activitatea lui Al. Odobescu în traiectul activităţii junimiste, deşi, afară de câteva articole târzii, el nu a colaborat propriu zis la « Convorbiri Literare », mai ales în perioada de luptă a revistei. Departe de « Convorbiri », el se găsea însă pe acelaşi drum cu Junimiştii, a căror doctrină era şi a lui, fără ca el să şi-o fi însuşit-o dela ei şi nici ei dela el.

www.dacoromanica.ro

« Junimea dela Paris » şi « Junimea dela Iaşi » au fost deci două manifestări paralele care au slujit cu sfinţenie cauza culturii româneşti într'un moment al devierii sale.

In acest cadru de luptă junimistă, Al. Odobescu a scris şi cele două « scene istorice »: « *Mihnea Vodă cel Rău* » şi « *Doamna Chiajna* » în cea mai neaoşă limbă românească, ca primă reacţiune înpotriva Latiniştilor.

* * *

Lăsând acum la o parte toate consideraţiunile de situare, să încercăm a schiţa o analiză literară a celor două povestiri.

Romantismul[1]), după cum se ştie, prezintă, între temele sale fundamentale, şi *întoarcerea către trecut* ca o evadare din realitatea ambiantă.

Evocarea trecutului există şi în literatura clasică. Romantismul aduce însă în epica cu conţinut istoric, evocarea suggestivă a trecutului, întrebuinţarea unei autentice documentări istorice, pentru a nu călca adevărul în liniile lui generale, individualizarea eroilor şi a mediului din diferitele epoci ale trecutului sau ceea ce se înţelege în genere prin faimoasa culoare locală, totul încheiat în ritmul unei vieţi trepidante, pe care romantismul a instalat-o în conţinutul operei de artă.

Scriitorul care a dat romanului şi nuvelei istorice aceste elemente noi ale facturii romantice a fost Walter Scott.

El a exercitat asupra literaturii universale şi, în special, asupra romantismului francez, o influenţă covârşitoare în primele decenii ale veacului al XIX-lea.

Intr'adevăr Alfred de Vigny[2]), H. de Balzac[3]), Prosper Mérimée[4]) şi V. Hugo[5]), sunt numai câteva nume dintre cele mai caracteristice, ale autorilor influenţaţi direct de literatura lui Walter Scott[6]).

[1]) Vezi studiul nostru, *Al. Odobescu şi romantismul franco-englez*, extras din « Ramuri », Craiova, 1937, care a fost utilizat în această parte a introducerii.

[2]) *Cinq Mars ou une conjuration sous Louis XIII* (1825).

[3]) *Les Chouans où la Bretagne en 1799*, sau cum a apărut pentru prima oară, *Le dernier des Chouans* (1828).

[4]) *Chronique du règne de Charles IX* (1828).

[5]) *Notre Dame de Paris* (1831).

[6]) Louis Maigron, *Le roman historique à l'epoque romantique, essai sur l'influence de Walter Scott*, Paris, 1898.

www.dacoromanica.ro

Reflexele acestei literaturi ajung destul de repede în cultura românească. E destul să amintim între alţii pe Gheorghe Asachi, Const. Negruzzi, Mihail Kogălniceanu, Dimitrie Bolintineanu, Nicolae Bălcescu, Bogdan Petriceicu Haşdeu şi, în sfârşit, pe Al. Odobescu, care face obiectul studiului nostru.

Din toată bibliografia literaturii noastre de inspiraţie istorică pe cale narativă, constatăm o serie de opere din care se detaşează nuvelele istorice ale lui C. Negruzzi, scenele istorice ale lui Al. Odobescu, iar ca istorie romanţată propriu zisă, monografia lui N. Bălcescu despre «*Mihai Viteazul*».

Dintre nuvelele istorice ale lui C. Negruzzi, cea mai de seamă este «*Alexandru Lăpuşneanu*» pe care Al. Odobescu a avut-o drept model, după cum însuşi mărturiseşte în fruntea prefeţei dela ediţia II-a (1860), repetând-o şi în fruntea ediţiei a III-a (1886).

Alexandru Lăpuşneanu este o adevărată nuvelă istorică. Toată factura sa aminteşte elementele de compoziţie întrebuinţată de Walter Scott şi de aproape toată literatura franceză inspirată de el: împărţirea în capitole, care poartă în frunte un motto, ce va avea să exprime o trăsătură caracteristică a fiecărui capitol, apoi întreaga coloare locală pe care avea să se sprijine firul acţiunii culeasă din cronicari, alături de desvoltări şi completări izvorîte din pură fantazie, dar în cadrul aceleiaşi culori locale.

La C. Negruzzi acest motto este alcătuit din replica unui personaj într'o împrejurare caracteristică; la Walter Scott, în «*Ivanhoe*», şi la Prosper Merimée, în «*Chronique du règne de Charles IX*,» ca să luăm numai două exemple, găsim mici citate din diferiţi istorici, scriitori şi cronicari, ca şi din literatura poporană.

In *Ivanhoe* întâlnim în fruntea capitolelor citate din: Schiller, Pope, Shakespeare, Parnell [1]), Douglas [2]) Chaucer [3]), şi din *Odiseea*.

[1]) Thomas Parnell (1679—1718), admirator al lui Pope, şi Swift e autorul unor poeme foarte gustate în veacul al XVIII-lea, cum a fost: «*Poema nocturnă asupra morţii.*»

[2]) Gawin Douglas (1475—1522), e un imitator al lui Chaucer. Scrie, între altele, *King Hart* (Regele inimă), o operă alegorică.

[3]) G. Chaucer (1340—1400). Este autorul, între altele, a unui volum cu povestiri,

www.dacoromanica.ro

In «*Chronique du règne de Charles IX*», găsim în fruntea capitolelor citate din: Byron, Molière, Rabelais, Shakespeare, Lope de Vega, Moore, D'Aubigné [1]) şi cântece poporane sau proverbe.

La C. Negruzzi, cronicile şi izvoarele nu sunt arătate ca la Walter Scott şi Prosper Merimée, dar ele pot fi uşor identificate.

Astfel, în «*Alexandru Lăpuşneanu*», partea I, are drept izvoare pe Grigore Ureche şi Nicolae Costin [2]); partea II-a, a III-a şi a IV-a pe acelaşi Grigore Ureche [3]).

C. Negruzzi a schimbat unele date istorice şi a completat, prin fantazia sa, altele, construind în povestirea sa plină de o năvalnică şi cruntă frământare, imaginea câtorva aspecte ale veacului al XVI-lea din Moldova.

In preajma lui Vodă Lăpuşneanu, beat de sânge, se mişcă o lume adânc conturată, în care distingem în relief pe Ruxandra, soţia Domnului; pe Teofan, Mitropolitul Ţării; pe Moţoc, primul sfetnic al tronului; pe Veveriţă, Spancioc, Stroici, boierii răzbunători şi, în fine, *personajul colectiv al poporului*, — toată această lume surprinsă fiind în liniile generale ale adevărului istoric.

Fără ca C. Negruzzi să fi izbutit să încorporeze o concepţie propriu zis artistică cu acest material istoric, a reuşit însă pe calea unei acţiuni plină de viaţă şi de coloare să zugrăvească moravuri şi caractere dintr'o anumită epocă, după cum arată şi Prosper Merimée că trebue să fie scopul unui roman istoric, în prefaţa cărţii sale amintite mai sus, carte în care acţiunea, cu multe alte calităţi, e mult mai puţin strânsă de cât ar trebui să fie, chiar pentru un roman.

în prologul din fruntea cărora ne dă înfăţişarea societăţii din timpul său. E o carte foarte importantă pentru informaţiunile istorice ce vin din partea unui contemporan şi, în acelaşi timp, pentru valoarea poetică a povestirilor propriu zise alcătuite în genul *Decameronului* lui Boccacio, care poartă numele de «*Povestirile dela Canterbury*» (*Canterbury Tales*). A scris şi poeme în genul truverilor francezi.

[1]) Théodore Agrippa D'Aubigné (1552—1630). A scris «*Histoire Universelle depuis 1550 jusqu'à 1601*».

[2]) Ediţia Kogălniceanu, t. I, Bucureşti, 1872, pp. 219. 446—447.

[3]) *Ibid.*, t. I, pp. 210, 219, 220, 222.

www.dacoromanica.ro

In orice caz, nuvela istorică a lui C. Negruzzi porneşte dela «*Wawerley Novels*» ale lui Walter Scott în ce priveşte structura, efectele de pitoresc şi dramatismul.

Autorul moldovean, pentru a arăta că nu s'a gândit la altceva decât să zugrăvească moravuri şi caractere dintr'un anumit mediu al trecutului, îşi intitulează nuvelele sale istorice: «*Scene istorice din cronicile Moldovei*» [1]).

Al. Odobescu, imitând în semn de omagiu, pe C. Negruzzi, dar pornind şi el dela acelaşi izvor ca şi autorul moldovean, îşi va intitula povestirile sale din istoria noastră naţională, tot «*Scene istorice din cronicile româneşti*» [2]).

Dacă literatura aceasta de inspiraţie istorică, porneşte la noi din influenţa lui Walter Scott, nu e mai puţin adevărat că, în prima jumătate a veacului al XIX-lea, altoirea romantismului apusean de esenţă istorică în literatura noastră este întărită şi de «*Curentul Istoric Poporan*» dela noi care, în afară de influenţa studiată până acum, se desvoltă şi graţie efectelor «*Scolii Ardelene*» împletite cu «*Curentul Poporan*».

Acest «Curent Istoric Poporan» afirma în cultura românească necesitatea învierii trecutului nostru istoric, ca temeiu al existenţei noastre ca popor, în frământarea noilor aşezări ale Europei moderne.

Dacă, cu alte cuvinte, întoarcerea către trecut a fost în Apus mai mult o temă romantică pură, la noi, ea este mai ales un mijloc cultural pentru individualizarea poporului nostru, şi demonstrarea continuităţii lui din trecut.

Fireşte că această activitate culturală îşi găsea în ambianţa romantică apuseană viguroase puncte de sprijin şi e vorba, în prima

---

[1]) «Dacia Literară», Iaşi 1840, pp. 9—50, unde acest titlu general serveşte pentru nuvela «*Alexandru Lăpuşneanu*».

[2]) Un asemenea titlu îl avem în franţuzeşte pentru dialogurile cu caracter istoric ale lui Vitet, *Les Barricades, scènes historiques*, 1826; ed. II-a 1830. Nu ne ocupăm însă în aceste note cu literatura dramatică de inspiraţie istorică, de aceea n'am vorbit despre Vitet, după cum n'am amintit despre teatrul lui V. Hugo, Alexandre Dumas-tatăl şi alţii.

www.dacoromanica.ro

linie, de literatura cu motive de inspirație istorică a lui Walter Scott.

Influența lui Walter Scott a fost însă adeseori socotită nu numai ca o similitudine de procedee menită să ducă la acel efect de reconstituire evocatoare a trecutului prin culoare locală, pitoresc și dramatism, alături de respectarea adevărului istoric în liniile lui mari, ci s'au căutat zadarnic anumite elemente de identitate între conținutul uneia sau alteia din evocările lui Walter Scott și cutare sau cutare roman sau nuvelă din romantismul francez și apoi din literatura romantică dela noi.

Astfel s'a insistat în a se găsi asemănări, spre pildă, între conținutul din «*Cinq Mars*,» de o parte, și «*Quentin Durward*,» de alta; între «*Les Chouans*» și «*Ivanhoe*»; între «*La chronique du règne de Charles IX*» și «*Puritanii*», («Old Mortality») etc.

Intre argumentele care pledează pentru asemănare, ar fi că atât în «*Cinq Mars*» cât și în «*Quentin Durward*», pentru a nu lua decât un exemplu, subiectul este politic și că pasiunile particulare dispar înaintea intereselor mai generale și mai importante, apoi că unele personaje ascultă și privesc numai, jucând cel mult rolul corului antic din teatrul atenian [1]).

Aceasta nu înseamnă însă identitate de conținut, ci asemănare de procedee și de tehnică în genere, ceea ce e cu totul altceva.

Pentru a stabili însă identitatea de tehnică între autorul scoțian și romanticii francezi, nu e nevoie să găsești pentru fiecare roman, modelul scoțian corespunzător, mai ales atunci când autorul citat (G. Planche are obligația, ca să fie complet, să adaoge că «*Cinq Mars*» seamănă, în același timp, și cu «*Ivanhoe*,» deși «*Ivanhoe*» și «*Quentin Durward*» nu seamănă aproape de loc în tehnica lor interioară, fără să mai adăogăm că nu seamănă de fel în privința conținutului.

In aceste condițiuni, s'ar putea susține și asemănarea dintre «*Alexandru Lăpușneanu*» și «*La chronique du règne de Charles IX*», întru cât, în ambele lucrări, e vorba de un monarh crud și răzbunător;

[1]) G. Planche citat de L. Maigron, *op. cit.*, p. 255.

www.dacoromanica.ro

dar simple asemănări sau mai bine zis un singur punct izolat din contextul unei opere, care să aducă aminte de un altul asemănător, nu determină nici un fel de înrudire între cele două opere.

Există totuşi, după cum se ştie, cazuri precise şi destul de numeroase, în care un autor prelucrează datele unei alte opere anterioare; dar acesta nu e cazul literaturii noastre de inspiraţie istorică până la Al. Odobescu.

Literatura noastră, cu o asemenea inspiraţie până la «*Scenele istorice*» ale lui Al. Odobescu se resimte numai de structura şi tehnica operei de aceeaşi natură a lui Walter Scott, după cum romanul, nuvela şi istoria romanţată franceză, vor reflecta aceleaşi elemente de compoziţie şi de colorit.

«*Scenele istorice*» ale lui Al. Odobescu vor reproduce şi ele mijloacele şcolii scoţiene şi nu vor ajunge să prelucreze propriu zis vre-una din nuvelele sau romanele marelui scoţian.

In schimb, Al. Odobescu, spre deosebire de predecesorii săi, va întrebuinţa câteva situaţii asemănătoare cu acelea din «*The Bride of Lammermoor*» [1]) şi nu va rămâne la simple puncte izolate de stări sufleteşti.

Asemănări din acestea vom găsi şi în «*Mihnea Vodă cel Rău*», dar mai ales în «*Doamna Chiajna*» [2]).

* * *

In primul capitol din *Mihnea Vodă cel Rău* [3]), intitulat «*Măneşti*», se află descrierea cetăţuii lui Dracea Armaşul şi înfăţişarea morţii Armaşului:

---

[1]) *Logodnica din Lammermoor.*

[2]) Cel dintâiu care a atras atenţia asupra asemănării între «*Doamna Chiajna*» şi «*The Bride of Lammermoor*» este d. M. Beza (*Papers on the rumanian peoples and literature, VI, Englisch influence on Rumanian literature*, London, 1920, p. 69), unde citim că cea mai bună dintre nuvelele lui Al. Odobescu (adică Doamna Chiajna), «*în ceea ce priveşte tratarea, stilul ca şi caracterul, se aseamănă cu «Logodnica din Lammermoor.*»

[3]) Publicat în «Românul», ca foileton, în 1857.

www.dacoromanica.ro

« ...Pe o culme semeață a acelei coaste sta pe la leatul 1508, cetățuia lui Dracea Armașul din Măneşti ; din zidurile ei înnegrite vederea coprindea toată lunca cu bordeiele şi coşarele țărăneşti răsipite prin tufişe şi bălării » ;

...Un glas de bucium s'auzi d'odată sunând tare din cetățuie...

« Descălică mai în grabă şi sui-te 'ncoa » ; strigă lui Mihnea din capul scării... o femeie cam trupeşă, « boierul socru, biet trage ca să-şi dea sufletul şi mereu cere de domnia-ta ».

Când Mihnea intră în odaie, ochii unchiaşului... clipiră ca o candelă ce moare... şi buzele-i vinețite şoptiră tremurând aceste cuvinte :

— « Fătul meu, fă inimă vitează !... nu te lăsa !... fii stâlp țeapăn casei noastre şi nu 'ngădui să cază biata moşie părinteascâ pe mâna Oltenilor, p'a Basarabeştilor, trăsni-i-ar Domnul din senin!, c'aşa avem noi lăsat cu blăstem dela moşi strămoşi: pace şi răgaz să n'avem cu neamul lor cel urgisit... De-ți va da Domnul Dumnezeu putere, şi tăria să nu cruți, să n'aibi milă, că nici de tine nimeni nu va avea milă, când te vor vedea înfrânt şi ticăit ».

In acelaşi capitol întâi din, « *The Bride of Lammermoor* » intitulat *Ceremonia funebră*, citim:

« Intr'o strâmtoare din munții care stăpânesc câmpiile mănoase din Lothianul răsăritean, se afla altădată un vast castel, din care nu se mai văd astăzi de cât ruinile. Vechii săi proprietari aparțineau unei familii de baroni puternici şi netămători în lupte, purtând numele de Ravenswood *care era şi al castelului...*

Allan, lord Ravenswood, ultimul proprietar al acestui vechiu castel şi necuprinse țarini ce se întindeau de jur-împrejur, continuă câtva timp să se războiască... până ce moartea veni să pună capăt la toate nemulțumirile sale, împingând pe Ravenswood să se înfățişeze înaintea judecății din urmă. Fiul său primi ultimul lui rămas bun şi îi auzi blestemele pe care le rosti împotriva vrăjmaşului, ca şi cum ele i-ar fi încredințat drept moştenire o aprigă răzbunare ».

E destul de uşor să vedem identitatea de situație din ambele începuturi, dar e tot aşa de uşor, chiar din micul şi trunchiatul citat românesc, să ne dăm seama de superioritatea literară a lui

www.dacoromanica.ro

Al. Odobescu, din acest fragment, față de povestirea englezească. Asupra acestei probleme vom reveni mai târziu.

Pentru moment, ne interesează faptul că e mai puțin probabil ca Al. Odobescu să fi găsit numai întâmplător o situație care să fie similară cu una a lui Walter Scott. E prea izbitoare asemănarea pentru ca ea să fie întâmplătoare, de aceea credem, cu toate că restul textului englezesc n'are nici o asemănare cu povestirea românească despre Mihnea Vodă, în influența lui Walter Scott asupra autorului român, la care, pe lângă identitatea de procedee romantice ale scriitorului englez, descoperim o atât de caracteristică asemănare de situație inițială.

In «*Mihnea Vodă cel Rău*» (1508—1510), Al. Odobescu ne înfățișează câteva aspecte din domnia crudului Mihnea care a stat pe tron numai doi ani.

Autorul se folosește de izvoarele pe care le găsește în Gh. Șincai [1]), D. Cantemir [2]), Dionisie Fotino [3]), Nicolae Olahul [4]), M. Sigler [5]); apoi în cronicile muntenești — *Cronica Anonimă* [6]) și *Cronica lui Constantin Căpitanul* [7]) care utilizează, în special cea dintâi, pe Gavriil Protul [8]).

---

[1]) *Cronica Românilor și a mai multor neamuri* etc. Vol. II Iași, 1853.

[2]) *Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae*, ediție românească Iași, 1851.

[3]) *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Țării Muntenești și a Moldovei*, (ediția grecească) 3 vol. Viena, 1818—1819.

[4]) *Hungarie sive de originibus gentis, regionis, situ, divisionis, habitu, atque opportunitatibus în* Mathias Bel, *Adparatus ad historiam Hungariae sive Collectio Miscella monumentorum ineditorum partim, partim editorum, sed fugientium*, Posonii, 1735.

[5]) *Cronologiae rerum hungaricarum, Transilvanicarum et vicinarum regionum în* Mathias Bel, *op. cit.*

[6]) In «Magazinul istoric pentru Dacia» vol. IV, *Istoria Țării Românești de când au descălicat Românii*, București, 1847.

[7]) Ibid. vol. I, *Istoriile Domnilor Țării Românești*, București, 1845.

[8]) Gavriil Protul, adică mai marele Svetagorei, *Viața și traiul Sfinției Sale Părintelui nostru Nifon, Patriarhul Țarigradului care a strălucit în multe patime și ispite în Țarigrad și Țara Muntenească* în «Arhiva Istorică», t. I, partea II, Buc. 1865. Textul acesta n'a putut fi cunoscut de Al. Odobescu.

www.dacoromanica.ro

Deşi, pe lângă cei de mai sus, citează de mai multe ori şi pe I. Chr. Engel [1]), Al. Odobescu nu-l întrebuinţează însă direct, ci prin intermediul lui Gh. Şincai.

In afară de aceste izvoare, e probabil ca autorul nostru, să fi consultat şi pe Paul din Alep [2]); în orice caz el aduce şi contribuţii personale din descifrarea unor inscripţii mânăstireşti.

O bună parte din această bibliografie este exprimată în subsolul paginii numai cu arătarea autorului, fără, de cele mai multe ori, a se indica şi titlul operei.

Chiar sub forma aceasta, indicarea bibliografiei, oricât de sumară, incompletă şi de a doua mână ar fi, este o preocupare care dovedeşte că autorul a ţinut să respecte adevărul istoric. De altminteri şi fără arătarea izvoarelor, cum am văzut la C. Negruzzi, care nu dă nici o bibliografie, ele pot fi uşor descoperite.

Respectarea izvoarelor şi a interpretării lor merge până acolo, încât toate erorile care se făceau cu interpretarea acestor izvoare sunt reproduse cu fidelitate în textul lui Al. Odobescu. El vrea parcă să se ştie că intriga nu-i aparţine.

Astfel, spre pildă, Mihnea Vodă cel Rău e prezentat ca fiul Armaşului Dracea din Măneşti, când, în realitate el este, după cercetări mai noi, fiul lui Vlad Ţepeş.

Apoi pe Mircea, fiul lui Mihnea, textul îl prezintă eronat drept Mircea Ciobanul. Există, într'adevăr, un fiu al lui Mihnea cu numele de Mircea, care a domnit asociat cu tatăl său, Mihnea, dela 1508 până la 1510, dar acesta nu e Mircea Ciobanul, ci Mircea-Mihnea.

[1]) *Geschichte der Moldau und Walachey*, t. I, Halle, 1804.

[2]) Belfour, *The travels of Macarius, Patriarh of Antioch*, traducere după manuscrisul arab. O traducere românească, pe care nu putea s'o utilizeze Al. Odobescu, fiindcă apare la 1865, este: *Călătoria arhidiaconului Paul de Alepp prin Moldova şi Ţara Românească, întovărăşind pe Macarie, Patriarhul de Antiohia: descripţia cvenimentelor, localităţilor, costumelor, arhitecturii, picturii etc. etc., petrecute sub ochii autorului* de G. T. Căliman, *traducere colaţionată, corectată, adunată şi completată cu pasagiile despre Români cuprinse în călătoria autorului prin Ţara Căzăcească, şi Moscova* în « Arhiva Istorică », t. I, partea II, Bucureşti, 1865.

www.dacoromanica.ro

Mircea Ciobanul era nepotul de văr al lui Mihnea, şi nu fiul lui. El era unul din cei 11 copii ai lui Radu cel Mare (1496—1508), predecesorul la domnie al lui Mihnea cel Rău.

Porecla de «Ciobanul» dată lui Mircea nu provine, de sigur, din firea cea sălbatică, cum vrea Al. Odobescu pentru pitorescul personajului şi ca un indiciu cu care să motiveze cruzimea de mai târziu a Voievodului (1545—1553, 1557—1559 .

Porecla e în legătură, aproape fără îndoială, cu o realitate. Ca fiu natural al lui Radu cel Mare, Mircea Ciobanul nu s'a bucurat dela început de strălucirea şi oficialitatea care înconjura pe un fiu de Domn, ca unul care nu se găsea în preajma tronului tatălui său. De aceea, Mircea Ciobanul îşi va fi căutat rosturile în vieaţă ca un om oarecare, deşi el se ştia şi era ştiut ca «*os domnesc*». Se va fi ocupat poate cu creşterea turmelor de oi, şi lumea, după ce fostul proprietar de turme va fi ajuns Domn, i-a dat cu o anumită notă epigramatică porecla de «Ciobanu». Era, în această poreclă, de sigur, şi un mijloc de identificare, în noianul de fii naturali şi în seria de Domni cu numele de Mircea, el fiind al patrulea, după Mircea cel Bătrân, Mircea-Mihnea, descendentul lui Mihnea cel Rău, şi Mircea, fiul lui Vlad Dracul.

Toată naraţiunea lui Al. Odobescu se prezintă ca un episod din Istoria Românilor al faimoasei lupte între *Dăneşti* şi *Drăculeşti* sau, cum se mai zice, între *Dăneşti* şi *Mirceşti*, cele două ramuri ale familiei Basarabilor.

Această familie a fost prima dinastie a Ţării Româneşti. Reprezentanţii ei se succed pe tron, din tată în fiu, până la Mircea cel Bătrân (1386—1418). Numai Radu, zis şi Radu Negru (1374—1385), urmează la tron după fratele său, Vladislav Basarab, zis şi Vlaicu Vodă (1364—1374), fiindcă acesta din urmă nu avea moştenitor. Cu urcarea pe tron a Basarabului Mircea cel Bătrân, succesiunea din tată în fiu până atunci se rupe; într'adevăr, acesta din urmă este fratele lui Dan I (1385—1386), care avea moştenitor direct pe Dan III (1446—1448). De aceea, Mircea a fost considerat uzurpator, şi, din această cauză se începe o luptă, după moartea

www.dacoromanica.ro

lui Mircea, între urmaşii lui Dan (Dăneştii) şi aceia ai lui Mircea (Mirceşti). Cei dintâi mai sunt numiţi şi Basarabeşti, deşi cu toţii sunt din această familie, iar ceilalţi, după numele lui Vlad Dracul, un fiu natural al lui Mircea cel Bătrân, sunt numiţi Drăculeşti. Numele de Basarabeşti dat exclusiv Dăneştilor se explică prin necesitatea de a se sublinia în mod special caracterul legitimist al acestora faţă de uzurparea lui Mircea de o parte, iar de alta, fiindcă afară de Mihail I (1418—1421), singurul fiu legitim al lui Mircea cel Bătrân, toţi ceilalţi care au domnit sunt fiii săi naturali: Radu Pleşuvul, zis şi Praznaglava (1421—1422, 1424—1427), Dan II (1422—1424, 1427—1431), Alexandru Aldea (1431—1435) şi Vlad Dracul (1435—1446), ai cărui descendenţi au fost cei numiţi în istorie *Drăculeştii* opuşi *Dăneştilor*, deşi rivalitatea era, după cum am văzut, mai veche.

Vlad Dracul a avut 4 fii: Vlad Călugărul (1481—1496), Mircea 1481), aşa numitul fiu al Călţunei, Radu cel Frumos (1462—1474) şi Vlad Ţepeş [1]) (1456—1462, 1476).

Ultimul este tatăl eroului din naraţiunea lui Al. Odobescu.

De altfel, riguros istoriceşte, această luptă între Dăneşti şi Drăculeşti nu corespunde cu totul adevărului şi mai ales nu poate fi vorba de caracterul teritorial al acestei lupte, în care coborîtorii Dăneşti numiţi şi Basarabeşti s'ar fi rezemat în revendicările lor pe boierimea olteană, iar ceilalţi pe cea munteană.

Intr'adevăr, în lipsa unei ordine stabilite de succesiune la domnie, toţi Basarabeştii — şi Dăneştii şi Mirceştii — luptă pentru a ocupa tronul, fără deosebire că unul era din tabăra Mirceştilor, iar celălalt din aceea a Dăneştilor.

Teoria acestei rivalităţi ar putea fi socotită ca adevărată numai până la Vlad Ţepeş, dar şi, în acest răstimp, Alexandru Aldea, fiul

[1]) Toată descendenţa iniţială a Basarabilor de mai sus, ca şi cronologia e aproximativă. Istoricii, din lipsă de documente hotărîtoare, nu sunt de acord. (D. Onciul, N. Iorga, Şt. Grecianu, I. Filiti, Şt. Nicolaescu şi C. C. Giurescu). Al. Odobescu, pe vremea sa, ştie şi mai puţin din puţinul care se ştie astăzi; ceea ce se ştie de mult însă, e această rivalitate dintre aşa zişii *Basarabeşti* şi *Drăculeşti*, pe care o utilizează autorul în naraţiunea ce ne interesează.

www.dacoromanica.ro

lui Mircea, are competitor pe fratele său, Vlad Dracul; Vlad Ţepeş e în rivalitate cu fratele său, Radu cel Frumos; duşmănia cea mai aprigă există între Dăneştii: Basarab III Laiotă (1474—1476, 1476—1477) şi Basarab IV cel Tânăr, zis Mlad sau Ţepeluş (1477 1481). Descendenţii lui Mircea, fiind însă mai numeroşi, ocupă scaunul mai des. Dela moartea lui Moise Vodă (1529—1530), la 1530 sau cel mai târziu în timpul lui Radu VI Paisie (1535—1545 , dela uciderea acelui Basarab, aşa zis Laiot Vodă, la Fântâna Ţiganului în Prahova, unde pretendentul venise cu o seamă de boieri să-l alunge de pe tron pe Radu Paisie în Aprilie 1544, Drăculeştii rămân chiar singuri să lupte între ei, fără rivalii Dăneşti [1]).

In orice caz, rivalitatea între Dăneşti şi Drăculeşti era o realitate in care credea Al. Odobescu şi în care vor crede şi alţii, mai târziu, până în zilele noastre [2]).

Pentru epoca de care se ocupă Al. Odobescu în povestirea sa (*Domnia lui Mihnea-Vodă cel Rău*, 1508—1510), reprezentantul Drăculeştilor (Mirceştilor) era Mihnea-Vodă, în calitate de fiu al lui Vlad Ţepeş, coborîtor la rândul său din Vlad Dracul; iar al Basarabeştilor (Dăneştilor) era viitorul Domn al Munteniei, Neagoe Basarab, pe atunci căpitan (vătaf) de vânători, alături de tatăl său, Vornicul Pârvan Craiovescu, şi de unchiul său, Banul Barbu Craiovescu, ambii zicându-şi Basarabi.

In această filiaţiune: Neagoe Basarab, fiul lui Pârvu Craiovescu, pe care Al. Odobescu îl numeşte Pârvu Basarab, e un hiat în mijlocul căruia stă o nedumerire. Hiatul se află şi în cronicari, după cum vom vedea, iar Al. Odobescu l-a lăsat aşa şi nu l-a rezolvat. Aici e primul punct slab al povestirii. Autorul nostru spune despre aceşti Craioveşti că erau din familia Basarabilor care mai erau şi bani moşteni ai Craiovei şi care, la moartea lui Radu cel Mare (1508), au lucrat împotriva intereselor lor imediate, fiindcă ei ar

[1]) I. C. Filiti, *Banatul Olteniei şi Craioveştii*, Craiova (f. a. după 1927).

[2]) Al. Xenopol, *Istoria Românilor*, ed. I, vol. II, p. 483; vol. III, p. 3 et passim; *Lupta între Drăculeşti şi Dăneşti* în «An. Ac. Rom», seria II, secţ. ist., vol. XXX.

www.dacoromanica.ro

fi trebuit să aşeze pentru vecie neamul lor oltenesc pe scaunul Domniei, nu să aducă pe Mihnea din neamul Drăculeştilor. Faptul că ei au voit să evite pentru moment nemulţumirea Drăculeştilor din Muntenia, aducătoare de vrajbă îndelungată şi, mai ales, că se temeau de Turci şi de Danciu, fiul lui Basarab IV cel Tânăr, zis Ţepeluş, care se găsea la Curtea lui Vladislav, regele Ungariei [1]); toate acestea sunt explicaţii neîndestulătoare căci Danciu era deci nepotul lui Basarab II cel Bun 1448—1451) şi strănepotul lui Dan III (1446—1448), aşa dar, tot un Basarab.

Aceste explicaţii se află în fruntea capitolului al II-lea, după ce în, primul capitol [2]) se arată ura neîmpăcată între cele două taberi: a Dăneştilor şi a Drăculeştilor.

In această naraţiune unde e vorba de rivalitatea între Dăneşti sau Basarabeşti şi Mirceşti sau Drăculeşti, ni se înfăţişează deci sprijinirea unui drăculesc din partea Dăneştilor.

Al. Odobescu este sclavul izvoarelor sale [3]), dar unitatea de ansamblu a povestirii suferă, când ni se dau asemenea lămuriri neîndestulătoare cu privire la o inconsecvenţă de atitudine.

Mai departe, Mihnea, în timpul Domniei, chibzuindu-se într'una din zile cu Logofătul Stoica, spune acestuia:

— *« Să găsim, Stoico, un mijloc de-ai pune pe toţi deodată la mână şi atunci nici pruncul din mumă să nu scape !*

...Să bem norocul lui Laiotă [4]) *şi-al neamului său de Basarabi şi, azvârlind pe gât un pahar de vin chihlimbariu, rânji ca câinele când i se găteşte prada.*

Din cauza acestor pregătiri, toţi boierii din neamul Basarabeştilor împreună cu Neagoe Basarab, vătaful vânătorilor, au pribegit, trecând Dunărea.

---

[1]) II. *Curtea de Argeş.*

[2]) I. *Măneşti.*

[3]) In subsolul paginii găsim izvoarele: Constantin Căpitanul, < *op. cit.*, p. 112>; Dionisie Fotino, < op. *cit.*, vol. II, partea a IV, cap. I, Domnul XX >; Gh. Şincai <*op. cit.*, vol. II, p. 116>; I. Chr. von Engel <*op. cit.*, vol. I, pp. 191—197>.

[4]) Laiota Basarab este urmaşul la tron al lui Radu cel Frumos. El a fost izgonit de pe tron de Vlad Ţepeş.

www.dacoromanica.ro

« Mihnea văzând că acei boieri au întâmpinat răzbunarea sa, îşi îmmuie turbarea în fel de fel de cruzimi ; porunci să se prade, să se arză şi să se sfărâme până la pământ toate casele şi toate bisericile lor, pe unde se vor fi aflând, în Curtea-de-Argeş în Târgovişte, în Craiova, în Brâncoveni ; pe slujitorii şi pe preoţii lor îi căzni şi la urmă, închizându-i pe toţi în Mănăstirea Bistriţii ce era clădită chiar de Banul Barbu Basarab, îi dete foc de arseră toţi într'însa [1]).

După un an şi jumătate de Domnie, Basarabeştii dobândiseră dela Sultanul Baiazid învoirea ca Mihnea să fie înlocuit cu Vlad IV cel Tânăr, zis şi Vlăduţ care era tot din ramura Drăculeştilor.

Neagoe Basarab se şi întoarse în ţară, trecând Dunărea în fruntea unei armate [2]).

Incercarea Basarabilor izbuteşte, şi Mihnea fuge peste munţi la Sibiu [3]). Iată în linii generale desemnul conflictelor între cele două familii în această naraţiune.

Pe Neagoe Basarab, Al. Odobescu îl zugrăveşte fără nici o consistenţă, căci ne dă informaţii incomplete despre rosturile lui în lupta dintre Drăculeşti şi Dăneşti, care formează ideea fundamentală a naraţiunii.

Apariţia lui ca personaj reprezentativ al Dăneştilor (Basarabeştilor) în această luptă, fără să se insiste asupra acestui punct, rolul său activ în răsturnarea lui Mihnea, pe care mai mult o bănuim, decât o vedem, faptul că nu se spune nici un cuvânt categoric în legătură cu viitoarea sa domnie — toate acestea arată că Al. Odobescu utilizează numai materialul cronicăresc care e tot aşa de inexpresiv ca şi felul cum apare el în textul lui Al. Odobescu. La aceasta se mai adaogă şi filiaţiunea sa de neînţeles.

In realitate, Neagoe se numea Basarab, fiindcă era feciorul unui Basarab autentic şi anume, Basarab IV cel Tânăr, zis şi Mlad sau Ţepeluş ; dar izvoarele nu sunt categorice în acest sens.

[1]) II. *Curtea de Argeş.*
[2]) III. *Cotmeana.*
[3]) IV. *Sibiu.*

www.dacoromanica.ro

Gavriil Protul dela Sfântul Munte a scris biografia fostului Patriarh al Ţarigradului, Nifon, care a fost mai târziu Mitropolit al Ţării Româneşti (1504—1505) în timpul lui Radu cel Mare. Gavriil a fost pus la cale, probabil de Neagoe Basarab, în timpul domniei căruia a luat parte la sfinţirea bisericii dela Curtea-de-Argeş 15 August 1517). Moaştele lui Nifon au fost aduse în Ţară de Neagoe Basarab care răsplătea pe această cale nedreptatea ce i se făcuse fostului Patriarh, când a fost izgonit de Radu cel Mare.

Biografia Patriarhului Nifon, în partea care se referă la Ţara Românească, este intercalată aproape textual, în *Cronica Anonimă*, iar în *Cronica lui Constantin Căpitanul*, părţile luate din biografie sunt prescurtate.

Biografia spune că în ajunul plecării lui Nifon din Ţară, după cc fusese izgonit din scaunul de Mitropolit, Nifon a fost păzit şi hrănit de «*un cocon de boieri ce-l chema Neagoe care era mai mare peste vânători*»; şi mai departe, că era pe vremea aceea «*un neam care era mai ales şi mai temător de Dumnezeu, căruia îi era numele de moşie Banoveţi, adică Basarabeşti*» şi din care făcea partea Neagoe [1]).

Cronica lui Constantin Căpitanul spune că Neagoe era «*nepot Banului Barbului Craiovescu, fecior Pârvului, iar aşa îl numea că e fecior de Domn*».

Această indicaţie din *Cronica lui Constantin Căpitanul* e contradictorie: nepot al lui Barbu Craiovescu, fecior al lui Pârvu Craiovescu, ceea ce e foarte limpede, dar el trecea, în acelaşi timp, şi ca fiu de Domn, ceea ce exclude primele două afirmaţii.

---

[1]) Manuscrisul biografiei a fost tipărit, afară de B. P. Haşdeu, şi de Iosif Naniescu şi C. Erbiceanu, *Viaţa şi traiul Sfinţiei Sale părintelui nostru Nifon, Patriarhul Ţarigradului, scrisă de* Gavriil Protul, *adecă mai marele Sfetagorei... după manuscrisul.... scris de Ioan ieromanah ot Bistriţa la anii..... 1682*, Bucureşti 1888. Cele două tipărituri reproduc două copii deosebite. Nu ştim dacă Al. Odobescu a cunoscut vre-una. In orice caz, pasajul de mai sus e reprodus în *Cronica Anonimă*, iar Constantin Căpitanul suprimă «*adică Basarabeşti*» dela finele pasajului.

www.dacoromanica.ro

Al. Odobescu n'a scos nimic de aici, nici nu i s'a părut inexplicabil rolul lui Neagoe Basarab, simplul căpitan de vânători, în răsturnarea lui Mihnea-Vodă.

De asemeni, autorul n'a ţinut seama nici de pasajul din *Constantin Căpitanul*, unde Neagoe e arătat că a fost pârît lui Vlad IV cel Tânăr pentru faptul că-şi zicea fecior de Domn.

De sigur, la 1857, Al. Odobescu nu cunoştea şi alte izvoare, cum era, între altele, şi acela descoperit de el însuşi la 1861 [1]).

E vorba de un evangheliar slavon tipărit în timpul lui Neagoe Basarab şi unde găsim: « *Pentrucă cel în Treime închinat a binevoit să umple biserica cu sfinte cărţi pentru glorificarea şi folosul cititorilor, drept aceea şi eu întru Christos Domnul Io Basarab, marele Voievod şi stăpânitor a toată Ţara Românească şi părţilor despre Dunăre, fiul prea bunului şi marelui Domn Io Basarab Voievod* ».

Al. Odobescu adaogă [2]) cu oarecare îndoială că Neagoe e posibil să fi fost fiul lui Basarab cel Tânăr şi al Neagăi, pe care o socotea drept soră a Craioveştilor.

Vorbind apoi în aceeaşi lucrare, de unul dintre manuscriptele slavoneşti dela Mănăstirea Bistriţa, traduce următoarea notă din manuscris:

« *Cu voia Tatălui şi cu ajutorul Fiului şi cu săvârşirea Sfântului Spirit, s'a scris acaestă carte ce se zice Albină în mânăstire în zilele prea piosului şi de Christos iubitoriului, Io Neagoe, marele Voievod şi din porunca marelui jupan Preda, fiul marelui Dvornic Pârvul, în anul 7027* (= 1518), *ocolul Soarelui 27, al Lunei 16, indictionul 6, temelia 18; s'a sfârşit în luna Noembre în 23 zile* ».

Al. Odobescu afirmă că nu se poate opri « *a recunoaşte în acest Preda Banul pe pretinsul frate al lui Neagoe Basarab, care după moartea Voievodului* (Neagoe) *voi să apuce Domnia pentru dânsul sau pentru pupilul său, Teodosie Voievod* ».

Adaogă apoi în notă: « *Dacă Preda, fiul lui Pârvu ar fi frate al lui Neagoe, precum spune cronica, atunci cum se face că acest Domn*

[1]) *Despre odoarele, manuscriptele şi cărţile aflate în Mânăstirea Bistriţa*, III în « *Revista Română* » I, p. 817. Bucureşti, 1861.

[2]) *Ibid.*, p. 823.

www.dacoromanica.ro

se numeşte în toate hrisoavele sale: « Io Basarab Voievod, fiul lui Basarab Voievod ». Credem că e o eroare în cronică şi că Preda era numai rudă de aproape, poate văr al Voievodului [1]).

Al. Odobescu, în stadiul cercetărilor din epoca în care şi-a scris studiul său despre «*Odoarele dela Bistriţa*», nu putea să ştie că Preda era numai frate uterin cu Neagoe Basarab şi că, prin urmare, cronica nu greşea de loc când Preda şi Neagoe erau înfăţişaţi ca fraţi.

Pentru *Scenele* sale *istorice* însă, Al. Odobescu n'ar fi trebuit să lase pe Neagoe să plutească în aer, ci ar fi trebuit poate să completeze cu fantazia sa indicaţia din *Constantin Căpitanul*, în ceea ce priveşte situarea şi motivarea enigmaticului vătaf de vânători.

Acesta e unul din punctele slabe, despre care va fi vorba mai târziu, în construcţia «*Scenelor istorice*» ale lui Al. Odobescu, fiindcă aşa cum se prezintă ele în «*Mihnea Vodă cel Rău*» cu acest Neagoe Basarab misterios şi fantomatic, alături de acel Danciu Basarab, care e ţinut departe de tron cu concursul Basarabeştilor, nu se serveşte de loc problema rivalităţii dintre Basarabeşti şi Drăculeşti.

Toată schema fundamentală a naraţiunii în aceste condiţiuni se dărîmă.

Autorul n'a voit însă să treacă dincolo de informaţiile pe care le găsea în cronicari. Aceasta rezultă între altele şi din comentariile ce le face în studiul său asupra *Odoarelor dela Bistriţa*.

Dar în cazul acesta, povestirea sa nu poate fi, în nici un caz, o nuvelă. Ii lipseşte pentru aceasta, de o parte, elementele de

---

[1]) *Ibid.*, pp. 728—730.

De altfel tot Al. Odobescu, cu privire la tatăl lui Mihnea Vodă cel Rău, interpetând epilogul «*Liturghierului slavon dela 1508*» descoperit de el, în care se spune: « *S'a început această sfântă carte numită liturghie, după porunca Domnitorului Io Radu Voievod* (Radu cel Mare), *să-i fie lui veşnică pomenire, şi s'a săvârşit această carte din porunca întru Christos Dumnezeu binecredinciosului şi de Dumnezeu păzitului şi prea luminatului Domnitor, Io Mihnea marele Voievod a toată Ţara Românească şi părţile pe Dunăre, fiul marelui Io Vlad Voïevod în anul dintâiu al Domniei sale,* »... arată în aceeaşi lucrare « *că Mihnea precum în hrisoave e arătat, nu era fiul Dracii Armaşul din Măneşti cum zice cronica, ci al lui Radu* ». Al. Odobescu voise să spuie Vlad. (*Ibid.*, p. 819).

www.dacoromanica.ro

motivare în desfăşurarea acţiunii, iar de alta, elementele de situare precisă a personajelor, la care se adaogă dela sine absenţa concepţiei artistice care nu poate să rezulte din încorporarea unei acţiuni ce reproduce strict realitatea culeasă din cronici.

Toate consideraţiunile noastre istorice de până acum izvorăsc tocmai din faptul că nu avem a face cu o nuvelă.

Faţă de o nuvelă istorică, comentariile istorice ale cercetătorului literar caută să scoată în relief numai elementele care au servit pentru construirea cadrului şi a atmosferei, pentru coloarea locală şi pitorescul operei.

Cercetătorul literar va avea să aprecieze numai cât de potrivit este materialul istoric întrebuinţat; nu va intra în discuţiunile istorice cu privire la gradul de conformitate faţă de adevărul istoric, al creaţiunii de artă poetică.

Când însă autorul respectă cu rigurozitate, nu vom zice adevărul istoric [1]), ci izvoarele cronicăreşti, lăsând locuri goale în desfăşu-

[1]) Lui I. C. Filiti, *op. cit.*, îi revine meritul în zilele noastre de a fi emis ipoteza ce tinde să devie o certitudine că Neagoe Basarab a fost fiul lui Basarab IV cel Tânăr cu Neaga, soţia lui Pârvan Craiovescu, şi astfel se înţelege limpede, mai ales graţie bogatei bibliografii dată de I. C. Filiti în cartea sa, cum Neagoe Basarab era considerat Basarab, ca fiu al lui Basarab IV cel Tânăr şi, în acelaşi timp, ca fiu oficial al lui Pârvu Craiovescu, soţul legitim al Neagăi. Tot astfel se explică de ce ajunge Neagoe Basarab pe tron şi, în acelaşi timp, înţelegem extinderea numelui de Basarabeşti pentru toată familia Craioveştilor dată ulterior de cronicari. Cât despre *biografia lui Nifon*, care e scrisă în timpul vieţii lui Neagoe Basarab şi care nu spune nimic despre această filiaţiune nobilă, dar puţin... onorabilă a lui Neagoe adică a aceluia ce se intitulează totuşi fiu al lui Basarab, aceasta izvorăşte dintr'o foarte legitimă discreţiune din partea acelor care făceau apologia *Basarabeştilor* şi ponegreau pe *Drăculeşti*. Astfel toată acea faimoasă, dar nu perfect reală rivalitate între Basarabeşti (Dăneşti) şi Drăculeşti (Mirceşti) îşi trage în mare parte punctul de plecare, în această epocă, şi din poziţia delicată de mai sus a lui Neagoe Basarab transmisă cronicarilor de Gavriil Protul care nu voia să spună tot ce ştia, şi tot de aici porneşte şi naraţiunea lui Al. Odobescu care nu cunoştea şi nici nu putea să cunoască pe vremea aceea, în elementele sale reale, fondul acţiunii. Aici e eroarea şi deci punctul iniţial de inferioritate al povestirii care e concepută istoriceşte.

www.dacoromanica.ro

rarea evenimentelor şi în desemnarea personajelor, aşa cum se prezintă lucrurile şi în cronică, atunci vom fi obligaţi să considerăm opera ca un *fragment istoric romanţat, nu ca o nuvelă.*

Vom vedea însă că, şi ca istorie romanţată, opera prezintă unele deficienţe, întru cât, privită ca atare, ea are unele accente de ficţiune poetică, care duc la concluzia că, în această naraţiune, se amestecă cele două puncte de vedere, degajându-se însă mai ales caracterul *romanţat* decât cel *epic.*

In schimb, această operă a lui Al. Odobescu, dacă nu rezistă prin lipsa unităţii de tratare, unui examen mai amănunţit al fondului, ea se impune prin stil, după cum vom dovedi mai departe.

Al. Odobescu a respectat, aşa dar, adevărul istoric, în dauna nuvelei, fiindcă, după cum am arătat, a reprodus tot materialul documentar pe care îl avea la îndemână, şi acolo unde se ivea pe planul acţiunii un personaj pentru care materialul era deficient, ca în cazul lui Neagoe Basarab, al lui Danciu Basarab şi al Basarabeştilor în genere, autorul nostru a lăsat situaţiile şi personajele desarticulate, aşa cum le-a găsit în izvoare, n'a completat sau n'a schimbat aproape nimic, şi mai ales, n'a tins să ajungă la realizarea unei concepţii artistice prin adâncirea datelor sufleteşti. Chiar dacă n'am cunoaşte nimic din adevărul istoric, simţim că Basarabeştii din naraţiune sunt desaxaţi şi nu se pot organiza în unitatea ansamblului, în general, superficial tratat, atât în caracterizarea tuturor personajelor cât şi în construirea situaţiilor sau a mişcării care se integrează în mersul acţiunii.

In afară de dovezile pe care le-am adus împotriva caracteruuil epic al povestirii, să mai adăogăm că această naraţiune în prima ei formă avea la sfârşit o notă pur didactic-istorică la care autorul a renunţat mai târziu.

Astfel, în forma în care a apărut «*Mihnea-Vodă cel Rău*» la 1857, ca foileton în ziarul «Românul», şi apoi în ediţie separată, cetim la sfârşit o notă, în care înfăţişează tabloul Voievozilor din ramura Drăculeştilor [1]).

[1]) *Domnii din neamul acesta* (al Drăculeştilor) *sunt următorii: 1. Mihnea cel Rău (1508—1510). — 2. Mircea III Ciobanul, fiul lui (1545—54; 1558—59). —*

www.dacoromanica.ro

Această notă, lăsând la o parte erorile de tipar ca şi toate consideraţiunile făcute până acum, este elocventă pentru spiritul în care a conceput Al. Odobescu naraţiunea despre care vorbim.

Considerând acum naraţiunea *Mihnea-Vodă cel Rău* ca un fragment de istorie romanţată şi nu ca o nuvelă, să apreciem valoarea literară a lucrării în noua ei ipostază, adică puterea evocatoare şi mijloacele de compoziţie a desfăşurării narative.

Povestirea se împarte în patru părţi, fiecare purtând un titlu, ca şi în nuvelele şi romanele lui Walter Scott.

1. Partea dela început se numeşte *Măneşti*, după numele locului unde se petrece acţiunea şi care este moşia strămoşească a Drăculeştilor.

Aici autorul ne înfăţişează cetăţuia lui Dracea Armaşul, unde se desfăşoară începutul acţiunii: moartea lui Dracea care lasă cu limbă de moarte, după întoarcerea dela vânătoare a presupusului său fiu, Mihnea, şi a presupusului său nepot, Mircea Ciobanul, ca să n'aibă milă de Olteni, adică de Basarabeşti; apoi ştirea că a fost ales Domn, Mihnea, fiul Armaşului Dracea.

In fruntea capitolului se află ca motto cuvintele din urmă ale Armaşului: « *Să n'aibi milă !* ».

Acest capitol este partea cea mai izbutită din întreaga povestire.

Nicăieri în restul povestirii nu se mai întâlneşte suggestivitatea evocării cu atâta relief, niciodată misterul nu învălue perspectivele trecutului cu atâta rezonanţă ca în acest scurt capitol, care parcă ar anunţa o puternică nuvelă.

Autorul nu se reazimă pe nici un izvor. Totul este rodul unei puternice fantazii care se mişcă în cadrul unei autentice colori locale.

2. Capitolul al doilea, cu titlul *Curtea-de-Argeş*, este mult mai slab ca putere de evocare. La început cuprinde câteva abstracte

---

3. Petre II Schiopul, fiul lui Mircea III, fratele lui Petre II (1568—77). — 5. Mihnea II Turcitul, fiul lui Alexandru II (1577—83 ; 1585—91). — 6. Radul X cel Mare, fiul lui Mihnea II (1611—16; 1617—1623 în Ţara Românească; 1611—16; 1523—26 la Moldova). — 7. Alexandru V Coconu, fiul lui Radu X (1523—1528. — 8. Mihnea III Grecu ce se zicea fiul lui Radu X (1658—59).

www.dacoromanica.ro

explicaţii istorice care vor să ne lămurească de ce a fost ales Mihnea, Domn al Ţării în locul lui Danciu Basarab. In josul paginii figurează izvoarele.

Urmează apoi ungerea la Curtea-de-Argeş al lui Mihnea ca Voievod. Aici autorul întrebuinţează cunoştinţele sale istorice şi arheologice, pentru a reconstitui o asemenea ceremonie cu toată pompa, ritualul şi parada ce întovărăşesc un astfel de eveniment. Istoriceşte este mai mult sau mai puţin exact, dar lipseşte întru câtva suggestivitatea viziunii. Scena e lipsită de contur. E o alcătuire în care se înseilează diferite informaţii, pentru a se obţine un tot mai mult factice, dar învestmântat în acelaşi stil colorat, în care cuvântul arhaic scânteiază luminos. După aceasta, urmează o scenă, rod al fantaziei, în care ni se înfăţişează prezentarea în faţa noului Voievod, a înalţilor dregători, în fruntea cărora apare Vornicul Pârvu Basarab cu fiii săi: Ilie, Neagoe şi Dragomir.

Scena are vieaţă, dar, după cum am văzut mai sus, nu ni se prinde în suflet rostul acestui Basarab, căci toată explicaţia dată mai înainte în legătură cu faimoasa realitate între Basarabeşti şi Drăculeşti nu se acordă cu înfăţişarea smerită a Vornicului Pârvu, de o parte, iar de alta convorbirea între Domn şi Vornic scoate la suprafaţă pentru o clipă pe Neagoe Basarab care rămâne, după cum am arătat, fără legături propriu zise cu contextul frânturii de vieaţă ce ni se înfăţişează.

Chiar într'un fragment istoric romanţat, informaţiile culese din izvoare trebue să se lege între ele prin sprijinirea şi desvoltarea punctelor de susţinere. Un asemenea punct a fost alcătuit din cele spuse pe patul de moarte de Armaş în legătură cu Basarabeştii; un altul este acum convorbirea între Domn şi Vornicul Pârvu, dar lipseşte legătura între ele, pe care ar vrea s'o facă explicaţia dela începutul capitolului, dar şi ea este insuficientă.

Romanţarea istoriei înseamnă concretizarea datelor cronicăreşti şi istorice, şi găsirea legăturilor dintre ele. Al. Odobescu până acum a concretizat momente inventate (primul capitol aproape în întregime, încoronarea Domnului şi convorbirea între Domn şi

www.dacoromanica.ro

primul său sfetnic), pe când cele scoase din izvoare (suirea lui Mihnea pe tron în locul lui Danciu Basarab) se mulţumeşte să le stilizeze numai, după cum pe cele găsite nelimpezite în izvoare (Neagoe Basarab) le lasă la fel.

E un amestec, prin urmare, între fantazia poetică şi adevărul întretăiat de nedumeriri din care laolaltă rezultă efectul de a opri închegarea unităţii, fie poetică, fie romanţat istorică.

Cu ocazia prezentării fiilor Vornicului Pârvu, se pune la cale nunta între Ilie, feciorul acestuia, cu Ilinca, fiica lui Radu Spătarul din Albeşti.

Nunta are loc, dându-ni-se bogate indicaţiuni asupra vestmintelor celor de faţă şi tot ritualul distractiv în asemenea ocazii, din care se vede altă contribuţie arheologică a autorului. Evenimentul e inventat, după cum, afară de Neagoe Basarab, fiul soţiei lui Pârvu Vornicul, ceilalţi doi copii, Ilie şi Dragomir, sunt de asemenea imaginaţi.

Autorul găsea însă în cronici cel puţin pe unul dintre ei, şi anume pe Preda, viitorul regent al nepotului său, Teodosie, după moartea lui Neagoe, tatăl lui Teodosie.

Autorul renunţă, cu privire la aceşti copii, să respecte adevărul istoric, dar nu se vede cu ce scop, mai ales că Preda ar fi fost mult mai expresiv, din pricina rolului pe care îl va juca mai târziu.

Dar să revenim la firul acţiunii.

Pentru a fi jefuit, Ilie este ucis în noaptea nunţii de oamenii lui Vodă, iar mireasa este răpită şi dusă în apartamentul Domnitorului, de unde e scoasă spre ziuă şi omorîtă.

Totul e inventat, pentru ca autorul să dea prima dovadă de cruzimea lui Mihnea.

Fiindcă toţi boierii încep să bănuiască adevărul, Mihnea îi învită într'una din zile la un ospăţ, unde cruzimea sa devine sadică.

Invitaţilor li se serveşte un pilaf presărat cu mărgăritare aşa că invitaţii «*abia apucaseră să ia în gură şi să amestece, când toţi strâmbându-se ca de durere de măsele, duseră mâna la gură şi-şi scuipară pe tipsii dinţii lor împreună cu boabe de mărgăritar*».

www.dacoromanica.ro

Atunci Vodă se scoală şi rosteşte o cuvântare în care arată că averea ademeneşte pe om, dar ea e păgubitoare în loc să fie de folos, căci tot «*aşa şi bobul de mărgăritar e mai mai mare şi mai de preţ decât bobul de orez, dar sparge dinţii... Ei! spuneţi acum boieri dumneavoastră, nu-i aşa că avuţiile îs amăgitoare?*».

Ultimele cuvinte: «*nu-i aşa că avuţiile îs amăgitoare?*» servesc ca motto al acestui capitol.

Această scenă cu boabele de mărgăritar e de asemeni inventată, fiind o tradiţie, ne spune autorul în notă, păstrată prin graiu, despre un boier lacom la avuţii.

Ea e zugrăvită, ca stilizare, în colori proaspete, dar e lipsită de mişcare şi mai ales de contur.

După această scenă inventată ca şi aceea a nunţii şi a prezentării dregătorilor după încoronare, urmează alta, scoasă din «*Cronica Anonimă*», care e indicată în josul paginii.

Vodă cu credinciosul său, Logofătul Stoica, care e un personaj real, pune la cale, în pivniţa palatului, exterminarea Basarabeştilor. Autorul o dramatizează într'o izbutită scenă.

Convorbirea dintre Vodă şi Logofătul Stoica e auzită de Dragomir. Acest Dragomir este, după cum am arătat mai sus, inventat de autor; faptul că un copil al lui Pârvu Vornicul le surprinde convorbirea e atestat de cronici.

Dragomir transmite vestea familiei sale, de unde ea trece la mai toţi Basarabeştii din capitala ţării. Aceştia fug, după cum spun cronicile [1]), peste Dunăre la Turci, de frica lui Mihnea.

După aceleaşi cronici, autorul ne arată că Mihnea, pentru a se răzbuna împotriva duşmanilor săi, începe o serie de cruzimi, poruncind prădarea, arderea şi sfărâmarea până la pământ a tuturor caselor şi bisericilor lor.

Al. Odobescu parafrazează aici textul din «*Cronica Anonimă*» şi din «*Cronica lui Constantin Căpitanul*» pe care le citează. Apoi, întocmai

[1]) *Constantin Căpitanul.*

www.dacoromanica.ro

ca acolo, autorul nostru nu înfăţişează scenele direct, ci ne *consemnează* numai rezultatele faptelor săvârşite.

După cum se vede, în acest capitol, scenele inventate sunt dramatizate, iar referinţele culese din cronici sunt pur şi simplu transferate în textul său cu o uşoară stilizare.

In felul acesta, naraţiunea este amputată de elementul ei central: lipsesc dovezile sensibile ale cruzimii lui Mihnea, fiindcă înşirarea discursivă a rezultatelor care decurg din faptele sale *enumerate*, iar nu *povestite*, descumpăneşte ansamblul, iar viziunea ansamblului, ca istorie romanţată, se sfărâmă, se şterge, tocmai în centrul ei.

Orice istorie romanţată ar trebui să aibă deviza formulată de Quintilian: «*Scribitur ad narrandum, non ad probandum*».

Al. Odobescu prezintă povestirea şi explicarea, amestecate într'o amorfă desfăşurare.

Cu alte cuvinte, autorul nu procedează la fel în cursul expunerii sale: unele pasaje sunt prezentate concret, prin prelucrarea textului cronicăresc *(Scenele prin care se pune la cale exterminarea Basarabeştilor)*; altele sunt inventate în întregime, dar redate concret *(Prezentarea demnitarilor; Nunta fetei lui Radu din Albeşti; Ospăţul dat boierilor)*, iar altele sunt simple integrări stilizate ale textului cronicăresc *(Explicaţiile în legătură cu urcarea lui Mihnea pe tron; Cruzimile lui)*.

De sigur că uciderea fiului lui Pârvu, Ilie, ca şi răpirea şi apoi asasinarea fiicei lui Radu din Albeşti au fost, sub pana lui Al. Odobescu, mijloacele de concretizare pentru a sensibiliza referinţele cronicăreşti în legătură cu cruzimea lui Mihnea, numai că ele sunt insuficiente; şi acum e vorba doar de purtările lui Mihnea, după uciderea fetei şi punerea la cale a asasinării Craioveştilor. Pentru această epocă din Domnia lui Mihnea, autorul se mulţumeşte numai cu transpunerea textului cronicăresc, pe care nu-l mai prelucrează, deşi aici ar fi fost punctul de greutate al cruzimilor Voievodului muntean.

3. Capitolul al treilea este întitulat «*Cotmeana*».

www.dacoromanica.ro

La început, autorul dă iarăşi lămuriri, tot pe cale discursivă, ca şi la începutul capitolului al doilea, despre ajutorul primit de Basarabeşti dela Turci şi despre hotărîrea acestora de a pune în locul lui Mihnea, pe Vlad IV cel Tânăr, fratele lui Radu cel Mare [1]).

Urmează apoi ştirea, din aceleaşi două izvoare şi aproape cu aceleaşi cuvinte, că Neagoe Basarab a trecut iarăşi Dunărea, în fruntea oştirii turceşti.

La Gavriil Protul:

...şi aşa trecură Dunărea cu toată oastea şi deacă trecură, împărţiră oastea în trei pâlcuri şi un pâlc luă Neagoe.

La Al. Odobescu:

Deci în toamna anului 1509, trei pâlcuri de oaste turcească sta gata să treacă Dunărea din care unul sub poruncile lui Neagoe Basarab războ mai înainte de celelalte...

Neagoe se întâlni cu Mircea, fiul lui Mihnea, trimis şi el cu ceva oaste să cerceteze situaţia. Ciocnirea avu loc la Mănăstirea Cotmeana.

Scena ciocnirii între Mircea şi Neagoe, amplu prezentată de Al. Odobescu, prin desvoltări caracteristice şi cu aceleaşi mijloace picturale în expresie verbală, îşi are punctul de plecare tot în Gavriil Protul, după care e reprodusă în «*Cronica Anonimă*», ca de obiceiu.

După aceea din cap. II, unde se pune la cale, în pivniţă, asasinarea Craioveştilor, această scenă e a doua pe care Al. Odobescu o prelucrează cu mai multe accente, desvoltând-o, adică o face să se desfăşoare în momentele ei succesive, prin întrebuinţarea dialogului, a unei game întregi de situaţii şi a unor linii descriptive de un viu pitoresc, ceea ce, fireşte că nu există în textul cronicarului. Mircea, întovărăşit de Stoica, e silit să fugă şi, pe când caută ieşirea din cuprinsul Mănăstirii, unde sunt împresuraţi de oamenii lui Neagoe, spune lui Stoica Logofătul că «*fuga e ruşinoasă*», la care Stoica răspunde: «*Dar e sănătoasă*». Această frântură de convorbire serveşte ca motto în fruntea capitolului.

---

[1]) Informaţiile sunt luate din «*Cronica Anonimă*», care reproduce pe cele găsite în Gavriil Protul.

www.dacoromanica.ro

Ceea ce e însă curios, este faptul că în «*Cronica Anonimă*» e un pasaj, pe care Al. Odobescu îl ocoleşte, dar din care ar fi putut scoate interesante efecte literare.

«Iată-l: «*Iară feciorul Mihnea-Vodă au mers la tată-său şi i-au spus toate cu multă frică; iar el deacă auzi, aşa să spărie şi zise către ei: «Cine au făcut voao aceasta?». Ei ziseră: «Neagoe, vătahul de vânători». Acestea auzind Mihnea-Vodă, să umplu de frică şi (a) zis: «De vreme ce făcu puiul leului aşa, dară când va veni leul cel mare, ce va face?».*

Al. Odobescu pune, în locul acestei scene, analiza psihologică a Voievodului care simte schimbarea destinului, dar elimină cu desăvârşire pe Neagoe Basarab din centrul preocupărilor lui Mihnea.

In felul acesta, căpitanul de vânători şi viitorul Domn devine în naraţiunea istorică romanţată a lui Al. Odobescu şi mai puţin consistent decât în cronici, deşi, după cum arătam mai sus, acest Neagoe Basarab ar fi trebuit să fie unul din personajele centrale ale familiei rivale, ca unul care, prin filiaţiunea şi activitatea sa, instrumentează prăbuşirea lui Mihnea.

Dacă însă această naraţiune n'ar fi avut ca idee fundamentală rivalitatea între Basarabeşti şi Drăculeşti, de sigur că atunci Neagoe ar fi putut fi neglijat şi tratat ca un personaj episodic.

Al. Odobescu vrea ca personajul central al Basarabeştilor să fie Vornicul Pârvu Basarab, dar acesta nu apare decât o singură dată, în scena prezentării demnitarilor din cap. II, pe când cel care lucrează este Neagoe, considerat drept fiu al celui dintâi, pe care însă Al. Odobescu îl face chiar mai puţin vizibil decât pe Pârvu Basarab.

O singură dată Al. Odobescu, în acest capitol, are parcă intenţia să sublinieze pe Neagoe Basarab, şi atunci tot nu face decât să parafrazeze câteva cuvinte din Constantin Căpitanul.

Intr'adevăr, după alungarea lui Mircea din Cotmeana, Neagoe «*se închină cu smerenia un făl de Domn cuvios*», spune Al. Odobescu, după Constantin Căpitanul care înseamnă astfel în cronică despre Neagoe: «*...nepot Banului Barbului Craiovescu, fecior Pârvului, iar aşa îl numea că e fecior de Domn*».

www.dacoromanica.ro

4. Partea a patra şi ultima a naraţiunii este întitulată «*Sibiu*».

Al. Odobescu reia firul explicator al expunerii, servindu-se de Constantin Căpitanul; Cronicarul Anonim care se înspiră din Gavriil Protul; Gh. Şincai care reproduce din I. C. Eder, etc., pentru a arăta urcarea lui Vlăduţ (Vlad IV cel Tânăr) pe tronul Ţării Româneşti; încercarea neizbutită a lui Mihnea cu o oaste de strânsură de a alunga pe Vlăduţ; trecerea lui Mihnea la catolicism, pentru a-şi atrage bunăvoinţa regelui maghiar, în caz de nevoie.

Apoi urmează vieaţa lui Mihnea la Sibiu şi asasinarea sa, înfăţişate cu o adâncă pricepere literară, în ceea ce priveşte gradaţia efectelor. Al. Odobescu utilizează datele cronicăreşti numai ca elemente de cadru istoric şi pentru ca firul acţiunii să nu se deplaseze din linia adevărului istoric. In acest cadru, fantazia sa completează şi sprijină momentele acţiunii, transmise de cronicari, în diferite momente de adânc relief, mai ales prin limbajul său arhaic perfect adecvat şi efectele de suggestivitate ale expresiei verbale.

Pe lângă Mihnea, ca erou central, întâlnim alte trei personaje cu care am făcut cunoştinţă la început: Danciu, fiul lui Basarab IV cel Tânăr (Ţepeluş sau Mlad) şi fratele german al lui Neagoe Basarab; Spătarul Radu din Albeşti [1]), tatăl fetei ucise din ordinul lui Mihnea, şi Dumitru Iacsici.

Cel dintâi era pretendent la tron şi ura pe Mihnea, fiindcă din cauza lui nu s'a putut sui pe tron după moartea lui Radu cel Mare; al doilea venea ca să-şi răzbune moartea fiicei sale; în sfârşit, al treilea se găsea tot la Sibiu, pentru a-şi răzbuna batjocorirea surorii sale.

Aceşti trei pun la cale, printr'un complot, asasinarea lui Mihnea, din răzbunare. Complotul îi aparţine în întregime lui Al. Odobescu

---

[1]) *Spatarul Radu din Albeşti* e un nume confecţionat de autor. Numele său adevărat, după cum îl dau documentele cu o ortografie latino-maghiară este Albwyzther, adică Albu Vistiernicul. Acest nume îl găsea Al. Odobescu în I. C. Eder (*In collectione diplomatica*), în I. C. Engeel (*Geschichte der Moldau und Walachey*, p. 195), ambii citaţi în Gh. Şincai (*Cronica*, II, p. 125—126) dar care scrie însă Albescul. Al. Odobescu l-a făcut Spătar, deşi era Vistiernic, şi i-a zis Radu din Albeşti, cu toate că-l chema Albu.

www.dacoromanica.ro

şi e foarte bine redat, iar scena asasinării lui Mihnea e tot aşa de bine reconstituită după cronicari şi izvoare contemporane; nu mai e o simplă parafrazare a textelor cronicăreşti ca în alte pasaje [1].

Din analiza de mai sus, rezultă că autorul a reconstituit în povestirea sa trei scene după date cronicăreşti *(Punerea la cale a prigoanei Craioveştilor; Ciocnirea dela Cotmeana între Neagoe Basarab şi Mircea, fiul lui Mihnea; Asasinarea lui Mihnea)*; a realizat din fantazia sa cinci altele *(Vânătoarea dela început; Moartea lui Dracea Armaşul; Prezentarea demnitarilor; Incoronarea lui Mihnea; Nunta fiicei lui Radu din Albeşti; Ospăţul boierilor)*; apoi a parafrazat diverse explicaţii istorice în desfăşurarea discursivă a întregului fir istoric al acţiunii.

Din acest plan al naraţiunii lui Al. Odobescu, ar rezulta că ne găsim în faţa unei perfecte romanţări istorice.

Intr'adevăr, urmărirea adevărului istoric, după date cronicăreşti, desvoltarea unora dintre ele, printr'o amplă concretizare, şi chiar inventarea altora în acelaşi cadru şi cu aceleaşi atribute, toate acestea n'ar putea avea alt rezultat decât o serioasă evocare a epocii despre care este vorba.

Numai că autorul a lăsat pe alocuri neluminate unele puncte de susţinere ale povestirii, a dat o inegală desvoltare scenelor întrebuinţate, iar unele strict necesare lipsesc cu desăvârşire, fără să mai adăogăm faptul că povestirea sa este întretăiată de rezultatele unor elemente narative care nu există.

* * *

«*Doamna Chiajna*» este a doua naraţiune de acelaşi caracter din opera lui Al. Odobescu şi care a apărut trei ani mai târziu (1860).

---

[1]) Pe lângă Cronicarul Anonim în mai multe variante şi Constantin Căpitanul, Al. Odobescu a mai găsit în Gh. Şincai, diferite izvoare externe (*Analele bisericii Braşovului, Nicolae Olahul, M. Sigler, Filstich, Schesaeus*), şi interne (aşa numitul *Anonymus Valachicus în Ms. Cronico*, cap. 44 ce pare a fi «*Istoria Ţării Româneşti*» a lui Mihail Cantacuzino).

www.dacoromanica.ro

Conţine tot patru capitole ca şi «*Mihnea-Vodă cel Rău*», însă ceva mai desvoltate: (I. *Mormântul*, II. *Nunta*, III. *Fuga*, IV. *Pustnica*).

In «*Doamna Chiajna*», influenţa lui Walter Scott, în ceea ce priveşte unele similitudini de situaţii şi de personaje, structura generală a unei naraţiuni de inspiraţie istorică rămânând aceeaşi, este mai accentuată.

Intr'adevăr, iată ce găsim în primul capitol din aceeaşi «*Logodnică dela Lammermoor*»:

«*Intr'o dimineaţă de Noemvrie, în timp ce stâncile care stăpâneau Oceanul erau acoperite de o ceaţă grosă ce strecura în suflet tristeţea, porţile străvechiului turn pe jumătate dărâmat, în care lordul Rawenswood îşi petrecuse ultimii ani ai unei sbuciumate vieţi, se deschiseră, spre a face loc rămăşiţelor sale pământeşti.*

Un mare număr de drapele purtând diferite devize şi blazoane ale acestei vechi familii şi ale acelora care îi erau prietene se desfăşurau pe rând în alaiu de înmormântare, strecurându-se prin trecerea boltită a curţii.

Nobleţea cea mai de seamă a Ţării venise acolo în vestminte de doliu; călăreţii, încetinând paşii cailor, înaintau cu solemnitatea potrivită împrejurării. Trompetele acoperite cu zăbrănic negru scoteau sunete rare şi lugubre. O mulţime nesfârşită de oameni din teapa de jos şi un şirag de servitori încheiau alaiul care nu ieşise încă de tot de sub poarta turnului, când cei ce se găseau în frunte sosiră la bolniţa unde mortul trebuia să fie aşezat... Şi atunci când slujitorul bisericii îşi deschise cartea de rugăciuni, un ofiţer... susţinut de câţiva oameni armaţi îl făcu să tacă în numele legii. Această insultă înflăcără de mânie toată adunarea, dar mai ales pe fiul unic al mortului, Edgar... El puse mâna pe sabie; vesti pe ofiţer să nu se expună primejdiei unei alte întreruperi şi porunci preotului să-şi împlinească slujba. Ofiţerul voi să întrebuinţeze forţa spre a se face ascultat, dar, fiindcă o sută de săbii scânteiară deodată în ochii săi, se mulţumi să protesteze împotriva violenţei care i se făcea în executarea ordinului său, şi rămase la o parte, întunecat şi fioros spectator al ceremoniei».

www.dacoromanica.ro

Iată pasajul corespunzător din «*Doamna Chiajna*»:

Preoţii se coborîră mai întâi pe scară şi începură cu obişnuitul viers a lene, cântecele de îngropăciune; de două lature se întindea oastea pedestră cu prapurele plecate, cu sâneţele în jos. In mijlocul ei mergeau cerniţi, boierii de taină, unii purtând pe ai lor umeri sicriul luminatului mort (Mircea Ciobanul), *alţii ţinând pe mâini pleoapa pe care stau încrucişate sabia şi buzduganul domnesc... După tânguioasa familie, alaiul se prelungea cu toţi oamenii casei, amestecând cu sunetul jalnic şi slăbănogit al tobelor, văietările lor, cu călăraşii domneşti ce se îngrijiseră a face la caii lor lăcrimarea ochilor cu praf de puşcă şi în sfârşit cu tot norodul oraşului ce umbla cu capetele descoperite pentru jelire...*

Toţi pe rând intrară în sfântul locaş; năsalia fu aşezată jos, chiar lângă strana domnească; se zise prohodul şi slujba se urmă toată după rânduiala sa; dar pe când pe la sfârşit începură arhiereii, apoi slujbaşii cei mari şi cei mici să se aproprie de mort şi să-i sărute mâna dreaptă şi crucea dintr'ânsa, câţiva boieri.... înaintară cu semeţie şi, puindu-se drept în faţa sicriului, începură să strige în gura mare către obştea spăimântată din biserică: (Urmează cele spuse de boieri).

La aceste vorbe îndrăzneţe, însoţite cu fapta, toţi rămaseră încremeniţi de ciudă. Chiajna singură se repezi către cutezătorii tineri... «In lături, mârşavilor» strigă ea cu glas puternic «....Mircea s'a dus, dar fiul său a rămas şi Chiajna îi e mumă şi va şti să-l apere de voi... Dar nu plătiţi vorba ce o pierd cu voi. — Pe ei, copii!». — strigă îndreptându-se către Lefegii, şi, întorcându-se la preoţi: «Sfinţiile Voastre, urmaţi-vă datoria».

Fără ca să cunoaştem acţiunea din cele două naraţiuni, e destul de uşor să desprindem punctele de asemănare între aceste două scene care se găsesc în textul englezesc şi în cel românesc, cu deosebirea că se prezintă altfel cadrul şi coloarea locală în fiecare din cele două povestiri, pe lângă desvoltarea mai mare a acestei scene din textul românesc.

Dar în afară de similitudinea foarte vizibilă a acestor două scene, constatăm că, spre deosebire de ceea ce am văzut cu privire la

www.dacoromanica.ro

«*Mihnea Vodă cel Rău*», aici asemănarea ne izbeşte şi în desenul fundamental al întregii acţiuni.

In «*The Bride of Lammermoor*», acţiunea se petrece după detronarea lui Iacob al II-lea [1]), adică în a doua jumătate a veacului XVII-lea. Familia Lordului Allan Ravenswood e ruinată de lordul Keeper, un înalt dregător al Statului (Willam Ashton) care intră în posesia tuturor moşiilor şi a castelelor celui dintâiu.

Scena de mai sus reprezintă înmormântarea bătrânului Lord Ravensvood, înmormântare pe care a încercat să o turbure ordinul dat de lordul Keeper, căci el nu se mulţumea numai cu averile luate în chip nu tocmai onest, ci căuta prin toate chipurile să nemulţumească şi să jignească pe toţi membrii familiei adversare. Pretextul supremei jigniri, cu prilejul îmormântării rivalului său, a fost că slujba religioasă se făcea de un preot anglican, pe când legea nu îngăduia decât ritul presbiterian.

După moartea lui Allan Ravenswood, singurul său moştenitor rămăsese fiul său, Edgar. Acesta ducea o viaţă plină de lipsuri într'un turn, singurul care îi mai rămăsese din vastele proprietăţi ale tatălui său, şi aştepta prilejul, potrivit cu ceea ce tatăl său îi lăsase drept moştenire pe patul de moarte, să se răzbune împotriva aceluia care era acum stăpân al averii sale părinteşti.

Edgar se îndrăgosteşte însă de Lucy, fiica vrăjmaşului său. Mama fetei, Lady Ashton, o nobilă ambiţioasă, întreprinzătoare şi de o rară energie, se socotea cu mult superioară soţului pe care îl socotea că poartă un sânge puţin cam plebeu. In acelaşi timp, ea nu iubea mai de loc pe fiica sa, blândă la fire şi plină de modestie, socotind aceste însuşiri ale fetei ca o lipsă de energie şi ca o moştenire netrebnică primită din partea tatălui.

Când Lady Ashton aude de această dragoste şi de eventuala căsătorie între fiica sa şi Edgar Ravenswood, căruia iubirea îi topise ura împotriva Keeperilor şi care se şi logodise în ascuns cu Lucy,

---

[1]) Iacob II a fost fiul lui Carol I. Se suie pe tron la 1685 şi rămâne până la 1688, când e detronat, fiindcă trecuse la catolicism.

www.dacoromanica.ro

nu numai că se opune cu o sălbatică neînţelegere, dar pune la cale repede căsătoria fiicei sale cu alt pretendent şi acoperă cu cel mai neînduplecat dispreţ pe vrăjmaşul care, din sărăcia lui, ridicase ochii spre fata lordului Keeper.

Nunta Lucyei cu Bucklaw, cel ales de Lady Asthon, are loc în grabă şi, chiar în seara nunţii, Lucy, în cumplita ei desnădejde, când mirele intra în camera nupţială, îi dă o lovitură de cuţit care îl prăbuşeşte la pământ; apoi, cu minţile rătăcite, ea se sfârşeşte din vieaţă după câteva zile, iar Edgar, logodnicul ei, se sinucide [1]).

Lady Ashton din cauza căreia se desfăşoară aceste evenimente, rămâne cu sufletul neturburat şi parcă mulţumită că întâmplările i-au păstrat neatinsă mândria.

Iată desenul acţiunii din naraţiunea lui Al. Odobescu:

După moartea lui Mircea Ciobanul, îi supravieţuesc soţia sa Doamna Chiajna, şi copiii: Petru, Alexandru, Ancuţa şi încă o fată.

Mircea Ciobanul e din ramura Drăculeştilor; adversarii săi erau Basarabeştii care au încercat să profite de moartea Voievodului, pentru a aduce pe unul dintre ai lor pe tronul Munteniei.

Personajul care apără cu multă energie tronul de uneltirile Basarabeştilor este Doamna Chiajna, care-şi epitropiseşte fiul, Petru, în scaunul domnesc.

Scena de mai sus, din biserică, înfăţişează prima încercare a Basarabeştilor de a îndepărta dela tron pe Petru, descendentul lui Mircea, chiar cu prilejul înmormântării aceluia care fusese Mircea Ciobanul.

Din această clipă, Doamna Chiajna veghiază împotriva vrăjmaşilor. Intre aceştia se afla şi Radu Socol, care fusese ruinat după uciderea tatălui său, pusă la cale de stăpânirea lui Mircea Ciobanul.

---

[1]) « *The Bride of Lammermoor* », romanul lui Walter Scott, (1818) a fost prelucrat ca libret de operă de Salvatore Cammarano (1835). Muzica a fost scrisă de Donizetti. Traducerea în franţuzeşte a libretului se datoreşte lui Alph. Royer şi Gustave Waëz sub titlul « *Lucie de Lammermoor* » (1837).

www.dacoromanica.ro

Radu se îndrăgosteşte însă de Ancuţa şi ura lui împotriva Drăculeştilor este uitată, graţie iubirii sale fără de margini.

Doamna Chiajna, fără să ştie însă nimic de această dragoste, pune la cale căsătoria fiicei sale cu un strălucit nobil bizantin din familia Cantacuzinilor.

Căsătoria are loc, cu toate că fata se opune, dar, în timpul călătoriei de nuntă spre Constantinopol, fata fuge cu alesul inimii ei, tocmai când însurăţeii ajung la malul Dunării.

Ancuţa şi Radu se ascund în casa acestuia dela Motru din care nu mai durează decât un turn, atât cât mai rămăsese din falnicele case ale Vornicului Socol. Mircea Vodă poruncise să fie doborîte la pământ. Acest turn aşezat în vecinătatea porţii poartă numele de Chindie, fiindcă fusese odinioară, pe când se înălţau măreţele case ale Vornicului Socol, locul de strajă «*de unde, ca şi în curţile domneşti, se vestea cu tobe şi cu surle ceasul înserat al chindiei, când toţi oamenii casei se adunau la cină şi porţile ogrăzii se închideau*».

Doamna Chiajna care nu poate îngădui o asemenea faptă, care îi strica socotelile, trimite slujitorii să omoare pe Radu.

Pierzându-şi minţile, Ancuţa deveni pustnică în tovărăşia unei icoane prin singurătăţile împrejurimilor şi astfel rătăceşte din loc în loc, fugind de oameni. In această stare, ea e găsită de Doamna Chiajna în trecere prin aceste locuri cu alte treburi, dar, implacabilă în idealurile ei politice, rămâne nepăsătoare şi pleacă mai departe, fără să-i fi tresărit nici o fibră în sufletul ei.

In cele din urmă, neînduplecata mamă e ucisă într'o împrejurare în care lucra tot pentru realizarea intereselor ei superioare de politică familiară.

Credem că oricine poate observa cum desenul prim al acţiunii, fără să fie propriu zis o calchiere după povestirea englezească, aduce aminte de anumite momente din desfăşurarea acţiunii pe care o găsim şi în romanul lui Walter Scott.

Dar, în afară de acestea, vom întâlni în cursul analizii noastre o serie întreagă de similitudini de detalii, care ne vor întări şi mai mult în convingerea că ne aflăm în faţa unei influenţe mai accen-

www.dacoromanica.ro

tuate din partea lui Walter Scott, prin «*The Bride of Lammermoor*», asupra acestei naraţiuni a lui Al. Odobescu.

1. In capitolul întâi, intitulat «*Mormântul*», autorul înfăţişează aducerea în ţară a trupului lui Mircea Ciobanul care fusese în Ardeal şi murise pe drum. Apoi ne descrie înmormântarea Voievodului cu incidentul provocat de Badea Clucerul. Continuă, arătându-ne prima întâlnire între Radu Socol şi Ancuţa, fiica lui Mircea Ciobanul, lângă mormântul acestuia, după ce se risipeşte gloata alaiului de îngropăciune; apoi deapănă rezultatele unor evenimente pe care nu le povesteşte: moartea Vornicului Socol, tatăl lui Radu, din pricina uneltirilor lui Mircea Ciobanul; ciocnirea între oamenii stăpânirii de o parte, conduşi de Marele Serdar din porunca Mircioaii, pe scaun fiind Petru, fiul ei, iar de alta boierii răzvrătiţi, care biruesc, la Romaneşti în Dâmboviţa, conduşi de Badea Clucerul; apoi a doua ciocnire la Şerbăneşti între însăşi Chiajna în fruntea oştirii şi boierii pribegi care sunt măcelăriţi în mare parte împreună cu conducătorul lor, Badea Clucerul.

Izvoarele întrebuinţate sunt amplu indicate în josul paginii, şi anume: D. Cantemir, Constantin Căpitanul, Cronica Anonimă, I. Chr. Engel, Gh. Şincai.

Intocmai ca şi în *Mihnea Vodă cel Rău*, unde autorul confundase, ca şi întreaga istoriografie de atunci, pe Mircea, fiul lui Mihnea, cu Mircea Ciobanul, fiul lui Radu cel Mare, se continuă şi aici această confuzie, adăogându-se în plus confuzia în legătură cu fiii şi fiicele lui Mircea Ciobanul şi aceia ai lui Mircea, fiul lui Mihnea, fiind consideraţi cu toţii ca descendenţi ai lui Mircea Ciobanul.

Al. Odobescu spune că «*cel mai mare de ani, Petru, beteag şi mărunţel în boiu, înainta cu greu, sprijinindu-se într'o cârje; fratele său Alexandru, îl însoţea... De-a stânga Chiajnei două copile... dovedeau prin suspine adânca lor durere*».

In realitate, aceştia sunt băieţii lui Mircea, fiul lui Mihnea; dar fetele sunt ale lui Mircea Ciobanul, care avea, într'adevăr, un fiu cu numele de Petru, dar acesta nu era *Petru Schiopul*, cum

www.dacoromanica.ro

arată autorul, ci *Petru cel Tânăr*, care se suie pe tron, ca urmaș al lui Mircea Ciobanul.

Cauza confuziei pe care o făcea istoriografia pe timpul lui Al. Odobescu izvora din identitatea de nume a taților (Mircea) și aceea a fiilor (Petru).

Firește, de această confuzie nu trebue făcut responsabil autorul narațiunii, însă în alt punct, autorul comite un anacronism pe care poate că l-ar fi putut evita.

Înfățișând în acest capitol înmormântarea lui Mircea Ciobanul, autorul vorbește despre biserica lui Bucur din care răsunau clopotele cu prilejul acestei solemnități. In realitate, bisericuța lui Bucur e un paraclis zidit în veacul al XVIII-lea în spatele măreței mânăstiri a lui Radu Vodă și anume pentru cimitirul acestei mânăstiri.

De sigur că vechimea legendară a bisericii l-a ispitit pe Al. Odobescu, cu tot caracterul neverosimil al legendei.

Pe de altă parte, mai găsim o inadvertență, datorită probabil împrejurării că se slujește de un izvor, dar citează altul.

Și în «*Mihnea Vodă cel Rău*» și în «*Doamna Chiajna*», autorul vorbește despre bătălia dela *Șerbănești*, unde «*Mircioaia*» conduce personal armata, împotriva boierilor răsculați și citează în acest scop pe *Constantin Căpitanul* și pe *Cronicarul Anonim*.

Localitatea e numită însă în ambele izvoare *Șerpătești*, nu *Șerbănești*.

Singurele scene în care autorul înfățișează pe larg și într'un colorit viu, notele caracteristice ale evenimentelor sunt: cele petrecute cu ocazia înmormântării *lui* Mircea Ciobanul și întâlnirea lui Radu Socol și a Ancuței lângă mormântul acestuia din urmă.

Tot restul capitolului este arătarea pe scurt, după cronici, a evenimentelor, mai mult în rezultatele de cât în desfășurarea lor, totul fiind stilizat în limba arhaică a izvoarelor care dă o atât de puternică rezonanță colorii locale.

Adăogăm îndată că cele două scene sunt inventate de autor și nu sunt culese din cronici. Simțim, în același timp, cât de mult lipsește, pentru caracterizarea Chiajnei, desvoltarea scenei în care se

www.dacoromanica.ro

înfăţişează lupta dela *Şerpăteşti*. Aici autorul ar fi trebuit să insiste asupra acestei femei care călare bărbăteşte «*şi purtând zale pe piept şi un hanger în mână, străbătea rândurile, îmbărbăta pe Români cu vorbă linguşitoare şi pe Turci cu bogate făgăduieli şi le insufla tuturor aspra sa voinicie*».

Din această cauză rămânem cu impresia că tratarea este incompletă, şi că, prin urmare, aspra voinicie a Chiajnei sau a «Mircioaii» cum îi spun cronicile, e mai puţin vizibilă în acest capitol, cu toată scena dela înmormântare unde are curajul să ţină piept lui Badea Clucerul şi să dea semnalul luptei împotriva boierilor răsculaţi.

Cele două scene inventate sunt însă suggerate din «*The Bride of Lammermoor*»: prima, după cum rezultă din confruntarea textelor de mai sus pentru cele petrecute la înmormântare, iar cealaltă, adică întâlnirea între Radu Socol şi Ancuţa, are deasemeni acelaşi desen ca în romanul lui Walter Scott; însă tratarea diferită e mai accentuată, această scenă având o amploare cu mult mai grandioasă în romanul englezesc. Intr'adevăr, în romanul englezesc, scena întâlnirii între Edgar Ravenswood şi Lucy Ashton e foarte desvoltată într'o minuţioasă analiză sufletească surprinsă pe calea dialogului, pentru a sublinia primele accente ale iubirii care începe. In povestirea lui Al. Odobescu întâlnirea este redusă aproape numai la o pagină.

In ambele tratări, această scenă prezintă pe tânăr ca un salvator (la Al. Odobescu, Radu scăpase pe Ancuţa de furia boierilor răsculaţi; la Walter Scott, Edgar scăpase pe Lucy de furia unui taur ce fusese împuşcat în momentul când se repezise la fată); în ambele pasaje, tânărul ajută pe aceea care face parte din familia vrăşmaşe; în ambele fragmente, fata întâmpină cu dragoste pe salvator, iar tânărul este la început pradă unei lupte între ura străveche şi iubirea care începe.

Iată două fragmente din pasajele corespunzătoare, în care citim, în cele două naraţiuni, de pildă, lupta între ură şi iubire:

La Walter Scott (cap. VII):

«*In inima sa (Edgar) erau două patimi care se băteau cap în cap; apriga dorinţă de a răzbuna moartea tatălui său se schimbase în mod*

www.dacoromanica.ro

ciudat, datorită admirației pentru fata vrăşmaşului său. Atât de mult luptase contra sentimentului celui dintâi, în cât îi păru acum mult micşorat; contra celui din urmă nici nu încercase să reziste, fiindcă nu-i bănuise existența».

La Al. Odobescu (cap. I :

«*Din minutul acela, el ce se hrănise cu laptele dușmăniei, el ce visase numai crunte răzbunări, el care, auzind moartea lui Mircea, se grăbise..... să calce hotarul Țării cu ura în inimă...., simți acum într'o clipă, toate aceste aspre dorințe risipindu-se şi patimile-i, ca şi traiul său, din minutul acela se schimbase cu totul*».

Dacă Al. Odobescu ar fi dezvoltat tratarea, după cum arătam mai sus, această integrare a suggestiilor din romanul lui Walter Scott, în cadrul izvoarelor cronicăreşti şi servită de efectele elementelor de stilizare aproape totdeauna de o perfectă adecuare, ar fi dus, fără îndoială, la o adâncire cu mult mai accentuată.

2. Al doilea capitol, intitulat *Nunta*, e ceva mai dezvoltat de cât primul.

Izvoarele întrebuințate sunt mult mai numeroase. Astfel întâlnim pe: Hammer, Frații Tunusli, Cantu, Gh. Şincai, N. Bălcescu, Ducange, Crusius, alături de Constantin Căpitanul şi Cronicarul Anonim. Pentru prima oară, autorul citează şi baladele poporane ale lui V. Alecsandri.

Capitolul începe cu un portret al lui Petru Vodă cel Tânăr pe care Al. Odobescu îl crede Petru Şchiopul, şi pentru a-l situa, fixează din izvoare atmosfera politică a vremii.

Vorbeşte aici de lupta dela Boiani, fără s'o înfățişeze, deşi nu ar fi trebuit să ne-o arate acum, ci în primul capitol, după lupta dela *Şerbăneşti*. Analiza împrejurărilor e tratată tot discursiv, nu narativ. Autorul vrea să se degajeze, din desfăşurarea analitică, necesitatea Țărilor Româneşti de a fi în bune legături cu Grecii din Fanar care erau oamenii de afaceri ai Turcilor.

E un pasaj de istorie pură, în care romanțarea e aproape stinsă cu desăvârşire.

www.dacoromanica.ro

Urmează punerea la cale a nunții fetelor Chiajnei cu doi greci foarte influenți din Constantinopol: *Andonic Cantacuzino*, fratele lui Mihail Cantacuzino supranumit *Șaitanoglu*, și *Iacob Stamati*, nepotul Patriarhului *Ioasaf II* dela Constantinopol [1].

Căsătoria primă este desfăcută prin fuga fetei, răpită de *Radu Socol*. Descrierea nunții reconstituită din fantazia autorului este amplu desfășurată cu multe amănunte pentru a obține efectul culorii locale, ceeace însă nu e suficient pentru promovarea acțiunii.

Chiajna este prezentată dela început ca o femeie de o fioroasă energie care nu se manifestă decât o singură dată și anume în scena incidentului cu boierii răzvrătiți în timpul slujbei de îmormântare a lui Mircea Ciobanul din cap. I; restul constă într'o necontenită explicare în legătură cu această energie, adică din elemente *ad probandum*, nu *ad narandum*, ca și în prima sa narațiune, «*Mihnea Vodă cel Rău*».

---

[1]) Al. Odobescu își culege informațiile din Gh. Șincai (*Cronica*, vol. II, pp. 218—219) care citează pe M. Crusius, (*Turco-Gracia*, p. 240). Acolo găsește Al. Odobescu că unul din ginerii Chiajnei era fratele lui Mihail Cantacuzino (Saitan-Oglu) pe care nu-l numește. Gh. Șincai, după alte izvoare, îi dă numele de Andronic. In realitate, acesta era fiul lui Saitan-Oglu care s'a căsătorit cu Irina Rali. Ca soț al Mariei a fost chiar Saitan-Oglu care avea 58 de ani, iar fata 15, (E. Hurmuzachi, *Documente* XI, intr. p. VI). Aceeași fată, după ruperea căsătoriei, prin intervenția Chiajnei, se căsătorește cu Iacob-Stamati, astfel că nu este exactă afirmația lui Crusius că Stamati ar fi fost mirele altei fete a Chiajnei.

Izvoarele mai noi dau alte indicații despre soții fetelor Chiajnei: *Alexandra* ia pe Gheorghe Hrisoverchi Camaraşul; *Anca*, eroina povestirei, pe Neagoe Banul; *Marina* (Maria) pe Saitan-Oglu, iar în urmă pe Iacob Stamati; *Stana* pe Ion, Logofătul din Pitești; *Dobra* a fost logodită cu Despot Vodă, apoi era cât pe aici să se mărite cu Gnontric de Grand-Champs, ambasadorul Franței la Constantinopol și, în fine, o regăsim în haremul tânărului Sultan Murad III (1574—1596) în ajunul urcării sale pe tron, atunci când era numai Sângeac de Magnezia. (N. Iorga, *Femeile în viața neamului nostru*, Vălenii-de-Munte, 1911, p. 50).

Amintim cu acest prilej că, după căderea Chiajnei și a fiului său *Petru*, care domnea, în disgrația Turcilor, pentru a le recâștiga favoarea, oferă ca paji pe ceilalți doi fii ai ei, *Radu* și *Mircea* (E. Hurmuzachi, *Documente*, vol. II, 1, p. 741).

www.dacoromanica.ro

De sigur că Al. Odobescu n'a cunoscut izvoarele, unde temperamentul ei de o rară energie şi neînfricată cruzime era înfăţişat dublat şi de o neruşinată desfrânare. Documentele vremii o numesc «*mulier levissima, madre publica meretrice, infrenatae monstruosae libidinis*»[1]), «*ausgelassenes als ränkevolles Weib*»[2]). Autorul ar mai fi putut utiliza, dacă ar fi cunoscut izvoarele, un eveniment foarte caracteristic pentru felul de a fi al Chiajnei, şi foarte însemnat pentru obţinerea efectelor literare.

Despot Vodă al Moldovei, după care voia să dea pe una din fetele ei, Dobra, devine la un moment dat unul din cei mai aprigi vrăşmaşi ai ei şi, din această cauză, se strică şi logodna. Lucrul se întâmplă, fiindcă «*Mircioaia*» aflase că Despot voia să pună pe tronul Munteniei pe un frate al său, Dumitru. După ce Despot este ucis de Tomşa, Dumitru, prins de Lăpuşneanul care se suise a doua oară pe tron, e trimis cumnatei sale, Chiajna, la Bucureşti. Punând mâna pe duşmanul ei, Chiajna îl aruncă în temniţă şi apoi dă ordin să i se taie capul. Pentru ca răzbunarea sa să capete un caracter sărbătoresc, dă o masă boierilor, la sfârşitul căreia i se aduce, la porunca ei, capul încă însângerat al lui Dumitru, pe o tipsie. Chiajna ia capul vrăşmaşului şi-l aruncă pe masă printre talgere şi cupe, după ce-l scuipă pe obraz.

Al. Odobescu a utilizat probabil toate izvoarele, cunoscute de el, în această naraţiune, dar i-au scăpat multe şi mai ales multe s'au descoperit de atunci încoace. Cu prilejul nunţii, autorul înfăţişează pe cale arheologică, în pagini descriptive, încărcate de culoare locală, palatul domnesc din Bucureşti, alaiul sosirii mirilor din Constantinopol, sărbătoarea cu prilejul nunţii pitoreşti.

Inaintea nunţii, autorul zugrăveşte o întâlnire între Radu Socol şi Anca, întâlnire în care Radu, care auzise de măritişul iubitei sale, vrea să-i înapoieze marama, zălogul iubirii lor, pe care el i-o luase în ziua primei lor întâlniri lângă mormântul lui Mircea

---

[1]) E. Hurmuzachi, *Documente*, II, 1 p. 510; VIII, p. 132, II, 1, p. 586.
[2]) I. Hammer, *op. cit.*, II, p. 373.

www.dacoromanica.ro

Ciobanul. Anca nu-l primeşte, arătând iubitului ei, că totul e pus la cale fără voia ei, adăogând că n'a pierdut nădejdea că nunta nu va avea loc şi că deci nu o va pierde.

Această scenă aminteşte de un alt pasaj din «*The Bride of Lammermoor*» şi anume acela din cap. XVIII unde de asemeni jurământul de credinţă al cel doi tineri este concretizat prin frângerea unei monete de aur, fiecare luând în păstrare o jumătate; şi acela din cap. XXVII, unde Edgar, auzind că Lucy urmează să se căsătorească cu altul, vine să dea înapoi zălogul luat.

Numai că, în romanul lui Walter Scott, momentele acestea sunt integrate într'un complex mult mai desvoltat, iar restituirea zălogului este urmată după câteva zile de la moartea fetei care ucisese pe *Bucklaw*, cu care se măritase împotriva sentimentelor şi voinţii ei.

3. Capitolul al III-lea din povestirea lui Al. Odobescu e intitulat «*Fuga*». E vorba de răpirea miresei lui Andronie Cantacuzinul (Mihail) de Radu Socol. Autorul utilizează izvoarele din M. Crusius, Henricus Hilarius, Lequien, Hammer, Meletie, Charrière şi fireşte Constantin Căpitanul, alături de Cronicarul Anonim şi Şincai.

Deşi avem şi aici o copioasă indicare a izvoarelor, totuşi, cea mai mare parte a capitolului e ţesut din fantazia autorului, rezemată când şi când pe unele elemente din Walter Scott, izvoarele servind numai ca puncte de reper cu care Al. Odobescu jalonează cadrul evenimentelor.

De altminteri, însuşi autorul scrie într'o notă dela începutul capitolului: «*Până la această fugă am urmat, mai mult sau mai puţin întâmplările istorice*», ceea ce nu-l împiedică însă a continua să citeze izvoarele până la sfârşit.

Radu Socol răpeşte pe Ancuţa, când aceasta ajunge la Rusciuc cu soţul ei, în drumul lor spre Constantinopol. Ancuţa obţinuse dela bătrânul ei bărbat ca el să rămâie departe de ea, până vor ajunge acasă la el în castelul dela Anchiale.

Răpirea are loc în timpul nopţii, când Radu se apropie cu o luntre de chioşcul unde se află Ancuţa; aceasta sare pe fereastră,

www.dacoromanica.ro

amândoi se depărtează apoi în luntrea condusă de Radu şi ajung în capul ostrovului Mocanu şi de acolo la Giurgiu unde-i aşteaptă Bănică, servitorul credincios al tânărului boier. Chiar acest amănunt al servitorului bătrân, credincios şi unic, care îngrijeşte de stăpânul său ca un părinte de fiul său, îl găsim în « *The Bride of Lammermoor* ». Acolo servitorul se numeşte Caleb.

Radu şi Ancuţa, însoţiţi de Bănică, fac drum timp de mai multe zile până când sosesc la Valea Motrului unde se află ruinele falnicelor case ale Vornicului Socol, din care nu mai rămăsese în picioare şi bun de locuit de cât turnul sau chindia.

Locuinţa lui Edgar, tot un turn, ultima rămăşiţă din vestitul castel dela Wolf's Crag, din romanul lui Walter Scott, corespunde cu chindia ce mai rămăsese din palatul dela Socolcşti [1]) şi unde locuia Radu, din naraţiunea lui Al. Odobescu.

Când Al. Odobescu declară în notă că renunţă la adevărul istoric, începând dela această fugă înainte, de fapt el se referă numai la faptul că adevărul istoric spune că Petru Vodă cel Tânăr, fiul Chiajnei, este mazilit după căsătoria surorii sale, din cauza unei satisfacţii care trebuia dată de Vizirul Sokoli Mahomed, prietenului său Mihail Cantacuzinul — autorul nostru zice Andronic Cantacuzinul — care fusese ultragiat de către Doamna Chiajna prin desfacerea căsătoriei dintre fiica ei şi acest Cantacuzin.

Tot ce urmează acum în povestirea lui Al. Odobescu, cu adevărat nu mai corespunde adevărului istoric, nu fiindcă a renunţat autorul la aceasta, în scopul de a da povestirii sale o desfăşurare conformă cu caracterele schiţate la început, ci fiindcă, utilizând mai departe izvoarele, acestea greşesc şi Al. Odobescu nu face decât să le respecte.

Astfel, potrivit cu aceste izvoare, Al. Odobescu crede că urmaşul la tron al lui Petru Vodă cel Tânăr este fratele acestuia, Alexandru, care, în realitate, e fiul lui Mircea, descendentul lui Mihnea Vodă Cel Rău.

---

[1]) Să se compare şi descrierea celor două locuinţe, dela Wolf's Crag, (« *The Bride of Lammermoor* », cap. VI) şi dela Socoleşti (« *Doamna Chiajna* », cap. III) pentru a se vedea, şi în acest detaliu, legătura dintre cele două opere.

www.dacoromanica.ro

Din această confuzie pe care o fac izvoarele, Al. Odobescu construeşte o latură de caracterizare a Chiajnei şi anume crede că tot Chiajna a izbutit împotriva lui Mahomed Sokoli, căci în locul unui fiu a venit pe tron alt fiu. Caracterizarea aceasta este însă tot *ad probandum;* el explică, stilizând textul cronicăresc, cum Chiajna a rămas tot puternică.

Dacă, din punct de vedere al istoriei romanţate, această înfăţişare a evenimentelor e o greşală datorită deficienţii izvoarelor, tot o eroare este, chiar dacă adevărul istoric ar fi fost respectat, o asemenea caracterizare în care se dau explicări ţesute din rezultatele evenimentelor, şi nu din însăşi desfăşurarea lor pe cale narativă.

Aşa încât, presupunând că Alexandru este tot fiul Chiajnei, biruinţa acesteia din urmă, ca şi cruzimea ei, *se înţeleg* mai de grabă decât *se văd.* Intr'devăr, iată cum înfăţişează autorul primul gest al izbândei ei, deşi, istoriceşte, ea nu mai era în Ţară: plecase la Constantinopol să-şi sprijine fiul mazilit.

«*...ea adună la un ospăţ pe Radu, Logofătul din Drăgoieşti, pe Mihnea din Bădeni, feciorul lui Udrişte Vistierul, pe Toader dela Bucov, pe Vladul Caplei, pe Pătraşcu, pe Calotă, pe Stan, feciorul Drăguleţului, pe Radu, Stolnicul din Boldeşti şi le tăie capetele. Indată apoi porunci de trimiseră la Banul din Craiova, la ispravnici şi vătaşii de plaiuri, ca să prinză, ori morţi, ori cu zile, pe mulţi boierini de price printre care era era socotit şi Radu, feciorul Vornicului Socol de peste Olt*».

Aceste rânduri se găsesc aproape textual în Constantin Căpitanul şi în Cronica Anonimă, ca şi în Gh. Şincai, care reproduce pe I. Chr. Engel. Autorul pune următoarea notă: «*Omorîrea boierilor de către Alexandru Lăpuşneanul aşa frumos povestită de d-nul C. Negruzzi s'a petrecut pe la 1565; iar acestea se petrec la 1568*».

Nu ştiu de ce autorul n'a povestit tot aşa de frumos, căci ar fi putut-o face şi, în acelaşi timp, ar fi dat povestirii sale încă unul din elementele atât de rare, din care să se concretizeze, prin caracterizare, cruzimea epocei.

www.dacoromanica.ro

Continuându-şi povestirea, autorul arată ce se întâmplă cu Ancuţa şi Radu în locuinţa lor retrasă dela Socoleşti.

Partea aceasta, creată în întregime de autor, este tratată cu multă îndemânare literară, în ceea ce priveşte gradaţia efectelor suggestive. In cuibul lor din Socoleşti, după câteva luni, tinerii sunt descoperiţi de oamenii stăpânirii şi Radu e omorît, iar Ancuţa, îngrozită şi sfărâmată sufleteşte, îşi pierde minţile, şi rămâne singură să pustnicească până la sfârşitul vieţii, în tovărăşia unei icoane, singurul lucru ce-i mai rămăsese dela iubitul său, fiindcă turnul şi restul de casă arsese până la pământ, dându-li-se foc de asasinii lui Radu, din ordinul Chiajnei. In acest pasaj, Al. Odobescu parcă vrea să ne arate ce este în stare să dea la iveală, ca putere de evocare, atunci când e vorba de o scenă pe care o creează pe de-a întregul, în comparaţie cu celelalte pe care le culege din cronici, dar pe care aproape nu le mai prelucrează, mulţumindu-se numai să le stilizeze.

4. Partea a patra şi ultima e intitulată *Pustnica*.

Ca de obiceiu, autorul citează, deşi spusese mai sus că nu mai urmează adevărul istoric, pe Hammer, Ureche, Engel, Şincai, Constantin Căpitanul, Cronica Anonimă şi baladele poporane din colecţia lui V. Alecsandri.

Incepe prin a da detalii din izvoarele citate în legătură cu străduinţele Chiajnei de a se putea menţine în favoarea Turcilor, atât ea cât şi fiul ei, Alexandru, care domnea acum în locul lui Petru, dar care, după cum am văzut, nu-i era fiu.

In acelaşi timp, autorul, după aceleaşi izvoare, arată cum Chiajna punea lucrurile la cale, pentru ca fiul ei mazilit, Petru, pe care Al. Odobescu îl crede Petre Şchiopul, să se poată urca pe tronul Moldovei.

In realitate, după cum am văzut, Chiajna nu mai era în Ţară, ci la Constantinopol, unde se căsnea să obţină liberarea lui Petru care moare peste puţin în temniţă, iar Petru Şchiopul, care în curând se va urca pe tronul Moldovei, este fratele lui Alexandru, şi nu e unul şi acelaşi cu Petru cel Tânăr, mort de câţiva ani (1569), când Petru Şchiopul ajunge Domnul Moldovei (1574).

www.dacoromanica.ro

Firește că Al. Odobescu nu mai e acum în concordanță cu adevărul istoric, dar, după cum am arătat, izvoarele sunt de vină, nu fantazia sa creatoare.

Aceste izvoare arată împrejurările în care Alexandru dă ajutor lui Petru Șchiopul, fratelui său, spre a se urca pe tronul Moldovei, și Al. Odobescu stilizează aceste arătări, fără să intre propriu zis în desfășurarea lor narativă, cum am văzut că se întâmplă în cele mai multe cazuri din cele două narațiuni.

Autorul urmează aceste izvoare pas cu pas și la urmă, pentru prima și ultima oară, schimbă adevărul istoric, în ceea ce privește moartea Chiajnei.

Desnodământul acesta e neadevărat, dar se poate situa în cadrul istoric, și trebue să adăogăm imediat că e una din cele mai puternice scene, alături de incidentul dela îmormântarea lui Mircea Ciobanul.

Scena îmormântării soțului ei, deși nu e atestată de cronici, autorul o construește în cadrul evenimentelor istorice; scena morții ei, nici nu e atestată, nici nu e în cadrul adevărului istoric, deși elementele de detaliu ale împrejurărilor sunt adevărate.

Intr'adevăr, Doamna Chiajna e arătată, în ajunul luptei între oastea muntenească condusă de cei doi frați, Alexandru Vodă și Petru Șchiopul, ca aflându-se în tabăra așa zișilor ei copii. Moldovenii conduși de Ioan Vodă cel Cumplit și de Vornicul Dumbravă gonesc pe Munteni, după ce mai înainte Vornicul Dumbravă ucide pe Chiajna.

Lupta, personajele, împrejurările sunt înfățișate după cronici; uciderea Chiajnei e însă inventată în ciuda adevărului istoric.

Toate celelalte scene inventate de autor în cursul povestirilor sale se puteau situa ca posibile în cadrul istoric dat; asemenea și uciderea Chiajnei!

In aceste condițiuni, opera pierde din punctul de vedere al istoriei romanțate și capătă un anumit element nuvelistic care însă nu se menține în restul contextului pur istoric.

www.dacoromanica.ro

E adevărat că seria scenelor inventate e mult mai amplă în «Doamna Chiajna» decât în «Mihnea Vodă cel Rău», aşa că povestea Doamnei Chiajna ar putea să apară mai de grabă ca o nuvelă istorică decât ca o istorie romanţată.

In deosebi, ne referim la episodul iubirii între Ancuţa şi Radu, iubire care nu are nici un sprijin istoric, dar se poate integra în cadrul istoric al vremii şi în special al evenimentelor înfăţişate după cronici.

Acest episod care ocupă o suprafaţă foarte întinsă în naraţiune se sfârşeste printr'o scenă destul de puternică.

Ancuţa, devenită pustnică după uciderea lui Radu, este întâlnită de mama ei în regiunea Socoleştilor, unde Chiajna ajunge după o raită în oraşele olteneşti însoţită de câţiva slujitori, ca să-şi dea seama de spiritul boierimii oltene.

Vederea fiicei sale o lasă nepăsătoare pe cumplita mamă care, de sub sprânceana sa veşnic încruntată, nu găseşte nici o rază de îndurare cu care să o învălue pe aceea care îi stricase socotelile.

Această scenă, poate prea descriptivă, e o interesantă suprapunere de accente în raport cu scena corespunzătoare din «The Bride of Lammermoor», cu efecte însă de francă originalitate.

Pustnica, acoperită de mizeria ei umană în rătăcita minte a căreia scânteiază simbolic, la întâlnirea ei cu mama sa, gândurile revelatoare ale suferinţelor sale, ne face să ne gândim la bătrâna oarbă Alix din romanul lui Walter Scott, mai ales în legătură cu întâlnirea aceea misterioasă între ea şi Edgar din cap. XXI. Această întâlnire aminteşte, deşi cu totul în alte împrejurări, întâlnirea, cu acelaşi caracter de profund mister, între Ancuţa şi Chiajna.

Toate aceste consideraţiuni desfăşurate până aci ne arată că Doamna Chiajna, deşi e concepută în elementele ei de structură tot ca o istorie romanţată, graţie urmăririi de aproape a cronicilor şi a izvoarelor istorice în genere, alături de absenţa unei veritabile concepţii, prezintă totuşi, prin amploarea scenelor inventate în cadrul istoric, ca şi ultima — moartea Chiajnei — care e posibilă în cadrul

www.dacoromanica.ro

istoric dar e împotriva adevărului istoric, un anumit caracter epic de nuvelă istorică.

Considerată ca atare însă, opera suferă de o lipsă de echilibrare şi în caracterizare şi în ritmul narativ care se întrerupe din când în când, pentru a face loc unor transpuneri stilizate din textele cronicăreşti.

Apoi singurul element de concepţie ar fi pur şi simplu demonstrarea unei *energii*, după cum în « Alexandru Lăpuşneanu » al lui C. Negruzzi ar fi aceea a unei *cruzimi*.

Energia ca şi cruzimea constitue însă un « *cum* », nu un « *ce* » într'o operă epică. E vorba deci de un instrument sufletesc în funcţiune, nu de o realizare a acestei funcţiuni.

In « Alexandru Lăpuşneanu », funcţionarea instrumentului sufletesc este continuă, nu întreruptă ca în « Doamna Chiajna ».

De aceea, povestirea lui C. Negruzzi e mai omogenă şi mai viguroasă; caracterul ei epic, deşi incomplet, prin faptul că cruzimea eroului principal e o cruzime care rămâne cruzime, se accentuiază prin înfrângerea adevărului istoric pe alocuri, pentru obţinerea unităţii caracterelor.

« Doamna Chiajna » a lui Al. Odobescu e mai puţin viguroasă, prin lipsa de omogenitate a ansamblului, deşi unele scene sunt mult mai puternice decât oricare din acelea ale lui C. Negruzzi. Lipsa de omogenitate rezultă în mare parte şi din acţiunea, descusută din când în când, şi din respecţarea de multe ori servilă a adevărului istoric, în dauna concepţiei unitare.

In orice caz, dintre cele două naraţiuni, « *Mihnea Vodă cel Rău* » e un fragment de istorie romanţată propriu zisă, dar amorfă din lipsă de echilibru în construirea elementelor componente, iar « *Doamna Chiajna* » e un amestec de *istorie romanţată* şi *nuvelă istorică* care îi accentuează şi mai mult caracterul amorf al ansamblului.

Similitudinile între aceasta din urmă şi « *The Bride of Lammermoor* », pe care le-am relevat în cursul acestei expuneri, dovedesc şi pe această cale înclinarea autorului de a face din « Doamna Chiajna »

www.dacoromanica.ro

mai mult o nuvelă istorică decât o simplă *scenă istorică romanţată.*

Dacă nuvela lui C. Negruzzi e superioară acestor două naraţiuni ale lui Al. Odobescu, în schimb autorul scenelor istorice din Ţara Românească ne înfăţişează, prin mijloacele expresiunii sale verbale, o putere de a suggera pe care n'a cunoscut-o niciodată C. Negruzzi.

E de ajuns să menţionăm acea însuşire de căpetenie a stilului lui Al. Odobescu care, printr'o tehnică foarte complicată, dar invizibilă, ne dă o autentică impresie de arhaic, atât de necesară culorii locale. Această impresie nu o obţinem însă numai din lexic, ci mai ales din sintaxa care se desfăşoară tărăgănat şi moale, dar cu sclipiri scânteietoare ce luminează adâncurile trecutului nostru primitiv, încărcat de vrajbă, de iubire şi de răzbunare.

Inzestrat, aşa dar, cu deosebite mijloace stilistice şi posibilităţi viguroase de realizare poetică, marele nostru prozator n'a căutat în aceste două naraţiuni să dea măsura talentului său când a fost vorba de construirea elementelor de fond.

Deşi se pare fără îndoială destul de straniu, totuşi avem convingerea că pe Al. Odobescu îl preocupa, când a scris aceste două naraţiuni, cu totul altceva.

El simţea necesitatea unei imediate reacţiuni împotriva Latiniştilor şi a instrăinătorilor de graiu în genere şi, atunci, ca adevărat junimist ce era, a căutat să ofere cititorilor adevărata limbă românească a numirilor, a cuvintelor bătrâneşti şi a expresiunii ei fireşti, pe care a cules-o din tezaurul limbii române, adică din cronicile străvechi, aşa cum făcuse şi C. Negruzzi; a căutat, în acelaşi timp, o restaurare, prin viziunea literară, a vechilor datini strămoşeşti.

«*Faptele istorice ale unei Ţări sau ale unei epoci*», scrie Al. Odobescu în prefaţa la ediţia II-a din 1860 a acestor povestiri, «*au totdeauna interes mai viu când traiul şi ideile, obiceiele şi graiul de acolo sau de atunci ne sunt cunoscute. Scopul romanelor istorice este, în parte, d'a ni le arăta; ăsta este şi folosul lor instructiv*».

www.dacoromanica.ro

Ideologia sa junimistă care cerea o imediată reacţiune pentru sprijinirea limbii româneşti asupra căreia se încerca un adevărat atentat din partea Latiniştilor, l-a făcut pe Al. Odobescu să lase pe planul unei perfecte desinteresări tehnica creaţiunii epice, şi să lucreze numai pentru limba strămoşească.

Cu eleganţa sa obişnuită, Al. Odobescu, explică delăsarea preocupărilor de creaţie epică prin aceea că nu are talentul creator al lui C. Negruzzi[1]); pe de altă parte, lasă să se înţeleagă concepţia impersonalizării în colaborarea pentru literatura neamului din care faci parte; anume dacă C. Negruzzi a izbutit în procesul de creaţie epică, el va încerca să realizeze ceea ce lipseşte acolo: frumuseţea limbii.

Numai aşa s'ar putea explica de ce Al. Odobescu, cu atâtea resurse pe care arată că le are, dar nu le întrebuinţează, nu realizează în aceste două opere un pas mai înainte şi în fond, nu numai în formă.

De altă parte, înţelegem cum autorul nostru s'a simţit parcă numai obligat faţă de Muntenia, de ceea ce C. Negruzzi realizase faţă de Moldova.

Această impersonalizare a contribuţiunilor literare este în realitate poate tot un efect al contemplativităţii sale, care îl făcea să tărăgăneze contribuţia sa ştiinţifică, după cum am arătat la început, şi îl obliga la această stranie diviziune a muncii în lucrarea sa literară, mai ales că, pentru un spirit ca al său, şi contemplativ şi adânc cizelat prin aleasă cultură, orice cărare bătută de alţii îl îndepărta dela lucru.

* * *

Numai astfel am putea înţelege de ce opera sa de căpetenie este « *Pseudo-kinighetikos* », adică « *Falşul* (tratat) *de vânătoare* ».

Această scriere este şi de o perfectă originalitate în literatura românească, iar, prin natura ei, ea se potriveşte admirabil cu contemplativitatea autorului; pe lângă acestea, învăluită şi în

[1]) Aceeaşi prefaţă amintită mai sus.

www.dacoromanica.ro

humorul distant şi până la un punct dispreţuitor, spiritul lui Al. Odobescu, aşa cum l-am văzut construit, se complăcea deplin într'o asemenea operă.

Intr'adevăr scrierea, despre care vorbim, este un « *eseu* » adică o împletire de consideraţii generale sau particulare în legătură cu o idee cu care autorul are numai aderenţe asociative, fără o riguroasă sistematizare şi o severă disciplină a discursivităţii.

Pentru un spirit de serioasă cultură, obligat să se mişte într'un mediu aproape barbar, deci într'o determinată discordanţă faţă de ambianţă, manifestând, în acelaşi timp, în vieaţa sa spirituală o contemplativitate aproape absolută, eseul nu putea fi decât cel mai potrivit mijloc de expresiune a fiinţei sale sufleteşti.

Cum dela început eseul acesta era prezentat ca o glumă trebuia să fie o precuvântare la un manual de vânătoare al lui C. C. Cornescu şi a devenit o carte de peste 286 de pagini — tonul, cel puţin în aparenţă, glumeţ, se menţine până la capăt.

Intr'o glumă aparentă deci, îşi duce lupta sa junimistă în paginile acestei cărţi, vorbind despre plastică, literatură, istorie, arheologie, muzică, folklor sport şi altele, învăluit în faldurile nevinovate ale omului, care pretinde că nu ştie nimic şi nu vrea mai ales nimic altceva decât să ne spuie că, în legătură cu vânătoarea, şi-a adus aminte de diferite lucruri, pentru a scoate la iveală, în cea mai strălucitoare lumină, perfecta competenţă a omului de adevărată cultură, şi, în acelaşi timp, talentul stilistului care, prin împerecherea sonorităţilor verbale, dă acea specifică eufonoritmie al cărei reprezentant de seamă a fost în literatura noastră. Moştenirea acestei însuşiri a primit-o dela N. Bălcescu, care la rândul său o deţinea dela învăţatul D. Cantemir.

Eufonoritmia sa stilistică pe care o găsim în toată opera sa, devine expresivă în cel mai înalt grad, alături de sugestivitatea evocatoare, în « Pseudo-Kinighetikos ».

Şi în scenele sale istorice, eufonoritmia se manifesta caracteristic. Suggestivitatea evocatoare însă aluneca leneş în rostogoliri arhaizante, pentru a obţine efectele de culoare locală.

www.dacoromanica.ro

In «Pseudo-Kinighetikos» sunt XII capitole, dintre care ultimul conţine numai titlul.

Capitolul I cuprinde un fel de introducere, în care autorul, între altele, declară că nu e vânător de loc, pentru a ne da apoi faimoasa descriere a Bărăganului.

Capitolul II conţine consideraţiuni generale în legătură cu unele amintiri personale asupra unor păsări care se vânează şi care se numesc în franţuzeşte: *grives*, iar pe româneşte *sturzi* şi *cocoşari*, dar în nici un caz *grauri*, — alunecând, după cum spune autorul, într'o lungă controversă în care filologia are să se amestece cu istoria naturală şi să facă un «talmeş-balmeş» pe cât se poate mai doct şi mai erudit.

Capitolul III începe prin arătarea necesităţii de a fi figurat în manualul de vânătoare al lui C. Cornescu şi câte ceva despre obligativitatea opririi vânătorii în perioadele de reproducere, ceea ce îi prilejueşte asociaţii de idei foarte pitoreşti. De aici trece la câinele de vânătoare, apoi la coada câinelui şi povesteşte «*vulpea bearcă*», care nu e decât o măiestrită şi cinegetică prelucrare a snoavei lui P. Ispirescu, intitulată «*Pasărea cu coada lungă*»[1]), ceea ce nu-l împiedecă, înainte de aceasta, să citeze «în materie de coadă» pe Ch. Fourier, filosoful comunist şi falansterian.

Capitolul IV pleacă dela *Laocoon*-ul lui *Lessing* şi-şi exprimă părerea de rău că nu există o asemenea carte despre vânătoare, unde s'ar analiza toate impresiile ce ea ar produce asupra imaginaţiei

[1]) Al. Odobescu a fost, după cum se ştie, un fervent admirator al povestitorului muntean, căruia, pe lângă prefaţa dăruită la 1879 în fruntea cărţii «*Poveştile unchiaşului sfătos*», îi consacră şi o cuvântare, rostită în şedinţa Academiei Române din 11 (23) Decembrie 1887. Predilecţia pentru P. Ispirescu e în legătură, fără îndoială, cu dorinţa sa de a găsi în Muntenia corespondenţe pentru cele ce existau în Moldova. După cum nuvelele sale istorice erau socotite de el ca un simplu răspuns date nuvelelor lui C. Negruzzi, tot astfel P. Ispirescu trebuia să fie elementul corespunzător în Muntenia pentru I. Creangă al Moldovei. Faptul că a prelucrat o snoavă scrisă de P. Ispirescu, era poate un punct în plus pentru afirmarea acestei literaturi muntenești, care trebuia *să-şi ţină rândul.*

www.dacoromanica.ro

creatoare, asupra sentimentelor, atât prin împărtăşirea omului la înseşi acţiunile ei, cât şi prin descrieri literare, prin iniţiative armonice, sau prin reprezentări plastice ale scenelor de vânătoare. In consecinţă, autorul, fără s'o spună, începe el această carte aici. Vorbeşte despre statuia *Diana cu ciuta* din galeria Luvrului, despre *Diane de Poitiers* realizată de sculptorul Jean Goujon şi de vocaţiunea miraculoasă a Sfântului Hubert în gravura lui Albert Dürer, ce reprezintă faimoasa apariţie a crucii între coarnele cerbului pe care voia să-l vâneze Hubert.

Citează apoi o serie de scriitori antici care s'au ocupat cu vânătoarea.

Capitolul V descrie la început arcul de triumf al lui Constantin cel Mare, forul, arcul de triumf şi Columna lui Traian, pentru a indica motivele vânătoreşti ale baso-reliefelor ce figurează pe aceste monumente; apoi, prin asociaţie de idei, trece la epoca preistorică, protoistorică şi istorică veche, spre a urmări vânătoarea ca motiv de inspiraţie în plastică; ajunge la vânătorul «Wilhelm Tell» pe care îl vede prin viziunea lui Schiller, trece la «Manfred» de Byron apoi la literatura vânătorească a lui A. de Musset, V. Alecsandri şi a altori autohtoni.

Capitolul VI începe să ne vorbească, după sculptura, pictura şi literatura vânătorească din cap. V, despre muzica vânătorească la Rossini şi Haydn, la Méhul şi Weber; apoi, suind în susul timpului, ne întreţine despre muzica în antichitatea persană, pornind dela anumite reprezentări plastice care exprimau în acea depărtată vechime, expediţiile de vânătoare ale Şahului Khosru Amuşirvan, însoţit la asemeni isprăvi de o aleasă trupă de cântăreţi.

Capitolul VII începe cu o disertaţie asupra pictografiei, pentru a ajunge asociativ la teoriile concurenţii vitale şi a selecţiunii naturale ale lui Darwin şi apoi la pictura vânătorească a lui Rubens şi Vernet faţă de lipsa picturii cinegetice la Italieni, care însă e în mare stimă la Flamanzi, Olandezi, Germani şi Englezi.

Capitolul VIII atrage atenţia asupra picturii miniaturiste din Evul Mediu, apoi înfăţişează opera picturală a lui Fr. Snyders,

www.dacoromanica.ro

F. Wouwerman, Fr. Desportes, J. B. Oudry, J. E. Ridinger, Landseer şi A. Dedreux.

Capitolul IX înfăţişează literatura vânătorească a Ruşilor (Aksakof, şi I. T. Turgheniev) şi revine asupra literaturii şi plasticii universale vânătoreşti, după ce la început evocase atmosfera idilică din «*O zi şi o noapte de primăvară la Văcăreşti*» a lui I. Văcărescu.

Capitolul X conţine începutul faimosului basm al Bisoceanului «*Feciorul de împărat cu noroc la vânat*» sau «*Fata din piatră*», unde toponimia şi botanica poporană din regiunea muntoasă a Buzăului formează cadrul acestui basm cult, dar prezentat în cea mai autentică factură poporană.

Capitolul XI continuă basmul şi-l sfârşeşte; după aceea urmează un *post-scriptum* căruia, după ce transcrie una din scrisorile lui C. Negruzzi din «*Negru pe alb*», îi adaogă un desnodământ potrivit căruia cei ce vor citi *Pseudo-Kinighetikos* vor avea să sufere, ca pedeapsă, blestemul lupilor din scrisoarea amintită şi pe care C. Negruzzi nu-l rosteşte.

Negreşit că acest rezumat nu ne poate da, nici pe departe, o idee despre scrierea lui A. Odobescu, fiindcă ea trăieşte mai ales din elementele de amănunt, din aluziile fine şi încărcate de ironie ale autorului faţă de Latinişti şi de falsa erudiţie în genere, din toată acea dinamică asociativă şi disociativă care alcătueşte farmecul cărţii, dar şi din profunda erudiţie exprimată uşor, suggestiv şi pe un ton glumeţ, alcătuind, ca atmosferă generală, acel văl de humor care nu oboseşte, nici nu încurcă; nu îngreunează, nici nu împrăştie atenţia.

Insuşi autorul la un moment dat (cap. IX), printr'o foarte fină autoironizare, spune spre sfârşitul operei sale că n'ar fi în stare, poate nici el însuşi, să rezume ceea ce a scris:

«*Să voiu eu însumi a rezuma acum câte am spus până aci, zău nu ştiu de aş putea..... să-mi adun în mănunchiu notiţele răsipite aci ca aşchiile şi ca surcelele ce se împrăştie fără folos când, cu tesla rău mânuită, o calfă de dulgher stângaciu ciopârţeşte bârna care ieşise*

www.dacoromanica.ro

mândră şi temeinică din pădurile, unde sub paza Domnului ea a crescut în largul ei »[1]).

Aceste câteva rânduri vor să arate pe deoparte caracterul eseist al scrierii, iar pe de alta, credinţa lui în inferioritatea oricărei întocmiri omeneşti faţă de frumuseţea naturii sau desăvârşirea artei.

Opera aceasta a lui Al. Odobescu e aşa dar un veritabil caleidoscop în care pietricelele ideilor se aşează în poziţii geometrice infinite prin puternicul coeficient de suggerare şi, în acelaşi timp, într'o infinită varietate cromatică ce scânteiază în ansamblul simfoniei verbale. Ideea şi vehiculul ei sonor — cuvântul — se sprijină într'o perfectă armonie cu acea voită desordine aparentă a trecerilor dela o idee la alta, dar păstrată cu sfinţenie în limitele naturale ale asociaţionismului nostru spiritual.

Indicaţia dată de Al. Odobescu că a scris un fel de « *Laocoon* » al vânătorii nu trebue luat « ad litteram », fiindcă Lessing susţine tocmai contrariul decât Al. Odobescu, sau mai bine zis Al. Odobescu porneşte dela o idee cu totul contrarie aceleia a lui Lessing.

Cartea lui Lessing caută să demonstreze insanitatea formulei « *ut pictura poesis* », pe care însă Al. Odobescu o recunoaşte ca perfect valabilă.

« *Sunt acum mai bine de o sută de ani*, zice A. Odobescu, *de când unul din cei mai mari scriitori ai Germaniei, Lessing, a scos o carte sub titlul de* « Laocoon sau despre marginile respective ale poeziei şi ale picturii ». *Intr'acest cap de operă de critică şi de bun gust, autorul descrie cu fineţe, cu claritate şi cu eleganţă mijloacele diferite ce fiecare din aceste două arte pune în lucrare ca să intereseze, să mulţumească, să mişte şi să răpească pe om.*

Mi-a venit în gând că o carte de felul acesta s'ar putea scrie, luând cineva de subiect vânătoarea, spre exemplu, şi analizând pe rând toate impresiunile ce ea produce asupra imaginaţiunii şi asupra simţămintelor omeneşti, atât prin împărtăşirea omului la înseşi acţiunile

[1]) După aceste scuze, în care autorul vrea să spună că nu e un artist, ci un simplu dulgher netrebnic, urmează un fel de ironică recapitulare a tot ce scrisese până atunci.

www.dacoromanica.ro

ei, cât şi prin descrieri literare, prin imitaţiuni armonice sau prin reprezentări plastice ale scenelor de vânătoare.

S'ar putea deştepta într'o asemenea operă mii de idei energice şi salubre care ar scălda mintea obosită şi sufletul amorţit în roua întăritoare a timpilor de antică vârtoşie trupească; apoi ar veni rândul cugetărilor dulci şi duioase ce vlăstăresc adesea în traiul lui de omor, fac uneori ca o lacrimă de dor şi de îndurare să-i roureze geana. Intr'acea carte şi-ar găsi locul şi întâmplările comice şi spusele glumeţe şi petrecerile sgomotoase care înveselesc vieaţa vânătorească; apoi într'însa s'ar vedea încă cum artele şi poezia au ştiut să-şi însuşească şi au izbutit să răsfrângă în producţiuni de merit, toate aceste felurite fapte şi simţiri. Intr'astfel mintea cititorului preumblată prin spaţiu şi prin răstimpuri, fără însă a pierde un minut urmele vânătoarei, ar vedea, ca într'o panoramă, desfăşurându-se dinainte-i toate acţiunile pornite din această crudă, dar bărbătească aplecare a firii omeneşti; călăuzită de o critică judicioasă şi atrăgătoare, ea ar trece în revizuire toate creaţiunile prin care geniul sau talentul au ştiut, cu mai mult sau mai puţin succes, să conceapă, să ilustreze, să reproducă şi să idealizeze instinctele şi faptele vânătoreşti ale omului din toţi secolii şi din toate părţile lumii.

Unei asemenea cărţi — ca să nu-i lipsească nici ei patronagiul mitologic sau divin unei asemenea cărţi i-aş da, în fiecare din părţile sale, câte un titlu luat din regiunile ideale ale vânătoriei; aş caracteriza-o, pe rând, prin trei capete d'operă ale artelor plastice, în care par a se fi întrupat toate cugetările cele mai nobile, cele mai puternice, cele mai graţioase ce instinctul vânătoriei a putut vreodată să insufle unor oameni de geniu.

Aceste trei capete d'operă, măreţe embleme ale artei vânătoreşti le-aş afla în statua antică, numită «Diana cu ciuta» din galeria Luvrului, în grupa «Dianei de Poitiers», sculptată de artistul francez, Jean Goujon şi în gravura pictorului german Albert Dürer, reprezentând «Vocaţiunea miraculoasă a sfântului Hubert».

Iată desigur ce a realizat A. Odobescu în cele opt capitole care urmează, şi nu e, fără îndoială, o caracterizare mai potrivită pentru

www.dacoromanica.ro

opera sa întreagă decât rândurile de mai sus cu care începe capitolul al IV-lea.

E aşa dar un fel de *Laocoon* al lui Lessing cartea lui Al. Odobescu, însă, spre deosebire de autorul german, autorul nostru nu numai că nu combate formula «*ut pictura, poesis*», ci o susţine, demonstrând-o aproape la fiecare pas, prin împletirea şi exprimarea plasticului prin poetic şi a poeticului prin plastic. Aci e şi originalitatea autorului român.

Este cu desăvârşire ciudat însă că Al. Odobescu în tot cursul eseului său nu se opreşte o singură dată măcar asupra povestirii vânătoreşti dela întemeierea legendară a Moldovei şi nici măcar o aluzie nu se găseşte asupra moravurilor vânătoreşti din trecutul românesc, mai ales că ar fi găsit numeroase sugestii în «*Descriptio Moldaviae*» a lui D. Cantemir. Lucrul e cu atât mai inexplicabil cu cât autorul nostru ne-a dat o foarte frumoasă viziune vânătorească în «*Mihnea Vodă cel Rău*» [1]) pentru secolul al XVI-lea şi pe care o culege din D. Cantemir.

* * *

Corespondenţa lui A. Odobescu din care publicăm o parte, reprezintă câteva din poate miile de scrisori pe care le-a trimis soţiei sale, *Saşa*, născută *Prejbeanu* — de multe ori scria câte două scrisori pe zi şi câte odată chiar trei nevestei sale — şi numai puţine trimise altora.

Publicăm în această ediţie o parte din scrisorile în genere inedite, adresate soţiei sale, câteva adresate lui T. Maiorescu, una lui I. A. Cantacuzino şi una, probabil ultima din vieaţa sa, adresată lui Anghel Demetriescu.

Corespondenţa unui scriitor nu formează în mod obişnuit elemente de documentare literară. Scrisorile chiar când provin dela un mare scriitor sunt, lipsite, în cea mai mare parte,

[1]) Vezi: «*Mihnea Vodă cel Rău*», 17—51.

www.dacoromanica.ro

de tehnica cu care scrisul cuiva poate intra în legătură cu publicul cititor; scrise în schimb, sub impulsia momentului, desvelesc şi surprind aspecte sufleteşti neprelucrate, netrecute prin laboratorul tehnicii scriitoriceşti, şi tocmai de aceea ele sunt preţioase, pentru degajarea liniei evolutive a omului care e şi scriitor.

In felul acesta tehnica scriitoricească a cuiva apare mai reliefată, când cunoaştem gândurile aceluia aşternute fără nicio altă preocupare decât aceea de a comunica ceva.

Arătam mai sus că A. Odobescu a fost un contemplativ, un «nonchalant» cum se caracterizează într'una din scrisori; împrejurările, în afară de aceasta, l-au cam îmbrâncit, şi astfel încetul cu încetul a fost eliminat aproape din arena vieţii politico-sociale. El nu a căutat să reziste mai de loc, retrăgându-se pas cu pas, pentru ca la urmă de tot să cadă în mrejele unei pasiuni nestăpânite care l-a uzat şi l-a măcinat sufleteşte până într'atâta, încât şi-a căutat mântuirea în moarte. Şi în desnodământul acesta răsare limpedc fragila sa rezistenţă în faţa vieţii.

Fostul ministru dela 1863 şi membru în Consiliul de Stat, după ce mai înainte a fost magistrat, membru în comisiunea pentru cercctarea documentelor averilor mânăstireşti şi director al Ministerului de Instrucţie Publică (1861), primeşte sarcina de a organiza secţiunea românească la expoziţia dela Paris (1867). Devine membru al Academiei (1870), profesor de Arheologie la Universitate (1874), secretar de legaţie şi însărcinatul de afaceri la Paris (1882—1885 , apoi director al Şcolii Normale Superioare (1887).

Distins ca făptură fizică, o frumuseţe de om cum spun contemporanii, ales ca suflet şi ca înălţime de cugetare, rezemat fiind pe o adâncă cultură, A. Odobescu adăpostea însă în fiinţa sa germenul implacabil al învinsului: contemplativitatea.

A scris relativ puţin şi fără entusiasm, privind cu groază în juru-i să nu fie tras la fund de vălmăşagul trivial al ambianţei, fiindcă, dacă nu găsise înţelegerea necesară din partea contemporanilor, începu să trăiască în el, pentru el şi ai lui, gândindu-se

www.dacoromanica.ro

neîncetat la moştenirea spirituală pe care trebue să o lase neamului său.

Cu patru ani şi jumătate însă înainte de a pleca din lumea aceasta, ultima lovitură izbeşte acest suflet ales care căpătase de mai înainte conştiinţa că rosturile sale au să se mulţumească într'o resemnare până la capăt.

Până la această dată trăise alături de soţia sa şi singura lor fiică, înfăşurat în mândria sa distantă, dar generoasă, aplecat cu ochi de cronicar asupra contemporanilor pe care îi zugrăveşte caracterizându-i, mai ales pentru soţia sa, în imensa corespondenţă pe care i-o adresează în epocele de despărţire.

Scrisorile pe care le publicăm mai vădesc şi completa sa izolare voită, în ambianţa culturală şi politico-socială a vremii.

In timpul catastrofei sale sentimentale din ultimii 4 ani şi ceva urmărim cu strângere de inimă în scrisorile sale, grija cu care îşi acoperea nefericirea, risipindu-se în mărunte activităţi de gospodărie a Şcolii Normale pe care o conducea şi asistăm plini de admiraţie la grija pe care o pune, în a da elementele de civilizaţie, atât de necesare în vieaţă, tinerilor studenţi normalieni, învăţându-i cum să mănânce, cum să vorbească, cum în genere să se prezinte în societate, toate acestea în afară de îndatoririle sale de a da numai cultură oficială. Omul de lume şi de aleasă obârşie, cizelată apoi în şcolile şi societatea apusului, căuta pe această cale să se prelungească în elevii săi cari vor deveni mai târziu utili societăţii româneşti.

Citindu-i corespondenţa, scrisoare cu scrisoare, putem desprinde în noianul de amănunte, în aparenţă nesemnificative, traiectul unei vieţi sugrumate pe care ar fi vrut-o altfel de cât a fost şi pe care a trăit-o altfel de cât ar fi putut.

Al. Odobescu a trăit neîntinat, senin şi, în vălmăşagul cotidian al mitocanilor, ciocoilor şi calicilor, cum spune el într'o scrisoare, se bucura de dulcele refugiu pe care îl găsea în mijlocul familiei sale. Când a fost lovit şi în acest refugiu, s'a retras din vieaţă. A voit cel puţin să aibă o retragere onorabilă.

www.dacoromanica.ro

Scrisorile sale, mai ales din ultima perioadă, lasă să se simtă sbuciumul surd al tristeţilor comprimate sub un fard de sinistră voie bună şi gospodărească grijă a rosturilor sale pământeşti. Când pana i-a scăpat din mână, în urma supremei hotărîri luate, făcea a lor săi marea mărturisire pe care a refuzat din mândrie s'o facă în timpul vieţii. Curmându-şi firul vieţii el îşi încheia nişte rosturi pe care nu le mai putea aproba, dar credea totuşi că se retrage frumos; în realitate, slăbiciunea omenească îşi rostea încă odată, cu prilejul acestei morţi, sentinţa implacabilă că zadarnic «*acoperim cu noime sărmana noastră vieaţă*».

TEHNICA EDIŢIEI DE FAŢĂ

In această ediţie publicăm în mod critic trei din operele literare ale lui Al. Odobescu (*«Mihnea Vodă cel Rău»; «Doamna Chiajna»; «Pseudo-Kinigheticos»*) şi, numai text, o parte din corespondenţa sa, în cea mai mare parte inedită.

O ediţie critică din opera marelui scriitor, pe lângă grija deosebită pentru reconstituirea textului autentic, prezentarea variantelor şi a notelor editoriale pentru luminarea textului, mai solicită din partea noastră o atenţie în plus, fiindcă autorul pe care astăzi îl editâm critic este el însuşi editorul critic al unei opere vechi.

El a început o asemenea ediţie din «*Varlaam şi Ioasaf*», dar nu s'a tipărit decât câteva coale care însă nu s'au publicat până acum [1]).

De multe ori încercarea de a întocmi o ediţie critică a unei opere moderne nu se reazimă pe elementele obicinuite: manuscris autograf, corectură autografă şi tipăritură definitivă — şi acesta este cazul ediţiei pe care ne-o propunem s'o dăm la iveală din opera literară a lui Al. Odobescu.

Nu avem nici manuscrisul, nici corectura autografă, ci numai o serie de ediţii tipărite, dintre care la unele, probabil, nu autorul

[1]) D. Russo, *Critica textelor şi tehnica ediţiilor*, Bucureşti, 1921, p. 44.

www.dacoromanica.ro

a făcut corecturile, ci altcineva, întrucât sunt unele erori dela o ediţie la alta şi în special una care se menţine în şir, pe care nu o putea face autorul [1]), mai ales că unele ediţii apar când autorul se găsea la Paris, de unde datează şi o prefaţă [2]); iar dacă le-a făcut el, această dovedeşte că autorul, când corectează citeşte de multe ori ce are în minte, nu ce are tipărit înaintea ochilor.

In orice caz ştim că pentru ediţia dela 1886 a « Scenelor Istorice », după cum vom vedea mai la vale, manuscrisul care a mers la tipar a fost copiat de soţia scriitorului. Una din erorile amintite mai sus *(Ţepeş* în loc de *Ţepeluş)* se află şi în *ediţia dela 1887* a operelor pe care A. Odobescu şi le adună în trei volume şi *care ne-a servit drept bază la întocmirea ediţiei de faţă.*

In aceste condiţiuni, ediţia noastră critică va înfăţişa textul ediţiei dela 1887 şi toate variantele de text ale ediţiilor anterioare şi posterioare până la 1895, anul când a murit autorul.

Deşi ediţia dela 1887 este textul nostru de bază, am indicat chiar în text sau am rectificat unele inadvertenţe sau, în orice caz, socotindu-le că nu provin dela autor, am restabilit mai ales unele prezentări tipografice absolut netemeinice şi câteva erori de text.

Aşa, spre pildă, în mod sistematic în cele două naraţiuni istorice, toate tipăriturile indică în fruntea capitolelor întâi numele capitolului şi pe urmă numărul de ordine. Aceasta ar însemna că fiecare capitol ar avea mai multe părţi, când începem să citim; iar când terminăm, constatăm, după indicaţia dată, că din fiecare capitol ni se dă numai câte o parte şi anume: partea I din capitolul *Mănești;* partea a II-a din capitolul *Curtea de Argeş* etc. în ceea ce priveşte naraţiunea *Mihnea Vodă cel Rău.*

---

[1]) In ediţile dela 1857 şi 1860, ca şi în foiletoanele ziarului « Românul » unde apare pentru prima oară « Mihnea Vodă cel Rău », se găseşte scris corect « *Ţepeluş Vodă* », iar în ediţiile dela 1886, 1887 şi 1894 citim « *Ţepeş Vodă* », ceea ce constitue sau o eroare de tipar sau o inadvertenţă din partea corectorului la citirile următoare.

[2]) La ediţia din 1886.

www.dacoromanica.ro

Astfel în cât în loc de *Măneşti I*; *Curtea de Argeş II* etc. am restabilit: *I Măneşti*; *II Curtea de Argeş* etc.

Acelaşi lucru şi pentru *Doamna Chiajna.*

De asemeni am îndreptat erorile de text, punând, de exemplu, «*a fericitului Traian*» în loc de «*ereticului Traian*» (Pseudo-Kinighetikos), fiindcă, deşi ultima formă există în ediţia de bază, totuşi suntem siguri că ea nu provine dela autor. Exemplul dat este o citire greşită a cuvântului din ediţia dela 1874, unde se găseşte «*a ericitului Traian*» cu absenţa lui *f* iniţial. Forma «*a ereticului Traian*» din ediţia dela 1887 n'are nici un sens în context.

In variante însă am lăsat ceea ce am găsit figurând în diferitelc tipărituri ale unui text. In felul acesta, cercetătorul va avea prilejul să respingă, dacă va crede altfel, corectura sau indicaţia făcută de noi. Astfel în afară de îndreptările sau numai indicaţiile «*Ţepeluş*» în loc de «*Ţepeş*» etc. («Mibnea Vodă cel Rău»); «*oghial*» în loc de «*obială*» etc. («Doamna Chiajna»); «*a fericitului Traian*» în loc de «*a ereticului Traian*» («Pseudo-Kinighetikos»), am introdus diferite îndreptări morfologice ca: «*să aştearnă*» în loc de «*să aşterne*»; «*fugind*» în loc de «*fugând*»; «*mi-ar plăcea*» în loc de «*mi-ar place*»; «*vânătoarei*» în loc de «*vânătoarii*»; «*liberei Elveţii*» în loc de «*liberi Elveţii*»; «*operele*» în loc de «*operile*» etc. («Pseudo-Kinighetikos»), fiindcă, o repetăm, suntem aproape siguri că aceste erori nu provin dela autor. De altminteri, o dovadă despre aceasta, este faptul că sunt erori de tipar ce se repetă dela o ediţie la alta; deci ori a făcut altcineva corectura şi n'a îndrăznit să schimbe nimic, sau a făcut-o A. O, dar n'a fost atent.

In afară de aceasta, n'am trecut în variante deosebirile ortografice dela o tipăritură la alta, decât atunci când deosebirea de grafic presupune o deosebire de pronunţare; iar textului i-am dat ortografia actuală.

Câteodată am notat în variante diferite forme despre care n'am fost siguri că sunt numai deosebiri ortografice. De exemplu: «*personagie*» pentru «*personagii*»; «*opere literarii*» pentru «*opere literare*; «*âmbele*» pentru «*ambele*»; etc., iar în text am pus: *personagii*, *opere literare*, *ambele* etc.

www.dacoromanica.ro

Nu am socotit o desrobire de pronunţare, ci una ortografică în grafiile: *preadă* şi *pradă*, *pere* şi *piere*, *vearsă* şi *varsă*, *păşeaşte* şi *păşeşte*, *ţeară* şi *ţară*; *deacă* şi *dacă*, *fer* şi *fier* etc., de aceea în text vor figura: *pradă*, *piere*, *varsă*, *găseşte*, *ţară*, *dacă*, *fier* etc.

De altminteri, cine urmăreşte variantele, pe lângă diferite schimbări, şi chiar greşelile de tipar dela o tipăritură la alta, va găsi între altele, în mod permanent unele schimbări în aşezarea cuvintelor, ca şi frecvente încercări din partea autorului, care să ducă în mod mai pregnant pe calea eliziunilor la efectele de eufonoritmie caracteristice lui Al. Odobescu, apoi o constantă tendinţă de arhaizare a graiului, mai ales dela ediţia 1886 încoace, în « *Scenele Istorice* ».

Intre aceste mijloace de arhaizare se află şi lipsa de acord între subiect şi predicat: subiectul la plural având predicatul la singular.

In genere, cele două naraţiuni istorice prezintă variante mai numeroase decât « *Pseudo-Kınighetikos* », unde de altfel şi ediţiile sunt mai reduse ca număr.

Ediţia dela 1894 a naraţiunilor istorice se înfăţişează fără notele de subsol în care să fie indicate izvoarele, ca în ediţiile anterioare; în schimb, această ediţie conţine un bogat material lexicografic: autorul, căci nu credem să fi fost altcineva, întru cât ediţia, după cum vom vedea, prezintă câteva schimbări radicale de text, explică aci acel « *charabia archaique* », cum spune el în scrisoarea către J. A. Cantacuzène care se oferise să-i traducă în franţuzeşte «*Doamna Chiajna* » la 1881.

« *Puisqu'il y a des mots anciens, que vous ne comprendrez pas et dont vous ne pourez pas trouver l'éxplication dans le precieux léxique de Cihac (les deux volumes), que vous possedez, sans doute; eh bien, cela me donnera le plaisir de recevoir plus souvent de vous des lettres pour me demander ce que signifie mon charabia archaique* »

Intocmirea acestui « charabia archaique », promis la 1881, vede lumina tiparului aşa dar, abia în ediţia dela 1894.

Deosebirile de text ale ediţiei dela 1894 faţă de cele anterioare sunt câteodată radicale, ca de exemplu în « *Mihnea Vodă cel Rău* »:

www.dacoromanica.ro

...alţii căzură sub numeroasele lovituri ale duşmanului se află în toate ediţiile (1857, 1860, 1886, 1887), iar în ediţia dela 1894 găsim: *alţii, cercând să stea împotrivă, căzură sub numeroasele loviri ale duşmanului* (1894): sau *...tot timpul a le prinde parte* (1857, 1860, 1886, 1887), *tot timpul a le lua parte* (1894); sau *...chiar în noaptea ei de cununie* (1857, 1860, 1886, 1887); *...chiar în noaptea ei de cununie cu Ilie Basarab* (1894); sau *...siluită de dânsul* (1857, 1860, 1886, 1887 *...jertfită de dânsul* (1894 ; sau *...hangerul izbindu-se de lespezi îi pătrunse coastele şi ieşi sângerat prin spate* (1857, 1860, 1886, 1887) *...hangerul izbindu-l de lespezi îi pătrunse coastele şi îi ieşise sângerat prin spate* (1894); sau *...drept în peretele boltit* (1857, 1860, 1894) *...drept în pietrele bolţii* (1886, 1887) etc.

Acest ultim exemplu ne-a silit să admitem în ediţia noastră textul din 1857, 1860 şi 1894, nu cel din 1886 şi 1887, întru cât considerăm prima variantă drept cea adevărată, ca figurând şi în primele ediţii şi în ultima, pe lângă aceasta, varianta adoptată e şi mai cu înţeles de cât celelalte.

Iată acum câteva deosebiri în ediţia dela 1894, faţă de cele anterioare, din «*Doamna Chiajna*»:

...de covor alb cusut peste tot cu fir, legat jur împrejur cu ţăruşi poleiţi (1867 1886, 1887),*...de covor alb cusut peste tot cu fir, legat jur împrejur de martaci poleiţi şi 'nţoponat cu un măing de aur* (1894); sau *...un voinic nalt* (1860, 1886, 1887), *...un matur voinic* (1894); sau *...oştiri numeroase care, după bărbile zbârlite ale oştenilor, după caii lor* (1860, 1886), *...oştiri numeroase care, după caii lor mărunţei şi păroşi* (1887), *...ostaşi numeroşi care, după caii lor mărunţei şi păroşi* (1894) etc.

Ar urma de aci că ediţia aceasta dela 1894 să fi fost întrebuinţată de noi ca ediţie de bază pentru naraţiunile istorice, fiind ultima la care autorul a adus modificări.

Totuşi n'am ales-o ca ediţie de bază, fiindcă aceasta este o ediţie şcolară în care nu figurează izvoarele din notele dela subsol, pe care le au celelalte ediţii, având în schimb explicările lexicografice pe care nu le au acelea.

www.dacoromanica.ro

In intenţia lui Al. Odobescu, tipul ediţiei era aşa cum au apărut cele dela 1857, 1860, 1886 şi 1887. Pentru ediţia dela 1894, el a schimbat înfăţişarea structurală, fiindcă ea se adresa şcolărimii şi trebuiau elementele proprii acelui fel de public cititor.

Pentru restabilirea intenţiei de bază a autorului, noi nu puteam să suprapunem două ediţii, spre a scoate o a treia care n'a fost niciodată în intenţia sa.

Urmărirea variantelor va putea face pe cetitor să-şi dea seama de toate modificările, având drept punct de plecare ediţia dela 1887.

Notele autorului din josul paginei sunt de cele mai multe ori cote bibliografice incomplete. Noi le-am împlinit lipsurile, indicând prin semne convenţionale ce am adăugat noi.

Foarte adeseori când autorul dă citate, el utilizează autorii străini din *Cronica* lui Şincai; noi am indicat aceasta şi am restabilit unele indicaţii greşite cum ar fi de exemplu, «*Mag. Ung.*» care în fond este «*Ungrisches Magazin*» etc.

In schimb în «*Pseudo-Kinighetikos*» avem foarte multe note ale autorului în josul paginei şi mai întodeauna notele bibliografice sunt complete. Ediţia dela 1887 conţine note şi mai ample decât cea primă dela 1874. Unele dintre ele ocupă pagini întregi. Noi n'am reprodus în variante de cât numai deosebirile, când ele există; n'am procedat ca pentru naraţiunile istorice, unde am reprodus toate notele autorului, fiindcă notele din «*Pseudo-Kinighetikos*», fiind prea desvoltate ar fi încărcat peste măsură textul variantelor.

Se întâmplă câteodată totuşi ca citarea să fie făcută cu o oarecare aproximaţie. Astfel, ca exemple, dăm: Ter. Varronis, «*De re rustica*», II, 5, când în realitate opera lui Vorro se numeşte: «*Rerum rusticarum*» *3 libri;* apoi Plinii Secundi, «*Histor Natural*». IX, 2 este indicaţia bibliografică pentru «*Naturae historiarum*» *37 libri.* De aceea am dat indicaţiile necesare, întru cât se pare că autorul a utilizat textul franţuzesc, dar când a citat, a tradus în latineşte titlul franţuzesc de «*Histoire naturelle*», închipuindu-şi poate că faimosul Caius Plinius Secundus şi-a intitulat opera sa «*Historia Naturalis*». De aci citatul prescurtat: Plinii Secundi, *Histor. Natural.* IX, 35.

www.dacoromanica.ro

Rectificarea noastră cu acest prilej, ca şi toate celelalte de aceiaşi natură, amintite mai sus, am făcut-o în felul următor, servindu-ne de semnele convenţionale înşirate mai la vale:

Plinii Secundi, † *Histor. Natural.* † < *Naturae Historiarum* >

Aceasta însemnează că *Histor. Natural.* e greşit transmis, fie de autor, fie de altcineva şi de aceea am adăugat noi titlul adevărat.

Când însă o asemenea eroare apare în text, nu în notă, atunci indicăm între cruci numai eroarea. iar în notele noastre dăm toate explicaţiile.

Notele noastre care întovărăşesc textul cu variantele sale sunt pe alocurea ample. Această desvoltare prea exagerată, recunoaştem, pentru o ediţie critică, îşi are un rost pe deplin justificat.

Intr'adevăr am arătat în introducere că cele două naraţiuni istorice sunt tratate inegal în privinţa caracterizării, izvoarele nu sunt utilizate toate cu aceeaşi solicitudine, iar elementele de fantazie sunt pe alocurea amorf distribuite, degajându-se din această parte a operei sale o lipsă de omogenitate, în ceeace priveşte desfăşurarea romanţării pentru cele două epoce: 1508—1510 şi 1560—1568.

Notele noastre au menirea de a arăta ce a fost utilizat ca izvoare, şi ce nu, şi în felul acesta se poate urmări întocmirea povestirii în atelierul scriitorului şi putem măsura ce şi cât lipseşte, iar ceea ce există cât de transfigurat a fost prin elaborare literară.

Pe de altă parte, «*Pseudo-Kinighetikos*», conţine, cu toată aparenţa aceea de glumă, în toate acele « *nugae* » (= nimicuri), o foarte severă documentare pe care notele o relevă pas cu pas, spre a face, în acelaşi timp, posibilă studierea mai riguroasă, aproape la microscop, a efectelor de humor ce îmbracă autentica sa erudiţie repezită din când în când în fandări de elegantă polemică.

Materialul nostru din care ne-am întocmit notele îşi are izvoarele indicate precis. Când însă informaţia socotită necesară este un simplu element de enciclopedie sau de lexicon n'am mai indicat izvorul, fiindcă se recunoaşte numai decât.

www.dacoromanica.ro

Unele cuvinte mai interesante îşi găsesc explicaţiile necesare tot în notele noastre.

Elementele de corespondenţă, adică scrisorile care formează partea ultimă a ediţiei noastre nu prezintă variante de loc şi nici note prea ample. Această parte a ediţiei este singura care porneşte dela manuscrise autografe; în schimb, nu e înfăţişată însă critic, fiindcă pe de o parte am fost siliţi să omitem anumite intimităţi şi atitudini « ad personam » prea « stridente »; pe de alta, ea e prezentată fragmentar. Dacă ar fi să se tipărească vreodată această corespondenţă, ea singură ar cuprinde câteva volume.

Ediţiile utilizate pentru întocmirea celei de faţă sunt:

Pentru « *Mihai Vodă cel Rău* »:

1. *FOILETOANELE* din ziarul « *ROMÂNUL* » anul 1, n. 16, 17, 18, 21, 22, (Bucureşti, 1857) unde a apărut pentru prima oară naraţiunea sub titlul « *Mihnea Vodă cel Rău* », *1508 1510: Scene istorice din Cronicele Ţării Româneşti.*

Această tipăritură e notată în variantele ediţiei de faţă cu *a*.

2. *SCENE ISTORICE DIN CRONICELE ŢĂRII ROMÂNEŞTI, MIHNEA VODĂ CEL RĂU, 1508—1510.* < ediţia I-a > Bucureşti, tipografia lui Ferdinand Om, 1857, p. 1—36 (cu alfabetul slavon de tranziţie). Această ediţie e notată în variantele ediţiei de faţă cu *A*.

3. *SCENE ISTORICE DIN CRONICELE ROMÂNEŞTI, MIHNEA VODĂ (CEL RĂU), DOAMNA CHIAJNA* < ediţia a II > Bucureşti, librăria A. Daniilopulo — Pasagiul Român, 1860 p. 1—93 (cu alfabetul slavon de tranziţie). Această ediţie e notată în variantele ediţiei de faţă cu *B*.

4. *SCENE ISTORICE DIN CRONICELE ROMÂNEŞTI, MIHNEA VODĂ CEL RĂU, DOAMNA CHIAJNA*, ediţiunea a III-a, Craiova, Editura librăriei S. Samitca, 1886, p. 1—58, în colecţia « *Biblioteca Literară* », (cu alfabetul latin). Această ediţie e notată în variantele ediţiei de faţă cu *C*.

5. *SCENE ISTORICE DIN CRONICELE ROMÂNEŞTI, MIHNEA VODĂ CEL RĂU, DOAMNA CHIAJNA*, < ediţia

www.dacoromanica.ro

IV >, în vol. I din « *Scrieri literare şi istorice* », Bucureşti, Editura librăriei Socec & Comp, 1887, p. 61—104. Această ediţie e notată în variantele ediţiei de faţă cu *D.*

6. *MIHNEA VODĂ CEL RĂU ŞI DOAMNA CHIAJNA, SCENE ISTORICE DIN CRONICELE ROMÂNEŞTI,* < ediţia a V-a >, în colecţia « *Autorii Români vechi şi contemporani* », Bucureşti, Editura Librăriei Socec & comp. 1894, p. 1—46. Această ediţie e notată în variantele ediţiei de faţă cu *E.*

In afară de aceste şase tipărituri, Al. Odobescu mai proiectase una la 1881, după cum am arătat mai sus, care însă n'a apărut, sau poate că aceasta, pusă la cale la 1881, vede lumina tiparului abia la 1886: cea însemnată cu *C* în variantele noastre, dacă nu chiar la 1894. adică ultima, întru cât este singura ce conţine explicarea materialului lexicografic, despre care vorbeşte în scrisoarea adresată lui J. A. Cantacuzène.

Iată ce găsim în această privinţă în acea scrisoare către *J. A. Cantacuzène*, dela Paris, la 16 Noembrie 1881:

Pour ce qui est de mes nouvelles historiques à moi, je serais certainement très flatté et très heureux şi vous me faisiez l'honneur d'en traduire une, la « Doamna Kiajna », par exemple, puisque « Mihnea Vodă » est déja connu en allemand. Mais la langue à part, pensez vous qu'elles aient assez d'intérêt littéraire ou dramatique pour paraître en public autrement habillées qu'à la valaque? Si oui, j'applanirai l'une des difficultés que vous exprimez dans votre lettre, c'est-à-dire la rareté du livre imprimé, eu vous envoyant successivement les quatre parties de ma nouvelle, transcrites en lettres latines, en vue d'une seconde édition.

...Cette lettre sera suivie de près de la I-re partie dont M-me Odobesco a dejà terminé la copie.

II. Pentru « *Doamna Chiajna* »:

1. « *REVISTA CARPAŢILOR* » (vol. I, t. I, p. 8—19 (I p. 264—281 (II); t. II, p. 97—129 (III şi IV) Bucureşti, 1860) unde a apărut pentru prima oară naraţiunea sub titlul: « *Doamna Chiajna* », *episod istoric.* Această tipăritură va fi notată în variantele ediţiei de faţă cu *a.*

www.dacoromanica.ro

Ediţiile: 2, 3, 4, şi 5 sunt 3, 4, 5, şi 6 din ediţiile de mai sus citate pentru « *Mihnea Vodă cel Rău* », ediţii notate în felul următor: 2, (1860), p. 45—117 = *A*; 3 (1886), p. 1—79 = *B*; 4 (1887), p. 105—175 = *C*; 5 (1894), p. 47—122 = *D*.

III. Pentru « *Psevdo-Kinighetikos* »:

1. *ΨΕΥΔΟ-ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΟΣ, epistolă scrisă cu gând să fie Precuvântare la cartea « Manualul Vânătorului* », Bucureşti, Tipografia Statului, 1874, p. I—XII, 1—262. Această ediţie e notată în variantele ediţiei de faţă cu *A*.

2. *BASM VÂNĂTORESC, BASMUL FECIORULUI DE ÎMPĂRAT CEL CU NOROC LA VÂNAT* [ediţia a II] « *Biblioteca Naţională* » Craiova, Editura Librăriei S. Samitca, 1885, p. 1—64. [Conţine numai cap. X şi o parte din cap. XI]. Această ediţie n'are note în subsol şi e notată în variantele ediţiei de faţă cu *B*.

3. *ΨΕΥDO-ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΟΣ, epistolă scrisă cu gând să fie precuvântare la cartea « Manualul Vânătorului* », < ediţia a III-a > în vol. III din « *Scrisori literare şi istorice* », Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Comp., 1887, p. 1—219. Această ediţie e notată în variantele ediţiei de faţă cu *C*.

In tehnica propriu zisă a exprimării textului am întrebuinţat următoarele semne:

< > spre a închide cuvintele sau literele pe care le-am introdus noi în text, deşi ele lipsesc în ediţia luată ca bază.

[ ] spre a scoate din text cuvintele sau literele care există în ediţia de bază, dar care, după convingerea noastră, nu provin dela autor, sau sunt greşite dacă provin dela acesta din urmă.

( ) spre a cuprinde ceea ce chiar autorul pune în paranteze.

† † spre a închide pasagiile, sau cuvintele greşit transmise.

Rândurile fiecărui capitol au fost numerotate pe margine din 5 în 5, spre a se indica în variante şi în note rândul despre care e vorba.

In variante tehnica indicaţiei este următoarea: In frunte se pune numărul rândului, urmează textul respectiv aşa cum apare el în diferite ediţii notate cu iniţialele stabilite.

www.dacoromanica.ro

Intre diferitele variante ale aceluiaşi pasaj sau cuvânt, am lăsat un loc liber, iar, spre a deosebi variantele diferitelor pasaje sau cuvinte între ele, am întrebuinţat o linie orizontală în locul spaţiului liber care separă variantele referitoare la acelaşi pasaj.

Un exemplu din « *Mihnea Vodă cel Rău*, I. ».

17 în valea Ursoaii *aA* în valea Comanacului *BCDE*——*30* băiatul ieşit din copilărie *a* băiatul abia ieşit din copilărie *ABCDE*.

Aceasta însemnează că în rândul 17 găsim textul respectiv în ediţiile *a* şi *A*, iar în ediţiile *BCD* şi *E* găsim celălalt text; mai departe în rândul *30* găsim un text în ediţia *a* şi alt text în ediţiile *A*, *B*, *C*, *D* şi *E*.

Pentru indicarea notelor autorului am arătat în aparat (variante) începerea lor prin două linii paralele orizontale, arătând deci prin aceasta că de acolo de unde se află cele două linii paralele şi orizontale încep notele autorului care sunt de două feluri: unele pentru indicarea bibliografiei sau a unui foarte scurt comentariu şi altele pur lexicografice.

Pe cele dintâi le-am exprimat cu toate variantele lor, punând numărul rândului la care se referă, apoi cuvântul la care se referă închis în parantez; pentru celelalte am procedat la fel numai cu deosebirea că după cuvântul din parantez am pus semnul=.

Iată un exemplu din « *Doamna Chiajna* , IV. »:

——*31* frătănelui său *a* frătână-lui său *A* frăţinălui său *B* frăţinăsău *CD*=. Note: *la 8—9* (*voia vegheată*=) binevoinţa *D*; la 17 (armean) Vornicul Ureche *aABC*.

Când un pasaj variază în două trei ediţii, iar a patra, de exemplu, este aproape identică cu cea anterioară, numai că diferă cu un singur cuvânt sau două, n'am mai reprodus tot pasajul, ci numai cuvântul sau cuvintele schimbate puse între puncte de suspensiune.

Când a fost nevoe de unele explicaţii editoriale în cuprinsul variantelor, aceste explicaţii sunt tipărite cu literele rărite.

www.dacoromanica.ro

De exemplu: (*Pseudo-Kinighetikos*, III).

48—49 fecundă Vinere *A* spornică Vinere *C* ═══ Notă la *49* (lumeşti): traducerea versurilor latineşti se află în notă *A* versurile latineşti se află în notă, iar traducerea lor în corpul scrierii *C*.

De obiceiu, atât variantele cât şi notele se aşează în josul paginii; noi nu am procedat aşa, ci le-am pus la urmă, de oarece aşezarea aparatului critic în josul paginei ar fi dat ediţiei o ţinută greoaie, mai ales pentru aceia cari vor citi textul lui Al. Odobescu, nu din interes filologic, ci din cauza farmecului literar al operei.

Pentru corespondenţă, unde fireşte nu există variante, notele sunt în josul paginei, iar rândurile textului nu sunt numerotate, fiindcă, după cum am spus mai sus, această parte a ediţiei noastre nu e critică.

Pe lângă aceasta, transcrierea corespondenţei sale în limba franceză a prezentat o foarte mare dificultate. Grafia lui Al. Odobescu este adesea indescifrabilă şi, fiindcă n'am voit să inventăm nimic, acolo unde ne-a fost imposibil să citim, am arătat lucrul acesta prin semnele de suspensiune..... ce precedează semnul întrebării pus între paranteze, iar lecturile dubioase sunt urmate de acelaşi semn de întrebare pus între paranteze. Cum aceste scrisori conţin unele pasaje strict personale, sau unele nume proprii ale supravieţuitorilor epocii, faţă de care autorul are păreri ireverenţioase, sau în sfârşit unele amănunte absolut neinteresante am fost siliţi să facem câteva omisiuni, spre a nu alimenta pe de o parte, prin reîmprospătare, anumite vrăşmăşii, iar pe de alta, ca să nu publicăm pasaje perfect inutile. Aceste omisiuni sunt exprimate tot prin semnul suspensiunii fără a mai fi urmat de semnul întrebării.

De exemplu:

Vous avez du voir par les journaux tous les vols, brigandages et assassinats qui se font à Bucarest et un peu partout le pays, grâce à l'évasion des forçats d'Ocna (il y a 2 ou 3 évasions (?) et de Văcăreşti il y a quelques.....(?). Cela devient très inquiétant et je pense souvent à vous à ce propos..... Il ya

www.dacoromanica.ro

précisèment dans la bande des brigands un Mărunţelu qui n'est, certes, ni celui d'Argeş, ni un parent à lui. Mais tout de même! La criminalité est contagieuse et l'exemple enhardit les méchants. Il se peut même que les passions politiques s'en mêlent Tous est bon aux gens politiques pour culbuter leurs antagonistes. Et puis..... (?), c'est de la canaille!..... En attendant je vous embrasse affectueusement tous les. trois.

Numele operei va fi prescurtat în felul următor: *M. V.* — (Mihnea Vodă cel Rău); *D. C.* = (Doamna Chiajna); *P. K.* = (Pseudo-Kinighetikos); C. = (Corespondenţa); iar numele autorului prin *A. O.* = (Alexandru Odobescu).

Fiindcă *Pseudo-Kinighetikos* prezintă în ediţia primă (1874) o copertă şi o vignetă interesantă prin legătura strânsă pe care o au cu textul operei, le reproducem, dând în notele noastre explicaţiile necesare.

Mai reproducem în facsimil una din scrisorile sale şi dăm 3 portrete ale autorului.

www.dacoromanica.ro

I

SCENE ISTORICE DIN CRONICELE ROMÂNEŞTI

MIHNEA VODĂ CEL RĂU (1508—1510)
DOAMNA CHIAJNA (1560—1568)

www.dacoromanica.ro

< PREFAŢA LA EDIŢIA A II-a, 1860 >

După titlul şi după cuprinderea acestui mic volum, fieşcine va vedea c'am avut drept model, frumoasa nuvelă istorică a Domnului K. Negruţi asupra lui Alexandru Lăpuşneanu. Ca orice imitaţie, încercările mele sunt negreşit cu mult mai prejos de acel mic cap d'operă; în lipsa talentului, m'am silit cel puţin să păstrez, pe cât s'a putut, formele şi limba *Letopişetelor* naţionale cu care, în dreptate, se poate lăuda mai vârtos Ţara Moldovei; să adun datine, numiri şi cuvinte bătrâneşti, spre a colora aceste două episoduri culese din cronicele vechi [1]).

Faptele istorice ale unei Ţări sau ale unei epoci au totd'auna un interes mai viu când traiul şi ideile, obiceiele şi graiul de acolo sau de atunci ne sunt cunoscute. Scopul romanelor istorice este, în parte, d'a ni le arăta; ăsta este şi folosul lor instructiv.

Cei ce pot mult, izbutesc a caracteriza, într'asemenea scrieri uşoare, o epocă sau o naţie; cei cu bunăvoinţă, dar cu mai slabe mijloace, fac, ca mine, încercări.

< PREFAŢA LA EDIŢIA A III-a, 1886 >

Curând se vor împlini treizeci de ani de când am dat mai întâi în tipar aceste două mici încercări de restituire a vechilor datine strămoşeşti scrise într'o limbă care era încă întrebuinţată pe vremea copilăriei mele.

---

[1]) « *Mihnea Vodă* » a fost publicat în foiţa ziarului « Românul », din 1857; « *Doamna Chiajna* » s'a tipărit în « Revista Carpaţilor » din 1860. Am însemnat pretutindeni, cu numele autorilor în note, faptele adunate în istorie.

www.dacoromanica.ro

Abia m'aş fi gândit să le desgrop azi eu însumi din uitare, după aşa lung răstimp, dacă nu m'ar fi îndemnat cu tot dinadinsul la această faptă, câţiva tineri din Craiova, iubitori de literatură română, printre cari în primul rând domnii *N. P. Romanescu*, *M. Săulescu* şi *N. P. Guran*, precum şi meritosul editor craiovean al Bibliotecii Literare.

Dumnealor — şi nu eu — au judecat aceste prime ale mele scrieri demne de a figura în acea culegere naţională.

Totuşi, dacă generaţiunea cititorilor de astăzi ar găsi cumva că d-lor nu s'au înşelat pe deplin, atunci poate că mi-aş lua şi eu seama şi, la vârsta înaintată la care am ajuns, m'aş cerca chiar de acum înainte, să dau fiinţă la mai multe alte studii şi plăsmuiri de aceeaşi natură, pe care nepăsarea puţin îmbietoare a publicului nostru m'a făcut să le las de mari de ani, în stare de schiţe, de note, de proiecte, de visări.

La 1860 însă, atunci când încă credeam, — ierte-mi-se o zicătoare poporană — că tot ce poate sbura se şi poate mânca, iată cu ce precuvântare am dat sbor în lume modestelor mele încercări tinereşti:

« După titlul şi după cuprinderea acestui mic volum, fieşcine va vedea c'am avut drept model, frumoasa nuvelă istorică a d-lui Constantin Negruzzi asupra lui Alexandru Lăpuşneanu. Ca orice imitaţiune, încercările mele sunt cu mult mai prejos de acel mic cap d'operă; în lipsa talentului, m'am silit cel puţin să-i păstrez, pe cât s'a putut, formele şi limba *Letopiseţelor* naţionale, cu care, în dreptate, se poate lăuda mai vârtos Ţara Moldovei; să adun datine, numiri şi cuvinte bătrâneşti, spre a colora aceste două episoduri din cronicile vechi.

Faptele istorice ale unei Ţări sau ale unei epoci au totd'auna un interes mai viu când traiul şi ideile, obiceiele şi graiul de acolo sau de atunci ne sunt cunoscute. Scopul romanelor istorice este, în parte, d'a ni le arăta; acesta este şi folosul lor instructiv.

Cei ce pot mult isbutesc a caracteriza într'asemenea scrieri uşoare, o epocă sau o naţiune; cei cu bunăvoinţă, dar cu mai slabe mijloace, fac ca mine, încercări! ».

www.dacoromanica.ro

«*Mihnea Vodă cel Rău*» a fost publicat mai întâi în foiţa ziarului *Românul* din 1857 şi tras atunci în broşură osebită; «*Doamna Chiajna*» s'a tipărit pentru prima oară în *Revista Carpaţilor* din 1860; în acest din urmă an, am format din ambe<le> un mic volum tipărit cu litere cirilice, sub titlul general: «*Scene istorice din Cronicile Româneşti*». Bune sau rele, Biblioteca Literară mi le retipăreşte acum tot cum au fost dela început. Abia se vor ivi vreo trei, patru neînsemnate îndreptări de fapte.

Paris, 1886.

www.dacoromanica.ro

MIHNEA VODĂ CEL RĂU
1508 1510

I
MĂNEȘTI

« Să n'aibi milă! »

Ca la două ceasuri cale 'n jos de Ploiești, curge apa Cricovului, care, cu mii de pârâie ce se resfiră și se 'mpreună, împestrițează matca sa răsfățată și năsipoasă; d'a stânga, câmpia șeață se lungește până în poalele munților; d'a dreapta, malul se 'nalță râpos și acoperit cu păduri vechi și stufoase. Pe o culme mai semeață a acelei coaste sta, pe la leatul 1508, cetățuia lui Dracea Armașul din Mănești; din zidurile ei înegrite, vederea coprindea toată lunca, cu bordeiele și coșarele țărănești răsipite prin tufișe și bălării; mai departe turnurile bisericii din Târșor, pe care o zidise cu vre-o câțiva ani mai 'nainte, Vladislav-Vodă, ce chiar într'însa, zice Cronica [1]), « au perit de sabie », și în fund de tot, plaiurile aburoase ale Câmpinei și ale Breazei.

Intr'o zi noroasă de primăvară, puțin în urma Paștilor, crivățul sufla iute și 'nghețat din fundul văilor, iar jalnicele sale gemete aduceau de departe, împreună cu freamătul bătrânilor stejari, chiotele de vânătoare ale bătăiașilor și lătrătura chelălăită a copoilor; căci departe, tocmai în valea Comanacului, Mihnea, fiul Armașului, se desfăta vânând fiarele sălbatice, după obiceiul boieresc de pe atunci, când stăpânul, pentru a sa mulțumire, rădica

[1]) Constantin Căpitanul, <*Istoriile Domnilor Țării Românești* în « Magazinul Istoric pentru Dacia », Buc. 1845, t. I. p. 99 >.

www.dacoromanica.ro

de prin sate toţi vecinii [1]) cu gloata, de rămâneau ţarinele nearate şi ogoarele pustii [2]).

Un glas de bucium s'auzi d'odată sunând tare din cetăţuie, şi vânătorii, deşteptaţi din sgomotoasa şi sălbatica lor beţie, printr'acea grea şi paşniçă chemare, se întoarseră cu larmă spre casă, unii purtând pe umeri dobitoacele ucise, atârnate pe bârne, alţii ducând cânii de sgarde şi curuii în lănţuşe. In fruntea lor mergeau călări, cu frâul legat de oblânc, Mihnea şi feciorul său, Mircea Ciobanul; tatăl, om matur şi vârtos, avea scrisă pe faţa sa păroasă şi posomorîtă şi 'n ochii săi arzoi şi 'ncruntaţi, strâşnicia caracterului său: băiatul, abia ieşit din copilărie, vădea o fire şi mai sălbatică, care-i şi meritase porecla de «*Cioban*».

Amândoi purtau cioboate de piele groasă până la genunchi, poturi de dimie albă, un cojoc scurt de oaie neagră cu glugă la spate, şi chimir cu oţele; la gât aveau grumăjer rotund de zale de fier şi 'n cap o ţurcă flocoasă adusă la o parte; la brâu, satâr şi jungher. Unii din vânătorii pedeştri purtau săneţe [3]), ceilalţi, arcuri şi săgeţi. Astfel păşea ceata înainte şi înoptase bine când ajunse în curtea cetăţii.

— «Descalică măi în grabă şi sui-te 'ncoa»; strigă lui Mihnea, din capul scării şi cu glasul năbuşit de lacrâmi, o femee cam trupeşă ce nu-i puteai zice nici tânără, nici frumoasă, — «boierul socru, biet, trage ca să-şi dea sufletul şi mereu cere de domnia ta».

— «Iată-mă 'ndată...», şi Mihnea descălicase, urcase îngusta şi direapta scară de piatră şi, prin tinde întunecoase, mergea la odaia tatălui său.

Când deschise mica uşă de brad, el zări pe bătrânul Armaş uscat şi galbin, cu fruntea pleşuvă, cu barba albă, zăcând lungit

---

[1]) Aşa se chemau sătenii robi pe vechime.

[2]) Vezi în *Descrierea Moldovei* de Dimitrie Cantemir, < Demetrii Cantemirii, Principis Moldaviae, *Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae*, pars secunda, *Politica*, cap. IX, *De Venationibus principis*, (în tr. rom. de Vasile Vârnav) ed. II, Iaşi, 1851, p. 195 >.

[3]) Puştile vechi; căci *puşte* se chemau mai înainte tunurile.

www.dacoromanica.ro

pe spate pe o velinţă albă, în căpătâiul unui pat ce ţinea d'o parte toată întinderea odăii. Alături ardea o făclie de ceară galbină, şi un biet călugăr bogonisea pe sloveneşte, dar cu glas slab, rugele agoniei; în părete o mică candelă lumina o veche troiţă de lemn, şi mai încolo, pe ziduri, stau rânduite, peste un zăbläu vărgat, arme de tot felul, coifuri, zale de fier, tuiuri, iatagane trunchiete şi dispuieri luate de pe la duşmanii învinşi. O singură armă, o ghioagă [1]) de fier, ţintuită, mare şi grea, buzduganul însuşit slujbei de armaş-mare, sta aşezată pe velinţa flocoasă d'a dreapta bolnavului şi mâna-i osoasă dar slăbită, printr'o mişcare spasmodică a nervilor, căta încă s'o rădice.

Când Mihnea intră în odaie, ochii unchiaşului, afundaţi sub cercul albit al sprâncenelor, clipiră ca o candelă ce moare, şi buzele-i vineţite şoptiră tremurând aceste cuvinte:

— «Fătul meu!... fă inimă viteză!... nu te lăsa!... fii stâlp ţeapăn casei noastre şi nu 'ngădui să cază biata moşie [2]) părintească pe mâna Oltenilor, p'a Basarabeştilor — trăsni-i-ar Domnu din senin! — c'aşa avem noi lăsat cu blăstem dela moşi strămoşi: pace şi răgaz să n'avem cu neamul lor cel urgisit... De-ţi va da Domnul Dumnezeu putere şi tărie, să nu cruţi, să n'aibi milă, că nici de tine nimeni nu va avea milă, când te vor vedea înfrânt şi ticăit... Mâna mea s'a muiat... nu mai poate rădica buzduganul ăsta, vechiul meu tovarăş, bunul meu prieten;... ia-l acuma tu în mânele tale şi proaşcă să faci, când vei izbi cu dânsul în duşmanii noştri... Să n'aibi milă!...».

Glasul i se curmă; ca un fior i se strecură prin tot trupul şi rămase încleştat... Atunci, în mijlocul acelei tăceri de spaimă, prin care trecea suflarea morţii, în loc de sunetul cuvios al clopotelor, se auzi o zăngăietură înfundată de cătuşe şi de lanţuri. Erau bieţii vecini robiţi şi puşi în fiare de răposatul armaş, cari zăceau aruncaţi în fundul pivniţelor cetăţuii sale, şi acum, în mijlocul nopţii, îşi scuturau dureroasele lor lanţuri.

[1]) Măciucă de fier cu ţinte; *franţ*, massue.

[2]) Ţara, patria.

www.dacoromanica.ro

Apoi totul intră în tăcere; prin odăi abia se auzea ceva suspinuri de femei, şi p' afară văietarea viforoasă a crivăţului. Intunericul domnea preste tot.

Deodată însă, începură a se deosebi tropote de cai şi, curând după aceea, câţiva călăreţi băteau tare cu paloşele în poartă. Stoica, om vechiu al casei, deschise oblonul, scoase capul pe o îngustă ferestruie şi întrebă: — « Cine e»?

— « Oameni buni » răspunseră d'afară.

— « Ce căutaţi aşa înoptat pe la casele creştinilor? ».

— « Sântem dela Domnie, noi, boieri ai Ţării, şi venim să ne închinăm noului Domn ales de obşte, lui Mihnea-Vodă ». La aceste cuvinte neaşteptate, Stoica deschise poarta şi boierii descălicând, merseră până la Mihnea, îi sărutară mâna cu smerenie, iar cel mai bătrân dintre dânşii grăi într'astfel:

— « Ani mulţi întru noroc şi fericire urăm Măriei Tale! Aflatu-vei din svonul şi jalea obştiei că s'au pristăvit fericitul Domn şi bun creştin Radu-Vodă, iar norodul cerând cu o glăsuire ca să-i fii Măria Ta sprijin şi părinte, boierii ţării te-au ales ca să urmezi răposatului în Domnie, şi pe noi, supusele Măriei Tale slugi, ne-au trămis ca să te rugăm din partea tutulor în de obşte, să priimeşti volnic şi bucuros această sarcină. Deci fie-ţi, Doamne, milă de moşie şi nu o lăsa în prada hrăpitorilor cari de toate părţile pohtesc la dânsa ca să o strice şi să o jăfuiască. La Măria Ta aleargă toţi cu nădejdea, ca puii la cloşcă. Nu-i lepăda; îndură-te, Doamne, de pământenii Măriei Tale şi le deschide aripă de apărare ».

Mihnea stăpâni în sineşi bucuria, mulţumi cu sânge rece boierilor şi îndată porunci să i se gătească caii de plecare.

La revărsatul zorilor, Mihnea cu fiul său şi cu Stoica, boierii trămişi în solie şi câţiva călăraşi, se porniră pe drumul Curţii de Argeş.

Buna jupaniţă Smaranda, acum Doamnă a Ţării Româneşti, rămase cu slujitorii şi femeile sale ca să 'ngroape a doua zi pe bătrânul Dracea, armaşul din Măneşti, la mănăstirea Târşorul.

www.dacoromanica.ro

II

CURTEA DE ARGEŞ

« Nu-i aşa c'avuţiile 's amăgitoare? ».....

Să aflăm acum prin care împrejurări, această cinste nevisată se dete lui Mihnea.

Radu-Vodă, căzând sub grea afurisanie şi urgie a patriarhului Nifon, se răpusese de o groaznică şi cumplită boală, şi cu toată cinstea Voievozilor se îngropase la mănăstirea sa din Deal. Fratele lui, Vlăduţă, era încă prea tânăr ca să ia cârma Ţării; boierii de toate părţile umblau cu zavistii care de care s'apuce domnia; Basarabii, cari mai erau şi bani moşteni ai Craiovii, voiau să aşeze pentru vecie neamul lor pe scaunul domnesc; dar ei erau Olteni, şi boierilor de dincoace nu le plăcea a fi mai prejos. Insă sila d'a ţine Ţara în vrăjbi îndelungate şi mai ales temerea d'a vedea viind Domn dela Vladislav, Craiul Ungariei, care, prin solul său, Emeric de Joborg, făgăduia neîncetat boierilor că le va trămite pe Danciul, fiul lui † Ţepeş-Vodă † <Ţepeluş>, carele trăia în Ungaria la graful Zapolia, şi care negreşit ar fi închinat Ţara protectorului său, în sfârşit, şi frica Turcilor ce ameninţau necontenit d'a năvăli preste Români, făcrău pe boieri ca s'aleagă dintre dânşii pe cel care, prin firea sa mai se meaţă, se părea că va fi cel mai viteaz apărător al Ţării: acesta fu boierul Mihnea, fiul Dracii, armaşului din Măneşti [1]).

---

[1]) Constantin Căpitanul, < *op. cit. ibid.*, p. 112; — < Dionisiu Fotino,> <*Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας, τά νῦν Τρανσιλβανίας, Βλαχίας καί Μολδαυίας*, Viena, 1818, t. II, partea IV, cap. I, *Domnul XX* p. 74-75>. — < Gh.> Şincai <*Cronica Românilor şi a mai multor neamuri încât au fost ele aşa de amestecate cu Românii, cât lucrurile, întâmplările şi faptele unora fără de ale altora nu se pot scrie de înţeles; din mai multe mii de autori, în cursul de 34 de ani culeasă şi după anii dela naşterea Domnului nostru Is. Chr. alcătuită*, Iaşi, 1853, t. II, p. 116> — <Iohann Christian von> Engel <*Geschichte der Moldau und Walachey*, Halle, 1804 I. Theil, *Aeltere Geschichte der Walachey*, II Periode, § 27, pp. 191—197>.

www.dacoromanica.ro

Iată dar pricina pentru care-l vom găsi, câteva zile după moartea tatălui său, în curtea domnească dela Argeş; însă nu va mai fi aci asprul vânător cu cojoc de oaie. Azi Mihnea a 'mbrăcat chepeneag de catifea roşie cu ceaprazuri şi cu bumbi de aur, cioareci albi tiviţi cu găitane de fir, cisme cu pinteni poleiţi ş' un gugiuman de samur cu surguciu de pietre scumpe. Astfel se coboară el cu alaiu din curţile domneşti, până 'n vale la biserica, pe care Radu-Negru-Vodă o lucrase cu mare meşteşug, împestriţând cărămizile şi scobind flori în piatră.

La uşa bisericii, îl întâmpină mitropolitul Maxim cu mai mulţi arhierei, purtând Crucea şi Evanghelia, pe care Domnul le sărută cu multă cucerie; la urmă merse de 'ngenunchie drept la uşa din mijloc a altarului, îşi rezimă capul gol de sântul preastol, iar mitropolitul, puindu-i omoforul pe cap, îi citi cu glas măreţ rugăciunile de încoronare ale împăraţilor bizantini, şi-i unse fruntea cu sântul mir.

Sculându-se, Mihnea sărută preastolul şi icoana Adormirii Maicii Domnului ce sta pe iconostasul din dreapta, ca hram al mănăstirii, şi, viind în mijlocul bisericii, mitropolitul îi puse pe cap coroana Voievozilor şi-i dete în mână spata şi buzduganul domnesc, ce le ducea pe o perină roşie, marele spătar. Atunci prea sântul părinte împreună cu marele posteluic, îl duseră de subţiori până la strana poleită ce se 'nălţa pe trei trepte la dreapta în biserică, purtând pajera Ţării săpată în lemn. Când se urcă noul Domn p' acel scaun bogat, cântăreţii glăsuiră rugăciunea: « Tebe Boga hvalim »[1]) şi oastea de afară slobozi puştile şi săneţele cu chiote de bucurie şi începură a suna din tobe, din pauce, din trâmbiţe şi din surle.

Toţi boerii sta rânduiţi şi ascultau liturgia. Când se sfârşi dumnezeiasca slujbă, Mihnea ieşi din biserică, îmbrăcă în tindă caftanul alb cu guler de samur, încinse paloşul şi încălecă pe un armăsar cu harşa de fir şi cu zăbale suflate cu aur. Atunci se porni alaiul îndărăt la curţile domneşti.

[1]) Te-deum laudamus.....

www.dacoromanica.ro

In cap mergeau, ca să deschidă drumul, Dorobanţii cu gârbace şi Vânătorii de plaiu şi de Olt cu lungi săneţe; în urma lor veneau Roşiorii şi Verzişorii călări, despărţiţi în căpitănii, fiecare cu steagul ei, purtând mintene roşii şi verzi; apoi caii domneşti, acoperiţi cu grele harşale de fir şi de mătăsuri; îndată după aceştia, Mihnea însoţit de patru viteji Ferentari cu lăncile poleite 'n vârf şi la mânere, şi urmat de boierii de taină, cu Vătaşii, Aprozii, Armăşeii şi Lipcanii lor. Apoi urmau Copii<i> din casă, toţi feciori de boieri, îmbrăcaţi cu şavanele şi cu cabaniţe de felurite stofe scumpe, având mari podoabe şi fotaze la cai [1]); ei şi cu Aprozii purtau sângeacul sau steagul cel mare şi două tuiuri turceşti date dela Impărăţie. După dânşii veneau Lefegii<i> cu haine galbene, Simenii şi Scutelnicii pedeştri<i>; apoi gloata boierilor mazili şi boiernaşilor, iar la sfârşitul tuturor cetelor, o grămădire amestecată de slugi boiereşti, de orăşeni, de neguţători şi de săteni.

Alaiul se opri în curţile domneşti; Mihnea descălică, trecu printre boierii rânduiţi în îndoit şirag, intră în sala mare a spătăriei şi se urcă pe tronul domnesc, scoţând coroana din cap, drept semn de jale pentru tătâne-său ce murise.

Marele postelnic sta în picioare la dreapta lui.

Mai întâi veni mitropolitul Maxim ca să-i sărute mâna şi-i rosti câteva cuvinte de urare în limba sârbească. Călugărul Maxim fusese trămis de Craiul Ungariei ca să împăciuiască pe Radu-Vodă cu Bogdan, Domnul Moldovei, şi de atunci, deşi era sârb de neam, rămăsese ca mitropolit în Ţară [2]); Mihnea răspunse pe scurt că-i pare rău unde nu se pot înţelege d'adreptul, şi părintele, întorcându-se spre norod, îi dete obicinuita binecuvântare.

---

[1]) Miron Costin, <*Letopiseţul Ţerei Moldovei dela Aaron Vodă, de unde este părăsit de Urechi Vornicul de Ţeara de jos*, cap. X, *A doua Domnie a Radului Vodă cel Mare*, în Mihail Kogălniceanu, *Letopiseţele Ţăriii Moldovei*, Iaşi, 1852, t. I, p. 258>.

[2]) <Gh.> Şincai, *op. cit.*, Vol. II, a. 1508, p. 114 şi a. 1506, p. 109; <Iohan Christian von> Engel, *op. cit.*, t. I, p. 192. Acest mitropolit era din neamul Brancovici.

www.dacoromanica.ro

După dânsul înaintă un boier bătrân; postelnicul, vorbind către Domn, îi spuse:

«Sluga Măriei Tale, Pârvu vornicul Basarab, sărută poala Măriei Tale».

— «Te afli zdravăn, jupan Pârvule?», întrebă Mihnea cu un zâmbet de bunătate prefăcut şi amăgitor.

«Slavă Domnului, Măria Ta; ne ţinem şi noi cum putem».

«Dar neica Barbu, cum trăeşte? Nu-l văd p' aici».

«E şezător la dregătorie, Măria Ta, în Craiova».

— «Bine face. Ei, măre boieri, domnia voastră» — zise el aruncându-şi ochii asupra gloatei, — «să fie în Ţara Românească mulţi bărbaţi de treabă şi cu temeiu, precum sunt aceştia», vrând să însemneze pe Basarabeşti, «în frica lui Dumnezeu vă zic c'ar fi blagoslovenie cerească!... Spune-mi, jupan Pârvule, pare-mi-se c'aveai mai mulţi prunci».

Cu adevăr, am trei feciori, Măria Ta, ş'au crescut flăcăi mari».

— «Apoi să le facem de căpătâiu; să-i însurăm. Ce nu-i arăţi şi nouă ca să-i cunoaştem?».

— «Nu ştiu cum să dovedesc Măriei Tale mulţumită pentru atâta milă şi cinste ce dai casei mele».

— «La boieri vrednici toate se cad jupan vornice!».

Atunci trei tineri, între 15 şi 25 de ani, cu mândre şi drăgălaşe chipuri, veniră să sărute mâna domnească.

— «Acesta e fiul meu Ilie, pe care am socotit peste puţin să-l căsătoresc», zise bătrânul boier, în ochii căruia se citea bucuria unui părinte.

— «Să fie comis mare în zilele mele şi voiu să-i fiu nun».

«Acestălalt» adause Pârvu, «e fiul meu Neagu, care a învăţat multă carte dela fericitul patriarh Nifon».

— «Să-mi fie logofăt de aproape».

Tânărul, închinându-se adânc la Mihnea, îl rugă, drept har, să-i lase vătăşia de Vânători.

— «M'am deprins cu dânşii şi ei cu mine, ca trup cu suflet, Măria Ta», zise el cu glas neted şi hotărît.

www.dacoromanica.ro

«Fie-ţi pe plac», răspunse Mihnea în nemărginita sa milostivire.

«Acesta e cel mai mic al meu fecior, Dragomir».

«Voiu chiar de azi să-l număr printre Copii<i> mei din casă».

Tatăl şi toţi trei feciorii se 'nchinară lui Vodă şi postelnicul începu a numi pe ceilalţi boieri.

Ceremonia se sfârşi, şi toată boierimea rămase încântată de noul stăpânitor; fiecăruia îi dase sau îi făgăduise un os de ros.

— «Dumnezeu să-i dea ani mulţi de vieaţă şi de Domnie»! zicea fiecare ieşind din pragul domnesc.

Nu trecu mult timp şi sosi vremea să se facă nunta lui Ilie, feciorul vornicului Pârvu Basarab, cu Ilinca, fiica lui Radu, spătarul din Albeşti.

In ziua aceea, curtea domnească se 'mpodobi ca de o sărbătoare, şi 'ntr'adevăr vrednici erau amândoi logodnicii de asemenea podoabă. Amândoi tineri, frumoşi şi bogaţi, se păreau meniţi pentru o desăvârşită norocire. Când tânăra fecioară se arătă cu conciul semănat cu diamanturi, cu aburosul zovon de filaliu, cu auritul văl de beteală răsfirat pe un biniş de sevaiu alb, cu grumazul acoperit cu şiruri de mărgăritare şi cu cununia de flori pe frunte, ar fi zis oricine că vede icoana cea mai blândă şi cea mai smerită a Pururei-Fecioare.

Acea frumuseţe pătrunse pe toţi, iar mai cu seamă pe Mihnea, în a cărui inimă deşteptă patima cea mai fieroasă şi mai neruşinată.

Nunta se făcu însă cu veselie; covorul, pe care stau mirii la cununie, era semănat cu galbini venetici; de toate părţile prin odăi ploau, pentru boieri zaharicale, iar în curte, pentru norod, bani mărunţi de argint şi de aramă cu mărcile banului Barbu Basarab şi lui Mihnea-Voevod. La masă, ginerele şezu la dreapta lui Vodă, şi purtă în cap gugiuman domnesc; după cină boieri şi jupaniţe se prinseră în horă, şi când veni ceasul de a se sparge cheful, un slujitor de sub masă începu să cânte ca cocoşul, ca să vestească că se apropie ziua.

www.dacoromanica.ro

Toţi se 'ntoarseră pe la casele lor cu făclii şi cu masalale, toţi veseli, mulţumiţi, dar nimeni mai mult decât tinerii însuraţi.

Insă abia intrase ginerele în odaia făgăduinţii, cumpărând cu cai şi cu arme această dorită plăcere dela fraţii şi dela rudele miresei, ce stau la uşe şi-l opreau d'a intra, abia avuse vreme, în dulcea lor grăbire, să stingă candela, când nişte tâlhari, pătrunzând pe furiş, într'acel cuib de fericire, sugrumură în pat pe Ilie şi luară cu sine trupul mortului, pe mireasa leşinată şi toate sculele ce erau răsipite prin odaie.

A doua zi spaima şi jalea era scrisă pe toate feţele; nimeni nu ştia ce să zică, ce să gândească; Mihnea singur simţea în sineşi, nu mustrarea unui cuget de om, ci mulţumirea unei inimi de fiară sălbatică ce şi-a îndestulat patima uricioasă.

Unii boieri şopteau, într'adevăr, dar pe ascuns şi numai acasă la vornicul Pârvu, cum că s'ar fi zărit într'acea noapte oameni d'ai lui Stoica, credinciosul lui Vodă, ce acum ajunsese logofăt mare, strecurându-se pe sub cumpăt în casele răposatului Ilie comisul, c'acest omor nu s'ar fi făcut numai ca să prade bogăţiile lui, în sfârşit, că ar fi găsit a doua zi cămărăşeii boabe de mărgăritar răsipite chiar prin odaia de culcare a lui Vodă, de unde un om tiptil scosese, când se crăpa de ziuă, un trup de femeie învelit într'o rasă.

Aceste vorbe ajunseră până la urechile lui Mihnea şi, puţin după aceea, el pofti la masă pre câţi auzise c'ar fi grăit aşa.

La ospăţ, Mihnea se arătă foarte mâhnit pentru pierderea unui aşa bun şi tânăr slujbaş ca Ilie. Când cuparul îi aduse potirul de aur din care bea Domnii, şi când păhărniceii dreseră pe la toţi prin pahare, Mihnea se sculă, închină drept mulţumită pentru darul şi mila Dumnezeaiscă şi rosti cu glas întristat un cuvânt, în care arătă cum că toatc « sunt trecătoare pe pământ; tinereţe, pricopseală, sănătate, frumuseţe şi slavă, toate daruri ale Proniei; cum că se scutură ca frunzele toate bunurile câte ni le dărueşte, pentru o zi, milostivirea cerească; dar mai vârtos, cum n'or să fie zadarnice şi amăgitoare, averile şi bogăţiile <pe> care le agonisim noi muritorii şi care ne vin dela zadarnica omenire? ».

www.dacoromanica.ro

Auzind aceste înţelepte şi tânguioase cugetări, bătrânul Pârvu lăcrima, iar ceilalţi boieri stau pe gânduri, obidiţi şi câteodată ziceau, dând din cap: «Adevărat c'aşa este!»

Această tăcere fu întreruptă de medelnicerii ce aduseră pe masă, în sahane de argint, un morman de pilaf alb şi fumegos.

— «Poftiţi, luaţi, boieri!», le zise Domnul şi fiecare pe rând turnă cu lingura din sahan; însă abia apucaseră să ia în gură şi s'amestece, când toţi, strâmbându-se ca de durere de măsele, aduseră mâna la gură şi-şi scuipară pe tipsii dinţii lor împreună cu boabe de mărgăritar. Unii de durere umblau să se scoale dela masă.

— «Staţi pe la locuri, boieri!», strigă atunci Mihnea cu glas tare. — «Ci nu vă zăticniţi din gustare! Fie-vă aceasta numai pildă la zisele mele de adineaori ce le-aţi încuviinţat cu gândul şi cu graiul; fie-vă drept învăţătură ca nu doare cumva să pohtiţi la bogăţii ca la vreun bine mare. Ispitele lumii sânt multe şi de tot felul, dar nu sânt spre folosul omului; averea adimeneşte pe om ş'apoi îl scârbeşte; aşa şi bobul de mărgăritar e mai mare şi mai cu preţ decât bobul de orez, dar sparge dinţii. Astfel cuget eu în mine şi drept aceea am vrut să aibă şi boierii mei dovada plăsmuită, că nu doare cumva vreodată să spună vreun bârfitor, — lumea e plină de oameni răi! — că am pohtit eu la dobânzi... Ei! spuneţi acuma, boieri domnia-voastră, nu-i aşa că avuţiile's amăgitoare?».

Şi la aceste din urmă cuvinte, un zâmbet batjocoritor i se juca pe buze, iar logăfătul Stoica, râzând înghesuit de strâmbările bieţilor ştirbiţi, se mira în gura mare cum de nu i s'a întâmplat şi lui să dea peste un bob de mărgăritar în pilaf, şi cu o slugarnică viclenie făcea mare haz de gluma înrăutăţită a stăpânului său [1]).

Cu atâta se sfârşi ospăţul, dar Mihnea pricepu că sfiala intrase în inimile boierilor, şi că prepusurile se schimbase în siguranţe, la ochii Pârvuleştilor! Deci, înainte chiar d'a fi ochit, el trebuia să

[1]) Gluma cu mărgăritarii în pilaf e o tradiţiune păstrată prin graiu despre un boier lacom la avuţii.

www.dacoromanica.ro

dea lovitura cea grea. Hotărîrea o luase, dar îi lipseau mijloacele; Basarabii erau împrăştiaţi prin toată Ţara; ei îl înconjurau până şi'n palat; de aceea în casa sa, se temea tiranul de a cere sfat chiar dela credinciosul său, Stoica, ca nu cumva, auzindu-se vorbele lor, să prevestească cineva pe Banoveţi. Îi trebuia însă neapărat un om ca să întindă laţurile şi să pună cursele în lucrare.

Intr'o zi, stând cu logofătul în odaie, deodată el chiamă un fustaş dela perdea:

— «Să ceară Doamnei», îi zise, «cheile dela pivniţă şi să-mi deschidă».

Fustaşul plecă să 'mplinească porunca, şi Domnul cu Stoica se coborîră în beciurile boltite ale palatului.

După ce intră, Mihnea porunci pivnicerilor să iasă şi să-l lase singur cu logofătul; însă din întâmplare, Dragomir, fiul Pârvului, ce de curând intrase printre Copii<i> din casă ai curţii, şi de curiozatate copilărească, se coborîse cu chelarii în pivniţă, fiindu-i teamă de dojana lui Vodă, se ascunse încet şi pe furiş în fundul unei buţi goale, şi deacolo, tremurând de groază, el putu deosebi următoarea vorbire [1]):

— «Ştii, Stoico, de ce te-am adus aici?»

— «Ascult, Măria Ta».

— «Pe sus în case nu-ţi dă nimeni pas să vorbeşti cevaşi în taină; pare că stau păreţii şi trag cu urechea».

— «Aşa, Măria Ta: mă mir cine a putut bănui adevărul despre moartea lui Ilie şi despre cele ce s'au petrecut aici cu mireasa lui, care — Dumnezeu s'o ierte! — a şi murit acum pe mânele maicilor».

— «Păcat de dânsa, că era gingaşă şi voinică muiere; ca o balauroaică mi se sumeţea împotrivă...»

— «Ei! vezi Doamne, toate acelea le spune acuma lumea întocmai precum s'au petrecut; d'aceea bine faci să te fereşti».

---

[1]) Cronicarul anonim, <*Istoria Ţării Româneşti de când au descălecat Românii,*> în «Magazinul Istoric pentru Dacia», t. IV, Buc. 1845, p. 244.

www.dacoromanica.ro

— « Apoi doară că nu o fi blăstem ca şi d'aicea de sub pământ, să iasă svon de ceea ce vom chibzui. Ascultă-mă tu bine; vezi că nu mai e de dus mult cu Craiovenii; au prins de veste de toate şi, ca copoii adulmecă orice mişcare a Domniei. Ei! până aci! Am obosit tot înghiţindu-mi amarul; sunt sătul de atâta făţărie! Voiu, în sfârşit, să-mi ridic piatra după inimă, să mă mântui cu totul de dânşii ».

— « Măria Ta eşti Domn şi ai toată puterea; porunceşte, ce să facem? ».

— « Să găsim, Stoico, un mijloc d'a-i pune pe toţi d'odată la mână, şi atunci nici pruncul din mumă să nu scape!.. Aoleu, neam blăstemat de Basarabi! căci nu te iveşti acum colea sub palma mea ca să te strivesc ca p'această jiganie! » şi mâna lui turti cu furie pe fundul unui butoiu un păiajen ce-şi urzea în tihnă iţele sale.

— « Banul Barbu n'a venit la curte », adause Stoica dus pe gânduri; — « se vede că se teme de ceva... Neagu a trecut cu vânătorii săi peste Olt; nici asta nu e semn bun. Ştii ce!... Măria Ta să le scrii pohtindu-i cu politică la scaunul Domniei, iar cărţile să le dăm în mâni de oameni sdraveni, care să nu-i slăbească din vedere. D'or veni de bună voie, îi prindem cu tot nemetul lor aici; iar dacă vor simţi ceva ş'or vrea să pribegească, atunci mesiţii Măriei Tale îi vor aduce ferecaţi. Cât despre Pârvu şi copilul său, îi avem mai aproape şi se pot lesne priveghea ».

— « Bine le-ai gândit tu; mâne să-mi faci carte către Barbu şi poruncă de învârtejire Neagului; să rândueşti oameni ca să nu scape din ochi pe Pârvu. Toate să fie puse până mâne la cale, şi, Doamne ajută! Când m'oiu vedea scăpat şi de odrasla asta de Olteni blăstemaţi, o să mi se mai veselească inima în mine. Acum chiamă pe pivniceri, şi să le bem aldămaşul... Noroc bun, măre bădiţă! ».

— « Să-ţi fie de bine Măriei Tale! ».

Pivnicerii şi butarii se coborîră sub boltă.

— « Ei! feţii mei », le zise Mihnea, « să trăiţi! Bună treabă mi-aţi lucrat voi aicea; toate's trainice şi curate; păreţii spoiţi,

www.dacoromanica.ro

pe jos e aşternut năsip neted şi mărunt; buţile stau bine înţepenite pe chezaşii lor; tocitorile sânt aşezate frumos pe căpătâie. Acum să vă vedem şi vinurile! Ia trageţi-mi încoa câteo cinzeacă dela cep ».

Şi Mihnea mergea şi gusta din bute în bute, vinurile dela Dealul-Mare, dela Drăgăşani, dela Săcuieni, dela Greaca, pelinurile stifoase şi profire, ţuica de prune şi de drojdii, rachiurile de sacâz şi de anason, din Chipru şi din Anadol. Când ajunse spre fundul întunecos al bolţii, întrebă:

— « Dar colo 'n fund ce e? ».

— « Ia! sunt nişte buţi goale, să trăeşti Măria Ta! dar iaca mai încoace un butoiaş de vin de Drăgăşani, tocmai de când cu Laiotă Basarab. Ce mai vin! să trăieşti, Măria Ta, parcă bei miere şi ţi s'aprinde foc la inimă ».

— « Ado'ncoace, pune pâlnia mare şi toarnă cu vedriţa, ca să bem norocul lui Laiotă ş'al neamului său de Basarabi» şi, asvârlind pe gât un pahar de vin chihlibariu, rânji ca cânele când vede că i se găteşte prada.

Logofătul Stoica nu apucase încă să toarne pe hârtie ieroglificele sale pisanii, când copilul Dragomir, spăimântat de cele ce auzise din fundul buţii, alergă la casa tătâne-său şi destăinui planurile tiranului. Până 'nserat Pârvu îşi rădicase casa ca să pribegească, şi doi lipcani de olac se trămiseră cu această veste Banului şi Vătafului Neagu. Tot neamul Basarabilor, până să nu prinză Domnul de veste, trecuse Dunărea şi ducea jăluirile sale la Poarta Sultanului.

Mihnea, văzând că acei boieri au întâmpinat răzbunarea sa, îşi înmuie turbarea în fel de fel de cruzimi; porunci să se prade, să se arză şi să sfărâme până la pământ toate casele şi toate bisericele lor pre unde se vor fi aflând, în Curtea de Argeş, în Târgovişte, în Craiova, în Brâncoveni; pe slujitorii şi pe preoţii lor îi căzni, şi la urmă, închizându-i pe toţi în mânăstirea Bistriţei, ce era clădită chiar de banul Barbu Basarab, îi dete foc de arseră toţi într'însa.

www.dacoromanica.ro

De atunci înainte tiranul, lepădând orice văl de fățărie, începu a face răutățile pe față. Pe boieri îi omora; avuțiile le lua; soțiile și fiicele le necinstea; dăjdii multe punea asupra Țării. Pe Mitropolitul Maxim ce sta împotrivă la nelegiuirile sale, necutezând a-l ucide, îl depărtă, dându-i solie la curtea lui Vladislav, Craiul Ungariei [1]).

In urma plecării Mitropolitului, el silui o nepoată a lui, și fratele acesteia, un sârb anume Dumitru Iacșăg, îșĭ scăpă zilele fugind în Ardeal, unde așteptă ceasul răsbunării [2]).

Se vede dar că Mihnea urma vieața sa de desfrânare atât cu jupanițele boierilor curteni, cât și cu femeile după afară, și toate acestea se petreceau sub ochii Doamnei Smarande, care stăruind toată ziua la furcă și la războiu, la cămară și la jicniță, păzind praznicele și posturile, spovedindu-se și făcând mereu la mătănii, trecea toate cu vederea și trăia o vieață de găzdoaie harnică și de bună creștină.

In anii domniei lui Mihnea-Vodă se căsători și fiul său Mircea, și luă de soție pe fata lui Rareș-Vodă dela Moldova, anume Domnița Chiajna.

Astfel trăia la culmea puterii și a măririi, familia răposatului Dracea armașul, și nu prevedea groapa ce sta căscată, dinainte-i; astfel și lupul, cu puii săi pustiează codrii fără d'a bănui lațul ce-i va înstruna într'o zi pe toți.

III

COTMEANA

« Fuga e rușinoasă...
dar e sănătoasă...

Un an și jumătate trecuse de când Mihnea ținea cârma Țării, și boierii pribegi, — Basarabii și alți câți putuse să scape din mâinile tiranului, — după multe și anevoioase rugăminte, dobândise

[1]) <Iohan Christian von>. Engel, <*op. cit.*, t. I, p. 192>.

[2]) Constantin Căpitanul <*op. cit. ibid.*, p. 112>. Cronicarul anonim, <*op. cit. ibid.*, p. 243>.

www.dacoromanica.ro

în sfârşit, ajutor dela Impărăţia turcească. Sultanul Baiazit dase poruncă paşii dela Dunăre ca să intre cu oştire în Ţara Românească, şi să aşeze în scaunul Domniei pe Vlad cel Tânăr sau Vlăduţă, fratele răposatului Radu-Vodă.

Deci, în toamna anului 1509, trei pâlcuri de oaste turcească sta gata să treacă Dunărea, din care unul, sub poruncile lui Neagoe Basarab, răzbi mai nainte de celelalte în Oltenia şi acolo se adaose cu Pandurii şi cu Vânătorii ce veneau cu bucurie să se închine la vechea lor căpetenie.

Toate acestea se auzise, dar nu lămurite, la curtea lui Mihnea, şi Domnul socoti de folos a trămite în cercetare preste Olt pe fiul său, Mircea, cu vre-o câţiva Aprozi credincioşi, dându-i şi pe logofătul Stoica ca să-l însoţească.

Mircea, temându-se a merge d'adreptul în Râmnicul Vâlcei, şi, nevoind a trage nici chiar tiptil la gazdă în oraş, mai nainte de a fi aflat ce se petrece pe acolo, se opri la mica mănăstire Cotmeana, puţin mai jos de frumoasa vale a Luminilor, pe Topolog. Sfinţise soarele din dosul piscurilor Coziei, când el poposi în paşnica vâlcea unde stă pitită mănăstirea, ca un cuib între munţi. La poartă era un turn ce acum s'a dărâmat; ograda, încinsă cu ziduri, înfăţişa pe dinîntru patru şiruri de chilioare cu tinde lungi şi arcuite; în mijloc se afla o bisericuţă [1]).

Aprozii aşezară vr'o două-trei corturi în curte; iar feciorul de Domn şi credinciosul Stoica, după o cină de sehastru, mai mult decât cumpătată, merseră să se odihnească în chilia stariţului, ce slujea de arhontărie.

— « Părinte, când va toca de noapte, să treacă cu toaca pe la uşa noastră, ca să mergem şi noi la biserică »; zise Mircea călugărului ce-i însoţise cu felinarul dela trapezărie până la sălaşul lor.

Călugărul se gătea să se ducă: — « Blagosloveşte, părinte », îi spuseră călătorii. — « Domnul să vă blagoslovească, feţii mei! », şi, trăgând uşa chiliei, o închise cu clanţa.

[1]) Această mănăstire, ce ţinea de Cozia, a fost zidită de Mircea cel Bătrân şi dreasă de Alexandru Ipsilant.

www.dacoromanica.ro

Abia apucase însă să-i fure somnul, când d'odată o sumedenie de călugări cu rasele ne'ncinse, cu pletele şi bărbile sbârlite, deteră năvală în chilie şi-i deşteptară cu aceste vorbe spuse pe sărite:

— «Fugi, Măria Ta, scapă-ţi zilele... Ne-au călcat hoţii!... sânt la poartă o mie şi mai bine de haramini levinţi, cu săneţele gata de foc şi cu paloşele goale... Zic că sunt ai lui Neagoe Basarab şi cer să te dăm pe Măria Ta... Fă-ţi pomană cu noi; fă ce-i face şi ieşi de aici, că e vai şi jale de Măria Ta şi de biată mănăstire!».

Aceste cuvinte spuse pe nerăsuflate şi de mai mulţi d'odată, făceau o larmă care sperie şi ameţi pe ticniţii şi somnoroşii călători.

— «Ce ziceţi? Cum? Ce e?», întrebau ei uluiţi.

Dar pricina era netedă. Neagoe aflând în Râmnic că Mircea, fiul lui Vodă, ar fi mas de conac noaptea pe ascuns la schit la Cotmeana, se răpezise cu Vânătorii săi şi năpădise pe la miezul nopţii cerând să-i deschidă porţile; călugării s'au temut să nu le facă vreo stricăciune de va găsi pe vrăjmaş în zidurile lor; de aceea, plini de spaimă, îndemnau pe Mircea să fugă.

— «Dar pe unde?», întreba acesta, «de vreme ce ziceţi că lotrii stau la poartă».

— «Iată, p'această fereastră», îi răspunseră, arătându-i o crăpătură îngustă ce da în partea pădurii.

— «Fuga e ruşinoasă! cugetă prinţul, zăticnindu-se la ideea de a fugi fără de împotrivire.

— «Dar e sănătoasă!» adaose înţeleptul Stoica.

In minutul acesta, strigătul: «Foc! dăm foc la mănăstire!...» repetat de mai multe sute de glasuri, făcu pe călugări să-şi piardă cu totul minţile; ei împinseră pe bietul Mircea desculţ, fără căciulă, numai în cămaşă şi cu brâul târâind [1]) până la fereastră şi-l îmbrânciră jos. Stoica sări după dânsul.

Ş'amândoi, în întunericul nopţii, o luară d'a fuga prin păduri.

---

[1]) *Cronica anonimă*, <*op. cit.*>, în «Magaz<inul> Istor<ic> pentru Dacia», t. IV, <pp. 246—247>.

www.dacoromanica.ro

Călugării, mântuiți de primejdioșii lor oaspeți, deschiseră porțile Pandurilor învierșunați. In furia intrării, unii dintr'aceștia, apucase pe nevinovații călugări de barbă, dar Neagoe se răpezi încruntat cu paloșul la dânșii: — « Să nu stricați pe nimeni! strigă el în gura mare și curtea se umplu de oaste.

Aprozii lui Mircea, văzându-se împreșurați d'atâta gloată, unii se predară de bună voie, alții căzură sub numeroasele loviri ale dușmanului

Neagu puse să cerceteze prin chilii, prin pivnițe, și, neaflând pe nimeni, crezu c'a fost amăgit. Vânătorii lui aprinseră focuri în curtea mănăstirii și p'afară, și, după veșnicul obiceiu de popas al Românilor, puseră căldarea de fiertură în crăcan și 'ncepură să povestească basme și zicători glumețe.

Când tocă de otârnie la schit, Neagoe intră în biserică, se închină cu smerenia unui Făt de Domn cuvios și, la ieșire, vărsă în mâna starițului un pumn de bani de aur, ca să-i fie spre pomenire: — « Să-ți dea Domnul slavă și mărire! », zise călugărul cu fața luminată de o cucernică lăcomie, și ceilalți șoptiră: « Amin! ».

Dinzi de dimineață Basarabul își rădică tabără și se întoarse în Râmnic.

Pe când la Cotmeana se petreceau acestea, Mircea și Stoica urmau prin păduri calea lor cea rătăcită; plini de groază și temându-se încă să-i fi urmărit, ei fugeau înainte, speriindu-se de orice sgomot, de orice șoaptă, de frunzele ce fâșiiau pe cracă, de vântul dimineții ce mătura uscăturile, de broasca ce sălta în mlaștină, de vătuiul ce sbughea din iarbă. La fiește sunet, ei se ascundeau în tufe ș'apoi frigul umed al nopții de toamnă îi făcea să pornească de isnoavă, desculți și despuiați. Multă vreme ei rătăciră pe poteci și pe cărări pierdute până ce deteră într'un drum mare.

Atunci, de mai multe ori se întâlniră cu cete de ostași ce mergeau, șuierând din frunză, către Olt; dar frica îi făcea să se pitească între bolovanii drumului și să-și oprească suflarea până 'i vedeau depărtați.

www.dacoromanica.ro

Astfel petrecură toată noaptea, însă mâna dumnezeiască îi puse pe calea dorită; când se revărsa de zori, drumeţii pricepură că sunt aproape de Curtea de Argeş.

Se răsipise pâcla dimineţii şi soarele se înălţase vesel ca d'un stat de om pe cer, când ticăiţii călători ajunseră în cetate, doborîţi cu totul de osteneală şi de felurite încercări ale acestei groaznice nopţi.

Sosirea lor şi vestea ce aduceau, pricinuiră o nouă jale în palatul domnesc. De cu noapte începuse de prin toate părţile să vină ştiri cum că Turcii ar fi trecut Dunărea la Giurgiu, şi, la urmă, că Basarabii ar fi intrat cu oaste şi cu Domn nou dela Impărăţie în Bucureşti; în sfârşit, că un nor de Turci înainta cu mers grabnic ca lăcustele spre curţile Domneşti.

Auzind toate acestea, Mihnea trămise să adune în grabă boierii la svat; dar pe unde se duceau Aprozii să-i cheme, veneau îndărăt cu răspuns, care că pribegise peste noapte, care că de cu seară plecase să întâmpine pe Turci la Bucureşti. Trămese atunci să strângă în curtea palatului puţina oştire ce se afla şezătoare la Argeş; dar toată se răsipise sau apucase să treacă peste Olt la Neagu Basarab.

Copii<i> din casă se răspândise fiecare pe la părinţii săi, astfel încât Mihnea se văzu de odată năpustit de toată curtea şi de toată oştirea sa, singur cu ai săi şi cu câteva bătrâne slugi părinteşti.

Atunci sângele se aprinse într'însul şi turbarea îi coprinse sufletul, în minutul acela când oricare altul s'ar fi desnădăjduit. In zadar se oţerea împotriva răstriştii şi căta în capul său înfierbântat un mijloc de împotrivire. Toate erau mute la al său glas, toate în preajmă-i stau mărmurite şi reci ca ghiaţa; nici o fiinţă nu se aprindea la focul ce ardea într'însul. In zadar umbla cu pas răpede prin odăi, ştergându-şi sudoarea de pe frunte, şi isbea cu pumnul în pereţi răcnind: — « Nu; nu se poate să cază într'astfel Mihnea! Săriţi la mine copii!...». Dar nimenea nu venea şi numai boltile răspundeau cu urlet la răguşita sa chemare.

www.dacoromanica.ro

Mircea şi Stoica încă nu ieşise din a lor amorţeală; spaima şi obosirea sleise cu totul sângele într'înşii. Ei şedeau încremeniţi pe laviţe, cu capetele pe mână, cu ochii turburi şi holbaţi; semănau a fi pierdut orice simţire.

Domniţa Chiajna, care peste vreo câţiva ani avea să fie eroina dela Şerbăneşti, sta lângă dânşii cercând a-i îmbărbăta şi-i suduia cu aspre cuvinte, arătându-le că datoria lor este să alerge prin cetate, să adune, de pre unde vor putea, luptători şi să vânză cu al lor sânge, cinstea tronului şi a neamului lor.

Zadarnice poveţe! când erau părăsiţi de toată boierimea, de toată oastea şi de tot norodul, unde erau ei să mai găsească apărători?

In împrejurări ca acestea, Românul e mai înţelept; el nu-şi primejdueşte zilele până când nu vede câtuşi de puţină nădejde de isbândă; atunci, mai bine se trage înapoi, ca la urmă să poată sări mai departe.

Aşa dar, potolindu-se şi văzând, în sfârşit, că nu e prin putinţă a sta cu armele împotriva cotropitorilor, Mihnea porunci să se gătească de plecare. Atunci ai fi văzut pe toţi, slugi şi stăpâni, cu feţile pălite cu ochii sticliţi, alergând prin odăi, rădicând avuţiile domneşti în lăzi şi în boccele ca să le încarce, îmbrâncindu-se şi împiedicându-se şi mai rău, într'acea pripă desnădăjduită.

Când se sfârşiră pregătirile, doamna Smaranda şi domniţa Chiajna se urcară jalnice în rădvân, una umilită ca un voinic ce s'ar vedea silit să fugă dinaintea vrăjmaşului, fără d'a se lupta; cealaltă oftând după casa ei aşa frumos direticată, după cămara-i plină cu merinde, după trâmbele de borangic neţesute şi după bogatele cusături rămase pe gherghefuri.

Mihnea, tânărul Mircea, Stoica şi câţiva credincioşi slujitori umblau călări pe delaturile rădvanului, trişti şi ofiliţi ca osândiţii ce au apucat calea ocnei. In urmă-le venia un chervan mare mocănesc plin până în covirltir de sipeturi, care ducea pe drumul băjeneriei bogăţiile lui Mihnea-Vodă.

Ei apucară spre munţi şi trecură graniţa în Ardeal.

www.dacoromanica.ro

IV

SIBIIU

« Să ştie tot omul că am
« omorît pe Mihnea-Vodă! ».

Cât ajunse în Ardeal, — într'acea ţară unde atâtea neamuri războinice, Unguri, Saşi, Români şi Săcui, stau înghesuiţi şi în veci gata pe vrajbă, — gândul cel dintâiu al Domnului mazilit fu să strângă o adunătură de oameni cu simbrii, în capul cărora să meargă să-şi ia Domnia înapoi.

Planul său nu isbuti; oştirile lui Vlăduţ îi răsipiră simbriaşii, şi el atunci se duse să se aşeze cu toată familia în Sibiiu; dar inima lui încă nu era înfrântă şi capul lui se muncea mereu cu ideea d'a redobândi tronul. De aceea trămise pe Stoica cu bogate daruri în Visegrad la Craiul Vladislav al Ungariei, ca să-i arate plângerile sale împotriva boierilor Ţării şi să-i ceară totd'odată ajutor şi ocrotire.

Vladislav, linguşit d'a vedea atâta supunere din partea unui Domn român, îi răspunse printr'o carte măgulitoare, în care îl numea « bunul său frate » şi-i făgăduea că-l va sprijini cu oaste în primăvara viitoare, îndatorându-l însă să priimească legea catolică şi să-i închine Ţara-Românească, unind-o prin lege şi tractaturi de supunere cu crăiia Ungariei. Zâmbitoarea nădejde a puterii făcu pe Mihnea să priimească toate aceste învoieli umilitoare. Lege, familie, avuţie! ce n'ar fi jertfit el oare acum pentru o sângeroasă răsbunare?

Ah! ce sălbatică veselie îi umplea sufletul, când printre visele viitoarei sale măriri, zărea capetele Basarabilor înşirate în ţepe la porţile-i domneşti!

Vremea d'acum însă cerea ca s'ascundă asprele aplecări ale inimii sale şi să stea cu zâmbetul mulţumirii în veci gata pe buze, pentru orice semn de compătimire sau de cinste, pentru orice făgăduinţă de ajutor.

Craiul Vladislav scrise totdedoată orăşenilor din Sibiu, poruncindu-le ca pe « Mihnea-Voevod, pe ai săi, şi toată casa şi neamul

www.dacoromanica.ro

lor, nebântuiţi, siguri şi fără împiedicare, să-i ţină acolo în mijlocul lor, şi în cinste să-i aibă; preste acestea, pe toţi să-i apere şi să-i ajute şi să fie datori în tot timpul a le prinde parte, nici să cuteze altmintrelea a lucra »[1]).

Această crăiască carte fusese citită în mijlocul pieţii mari de către magistrul oraşului şi toţi « înţelepţii, luători de seamă şi credincioşi ai Craiului iubiţi ». Sibienii se făgăduiseră să împlinească cu credinţă, luare de seamă şi înţelepciune poruncile iubitului lor Craiu.

De atunci înainte Mihnea, pus sub credinţa de obşte şi botezat în legea catolică cu mare pompă, dinaintea Sibienilor papistaşi, fu privit ca cea mai însemnată persoană din cetate. Norodul îl cinstea, îl iubea şi se închina la dânsul; adevăr e că nimeni nu putea fi mai milostiv decât Domnul român. In toate zilele, magistrul oraşului, Ioan Agota, şi judeţii şi juraţii veneau să cerceteze de trebuinţele Prinţului. In casa lui, comitele de Temişoara, Ioja de Şom, trămis acum în părţile Bârsei, nobilul Ioan Horvat de Vingart şi toţi grofii şi nemeşii din Sibiiu şi de prin prejur alcătuiau o curte, care se bucura de bilşugul şi de traiul domnesc al Voievodului mazil. La mese şi seara în adunări, Mihnea le povestea jafurile şi prădările boierilor, duşmanii lui, şi lesne crezătorii săi ascultători se mirau, în simplitatea lor săsească, ce oarbă ţară e aceea ce se dă în mâna unor astfel de tâlhari şi leapădă un Domn care, străin şi pribeag, în câteva luni numai, umpluse Sibiiul de bunătăţile sale.

Un biet poet latin, Ioan Salius, ce se bucura şi el de cinstea de a fi printre numeroşii oaspeţi ai Prinţului, începuse a pune pe versuri laudele sale arătând vechea slavă « a neamului său domnesc, întinsa lui stăpânire, dreapta-i străşnicie împotriva prădătorilor ş'a furilor, râvna lui d'a uni creştinătatea subt o singură cruce, dorinţa-i d'a scăpa Bizanţul de păgâni, urâcioasa viclenie ce-i răpise tronul, tocmai când era în mijlocul tăriei ş'a grămezilor

[1]) <Gh.> Şincai, <*op. cit.*, vol. II, pp. 126—127>.

www.dacoromanica.ro

de aur »[1]). Insă atunci când era poetul să-şi pornească Pegasul pe căile zâmbitoare şi înflorate ale viitorului, când era să cânte glorioasa redobândire a tronului ce se apropia şi să-şi ia plata cuvenită inspiratelor sale strădanii, o împrejurare cruntă curmă deodată strălucitoarele nădejdi ale Domnului şi ale linguşitorilor săi.

Şederea lui Mihnea în Sibiiu strânsese acolo mai mulţi oameni ce purtau cu dânşii câte o veche răsbunare şi cari, plini de jalnica aducere aminte a trecutului, urmăreau ca piaza rea, pe îmblânzitul tiran.

Nemilostiva ursită sau pronia răsplătitoare făcuse ca aceşti oameni să se întâlnească, să-şi destăinuiască unul altuia aceeaşi ură şi împreună să chibzuiască a lor răsbunare.

In casa lui Danciu Ţepeluş stau adunaţi într'o seară trei oameni. Unul de vârstă mezie, purtând îmbrăcăminte ungureşti, are un obraz, pe care se citeşte o prostatică râvnire la mărimi; acesta e stăpânul casei, fecior de Domn şi neîmpăcat duşman al lui Mihnea, carele se suise pe tronul hotărît lui de Vladislav şi acum încă îi răpise sprijinul ocrotitorului său. Al doilea e un boier bătrân de Ţara Românească, cu barba albă şi cu fruntea înorată de o veche mâhnire; acela e Radul, spătarul din Albeşti, a cărui fiică, Ilinca, fusese jertfită cu atâta cruzime de către fostul Domn, chiar în noaptea ei de cununie.

In sfârşit un tânăr, purtând zeghea sârbească, ţine mâna pe hangerul dela brâu, pare c'ar fi gata să spele în sângele tiranului necinstea unei surori siluită de dânsul; îl cheamă Dumitru Iacşăg şi e nepotul mitropolitului Maxim.

Ei se par a fi după o lungă sfătuire; iar bătrânul boier, întinzând cu încetul mâna într'un vas de aur ce sta pe masă, scoase dintr'însul o hârtie îndoită şi citi cuvântul: « Hangerul! ».

---

[1]) Vezi Epitaful latin al lui Mihnea în <Iohann Christian von> Engel, <*op. cit.*, t. I, p. 193>.

www.dacoromanica.ro

Iacşăg săltă de bucurie, strigând: — « E al meu! ». Ceilalţi doi răspunseră: — « Dumnezeu să te ajute! ».

Radul posomorît aruncă în foc o altă fâşie, pe care scria « Ştreangul » şi Danciul rupse cu necaz, una care zicea: « Otravă ».

Fără de a mai spune o vorbă, ei se despărţiră.

A doua zi era 12 Martie 1510 şi praznic mare al sfântului Papă Grigore. Toată obştea cuvioasă, muieri şi bărbaţi, asculta cântările latineşti ale băratului şi răsunetul măreţ al organului. Pe piaţa mare, dinaintea bisericii nu e nimeni; d'oparte se vede numai un zid boltit; de cealaltă, un tufiş de pomi îndesaţi.

Acum slujba s'a sfârşit; creştinii, îmbrăcaţi ca de sărbătoare, ies din toate părţile, făcându-şi cu aiasmă semnul crucii pe frunte şi se răspândesc pe la casele lor. Mai în urmă de toţi şi umblând cu pas greu, se coboară <pe> treptele de piatră ale catedralei, Mihnea-Vodă însoţit de nedeslipitul său Stoica şi de Ioan Horvat de Vingart [1]); contoşul Domnului, sur şi lung, cu ceaprazuri de fir, e deschis la piept şi lasă să se vază o scumpă blană de samur, la fel cu căciula depe cap. Nimeni dintr'înşii nu poartă arme într'o zi mare ca aceea.

— « Frumoasă şi măreaţă slujbă! », zise Domnul către Horvat.

— « In curând se vor bucura de dânsa şi pământenii Măriei Tale, când cuvioasa-ţi râvnă îi va adăpa la isvorul adevăratei credinţe... ».

— « Aşa e, negreşit. Ştiu bine că voiu întâmpina oareşcare anevoinţe, piedici şi zavistii; dar lăsaţi-vă pe mine »; zise el zâmbind în silă, « voiu purta crucea în mână de fier. In zadar vor încerca boierii şi mai ales blăstemaţii de Basarabeşti »...

Atunci, sărind ca un trăznet din tufiş, un om se răpezi la el cu hangarul în mână şi în iuţeala isbirii îl pironi cu fierul drept în peretele boltit de pe piaţă. Abia avu vreme Mihnea să-i zică cu

[1]) Nicolae Olahul, <*Hungaria sive de originibus gentis, regionis situ, divisione, habitu atque opportunitatibus*, cap. XII, § IV, în Mathias Bel, *Adparatus ad historiam Hungariae sive Collectio miscella monumentorum ineditorum partim, partim editorum, sed fugientium.* I, Posonii, 1735 p. 24>.

www.dacoromanica.ro

o mirare plină de dispreţ: — « Tu cine eşti? » şi, pierzând orice simţire, căzu mort pe brânci. Hangerul, isbindu-se de lespezi, îi pătrunse coastele şi ieşi sângerat prin spate.

Tovarăşii lui Mihnea rămaseră încremeniţi de spaimă şi ucigaşul se făcu nevăzut; dar peste câteva minute, un om striga în gura mare din clopolniţa bisericii: « Să ştie tot omul că am omorît pe Mihnea-Vodă « [1]). Acela era Iacşăg.

La acea semeaţă şi groaznică strigare ce se răspândise ca o furtună prin tot oraşul, norodul întreg se turbură; începură a trage clopotile şi cetăţenii, prin case, îmbrăcau zeaua de sârmă şi coiful de fier şi se înarmau ca la o mare primejdie. Adunaţi toţi d'avalma şi cu sgomot pe piaţa mare ei priveau cu jale la strălucitul răposat, când strigările turbate ale lui Iacşăg şi vaietele familiei domneşti ce sosise în grab pe locul de omor, întărâtară mânia norodului. Un cetăţean mai aprins şi mai îndrăzneţ dibui pe ucigaş în turnul cel înalt şi cu o împuşcătură îl lovi drept în cap [2]). Trupul lui Iacşăg căzu sfărâmat pe pietre.

Acesta fu semnul isbucnirii: — « Săriţi pe ucigaşi!... » sbierau din toate părţile.

— « Danciu şi Albescu au fost înţeleşi cu tâlharul acesta », strigă Stoica după treptele bisericii, presupuind acum tainica lor înfrăţire.

— « Pe dânşii copii!... Ei au ucis pe bunul Domn! pe milostivul Mihnea!... pe tatăl sărmanilor!!... pe fala Sibiiului!!... Pe dânşii, copii! daţi, daţi năvală!... ». Aceste strigăte, repeţite de mii de glasuri, porniră gloata cu volbură după piaţă, şi toţi se răpeziră la lăcaşele bănuiţilor omorîtori.

Acolo se petrecură groaznice măcelării [3]); pe toţi din casă, stăpâni şi slugi, îi sfâşie norodul învierşunat, şi trupurile lor trunchiate şi tărîte prin ţărâna uliţii, le asvârli, ca stârvuri, afară din cetate. Astfel uneori soarta îneacă în acelaşi potop pe vinovat şi pe răsbunători!

[1]) Constantin Căpitanul <*op. cit. ibid.*, p. 114>.
[2]) Constantin Căpitanul <*op. cit. ibid.*, p. 114>.
[3]) Gh. Şincai, <*op. cit.*, vol. II, pp. 124—126>.

www.dacoromanica.ro

Abia noaptea aduse ceva liniște în oraș, dar cetățenii rămaseră armați ca să ducă a doua zi cu cinste trupul lui Mihnea-Vodă până la cel din urmă al său sălaș, în biserica Sântei Cruci dela Dominecani[1]).

Sibiiul amăgit plânse multă vreme pe crudul tiran căruia dincolo de Carpați îi zicea: «Mihnea cel Rău». Judecătorii curții crăiești făcură cercetare asupra acestor nenorocite împrejurări și familia Domnului rămase cinstită și apărată în Sibiiu, până când soarta armelor, iarăși protivnică, o sili să treacă la Țarigrad.

Mircea Ciobanul a fost Domn al Țării mulți ani după acestea, și mai mulți Domni din neamul Dracii, armașului din Mănești, au stat, la deosebite vremuri, pe tronul Țărilor noastre.

București 1857.

[1]) <Michael> Sigler, <*Cronologiae Rerum Hungaricarum Transilvanicarum et vicinarum regionum*, liber I, cap. V, în Mathias Bel, *op. cit.*, III p. 64>.

www.dacoromanica.ro

DOAMNA CHIAJNA

1560—1568

I

MORMÂNTUL

Clopotele bisericii domneşti din târguleţul Bucureştilor băteau cu glas jalnic şi treptat; iar de sus, de pe colnicea dealului de 'mpotrivă le răspundea cu răsunet tânguios şi depărtat, mica turlă rătunjită a bisericuţei lui Bucur.

Era pe la sfârşitul lui Fevruarie, anul 1560, şi de curând se adusese în oraş trupul Mircii-Vodă, cel poreclit *Ciobanul*, care, la 25 ale lunii, murise pe drum, când se întorcea din Ardeal [1]) ori că boierii pribegiţi acolo, pe cari el se 'ncercase cu făgăduieli mincinoase şi cu viclene jurăminte a-i înapoia în Ţară, îi urziseră cu otrăvuri pieirea, ori că Dumnezeul milostiv se 'ndurase, în sfârşit, de nevoile bieţilor creştini împilaţi de acest crunt stăpânitor şi hotărîse acum ceasul asprei sale judecăţi.

De patru ori [2]) Mircea fusese aşezat Domn cu sila în Ţară de Poarta turcească, şi numai hulă şi ură îşi ridicase asupră-şi prin năpăstuirile sale; iar, mai ales, pe boieri îi bântuia şi-i muncea

---

[1]) Constantin Căpitanul <*Istoriile Domnilor Ţării Româneşti, Domnia Mircii-Vodă, l. 7066*, în « Magazinul Istoric pentru Dacia », t. I, pp. 181—182, Buc. 1845> — Cronicarul Anonim, <*Istoria Ţării Româneşti de când au descălecat Românii*, în « Magazinul Istoric pentru Dacia », t. IV, p. 274, Buc. 1847>. — <I. Chr. von> Engel <*Geschichte der Moldau und Walachey*, Halle, 1804, partea I, § 42, p. 222>.

[2]) <I. Chr.> Engel, <*op. cit.*, partea I, § 40, 41, 42, pp. 216—222>.

www.dacoromanica.ro

cu răutate, ca doară să le plătească cu amar şi cu chinuri, omorul tătâne-său, Mihnea Voevodul, şi lunga isgonire a neamului său şi pisma lor cea neîmblânzită. Drept răsbunare, mulţi dintr' înşii căzuseră sub sabia Beşliilor, mulţi iar, fugăriţi în Ardeal, aşteptau acolo să le vie şi lor rândul pe roata schimbătoare a soartei românești.

Se 'nţelege dar că, cu moartea Domnului, trebuiau acum să le renască nădejdile şi să se asmută ale lor nalte râvniri.

Insă Mircea îşi dase obştescul sfârşit pe scaunul Domniei, în mijlocul tăriei sale; deci toată măreaţa pompă a unei domneşti înmormântări umplu târgul, la a sa pristăvire, de o jale adâncă şi 'ngrijată.

Noua curte domnească din Bucureşti, clădită printre sălciile de pe malul stâng al Dâmboviţei şi 'nconjurată de ţepene ziduri, cu creste 'nalte şi cu înguste ferestrui de meterez, era plină de o gloată posomorîtă pe care abia o ţinea în strună un şirag îndesat de Dorobanţi şi de Aprozi. Sus în casele domneşti, al căror lat acoperiş de şindrilă se 'ntindea jur-împrejur cu streşine largi şi revărsate, stau adunaţi, cu o cucernică smerenie, împrejurul trupului împodobit al răposatului, toate căpeteniile Ţării.

Preoţii se coborîră mai întâiu pe scară şi începură cu obişnuitul viers a lene, cântecele de îngropăciune; de două lature se întindea oastea pedeastră cu prapurele plecate, cu săneţile în jos. In mijlocul ei mergeau cerniţi boierii de taină, unii purtând p'ai lor umeri sicriul luminatului mort, alţii ţinând pe mâni plioapa, pe care sta încrucişate sabia şi buzduganul domnesc; îndată apoi, călcând cu pas sigur şi apăsat, venea văduva răposatului, Doamna Chiajna, pe al cărei chip în veci încruntat, nimeni nu putea dovedi păsurile inimii sale; părul ei începuse a cărunţi, dar trupul său era 'nalt, portul ei drept şi falnic, ochirea-i straşnică şi hotărîtă; capu-i căta mândru în sus fără grijă şi fără sfială. Pentru cea din urmă oară ea îmbrăcase albele podoabe şi vălul de beteală ale mireseî, ca să ducă pe soţul ei la veşnicu-i lăcaş, căci după ziua aceea văduva nu mai scotea veşmintele cernite. Aşa era obiceiul vechimii.

www.dacoromanica.ro

La dreapta ei umblau doi coconi tineri, ca de 14 şi 15 ani, cu haine negre şi cu feţe obidite. Aceştia erau moştenitorii, acum sărmani, ai lui Mircea. Cel mai mare de ani Pătru, beteag şi mărunţel la boiu, înainta cu greu, sprijinindu-se într'o cârjă; fratele său, Alexandru, îl însoţea; şi amândoi, plânşi şi tăcuţi, semănau duşi pe jalnice gânduri.

D'a stânga Chiajnei, două copile, ceva poate mai în vârstă decât fraţii lor, dar îmbodobite în marame negre, ce le ascundeau cu totul obrazele, deovedeau numai prin suspine, şi prin plânsori năbuşite, adânca lor durere.

După tânguioasa familie, alaiul se prelungea cu toţi oamenii casei, amestecând cu sunetul jalnic şi slăbănogit al tobelor, văietările lor, — cu călăraşii domneşti ce se îngrijiseră a face la caii lor lăcrimarea ochilor cu praf de puşcă [1]), — şi, în sfârşit, cu tot norodul oraşului ce umbla cu capetele goale pentru jălire.

Alaiul colindă uliţele povârnite ale micului orăşel ce abia atunci începuse, numai pe malul stâng al gârlei [2]), a se împlini ici cu gardul unei colibe de vecin, mai colo cu ulucele unei căscioare de brăslaş ori de scutelnic, mai dincolo cu zidurile unei case de boier sau de boiernaş ajuns; trecu şi prin piaţa mare unde şetrele precupeţilor, scaunele măcelarilor şi tarabele gelepilor [3]) turci, armeni sau greci, erau închise în ziua aceea, şi se întoarse iarăşi în curtea domnească, unde răsunau clopotile bisericii, pe care o zidise chiar Mircea-Vodă Ciobanul [4]) şi în care, dintre toţi Domnii, el mai întâiu s'a îngropat.

Toţi pe rând intrară în sântul lăcaş; năsălia fu aşezată jos chiar lângă strana domnească; se zise prohodul şi slujba se urmă

[1]) <Dimitrie> Cantemir, *Descrierea Moldovei* <partea II, *Politica*, cap. X, *Despre îngroparea Domnilor când mor în scaun*, Iaşi 1851, ed, II, p. 199

[2]) Constantin Căpitanul, <*op. cit. ibid.*, pp. 211—212> vorbind despre clădirea mănăstirii Radu-Vodă de către Alexandru Vodă, fiul Mircii, zice «*din jos de Bucureşti*», adică afară din oraş.

[3]) Neguţătorii străini.

[4]) † <I. Chr.> Engel, † <Anonimus Valachicus, *Ms.* cap. 44 în Gh. Şincai, *Cronica Românilor şi a mai multor neamuri* etc., Iaşi 1853 vol. II, p. 186>, numeşte această biserică *Ghiced*, ceea ce însemnează, mi se pare, pe turceşte: *Sentinelă*.

www.dacoromanica.ro

toată după rânduiala sa; dar când pe la sfârşit începură arhiereii, apoi slujbaşii cei mari şi cei mici să se apropie de mort şi să-i sărute mâna dreaptă şi crucea dintr'însa, câţiva boieri, mai mult tineri şi noi poposiţi în biserică, ai căror cai şi arme se auzise tropotând şi zornăind p'afară în vremea slujbei, înaintară cu semeţie, şi, puindu-se drept în faţa sicriului, începură să strige în gura mare către obştea spăimântată din biserică:

— « Fie-vă ruşine, măi fraţilor, să vă spurcaţi buzele pe aşa mâni pângărite! Scârbă să vă fie a pleca capul la trupul unui om, care a fost urgia oamenilor şi biciul Satanii! Oare nu vă e destul că, pre cât a fost tâlharul acesta cu zile, el a hălăduit în domnie atâţia mari de ani; ba încă v'aţi colăcit, ca târâtoarele, la poalele lui şi i-aţi lins laba cea mohorîtă, pe care nu cutezaţi a o muşca? Acum, încaile, prindeţi la inimă! lepădaţi-vă jositoarea slugărie! Vedeţi că ochii i s'au stins; coardele puterii sale s'au rupt; acum cel puţin îndrăzniţi şi voi a face ca mine, Badea Cluciarul, şi ca tovarăşii mei, toţi boieri ai Ţării, pe carii năpraznica silnicie a Ciobanului ne-a ţinut alungaţi pe la străini. Veniţi şi vă plecaţi crucii mântuitoare ce cu drept o smulg din mâinile nelegiuitului; iar stârvul lui scuipaţi-l ca mine şi asvârliţi cu pietre într'însul! ».

La aceste vorbe îndrăzneţe, însoţite cu fapta, toţi rămaseră încremeniţi de ciudă. Chiajna singură se răpezi către cutezătorii tineri, şi cu ochirea-i fulgerătoare îi opri în loc:

— « In lături, mârşavilor! », strigă ea cu glas puternic. Asta vă e, biet, vitejia, neruşinaţi păgâni ce necinstiţi un mormânt? Spuneţi, ce ştiţi mai mult a face, mişeilor, uneltitori de rele, iscoditori de desbinări, ce priviţi de subt †obială†<oghial> păsul Ţării şi alergaţi, ca dulăii, la pradă? Ce! oare socotit-aţi voi că, unde a răposat Ciobanul, o să rămână turma în ghiarele voastre ca să o jăfuiţi, după cum vă place? Hei! măre băeţi, mai va până atunci! Mircea s'a dus, dar fiul său a rămas, şi Chiajna îi e mumă şi va şti să-l apere de voi ».

Ochii pribegilor se 'ntoarseră către Pătru, pe care Doamna îl arăta cu degetul, zicând acestea; dar, când văzură trupul mic

www.dacoromanica.ro

şi gârbovit al tânărului, un zâmbet de dispreţ le înflori pe faţă şi Badea Cluciarul adăogi râzând:

— « Aoleu! vai de bieată moşie, dac'o fi să-i meargă toată seama, şoldâş ca Făt-frumos ăl ghebos! Dar tacă-ţi gura, nu vorbi de pomană, jupaniţă, că dor nu vom rămânea, sărac de noi, râsul lumii, că adică nu s'a mai aflat dintre noi altul mai vrednic de Domnie, decât ăst pitic slut şi şchiop! ».

Râseră boierii cu hohote; dar Chiajna, turbată de mânie, smulse c'o mână vârtoasă de pe plioapa sicriului buzduganul şi sabia domnească, şi dându-le în mânile fiu-său: — « De e şchiop şi mărunt », zise ea, « iată cârja ce-i va sprijini betegia şi iată paloşul ce-l va înălţa cu capul mai presus de toate capetele voastre. Dar nu plătiţi vorba ce o pierd cu voi. Pe ei, copii! », strigă, îndreptându-se către Lefegii şi, întorcându-se la preoţi: « Sfinţiile voastre, urmaţi-vă datoria ».

Atunci zăngănitura ostaşilor ce dau năvală, larma gloatei turbate ce se îmbrâncea, cântările preoţilor zorind a sfârşi slujba, sunetul clopotelor, isbucnirile tunurilor, făceau toate la un loc un vuiet încurcat, un fel de luptă amestecată, din care fieşicine căta să-şi scape zilele, astfel încât în puţină vreme se strecurară toţi şi biserica rămase deşartă.

In mijlocul liniştii ce urmase acelui sgomot neobişnuit, un tânăr, la chip mândru şi plăcut, ieşi dintr'o strană afundată, unde el se ascunsese cu inima pătrunsă de o cucernică jale. Un mintean negru cu găitane de fir, cioarici la fel, cu pajeri pe genunchi, o mantie scurtă pe umeri, cisme 'nalte în picioare, cu pinteni de argint; la coapsă, un paloş scurt şi drept şi 'n mână o ţurcă de samur cu surguciu: iată îmbrăcămintea sa.

El umbla să iasă din biserică când, pe ţărâna încă grămădită a noului mormânt zări o femeie zăcând înfăşurată într'o lungă maramă de zăbranic negru; se apropie, pipăi o mână mică şi rece, ridică marama după obraz şi, pentru întâia oară, inima-i simţi, la vederea unei necunoscute, fiorii ce dă primejdia unei fiinţe iubite.

www.dacoromanica.ro

Niciodată până atunci el nu văzuse aşa fragede şi dulci trăsuri, în luptă cu suferinţa; niciodată sufletu-i nu se umpluse de o mai vie şi mai îndoiasă îngrijare pentru o vieaţă scumpă şi dorită. Sta îngenunchiat şi coprins de un farmec dinaintea acelei zâne aromite, şi vinele-i băteau cu iuţeală şi suflarea-i se revărsa din sânul său, pare c'ar fi vrut să împartă cu dânsa vieaţa ce în pieptu-i se îndoise.

Cu 'ncetul tânăra copilă îşi veni 'n simţiri; ochii ei albaştri clipiră sub lungele-i gene bălaie şi — vezi cât e puterea tainică şi neprevăzută a iubirii! — tânăra domniţă ce căzuse leşinată la vederea cumplitelor fapte ale pribegilor, nu se spăimântă, zărind acum dinainte-i un om ce, învederat, trebuia să fie de seama lor; dar pe chipul acestuia domnea într'acel minut, atâta senină mărinimie, atâta smerită supunere, încât sufletul ei nu presupuse vreun rău, şi buzele-i, rumenindu-se uşurel, şoptiră încetişor: — «Iţi mulţumesc c'ai fost milos şi m'ai scăpat d'acei oameni fără de lege!», apoi, pricepându-se singură cu un bărbat necunoscut, se sculă binişor şi cu pasul încă şovăind, se îndreptă către casele domneşti.

Radu (căci aşa îl chema pe tânăr) rămase uimit în loc; el urmări cu ochii pe blânda fecioară ce curând se pierdu ca o umbră şi strângând pe pieptu-i marama ce-i rămăsese în mâni, jură că vieaţa-i întreagă va fi închinată îngerului acestui vis încântător. Din minutul acela, el ce se hrănise cu laptele duşmăniei, el ce visase numai crunte răsbunări, el care, auzind moartea lui Mircea, se grăbise, cu câţiva pribegi, să calce hotarul Ţării cu ura în inimă, cu dispreţul isbândei pe buze, cu hotărîrile cele mai sângeroase, simţi acum într'o clipă, toate acestea aspre dorinţe răsipindu-se şi patimile-i, ca şi traiul său, din minutul acela se schimbară cu totul.

Radu era fiul Vornicului Socol, boier odinioară mare şi tare în Ţară; pe acest Socol, îl trămisese Pătraşcu-Vodă ca sol la crăiasa Ungariei, Isabela, când aceasta intrase isbânditoare în Cluj (22 Octomvrie 1556) [1]) şi solul se întorsese cu bogate daruri şi cu înalte

[1]) <Filstich în I. Chr.> Engel, <*op. cit.*, p. 220> — *Analele Secuilor* <la acest an în Gh. Şincai, *op. cit.* vol. II, p. 203> — Fr. Forgaci, <în a Stephano Katona,

www.dacoromanica.ro

năzuiri; râvnitor chiar la domnie, vornicul otrăvi într'ascuns pe bunul Pătru; dar oştile lui Suleiman, ce aduceau în locu-i pe Mircea, îl goniră din Ţară, şi-l siliră să-şi caute scăparea în Ardeal. Socol încredinţă atunci starea şi familia sa grafului Francisc Kendi şi plecă la Ţarigrad, ca să-şi câştige favor la Poartă; dar Mircea îl preîntâmpinase şi, săpându-i din vreme groapa, nenorocitul peţitor fu aruncat în mare din porunca Sultanului. In zadar, mai pe urmă, îşi ceruse nevasta şi pruncii lui averea dela Kendi; ungurul tăgădui şi păstră pe seama-i visteria şi turmele şi stogurile de bucate ale boierului român [1].

Deci acum fiul acestuia venea să-şi redobândească drepturile părinteşti: el se unise cu vreo câţiva din boierii pribegiţi, cari, nerăbdători de a-şi vedea vetrile, sosise călări chiar în ziua pogribaniei Domnului, cugetând, ca nesocotiţii, să smulgă cârma Ţării din mâinile văduvei: însă Mirceoaia era în stare de a le sta împotrivă; unii dar dintr'acei cutezători fură prinşi şi ferecaţi, alţii scăpară în învălmăşeală şi se pregătiră a veni de isnoavă cu oaste din Ardeal.

Oblicind din nou despre sosirea boierilor pribegiţi, cu oaste, Chiajna, care aşezase acum în ticnă pe fiul ei, Pătru Şchiopul, pe scaunul Domniei, nu se turbură prea mult cu gândul că îndârjiţii boieri vor fi strâns în Ardeal vre-un stol de adunătură, pe care lesne îl va răsipi oştirea ei; trămise dar împotrivă-le pe marele Sărdar cu ceva călărime.

Amândouă părţile se loviră la satul Romăneştii din Dâmboviţa [2]), dar vitejia pribegilor înfrânse pe oamenii Domniei, şi biruitorii alergară spre Bucureşti.

Historia critica regum Hungariae, Budae MDCCXCVIII, vol. XXIII, pp. 62—68> <Ant> Verantie, ibid., pp. 57—63> <Gh.> Şincai, <*op. cit.*, vol. II, p. 203>.

[1]) <Michaelis> Sigler, *Chronologiae Rerum Hungaricarum, Transilvanicarum, vicinarum provinciarum*, liber II, cap. I, în Mathias Bal, *Adparatus ad historiam Hungariae sive Collectio Miscella monumentorum ineditorum partim, partim editorum, sed fugientium*, Posonii MDCCXXV p. 78, cit. în Gh. Şincai, *op. cit.*, vol. II, p. 203> — Fr. Forgaci <în a Stephano Katona, *op. cit.* t. XXII, p. 843 cit. în « Gh. Şincai » <*op. cit.* vol. II, p. 203>.

[2]) Constantin Căpitanul, <*op. cit.*, ibid. p. 182> — Cronicarul anonim, <*op. cit.*, ibid. p. 274>.

www.dacoromanica.ro

Tot neamul domnesc, cu ce boieri mai avea pe 'mprejuru-i, fugi la Giurgiu şi de acolo însăşi Doamna trecu Dunărea, ca să ceară ajutor dela Paşa din Rusciuc. Adunându-şi apoi toate puterile pământene, şi Roşiorii şi Ferentarii şi Lefegii<i> şi toate crucile de pedestraşi, sprijinită, pre de altă parte, de Spahii turceşti, Chiajna în fruntea oştirii sale, apucă drumul înapoi către Bucureşti, răsipind groază înainte-i numai prin gloata năprasnicii sale ordii. Boierii, prinzând de veste despre aceasta, se traseră înapoi pe drumul Craiovei, aşteptând ajutoare de dincolo de Olt; dar oastea domnească îi nimeri pe priporul satului Şerbăneştii [1]).

Un râuleţ, ce şerpueşte sub o coastă, despărţea amândouă taberile. Cluciarul Badea, căpetenia pribegilor, se văzu strâmtorat la poalele dealului şi fără leac de scăpare; iar Chiajna, încălecată bărbăteşte şi purtând zale de piept ş'un hanger în mână, străbătea rândurile, îmbărbăta pe Români cu vorbe linguşitoare, pe Turci cu bogate făgăduieli, şi le insufla tutulor aspra sa voinicie. Ostaşii, minunaţi şi îmbiaţi de învierşunata vitejie a acelei sdravene muieri ce le striga şi le da pildă, ca să lovească pe vrăşmaşi, deteră năvală, trecură într'o clipă micul pârâu, şi, printr'o crâncenă măcelărire, sdrobiră cu desăvârşire mica oaste boierească. Acolo pieriră, luptându-se vitejeşte, Badea Cluciarul şi mulţi alţi oamenii dintre pribegi [2]).

Intr'această nenorocită bătălie, boierii îşi aduceau cu durere aminte de atâţi voinici tovarăşi ce se dase d'a gata pradă şi fusese robiţi şi ucişi în ziua nosocotitei lor semeţii în biserica din Bucureşti; printre aceia, ei socoteau şi pe tânărul Radu Socol, în care 'şi pusese mari nădejdi, şi care acum, neştiut de nimeni, trăia retras şi ascuns pe malul Motrului, în dărâmăturile cetăţuii dela Socoleşti, muncindu-şi sufletul îndoios între ură şi iubire.

[1]) Constantin Căpitanul, <*op. cit.*, ibid. p. 182>.— Cronicarul Anonim, <*op. cit.*, ibid. p. 274>.

[2]) Constantin Căpitanul, <*op. cit.*, ibid. p. 182> — Cronicarul Anonim, <*op. cit.*, ibid. p. 274>.

www.dacoromanica.ro

II

NUNTA

Printre oamenii, pe cari firea i-a lipsit de ale trupului desăvârşiri, sunt unii, cari, preţuind încă din vârsta copilăriei starea lor neasămuită cu a celorlalţi oameni şi de toţi batojcorită, se hrănesc cu o nepregetată ciudă, c'o adâncă zăcăşie, care în veci le ţine mintea veghiată şi le porneşte sufletul la viclenii şi la răutăţi; alţii iar, mai zăbavnici poate în agerimea duhului, sunt de tineri cuprinşi d'o tainică melancolie, d'o îndoioasă sfială, care mai adesea se cumpănesc cu o minte dreaptă şi sănătoasă, cu un suflet compătimitor, cu o inimă miloasă.

Din felul acesta era junele moştenitor al lui Mircea, Pătru Şchiopul; anii săi tineri, mintea-i îndărătnică cu greu i-ar fi păstrat scaunul Domniei, de n'ar fi stat la mijloc mumă-sa, Doamna Chiajna, muiere capeşă şi dăunoasă, care ştiu să doboare cu armele împotrivirea Românilor şi să cumpere cu bani bunăvoinţa Porţii. Intr'adevăr, drept răspuns la trămiterea unor bogate daruri, însoţite cu făgăduinţa de a mări până la patruzeci de mii galbini haraciul Ţării [1]) — care, din 3.000 de aspri ce fusese la început, subt Mircea Bătrânul (1383), se urcase, sub Laiotă Basarab, la 10.000 galbeni [2]), — Ştefan, vel portarul împărăţiei, aduse hatişeriful ce întărea Domn pe fiul ei Pătru [3]).

---

[1]) Raportul ambasadorului Wysz, dela Maiu 1568, citat de <Ioseph von> Hammer în *Istoria Impărăţiei Otomane.* <*Geschichte des Osmanischen Reiches, grossentheils aus bisher unbenützten Handschriften und Archiven*, Pesth, 1834—1836; tr. fr. *Histoire de L'empire ottoman*, Paris, 1836, t. VI, p. 328—329>.

[2]) *Istoria Ţării-Româneşti*, tipărită greceşte de fraţii Tunusli: <*Ἱστορία τῆς Βλαχίας πολιτικὴ καὶ γεωγραφικὴ ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης αὐτῆς καταστάσεως ἕως τοῦ* 1774 *ἔτους. Νῦν πρῶτον φιλοτίμῳ δαπάνῃ ἐκδοθεῖσα τῶν τιμιωτάτων καὶ φιλογενῶν ἀνταδέλφων Τ ο υ ν ο υ σ λ ῆ*, Viena 1806, cap. XXXVIII, p. 132>.

[3]) Cronicarul anonim *op. cit.* în *Magazinul <Istoric> pentru Dacia*, <t.> IV. p. 274.

www.dacoromanica.ro

Uneltirile Doamnei Chiajne isbutise toate; ea era stăpână tare şi mare; în zadar se mai cercară unii din boierii pribegi, precum Stanciu Benga, Matei Marga, Radu Logofătul, Vâlsan şi alţii să-i dărapene cu armele Domnia: la Boieni ei fură învinşi şi răsipiţi [1]. Nu rămăsese altă nădejde decât o tăcută supunere; cei mai mulţi dintre boieri se învârtejiră p'această înţeleaptă cale. Printre dânşii veni să se închine statornicitei domnii şi tânărul Radu Socol, pe care un interes tainic şi mult deosebit de năslirile celorlalţi, îl ademenise la curţile domneşti.

Un vis mult dorit de fericire, învrăjbit cu mustrările unei conştiinţe rănite prin uciderea tatălui său, o dragoste curată, adâncă, îngerească ce-i legase inima de un neam urgisit, căinţa d'a fi călcat un legământ de ură, şi lupta cu acel nestăvilit farmec ce-l făcuse să-şi urască jurata răzbunare şi turburase menirea vieţii sale: iată clătirile sufleteşti ce sfărâmau sânul Radului. Cu ce scop oare, cu ce hotărîre îşi părăsise el pustia casă părintească dela Motru şi venise în Bucureşti? Insuşi el nu putea şti; dar o resăritură a inimii îl avântase spre locul unde ochii săi puteau să zărească pe zâna înflăcăratelor sale visări.

Cu ce dulce încântare, cu ce uimire cerească privea el la tânăra domniţă când, cu pas lin şi uşor, cu chip blând şi smerit, ea păşea în acea biserică unde pentru întâia oară ea s'arătase privirii lui! El căta la dânsa'n tăcere şi uneori ochii lor se întâlneau, iar ea închina atunci capul ş'un nor de roşeală i se lăsa pe faţă. Când apoi Radu rămânea singur în biserică, inima-i înmuiată căuta locul unde mai întâi îşi văzuse visul fericirii sale; dar genunchii lui rămâneau încremeniţi dinaintea mormântului, în care zăcea ucigaşul părintelui său şi, îngrozit de mustrare, el se smulgea din acele dulci curse ale ispitei.

Acestea se petreceau prin anii o mie cinci sute şaizeci şi câţiva, chiar în mijlocul veacului al şaisprezecelea.

---

[1] Constantin Căpitanul <*op. cit.*, ibid. p. 182> şi Cronicarul anonim <ibid. *op. cit.*, p. 274>.

www.dacoromanica.ro

Incepuse dar acea epocă, când Turcii, atât pentru oblăduirea ţinuturilor creştine coprinse de dânşii, cât şi pentru înclinările de pace şi de prietenie, ce legase Padişahul cu unele puteri apusane, simţise trebuinţă a se sluji cu oameni, care să vorbească limbile europene şi să fie mai dedaţi decât Osmanlâii, cu obiceiele ghiaurilor. Creştinii turciţi aveau dar adesea, pe vremea aceea, mai bună priimire la Poartă şi mai lesne înaintau ca cei născuţi şi crescuţi în legea lui Mohamet; într'adevăr curtea lui Suleiman se umpluse de străini venetici, cari-şi lepădase vechea credinţă şi ajunsese la înalte dregătorii, atât în divan cât şi la ordie; Marele Vizir Mohamet Socoli era pământean din Bosna ca şi viteazul apărător al graniţelor Hozrev-Paşa; alţi Viziri, precum Sinan-Paşa, Daud-Paşa erau Arnăuţi şi Croaţi; Ali cel gros era din Herţegovina; Capudanul-paşa Piale era ungur, eunuhul Ceafar-Paşa, rus, corăbierul Ohiali, calabrez; iar Serascherul cel favorit, Ibrahim, Vizirul eunuh Suleiman şi viteazul corsar Hairedin Barbă-roşie, spaima mării Mediterane, erau toţi din viţă grecească [1]).

Se înţelege însă că, mai ales, acest din urmă neam se folosi de asemenea aplecări ale cotropitorilor săi. Grecii, cari, după luarea Ţarigradului, se dase afund, fugind, cari prin ţările Apusului, cari prin ţinuturi mai depărtate ale Impărăţiei, alungaţi, prigoniţi, silniciţi pe unde-i nimereau biruitorii, cu câte puţin şi treptat prinseră la suflet; cu cât mai mult scădea însemnătatea şi puterea Veneţienilor şi Genovezilor, cărora Sultanii de mai înainte le dase voie a locui şi a ţine cantoare în mahalalele Pera şi Galata, dincolo de portul Stambulului [2]), cu atât mai mult îndemânatica măiestrie a Grecilor îşi făcea vânt şi se dovedea prin neguţătorii isteţe şi bine nimerite, prin bogăţii adunate de prin toate ţările

[1]) <Ioseph von> Hammer *<op. cit.*, tr. fr., vol. VI, p. 209; vol. V, p. 102; vol. VI, p. 368; vol. VIII, p. 306; vol. VI, p. 146; vol. VI, p. 171; vol. VII, p. 8; vol. VI, p. 404; vol. V, p. 425; vol. V, p. 59; vol. V, p. 237.> — <César> Cantu, *Histoire universelle*, tr. fr. Eugène Droux şi Piersilvestro Leopardi, Paris, 1847, t. XIV, cap. VIII, pp. 225—292, 231—234>.

[2]) Scherer, *Istoria negoţului.*

www.dacoromanica.ro

vecine în hasnaua Patriarhiei şi ale mânăstirilor greceşti, prin slujbe dibace şi folositoare împlinite Turcilor la vremi priincioase. Până într'atât isbutiră ei a-şi face mână bună la Turci, încât împărăţia le arăta a sa bunăvoinţă şi a sa încredere, dându-le mansupuri şi întrebuinţându-i ca slujbaşi ai bisericii, ca soli, ca vameşi, ca dragomani şi chiar uneori ca cârmuitori de ţinuturi.

Grecii au avut pururea acel dar d'a fura inima şi d'a cârmui pe nesimţite voinţa stăpânului lor; firea le este a se strecura pe la cei cu puterea şi a le amăgi minţile printr'un farmec, care ar fi o netăgăduită predomnire morală, de n'ar avea mai adesea o făţarnică slugărie, drept mijloc, şi mârşavă lăcomie, drept ţăl.

Astfel, din vechile neamuri ale împărăţiei Răsăritului, din Paleologi, din Comneni, din Rali, din Cantacuzeni, din Duci, cari de mult se răsipise, ori trăiau tupilaţi prin sărăcăcioasele înfundături ale Fanarului, începură a se ivi lăstare scăpătate, care uitând vechea fală a strămoşilor şi râvnind, prin slugărie, la ocrotirea Vizirilor, câştigară, cu acest chip, bogăţii însemnate, dobândiră înrâurire în divanul turcesc, şi căpătară chiar cinstiri dela trufaşii lor stăpâni. Prin mijlocirea acestor oameni puternici, cu care se amestecase, în favoarea puţin cumpănită a Turcilor şi mulţi alţi Greci mai de rând, toate jeluirile, toate cererile creştinilor raiale sau înclinaţi cu Osmanlăii, îşi luau un sfârşit mai răpede, şi, de nu mai puţin costător, totuşi mai puţin primejdios.

Doamna Chiajna în prevăzătoarea-i îngrijire, cugetă a-şi căpăta reazimul unor mai puternici dintre acei Greci, şi, închipuind mijlocul unei încuscriri, ceru prin carte patriarhului Iosaf, ca să-i caute doi juni din Fanar, pa cari să-i facă gineri la două ale sale cocoane. Patriarhul era din neamul Paleologilor şi avea un nepot de frate, june plăcut, mândru şi bine învăţat, anume Stamatie. Fără îndoială că lui îi hotărî unchiul de soţie, pe una din domniţele române, iar pentru cealaltă, ca să-şi facă tot acest prilej şi mână

www.dacoromanica.ro

bună pe lângă primejdiosul Mihail Cantacuzenul, patriarhul alese pe fratele acestuia, bătrânul şi urâtul Andronic [1]).

Mihail Cantacuzenul, mână dreaptă a Vizirului Socoli, era vameş mare al sării şi trăia în Anhial, pe Marea Neagră, unde'şi înălţase un palat, ce nu-l ţinea mai puţin de douăzeci mii galbini; nimeni dintre Greci n'avea putere ca dânsul, nimeni nu era mai temut, mai dăruit; nu se făcea patriarh, nici arhiereu în biserica Răsăritului, care să nu-i dea lui, mită: toţi îl cinsteau cu numele de *Arhonta*, iar Turcii, minunaţi d'a sa dibăcie, îl poreclise şi Şaitan-Ogli, (fiul dracului), şi, cu toate că el obişnuia să călărească prin oraş pe o muşcoaie sau catârcă, cu veşminte nu prea falnice, opt Ciohodari şi Ianiceri împărăteşti îl însoţeau pretutindeni [2]).

Fratele acestui om însemnat, Andronic Cantacuzenul, care'şi ţinea casa în Pera, şi Stamatie Paleologul, nepotul Patriarhului din Ţarigrad, se sculară să plece în Ţara Românească, ca peţitori ai fetelor lui Mircea.

Ştirea sosirii lor răspândi o adâncă turburare în sânul lui Radu Socol. Pe câtă vreme domniţa Ancuţa, pe care el o iubea cu dragoste tăinuită, se arătase închipuirii sale, singuratică şi împresurată de neîntinatul văl al nevinovăţiei, o nebiruită sfială, — poate şi o urmă de mustrare — îl oprise d'a pune un ţăl hotărît dorinţelor sale şi d'a destăinui îndelungata sa iubire; dar când i se înfipse în inimă temerea d'a vedea spulberate de un necunoscut, visele atâtor nopţi fără de odihnă, când pricepu ce dor fierbinte, ce chinuri adânci ar lăsa în sufletu-i pătimaş răpirea iubitei sale de către un altul, el nu mai stătu un minut la îndoială, ci căută îndată prilejul d'a întâlni pe domniţă, d'a-i vorbi şi d'a priimi din gura ei, sau un cuvânt de mângâiere, o licurire de nădejde, sau osânda

---

[1]) † Henricus Hilarius, <Rector Scholae Cellerfeldensis *în Excerptis e Chronico Cyprii.*, p .410 et seq. în Gh. Şincai, *Cronica*, vol. II, pp. 218—219> † în<Martinus> Crusius: *Turco-Graecia* citaţi de <Gh.> Şincai <*op. cit.*, vol. II, pp. 218—219>.

[2]) <Martinus Crusius, *Turco-Graecia* în Gh.> Şincai, <op. cit. II, p. 218> <I. von> Hammer <op. cit. vol. VII, pp. 60—61> — N. Bălcescu, *Postelnicul C. Cantacuzino* <în « *Magazinul Istoric pentru Dacia* », t. IV, pp. 380—393>.

www.dacoromanica.ro

vieţii sale viitoare. Câteva zile umblă el rătăcind prin curţile domneşti, pândind minutul când să nemerească singură şi fără de marturi, pe domniţa Ancuţa.

Casele domneşti din Bucureşti se'nălţau pe povârnişul malului stâng al Dâmboviţei, printre bătrâne tulpine de sălcii, închise într'un larg pătrat de'nalte şi ţepene ziduri, care, pe deoparte se afundau în apă, proptite cu largi căprioreli de piatră, iar de celelalte trei părţi, înconjurate cu şanţuri adânci, îşi arătau pe dinafară numai întinsa lor faţă netencuită şi clădită cu straturi de cărămizi şi de bolovani de piatră; la mijlocul păretelui din faţa casei se afla poarta cu gang boltit, pe d'asupra căreia se înălţa un turn pătrat cu ferestrui de meterez; iar dinaintea porţii era o podişcă care, prin mijlocul unei scripete, se lăsa pe d'asupra şanţului şi se ridica la vremi de primejdie; alte patru foişoare cu temelii întărite apărau colţurile întinsei împrejmuiri. Pe dinlăîntru curţii, nişte lungi şiruri de clădiri cu tinde arcuite, stau rezimate de acei înalţi păreţi şi slujeau de locuinţe sau *odăi* Copiilor din casă, strejilor şi slujitorilor domneşti; apoi, tot în rând cu acestea, veneau grajdurile, ambarele şi şoaprele cu toate tacâmurile de drum, subt îngrijirea Comişilor şi a Şătrarilor; mai în laturile caselor domneşti, în care răspundeau printr'o tindă de scânduri, erau *beceriile* sau cuiniile şi cuptoarele pităriei; în sus, mai pe deal, din dosul bisericii, jicniţa cu toată zahareaua şi'n sfârşit, d'alungul zidului ce se'ntindea pe malul gârlei, se adăposteau saielile cu vite şi zalhanaua curţii domneşti; căci toate trebuincioasele vieţii cătau a fi prevăzute într'această cetăţuie, aşezată pe un loc şeţ ce era apropiat de Dunăre şi de primejdioşii-i mărginaşi, şi lipsit de orice apărare firească.

Drept în mijlocul ogrăzii, d'a stânga bisericii lui Mircea, se aflau casele domneşti, clădire pătrată, mare, aridicată, cu ziduri late în poale şi fără tencuială, purtând pe d'asupra lor un coviltir cu ceardac nalt şi întins, un adevărat munte de şindrilă. Catul de jos al caselor abia avea pe ici pe colea câteo crestătură, pe unde să intre aerul în beciurile-i boltite; de o parte numai, în fundul

www.dacoromanica.ro

unei tinde întunecoase, se vedea gârliciul povârnit al pivniţei cu porţile-i de zăbrele; cu toate acestea, ferestrele catului de sus, mititele, lunguieţe şi întărite cu vergele de fier şi cu obloane ce se trăgeau în chepeng, erau cu mult înălţate dela pământ, astfel încât păretele rămânea gol şi neted mai până sub straşină. In dreptul porţii şi d'asupra câtorva trepte de piatră, se afla uşa cu două canaturi de stejar, căptuşite cu tinichele şi legate cu druguri de fier; acea uşe se deschidea pe o scară de piatră închisă între doi păreţi şi dreaptă, care ducea într'un pridvor al cărui acoperiş sta rezimat pe stâlpi ciopliţi din bardă şi d'alungul căruia se întindea o laviţă învelită cu rogojini şi cu zăblaie. Pe urmă venea o tindă întunecoasă în care da, de toate părţile, uşile deosebitelor încăperi, din care unele lungi şi înguste, cu o mică ferestruie în fund, lăcaş de odihnă pentru noapte, purtau numele de *chilii*, altele mai întinse şi mai luminate erau *sălile* de adunare, *cămările* feluritelor dregătorii şi *odăile* locuite de cămăraşi şi de obştea curtenilor. Apoi, dincolo de tindă, se deschidea o largă sală, al cărei tavan de grinzi înegrite se sprijinea pe două şiruri de stâlpi scobiţi cu glafuri şi cu flori, ş'al cărei fund ieşit mai afară din păretele casei, ca un pridvor rătund cu parmaclâc, era cu totul deschis; această sală, pardosită cu lespezi, loc de ospeţe şi de danţ în zilele călduroase ale verii, se numea *horă* şi slujea întotd'auna ca loc de adăstare pentru cei ce voiau să intre la chiliile neamului domnesc, sau în sala spătăriei unde era Scaunul lui Vodă, sau în sacnasiul cu geamlâc înaintat pe grinzi, care era obişnuita şedere a Doamnei şi a femeilor sale. Toate aceste încăperi, precum şi deosebitele *băşti* sau cămări boltite, purtând o culă rotunjită pe d'asupra, n care se aflau, d'arândul, paraclisul, haznaua sau comoara şi patul domnesc, răspundeau toate în horă, prin nişte uşi cu tocuri de piatră nalte şi înguste, aduse sus în îndoit perghel şi d'asupra cărora se vede săpat, într'o firidă, vulturul Ţării. Printr'acea sală se făcea toată slujba din întru a familiei domneşti; p'acolo putea cineva întâlni, trecând dintr'o odaie într'alta, pe Domn sau pe ori care altul dintr'ai săi.

www.dacoromanica.ro

Radu Socol ispitise mai de mult cum că fiicele Chiajnei, în fiesce dimineaţă, ieşind din chilia lor, treceau printr'acea horă, ca să meargă în odaia cu sacnasiu, unde se adunau la lucru toate femeile Doamnei; el se socoti că minutul cel mai priincios spre a face Ancuţei destăinuirea sa, va fi acela: şi'ntr'adevăr, într'una din zilele până să nu sosească în Bucureşti peţitorii Ţărigradeni, el se folosi de singurătatea sălii, prin care se strecura încetişor tânăra fată şi, ţinând strâns p'al său piept ce svâcnea cu înfocare, marama cea neagră, singurul martur al îndelungatei sale iubiri, el păşi dinaintea domniţei şi cu buzele tremurânde îi zise:

— «Domniţă! am cutezat într'o zi îngrozitoare să răpesc de pe capu-ţi acest jalnic văl. De atuncea l-am păstrat, nesocotitul de mine, ca un zălog de scumpe, de dulci, de'ncântătoare nădejdi! Acum simţ, vai! că visu-mi a fost o nălucă: raza ce a lucit câţiva ani asupra-mi se stinge şi trebue să intru iarăşi în negura vieţi-mi trecute. Priimeşte dar înapoi acest drag chezaş al amăgirii şi al deşartelor mele dorinţe».

Cu aceste cuvinte el întinse tinerei fecioare marama cea neagră; iar dânsa, al cărei fraged obraz se roşise ca pieliţa unei piersici dogorite de soare, ridică senini, drăgălaşii ei ochi albaştri[i], muiaţi într'o rouă de lacrimi, şi, cu glas obidit şi galeş, îi răspunse:

— «Jupan Radule! Dacă cu adevăr îţi este atât de scumpă, de ce vrei oare să-mi înapoiezi o jalnică podoabă, ce'mi aduce aminte plânsori trezite şi-mi vesteşte poate răstrişti viitoare? De mi-i crede, păstra-vei neagra-mi maramă până ce vei simţi că ţi-a pierit în inimă orice scânteie de nădejde».

Şi'ndată, pare că s'ar fi temut d'o nesocotită mărturisire, ea pripi pasul spre uşa sacnasiului, lăsând pe Radu uimit de vesele gândiri, de o fericire lui încă necunoscută.

Apoi domniţa, intrând în cercul jupaniţelor adunate, cu anevoie îşi putu ascunde turburarea; în zadar se încercă a-şi urma zilnicele-i lucrări, căci mânile-i reci şi tremurânde pare că pierduse îndemânatica lor agerime; nici fusul de sidef nu i se mai întorcea între degete, nici undrelele nu mai ştiau s'apuce iţele

www.dacoromanica.ro

împletecite, nici firul de mătase nu mai nimerea să'nșire mărgăritarele vărsate în poală-i; ci ochii ei căutau aiurea, la malurile înverzite ale Dâmboviței, la norii fluturatici de pre cer, pare c'ar fi vrut să încreadă acelor mângâioși și tăcuți prietini, taina ce umpluse inima ei de fericiri și de temeri.

Muierile băgară în seamă această neobișnuită turburare a Ancuței și începură să-și dea coate, privind-o cu coada ochiului, să se cerceteze una pe alta, prin semne, de pricina acestui neastâmpăr, să-și șoptească la ureche, zâmbind pe tăcute; dar o femeie a Doamnei Chiajne, care veni să poftească pe amândouă domnițele din partea mumei lor, precurmă acele glumețe și clevetitoare bănuieli.

Ancuța tresări ca din visare; apoi îndată se sculară amândouă, pline de 'ngrijare și cu fața smerită și supusă, intrară în *başca* rătundă cu părețîi și pardoseala de piatră, unde le aștepta Chiajna, șezând pe un jeț înalt de stejar săpat, cu treaptă subt picioare și alături cu o masă, pe a cărei învelitoare de hramă, sta așezată, printre hrisoave pe membrană, și printre felurite pitace domnești, pecetia cu care Doamna, neștiind, ca toate femeile romînce de pe atunci, a scrie, însemna numele său. Tot într'acea odaie era și patul Chiajnei acoperit cu un macat de piei de urs, iar într'o scoabă, în părete, ardea o candelă de argint înaintea sântelor icoane.

Domnițele se plecară în fața mumei lor și, ridicându-și mâna dela pământ, îi sărutară dreapta și o aduseră la frunte, după vechiul obiceiu al Țării; apoi se rânduiră dinaintea ei în picioare cu capul plecat la ascultare. Chiajna rece, posomorîtă ca întotdeauna, le spuse:

— « Fiicele mele! s'aveți în știre c'am găsit să vă căsătoresc pe amândouă; aștept acum curând să sosească ginerii voștri[i] din Țarigrad, unde voi trebuește, ca în scurtă vreme să-i urmați. Nu mă îndoesc că veți ști pururea să vă purtați către soții voștri[i] ca două domnești cocoane ce sânteți. Atâta vă spui! ».

Sora cea mare sărută de iznoavă cu supunere mâna Doamnei și se găti să iasă; iar Ancuța, în vinele căreia tot sângele se sleise

www.dacoromanica.ro

se 'ncercă măcar să scoată un suspin, dar ochii ei întâlniră căutătura straşnică a Chiajnei, în care sta tipărită o nestrămutată hotărîre şi îi fu şi ei nevoie a se supne în tăcere. Insă o jale adâncă îi cuprinse toate simţirile. De ce voise soarta să-i arate, ca 'ntr'o fulgerare, o vieaţă fericită, ş'apoi aşa groaznic s'o amăgească? De ce, dintre toate mumele, pe dânsa, fiinţă blândă şi drăgăstoasă, să o dea ursita pe mânile unei mume neîmblânzite? Cu aşa mâhnicioase cugetări îşi petrecea Ancuţa zilele şi nopţile, şi inima-i obidită mereu suspina, şi ochii săi întristaţi se topeau în lacrimi de foc.

Sosiră 'n sfârşit, în Bucureşti ginerii greci. Unul, copilandru tânăr, frumos, sprâncenat, cu mustaţa mică şi neagră, cu ochi de femeie, cu părul încreţit, nalt, spătos şi tras ca prin inel, ca unul din acei palicari muieratici, purtând fustanelă fâlfâindă şi strânsă la mijloc, cămaşă de filaliu, largă 'n mâneci şi cusută cu bibiluri, colciaci şi cepchen de filendreş stacojiu numa 'n fir şi 'n mărgăritare, fesul la o parte, iminei mici şi roşi[i] ş'apoi la brâu două lungi pistoale ghintuite, lucrate în Veneţia numai cu sârmă de argint şi cu sidefuri, şi o pală de Taban cu apele negre pe tăiş şi cu mâner de pietre scumpe. Acela era Stamatie Paleologul; el intră în curţile domneşti în săltăturile şi în desghinurile unui armăsăruş arăbesc ager şi sglobiu, cu părul vânăt rotat şi cu o şiră de stele roşcate pe piept şi pe spinare. Alături cu dânsul înainta pe un cal mai ticnit, dar încărcat cu grele podoabe, Andronic Cantacuzenul. Trupul acestuia, mărunt, neputincios şi gârbovit, pare că d'abia purta capul său mare, pleşuv şi cărunt, cu obrajii spâni, smezi şi slabi; dar buzele-i subţiri şi încreţite, ochii săi mici, vioi şi pătrunzători, nările-i largi şi neastâmpărate dovedeau acel duh sprinten şi isteţ, acea minte iscusită şi dedată cu intrigile şi cu batjocura, care sunt ca o însuşire a neamului grecesc. Veşmintele sale 'l arătau că este unul din nalţii dregători ai bisericii bizantine[1]); în cap purta naltul calpac de hârşie fumurie cu fund de serasir; pe

[1]) <Carolus Du Fresne,> Ducange, <*Historia Byzantina duplici commentario illustrata*, Lutetiae Parisiorum, 1680.>

www.dacoromanica.ro

dânsul avea o hlamidă de sevaiu roşu cusută cu palme de fir pe poale şi încinsă d'acurmezişul, pe sub subţiori, cu un lat brâu sau omofor, semănat cu matostaturi în şatrange; iar d'asupra, o largă mantie de buhur alb cu ceaprazuri de aur şi împlănită cu jder, căci d'atunci începuse Cazaklâii să aducă în Ţarigrad scumpele blăni din Mosc [1]).

Imprejurul lor stau grămădiţi optzeci de călăreţi turci [2]), Ianiceri, Spahii şi Ciohodari împărăteşti, unii cu înalta cucă din vârful căreia atârna, pe şalele calului, o lată pană verde, alţii cu coif poleit şi împodobit cu două aripi de curui, sau cu o coadă învoaltă de păun; purtând pe dânşii nişte capoate de filendreş, de ghermesuturi şi de felurite stofe, care împlănite, care cusute cu fir; înarmaţi cu suliţe de trestie din Hind, cu arcuri încordate, cu tolbe de săgeţi veninoase, cu iatagane de Horasan şi cu săneţe frânceşti.

Tot norodul românesc, încă neînvăţat cu falnicele podoabe ale curţii şi ale ordiei lui Suleiman, privea cu mirare acest măreţ alaiu. Dar şi mare fu mirarea când slujitorii descărcară de pe catâri, bogatele odoare sau daruri de nuntă ale peţitorilor greci; ici se vedeau sipeturi de sidef pline cu ghiordane, cu cercei, cu lefturi de smaragduri, de balaşuri, de rubini, de zamfiri; pline cu paftale de aur şi de matostat, cu colane şi cu sponciuri de mărgean şi de mărgăritare, cu surguciuri de briliant; mai colo boccealâcuri de stofă cu aşternuturi de agabaniu cu primenele de borangic şi de filaliu, cusute cu bibiluri, cu gevrele şi cu brânişoare de beteală, cu feregele şi binişuri de buhur, de cănăvăţ şi de sevaiu, cu blănuri de jder, de râs şi de samur, cu gearuri şi cu taclituri turceşti; mai dincolo lăzi cu covoare de Ispahan, cu oglinzi de Veneţia, cu buhurdaruri pline de scumpe miresme din Hegias, cu apărători de pene, cu felegene de smalţ, cu zarfuri de sârmă, cu tipsii, lighene, şi ibrice de argint, cu cohale de cleştar de munte, cu linguri de fildeş săpat

[1]) †<I. von> Hammer: *Istoria Impărăţiei Otomane.* † <M. Crusius, *Turco-Graecia, Basiliae,* MDLXXXIV> lib. III, p. 224.>

[2]) <M.> Crusius în <Gh.> Şincai. <*op. cit.*, vol. II, pp. 218—219>.

www.dacoromanica.ro

şi cu felurite alte bogăţii, care, de prin toate ţările le aduceau Veneţienii, Armenii şi Ebreii în Ţarigrad [1]).

Toate aceste minunate daruri, precum şi chipul plăcut al lui Stamatie, lesne fermecară minţile domniţei celei mari; dar Ancuţa, sărmana, sta nesimţitoare sau mai bine vedea cu groază apropiindu-se minutul logodnei sale cu Andronic, ce-i insuflase numai ură şi frică. Cu toate acestea, ceasul cel groaznic sosi. In biserica domnească se gătise, pentru aceeaşi zi, serbarea amândoror nunţile; patru cununii erau aşezate pe sânţita masă şi nunii cu patru făclii înconjurară, d'o parte o păreche veselă şi potrivită, de cealaltă, două fiinţe ce semănau una cu alta cum seamănă cruntul junghietor cu jertfa-i nevinovată. Slujba se 'ncepuse şi Ancuţa, galbină şi plânsă, abia se ţinea pe picioare, când din gloata adunată în biserică, un tânăr împins ca de furia desnădăjduirii, se răpezi în cercul nuntaşilor şi, ridicând pe d'asupra unei făclii, un văl de zăbranic negru, îi dete foc, strigând: — « Piei, amăgita mea nădejde! ». O vâlvoare de foc se 'nălţă în bolta bisericii, şi'apoi o uşoară cenuşă pe masa cununiilor.

Ancuţa cunoscuse într'acel tânăr pe Radu şi, scoţând din pieptu-i sfărâmat un strigăt de durere, ea căzu jos leşinată.

Această împrejurare rămase de toţi neînţeleasă; pe Ancuţa o ridicară pe braţe şi slujba se urmă cu grabă. Amândouă domniţele erau măritate şi mai înainte ca să-şi ridice casele şi să se pornească cu soţii lor la Ţarigrad, câteva zile veseliile şi sărbătorile se urmară în popor. Turcii îşi arătau măestria lor în jocul geridului, nimerind ţălul cu suliţa asvârlită din fuga cailor; apoi Românii îşi încercau puterile la trântă şi la luptă dreaptă, apucându-se, cu braţe vărtoase de mijloc, opintindu-se, smuncindu-se, învârtindu-se şi 'n sus şi 'n jos, şi 'n dreapta şi 'n stânga, până ce unul dovedea, şi izbind pe protivnic la pământ, îl punea în gneunchi dinainte-i [2]). Pehlivanii arapi şi hindii, ce-i adusese din Ţara Turcească,

[1]) Scherer: *Istoria negoţului.*

[2]) Balada lui Mihu Copilu ‹în V. Alecsandri, *Balade adunate şi îndreptate*, Iaşi 1852, partea I, pp. 60—72›.

www.dacoromanica.ro

făcură şi ei feluri de năzdrăvănii şi de jocuri minunate şi nevăzute locurilor noastre; unii săreau în văzduh, cu capetele în jos, peste opt bivoli puşi în rând; alţii călcau cu iuţeală pe o fâşie de tulpan întinsă, fără d'a se cufunda [1]), iar unul mai ales schimba în tot chipul o căciulă, care, când o arunca de pământ, pe loc se prefăcea în feluri de căciuli deosebite. De acolo a şi ieşit vorba românească: Altă căciulă! când vrea omul să zică că s'a schimbat starea de mai 'nainte a unui lucru [2]).

Apoi seara se aprindeau prin pieţe focuri mari de paie şi zicea mereu tubalhanaua turcească, de juca norodul; şi uneori slujitorii slobozeau în mijlocul gloatei câte o vulpe cu coada muiată în păcură aprinsă, de fugea lumea încotro putea şi muierile speriate se îmbrânceau şi alergau ţipând; iar bărbaţii slobozind mereu pistoale şi desfundând la buţi cu vin, chiuiau şi benchetuiau şi se veseleau cu cântările cimpoaielor şi cobuzelor munteneşti şi cu diblele lăutăreşti.

In scurt, astfel se petrecură aici la noi cununiile cocoanelor Doamnei Chiajne cu Stamatie Paleologul şi cu Andronic Cantacuzenul, amândoi coconi ţărigrădeni.

III

FUGA

Câteva zile după nunţile domniţelor lui Mircea-Vodă, Stamatie Paleologul purcese în grab la Ţarigrad cu soţia sa; iar noul lui cumnat, Andronic Cantacuzenul, fu silit să mai zăbovească, căci chiar din seara cununiilor, tânăra sa mireasă încă nu-şi venise în simţiri, dar, presupunând că vremea va potoli necunoscuta ei patimă, mai bine decât leacurile vracilor. Grecul bănuitor şi întărâtat smulse pe biata Ancuţa din zadarnicile îngrijiri ale jupaniţelor

[1]) Constantin Căpitanul, povestind nunta fiului lui Radu-Vodă cu domniţa lui Duca-Vodă. ‹*op. cit.* ibid., pp. 351—352›.

[2]) Tradiţiuni dcla o nuntă sub Constantin-Vodă Ipsilant.

www.dacoromanica.ro

curtence, şi cu tot alaiul, cu toată zestrea ei purtată în zece care [1]), el trecu la Rusciuc.

In seara când rămaseră să mâie într'acea cetate, domniţa isbuti ca bărbatul ei să-i lase, drept locuinţă, un chioşc învecinat cu casele unde ei conăcise. Acel chioşc de lemnărie, lucrat numai în cafasuri şi în săpături de chiparos şi de iasomiu, pardosit cu lespezi de marmoră sângerie şi împodobit cu toate trebuincioasele smălţuite cu sidefuri, era aşezat pe o coastă surpată, dar nu prea înaltă a Dunării; prin vergelele încrucişate ale ferestrelor vederea se 'ntindea peste toată lăţimea râului. Acolo domniţa Ancuţa, singură şi coprinsă de o jale adâncă, cu inima sfâşiată, cu faţa ofilită, plângea amar cruzimea soartei sale; noaptea era înaintată şi lacrimile 'i curgeau făr' de încetare, căci de mult somnul fugise dintr'ai săi ochi; dar cu încetul fruntea-i obosită căzu pe a sa poală, trupu-i slăbit d'atâtea suferinţe parcă se cufundă de sineşi; o piroteală a minţii, o 'mpăiejenire a ochilor începură a o cuprinde, când deodată i se păru că aude, ca într'un vis mângâietor, un glas depărtat ce cânta cu viers tânguios aceste duioase cuvinte:

— «Frunza-i verde, apa-i lină,
Ş'al meu suflet turburat;
Luna vars'a sa lumină.
Dar mi-e gândul înnorat.

«Unde merg, în orice parte,
N'am nimica de dorit:
Visele-mi au fost deşearte;
Ce-am iubit, m'a amăgit!»

Ancuţa se trezi din aromeală; glasul părea că se apropie; ea sări la fereastră. Printre zăbrele văzu luna plină, colindând răpede faţa senină şi albastră a cerului; pe Dunăre scânteiau razele ei răsfrânte în mii de talazuri; departe încolo un pescar turc trăgea la edec în tăcere caicul său încărcat; la poalele chioşcului, codoba-

[1]) †Henricus Hilarius, citat în† <M.> Crusius, *Turco-Graecia* <în Gh. Şincai *op. cit.*, vol. II, pp. 218—219>.

www.dacoromanica.ro

turile, acele rândurele de apă cu lungi pene albe în coadă, se aşterneau, în sborul lor iute, pe faţa apei şi apoi iarăşi se ascundeau în cuiburile lor găurite ca nişte urloaie într'acea coastă râpoasă. In răpaosul nopţii se auzea numai clătirea undelor ce se isbeau încetişor de mal şi susurul alene al vântuleţului de vară. Peste puţin, ochii Ancuţei zăriră o luntricică ce 'nainta, despicând valurile; un bărbat cu veşminte negre, şedea într'însa. El începu din nou să cânte cântarea de adineauri:

— « De-mi luceşte luna 'n cale,
De mi-e vântul cu noroc,
Ea n'alină a mea jale,
El nu stinge al meu foc.

« Dar iubita mea să vie,
Să-mi şoptească: « Te iubesc! »
Şi atunci inima-mi re'nvie,
Intr'un raiu dumnezeesc! »

Nu mai era îndoială! Acel vâslaş cutezător era Radu; acel glas plin de mâhnire era al lui!

Fericirea, în culmea sa, e nesocotită adesea ca şi desnădăjduirea. Ancuţa găsi în slabele-i mâni destulă putere ca să sfărame zăbrelele de lemn ale chioşcului. — « Radule!! », strigă ea cu glas pătrunzător, şi sări pe fereastră. Din norocire câţiva stânjeni numai erau până jos: Ancuţa cu cosiţele-i plăviţe răsfirate, învălită numai într'o iie subţire şi într'o fustă de albă mătase, căzu pe năsipul jilav şi moale al prundului.

Radu sări 'ntr'o clipă pe mal, trase capul luntrii c'o mână vârtoasă pe uscat, rădică, c'un braţ puternic, mlădiosul mijloc al tinerei femei, şi, cu scumpa lui sarcină pe braţe, săltă iute 'n luntre; apoi, îmbrâncind tare ţărmul cu vâsla, câteva voiniceşti lovituri de lopată avântară micul vas departe de coastă. Ancuţa, turburată, uimită d'atâtea vii şi felurite simţiri, rămăsese pitulată în fundul luntrii, cu capul rezimat de pieptul Radului; trupul ei tremura ca frunza; braţele-i sta încrucişate pe'al său sân ce svâcnea

www.dacoromanica.ro

cu iuţeală, sub uşoara-i iie de borangic; glasul i se curmase şi, uneori numai cu o zâmbire îngerească pe buze, un suspin întrerupt se revărsa din adâncul inimii sale pline, şi lacrimi, ca mărgăritarele, picurau dintr'ai săi ochi inundaţi d'atâta fericire.

Luntrea ajunsese în albia mare a Dunării şi, cu Radu la cârmă, se strecura uşor, furată de undele răpezi ce se goneau şi se îmboldeau cu vuiet amorţit; o suflare răcoroasă sbârlea faţa apei şi legăna încetişor înaltele catarturi ale şăicilor ce se vedeau albind în depărtare cu pânzele lor umflate; razele lunii se resfrângeau, cu vii licuriri pe culmea nestatornică a valurilor, răspândind pe cer şi preste râu o dulce lumină ce se îngâna cu negreala malurilor depărtate. Pe ostrovul învecinat un stol de babiţe sta adormite şi uneori numai câte o strajă de noapte din ele, întinzându-şi aripele trunchiate şi căscând în sus ciocul ei cu guşă adâncă, scotea un ţipăt ascuţit, de răspundea malul de'mpotrivă, iar leşiţele speriete se da afund şi se ascundeau în stuful şi în papura de pe mal. Apoi iar toate se astâmpărau şi o şoaptă de taină se răspândea împrejur.

Intr'acea linişte a firii, Radu rădică vâslele pe d'asupra apelor, şi ochii săi se lăsară cu dragoste asupra Ancuţei; dar în căutătura ei, el întâlni atâta bucurie, atâta încredere, încât braţele-i o strânseră cu încântare de al său piept şi buzele lor pentru întâia oară, se lipiră într'un dulce sărutat!...

O! desmierdare nespusă a celui dintâiu sărutat pentru două tinere inimi ce de mult se doresc, cine va putea oare să te descrie? Cine va cuteza să cânte acel cântic de izbândă? Cine va şti să spună câte simte firea omului într'acel singur minut al vieţii, când fericirea covârşeşte toate celelalte simţiri? Nici sărutarea blajină a mamei pe fruntea pruncului său adormit, nici îmbrăţişarea frăţească a robului scăpat din robie, nici mândrul zâmbet al învingătorului în ceasul biruinţei nu pot coprinde sufletul cu un farmec ca acela, lipsit de griji şi de mustrare, de râvniri şi de trufie!

Radu întrerupse tăcerea: —«Ancuţo! zise el», nu ştiu de sunt alţi oameni mai dedaţi cu fericea; dar pentru mine ceasul

www.dacoromanica.ro

acesta e mai presus de câte aievea mintea-mi a visat! Toată vieaţa-mi până acum am trăit-o în amărăciuni; deunăzi, în sfârşit, mă simţii cufundat ca într'un nor întunecos, şi un vârtej viforatec mă 'mpinse, ca să mă iau după urmele tale. Ziceam în mine: Ce-mi mai este bună vieaţa?... Singur, sărman, lipsit de părinţi, de rude, de prietini, cari să prinză milă de mine, lumea îmi e pustie. Oriunde nu va fi dânsa, eu nu am pe nimeni! Să pas deci pe calea unde a trecut ea, să calc în urmele-i deşearte şi, fiindcă soarta a menit-o a altuia să fie, [ca] cel puţin doru-mi, ca un fum cuvios de tămâie, pretutindeni să se înalţe la dânsa!... Ancuţo! tu ai prefăcut acel nor în soare de lumină! Tu ai deşteptat în sufletu-mi o vieaţă necunoscută! Tu ai reînviat inima-mi ofilită! Tu eşti îngerul mântuirii mele!».

— «Radule», răspunse Ancuţa cu glasul înecat de lacrimi de bucurie, «din tot sufletul eu te iubesc! Mai mult d'atâta eu nu ştiu să-şi spun; dar un viers tainic şopteşte de mult în mine şi-mi zice că vieaţa cu tine-mi va fi dulce, că numai cu tine aş voi să mor!».

In vremea acestor drăgăstoase vorbiri, prin care fericiţii tineri îşi împărtăşeau păsurile şi dorurile inimii lor, cursul râului furase luntrea şi o împinse cu răpeziciune până la gura acelei strâmtori, prin care apele albiei celei mari se revarsă cu bolbură în matca mai îngustă a ţărmului românesc, tocmai la capul ostrovului Mocanu. Intr'acel loc, unde apele se 'nvrăjbesc şi se sfredelesc în adânci vârtejuri, vasul începu a şovăi, clătinat pe înalte talazuri, care se isbesc şi se afundă cu un urlet întărâtat. Acea şuierătură spăimântătoare a valurilor, acele mişcări furtunoase ale luntrii, înfricoşară pe Ancuţa; stăpânită de o nespusă groază, ea d'odată îşi aruncă braţele după gâtul lui Radu şi, strângându-se de pieptul lui, înălţă ochii către cer şi rosti cucerită această rugă: — «Doamne! Doamne! fii cu îndurare! scapă-ne zilele. Fie-ţi milă şi nu voi să pierim în ceasul cel mai norocit al vieţii noastre!». Radu puse 'n grabă mâna pe vâsle şi, spărgând cu putere sila talazurilor, el se luptă voiniceşte pân' ce mica sa luntre, ocolind prăpăstiile, săltând uşurel

www.dacoromanica.ro

pe d'asupra valurilor, scăpând ca prin minune, din mii ne nevoi, isbuti să iasă din primejdioasa strâmtoare. Atunci ea începu iarăşi să plutească mai lin pe albia stângă a Dunării. De acolo se zărea în susul apei zidurile cetăţii Sân-Giorgiu, care din ostrovul său înălţat apăra oraşul Giurgiului; iar înainte, pe limanul şăţ al Smârdei, licura un foc de paie. Radu cunoscu într'aceea semnele bătrânului său slujitor, Bănică, pe care-l lăsase la mal. El cârmi într'acolo şi, grăbind lopătarea cu ale sale braţe vânjoase cărora şi dragostea le dase o nouă tărie, micul său vas, ce în câteva ceasuri de plutire, trecuse toată întinsa Dunăre[a] decindea, sosi în sfârşit la malul dorit. tocmai când luna scăpăta, gonită de luceafărul albicios al dimineţii.

Bănică, care de mult ducea grija stăpânului său, alergă cu veselie ca să-l întâmpine: două şiroaie de lacrimi curgeau pe obrajii lui, când văzu pe Radu, sărind sprinten pe uscat. Sărmana bătrână şi credincioasă slugă, care 'l crescuse din a sa pruncie, îl îmbrăţişă, îi săruta mâinile, râdea, plângea, îşi făcea semnul crucii, nu ştia cum să-şi mai arate bucuria, cum să mai mulţumească lui Dumnezeu.

— « Bănică », — îi zise Radu, « de mă vezi tu acum cu vieaţă, Domniţei Ancuţei să-i aibi mulţumire; dânsa mi-a fost mântuirea. Să-ţi fie de aci înainte, ca şi mie, stăpână! ».

Bănică sărută cu recunoştinţă mâinile Ancuţei, şi apoi, cu mirare, începu să întrebe: — « Dar cum! ce fel s'a întâmplat?... ».

Radu 'i curmă vorba: — « Nu e acum vremea pentru cercetări. Vorbă multă, sărăcia omului! Să ne grăbim să fugim, căci zorile se revarsă şi ar putea să ne dea în urmă ».

— « Dar, vai de mine! stăpâne! », şopti bătrâna slugă, în mintea căruia bucuria se prefăcuse acum în smerită îngrijire dinaintea unei fiici de Voievod, « cum o să poată umbla Domniţa călare? Noi avem numai doi bieţi căluşei... şapoi încotro să ne ducem?... ».

— » Incotro? Mai întrebi? La noi acasă la Motru », răspunse Radu.

— « Ce gând ai, stăpâne? » adăogi Bănică, « apoi e biată casa noastră dela Motru, după potriva unei fete de Domn? ».

www.dacoromanica.ro

— « Ancuţa, moş Bănică, nu pune preţ la zădărniciile falei. D'acum înainte averea ei, ca şi a mea, stă numai în inimă. Ne iubim; ce ne pasă nouă de sărăcie? Aşa e, dragă Ancuţo? ».

— « Unde voiu fi cu tine, Radule, acolo voiu fi şi fericită! ».

Tânărul Socol sărută dulce pe a sa iubită şi, încălecând voinicește calul său unguresc, el aşternu bunda sa pe oblâncul şelei, ridică în braţe pe Ancuţa şi o aşeză d'a curmezişul rezimând-o de al său piept. Bietul Bănică, neputându-se încă bine domiri, ridică cu mirare sprânceana, dete din umăr ş'apoi mormăi: — « Vezi Doamne! ce-s tinereţele la om! », încălecă şi dânsul pe mărunţelu-i bidiviu şi se luă în fuga mare după fericiţii tineri ce se depărtase în treapătul calului.

Călătoria fu lungă şi ostenitoare. Dar cine nu ştie câte poate juneţea şi iubirea adunate la un loc! Ei umblau mai mult noaptea pe răcoare, tot prin căi pustii şi lăturalnice, ferindu-se a deştepta băgarea de seamă a drumeţilor şi a locuitorilor; dar în cale, precum şi în conacele lor, alese tot sub veselul frunziş al pădurilor, câte dulci şi drăgăstoase vorbiri! câte visuri de fericire plăsmuite! câte nepreţuite şi încântătoare desmierdări!

Astfel, după mai multe zile de călătorie, sosiră ei în valea Motrului. Râul cu apele sale galbine, curgea pe o matcă de lut năcleios, ocolită cu un deşiş de verdeaţă; acolo salcia pletoasă, socul mirositor, alunii mlădioşi, arţarii cu pojghiţe roşii, carpenii stufoşi, salba moale şi teii cresc cu falnici jugastri, cu plopi nalţi şi subţiri, cu anini uşurei, cu ulmi albicioşi, cu sângeri pestriţi, cu corni suciţi şi vârtoşi. Printr'acel hăţiş felurit de arbori ce se 'ndeasă şi se 'mpletecesc, mierlele şi piţigoii şuieră şi ciripesc, săltând din ramură în ramură, iar pe vârful copacilor, turturele sure şi porumbei sălbateci se 'ngână, în vreme ce prigorii cu pene albastre chiuesc mereu în sborul lor neastâmpărat.

Un drum îngust şi mlăstinos străbate acea luncă înveselită şi duce până la vadul Motrului, dincolo de care se vedea curtea lui Socol. Acea locuinţă, odinioară, împodobită şi sgomotoasă, era acum pustie şi cu totul sălbătecită; pe zidul de împrejmuire, acum

www.dacoromanica.ro

muced şi învechit, se întinsese lungi ramure de ederă stufoasă; straşina porţii învălită cu blăni putrezite de stejar se acoperise cu muşchiu. In întru curţii buriana crescuse naltă şi abia se mai zărea în fund o groapă adâncă şi mare, astupată p'alocurea cu surpături de zid, prin care răsărise boziile şi bălăriile; — atâta mai rămăsese din falnicele case ale Vornicului Socol, pe care Mircea Vodă poruncise să le doboare la pământ! Mai în lături era o colibă învelită cu şovar, în care trăiau doi, trei rumâni scăpătaţi, singurii slujitori rămaşi la curtea boierească; în preajmă, sub nişte vechi tulpine de nuci, cu crăcile pe jumătate arse şi uscate, erau aruncate obezi de roate, juguri de car, ghizduri, doage şi alte unelte de joagăr, cu care, îşi câştigau pânea acei sărmani muncitori. De altă parte, câteva înguste brazde de fasole, de praz şi de legumă; mai ici un coşar, în care se adăposteau seara puţine vite de hrană ce pribegeau ziua pe malurile gârlei; mai dincolo, o şiră de paie şi nişte copiţe de fân. Prin iarba naltă şi deasă alergau şi se jucau câţiva copoi şi o potecă strimtă, cât trece omul cu piciorul, străbătea dela poartă până în bătătura locuinţei stăpânului. Aceea era singura clădire de zid rămasă în curte; era un turn nalt şi îngust cu ferestre mici şi nepotrivite, având jos o portiţă boltită, căreia îi slujea de prag o piatră de moară crestată în două. Pe din întru o lungă scară învârtită, cu trepte mici de piatră, da intrare, la deosebite caturi, în nişte chilii pardosite cu cărămizi din care abia două mai erau de locuit. Intr'una, sus, şezuse Radu, şi în cealaltă, mai aproape de uşa intrării, credinciosul său Bănică. Acel turn, aşezat în vecinătatea porţii, purta numele de *Chindie*, căci fusese odinioară, pe când se înnalţau măreţe casele Vornicului Socol, locul de strajă, de unde, ca şi în curţile domneşti, se vestea cu tobe şi cu surle, ceasul înserat al chindiei, când toţi oamenii casei se adunau la cină şi porţile ogrăzii se închideau.

Ajungând în acele locuri sălbatice şi despuiete, Ancuţa nu simţi câtuşi de puţin acea compătimitoare mâhnire ce mai adesea sărăcia însuflă chiar şi inimilor miloase trăite în bilşug; ea încă se bucură de liniştea acelor paşnice ţărmuri şi îndată'şi însuşi într'însele toate

www.dacoromanica.ro

visele sale de norocire. Deci vieaţa ei ca şi a Radului, se strecură de atunci ca într'un şir de dulci şi neturburate plăceri. Zilele treceau ca un zâmbet, nopţile, ca un farmec! Era o fericire de acelea pe care soarta duşmană nu le dărueşte pentru multă vreme unor inimi de muritori!

Să ne întoarcem acum iarăşi în cercul viforos al luptelor ş'al intrigilor politice.

Andronic Cantacuzcnul, amărît şi înfuriat de fuga fără veste a soţiei sale [1]) alergase drept în Anhial, la fratele său Mihail, ca să-l înştiinţeze despre crunta necinste ce i se făcuse în Ţara Românească. In pismaşa sa mânie, fericirea lui Stamatie i se părea o batjocoritoare umilire, pe care sufletul său trufaş nu o putea mistui. El insuflă puternicului său frate zavistiosu-i necaz, şi-l făcu părtaş călduros la a sa răsbunare [2]). Mihail Cantacuzenul nu era om în mintea căruia să se şteargă lesne o înfruntare; deci el se sculă în grabă, se răpezi turbat în Ţarigrad, unelti mii de tainice intrigi, iscodi mii de pâri mincinoase şi apoi dete în genunchi la Vizirul Socoli, cerând mazilirea neamului domnesc din Ţara Românească şi depărtarea din scaunul păstoresc a patriarhului Iosaf [3]). Bietul acest bătrân, pârît pe nedreptate şi tras în judecată dinaintea soborului, pentru nişte vini fără temeiu, fu gonit cu necinste din patriarhie şi muri ascuns într'una din mănăstirile muntelui Atos [4]).

[1]) Până la această fugă am urmat mai mult sau mai puţin întâmplările istorice. Dar despre fuga soţiei lui Andronic †Henricus Hilarius în† ‹M. Crusius› ne spune că chiar Doamna Chiajna a trămis să o ia înapoi dela bărbatul său, încă de pe drum ‹Gh. Şincai, *op. cit.*, vol. II, pp. 218—219›.

[2]) †Henricus Hilarius în† ‹M.› Crusius, *Turco-Graecia* ‹lib. III, p. 274, în Gh. Şincai, *Op. cit.*, t. II, pp. 218—219›.

[3]) Henricus Hilarius ‹în Gh. Şincai, *op. cit.*, vol. II, pp. 218—219› — ‹Michaelis› Le Quien, *Oriens Christanus ‹in quattor patriarchatus digestus, quo exhibentur ecclesiae, patriarchae, caeterique praesules totius orientis*, Parisiis, 1740, vol. I, p. 324› — ‹I.› Hammer, *op. cit.*, vol. VII, p. 61 Meletie, *Istoria Bisericească ‹Besericeasca Istorie a lui Meletie*, în tr. lui Veniamin Kostachi, Iaşi, 1842, t. III, p. 125, după *Μελέτιος Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία*, Viena, 1784, t. III, p. 331›.

[4]) Epistola †trămisă† <transmisă> de către ‹M.› Crusius care coprinde povestirea† lui Henricus Hilarius† ‹*în op. cit.*, lib. III, p. 274, în Gh. Şincai, *op.*

www.dacoromanica.ro

Din partea însă a familiei domneşti, Cantacuzenul întâmpină o mult mai vie împotrivire. Chiajna îşi câştigase apărători chiar în sânul saraiului împărătesc; solul ei cercase mai din vreme Porţile şi mituise pe mai mulţi din înalţii dregători. De aceea şi noul Sultan Selim, nevoind să strice voia niciunuia din ai săi puternici Viziri, hărăzi lui Mahomet Socoli carte de mazilie pentru Pătru-Vodă Şchiopul şi totdeodată, lui Sinan şi lui Mustafa, apărători vânduţi neamului Mirceoaiei, le dărui firman de Domnie pentru Alexandru, al doilea fecior al Chiajnei.

Tot Chiajna era mai tare! Ingâmfată d'această nouă biruinţă, ea socoti vremea numai bună pentru o nouă şi desăvârşită lovire asupra boierilor răsvrătitori; urmând dar pilda de curând dată de către Domnul Moldovei, Alexandru Lăpuşneanu[1]), ea adună la un ospăţ pe Radu, Logofătul din Drăgoieşti, pe Mihnea din Bădeni, feciorul lui Udrişte Vistierul, pe Toader dela Bucov, pe Vladul Caplei, pe Pătraşcu, pe Calotă, pe Stan, feciorul Drăguleţului, pe Radu, Stolnicul din Boldeşti şi le tăie capetele[2]). Indatăapoi porunci se trămiseră la banul din Craiova, la ispravnici şi la vătaşii de plaiuri, ca să prinză, ori morţi ori cu zile, pe mulţi alţi boiarini de price, printre care era socotit şi Radu, feciorul Vornicului Socol de peste Olt.

Cu aceste împrejurări se petrecuse câtăva vreme; lunile vesele ale verei fugise, luând cu sine jocurile pe verdeaţă şi plimbările noaptea pe lună şi acea mulţumire sufletească ce naşte din razele mai călduroase ale soarelui, din mirosul bălsămit al pajiştei înflorite, din miile de nepteţuite daruri ale rodirii.

---

cit., vol. II, pp. 218—219>. — <E> Charrière, *Negociations de la France dans le Levant <ou Correspondances, Memoires et Actes Diplomatiques>*, t. III, pp. 741—<742>, et seq. n. 1 <Paris, MDCCCLIII în *Collection de Documents inédits> sur l'histoire de France.>*

[1]) Omorîrea boierilor de către Alexandru Lăpuşneanu, aşa frumos povestită de d-l C. Negruzzi, s'a petrecut pe la 1565: iar acestea se petrec pe la 1568.

[2]) Constantin Căpitanul *<op. cit.* ibid. p. 211>. — Cronicarul anonim: *<op. cit.*, ibid. pp. 274—275>.

www.dacoromanica.ro

Omul, ca firea, zâmbeşte cu soarele, se'ntunecă cu norii, s'alină cu seninul, se turbură cu furtuna; fieşce schimbare a naturii are un răsunet în inima sa; fieşce frunză, ce cade îngălbenită toamna, lasă un dor în sufletu-i întristat.

Aşa şi Radu cu Ancuţa, înstrăinaţi de lume, d'ale ei veselii, dar nu şi d'a sa răutate, trăiau acum într'a lor cetăţuie pustie, purtând dorul frumoaselor zile trecute şi mângâindu-se cu nădejdea primăverilor viitoare.

E tristă şi urîtă iarna la ţară, când crivăţul viforos urlă preste câmpii, când norii sau ceaţa întunecă cerul, când ploile reci desfundă pământul, când ţarina-i goală şi năpustită, dumbrava uscată şi plugarul trândav. Apoi, în lungile nopţi de iarnă, ce întunecime plină de groază! ce de şoapte fioroase! Vântul vâjie şi geme ca nişte jalnice glasuri ce plâng din depărtare; ploaia isbeşte cu o întărâtată stăruire în pereţii şi în ferestrele casei; oblonul se cletină şi scârţie pe ţâţânele-i ruginite; focul bubue şi trosneşte în cămin şi uneori o pasăre de noapte, gonită din adăpostul ei de o suflare mai viscoloasă a crivăţului, îşi ia sborul, scoţând un ţipăt sfâşietor şi tânguios.

Intr'acele văietări ale firii, mintea de sineşi se porneşte pe cugetări mâhnicioase; închipuirea'şi plăsmueşte vedenii cobitoarc şi tot ce e mai trist în vieaţă; toate răstriştele trecute, toate temerile viitorului, se resfrâng, ca umbre sângerate, în oglinda întunecată a inimii.

Intr'una din acele seri furtunoase, Radu şedea cu Ancuţa, amândoi tăcuţi, şi duşi pe gânduri; un foc de surcele văpăia pe vatră, revărsând o lumină roşiatică în chilie; d'alungul zidului se'ntindea un pat acoperit cu velinţe vărgate de ţară; d'asupra era o mescioară albă, rătundă, şi alături o laviţă îngustă de lemn, pe care ei şedeau; dar în părete strălucea o bogată icoană îmbrăcată cu argint. Pe dânsa era înfăţişat, cu asprul condeiu al zugravilor strămoşeşti, chipul Maicii Domnului, ţinând Sfântul său Prunc pe braţul cel stâng. Luciul înegrit al văpselilor, trăsurile uriaşe şi nemlădiite ale obrazelor, feţele lor îngălbinite, ochii lor mari şi întunecaţi,

www.dacoromanica.ro

în sfârşit, acel cerc de lumină ce le împresura la un ceas aşa înoptat făcea să nască în inimă o sfiaţă şi cuvioasă îngrijare. Privirea Ancuţei se aţintise cu smerenie d'asupra icoanei, iar tânărul Socol, în sufletul căruia se deşteptau acum, una după alta, toate nenorocirile vieţii sale trecute, tresări ca d'un fior, îşi lăsă fruntea pe mână şi, cu glas obidit, întrerupse tăcerea:

« Dragă Ancuţo », zise el, « vezi tu această sfântă icoană? Ea în veci a fost martură la răstriştile casei noastre; cu dânsa am împărţit toate mâhnirile mele. Odinioară nişte ciobani, ce păşteau turmele noastre de oi departe, în munţii Vâlcei, au găsit-o, zice, într'o veche tulpină de ştejar, ş'au adus-o la tatăl meu. El, sărmanul, o priimi ca o veste bună, ca un semn de noroc; dar chiar în ziua aceea, silit de duşmani să-şi lase casa pe o groaznică vreme de furtună, el apucă drumul pribegiei şi muri pe ţărmuri depărtate... Ţărâna să-i fie uşoară! Rămăsesem cu mama, doi copii, o surioară şi eu, hrăniţi la masa străinilor; dar acei oameni fără de milă, la care bietul tata ne lăsase, crezându-i că-i sunt prieteni, îndată ce veni ştire despre moartea lui, ne opriră mult puţina stare câtă mai aveam şi ne goniră de pe pragul lor, săraci şi despuieţi. Din toate averile noastre, ei ne lăsară numai această icoană ce, în nelegiuita lor credinţă, n'avea nici un preţ... Ce poate face o biată muiere singură, departe de Ţară, de rudele ei, cu doi copii pe braţe? Eram încă tânăr de ani, p'atuncea...dar vârsta nu mi-a cruţat nici o amărăciune! Pe biata mama o văzui zăcând, în luptă cu boala şi mai vârtos cu frica d'a ne lăsa fără sprijin pe lume; în sfârşit, biruită d'atâtea suferinţe, într'o noapte îngrozitoare ca aceasta, îşi dete, sărmana maică, sufletul. Eram în genunchi la patul ei de moarte şi în faţă-mi lucea tot icoana aceasta...».

O viforoasă şuierătură a vântului, ce cletină cu vuiet învelitoarea şi uşile turnului, îi curmă povestirea. Ancuţa se strânse mai aproape de dânsul; amândoi îşi făcură semnul crucii şi Radu urmă:

« Apoi mai trecu vreme şi soră-mea ajunse în floarea tinereţii; blândă şi gingaşă copilă! Incepusem să aflu într'însa o inimă ce'mpărtăşea şi mângâia a mea jale din vremi adunată... Dar

www.dacoromanica.ro

într'o zi, — vezi cât îmi era ursita de dușmană! — mă dusesem cu alți tineri să ne încercăm în câmpie, la jocuri de arme; eram în Ardeal și tovarășii ce mă chemase la acea sărbătoare, erau, cei mai mulți, feciori de nemeși unguri... Unul dintr'înșii (iadul să-i muncească sufletul de trădător!) răpi în lipsă-mi pe scumpa mea surioară și fugi cu dânsa. Când mă întorsei seara acasă, pretutindeni era întuneric; furtuna urla cu turbare. Chemai! dar nu-mi răspunse nimeni. La lumina unui fulger, văzui odaia pustie și-n fața-mi lucea tot icoana aceasta...».

Ușa chiliei se deschise cu sgomot și Bănică intră răpede și speriat.

— «Stăpâne»; zise el «o ceată de oameni ne-a înconjurat toată curtea. Nu știu, hoți fi-vor, sau alți făcători de rele? dar, după numărul și armele lor nu s'arată să fie cu vre-un cuget curat».

Un glas s'auzi strigând d'afară: — «Deschideți poarta la oamenii Domniei!».

Bănică se plecă pe fereastră și răspunse: «— Păsați-vă în cale! N'avem aci loc de găzduit!». Insă Radu vru să-l oprească: — «Ci taci, moș Bănică; or fi călători și i-a apucat noaptea pe drum. Nu voiu, cât îi de săracă, să-mi fie casa închisă la cei nevoiași. Mergi de le deschide».

El încă bine nu sfârșise și un glonț de săneață reteză peretele de lângă fereastră. Atunci s'auzi o larmă de oameni ce spărgeau porțile și năvăleau cu grămada în curte. Radu scoase al său paloș și sluga puse mâna pe o pușcă.

— «Acum, fătul meu, ori cu vieața, ori cu moartea! Domnul să ne ajute!» spuse bătrânul Bănică.

Tâlharii în această vreme, ca să-și facă lumină în curte, dedese foc la șira de paie ce sbura în flăcări spulberate de vânt; ei sparseră portița chindiei și se urcau unul după altul pe scara învârtită. Bănică trase cu pușca și răsturnă pe cel din frunte, dar o mulțime de panduri bănești, călcând peste trupul tovarășului mort, se răpeziră cu săbiile goale asupra lui și bătrânul slujitor căzu înjunghiat pe pragul ușii.

www.dacoromanica.ro

Ancuţa sta îngenunchiată înaintea icoanei. Ostaşii năvăliră în chilie, sbierând de turbare: — «Pe dânsul copii! daţi de tot!».

Paloşul Radului sbură un minut, făcând roată împrejuru-i, dar săbiile şi lăncile îl înconjurau. Străpuns de toate părţile, arma îi pică din mână şi el căzu mort la pământ. Groaznic fu ţipătul Ancuţei, când ea se aruncă peste trupul sfâşiat al iubitului ei!

Un nor de fum umplu chilia; vâlvori de foc ieşeau pe gura vetrei şi grinzile trosneau, scăpărând ţăndări înflăcărate. Atunci icoana cea mare căzu din părete cu un răsunet lung şi tânguios!

Vântul aruncase paie aprinse pe învelitoare şi focul încinse de toate părţile turnul. Pandurii se îmbrânceau şi se rostogoleau pe scară, cu ţipete şi sgomot, căutând să scape din primejdia pojarului! Ei fugeau care încotro găsea loc de fugă.

Toată noapteea arse chindia lui Socol; în murgul zorilor o şiră de scântei încununau a sa creastă, care şi ele se stinseră una după alta. Câteva zile însă mai în urmă, clădirea surpată încă fumega.

IV

PUSTNICA

După ce Poarta turcească mazili din domnia Ţării Româneşti pe Pătru Şcopul, acest domnesc cocon, adus în Ţarigrad, fuse pus în lanţuri şi trămis surghiun la cetatea Conia din Anadol; dar maică-sa îngrijată alergase curând în urma lui şi, cu mânile pline de aur, ceruse înapoi pe fiul ei cel robit. Patruzeci mii galbeni, (afară de tot atâţia ce adusese drept haraciu al Ţării), împărţiţi pe la Viziri şi pe la curtenii de toată mâna, scăpară zilele ameninţate ale lui Pătru; dar un lucru, mai ales, întoarse spre dânsul voia veghiată a Sultanului, adică măriminoasa predare a unei comori de o sută treizeci mii galbeni, care se dovedise adunaţi şi puşi la păstrare de neamul domnesc al Ţării Româneşti. Impăratul se milostivi şi hărăzi zece mii dintr'înşii bătrânei Doamne; iar pe

www.dacoromanica.ro

coconul ei îl opri la Ţarigrad cu leafă din haznaua împărătească [1]) şi peste câteva luni îi mai adaogi şi douăzeci aspri tain pe zi [2]).

Cu atâta însă nu se mulţumea Chiajna; având un fiu pe scaun, ea sârgui să-i agonisească şi celuilalt Domnia vecină a Moldovei, de care se folosea pe acele vremi un Ioan-Vodă, venetic armean [3]) pururea învrăjbit cu Turcii; drept aceea, nu puţin lucra dânsa la pâra şi la osânda lui Ioan-Vodă. In sfârşit, la anul 1574, ea isbuti prin uneltirile sale, să scoată carte de mazilie Domnului moldovenesc şi 'n locu-i să se orânduiască fiul ei Pătru [4]) care şi purcese din Ţarigrad însoţit de oaste turcească.

Din partea sa, Ioan-Vodă nu priimi voios ca să se lepede de Domnie, ci, adunându-şi boerii şi Ţara, le ceru jurământ statornic, ca să se lupte şi să moară împreună cu dânsul şi, începând atunci gătirile de bătălie, trămise să poftească cu leafă pe Cazaci ca să-i vină întru ajutor; iar aceştia cum îs răsboinici şi'n veci gata a se amestecare în tot felul de vrăjbi şi de sfădiri, se adunară o mie două sute de oameni şi veniră la dânsul [5]).

Dincoace de Milcov, aflând de neprietenească priimire ce au să facă Moldovenii frăţină-său, Alexandru-Vodă îşi strânse şi el oştirea şi se găti a purcede spre Moldova, în întâmpinarea lui Pătru [6]). Pe de altă parte, Doamna Chiajna, temându-se într'aşa priincioase împrejurări, de vre-o isbucnire protivnică în Ţara Oltului, unde în veci clocotea o duşmănie ascunsă asupra neamului domnesc,

---

[1]) Din raportul solului nemţesc Wysz, dela Mai 1568 <în J. von> Hammer, <*op. cit.*, vol. VI, p. 329>.

[2]) Din raportul bailului veneţian Barbaro, dela 8 Iunie 1659 <în J. von> Hammer, <*op. cit.*, vol. VI, pp. 328—329>.

[3]) Vornicul <Grigorie> Ureche, <*Domnii Ţerei Moldovei şi viaţa lor*, cap. XXVII în M. Kogălniceanu, *Letopiseţile Ţării Moldovii*, Iaşi, 1852, t. I, p. 190-196.

[4]) Cronicele româneşti; <Constantin Căpitanul, ibid. *op. cit.*, p. 213; — Cronicarul Anonim, ibid. *op. cit.*, p. 275 — <J. von> Hammer, *op. cit.*, vol. VII, pp. 60—61>.

[5]) Vornicul <Grigorie> Ureche, <*op. cit.*, cap. XXVIII, ibid., p. 197—201 .

[6]) Constantin Căpitanul <*op. cit.*, în *Magazinul Istoric pentru*> Dacia, t. I <p. 213>; <Cronicarul Anonim, *op. cit. ibid.*, <*t.*>, IV <p. 275>.

www.dacoromanica.ro

hotărî să dea însăşi o raită prin oraşele olteneşti, ca să îngrozească pe cutezători şi s'amăgească cu măguliri pe cei cu bunăvoie.

Ea trecu răpede prin Slatina, prin Caracal, prin Craiova şi găsi mai pretutindeni casele boiereşti pustiite; care nu pierise de sabia slujitorilor domneşti, fugise în pribegie [1]); moşnenii ce mai rămăsese împreună cu opinca, răbdau păsul Ţării şi nici măcar aduseră jeluiri Doamnei. Ce-i bună Românului jeluirea, când urechea ce-l ascultă e tot una cu mâna ce-l apasă? Tace până ce Dumnezeu prinde într'o zi milă de dânsul ori până ce însuşi se îneacă cu răbdarea ş'atunci îşi face singur dreptate!

Chiajna 'şi urmă dar în tihnă calea spre Cerneţi şi spre Ruşava. Ea călătorea într'un rădvan, care pe atunci era o largă cutie de lemn văpsit, scobită rotund şi aşezată, fără arcuri, pe un dric cu patru roate ferecate. Opt telegari înhămaţi ungureşte d'a lungul, cu şleauri de curea, subţiri şi întinse, purtau trăsura mai uşor ca vântul. Erau tot călueşei rotunzi de Dobrogea şi bahmeţi [2]) sbârliţi de Bugiac, aleşi tot pătrărei şi cincărei [3], negri la păr ca pana corbului, cu coadele lungi, cu coamele răsfirate, cu nara 'n vânt, fugari neobosiţi ce abia atingeau, în buiestru, cu copita de ţărână. Doi surugii flăcăiandri[i], cu mintene numai găitane, cu căciulă moţată de oaie p'o ureche, cu mâneci albe, largi şi suflecate, îi mânau din călărie, săltând uşor pe şele, chiuind vesel din gură şi plesnind din bicele lor ce se împleteceau pe d'asupra capetelor, ca mii de şerpi încovoioşi.

Astfel sbura în cale Doamna Chiajna, prin codrii din apusul Craiovii şi începuse a înopta când trăsura-i scoborî într'o luncă unde, printre carpeni stufoşi, printre des aluniş, se strecurau

[1] Pe atunci se afla fugit tocmai în Spania un Nicolae Basarab, cum se vede în †*Mag. Ung.*† <*Ungrisches Magazin oder Beyträge zur ungrischen Geschichte, Geographie, Naturwissenschaft und der dahin schlagenden Litteratur*, Presburg, 1781> vol. I, Siebenbürgische Briefe, XIII, p. 366.

[2]) Caii de Bugeac se numesc astfel în balade<le poporane indicate în nota următoare>.

[3]) Cuvinte întrebuinţate în baladele poporane, publicate de V. Alecsandri <*Balade adunate şi îndreptate*, partea I, Iaşi, 1852; partea II, Iaşi, 1853>.

www.dacoromanica.ro

apele gălbinatice ale unui râu; naintaşii trecuse apa prin vad, când deodată, opintindu-se 'n loc, începură a sforăi; ceilalţi cai le urmară pilda şi într'un minut toate hamurile se încurcase; bahmeţii se răsfirau în desghinuri, săreau în două picioare, nechezând speriaţi, cu urechea dreaptă, cu coama sbârlită, nesupuşi frâului, neascultători glasului, stau încordaţi şi nu voiau să ia din loc.

— «Dar, ce, măre, să mai fie şi asta?», strigau unii din drumeţi, neîncercaţi la seama cailor. Or că strechea a dat într'înşii?».

— «Ba aşa's bahmeţii dela noi», răspunse cu mândrie un bătrân lipcan tătar din Bugiac; «au sămânţă de Misir, şi calul dela Misir miroase de departe unde-i vre-un zid părăsit şi sforăe a pustiu, nechează ca de groaza morţii».

Intr'adevăr, pe malul învecinat, printre deşişul mărunt al unui zăvoiu de copăcei, se 'nnălţa pe albăstreala întunecată a cerului, un părete îngust şi negru, cu muchea surpată, cu laturile crăpate, fioros şi cobitor ca urma unui păcat în amurgul conştiinţei. Sgomotul alaiului domnesc deşteptase bufniţele şi liliecii, cari, din crestăturile vechii zidiri, sburau fâlfâind în toate părţile, cu ţipete ascuţite.

«Cruce ajută!» şoptiră slujitorii între sine, căutând să descurce hamurile cailor. «Ce dărâmături să fie astea? Iar vre-o mânăstire pângărită de păgâni, arde-i-ar focul!... Ce ştii?...».

— «Ba-i, pare-mi-se, chiar chindia lui Socol care au ars-o, mai anii trecuţi, pandurii, când au ucis şi pe Radu, feciorul lui... Aşa-i; vorbă e? ia, tocmai aci era, în lunca Motrului. Ci-că, măre, c'a treia zi după ce a dat clădirea pojarului, a ieşit noaptea din pimniţi adânci, o stafie c'o icioană mare săpată în piept şi a apucat ţipând în patru părţi, de unde suflă patru vânturi, şi la răsărit, şi la miezul-zilei, şi la soare apune ş'apoi şi-a ales calea spre steaua nopţii şi s'a dus, măre, s'a dus tot în colo, în fundul iernii, unde's troienii de ninsoare ca munţii...».

— «Vezi d'ia nu s'a mai pomenit de atunci să fie oamenii cu şederea pe locurile acestea! Au băjenărit toţi Rumânii de spaimă!».

www.dacoromanica.ro

— «Auzi, măre bădiță!» adăogiră cu mirare ascultătorii și, fiindcă, în vremea povestirii, hamurile se așezase în bună orânduială, slujitorii apucară caii de dârlog, îi trecură, făcându-și cruce, pe dinaintea dărâmăturilor, și-apoi surugii<i>, plesnind din bice, strigară cu glas ascuțit: «I! hai să meargă!!!» și toată ceata în goana mare porni înainte.

De auzise Chiajna ceea ce se vorbise, cine poate ști? Destul e că chipu-i rămase neclintit, fruntea-i tot încrețită, ochirea-i tot strașnică, dinți-i tot încleștați.

La Cerneți, la Rușava, și apoi la Târgu-Jiului, cercetările sale avură același sfârșit; pretutindeni ea găsi o armonire nepăsătoare din acelea ce zic: «Să n'aibi teamă;», și adesea ascund un jăratic. Se îndreptă apoi spre Vâlcea, ca de acolo să se 'ntoarcă pe sub muscele, la locul unde se adunase la tabără fii<i> săi.

Drumul ce merge prin munți, din Gorj spre Râmnicul-Vâlcei, la depărtare cu vre-o două ceasuri de acest oraș, apucă d'alungul printr'o vale largă, prin care curge, pe o îngustă matcă așternută cu petriș gros, pârâul numit Otăsăul [1]). Ai zice că apele sale limpezii se joacă cu veselie în răsfățate încovoieturi, uneori strecurându-se binișor prin iarba deasă și măruntă a luncii, alteori alergând cu pripă d'a curmezișul văi<i> dela un mal până la altul, ca suveica pe ițele războiului. D'a stânga râului sunt dealuri, pe care cresc amestecați brazi și paltini, frasini și mesteacăni; de cealaltă parte, munți cu înalte piscuri își arată coastele lor aprigi, râpoase și surpate ce se destind ca un vechiu părete de uriași, mâncat de umezeală și de putregaiu.

Intr'o seară, luna înaintând liniștit pe din dosul acelor negre vârfuri sfărâmate, întuneca cu umbrele lor prelungite adânca vale ș'apoi iar, uneori scăpând printre surpături, razele ei sticleau ca pietre scumpe, pe valurile pripite și colcotoase ale micului pârâu.

---

[1]) Acolo s'a zidit mai pe urmă în vale, *Mănăstirea dintr'un Lemn*, și, sus pe munți, Schitul *Surpatele*.

www.dacoromanica.ro

Era liniște pretutindeni când începu a răsuna, cu un vuiet depărtat, treapătul cailor ce purtau și însoțeau rădvanul Doamnei Chiajne.

Un lipcan alerga înainte, ca să cerce drumul și să deschiză calea; calul său, ce în goana mare se așternea drumului ca suflarea de vânt pe iarba de pe câmp, fugea scăpărând din copită și, pe tot minutul, muindu-și glesnele în valuri, străbătea matca șerpuită a Otăsăului. De-odată, la un mal, agerul dobitoc se opri sforăind; iar călărețul, auzind în preajmă-i un geamăt slab și sfârșit, zări sub o rază trecătoare a lunii, chipul sau mai bine umbra unei ființe albe și uscate ce zăcea asvârlită pe malul verde al râulețului. Trupul ei despuiat, ce abia 'l înveleau niște țoale sfâșiate, părea sdrobit; mâinile și picioarele-i slabe și lâncede, căutând poate în răcoarea râului ceva înviere, pluteau pe d'asupra apei, ca frunze 'ngălbinite de toamnă; capu-i obosit căzuse pe pietrișul din matcă și pletele-i răsfirate se scăldau furate de valuri.

Aprodul gonaciu se opri dinaintea acelei iesme ce semăna mai mult cu un morman de oase și îndată în urmă-i sosi tot alaiul domnesc. Toată gloata drumeților, până chiar și Doamna, se coborîră din rădvan și de pe cai și se apropiară de locul unde se afla nenorocita ființă; toți, făcându-și cruce, priveau cu o miloasă spaimă acel trup sfărâmat, în care suflarea semăna cu cea din urmă văpăiere a candelei ce se stinge. Iar ea, dinaintea unei așa sgomotoase adunări, deschise încetinel pleoapele sale afundate: ochii ei mari și holbați se sticliră, cu o nespusă durere, către malul drept al vâlcelei, și trupu-i întreg, prin niște ușoare tresăriturî ale nervilor, părea c'ar vrea, c'ar cere să se tragă spre un loc dorit.

Acel loc era o măgură verde cu muchea lată și rotundă, pe care crescuse din veacuri depărtate, un bătrân stejar, sub al cărui lat frunziș se umbrea tot dealul; nu departe de dânsul, un plop străbun își înălțase spre nori creștetul semeț. Amândoi, ca doi frați sărmani și năpustiți, crescuse singuratici p'acel costiș; amândoi de mari de veacuri se luptase 'mpreună cu criveţele și cu vijeliile; amândoi în sute de rânduri scuturase 'mpreună când

www.dacoromanica.ro

veşcla frunză, când trista zăpadă; amândoi se unise ca să fie în pustiu, lăcaş milostiv al paserilor cerului, umbrar răcoritor al turmelor zăbuşite, adăpost binecuvântat al călătorului obosit!

Spre dânşii acum se îndrepta stăruita dorinţă, suspinul cel din urmă al neputincioasei acele fiinţe.

Un om o luă dar în braţe, şi ceilalţi toţi îl urmară, suind dealul în faţa vechiului stejar: dar cu cât mai mult se apropiau, o zare de lumină neobişnuită, care sub razele lunii creştea ca un luceafăr albicios, ca o pară de foc luminoasă, părea că iese din sânul bătrânei tulpine. O sfântă groază coprinsese toate inimile; dar împinşi ca de o putere, căreia nu-i puteau sta împotrivă, ei înaintau uimiţi de raza lucioasă ce-i trăgea spre sine şi le sorbea vederile. Când ajunseră pe muchea măgurei, drept în faţa stejarului, toate în preajmă erau scăldate în lumină, toate străluceau ca într'o senină vâlvoare; iar în tulpina găunoasă a copaciului, împresurată de raze argintii, domnea ca 'ntr'un cerc de slavă cerească, chipul înegrit al Maicii Domnului, ţinând în braţu-i stâng pe Mântuitorul său Prunc.

— «Maică Preacurată!», strigă atunci pustnica, ce 'n faţa icoanei părea că-şi dobândise un viers ce suna mai tare, mai dulce decât glasurile omeneşti, — «Maică prea curată! Maică fără pată! Tu, care ai încercat numai durerile inimilor lumeşti şi care până acum nu te-ai îndurat a-mi ierta câteva zile răsipite în desmierdările vieţii! Tu care ai privit fără jale sfâşierele inimii mele, când singuru-mi p'această lume şi mult iubitu-mi sprijin a căzut jertfă sub mâna mohorîtă a ucigaşilor! Tu, care m'ai călăuzit prin poteci spinoase, pe sloiuri de ghiaţă, când cu sfânta-ţi icoană în braţe, am colindat, aiurind plaiurile şi câmpiile! Tu, care m'ai adus sub această sfinţită tulpină, într'acest sălbatic sălaş de pustnicie, în care sufletu-mi dăulat şi sdrobit de răstrişte în zadar cată odihna şi pururea, ca o milostenie, îţi cere scurtarea ticăitelor mele zile! Tu, deci, care, şi de am păcătuit, şi de am fost culpeşă ţie, m'ai osândit după mulţimea vinilor mele! Acum, cerească stăpână, inima îmi spune că înduratu-te-ai, însfârşit, de mine

www.dacoromanica.ro

şi ai apropiat ceasul dorului meu!... Acum dar mă 'nchin la poalele tale cu jeluiri, cu rugăminte, cu lăcrimări, nu doară ca să-mi ceiu vre-o cerească răsplată, căci ce va fi partea mea, dincolo de sburd'această lume, e în sânul tău ş'al Domnului şi cu voioasă bucurie îl voi priimi!... ci, Maică milostivă, tu care ai fost mumă ş'ai pătimit de păsul fiului tău, fie-ţi milă şi 'mblânzeşte, alină şi spală orice duh de mânie, în inima mumei ce m'a purtat pre mine, nevrednica, în sânul ei şi la picioarele căreia mă plec acum, ca şi dânsa, cu milostivire ca tine, să uite greşalele nesocotitei sale fiice!... In ceasul acesta, care e al meu cel din urmă, iartă-mă, maică, deşi mult ţi-am greşit eu ţie în vieaţă! iartă-mă căci cu amarnice dureri am ispăşit, vai! şi eu, păcătoasa-mi rătăcire!...».

Rostind cu o cucerită şi 'nfocată căinţă aceste din urmă cuvinte, sărmana pustnică se prăvălise cu fruntea în ţărână dinaintea Doamnei Chiajne.

Acea vedenie strălucitoare a unei sfinte icoane în mijlocul nopţii ş'al pustietăţii, acea dureroasă destăinuire a unei aşa jalnice soarte, acel glas proorocesc ce vestea moartea vecină a fiicei sale, făcură să clipească sub geana încruntată a Chiajnei o umbră de îndurare; dar freamătul milei nu se coborîse încă până în inima-i oţelită, când deodată un nor repede şi negru trecu cobitor peste faţa lunii. Lumina icoanei d'odată se stinse şi întunericul se răspândi jur împrejur.

Cumplita mumă se 'ntoarse atunci cu o fieroasă iuţeală şi grăbind pasul spre vâlcea, strigă c'un glas aspru: — «Nainte, copii!». Vinovatul împietrit în rele fuge chiar şi de umbra mustrării. Intr'o clipă, Chiajna se suise 'n rădvan şi tovarăşii ei, înfioraţi de sunetul oţelit al glasului ei, ajunserse departe, gonind în urma rădvanului, când începură să simţă mustrarea în cugetele lor, biruite de ne 'mblânzita lor stăpână...

. . . . . .

In valea Otăsăului câteva slabe suspine, pierdute printre şuierătura frunzelor ce se legănau în adierea dimineţii, dovediră suferinţele

www.dacoromanica.ro

cele din urmă ale nenorocitei pustnice. Muritoarele despuieri ale domniţei Ancuţe, căzute chiar la poalele sfintei icoane, în sălbatica chilie ce-şi găsise ea, în scorburea străbunului stejar, fură acoperite de frunzele ce le spulberă crivăţul de toamnă.

. . . . . .

Mulţi ani în urmă ciobanii găsiră tot acolo icoana Maicii Domnului ce se zice a fi una din cele şapte de Luca Evanghelistul zugrăvite, şi chiar în tulpina bătrânului copaciu, ei scobiră bisericuţa cea veche a mănăstirii zisă « dintr'un lemn »[1]).

. . . . . .

* * *

Pe când Doamna Chiajna îşi urma ispititoarea colindă peste Olt şi prin Ţara de Sus, tinerii ei feciori domneşti, însoţiţi unul de oaste pământeană şi de ajutorinţe ungureşti, altul de Turcii ce i se dase, ca să-l aşeze pe scaunul năzuit al Moldovei, se întâmpinase în ocolul Focşanilor şi se lăsase cu taberile lor amestecate la satul Săpăţeni pe lunca înfrăţitoare a Milcovului[2]). Doamna mumă îi ajunse acolo, purtând în sufletu-i smăcinat o îngrijată presimţire care, sub aspra-i fălnicie, se vădea printr'un neastâmpăr fioros. Ea căta în zadar să-şi potolească neodihna cu nădejdea isprăvilor viitoare; oştirile împrejuru-i, multe şi vegheate, i se păreau molatice şi nevoioase. Un neîncetat susur de tainică trădare îi şoptea la auz; mintea-i se muncea cu tot felul de bănuieli. Ziua ea colinda fără repaos tabăra, vrând să încerce credinţa ostaşilor, să învie, ca odinioară, bărbăţia în inimile lor; dar iasma neîncrederii o urmărea pretutindeni şi viersul îmbolditor îi pierea pe buză; apoi iar în tăcerea nopţii, în veci deşteaptă şi frământată de griji, ea trăgea cu urechea la strigările prelungi ale străjilor depărtate

[1]) Tradiţiunea zice că icoana cea mare dela *Mânăstirea dintr'un Lemn* a fost de mai multe ori mutată şi s'a întors singură la locul unde era clădită mănăstirea.

[2]) <Cronicarul Anonim, *<op. cit.* ibid. p. 275> Constantin Căpitanul *<op. cit.* ibid., p. 214>.

www.dacoromanica.ro

şi adesea, coprinsă de o nedumerită temere, alerga să pândească la perdeaua corturilor, unde se odihneau, în visuri de isbândă, fii<i> săi, uneltele nesăţioaşei sale mândrii.

Din potrivă, aceşti doi tineri, bizuindu-se cu încredere pe reazimul lor ostăşesc, pe părtinirea soartei şi pe toate voioasele închipuiri ale juneţei lor, petreceau zilele în vesele ospeţe, benchetuind cu boiarii şi purtătorii oştii lor şi gata a purceda asupra lui Ioan Vodă, dacă nu i-ar fi amânat din zi în zi îngrijatele presimţiri ale Doamnei, mumei lor.

Intr'astfel de felurite aplecări se afla tabăra frăţească a fiilor lui Mircea, când sosi ştirea cum că boierii moldoveni, temători a se vedea pe viitor înstrăinaţi de la mila noului Domn, ar fi hotărît să părăsească relei sale soarte pe vechiul lor stăpânitor şi are să vină, mânaţi de Dumbravă Vornicul, ca să se închine lui Pătru-Voievod [1]). Această veste umplu tabăra de bucurie; cu nădejdea viitoarei împăciuri, străjile se ridicară, vegherea se desfiinţă, caii se sloboziră la păşune, armele se aşezară în snopi; toate se pregăteau pentru o obştească înfrăţire. Doamna Chiajna însă, care nu privise cu suflet liniştit acea nesocotită răsipire a tuturor mijloacelor de o grabnică apărare, cu cât se apropiau Moldovenii, mai cu dinadinsul stăruia ca tinerii Domni să se ţină în laturi cu bună şi sdravănă pază.

Norocul lor voi ca, înduplecaţi de nepregetata rugăciune a mumei lor, dorinţa aceşteia să fie împlinită şi ca dânşii amândoi să lipsească din cortul lor, în ceasul când Moldovenii se iviră dinaintea taberei munteneşti.

Intr'adevăr, Dumbravă Vornicul descălică în faţa şatrei domneşti, însoţit d'o gloată năpraznică de boieri şi de slujitori, purtând nu veşminte de sărbătoare, nici zâmbetul smerit al supunerii, ci podoaba oţelită a unei zile de harţă şi semeaţa căutătură a unei biruinţe lesnicioase.

---

[1]) Cronicele româneşti: <Constantin Căpitanul, *op. cit., ibid.* p. 213 — Cronicarul Anonim, *op. cit., ibid.* p. 275>.

www.dacoromanica.ro

Osebit de aceea se zărea în depărtare oştiri numeroase, care, după caii lor mărunţei şi păroşi, după largii lor şalvari roşii, după chiverele lor ţuguiete, după cântările prelungite şi după naltele lor suliţe ce luceau la soare ca spicurile pe holdă, lesne se cunoşteau că sunt pâlcurile de Cazaci, venite sub povăţuirea lui Sfirski, în ajutorul lui Ion-Vodă [1]).

Chiajna, care 'ntr'această grea prilejire, ştiuse a întipări pe chipu-i făţarnic o senină şi rece mândrie, adăsta pe boicrii moldoveni într'un falnic cort rotat de covor alb, cusut cu fir şi legat jur împrejur cu ţăruşi polciţi.

Dumbravă Vornicul intră în fruntea tovarăşilor săi; el era un voinic nalt şi spătos, purtând o ţurcă de blană flocoasă ce ascundea capu-i ras, din creştetul căruia o singură şuviţă de păr atârna în jos pe ceafa-i lată şi vânoasă; era îmbrăcat cu un mintean de urs lăţos şi 'ncins cu o curea, de care sta aninată o ghioacă năstrujită cu dinţi de fier, adevărat baltag de uriaş:

— «Unde's puii de năpârcă?...» strigă el cu glas răguşit, intrând în cort cu mâna în şold. «Li-a sosit ceasul peirii! halal di ei, fărtaţi!».

— «Pare-mi-se că 'n beţie ţi-ai pierdut cumpătul vorbii, jupan Vornice»; rosti Doamna înstrunându-şi mânia, «ori pe semne c'ai mintea ca de prunc într'atâta trupeşie?».

— «Taci, muiere; nu bârfi!», răspunse Dumbravă, «nu doară c'aţi socoti voi că-i Moldova ţară di jac, să ni gioace ca pi urs o mişa pripăşită pi la Munteni şi doi feciori di lele fărmecaţi, doi lângăi nătângi ce li pute botu a lapte?... N'avem noi nevoie di domn Muntean, Munteanul îi om viclean; nu i ca Moldoveanul ortoman, şi dănos la mână şi la suflet fălos [2])... Hai! voinici, drăguţii mei, daţi năvală di mi-i prindeţi şi mi-i legaţi colea cot la cot să-i ducem poclon lui Ioniţă Vodă, ca doui berbecei di Armindean!» [3].

---

[1]) Vornicul <Grigorie>, Ureche, *Domnii Ţerei Moldovei şi viaţa lor*, cap. XXVII în M. Kogălniceanu, op. cit. p. 190—196.

[2]) Din *balada* <Român> *Grue* † Grozăveanu † <*Grozovanu*, în V. Alecsandri, *op. cit.*, partea I, p. 22>.

[3]) Sărbătoarea dela 1 Maiu.

www.dacoromanica.ro

«Câni neruşinaţi, liftă rea!...» strigă Chiajna, spumegând de turbare; dar Dumbravă nu-i dete vreme să urmeze zadarnicelc-i sudălmi, ci, desprinzând ghioaca dela brâu, o 'nvârti de câteva ori cu braţu-i vârtos ş'apoi, glăsuind şi un groaznic blăstem, o asvârli drept în capul înfuriatei Doamne.

Chiajna căzu răsturnată pe spate ş'atunci îndată, cu ochii sângeraţi, cu fălcile căscate, încercă să se ridice în genunchi, să se sprijine pe palme, să rostească un cuvânt; dar abia putu să iasă din gâtleju-i năbuşit, vorbele: — «Domnii! feciorii mei!» ş'o înecă sângele ce curgea şiroaie din tot capu-i găurit de ţinte. Trupu-i se svârcoli de scrâşniri de dinţi, săltă încă de câteva ori, se rostogoli cu creştetul în ţărână, se sgârci şi se întinse în câteva încordături dureroase, ş'apoi căzu înţepenit într'o baltă de sânge.

In vremea aceasta Moldovenii şi Cazacii deteră jaf taberei româneşti; fugeau Muntenii care unde putea. Alexandru Vodă nimeri să scape la cetatea de Floci; Pătru se opri din fugă la Brăila. Ion Vodă intră în Ţara Românească şi făcu Domn pe un Vintilă; dar peste câteva luni, soarta se schimbă. Ion Vodă muri robit la Turci; Alexandru îşi dobândi iarăşi tronul şi Pătru Şchiopul domni la Moldova lăudat şi iubit de toată obştea [1]).

Bucureşti, 1860.

[1]) **Constantin Căpitanul** <*op. cit.*, ibid. t. I, p. 214> — <Gh.> Şincai <*op. cit.*, vol. II, pp. 227—229> — <I. Chr.> Engel <*op. cit.*, vol. I, p. 224> ş' alţii.

www.dacoromanica.ro

Desen de pe coperta (față) ediției dela 1874 din Pseudo-Kinigheticos.

www.dacoromanica.ro

ΨΕΥΔΟ-ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΟΣ

EPISTOLĂ

SCRISĂ CU GÂND SĂ FIE PRECUVÂNTARE LA CARTEA

«MANUALUL VÂNĂTORULUI»

www.dacoromanica.ro

ΨΕΥΔΟ-ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΟΣ

Domnului C. Cornescu.

Amice,

Când mi-ai dat mai întâi să citesc manuscriptul tău, intitulat «Manualul Vânătorului», *ai arătat dorința ca să-i fac eu o precuvântare. Mai apoi ți-ai luat seama și m'ai scutit de această măgulitoare sarcină.*

In cazul din urmă, rău nu te-ai gândit, căci eu, după ce am răsfoit cartea ta, m'am luat în adevăr cu plăcere de pe urmele tale de vânător; dar, pe când tu te ocupai cu gravitate a-ți alege cea mai bună pușcă, a o încărca cu cea mai potrivită măsură, a o îndrepta după cea mai nimerită linie; pe când tu dresai, de mic și cu minunată răbdare, pe prepelicarul tău ca să asculte la semnalele consacrate: Pst! Pil! și Aport!: *pe când tu în fine studiai cu luare aminte caracterele fizice și etice ale celor mai obișnuite subiecte însuflețite de vânătoare, eu, ca un nevânător ce sunt, m'am apucat să colind răstimpii și spațiile, căutând cu ochii, cu auzul și cu inima, priveliști, răsunete și emoțiuni vânătorești.*

Colindând m'am rătăcit, și iată-mă abia acum ajuns din fantastica-mi călătorie, cu un sac, așa îngreuiat de tot felul de petice și de surcele, adunate de pretutindeni, încât nu mai cutez, Doamne ferește! nici chiar eu însumi să-l arunc în spinarea Manualului *tău.*

www.dacoromanica.ro

Am luat dar pretenţioasa hotărîre a le deşerta într'un volum osebit, ce-l voiu tipări numai pe seama lor, şi care, subt un titlu pedantesc şi arhaic, spunând vânătorilor numai lucruri ce sânt cu totul de prisos artei lor, va întocmi un fel de Fals Tractat de Vânătorie, *Ψευδοκυνηγετικὸς, în opoziţiune făţişă cu* Manualul *tău, care, deşi mai scurt, este însă fără îndoială cu mult mai folositor celor cari vor să înveţe ceva cu temeiu.*

Dar mai înainte de a pune sub tipar, m'am simţit, amice, ca şi dator să-ţi trămit ţie prinosul acestui vraft de pagine manuscrise, pe care, bune sau rele, le datorez numai primului tău îndemn amical.

Priimeşte-le precum îţi vor plăcea; dar crede totuşi, că — deşi îţi vin acum cam ca fuiorul popii — ele purced dintr'o afectuoasă pornire a celui care de mult este

al tău bun prieten

ODOBESCU

Bucureşti, 7 Mai 1874.

COPRINSUL

I. Să mă încurc oare şi eu în calea vânătorilor? — Cartea ta şi Precuvântarea mea.— *Utile dulci* sau Sosii şi d-l Socec.— Ce zice Nimrod despre podagra mea.— Arcadia pe câmpul Bărăganului.— De la moş Doru, drept în pustii.— La conac! — Vai de bietul Gogoli, ce era să paţă!

II. Ţiganii de zestre.— *Grives en caisse.*— Disertaţiune filologică, îmbâcsită cu erudiţiune.— 1000 galbeni venit pe an.— Graurii ştiu franţuzeşte mai bine decât d-l Littré! — Din fabulele lui Lafontaine până în pădurile Rusiei.— « Amărîta turturea, of! sărmana, vai de ea! »

III. Pentru ce poetul Lucreţiu ştie mai bine seama cârmuirii decât stăpânirea noastră.— *Chiau! Chiau!* prin pădure.— Unde ne acăţăm de coada cânelui.— Braşoave şi palavre vânătoreşti.— De ce vulpea are coada lungă şi ursul n'are de loc?

IV. D'aş şti şi eu carte câtă ştia răposatul Lessing! — Ditirambă în onoarea Artemidei.— Bine trăia Diana la curtea lui Henric de Valois.— Cuvioasa gravură nemţească. — *Κυνηγετικός*, salată eleno-latinească.— Sfârşim tot la coadă.

V. Iată-ne acum şi în Roma! — Mai mare ruşine pentru cot-cogea-mi-te Impărat! — Sculptura istorică pe arcul de triumf a lui Traian.— Platon şi

www.dacoromanica.ro

Xenofon ne poftesc la vânătoare. — Tren de plăcere prin epoca glaciară.— Faraoni vânători.— Păcat că Guilom Tell vorbea nemţeşte.— Dela capra-neagră la iubită şi vice-versa.— Poemă câmpulungeană.

VI. Cum se pricepeau să cânte la vânătoare: Rossini şi Haydn, Méhul şi Weber.— *Tonton, tonton, tontaine, tonton!* — Duşmănia literară sau efecte intuitive şi anacronistice ale Chambertinului dela *Café-Anglais*, asupra poeziei române.— Trecem dincolo de Bagdad.— Concert simfonic pe apă şi pe uscat, dat mistreţilor şi cerbilor de Şahul Persiei Khoşru Anuşirvan.

VII. *Ζωγραφία* privită din punctul de vedere al teoriilor lui Darwin.— Amor şi vânătoare! — Cum se îngropau la Roma urmaşii bietului Ovidiu, răposat ca vai de dânsul, cam pe la Kiustengè.— Pustia de oglindă, multe rele face! Rubens n'a fost vânător, dar Horace Vernet fără îndoială.— *Filozofia absolută* a esteticei vânătoreşti.— Italia ne-a cam dat de ruşine.

VIII. Bibliografie cinegetică a secolului de mijloc.— Inşiră-te mărgărite artistic şi vânătoresc.— Mistreţul de Snyders.— Wouwerman şi calul bălan.— Văzut-ai la Luvru pe *Bonne*, *Nonne*, şi *Ponne*, sau pe *Mitte* şi *Turlu*, adică pe Desportes şi pe Oudry? — Prinţişorii nemţi de mult visau a Versallia.— Ridinger şi babiţa.— Tot Ridinger şi marchizul de Carabas.— Tot Ridinger şi Sir Edwin Landseer.— Cum te dau de gol băieţii dela noi. — Cum umblu eu să te aduc pe tine a deveni un sportman fashionabil.

IX. « La Carpaţi mi-am adus jalea! ».— Poezie prelinsă şi dichisită.— Prepelicarul în geantă şi bicaţina în vânt.— Literatura cinegetică a Muscalilor.— Tiroleză fără acompaniament de muzică.— Steeple-chase sistematic d'a-curmezişul artelor vânătoreşti.— Uf! să răsuflăm un moment sub umbrarul lui Kyr Ioniţă Buzdrună.

X. Incă un hop! — Sus pe plaiul Buzăului.— Studiu antropologic, lexicografic şi moral asupra locuitorilor din comuna Bisoca.— Basmul cu Fata din piatră şi cu Feciorul de Impărat, cel cu noroc la vânat.— Vultur, dihor şi râs, sau zamfir, smarand şi rubin.— Câte se pot întâmpla unui Neamţ dacă nu pricepe româneşte.

XI. La cotul munţilor. — Tot basmul cel cu Fata din piatră şi c. l. — Porumbiţa şi mărgăritarul.— Ce au spus despre munţii Năculele dela obârşia Râmnicului, Caiu Valeriu Catul, François Villon, autorul anonim al Romancerului del Cid Campeador şi mulţi alţii.— Iepurii din *Codicele civil* şi cei din *Dictionariulu Academicu*.— Ne luăm ziuă bună în tinda d-lui Sterie, arendaşul dela Bisoca.— *Post-scriptum* unde se spune ceea ce n'a ştiut să spună răposatul C. Negruzzi, în statistica ce a făcut lupilor din Moldova.

XII. Capitolul cel mai plăcut pentru cititor.

www.dacoromanica.ro

DIFFICILES NUGAE

I

Ai voit, amice, ca mai nainte de a o tipări, să citesc eu, în manuscript, cartea românească ce tu ai compus sub titlul de «*Manualul vânătorului*» şi , după citire, să-mi şi dau părerea asupră-i.

Pentru atâta încredere, nu am cum să-ţi mulţumesc; dar, teamă mi-e că, acordându-mi *mie* o aşa amicală şi linguşitoare precădere, n'ai nimerit tocmai bine, o iscusite vânătorule!

Oare nu ştiaui sau că ai uitat cum că la vânătorie, ca şi la multe altele, eu mă pricep cam tot atâta precât se pricepea vestitul ageamiu, carele, văzându-se luat în răspăr de babele satului, pentru izbânzile ce făcuse cu puşca dimineaţa, în bătătură, se apăra în dulcea limbă a poeziei şi ţinea una că:

De e curcă,
Ce se 'ncurcă,
La revărsatul zorilor,
In calea vânătorilor?

Istoria nu adauge mai departe dacă păgubaşele s'au mulţumit numai cu această armonioasă desdăunare, precum, în altă împrejurare, fusese silit să facă simigiul cel cu tocmeala, care, pentru plăcintele mâncate, rămase bun plătit numai cu cânticelul dascălului Caracangé:

Deschide-te punguliţă,
Să plăteşti plăcinţelele;

cânticel care, fără îndoială, este, în privinţa regulelor prozodice, cu mult mai prejos de ingenioasa improvizaţiune a vânătorului de curci.

Vezi să nu paţi şi tu ca simigiul şi de unde, cu drept cuvânt, te aşteptai să fii răsplătit, chiar dela început, prin laude meritate, pentru toate cercetările serioase, pentru toate observaţiunile adânci, pentru toate ostenelile ce ai depus în opera ta, să nu capeţi dela

www.dacoromanica.ro

mine decât un *enconion*, fluturatic şi fără temeiu, psalmodiat şi acela pe drâng sau cântat din frunză.

Dreptul lui Dumnezeu, în asemenea caz şi adică dacă critica mea va fi, — precum este şi lesne de prevăzut, — nedemnă şi nepotrivită pentru scrierea ce a provocat-o, ruşinea va rămânea numai pe seama mea, căci este drept ca fiecare să poarte ponosul faptelor şi ziselor sale, şi nu numai vânătorii ştiu cum că « toată pasărea pe lume, după limba ei piere ».

Fie acestea zise din capul locului, ca nu cumva să se întâmple ca, vreunui cititor, scârbit îndată de urîtul precuvântării, să-i vină răul gând de a lepăda cartea ta din mână, mai 'nainte chiar de a fi intrat în materia ei, tratată cu seriozitate şi cu ştiinţă de cauze, de către conştiinciosul autor.

Mă grăbesc a declara că acel cititor va fi adevăratul păgubaş, căci dacă nu ştie regulele vânătoriei mai bine decât mine şi voieşte cu toate acestea să le înveţe, el pierde cea mai bună ocaziune de a se instrui, citind o carte plăcută, în care formulele costelive ale mecanicei şi reţetele greţoase ale medicinii veterinare sunt mai peste tot locul foarte bimişor furişate printre o mulţime de noţiuni istorice, de povăţuiri înţelepte şi de fapte interesante care pot să placă şi să folosească oricărui cititor.

Ca să fiu dar drept şi să te pun îndată la adăpost despre orice neajunsuri ar putea să-ţi vină după urma cuvintelor mele, recunosc, iubite autorule, că, deşi tu n'ai avut de gând, ca liricul nostru strămoş Oraţiu, să arăţi poeţilor din viitorime poteca cea bună, însă tot ai ştiut, chiar şi în materie de vânătorie, să urmezi părinteştile lui poveţe, luând drept deviză tăcută a scrierii tale, faimoasele lui versuri din *Arta Poetică* [1]):

> Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci,
> Lectorem delectando, pariterque monendo [1]).

---

[1]) *Horatii* Ars poetica, v. 343—44.

« Toată aprobarea o capătă acela care întruneşte folosul cu plăcerea. Desfătând pe cititor şi instruindu-l totdeodată ».

www.dacoromanica.ro

Iţi urez că să se poată aplica cărţii tale şi exametrii următori, în care sper că d. Socec, carele în asemenea caz ar priimi desigur să-ţi fie editor, nu va fi supărat a se vedea înlocuind, chiar cu prejudiţiul regulelor prozodiei latine, pe anticii domniei sale quasi-omonimi şi colegi în librărie, fraţii Sosii din Roma:

Hic meret aera liber *Socecio* hic et mare transit
Et longum noto scriptori prorogat aevum [1]).

Dar de vreme ce, pornindu-mă a-ţi vorbi despre vânătoare, mă văz fără veste pribegind pe răzoarele literaturii, mulţumeşte-te, te rog, amice, ca, în loc de o analiză scrupuloasă a *Manualului* tău, în loc de o apreţuire a meritelor ce el va şti neapărat şi cu mai bun succes să destăinuiască la ochii oamenilor de ştiinţă şi de specialitate, într'un cuvânt, în loc de ceea ce mi-ai cerut, mulţumeşte-te, zic, să-ţi spuiu aci numai, în ce chip, cum şi ce fel, imaginaţiunea, sufletul şi mintea mea au putut aievea să-şi însuşească plăcerile şi farmecul artei pe care tu, cel dintâiu, o predai astăzi cititorilor români, înjghebată în regule mai mult sau mai puţin riguroase.

Dacă chiar în anii tinereţii, pe când trupul — *la bête (vita)*, cum zice Xavier de Maistre, — s'avântă mai lesne după sburdările inimii, dacă pe atunci chiar, gusturile-mi stătătoare şi trândava-mi fire nu m'au iertat să deviu vânător, apoi d'acum înainte ce speranţă să-mi mai rămână? mai ales când, pe toată ziua, junghiurile în picioare şi podagra îmi chezăşuesc pentru restul vieţii cea mai nerevocabilă patentă de incapacitate în deprinderile sprintene şi obositoare ale vânătoriei.

Vorbă curată! nici un al doilea Nimrod, vânătorul biblic, nici un al doilea Sfânt-Hubert, vânătorul minunat al Creştinilor, eu unul n'am să mă fac. Trebue să renunţ cu totul la aşa falnice năzuiri, şi chiar dacă deasa citire a cărţii tale ar aprinde în mine un asemenea dor semeţ, nevoia ar cere ca să-l potolesc îndată şi să

[1]) *Idem*, <Ars poetica>, v. 345—46:
« Acea carte produce bani lui Socec; ea trece şi peste mări
Şi prelungeşte în secoli îndelungaţi, numele vestit al scriitorului ».

www.dacoromanica.ro

mă hotăresc a rămânea şi în viitor, din ceata acelora cari, când văd cloşca păscând bobocii de raţă pe malul bălţii, se miră zicând:

Să fie raţă? — Mă-sa găină!
Să fie găină? — Botul lătăreţ.

Dar însă şi eu am crescut pe câmpul Bărăganului! *Et in Arcadia ego!* Şi eu am văzut cârdurile de dropii, cutreierând cu pas măsurat şi cu capul aţintit la pază, acele şesuri fără margine, prin care aerul, răsfirat în unde diafane subt arşiţa soarelui de vară, oglindeşte ierburile şi bălăriile din depărtare şi le preface, dinaintea vederii fermecate, în cetăţi cu mii de minarele, în palate cu mii de încântări.

Din copilărie şi eu am trăit cu Tămădăienii, vânători de dropii de baştină, cari neam de neamul lor au rătăcit prin Bărăgan, pitulaţi în căruţele lor acoperite cu covergi de rogojină şi, mânând în pas alene gloabele lor de căluşei, au dat roată, ore, zile şi luni întregi, împrejurul falnicilor dropioi, — cărora ei le zic *Mitropoliţi*, — sau când aceştia, primăvara, se înteţesc în lupte amoroase, sau când toamna, ei duc turmele de pui să pască ţarinele înţelenite.

Eu n'am uitat nici pe răposatul Caraiman, veselul şi priceputul Staroste al vânătorilor Tămădăieni, carele putea să înghiţă în largile sale pântece atâtea vedre cât şi o butie dela Dealul Mare, nici pe iscusitul moş Vlad, în căruţa căruia ai adormit tu adesea, pe când el, cu ochi de vulpe, zărea creştetul delicat al dropiei mişcând printre fulgii coliliei, nici pe Bietul Gheorghe Giantă, cel care, cu o rugină de puşcă pe care orice vânător ar fi asvârlit-o în gunoiu, nemerea mai bine decât altul cu o carabină ghintuită şi care pe mine, nemernicul, m'a adus de multe ori, cu vânat, la conacul de amiazi.

In cartea-ţi plină de regule tehnice şi de învăţături doctrinarii tu vorbeşti, amice, cu dispreţ superb despre toate acele petreceri cinegetice, în care vânătorul n'are nevoie să umble pe jos, să caute vânatul ajutat de cânele său şi să lovească fiara sau pasărea în fugă ori în sbor. Nu tăgăduesc; în principiu trebue să aibi dreptate.

www.dacoromanica.ro

Dar ce-i faci firii? căci mie unuia, dacă cumva mi-a plăcut vreo vânătoare, apoi a fost tocmai din acelea în care picioarele şi mânile au mai puţin de lucrat.

Şi 'n adevăr, să şedem strâmb şi să judicăm drept: oare ce desfătare vânătorească mai deplină, mai neţărmurită, mai senină şi mai legănată în dulci şi duioase visări, poate fi pe lume decât aceea <pe> care o gustă cineva când, prin pustiile Bărăganului, căruţa în care stă culcat abia înaintează pe căi fără de urme? Dinainte-i e spaţiul nemărginit; dar valurile de iarbă, când înviate de o spornică verdeaţă, când ofilite sub pârlitura soarelui, nu-i insuflă îngrijarea nestatornicului ocean. In depărtare, pe linia netedă a orizontelui se profilează, ca moşoroaie de cârtiţe uriaşe, movilele, a căror urzeală e taina trecutului şi podoaba pustietăţii. De la movila Neacşului de pe malul Ialomiţei, până la movila Vulturului din preajma Borcei, ele stau semănate în prelargul câmpiei, ca sentinele mute şi gârbovite subt ale lor bătrâneţi. La poalele lor cuibează vulturii cei falnici cu late pene negre, precum şi cei suri, al căror cioc ascuţit şi aprig la pradă răsare hidos din ale lor grumazuri jupuite şi golaşe. E groaznic de a vedea cum aceste jivine se răpcd la stârvuri şi se îmbuibă cu mortăciuni, când prin sohaturi pică de bolesne câte o vită din cirezi!

Dar căruţa trece în lături de acea privelişte scârboasă; ea înaintează încetinel şi rătăceşte fără de ţăl, după bunul plac al mârţoagelor arominde sau după prepusul de vânat al Tămădăianului căruţaş.

De cu zorile, atunci când roua stă încă animată pe firele de iarbă, ea s'a pornit dela conacul de noapte, dela coliba unchiaşului *mărunt*, căruia 'i duce acum *dorul*, Bărăganul întreg [1]) — şi tocmai când soarele e deasupra amiazului, ea soseşte la locul de întâlnire al vânătorilor. Mai adesea, acest loc e o cruce de piatră, strâmbată din piua ei, sau un puţ cu furcă, adică o groapă adâncă de unde se scoate apă cu burduful. Trebue să fii la Paicu, în gura

[1]) Aluziune la cârciuma unchiaşului poreclit *Dor-Mărunt*, împrejurul căreia s'a întemeiat un sat: acolo trăgeau mai adesea vânătorii din Bărăgan.

www.dacoromanica.ro

Bărăganului, sau la Cornăţele, în miezul lui, ca să găseşti câte o mică dumbravă de vechi tufani, sub care se adăpostesc turmele de oi la poale, iar mii şi mii de cuiburi de ciori printre crăcile copacilor. In orice alt loc al Bărăganului, vânătorul nu află alt adăpost, spre a îmbuca sau a dormi ziua, decât umbra căruţei sale. Dar ce vesele sunt acele întruniri de una sau două ore, în care toţi îşi povestesc câte izbânzi au făcut sau mai ales erau să facă, cum i-a amăgit pasărea vicleană; cum i-a purtat din loc în loc şi cum în sfârşit s'a făcut nevăzută în sboru-i prelungit.

După repaos, colinda prin pustii reîncepe cu aceeaşi plăcere. Vânătorul, împrospătat prin somnul, prin mâncarea şi prin glumele dela conac, se aprinde din nou de ispita norocului; el cu ochii caută vânatul, cu gândul sboară poate către alte doruri; dar simţirile-i sunt în veci deştepte; inima-i vegheată este mereu în mişcare şi urîtul fuge, fuge departe, dincolo de nestatornica zare a nemărginitei câmpii.

Când soarele se pleacă spre apus, când murgul serei începe a se destinde treptat preste pustii, farmecul tainic al singurătăţii creşte şi mai mult în sufletul călătorului. Un susur noptatic se înalţă de pre faţa pământului; din adierea vântului prin ierburi, din ţârâitul greierilor, din mii de sunete uşoare şi nedesluşite se naşte ca o slabă suspinare ieşită din sânul obosit al naturii. Atunci, din nălţimile văzduhului, sboară, cântând ale lor doine, lungi şire de cocori, brâne şerpuinde de acele pasări călătoare, în care divinul Dante a întrevăzut graţioasa imagine a stolului de suflete duioase, de unde se desprinde, spre a-şi deplânge restriştea, gingaşa lui Francescă:

E come i gru van cantando lor lai,
Facendo in aer di sè lunga riga;
Così vid'io venir traendo guai
Ombre portate dalla detta briga [1])

[1]) Dante, *Divina Commedia. L'Inferno*, cant. V <v. 46—49>:
Şi precum cocorii merg cântând ale lor doine
Făcând prin aer din sine lungi şire,
Aşa văzui viind, trăgând vaiete,
Umbre purtate de pomenita suflare».

www.dacoromanica.ro

Dar câte una, una, căruţele sosesc la târla sau la stâna, unde vânătorii au să petreacă noaptea; un bordeiu acoperit cu paie, — trestia şi şovarul sunt scumpe în Bărăgan, — câteva saiele şi olumuri pentru vite, o ceată de dulăi ţepeni lătrând cu învierşunare şi 'n toată împrejmuirea un miros greu de oaie, de ceapă şi de rachiu, iată adăpostul şi straja ce le poate oferi baciul dela Rădana sau cel dela Renciu. Din acestea cată vânătorii să-şi întocmească culcuş şi cină, dacă cumva n'au grijă a-şi aduce aşternut şi merinde în căruţe. Pe când însă, pe sub şure şi la vatra bordeiului, ospăţul şi paturile se gătesc, după cum pe fiecare 'l taie capul, limbile se desmorţesc şi prin glume, prin râsuri cu hohote, ele răscumpără lungile ore de tăcere ale zilei.

Spune tu ce vei voi despre superioritatea vânătoarei cu prepelicarul şi despre plăcerile inteligente şi alese ce resimte omul în unica societate a unui câne dresat după regulele artei; cât despre mine eu rămâiu tot bine încredinţat că cele mai dulci mulţumiri ale vânătoarei sunt acelea în care trupul nu se află osândit la pedeapsa jidovului rătăcitor şi apoi încă acele care izbucnesc cu veselie printre nişte buni tovarăşi, întruniţi la un loc după o zi petrecută în emoţiuni izolate.

Dar *chiar şi în căruţă, vânatul* oboseşte.
Şi dup'o cină scurtă şi somnul a sosit [1]).

Vânători şi căruţaşi, mârţoage şi dulăi, culcaţi, toţi la pământ, dorm acum duşi, la târlă!... « Singure, stelele nopţii se uită de pe cer la dânşii; ei aud cu urechile toată acea nenumărată lume de insecte ce se strecoară prin ierburi, ţiuind, scârţâind, fluierând, şuierând şi toate acele mii de glasuri se 'nalţă cu răsunet potolit în tăria nopţii, se limpezeşc în aerul ei răcoros şi leagănă în somnie

[1]) Eliad zice în « *Sburătorul* » său <în «Curierul Românesc» din 4 Februarie, 1844>.

« Dar câmpul şi argeaua săteanul oboseşte.
Şi dup'o cină scurtă şi somnul a sosit ».
<v, 65—66>.

www.dacoromanica.ro

auzul lor aromit. Când însă vreunul se deşteaptă şi clipeşte ochii, câmpia i se înfăţişează luminată de scânteile strălucitoare ale licuricilor; uneori cerul se încinge pe alocurea în depărtare, de o vâlvoare roşiatică, provenită din pârjol şi un stol întunecos de pasări se strecoară prin noapte...».

Mă opresc, căci mi se pare că, fără ştirea lui Dumnezeu şi a cititorilor, am început să traduc descrierea stepei malorosiene, una din paginile cele mai minunate din minunatul romanţ istoric: *Taras Bulba*, de N. Gogoli, scriitor rus carele, de nu mă înşel, a scris el mai întâi, pe ruseşte comedia «*Revizorul general*». Aş transcrie aci cu plăcere toată acea încântătoare descripţiune; ca şi Gogoli, într'o pornire de drăgăstos necaz, aş sfârşi şi eu zicând: «Dracul să vă ia, câmpiilor, că mult sunteţi frumoase!»[1]). Dar atunci ce s'ar mai alege din descrierea Bărăganului, pe care m'am încercat de a o face eu româneşte?

Las dar pe Gogoli într'ale sale, că mi-e teamă să nu mă prea dea de ruşine...

Dar ce făcui, vai de mine! Am uitat cu totul că este acum admis în radicalele principii de suprem şi absolut patriotism român că, de vreme ce Muscalii trebuesc în genere priviţi ca inamici şi rău voitori ai naţionalităţii noastre, să ne dispensăm cu totul de a numi, ba chiar să ne şi impunem datoria de a desfigura pe autorii lor, de câte ori binevoim a-i traduce, a-i imita, sau a-i localiza. Prin aceasta chiar le facem prea multă onoare!

Vous leur fîtes, seigneur,
En les croquant, beaucoup d'homeur[2]).

---

[1]) «Чертъ васъ вазьми степи какъ вы хороши!». Romanţul Taras Bulba este o admirabilă descriere a vieţii Cazacilor Zaporojeni, cari au jucat un aşa mare rol în istoria Ţărilor Române sub domniile strălucite a lui Matei Basarab în Ţara-Românească şi a lui Vasile Lupu în Moldova.

[2]) La Fontaine, ‹*Les Fables*, Paris, 1678—1679, livre VI-e,› *Les animaux malades de la peste:* ‹v. 37—38›:

«Păpându-i, le-ai făcut, stăpâne, multă onoare!».

www.dacoromanica.ro

II

Eram băiat de vreo treisprezece ani când am învățat să dau cu pușca; — mărturisesc însă că de atunci n'am mai făcut niciun progres în această artă; ba chiar aș putea zice din contră! — Însoțisem pe tată-meu la băile dela Balta-Albă, unde se adunase în acel an sarea și marea, precum a și povestit-o cu atâta spirit, d. V. Alecsandri [1]), pe carele atunci, acolo, pentru prima oară l-am zărit; domnia-lui tânăr, vesel și încă de atunci cunoscut prin farmecul neaoș-românesc al muzei ce-l inspiră, eu copilul, crezând că tot ce sboară se mănâncă.

Locuiam într'un sat de pe malul stâng al Buzăului, la Grădiștea, tot într'o casă cu bătrânul colonel Enghel, acela carele, prin buna sa inimă, prin vioiciunea glumeață a caracterului său și prin pocita șocățiе a vorbirii sale românești, a lăsat plăcute și vesele suvenire printre subordonații lui, acum toți veterani ai oștirii; polcovnicul Enghel, care, luând de soție pe o cocoană româncă a cărei bogată zestre coprindea o laie de robi țigani, zicea nevestei, de câte ori se întâmpla să moară vreunul din acești nenorociți: « Plinci Anicuța 'l *meu!* a murit la *dine un sestre!*

Colonelul Enghel îmi dărui o pușcă cu două țeve, scurtă și ușoară, croită și cumpănită chiar după trupul și după puterile mele; el mă învață cum s'o împlu, cum să ochesc și cum să trag. De aci înainte, vai și amar de bietele vrăbii de pre garduri! Pe toată ziua stricam într'însele câte un corn de praf și câte o pungă de alice; dar apoi și ce pilafuri ne gătea la masă meșterul-bucătar, *sestre* al cocoanei Anicuțe!

Mi se pare că întru atâta se cam mărginesc foile de dafin ce am putut culege în cariera mea cinegetică. Vezi bine că cu dânsele nu s'ar putea găti nici măcar *iahnia de mistreț*, pe care tu o descrii în cartea ta.

---

[1]) « *24 de ceasuri la Balta-Albă*, 1847 », în « România Literară », foaie periodică, Iași, 1855.

www.dacoromanica.ro

D'aş fi mai lăudăros din fire, şi nefiind astfel, iată o puternică dovadă că nu sunt şi nu pot să fiu bun vânător, nici măcar ca amicul Budurof d'aş fi zic, mai lăudăros, aş putea să adaog că tot pe malurile Bălţii-Albe, m'am încercat a da şi 'n ciovlice de cele moţate, care se tot cletină în aer şi pe uscat, strigând ca puii de jidan de pe uliţi: «kibrit! kibrit»; am ochit adesea şi în

Ciocârlia cea voioasă ce 'n văzduh se legăna [1]),

ba unde pui că am cutezat a trage cu puşca şi 'n cârdurile de gâşte sălbatice ce trec mereu cu grămadă d'alungul Buzăului!

De nu m'ar fi oprit văcarul satului, aş fi nimerit desigur şi câte un graure din cei cari sboară printre vitele din cireadă şi, împreună cu ciorile, se cocoţează jucând pe spinarea boilor, cari, cu o filosofică nepăsarea, rabdă aşa batjocure. Oare ce vor fi zicând boii în mintea lor, despre acele obraznice păsăruice? şi ce gânduri vor fi rumegând ei, când se simt într'astfel călcaţi sub picioare? Mare e limba boului, păcat că nu poate grăi!

Nu ştiu însă cum şi ce fel ne aduse vorba a pomeni despre grauri şi aci, iartă-mă, amice autorule, să te ţiu de rău, fiindcă, în cartea ta, n'ai spus nimic despre acest vânat şi mai cu samă despre o altă pasăre pe care mulţi la noi o confundă cu graurele, din cauză că ea poartă pe franţuzeşte, un nume ce s'ar crede că corespunde cu al acestuia.

Du-te într'o dimineaţă la Capşa şi spune-i să-ţi facă pentru dejun, un paştet din cele ce se chiamă *pâté de grives;* apoi a doua zi la masă cere la Hugues să-ţi gătească o mâncare, ce ţi se va prezenta într'o gingaşă cutioară de hârtie velină albă, sub numirea de *Grives en caisse.*

După ce vei mânca, o să simţi fără îndoială o mustrare de cuget, pentrucă ai trecut cu vedcrea şi ai nesocotit vânatul numit *grives,* iar, după cum se crede, pe româneşte, *sturzi* şi *cocoşari(?).*

Aci vrând-nevrând trebue să mă urmezi, — şi aceasta îţi va fi pedeapsa, — într'o lungă controversă, în care filologia are să se

[1]) C. Negruzzi, în «*Aprodul Purice*», <v. 1>.

www.dacoromanica.ro

amestece cu istoria naturală, şi să facă un talmeş-balmeş pccât se va putea mai doct şi mai erudit, Bagă de seamă că ai a face cu un membru al Academiei!

Romanii, — noi, strănepoţii lui Traian, începem totd'auna dela Romani, — Romanii cunoşteau printre altele multe, şi aceste două specii de păsărele şi le preţuiau după dreapta lor valoare; unora le zicea *turdus* şi altora *sturnus*.

Turdi era un soiu de păsări foarte lăudat de gastronomii noştri străbuni. Poetul Marţial — pe care însă Traian nu-l prea făcea haz, — zice că, după părerea lui, dintre păsări, cea mai bună de mâncare este *turdus*, iar dintre patrupede, iepurele.

Inter aves turdus, şi quis me judice certet,
Inter quaudrupedes, mattea prima lepus [1]).

Fie cum zice Marţial în privinţa pasării! dar cât despre iepure, să mă ierte domnia-lui; eu ţiu cu tata Traian şi nu aprob zisele poetului. Ba încă, de nu mi-ar fi ruşine să vorbesc româneşte cam în felul *Franţozitelor* răposatului Costache Facà [2]), cele cu «mantela *amour-sans-fin*», aş potrivi aci, — şi nu fără oarecare iscusinţă, — vorba românului: Departe *griva* (adică *grive*) *de iepure!*

Horaţiu însă se arată şi mai entusiast în privinţa *turdilor* şi, zău, nu se miră că unii 'şi mănâncă averea dumicând la *turdi* graşi, căci nimic, zice el, nu este mai bun:

Non, hercule, miror,
Aiebat, si qui comedunt bona, cum sit obeso
Nil melius turdo [3]).

---

[1]) Martialis *Epigram.* ‹lib.› III, 92: «Dintre păsări sturzul,— dacă cineva m'ar alege drept judecător,— iar dintre patrupede, cea mai dintâi delicateţă, este iepurele!».

[2]) Eliad a publicat în vol. V (pag. 287—311), al *Bibliotecii portative* (Bucureşti, 1860), puţinele fragmente de scrieri rămase dela *Constatin Faca*, carele a murit la 1845.

[3]) Horatii, *Epistol.*, ‹lib., I, 15, v. 39‹ 41›:

«...Zău, nu mă mir,
Zicea, dacă unii îşi mănâncă averea, deoarece, decât un sturz gras,
Nimic nu este mai bun».

www.dacoromanica.ro

Terenţiu Varrone, în cartea sa despre agronomie, ne vorbeşte pre larg despre creşterea şi îngrăşarea acestui soiu de păsări, în case înadins clădite pentru sburătoare, *ornithon*, pe care le descrie cu de-a-măruntul şi mai adaugă cum că o mătuşă a lui avea la vila sa de pe via Salaria, în ţara Sabină, la 24 mile de Roma, un asemenea *ornithon*, din care vindea pe tot anul cinci mii de turdi, câte trei dinari unul; ceea ce-i producea un venit anual de 60.000 sésterţii, adică, pe banii de acum 12.000 lei noi [1]).

Ce stăm de ne mai gândim, amice? Hai să căutăm a prinde *turdi* şi să ne asigurăm dintr'înşii o mie de galbeni pe an, ca mătuşa lui Terenţiu Varrone.

Dar unde să-i găsim? Iată dificultatea.

Adevărul e că naturalistul latin Pliniu ne spune că *turdi*, precum şi *merulae* (mierlele) şi *sturni* (graurii), fără de a-şi schimba penele, se duc prin ţări vecine şi că iarna sunt foarte mulţi *turdi* în Germania [2]).

Naturaliştii moderni, şi în capul lor vestitul Buffon, după ce constată că pasărea numită de Latini *turdus*, poartă în limba franceză, numirea generică de *grive* şi că ea se aseamănă cu mierla, din care însă diferă la pene prin nişte pete regulate ce ea are întotdeauna pe piept, împarte acest soiu de volatile în patru specii, numite franţuzeşte: *grive*, propriu zisă, *draine*, care este mai mare la trup decât toate, *litorne* şi *mauvis*. Aceste două din urmă sunt cele mai preferabile la mâncare.

Diferite specii, precum şi varietăţile lor, se disting prin mărime, prin coloritul penelor şi chiar prin unele năravuri, dar în genere, aceste păsări sunt sălbatice, puţin jucătoare, mai mult triste; ele vieţuesc izolate; cuiburile lor sunt foarte curat clădite şi ouşoarele lor, frumos colorate, albastru sau verde. Ele trăiesc în ţările despre Nord şi vin mai cu seamă către toamnă în

---

[1]) Ter. Varronis, †*De re rusticaf*, ‹*Rerum rusticarum*› II, 5.

[2]) Plinii Secundi, †*Histor, naturalt*, ‹Naturae Historiarum, lib.› IX, 25.

www.dacoromanica.ro

părţile meridionale. Sunt foarte mâncăcioase; însuşi Horaţiu ne-o atestă:

Amite levi rara tendit retea,
Turdis edacibus dolos [1]).

şi le plac cu deosebire strugurii, cauză pentru care Francezii au şi creat zicătoarea: *soûl comme une grive*, ce se aplică celor cari la noi au furat luleaua neamţului!

In cetatea Dantzig din Prusia se consumă pe an ca la 90.000 părechi din specia celor numite *mauvis*; cele zise *litorne* iernează în Austria-de-Jos şi în Polonia; iar în unele părţi ale acestei ultime ţări, câtimea speciei *grive* este aşa de considerabilă, încât se prind fără număr şi se transportă luntri pline încărcate cu de acest vânat.

Dacă ele însă se află aşa de multe prin ţinuturi vecine cu noi, prin Polonia şi Austria; dacă, ducând dorul viţei, ele se nasc cu grămada în împărăţia hămeiului, şi a berii, este oare prin putinţă ca, flămânzite, să nu fi însemnat ele încă de mult prin aer, căile pe unde, în timpul de acum, avea să ne calce, cu fier şi cu foc năpasta consorţilor nemţeşti? Despre aceşti noi *bumbaşiri* ai Ţării, ştim cu prisos ce soiu de pasăre sunt şi numele lor le cunoaştem mai cu prisos de cum am dori; cu mult mai greu ne vine de a nimeri pe acela mai puţin ilustru al împenaţilor lor compatrioţi.

Am consultat pentru aceasta, toate dicţionarele noastre, chiar şi pe cel făcut sub numele Societăţii Academice Române, şi iată tot ce am putut alege, mai cu seamă din Vocabularul francezo-românesc al d-lor P. Poenaru, F. Aron şi G. Hill:

Grive se zice pe româneşte *Sturz*;
Draine se chiamă în limba noastră *Cocoşar*;
Litorne este un fel de *Cocoşar*, cu capul cenuşiu,
şi *Mauvis* este un fel de Sturz.

Autorii Dicţionarului Academic, nu înscriu cuvântul *cocosiariu*; — poate că nu va fi de origină latină? Cât despre *sturdiu*, încă nu au ajuns la litera *S*.

[1]) Horatii, *Epod.*, II, v. 33—34:
« Acaţă de nuiele laţuri căscate, momeli pentru sturzii mâncăcioşi ».

www.dacoromanica.ro

Intr'un cuvânt, *la grive*, pe latineşte *turdus*, nu este câtuşi de puţin *graurele* românesc, cu toate că, judicând după asemuirea lor, aceste două numiri, par a fi rudite.

D-l Littré, în monumentalul său dicţionar al limbii franceze, nu ştie ce origină să dea cuvântului *grive*. Oare acest nume nu va fi el derivat din adjectivul latin *gravis*, — greu, gras, — pe care îl găsim calificând pe *turdi*, în următorul vers al lui Marţial:

Sylva graves turdos exagitata dedit [1]).

Aceasta ar fi o derivaţiune în formă de synodoche, către care s'ar alipi, ca o metonomie, denumirea românească de *graure*, dată unei alte păsări, pe care tot Marţial o pune în opoziţiune cu *turdi*, îngrăşaţi cu măsline din Picenum:

Si mihi Picena turdus palleret oliva,
. . . . . .
Nunc sturnos inopes...[2]).

Despre *sturni* nu s'a prea zis mult bine; Marţial, după cum văzurăm, îi declară buni de nimic, *inopes*. Pliniu [3]) vorbeşte numai de obiceiul lor de a sbura în cârduri rotunde, îndesaţi unii într'alţii. Şi mai mult insistă asupra acestei particularităţi Buffon, arătând că, în sburarea lor răpede şi sgomotoasă, graurii par a fi supuşi la o tactică ce se exercită cu o disciplină militară, subt ordinele unui şef. Chiar şi Dante a luat furtunosul sbor al graurilor, grămădiţi în stol larg şi plin, drept termen de comparaţiune, ca să descrie, în versuri nemuritoare, cum spiritele nenorocite sunt purtate fără repaos, de suflarea vijeliilor infernale:

E come gli stornei ne portan l'ali,
Nel freddo tempo, a schiera larga e piena;
Cosi quel fiato gli spiriti mali.

---

[1]) Martialis *Epigram.*, IV, 66, v. 6:
« Pădurile bătute au dat sturzi graşi ».

[2]) Idem, *idem*, IX, 55:
« Dacă aş avea sturzi îngrăşaţi cu măsline din Picenum.
. . . . . .
Dar acum (am numai) graur buni de nimic....

[3]) Plinii, *†Histor. naturali†* <*Naturae Historiarum*>, X, 31.

www.dacoromanica.ro

Di qua, di là, di giù, di sù, gli mena;
Nulla speranza gli conforta mai,
Non che di posa, ma di minor pena [1]).

Nu rămâne îndoială că *stornei* lui Dante, *les étourneaux* ai lui Buffon şi *sturni* lui Pliniu şi lui Marţial sunt graurii noştri, cu penele negricioase şi presărate cu pete albe sau sure, cari trăiesc în Europa, — din fundul Şvediei până în insula Malta, şi chiar în Africa, până la capul Bunei-Speranţe, — cari, după ce, în luna lui Iunie, şi-au clocit ouăle lor cenuşii, în cuiburi străine sau în scorburi de copaci, se adună de petrec în stoluri, dorm noaptea în stuf, se ciorovăesc seara şi dimineaţa, se scoală toţi deodată cu mare volbură şi trec răpede ca un nor negru îndesat, se amestecă printre porumbiei şi printre ciori, se domesnicesc bine în colivie, ba chiar, dacă îi pui în pension, învaţă franţuzeşte, pronunţând gras litera *r*, întocmai ca la Paris.

Se vede că Buffon, — o spune însuşi, — a auzit grauri vorbind nemţeşte, latineşte, elineşte şi alte limbi; cât despre mine n'am avut parte a constata *de visu et auditu*, talentele poliglote ale acestui interesant neam de păsări. Atât numai pot zice despre dânsul că dispreţul cu care îl tratează intrigantul acela de Marţial, declarându-l bun de nimica, *inopes*, mă îndeamnă şi mai mult a lua în antipatie pe acest poet servil şi demoralizat, urmând şi întru aceasta, exemplul dat de augustul meu strămoş, Caiu Ulpiu Traian.

Eu, de câte ori mi s'a întâmplat să mănânc grauri, — adică *sturni* latineşti ori *étourneaux* francezi, şi nu *sturzi* româneşti, sau *grives* franţuzeşti, — le-am găsit un gust foarte bun şi mai ales un miros de vânat din cele mai plăcute. Nu căuta dar la cele ce zic

---

[1]) Dante, *Divina Comedia, L'inferno*, cant. V. v. †38† <40>—†44† <45>:

« Şi precum graurii sunt purtaţi de ale lor aripe
Pe timpul rece, în stoluri largi şi pline,
Aşa şi acea suflare purta spiritele nenorocite.
Incoaci, încolo, în jos, în sus le mână;
Nicio speranţă nu le mai mângâie
Nu doară de repaos, ci de o mai mică pedeapsă ».

www.dacoromanica.ro

autorii şi, când vei da peste stoluri de grauri, împuşcă fără dispreţ cât vei putea mai mulţi. Poţi fi încredinţat că eu unul îţi voiu rămâne tare recunoscător pentru peşcheş.

Dacă cumva acum, te simţi cam obosit de lunga digresiune zoologico-filologică prin care am răzbunat de nepăsarea ta, pe *sturzi*, pe *cocoşari* şi pe *grauri*, apoi tot mai iartă-mă să adaug vreo două, trei cuvinte în materii analoage, adică să-ţi fac câteva întrebări, şi apoi, zău, vă dau pace şi ţic şi neamului păsăresc.

Mai întâi, te rog, spune-mi dacă ştii sau nu ştii ce soiu de sburătoare este *grangurul*? Am auzit dela unii,—şi aş dori să aflu dacă aceia nu se înşală, — că păsăruica astfel numită este chiar acel vrăbete grăsun care se îndoapă cu fructe de prin grădini, *emeriza hortulanus*, şi care cu drept cuvânt este socotit în Francia ca una din cele mai delicate îmbucături ornitologice [1]). Abia expus la dogoreala jaraticului, el se preface într'o sărmăluţă de grăsime profumată. Gândindu-mă la ele, aş vrea să fiu şi eu printre oaspeţii şoarecelui din Lafontaine:

Autrefois le rat de ville
Invita le rat des champs,
D'une façon fort civile
A des reliefs d'ortolans [2]).

Trec la a doua întrebare. Pentru ce, rogu-te, n'ai spus nici măcar un cuvânt despre o altă pasăre de pădure care, deşi e cam rară

[1]) Mi-am luat seama, sau — ca să zic mai adevărat,— după ce am scris acestea, am aflat că *grangurul* este o pasăre galbenă şi mai mare, cât mierla, care pe latineşte se chiamă *oriolus galbula*, iar pe franţuzeşte *loriot*. Dar numele românesc al gustosului ortolan, tot nu l-am aflat, ci din contră, mai mult m'am încurcat văzând în muzeul de istorie naturală dela Academie două păsări de mărime şi de formă cu totul diferite, purtând amândouă numirea latină de *Emeriza hortulanus* fără de echivalente româneşti.— Confusio summa sequetur! *E pur*, eu am mâncat *ortolani*, vânaţi în Ţară la noi.

[2]) La Fontaine, <*Les Fables*, Paris, 1678—1679, livre IX-e,> *Le rat de ville et le rat des champs* <V. 1—4>.

« Odinioară şoarecele de oraş
Pofti pe şoarecele dela câmp,
Intr'un mod foarte politicos
La mezelicuri de... (?) ».

www.dacoromanica.ro

la noi, însă este privită pretutindeni ca unul din cele mai delicate vânaturi? Francezii îi zic *gélinotte;* Germanii *Haselkuhn* (adică găina de alune); Ruşii, — îţi amintesc numele-i rusesc, fiindcă pădurile de brad şi de mesteacăn ale Rusiei, sunt pline de această preţioasă sburătoare, — Ruşii o numesc *repcik;* iar la noi, ea se chiamă... cum se va fi chemând?... Ştiu de sigur că în judeţele de munte ale Moldovei, unde vânătorii le pândesc pe muşchiul cel verde dela tulpina brazilor, acele păsări, mai mari de cât un sitar şi împodobite cu sprâncene roşii ca cocoşii sălbatici, poartă numele de *ierunci.* Dar din-coace de Milcov, cum le zice? găinuşe sălbatice? găinuşe de alun?...?

Când divinul cântăreţ al Divinei Comedii, călăuzit de maiestrul său Virgil, ajunge în cercul acela din infern, unde erau muncite, de o aprigă şi neîmblânzită furtună, sufletele păcătoase ale muritorilor cari, aci pre pământ, dând uitării sănătoasele, dar asprele legi ale înţelepciunii îşi petrecuse vieaţa în desmierdări lumeşti,

a cosi fatto tormento
Eran dannati i peccator carnali,
Che la ragion sommettono al talento [1]),

atunci poetul nu află, în puternica sa închipuire, alte imagini mai potrivite spre a descrie pe acei nenorociţi, decât a-i asemui, când cu şire lungi de melancolici cocori, când cu stoluri zăpăcite de grauri, când în fine cu amoroase porumbiţe, care, chemate de dorinţă, cu aripele întinse şi 'ncordate, sboară către dulcele lor cuib, purtate prin aer de dorul ce le 'ncinge:

Quali colombe dal disio chiamate,
Con l'ali aperte e ferme, al dolce nido
Volan, per l'aer dal voler portate [2]).

---

[1]) Dante, *Divina Commedia. L'Inferno,* canto V. v. 37—39:
La casna aci descrisă erau osândiţi cei cari au păcătuit cu carnea, şi au pus înţelepciunea mai prejos de plăcerile lor».

[2]) Dante, *Div. Comm., L'Inferno.* Cant. V. v. 82—84:
Precum porumbii, de dor chemaţi,
Cu aripile deschise şi ţepene, la dulcele cuib
Sboară purtaţi prin aer de ale lor dorinţe».

www.dacoromanica.ro

Răpită de armonia acestor suave versuri, ciripite în dulcea limbă toscană, inima se avântă şi dânsa pe urmele amoroase ale pasării uşoare; ochiul o însoţeşte prin spaţiu; gândul se răsfaţă în desfătările acelui cuib dorit!

Dar colo, sub adâncul frunziş al codrului stă pitit vânătorul, cu ochiul ţintit la pradă, cu braţul ager la trăgaciu. Blânda turturică a sosit, ameţită de bucurie, aproape de soţul ei; ea s'a pus alături cu dânsul pe o cracă verde a stejarului; gungunind, ea îşi scutură aripile şi 'şi încovoaie guşa argintie. Soarele de amiazi varsă emanaţiuni voluptoase de căldură în rariştea pădurii şi subt umbra copacilor; razele lui se strecoară luminoase printre frunze şi sclipesc ca aurul pe undele limpezi ale pârâului. Totul în fire e linişte, tăcere, dor şi speranţă; totul, pentru norocita păreche, plutcşte în visuri de plăcere, în farmec amoros! Cu gândul, ea soarbe poate o eternitate de fericiri!

Dar deodată un pocnet fatal răsună; echo îi răspunde de prin toate adâncimile codrului trezit. O sărmană păsărică a picat moartă sub stejar. Vânătorul vesel o asvârle sângerată în tolba sa. Dar soţia turturică, cea care, vai! a rămas cu zile,

Cât trăieşte, tot jăleşte
Şi nu se mai însoţeşte!
Trece prin flori, prin livede,
Nu se uită, nici nu vede.

Şi când şade câteodată,
Tot pe ramură uscată;
Umblă prin dumbrav'adâncă;
Nici nu bea nici nu mănâncă.

Unde vede apa rece,
Ea o turbură şi trece;
Unde e apa mai rea,
O mai turbură şi bea.

Trece prin pădurea verde
Şi se duce de se pierde;
Sboară până de tot cade,
Dar pe lemn verde nu şade.

Unde vede vânătorul,
Acolo o duce dorul,
Ca s'o vază, s'o lovească,
Să nu se mai pedepsească!

De vreme ce tu, autor al *Manualului* de vânătoare, n'ai socotit de cuviinţă a număra şi turturica printre păsările de vânat, eu am dat cuvântul răposatului întru fericire, marelui ban Ienăchiţă

www.dacoromanica.ro

Văcărescu, ca să răzbune de a ta uitare pe aceste dulci şi fragede sburătoare. Totdeodată graţioasa şi jalnica elegie a vechiului poet român îmi va servi drept oraţiune funebră pentru tot vânatul împenat, asupra căruia m'am întins, — mi se pare, — cam foarte peste măsură.

Până aci dar cu păsările bune de împuşcat şi bune de mâncat! Să le fie ţărâna, — adică nu...., să le fie mai bine carnea uşoară stomacului, şi apoi veşnica lor pomenire!

III

In toate ţările ce se bucură de legiuiri înţelepte şi prevăzătoare, pe care le şi pune în lucrare o sistemă de administraţiune regulată ca ceasornicul, prin toate acele ţări, vine un moment al anului când d'odată vânătoarea se închide. Atunci câteva luni d'arândul nu mai auzi nici prin holde, nici prin crânguri, pocnetul ierbii de puşcă şi şuierătura alicelor; atunci se dă recreaţiuni şi vacanţe vânatului, iar vânătorilor li se impune pedeapsa poprelii.

La noi până acum nici legea nu prevede nimic, dar nici înalta oblăduire nu simte trebuinţa de a se amesteca în traiul, mai mult sau mai puţin turburat, al lighioanelor sălbatice; ea deocamdată se mulţumeşte a *regularisi* vitele cu patru, şi mai ales pe cele cu două picioare.

Astfel stând lucrurile în patria ucenicilor tăi, pentru ce, o tu, dascăle de vânătorie sistematică şi raţională, n'ai suplinit lipsele legii şi nepăsarea cârmuitorească, dând oarecare poveţe în privinţa timpului când se cuvine ca vânătorul să-şi pună puşca şi pofta în cuiu şi să dea nevinovaţilor săi adversari, un răgaz ce, în curând, îi va asigura, tot lui, o mai spornică şi mai dăinuitoare izbândă? Spune adevărat! câteva cuvinte asupra acestui punt n'ar fi fost ele oare foarte la locul lor, în *Manualul* tău de vânătorie?

Bag însă de seamă că devin din ce în ce mai exigent şi că nu fac alta decât a scoate mereu la mărunte ponoase, cărţii tale. Sunt

www.dacoromanica.ro

sigur că, de când citeşti aceste lungi pagine fără şir, ai zis mii de ori până acum: «Lipsă-mi de asemenea critică unde se vorbeşte mai mult de ceea ce nu mi-a plăcut sau n'am socotit de trebuinţă a le spune!».

Ştii însă că sunt tot felul de firi pe lume. Când, spre exemplu, dai unui om flămând, un prânz cu care îşi poate foarte bine potoli foamea, mâncând tot lucruri simple, dar sănătoase şi curat gătite, e învederat că nu se cade ca el să ceară mai mult. Dar dacă acel om este lacom din fire şi mai ales dacă are gusturi răsfăţate, el o să se tot plângă că nu i-ai dat mezelicuri şi trufandale, prăjituri şi zaharicale; o să pretindă că, în loc de carne de vacă, ar fi trebuit să-i prezenţi dobe de mistreţ şi chebapuri de căprioară, în loc de pui de găină fripţi, prepeliţe tăvălite în mălăiu şi bicaţi prăjiţi în mustul lor.

Socoteşte că tot cam aşa fac şi eu cu *Manualul* tău, cerând poate prisos acolo unde se află ceea ce este de neapărată trebuinţă, şi, în puterea prieteniei, iartă-mi aceste nazuri de lăcomie literară.

Dă-mi dar voie să mă întorc iar la vorba de mai nainte şi să arăt, în câteva cuvinte, cauzele ce trebue să îndemne pe vânătorul înţelept a curma, pentru un moment, isprăvile sale. Dar de vreme ce tu nu ai voit a spune acele cauze, mie mi-e teamă că eu nu voiu putea; de aceea, ca să scăpăm amândoi cu faţa curată, hai să facem loc aci între noi, poetului Lucreţiu, pentru ca, în versuri turnate ca de bronz, precum erau şi legile Romei, să invoace el, în favoarea naturii aprinsă de dor, pe născătoarea spornicei ginte romane, pe desmierdătoarea zeilor şi a oamenilor, pe antica Vinere, fecund şi neobosita prenoitoare a seminţiilor lumeşti [1]).

[1]) Lucretii, *De rerum natura*, I, v. 1—20:

Aeneadun genetrix, hominun divomque voluptas,
Alma Venus, caeli subter labentia signa
Quae mare navigerum, quae terras frugiferentis
Concelebras, per te quoniam genus omne animantum
Concipitur visitque exortum lumina solis.

www.dacoromanica.ro

« Născătoare a gintei lui Eneu, voluptate a oamenilor şi a zeilor, spornică Vinere! tu, care sub stelele lucido ale cerului, împoporezi marea cea plutitoare şi pământul cel roditor, prin tine tot neamul vieţuitoarelor concepe şi se naşte spre a vedea lumina soarelui. Dinaintea ta, zeiţă, dinaintea ta şi la a ta sosire fug vânturile şi nuorii de pe cer; sub tine, pământul împestriţat aşterne flori drăgălaşe; ţie-ţi zâmbesc valurile mării şi cerul, înseninat de tine, luceşte de o lumină preste tot împrăştiată. Căci îndată ce primăvara deschide şirul frumoaselor zile şi îndată ce suflările înstrunate ale zefirului reîncep a deştepta puterile fecundării, mai întâi sburătoarele cu inima străpunsă de a ta virtute, vestesc, o zeiţă, a ta venire; apoi turmele îndârjite saltă cu veselie prin păşuni şi străbat înnot răpezile râuri; astfel aprinsă de frumuseţea şi de farmecele tale, toată firea însufleţită te urmează cu înfocare pe tine, oriunde tu o mâni a se duce. De aceea prin mări şi prin munţi, prin apele volburoase, prin locuinţele frunzoase ale păsărilor şi prin câmpiile înverzite, suflând tuturor în piept o dulce iubire, tu faci ca cu plăcere să se înmulţească în etern generaţiunile lumii ».

Aşa dar când soseşte primăvara, amice vânătorule, îndură-te şi tu, şi lasă gingaşei Vineri şi dulcelor ei desimerdări, întreagă domnirea lumii. N'ai avut tu oare timp îndestul ca să răspândeşti groază şi moarte prin crânguri şi pe câmpii? Chiar pe această zăpadă ce se topeşte acum subt adierea încropită a zefirului primăvăratic, n'au fost oare tipărite urme încrucişate ale copoilor, gonind prin pădure iepurele fricos şi vulpea vicleană cari, fiecare după firea sa,

---

Te, dea, te fugiunt venti, te nubila caeli
Adventumque tuum, tibi suavis daedala tellus
Summittit flores, tibi rident aequora ponti
Placatumque nitet diffuso lumine caelum.
Nam simul ac species patefactast verna diei
Et reserata viget genitabilis aura favoni,
Aëriae primum volucres te, diva, tuunque
Significant initum perculsae corda tua vi.
Inde ferae pecudes persultant pabula laeta
Et rapidos tranant amnis: ita capta lepore
Te sequitur cupide quo quamque inducere pergis.
Denique per maria ac montis fluviosque rapacis
Frondiferasque domos avium camposque virentis
Omnibus incutiens blandum per pectora amorem
Efficis ut cupide generatim saecla propagent.

www.dacoromanica.ro

se silesc a-şi minţi gonacii şi a încurca dâra lor printre tulpinele despuiete? Dar Braica, Grivei şi Dudaş, cu botul la pământ, cu urechile blegite, cu coada întinsă, aleargă fără îndurare şi cu glasul lor spăimântă fiara prin toate cotiturile ei. Lătrătura lor chelălăită, când mai apropiată, când apoi pierdută prin atmosfera rărită de ger, răsună cu o ciudată monotonie la urechile vânătorului, încremenit pe locu-i de pândă. Nu ştiu ce coardă misterioasă a inimii sbârnâie la acea sălbatică armonie! Când copoii vestesc apropierea vânatului, nerăbdarea îl face să tresară mai mult decât frigul. Cu ochiul pironit către partea unde s'aude lătratul, el aşteaptă, ispiteşte, caută, măsoară luciul zăpezii fără de cărare; iar când deodată s'arată şoldanul cu urechile ciulite sau vulpea cu coada târâş, ca într'un fulger ia puşca la cătare şi trage!. . . . . .

. . . . . .

Pe când eram ajuns aci cu scrisul, fusei întrerupt de fetiţa mea care venea în fuga mare să-mi aducă o veste ce o înveselise foarte; mergând în curte ca să se joace cu Capişoana, căţeaua, a găsit-o culcată pe un mindir de paie şi având împrejurul ei o grămadă de căţeluşi, mici cât pumnul şi orbi ca sobolii. Erau unsprezece bursucei, cari se svârcoleau, chiţăind şi mierlăind, subt ugerul mamei, unii negri, alţii murgi şi alţii bălţaţi. A trebuit negreşit ca dintr'o aşa de numeroasă prăsilă, să fac şi partea engherului. Aci dar, în alegerea căţeilor cu drept de vieaţă, am avut ocaziunea de a pune îndată în aplicare, învăţăturile şi poveţele ce se găsesc în cartea ta; am oprit dar căţeii, «cari aveau cap mai mare, bot mai larg, nări mai deschise, urechi mai subţiri şi mai bine croite, piept mai lat, picioare mai lungi, coadă mai groasă la rădăcină şi mai subţire la vârf».

Iţi mărturisesc, amice, că în privinţa acestei ultime recomandaţiuni, — cu toată încrederea ce am în cunoştinţele-ţi şi în experienţa-ţi cynopedice, — rămăsei pe gânduri, întrebându-mă ce fel de influenţă vor fi având grosimea şi forma coadei asupra facultăţilor intelectuale şi fizice ale unui câne? Aşa dar acest apendice al şirei spinării are şi el o însemnătate etică în natură, şi prin

www.dacoromanica.ro

urmare filosoful comunist şi falansterian, Ch. Fourier, ştia ce spune, când pretindea că omul, spre a fi perfect, ar trebui să aibă la spate o coadă cu un ochiu la vârf?

Alţii, din contră, au aşteptat dela scurtarea coadei, chiar şi la animale, efecte estetice pentru acestea, — dovadă caii englezeşti, cărora li se taie coada pentru frumuseţe, ba chiar şi efecte moralizătoare pentru omenire; căci, spre ex., Plutarc, ne spune că frumosul, răsfăţatul şi sburdalnicul Alcibiad, floarea efebilor din Atena, tăie într'o zi coada cea frumoasă a unui câne minunat pe care-l cumpărase cu şaptezeci de mine (vreo 6.500 lei noi) numai pentru ca, dând de vorbă concetăţenilor săi asupra acestei nevinovate nebunii a lui, să-i oprească de a cârti despre dânsul alte lucruri mai rele. [1])

Apoi mai este încă şi o vorbă românească: *Coadă lungă, minte scurtă!* zicătoare nesocotită a poporului, pe care adesea o dă de minciună şi femeia cu lungi plete şi vulpea cea lung-codată.

Dar într'una dintr'alta, vorbind despre coadă, despre vânători şi despre vulpe, îmi adusei aminte o poveste pe care am auzit-o adeseaori, pe când eram copil, spuind-o un bătrân vânător, căruia îi plăcea să glumească cu tovarăşii săi.

Dacă cumva vrei să dormi şi nu-ţi vine de sineşi somnul, apoi pune capul pe pernă şi ascultă:

A fost odată ca niciodată, — dacă n'ar fi, nu s'ar povesti, — pe când se potcovea puricele..., şi cclelalte... şi celelalte.

A fost odată un vânător care, de câte ori mergea la vânătoare, avea obiceiu să ia cu dânsul pe slujitorul său, iar când se întorcea înapoi, povestea cui vrea să-l asculte o mulţime de întâmplări minunate care de când lumea nu trecuse nimănui nici măcar prin vis, şi la toate aceste basme, nu lipsea niciodată de a aduce ca martor pe biata slugă, adevărat om al lui Dumnezeu.

Azi aşa, mâne aşa, până când într'o zi acesta, sătul de a face mereu de pomană meseria ticăloasă de martor mincinos, îşi ceru

[1]) Plutarchi, *Vtta Alcibiadis*, IX.

www.dacoromanica.ro

seama dela stăpân şi voi cu tot dinadinsul ca să-şi ia ziua bună dela el.

Stăpânul stărui ca să afle pricina acestei neaşteptate hotărîri şi cu vorbe blânde, îl întrebă: — « Oare nu te mulţumeşti cu simbria ta şi cu traiul ce ai în casă la mine, de vrei să mă laşi? ».

— « Să nu păcătuesc, cocoane », îi răspunse slujitorul; — « toate sunt bune la Domnia-ta, D-zeu să-ţi dea tot bine! Dar să-ţi spui curat, şi să nu-ţi fie cu supărare: uite, mă mustră cugetul de atâtea dovezi mincinoase ce-mi ceri să dau pe toată ziua, când începi, — adică să fie cu iertăciune, — când începi a tăia la palavre vânătoreşti. E păcat de Dumnezeu, cocoane, să mă afundez eu cu totul în focul Gheenei şi să port eu, săracul de mine, tot ponosul păcatelor cu care domnia-ta îţi încarci de bunăvoie sufletul. Lasă-mă mai bine să mă duc cu Dumnczeu! ».

Aşa vorbi servitorul şi stăpânul se puse pe gânduri; dar fiindcă el cunoştea preţul unei slugi drepte şi credincioase, se răzgândi bine şi-i răspunse într'astfel:

— « Ia ascultă, băiete! Văz că tu eşti om cu frica lui Dumnezeu. Rămâi la mine şi ajută-mă să mă desbăr de pârdalnicul meu de năravi. Crede-mă, nici eu n'aş voi să spun ceea ce nu prea este tocmai adevărul; dar ce să-i faci năravului? Mă ia gura pe dinainte. Aşa dar, să facem cum e mai bine; să facem între noi o învoială, ca să scap şi eu de aşa urît cusur, să rămâi şi tu împăcat cu sufletul. Când mă voiu afla în vreo adunare, tu să stai la spatele meu, şi cât vei auzi că încep a croi câte una mai deochiată, tu să mă tragi de mânica hainei, căci eu îndată voiu îndrepta-o după fiinţa adevărului ».

Aşa spuseră şi aşa rămase să fie.

Peste câteva zile, şezând la masă cu alţii, vânătorul începu să povestească că la o vânătoare la care fusese de curând, i-a ieşit înainte o vulpe, care avea o coadă, o coadă lungă, lungă cel puţin de cinci stânjeni!!!

Pe când, în focul povestirii, el rostea acestea cu cea mai deplină încredinţare, ca şi când lucrul ar fi fost întocmai după cum îl spunea,

www.dacoromanica.ro

deodată se simţi tras pe dindărăt, de mânica surtucului. Îşi aduse aminte de tocmeala cu slujitorul; îşi luă vorba înapoi şi îndreptându-se că, în înfierbînţeala vânătoarei nu va fi văzut tocmai bine, reduse coada vulpii până la vreo doi stânjeni.

O nouă smânceală de haină îl făcu s'o mai scurteze cu un stânjen. La a treia, o cinti până la doi coţi.

Simţind încă şi acum efectele restrictive ale conştiinţei servitorului, se îndupleca a mai reteza din coada vulpii: — «Doi coţi întocmai nu va fi fost»; zise el asudând, «dar, pre legea mea, că era de un cot şi mai bine!».

Sluga, care se bucura acum şi mulţumea în sine lui Dumnezeu, auzind pe stăpânul său cum se lepăda din ce în ce mai mult de ispitele Satanei, crezu că e momentul nimerit spre a-l aduce la o deplină pocăinţă şi-l mai trase încă odată de mânică.

Dar răbdarea vânătorului era ajunsă la culme, şi, întorcându-se deodată înfuriat către neîmblânzitul său censor, se răsti la dânsul, strigând în gura mare: — «Bine, mişelule! Nu-ţi e destul cu atâta? Ce! vrei să las vulpea bearcă? Dar mai bine să te ia pe tine dracul de o mie de ori decât să rămâie vulpea fără coadă!».

Să nu-ţi închipueşti, amice, că am copiat această istorioară din cartea răposatului Anton Pann, întitulată:

Povestea vorbei sau culegere de proverburi
de prin lume adunate
şi iarăşi la lume date [1];

dar precum am auzit-o dela bătrânul meu vânător, tot cam aşa ţi-o şi povestii.

Morala ei, — dacă va căuta cineva o morală într'însa, — este, precât mi se pare, că de vreme ce exerciţiile vânătoreşti au darul de a desvolta într'un chip cu totul excepţional imaginaţiunea omenească, nu trebue să cerem dela vânători o apreţuire rece şi nepărtinitoare a întâmplărilor şi a izbânzilor ce se ating de arta lor favorită. Celor ce sunt Achili şi Diomezi pe câmpul de bătaie, se

[1] Trei volume, Bucureşti, 1852—53.

www.dacoromanica.ro

cade să le iertăm a fi şi Omeri, când încep a rapsodia pe lira Caliopei.

Şi-apoi, în teză generală, făcând partea slăbiciunilor omeneşti, să nu uităm că năravul din fire nu are lecuire şi cei mai mulţi dintre oameni sunt ca lupul, care părul şi-l pot lepăda, iar năravul ba. De aceea, când vine unul şi-ţi istoriseşte, bunăoară, că a împuşcat dela pândă lupul, pe când i l-au adus copoii gonind; că a înjunghiat cu cuţitul dela brâu şi a culcat la pământ pe ursul, care se răpezise asupră-i, rănit fiind de glonţ şi înfuriat; eu unul nu sunt de părere că trebue să te frământi aşa tare cu firea şi mai ales mi se pare că este cu totul de prisos ca să te cerci a-i dovedi cum că se amăgeşte şi că ceea ce spune nu a fost niciodată şi nici se poate aievea întâmpla. Oare făcând astfel, nu cam pierzi orzul pe gâşte?

Dar îmi vei zice: — «Pentru ce să nu combatem erorile răspândite în public de reaua credinţă sau de fanfaronada unora? De ce, chiar în materie de vânătorie, să nu hotărîm marginile posibilului? Pentru ce să nu arătăm celor ce voiesc a se scrie printre vrednicii cetaşi ai sfântului Hubert, la ce punct al orizontelui vânătoresc sfinţeşte soarele putinţei şi începe să licurească fofengherul [1]) îndoielnic al fantasticelor plăzmuiri? La ce mintea şi gura să nu fie drepte, tocmai la aceia cari, cu ochiul şi cu mâna nu pot să dea greş? Pentru ce?...».

La toate aceste întâmpinări judicioase şi dictate de cea mai candidă virtute, teamă mi-e că toată breasla veselă şi uşoară a vânătorilor, începând dela vătaful Pasache şi până la tiriachiul Cafea-subţire, îţi va răspunde în cor cu o păcălitură vânătorească, zicându-ţi: «Vezi d'aia n'are ursul coadă!».

Pasă atunci de-i mai învaţă carte!

---

[1]) Dacă cumva nu cunoşti această expresiune, mă grăbesc a-ţi spune că astfel numesc ţăranii, în unele locuri, luceafărul dimineţii, căruia îi zic şi *steaua porcului*. Expresiunea aleasă de mine este fără îndoială mai clasică, căci derivă evident din două cuvinte elineşti: φῶς·=*lumina* şi φέγγει,=*luceşte*. Terminaţiunea dreptul lui Dumnezeu, e cam şocătească.

www.dacoromanica.ro

Noi însă ceştialalţi cari judicăm sănătos, cari ştim vorbi şi cu gravitate, cari ne silim a găsi adevărul, binele şi frumosul, în orice fapt, să ne vedem de treabă şi să urmăm a culege, chiar şi din vânătorie, cugetări serioase şi impresiuni plăcute, atât pentru minte, cât şi pentru inimă.

Dar de vreme ce nu ne prea înţelegem amândoi asupra felului preferit de vânătoare, — tu ţinând cu prepelicarul şi eu cu căruţa Tămădăianului, — aidem, amice, să căutăm împreună, prin largul domeniu al vânătoriei un câmp pe care ne vom potrivi poate la gusturi!

IV

Sânt acum mai bine de o sută de ani de când unul din cei mai mari scriitori ai Germaniei, Lessing, a scos o carte sub titlul de «*Laocoon sau despre mărginile respective ale poeziei şi ale picturii*[1]). » Intr'acest cap de operă de critică şi de bun gust, autorul descrie cu fineţă, cu claritate şi cu eleganţă mijloacele diferite ce fiecare din aceste două arte pune în lucrare ca să intereseze, să mulţumească, să mişte şi să răpească pe om.

Mi-a venit în gând că o carte de felul acesta s'ar putea scrie, luând cineva de subiect vânătoarea, spre exemplu, şi analizând pe rând toate impresiunile ce ea produce asupra imaginaţiunii şi asupra simţimintelor omeneşti atât prin împărtăşirea omului la înseşi acţiunile ei, cât şi prin descrieri literare, prin imitaţiuni armonice sau prin reprezentări plastice ale scenelor de vânătoare.

S'ar putea deştepta într'o asemenea operă, mii de idei energice şi salubre care ar scălda mintea obosită şi sufletul amorţit în roua întăritoare a timpilor de antică vârtoşie trupească; apoi ar veni rândul cugetărilor dulci şi duioase ce vlăstăresc adesea în traiul singuratic al vânătorului şi care, cu tot nesaţiul lui de omor, fac uneori ca o lacrimă de dor şi de îndurare să-i roureze geana.

[1]) Tipărită mai întâi la † 1763 † <1766> şi tradusă în limba franceză, la 1802, de †H.† <Ch.> *Vanderb<o>urg*.

www.dacoromanica.ro

Intr'acea carte şi-ar găsi locul şi întâmplările comice, şi spusele glumeţe, şi petrecerile sgomotoase, care înveselesc vieaţa vânătorească; apoi într'însa s'ar vedea încă cum artele şi poezia au ştiut să-şi însuşească şi au izbutit să resfrângă în producţiuni de merit, toate aceste felurite fapte şi simţiri.

Intr'astfel, mintea cititorului, preumblată prin spaţiu şi prin răstimpi, fără însă a pierde un minut urmele vânătoriei, ar vedea, ca într'o panoramă, desfăşurându-se dinainte-i toate acţiunile pornite din această crudă, dar bărbătească aplecare a firii omeneşti; călăuzită de o critică judicioasă şi atrăgătoare, ea ar trece în revizuire toate creaţiunile prin care geniul sau talentul au ştiut, cu mai mult sau mai puţin succes, să conceapă, să ilustreze, să reproducă şi să idealizeze instinctele şi faptele vânătoreşti ale omului din toţi secolii şi din toate părţile lumii.

Unei asemenea cărţi, — ca să nu-i lipsească nici ei patronagiul mitologic sau divin, unei asemenea cărţi i-aşi da, în fiecare din părţile sale, câte un titlu luat din regiunile ideale ale vânătoriei; aş caracteriza-o, pe rând, prin trei capete d'operă ale artelor plastice, în care par a se fi întrupat toate cugetările cele mai nobile, cele mai puternice, cele mai graţioase ce instinctul vânătoriei a putut vreodată să insufle unor oameni de geniu.

Aceste trei capete d'operă, măreţe embleme ale artei vânătoreşti, le-aş afla în statua antică, numită *Diana cu ciuta*, din galeria Luvrului, în grupa *Dianei de Poitiers*, sculptată de artistul francez Jean Goujon şi în gravura pictorului german, Albert Dürer, reprezentând vocaţiunea miraculoasă a *Sfântului Hubert* [1]).

[1]) *Despre Diana cu ciuta*, care se numeşte şi *Diana dela Versalia*, fiindcă a stat lung timp în acest loc, după ce mai întâi s'a adus în Francia sub Francisc I, descoperită fiind în lacul Nemi (?) din Italia, şi a fost succesiv expusă în castelurile dela Meudon şi dela Fontainebleau, vezi: Braun, *Vorschule der Kunstmythologie* (Gotha, 1854), nr. 52 — ‹Ch.› Clarac, *Musée de sculpture ‹antique et moderne›* (Paris, 1850), vol. IV, nr. 1202, stampa 284.— W. Fröhner, *Notice de la sculpture antique du Musée Impérial du Louvre* (Paris, 1870). = *Diane de Poitiers* a lui Jean Goujon e reprodusă în *Clarac*, vol. V, nr. 2600, stampa 359. O notiţă despre I. Goujon figurează în vol. I.— Réveil a publicat toate

www.dacoromanica.ro

In aceste trei creaţiuni se vede într'adevăr unul şi acelaşi scop: dar în câte-şi trele, el este exprimat sub forme perfecte, a căror singură diversitate dovedeşte cât sunt de fecunde şi de variate simţirile şi gândurile ce au putut să se rezume în aşa frumoase şi felurite concepţiuni. Cine ar şti să descrie toate perfecţiunile, tot farmecul acestor trei opere, cine ar putea să rostească tot ce spun ochiului şi minţii aceste splendide idealizări plastice ale artei vânătoreşti, acela ar face cel mai minunat panegiric al acestei arte acela ar fi totd'odată rapsodul, trubadurul şi psalmistul seminţiei lui Nimrod.

Acela ar lăuda-o cântând imnul elenicei Artemide, sgomotoasa sor-gemene a *argint-arcatului* Apolon şi venerata fecioară care, poartă săgeţi de aur, bucurându-se de larma vânătorească; care prin codrii umbroşi şi pe piscuri furtunoase, străpunge cerbii; care întinzându-şi auritul arc, asvârle darde ucigătoare de se cutremură creştetul înalţilor munţi, de răsună pădurile întunecoase sub gemetele fiarelor izbite, de se înfiorează pământul şi marea cu toţi peştii din ea [1].

---

operele lui, care se află şi în *Musée des Monuments français de* Robillard Péronville (Paris, 1803—1811), = Gravura lui *Albert Dürer*, întitulată *St. Hubert* şi executată cu apă tare pe fier, se află reprodusă în P. Lacroix, *Les arts au Moyen-Âge et à l'époque de la Renaissance* (Paris, 1869), pag. 343. Pentru biografia artistului vezi: *Histoire des peintres de toutes les écoles, École allemande* par Ch. Blanc şi *Vieaţa <şi influenţa lui Albert Dürer>* de <Aug. von> Eye (Leipzig, 1860).— Pentru diferitele reprezentări ale *Sfântului Hubert* se poate consulta: Guénebault, *Dictionnaire iconographique des Monuments de l'antiquité chrétienne et du Moyen-Âge* (Paris, 1843) şi *Dictionnaire iconographique des figures, légendes et actes des saints* de acelaşi (Paris, 1850, edit. J. P. Migne).

[1]) *Hymni Homerici:* XXVII, în *Dianam*, v. 1—9.

Ἄρτεμιν ἀείδω χρησυλάκατον, κελαδεινὴν
παρθένον αἰδοίην ἐλαφηβόλον, ἰοχέαιραν
αὐτοκασιγνήτην χρυσαόρου Ἀπόλλωνος·
ἣ κατ' ὄρη σκιόεντα καὶ ἄκριας ἠνεμόεσσας
ἄγρῃ τερπομένη, παγχρύσεα τόξα τιταίνει,
πέμπουσα στονόεντα βέλη· τρομέει δὲ κάρηνα
ὑψηλῶν ὀρέων, ἴαχει δ' ἐπὶ δάσκιος ὕλη
δεινὸν ὑπὸ κλαγγῆς θηρῶν φρίσσει δέ τε γαῖα,
πόντος τ' ἰχθυόεις . . . . . .

www.dacoromanica.ro

Acela ar face să răsune fanfara triumfală a vânătorilor feodale, reamintind prozaicului nostru secol, imagine poetice din timpul de cavalerească cortezie, din acei timpi de vesele și elegante petreceri, când nobilul castelan, subt ochii dalbei regine a cugetelor sale, se pornea călare pe falnicu-i armăsar, ca să vâneze, cu sprintena și tumultoasa lui haită de arcași, de slujitori, de dulăi și de ogari, cerbul și mistrețul de prin codri, sau ca să doboare, pe sub nuori, cocorii, răpezind asupră-le agerii săi șoimi, legați de oblâncul șelei!

Acela ar clădi cu sfinte miresme, cu smirnă și cu tămâie, altarul vânătorilor, povestind cum sălbaticul uriaș al anticelor legende germanice, cum vânătorul afurisit care-și vânduse sufletul către diavol pentru ca să poată lovi tot drept, printre brazi și printre stânci, cum acea fantastică ființă a posomorîtelor visuri păgâne, printr'o minune cerească, se prefăcu în blândul și cuviosul episcop și *apostol al Ardenelor* creștinate!

A fost fără îndoială un vânător inspirat și a știut să mânuiască bine arcul și săgețile, artistul subt a cărui daltă s'a mlădiit statua Dianei dela Luvru, acea mândră și sprintenă fecioară de marmură, care s'avântă, ageră și ușoară, sub creșturile dese ale tunicei ei spartane, scurtă în poale și larg despicată la umeri. O mișcare vie și grațioasă a grumazului a înălțat capu-i, cu perii sumeși la ceafă în corimb, și pe fruntea-i coronată cu o îngustă diademă, se strecoară ca un prepus de mânie. Peplul îi înfășoară ca un brâu talia sveltă și cutele veșmântului ascund sânu-i fecioresc; dar brațele-i goale, unul se încovoaie în sus ca să scoată o săgeată din cucura de pe umeri; celălalt se reazimă pe creștetul cornut al ciutei. Ce neastâmpăr va fi făcând pe zeiță să calce așa iute pământul, sub crepidele-i împletite pe picior ca opincile plăieșilor noștri? Pe cine amenință ea cu darda împenată ce ea atinge cu degetele-i delicate? Trămite ea oare în câmpii etolici ai Calidonului, pe mistrețul uriaș care va muri înjunghiat de mâna regescului vânător Meleagru? Urzește ea o crudă răzbunare în contra nenorociților fii ai nesocotitei Niobe? Sau că, încruntată, se gătește a da pradă cânilor pe îndrăznețul Acteon, care, vânând prin dumbravă, a

www.dacoromanica.ro

cutezat să-şi desfăteze vederile cu uimitoarea privelişte a castei zeiţe, scăldându-se în pârâu .... Cugetul ei e o divină taină. Artistul a ştiut numai să împietrească, în răpedea şi mândra pornire a mersului zeiţei, acel vers caracteristic al piosului cântăreţ:

„Cu inima vitează, ea trece pretutindeni, prăpădind odrasla fiarelor sălbatice"[1]).

Astfel a izbutit a crea un ideal sublim al artei vânătoreşti!

O inspiraţiune de altă natură a dat naştere, în al XVI-lea secol, Dianei lui Jean Goujon, care şi dânsa va rămânea pururea ca o măreaţă simbolizare a aceleiaşi idei. Dar sculptorul francez, unul din luceferii acelei epoce, — cu drept cuvânt numită *Renaştere*, — în cari producţiuni de frunte în litere şi arte, ca florile primăvara, răsăreau prin toată Europa din imaginaţiunile stimulate de studiul modelelor antice, Jean Goujon, trăit la curtea desfătată a regelui Henric al II-lea de Valois, văzuse adesea pe frumoasa ducesă de Valentinnois, pe Diana de Poitiers, favorita regelui şi adevărata stăpână a Franciei, prezidând la splendidele şi voioasele vânători regale ce se dau în pădurile dela Fontainebleau şi dela St. Germain. Pe chipul acelei voluptoase regine a frumuseţei mâna maiestră a răspândit aureola unei divinităţi vânătoreşti.

Insă creaţiunea sa, modulată în linii unduloase şi pline de morbideţă, nu mai are nimic din aspra candoare şi din energia virginală a anticei Artemide. Diana lui Goujon e o zeitate lenoasă; ea se odihneşte, pe jumătate culcată. Trupu-i fără veşmânt, nu ascunde nici una din desmierdările sale; gura-i zâmbeşte cu o trufaşă nepăsare; părul-i, în viţe unduloase, e ridicat cu o măiestrită eleganţă, sub podoaba artistică de pe creştet; braţul stâng, ornat cu brăţări la umăr şi la mână, ţine un arc destins; iar mâna dreaptă, cu un mănuchiu de flori, înconjoară şi mângâie grumazul unui cerb măreţ. Adăpostită sub coarnele trufaşe ale nobilului animal, zeiţa

[1]) *Hymni Homerici*, XXVII, *In Dianam*, v. 9—10.

ἡ δ' ἀλκιμον ἦτορ ἔχουσα
πάντῃ ἐπιστρέφεται, θηρῶν ὀλέκουσα γενέθλην.

www.dacoromanica.ro

îşi reazimă trupul pe şalele lui; un câne se odihneşte sub picioarele pe jumătate lungite ale Dianei şi altul lăţos stă alături cu cerbul.

Un aer de nobilă moleciune domneşte într'această grupă; înfăţişarea-i fastuoasă şi elegantă repoartă mintea către timpii când plăcerile vânătoarei, cu tot cortegiul lor de lux şi de galanterie, era numai petrecerea favorită a regilor şi a fericiţilor de pre această lume.

Când dela aceste două modeluri, caracterizate, unul prin graţia corectă şi prin vigoarea juvenilă a Antichităţii, cellalt prin eleganţa mai răsfăţată şi mai sumptuoasă a Renaşterii, ne întoarcem privirea asupra gravurii vechiului artist german, mai nainte de toate, mintea noastră încearcă ca un simţimânt de sfială. Ne întrebăm dacă acea scenă complicată cu tot vulgarul aparat al vânătoarei, posedă cu adevăr în sine elementele unei opere estetice? Dacă cumva frumosul poate să existe acolo unde el nu izbeşte chiar de îndată vederile? Ne uităm, ne întrebăm...

Dar cu cât privim mai cu băgare de seamă combinarea acestei compoziţiuni, în care geniul tudesc se vădeşte cu toate naivele sale amănunte şi cu toate precugetările sale reflective, cu atât mai mult încolţeşte în noi o simţire îndoielnică de mulţumire, care creşte treptat şi ajunge până la sfârşit a ne pătrunde de o admiraţiune anevoie de definit. Nu eleganţa, nici graţia formelor, nu perfecţiunea, nici simplitatea corectă a compunerii deşteaptă în noi acest ciudat simţimânt, ci mai mult nu ştiu ce cugetare adâncă care a prezidat la concepţiune, nu ştiu ce misterios efect pe care-l produce întrunirea intenţionată a atâtor detaliuri, aşa de naiv reprezentate.

Scena se petrece la poalele unei stânci păduorase, pe care o încunună un castel feudal cu turnuri şi cu metereze; la dreapta curge un râu, în undele căruia se resfrânge umbra tufişului de pe mal; peste râu trece o punte de piatră; la stânga, tărâmul se 'nalţă acoperit cu câţiva rari copaci, mai mult frânţi şi uscaţi. Printre această stearpă pădure, se zăreşte cerbul, purtând cu smerenie crucea răstignirii pe al său creştet, înfiptă în faţa latelor sale coarne.

www.dacoromanica.ro

Pe întâiul plan se află vânătorul cu calul şi cu câinii săi; el a descălicat şi a dat în genuchi, privind cu o cuvioasă mirare vedenia ce-i trămite cerul. Costumu-i este îmbrăcămintea vulgară a vânătorilor contimporani cu artistul. Calul stă neclintit fără ca să vază ceea ce produce pietoasa mirare a stăpânului şi ogarii, câteşi cinci, nedând seama la ceea ce se petrece, se odihnesc ca de popas.

Toate părticelele acestei compuneri sunt lucrate ca toate operele lui Albert Dürer, cu o scrupuloasă acurateţă; totul e exact, dar nimic în particular nu are o formă care să placă mai mult decât simpla şi reala natură. Stânci, copaci şi animale, toate sunt în nesimţire, toate stau în nepăsare; singuri, cerbul miraculos şi vânătorul pocăit produc contrast prin pozele lor, în care se străvăd simţiminte adânci: cerbul, în repaosul său cumpănit, pare a simţi de ce preţ nestemat este sfânta podoabă ce el poartă; vânătorul vede uimit, chiar în obiectul persecuţiunilor sale, chiar pe fruntea vânatului, semnul ce-l va mântui de păcate: el se 'nchină la dânsul, rostind poate în cugetul său maxima pe care, cu şapte secoli în urmă-i, a formulat-o într'astfel renumitul vânător al meziului-ev, Gaston Phoebus: «Prin vânătoare scapă omul de păcatul trândăviei, căci acela care fuge de cele şapte păcate de moarte trebue, dupe legea noastră, să fie mântuit; prin urmare vânătorul bun va fi mântuit»[1]).

Iată în ce mod arta germană, întrunind idei abstracte cu prozaice amănunte, a ştiut să traducă cu penelul ideile care se rezumă în legendarea vânătoare a Sfântului Hubert, patronul vânătorilor creştini din Occident.

---

[1]) *Gaston Phoebus*, comite de Foix (1331—1391). Cartea lui s'a tipărit mai întâi la 1507, sub titlul: «*Des déduitz de la chasse des bestes sauvaiges et des oyseaux de proie*»: «En chassant on évite le pêché d'oisiveté, car qui fuyt les sept pêchés mortels, selon nostre foy, il devroit estre sauvé: donc bon chasseur sera sauvé». Sfântul Hubert, fiu al ducelui de Acuitania şi apoi episcop la Maestricht, pare a fi trăit între 656 şi 730. Cât despre Albert Dürer, pictor şi gravor din Nüremberg, vieaţa lui se întinde dela 1471 până la 1528.

www.dacoromanica.ro

Mă opresc, căci mi se pare că iar am greşit calea. Intreprinsesem, pe cât ţiu minte, a căuta în cercul literelor şi al artelor, imagine vânătoreşti asupra cărora să ne potrivim la gusturi, şi iată că mă pomenesc vorbindu-ţi despre arta Germanilor şi despre gravură, două lucruri, care, precât iar ştiu, îţi sunt de o potrivă urîte.

Nu crez, în adevăr, ca la tine, pictorul Albert Dürer să aibă mai multă trecere decât compatrioţii lui, muzicanţii Beethoven şi Mendelsohn, şi negreşit că nu invenţiunea gravurii cu apă tare, ce i se atribue, îi va câştiga mai mult preţ în ochii tăi.

Poate însă că, pentru hatârul patronului tău, sfântul Hubert, mă vei ierta, în cazul de faţă, şi vei priimi chiar, ca sub rubrica gravurii lui Dürer, să se grupeze, în opera proiectată, tot ceea ce ţie nu-ţi place în arta vânătoriei.

Aceasta îţi va fi cu atât mai lesne, cu cât, de sigur, proiectul de carte va rămânea, cât despre mine, pururea în stare de proiect, şi că, aşteptând să-mi vină momentul de inspiraţiune şi talentul de critică ce mi-ar trebui ca s'o pot scrie, eu unul voiu rămânea întocmai ca vrabia care mălaiu visează.

Aşa dar fii pe pace; n'am să aştern aci tot ce ar trebui să se afle în acea monografie filosofică, istorică, literară şi estetică a vânătoriei. Nu zic că această semeaţă idee nu mi-a trecut prin creieri şi că n'am început chiar a citi, cu acest scop, tractatele în proză «*Κυνηγετικοὶ*:» al lui Xenofon şi al complinitorului său Arian, notele despre vânătoare coprinse în «*Onomasticonul*» lui Iuliu Polux, ba încă şi poema elenă a lui Opian, apoi şi cea latină a lui Graţiu Faliscu, în fine chiar şi serbedele versuri fragmentate ale lui Marcu Aurcliu Nemesianu Cartaginezul, imitatorul lui Opian [1]).

---

[1]) Toată lumea ştie că generalul atenian *Xenofon* a trăit cam dela 445 până la 335 înainte de Chr.; dar scriitorii citaţi în urmă-i, fiind cu mult mai puţin cunoscuţi, însemnăm aci epoca vieţuirii şi patria lor: *Flav-Arrian*, istoric elen, născut la Nicomedia în Bitinia, la anul 105 după Chr., a căutat mereu să imite pe Xenofon; s'au păstrat din scrierile lui: *Expediţiunea lui Alexandru, Indicele, Periplul Pontelui Euxin, Manualul lui Epictet, Tractatul de tactică, Tractatul de vânătoare.— Iuliu Poliux (Polydeucte)*, sofist şi gramatic elen, născut la

www.dacoromanica.ro

Vina este a ta! cine te-a pus să înşiri de aceste nume în Introducţiunea ta, însoţindu-le cu o grindină de citaţiuni latine? In calitatea mea de academic mi s'au aprins călcâile de focul clasicităţii şi iată pentru ce ai fost silit să rabzi, în această epistolă, o contrabombardare de versuri latineşti, ba chiar elineşti. Acum ţine-te bine şi de aci înainte!

Dar cu toată pofta ce am de a te copleşi sub un nemete de erudiţiune cinegetico-academică, trebue să-ţi mărturisesc că am constatat cum că autorii antici, cari au tractat despre vânătoare, *de venatione*, sunt tot aşa plini de amănunte tehnice ca şi *Manualul* tău şi prin urmare nu m'am simţit nici aci în stare de a face analize. Apoi mi-a fost milă de noi amândoi, când m'am gândit că ar trebui să traduc, pe d'întregul, 13 capitole ale *Cynegeticelor* lui Xenofon, alte 35 ale urmaşului său Arian, şi vreo 85 paragrafe din *Onomasticonul* lui Polux.

In Opian, în *acel noian de graţii*, *βυθὸς τῶν χαριτῶν*, cum îl numeşte cu îngâmfare sholiastul Ioan Tzetzes, aş găsi fără îndoială frumuseţi îndestule de citat, dar tinerelul poet din Anazarba Ciliciei, nu prea ştia să-şi cumpănească bine avânturile prolixe ale înfocatei sale muze şi, ce ai zice, rogu-te, când, spre a-ţi reaminti numai poetica descriere a vânătoarei de lei din cântul al IV-lea, aş mai transcrie aci o sută treizeci şi patru exametri elineşti?

Mă vei ierta însă a fi mai puţin discret în favoarea cânelui, şi, pe lângă lăudăroasele cuvinte ale d-lui de Quatrefages, pe care tu le-ai tradus, pe lângă poveţele tale de care m'am şi folosit — precum ţi-am arătat mai sus — lasă-mă să adaog şi să puiu unul

---

Naucratis în Egipet, pe la anul 130 după Chr., ne-a lăsat un lexicon în 10 cărţi, care poartă numirea de «*Onomasticon*» şi în care cuvintele sunt dispuse după materii; la începutul cărţii V tractează pe larg despre ale vânătoriei. — Poetul elen *Opian* a trăit în al II secol după Chr. şi a murit foarte june, lăsând o poemă despre vânătoare (sfârşitul pierdut), şi alta despre pescuire. Alte opere ale lui s'au nimicit.— *Graţiu Faliscu* a trăit la Roma pe timpul lui August şi a lăsat numai poema «*Cynegeticon*».— *M. Aur. Olimpius Nemesianus* a trăit în secolul III după Chr. Din trei poeme ale lui, despre vânătoare, despre pescuire şi despre plutire, au rămas numai 325 versuri din cea dintâi.

www.dacoromanica.ro

după altul portretul cânelui, făcut în versuri elineşti de Opian, şi un fragment analog din poema lui Graţiu Faliscu, ale cărui versuri grele de înţeles ne-au păstrat limba tecnică a strămoşilor noştri, vânătorii latini, limbă pe care poetul, ca om de meserie, trebue s'o fi cunoscut adânc.

Iată mai întâi ce spune Opian, despre câne:

« Impreunând neamurile de câni, să aibi grijă a căta speciile care se potrivesc între ele şi se aseamănă mai mult. Astfel le vei împerechia mai bine; dar vânătorii au observat însă că cele mai frumoase din toate sunt acelea care rămân necurcite. Sunt negreşit o mulţime de specii, iar forma şi chipul unora din ele sunt astfel: trup lung, sănătos şi plin; cap uşor cu vedere bună; ochi care lucesc vânăt; gura mare, cu dinţi ascuţiţi, iar urechile scurte şi îmbrăcate cu o piele subţire; gâtul lung şi dedesubtu-i, un piept puternic şi lat: labele de dinainte sunt într'adevăr mai scurte, înţepenite pe picioare drepte cu fluiere înaintate; şoldurile largi; şira coastelor aşezată pieziş; coapsele cărnoase, dar nu grase, şi la spate au o coadă tare, lungă şi bine umbrită. Astfel de câni se întrebuinţează la alergături îndelungate după căprioare, după cerbi şi după iepuri iuţi la fugă [1].

---

[1]) Opian, *De venatione*, I, v. 394—413:

Ἔθνεα σοὶ κυνῶν θαλαμητολέοντι μελέσθω,
ἄρμενα τ' ἀλλήλοισιν τ' ἔξοχα φῦλα . . . . . .
. . . . . .
Ὧδε μὲν εὖ κεράσειας· ἀτὰρ πολὺ φέρτατα πάντων
φῦλα μένειν μονόφυλα τὰ τ' ἔξοχα τεκμήραντο
ἄνδρες ἐπακτῆρες· τὰ δὲ μυρία φῦλα πέλυται,
τῶν ἀμόθεν μορφαί τε καὶ εἴδεα τοῖα πελέσθω·
Μηκεδανὸν, κρατερὸν δέμας, ἄρκιον, ἠδὲ κάρηνον
κοῦφον, ἐύγληνον· κυναὶ στίλβοειν ὀπωπαί·
κάργχαρον, ἐκτάδιον τελέθοι στόμα· βαιὰ δ' ὕπερθεν
οὔατα λεπταλέοισι περιστέλλοιθ' ὑμένεσσι·
δειρὴ μηκεδανὴ, καὶ στήθεα νέρθε κραταιά,
εὐρέα· τοὶ πρόσθεν δέ τ' ὀλιζότεροι πόδες ἔστων·
ὀρθοτενεῖς κώλων ταναοὶ δολιχήρεες ἱστοί·
εὐρέες ὠμοπλάται, πλευρῶν ἐπικάρσια ταρσά·
ὀσφύες εὔοαρκοι, μὴ πίονες· αὐτὰρ ὄπισθε
στρυφνὴ τ' ἐκτάδιός τε πέλοι δολιχόσκιος οὐρή.
Τοῖοι μὲν ταναοῖσιν ἐφοπλίζοιντο δρόμοισι
δόρκοις ἠδ' ἐλάφοισιν ἀελλοπόδῃ τε λαγωῷ.

www.dacoromanica.ro

Să trecem acum şi la Graţiu Faliscu:

Impreunează dar între dânşii cânii de acelaşi soiu, pentru ca prăsila să poarte semnele străbunilor şi află că părinţii cari zămislesc tineri pruncii lor, îţi vor da câni Metagoniţi enormi. Mai întâi de toate să aibi cea mai mare grijă ca să împărecbezi câni de o bărbăţie încercată; apoi a doua îngrijire trebue să fie ca înfăţişarea lor să nu stea mai prejos şi să nu dea de ruşine a lor fire. Aceştia trebue să fie cu faţa în sus, cu urechi păroase pe frunte, cu gura mare, astfel ca măselile căscate să verse foc mişcându-se, cu pântecile strânse îngust la vintre, cu coada scurtă, cu şale lungi, cu coama măruntă pe grumaz, nu prea stufoasă, dar îndestulă ca să-i ferească de frig, iar subt umerii lor sănătoşi să se 'nalţe un piept care să ducă la alergătură multă şi să nu se obosească de cele mai mari goane. Fugi de cânele a cărui labă lasă urme late; acela e moale la treabă; mie îmi place picioarele ţepene cu muşchi uscaţi şi cu călcîie solide la luptă [1].

Toate merg bine; dar bag de seamă că, numai în privinţa coadei, Opian şi cu Graţiu Faliscu nu se prea înţeleg între dânşii; Latinul o vrea scurtă, *cauda brevis;* Elenul din contră pretinde ca cânele să aibă la spate o coadă ţeapănă, *στρυφνὴ*, lungă, *ἐκτάδιος*, şi care să umbrească departe, *ϑολιχόσκιος*, adică să fie şi lungă şi stufoasă. Se vede că în tot timpul, importanta cestiune a coadei a fost tare controversată, căci adhuc sub judice lis est [2].

---

[1] Gratii Falisci, *Cynegeticon*, v. 263—278:

Junge pares ergo, et majorum pignore signa
Feturam, prodantque tibi Metagonta parentes,
Qui genuere sua pecus hoc immane juventa.
Et primum expertos animi, quae gratia prima est,
In Venerem jungunt; tum sortis cura secunda,
Ne renuat specics, aut quae detrectet honorem.
Sint celsi vultus, sint hirtae frontibus aures,
Os magnum, et patulis agitatos morsibus ignes
Spirent, adstricii succingant ilia ventres,
Cauda brevis, longumque latus, discretaque collo
Caesaries, non pexa nimis, non frigoris illa
Impatiens; validis tum surgat pectus ab armis.
Quod magnos capiat motus, magnisque supersit.
Effuge, qui lata pandit vestigia planta;
Mollis in officio: siccis ego dura lacertis
Crura velim, et solidos haec în certamina calces.

[2] Horatii, *Ars poetica*, v. 78: « Până acum pricina este în judecată ».

www.dacoromanica.ro

Chiar de m'aş încerca să împac întru toate pe Opian cu Graţiu Faliscu, punând aci şi descrierea cânelui din *Cynegeticele* lui Xenofon, unde ambii poeţi par a fi găsit mai tot materialul lor adunat gata, tot ar rămânea pricină de svadă între Roma şi Atena, de vreme ce şcolarul lui Socrate cere ca coada la câne să fie lungă, dreaptă şi ascuţită, iar Arian, făcând lauda unui câne vestit al său, spune că acel model al rasei câneşti avea o coadă subţire, lungă, aspră la păr, mlădioasă, încovoiată şi la vârf mai stufoasă [1]).

Dar ce atâta vorbă despre coadă? Românul pretinde că «din coadă de câne, sită de mătase nu se poate face», şi apoi numai la peşte se zice că-i coada mai ferită chiar şi de cât capul.

Din acestea se vede curat că poporul român, moştenitor al credinţelor şi al înţelepciunii Latinilor, nu se arată în proverbii săi aşa tare încântat, ca poeţii şi prozatorii eleni, de coada cea lungă a cânelui, de încovoieturile ei mlădioase, de perii ei aspri şi umbroşi.

Fără a mai căuta în zadar o soluţiune pentru interesanta controversă *de cauda canis*, hai să o lăsăm şi de astă dată încurcată. Pe lumea aceasta, cele mai bune şi frumoase lucruri trebue să aibă o margine.

V

Să sărim acum pe nerăsuflate din literatura cinegetică a anticilor, în sfera artelor vânătoreşti, tot la dânşii.

Dacă vreodată, amice, te va ajuta norocul să mergi la Roma, ca Român, negreşit te vei duce să vizitezi forul lui Traian şi vei admira, în mijlocul acelei pieţe, prăbuşită sub nivelul cetăţii moderne, măreaţa columnă de marmură, care iese din pământ încolăcită cu istoria originelor noastre naţionale. Acea imagine încă

[1]) Xenophontis, *De venat*, IV: „*οὐρὰς μακρὰς, ὀρθὰς λιγυρὰς*“ — Arriani *De venat.* libel. V: „*οὐρὰς λεπτὰς μακρὰς, δασείας τὴν τρίχα, ὑγρὰς, εὐκαμπεῖς, τὸ ἄκρον τῆς οὐρὰς δασύτερον*“.

www.dacoromanica.ro

vie a războaielor dacice, scoase la bun capăt de gloriosul Traian, o vom vedea poate într'o zi, — dacă va voi Dumnezeu şi guvernul nostru! — turnată în bronz cu tot proeminentul reliev al însufleţitelor sale sculpturi, împărăţind pe una din pieţele capitalei noastre; aş adauge chiar că mai la locul său decât oriunde, ea ar fi în faţa Academiei, la punctul unde s'a aşezat deocamdată statua ecuestră a Voevodului românesc, Mihai Viteazul carele, — dacă ar putea vorbi, sărmanul — ar spune desigur tuturor cât se simte de ruşinat, văzându-se expus a juca rolul de căpetenie pe o vastă şi erudită scenă, ce pare înadins croită pentru împărătescul simulacru al dominatorului *Urbis et Orbis*.

Dar neavând deocamdată nimic de vânat pe piaţa S-tului Sava din Bucureşti [1]) să ne întoarcem, — cel puţin cu gândul — la

[1]) Pe piaţă nu! Dar ia să ne abatem, în treacăt, prin sălile de jos ale Academiei, ocupate provizoriu de Muzeul de Antichităţi.

Scenele de vânătoare au fost foarte mult întrebuinţate ca subiecte decorative de către sculptorii antichităţii. Chiar şi în muzeul nostru, unde nu ne prea putem lăuda până acum cu multe sculpturi antice, tot însă se văd două scene vânătoreşti.

Una e pe un fragment de piatră (0.m 19 nălţime; 0.m 24 lărgime), purtând jos inscripţiunea elenă *ΑΥΡΗΛΙΟΣ ΔΙΟΓΕΝΗΣ*.

Pe această lespede trunchiată se mai văd picioarele unui călăreţ cu partea de jos a calului alergând; sub dânsul, râtul şi copitele unui mistreţ, asupra căruia se asvârlă un câne cu botul căscat şi cu coada în sus. Săpătura e cam grosolană, dar desemnul e plin de mişcare.

Cealaltă scenă de vânătoare e în adevăr mai desvoltată, dar din nenorocire mai puţin distinctă. Ea se află pe un brâu îngust care încinge buza de sus a unui sarcofag, ale cărui laturi externe sunt acoperite cu sculpturi. Acest interesant monument a fost adus de peste Olt (dela Reşca sau dela Celei, după toată probabilitatea) de către răposatul ban Mihalache Ghica şi depus în curtea caselor sale, care apoi văzându-se prefecturei de Ilfov, sarcofagul a servit câţiva ani d'arândul drept jghiab şi iesle pentru caii dorobanţilor. Sunt însă doi ani de când am izbutit, cu ajutorul prefectului, dl. C. Manu şi al comitetului permanent, a face să se aducă la muzeu toate pietrele antice care zăceau neîngrijite în acea curte. Printre dânsele e şi sarcofagul.

Pe una din laturile sale cele mari sunt patru personagii în picioare, înfăşurate în togele lor; fiecare se află subt o osebită arcadă, formate fiind acestea prin doi pilaştri, la colţuri, şi prin trei coloane despărţitoare. Pe cealaltă latură

www.dacoromanica.ro

Roma, şi aflându-te acolo tu, ca vânător român, nu uita să te îndepărtezi tocmai în fundul Forului roman, la stânga de Coliseu, în capul stradei San-Grcgorio, acolo unde se înalţă încă şi astăzi, un antic şi falnic arc de triumf, numit al lui Constantin cel Mare. Istoria acestui monument nu prea face onoare primului împărat creştin, — căci — ca să vorbim curat — arcul nu este câtuşi dc puţin al lui; nu este nici măcar dăruit, ci este tocmai lucru dc furat.

Cum? ce va să zică: un arc de triumf furat? Atâta namilă de marmură, cu o boltă mare căscată la mijloc şi cu alte două arcade mai mici în lături, cu opt columne de *gialo antico*, cu opt statue de marmoră frigiană, viorie, cu întreite frize, cu timpane şi cu medalioane sculptate, atâta clădărie de patru ori cel puţin cât turnul Colţei, cum oare să o facă zapt cineva, fie măcar acela şi un borfaş încoronat?

Deşi 'mi vine foarte cu greu să aduc aşa necuviincioasă pâră împotriva sfântului împărat şi patron al Bucureştilor, dar, am

---

marc, se văd trei genii aripaţi, fiecare pe câte un osebit postament; geniul din mijloc sună din cimbale şi ceilalţi doi dănţuesc, ţinând în mâini câte o ciorchină de struguri şi câte un mănunchiu de căpăţâne de mac. Pe una din laturele mici, alţi doi genii, tot aripaţi şi tot pe postamente, cântă, unul din flaut şi altul din naiu. Pe laturea opusă, iarăşi doi genii, dar pe un singur postament, se ţin îmbrăţişaţi. Trag ei oare împreună un danţ îmbinat? Sau sunt ei chipurile emblematice ale luptei amorului, pe care Elenii le numeau *Eros* şi *Anteros?* La colţurile sarcofagului se văd patru Victorii, purtând foi de palme şi coroane: două mai mici, două mai mari.

Acum să venim şi la brâul superior, pe care, jurîmprejur, se zăresc sub ştersura rozătoare a timpului, vreo douăzeci şi patru animale, vreo trei sau patru bărbaţi, toţi în poze foarte animate, şi poate încă şi câţiva copaci. Animalele par a fi lei, mistreţi, cerbi şi tauri sălbatici, atacaţi cu furie de câini colosali şi pândiţi sau izbiţi de către vânători. La un loc, între altele, se vede lămurit cum un vânător proptit într'un genuchiu, îşi îndreptează suliţa către un taur, carele, cu coarnele plecate, se răpede asupra-i. Oare nu vom fi având aicea reprezentarea uneia din acele scene vânătoreşti, care negreşit se petreceau adesea prin pădurile Daciei, între colonii romani şi bourii uriaşi (bos urus), ce au lăsat şi până azi creştetul lor fioros pe stema Daciei răsăritene?

www.dacoromanica.ro

mai spus-o şi într'alt loc, — eu ţiu întotd'auna cu Traian şi nu pot să las ca să i se ia ce este al lui.

Apoi toată lumea ştie că, pe când marele Ulpiu biruia pe Germani, pe Daci şi pe Parţi, pe când el umplea întinsul său imperiu de edificii sumptuoase şi de lucrări de artă folositoare, senatul şi poporul Romei se întreceau care de care să serbeze cu mai multă pompă binefacerile şi triumfurile gloriosului împărat. Ei decretară, dar, tot felul de clădiri comemorative la care lucra ilustrul arhitect şi sculptor grec Apolodor.

Atunci se 'nălţară în Roma, forul lui Traian cu toate edificiile decorative dinprejuru-i: portice, bibliotecă, templu; atunci bazilica Ulpiană cu cinci rânduri de stâlpi de granit; atunci columna războaielor dacice cu statua învingătorului deasupra, atunci în fine, la capul căii Apiane, pe care el o restaurase, un arc de triumf pe care însă nu-l putură sfârşi, pre cât încă fu marele împărat cu zile [1]).

Urmaşii lui, geloşi de a sa mărire, mai mult se gândiră a-şi face loru-şi monumente, decât a consacra pe cele ce aminteau poporului neasemuita glorie şi dreptate a fericitului Traian. După ce trecură însă două sute de ani la mijloc, se găsi împăratul Constantin, carele, de când îi venise gustul de a-şi face din Bizanţ o nouă capitală, se deprinsese straşnic a despuia fără ruşine capetele de operă ale lumii, ca să-şi împodobească cu ele Constantinopolea sa.

El văzu arcul lui Traian stând fără căpătâiu, în răspântia căilor Sacră şi Triumfală; la bază, îi lipseau cu totul ornamente şi pe frontispiciu n'avea nici o inscripţiune votivă. — «Stai!» zise el, — «tot n'are arcul acesta stăpân; aidi să-l fac al meu!». Şi puse îndată de-i ciopli pentru piedestaluri, nişte grosolane figuri de victoriei pocite; iar pe ambele feţe ale aticului aşternu lungi

[1]) L. Rossini, *Gli archi trionfali, onorarii e funebri degli antichi Romani* (Roma, 1836). — L. Canina, *Gli edifizi di Roma antica* (Roma, 1851). — Dr. H. Francke, *Zur Geschichte Trajan's und seiner Zeitgenossen* (Leipzig, 1840). Dioni Cassii, *Histor. roman.*, <lib.,> LXVIII.

www.dacoromanica.ro

dedicaţiuni, în care spunea cum el a scăpat lumea de tiranul Maxenţie, cum a liberat cetatea, *Liberatori Urbis*, şi a întemeiat pacea, *Fundatori quietis*.

Astfel arcul lui Traian se pomeni într'o zi că a devenit arcul lui Constantin.

Dar ce folos? In zadar inscripţiunile laudă pe noul triumfător, sculpturile din căpătâiele aticului şi cele dela timpanele arcului ne amintesc izbânzile lui Traian în contra Dacilor şi Parţilor; statuile aşezate pe intabulamentele columnelor sunt ale regilor barbari, robiţi de Traian; în fine cele opt medalioane sculpturale care, alăturate câte două, împlinesc golurile dintre columne, d'asupra arcadelor laterale, ne atestă şi ele pietatea şi iubirea de vânătoare ale învingătorului Daciei.

Patru din acele mari medalioane reprezentă sacrificii făcute de împărat pe altarele zeilor mitologici; alte patru sunt scene vânătoreşti.

Pe unul din acestea, Traian, în tunică scurtă, cu *tibiale* sau poturi vânătoreşti pe pulpe şi cu toga pe umeri, iese cu alţi doi soţi de subt un portic, ţinând calul de frâu; alături e un mândru june cu hlamida asvârlită pe spate, purtând de sgardă un frumos ogar. Câte-şi patru ţin în mână lănci înalte cu ascuţiş romboidal la vârf, de cele ce se numeau *contus*. Totul arată că ei se gătesc să plece la vânătoare.

Pe al doilea, împăratul, în goana calului său, cu capul gol, cu mantia fâlfâindă, cu o spadă lungă şi îngustă rădicată în sus, urmăreşte pe un urs, carele fugind îşi întoarce capul spre dânsul. Doi tovarăşi, asemenea călări şi fugind cu spadele plecate pe sub crăcile unui copaciu, însoţesc pe Traian.

In al treilea medalion, aceleaşi trei persoane călări, — împăratul în frunte, — străbat în fuga lor mare, un tărâm stufos şi mlăştinos, ameninţând cu darde scurte, *venabula*, un mistreţ gata a se preda.

In cel d'al patrulea, vânătoarea e terminată. Marele Traian, încununat cu o aureolă circulară sau nimb, ca icoanele sfinţilor

www.dacoromanica.ro

noştri, stă în picioare subt umbră de copaci, şi dă ordine altor trei bărbaţi, toţi cu suliţe în mână, din cari unul, mai în laturi, ţine de frâu un cal; un servitor, în partea opusă, popreşte în loc un alt cal. Dinaintea împăratului e un leu mare, lungit mort la pământ.

Cu fiecare din aceste scene vânătoreşti se află împărechiată câte o scenă religioasă, în care împăratul aduce rugăciuni şi ofrande zeilor: când e să plece la vânătoare, el invoacă pe ocrotitorul familiei sale, pe Ercul rusticul, al Laţiului, purtător de baltag, acoperit cu piele de leu; când merge să vâneze ursul, el îşi oţeleşte vârful lancei în focul depe altarul lui Apolon lung-săgetătorul, *ἑκηβόλος;* după ce a ucis mistreţul, el îi înfige căpăţâna în copaciul sacru care umbreşte stauta Dianei vânătoriţe; şi în fine, după ce a biruit pe leu, el îi depune vârtoasa coamă la picioarele belicosului zeu Marte.

In nici un period al ei, sculptura antică n'a fost poate mai în stare de a înfăţişa cu un caracter mai energic şi mai adevărat, asemenea scene, în care salbăticia şi gravitatea subiectelor reclamă, oarecare asprime în mânuirea daltei. Vigoare în loc de graţie, demnitate în loc de frumuseţe, strictă exactitate la reproducerea naturii omeneşti în loc de forme estetice ideale, iată calităţile ce caracterizează stilul sculpturii din timpul lui Traian. Aceste calităţi le-au avut mai mult decât oricari alţii, artiştii aceia cari au săpat marmurele columnei dacice, precum şi baso-relievurile arcului triumfal. Producţiunile lor constituesc ceea ce s'ar putea numi *sculptura istorică*, căci sunt interpretaţiuni credincioase şi perfecte ale faptelor ce ele reprezintă şi fiindcă, în cazul de faţă, faptele au fost măreţe, operele de artă au ştiut şi ele să păstreze un aspect cu totul impunător.

Este un lucru cunoscut că cei vechi n'au nimerit sau n'au voit să înfăţişeze animalele, sub formele lor reale; de aceea să nu căutăm prea de aproape la fiarele din medalioanele arcului; dar vânătorii, dar Traian mai ales, în pozele, în mişcările, în expresiunea, în musculatura lor, sunt adevăraţi eroi la vânătoare, precum în realitate erau eroi şi pe câmpul de bătălie.

www.dacoromanica.ro

In aceste preţioase rămăşite ale artei romane din periodul eroic al imperiului, avem totdeodată dinaintea ochilor, imaginea clară şi vie a acelei vânători pe care singură o permitea Platon cetăţenilor republicii sale, « vânătoarea cea perfectă », după cum zice filosoful, « care se face în contra patrupedelor, cu cai, cu câni şi cu însăşi puterea trupului, în care fiara, învinsă prin alergături, prin răni, prin loviri, cade sub propria mână a vânătorului; vânătoarea care singură aprinde în om zeescul dar al bărbăţiei » [1]).

Dar strecurându-ne încetinel prin tot felul de cotituri fără pericol, iată-ne ajunşi pe tărâmurile aprige ale vânătoarei celei mari, în care goana fiarelor devine uneori o luptă crâncenă şi 'n care omul adesea trebue să dea însuşi piept în faţa primejdiei.

La asemenea cazuri, prepelicarul tău, amice, nu are ce-ţi face, şi chiar, — după cum tu pretinzi, nici cuţitul dela brâu nu te prea poate ajuta. Cât despre căruţa mea, doară numai luând-o mârţoagele la fugă, poate că m'ar scăpa (Doamne fereşte!) de aşa năpaste!

Cu toate acestea, şezând acuma colea fără grijă, răsturnat în jeţul meu, privind liniştit pe fereastră, cum mugurul liliacului se despică şi 'nverzeşte subt aburoasele sărutări ale soarelui de Aprilie, şi ascultând cu o dulce răpire, cum vrăbiile limbute ciripesc şi cum brotăcelul cântă vesel întunarea zilelor calde, te încredinţez că mi-ar plăcea să străbat, — fără totuşi de a mă mişca din loc, — şi codrii umbroşi, alergând cu gândul în goana cerbilor, şi piscurile de stâncă, după urmele ideale ale caprei negre, şi vizuinele de prin munţi, în prepusa dibuire a urşilor, şi luncile cu richită, după umbra dârei de mistreţ, ba chiar şi pustiile năsipoase, pe unde mi s'ar năluci vânători eroice de tigri înfricoşaţi şi de lei fioroşi!

[1]) Platonis, *Leges*, VII, 844: « *μόνη δὴ πᾶσι λοιπὴ καὶ ἀρίστη ἡ τῶν τετραπόδων ἵπποις καὶ κυσὶ καὶ τοῖς ἑαυτῶν θήρα σώμασιν ὅσοις ὧν ἁπάντων κρατοῦσι δρόμοις καὶ πληγαῖς καὶ βαλαῖς αὐτόχειρες θηρεύοντες ὅσοις ἀνδρίας τῆς θείας ἐπιμελές* ».

www.dacoromanica.ro

Dar fiindcă până acum, nici prin vis piciorul nu mi-a călcat prin asemenea prăpăstioase locuri, şi fiindcă însumi, — o mărturisesc cu umilinţă, — n'am fost niciodată la acea aspră şcoală în care, după spusa anticului dascăl de vânătoare [1]), « cetăţenii învaţă a fi meşteri în războaie şi în toate cele unde trebue omului să ştie a cugeta, a vorbi şi a lucra bine », de aceea, zic, nu mă voi încumeta a spune ceea ce aievea n'am văzut cu ochii, ci legănat în răsfăţările poeziei şi ale frumoaselor arte, voiu cerceta numai cum alţii, mai pricepuţi, au cugetat, au vorbit şi au lucrat, descriind şi reprezentând episode caracteristice din vieaţa plină de neastâmpăr a vânătoarei celei mari.

Dar în ce parte să ne întoarcem mai întâi privirile? Pe cine să întrebăm a ne spune în ce timp, în ce loc a fost vânătoarea mai preţuită, mai măreaţă, mai trebuincioasă, mai desfătătoare?

Căta-vom a descoperi, prin negura timpilor preistorici, pe sălbaticii primitivi ai pământului, cutrierând colosalele vegetaţiuni antediluviane şi luptându-se cu fiare uriaşe, ale căror seminţii s'au stins acum de mult de pe faţa lumii? — Tu ai spus, la începutul cărţii tale, că vânătoarea este o aplecare firească a omului, veche ca şi dânsul; eu voiu adaoge, tot spre lauda vânătoriei, că acest instinct a înlesnit chiar omului primele sale inspiraţiuni artistice şi aceasta ne-o dovedesc cu prisos figurile de elefanţi-mamuţi cu coame stufoase, cele de reni cu late coarne răschirate, de urşi ai speluncelor şi de alte animale dispărute, ce s'au găsit pe unelte de corn, pe arme de os şi pe plăci şistoase, gravate cu sula de către oamenii străvechi cari, în timpii perioadei glaciare a Europei, se adăposteau în peşterile dela Madeleine, dela Augerie, dela Massat şi din alte staţiuni cufundate azi sub tărîmul Perigordului, al Gasconiei, şi al multor provincii din Francia meridională [2]).

---

[1]) Xenophontis *De venatione*, I: *ἐκ τούτων γὰρ γίγνονται εἰς τὸν πόλεμον ἀγαθοὶ εἴς τε τὰ ἄλλα ἐξ ὧν ἀνάγκη καλῶς νοεῖν καὶ λέγειν καὶ πράττειν.*

[2]) Despre descoperirile de asemenea natură ale d-lor Lartet <şi O>. Christy, *Reliquiae Aquitaniae*, 1864>; de Vibray, <Th.> Garrigou <*Géographie de l'Aquitaine sous César*, 1863> şi alţii vorbesc toate publicaţiunile care se ocupă de

www.dacoromanica.ro

Urma-vom cu ochii cetele nesocotite de arcaşi şi de lănceri, cârdurile nenumărate de sburătoare, turmele nesfârşite de animale ce stau puse la şirag printre ieroglifele templelor egiptene sau pe păreţii de piatră văroasă ai palatelor ruinate din Niniva şi din Babilon? — Ca să vâneze lei şi tigri, girafe şi gazele, ba chiar iepuri şi cocori, faraonii Egiptului, despoţii Asiriei şi tiranii Perşi rădicau în picioare ordii şi popoare întregi; iar după terminarea acelor năpraznice măceluri, legiuni de zugravi şi de pietrari erau osândiţi ca să aştearnă pentru încremenirea viitorimii, toate acele nemărginite epopei vânătoreşti, care prin nemilostiva lor monotonie, sperie şi obosesc azi ochii călătorluui minunat [1]).

Asculta-vom, de pe râpele înverzite ale lacului Celor-patru-cantoane, voiosul şi semeţul cântic al plăiaşului elveţian, cadenţat de muza lui Schiller, amanta libertăţii? Fiul lui Guilom Tell îl intonă cu glas puternic şi echo îl repetă din sânul munţilor inimaţi în Uri, în Schwytz şi în Unterwalden.

Mit dem Pfeil, dem Bogen
Durch Gebirg und Thal
Kommt der Schütz gezogen
Früh am Morgenstrahl.

Wie im Reich der Lüfte
König ist der Weih —
Durch Gebirg' und Klüfte
Herrscht der Schütze frei.

Ihm gehört das Weite:
Was sein Pfeil erreicht,
Das ist seine Beute
Was da kreucht und fleugt [2])

timpii preistorici, aşa de mult studiaţi în anii din urmă. In anul acesta chiar, pentru prima oară, s'au descoperit oase de reni, sculptate cu figuri de acelaşi animal şi într'o peşteră din Elveţia, la Thaingen. Cine ştie dacă şi peşterile munţilor noştri nu ne păstrează destăinuiri de felul acesta?

[1]) <John Gardner> Wilkinson, *Private life, manners and customs of the ancient Egyptians*, <London, 1837> — <A. H.> Layard, *Niniveh and Babylon* <London, 1853>.

[2]) Schiller, *Wilhelm Tell*, Act. III, Scena I:

Cu săgeata, cu arcul,
Prin munţi şi prin văi,
Vânătorul calcă întins
De timpuriu, la raza dimineţii.

Precum în împărăţia vânturilor
Domn este vulturul,—
Prin munţi şi prăpastii
Domneşte liber vânătorul.

www.dacoromanica.ro

Aici mă aflu din nou în mare primejdie ca să asvârli din mână foaia pe care, cu mai multă sau mai puţină răbdare, tu te sileşti a mă citi. Cum! am cutezat a-ţi pune subt ochi chiar şi versuri nemţeşti? Oare putea-vei să mă ierţi?...

Dă-ţi osteneala, rogu-te, a căta în josul paginii, traducerea schiopătândă a acestor frumoase strofe, în care clocotesc cele mai nobile sinţiminte ce iubirea de vânătoare poate aprinde în inima unui om, şi sper că tu, vânător, te vei împăca îndată cu poetul, dacă nu şi cu limba lui.

In acea limbă însă este scrisă cea mai expresivă poemă a vieţii vânătoreşti, eroica dramă a lui Guilom Tell, în care răsuflă peste tot, aerul liber şi curat al plaiurilor alpestre şi iubirea necumpătată de patrie a cetăţenilor liberei Elveţii. O ţară întreagă scăpată din robie numai prin inima vitează şi prin săgeata dibaciu-mânată a unui vânător, iată de sigur cea mai falnică izbândă cu care se poate mândri vânătoria. Poetul s'a pătruns de acea mândrie de vânător şi auzi-l cu câtă dragoste vorbeşte el chiar şi de înţelepciunea caprei negre, care, când merge cu cârdul să pască la înţărcători, pune straja la pândă, ca să tragă cu urechia şi să fluiere când se apropie vânătorul [1]).

Tot despre acea sprintenă şi sfiicioasă fiică a stâncelor a zis şi poetul latin, în versuri mai vii şi mai colorate decât cel mai nimerit tabel:

Al lui este spaţiul;
Tot ce atinge a sa săgeată
Este prada lui,
Tot ce se târăşte şi sboară!

[1]) Schiller, *Wilhelm Tell*, Act. I, Scena I:

« Das Thier hat auch Vernunft;
Das wissen wir, die wir die Gemsen jagen.
Die stellen klug, wo sie zur Weide gehn
'ne Vorhut aus, die spitzt das Ohr und warnet
Mit heller Pfeife, wenn der Jäger naht ».

www.dacoromanica.ro

Pendentem summa capream de rupe videbis;
Casuram speres; despicit illa canes [1]).

Iată cum ştie poetul să ne facă a simţi chiar şi decepţiunea vânătorului. Ajuns pe culmile alpestre,

Pe stânci de scuţi de ghiaţă, troiene de zăpezi
Pe care o suflare le-aruncă răpezi jos,

el se opreşte, se uită în dreapta şi în stânga, cătând să zărească amăgitoarea pradă care i-a pierit din ochi, şi apoi întărâtat, obosit, mânios de zadarnica-i osteneală, el strigă în limba lui Byron ... ba stăi! mai bine să-l facem să vorbească româneşte, în versuri pe care însuşi autorul lor va fi şi uitat că le-a scris odinioară, în depărtatele-i *Ceasuri de mulţumire:*

Aşa; şi 'n aste locuri căpriţa a sărit.
Piciorul ei cel ager m'a încurcat de tot:
Câştigul meu de astăzi abia de va plăti
Primejdioasa'mi muncă ... [2]).

Altă dată însă vânătorul, mai norocos în goana sa, îşi cântă cu veselie izbânda, şi, în inima-i mulţumită, dorul iubitei sale vine de se amestecă cu plăcerile vânătoriei. Atunci poetul, — acela carele, în secolul nostru, a ştiut mai bine decât oricare să împrospăteze cu o nouă dulceaţă şi cu un mai viu profum limba îmbătrânită a lui Ronsard — Alfred de Musset a pus în gura plăiaşului un cânt

[1]) Martialis, *Epigram.*, <lib.,> XIII, 98:

« Vei vedea capra neagră atârnată de vârful unei râpe:
Speri că va cădea; dar ea cată cu dispreţ la câni ».

[2]) C. A. Rosetti, *Ceasuri de mulţumire*, (Bucureşti, 1843), traduce astfel aceste versuri din Manfredul lui *Lord Byron*. Act. I, Scena II:

Ye toppling crags of ice!
Ye avalanches, whom a breath draws down,
. . . . . .
. . . . . Even so
This way the chamois leapt: her nimble feet
Have baffled me; my <gains> to-day will scarce
Repay my break-neck travail.

www.dacoromanica.ro

vesel, în care bucuria triumfului la vânătoare se îngână cu dulci amintiri de amor:

Chaseur, hardi chasseur, que vois-tu dans l'espace?
Mes chiens grattent la terre et cherchent une trace.
Debout, mes cavaliers! C'est le pied du chamois.—
Le chamois s'est levé — Que ma maitresse est belle!
Le chamois tremble et fuit! — Que Dieu veille sur elle!
Le chamois romp la meute et s'enfuit dans le bois.
Je voudrais par la main tenir ma belle amie.
La meute et le chamois traversent la praire.
Hallali! compagnons, la victoire est à nous!
Que ma maitresse est belle et que ses yeux sont doux [1]).

Cântă şi chiuieşte vesel vânătorul, căci izbânda este a lui! A prins capra în pădure; şi în vale, iubita-i cu ochi dulci îl aşteaptă ca să-l strângă de mână. Sufletu-i acum înnoată în bucurie. Au trecut, s'au şters zilele de dor pe când el rătăcea prin luncă suspinând doina vânătorească:

Lunca ţipă, lunca sbiară
Pentr'un pui de căprioară.
Vai de biata inimioară;
Ca şi lunca geme, sbiară
Pentr'o puică bălăioară.—

Frunza creşte, frunza cade,
Căprioara n'o mai roade.
Vai de mine ce m'oi face?
Doru 'n sufletul meu zace
Şi'nimioara-mi nu mai tace!

---

[1]) Alfred de Musset, *La coupe et les lèvres*. Act. II, Scena II ‹în «*Un spectacle dans un fauteuil*», Paris, 1839›.

«Vânătorule, semeţe vânătorule, ce zăreşti tu oare în spaţiu?
Câinii mei râcâie ţărâna şi caută o urmă.
Săriţi, voinici! E copita caprei-negre.
Capra-neagră s'a sculat! — Frumoasă mai este iubita mea!
Capra-neagră tremură şi fuge! — Dumnezeu să mi-o păzească!
Capra-neagră întoarce haita şi fuge în pădure.
Aş vrea să ţiu de mână pe draga mea iubită.
Haita şi capra-neagră trec peste păşune:
Hura! tovarăşi, izbânda este a noastră!
Mult mi-e frumoasă iubita şi dulci îi mai sunt ochii!».

www.dacoromanica.ro

Inimă, fii răbdătoare
Ca pământul sub picioare,
Pân' ce puica bălăioară
S'o întoarce 'n luncă iară,
Cu cel pui de căprioară! [1]).

Puica s'a întors în luncă; ea a înfrânt şi a sdrobit inima poetului mai rău decât crudul vânător când sfâşia fără milă sânul căprioarei şi atunci, tot dânsul, tot de Musset, mlădiindu-şi lira pe un ton mai duios, ado-ţi aminte, amice, cum, în câteva versuri răpezi şi armonioase, adevărate mărgăritare picate din acel corn de poetice îmbilşugări ce i-l revarsă suava lui muză într'o frumoasă noapte de Maiu, cum ştie, zic, a schiţa în treacăt, o întreagă elegie vânătorească:

Suivrons nous le chasseur sur les monts escarpés?
La biche le regarde; elle pleure, elle supplie,
Sa bruyère l'attend; ses faons sont nouveau-nés;
Il se baisse, il l'égorge, il jette à la curée
Sur les chiens en sueur son coeur encore vivant [2]).

Sărind cu ciuta şi cu capra, din pisc în pisc şi din stâncă 'n stâncă, cine ne opreşte acum de a ne strămuta până şi în munţii noştri?

Aci ne aşteaptă *Vânătorul Carpaţilor*, pe care s'a cercat a-l cânta într'o lungă baladă descriptivă, un muntean român, un câmpulungean, carele fără îndoială a gustat plăcerile şi ostenelile vânătoarei de munţi şi a resimţit în sufletul său toate învietoarele fremete ale vieţii de plăiaş. Dacă natura l-ar fi înzestrat cu darul de a spune precum simte, d-l N. Rucăreanu ar fi făcut desigur un cap

[1]) *Poezii populare ale Românilor adunate şi întocmite de Vasile Alecsandri*, Bucureşti, 1865, p. 225.

[2]) Alfred de Musset, *La nuit de mai:* <în Revue des Deux Mondes. 1835>
« Urma-vom vânătorul pe munţii râpoşi?
Ciuta îl priveşte; ea plânge şi se roagă,
Culcuşu-i de buruieni o aşteaptă; iezii îi sunt de curând născuţi.
El se pleacă; o înjunghie şi aruncă în pradă
Cânilor asudaţi inima'i încă vie ».

www.dacoromanica.ro

d'operă nemuritor. Dar ştii că are Românul o vorbă care cam zice că acolo unde nu este putinţa, la ce-i e bună voinţa?

Cu toate acestea, în balada «*Vânătorul Carpaţilor*» sunt imagine care se văd a fi fotografiate de pe natură. Păcat că au aspectul tern al fotografiei şi nu coloritul viu al vieţii! Sunt şi expresiuni neaoşe-româneşti de o originalitate preţioasă, care ar luci ca nestemate într'o frumoasă salbă de versuri armonioase.

Subiectul baladei este fără îndoială conceput cu o bogată şi adesea fericită varietate, căreia, din nenorocire, cititorul se vede silit a-i duce mereu jalea; căci pe tot minutul, el simte în sine mintea învrăjbindu-se cu urechea. Eu unul mărturisesc că, pătruns fiind de măreţele dorinţe ale poetului, am încercat un fel de simţimânt dureros, văzând cât de puţin limba şi versul au venit în ajutorul puternicei sale închipuiri, al nobilelor sale aspiraţiuni. De ce nu poate omul toate câte le doreşte? Dar vai! sunt puţini, foarte puţini aceia;

Non omnia possumus omnes...[1]).

O chemare către vânători, la revărsatul zilei, deschide şirul neregulatelor şi capricioaselor strofe, scrise în versuri albe:

Uşor ca însuşi cerbul păşeşte vânătorul
Pe coama cărărată piciorului de munte.
In poalele-i se 'ntinde câmpia strălucindă
De mii de briliante ce varsă aurora
Pe geana-i rourată, pe verzile ei bucle.

El trece pe muscelele însmăltate cu flori suave; apoi păşeşte tăcut pe sub bolta întunecată a fagilor şi a frasinilor, unde murmură izvorul şi unde cântă mierla, grangorul şi sturzul. Deodată însă vânătorii se opresc:

«Atârnaţi, feciori, merindea
Sus pe ramure de arbori!
Iacă urma căprioarei
Proaspătă de astă noapte;

[1]) Virgilii, *Eclog*, VIII, v. 63: «Nu toţi putem toate».

www.dacoromanica.ro

E culcată 'n faţa coastei
Sau în higiul [1]) dintre plaiuri.
Bătăiaşi, pe fuga 'ndată!
Vântul bate de minune!
Luaţi bătaia sus din piscuri;
Veniţi trâmbă cam spre vale,
Drept la fagii cei înnalţi;
Acolo ne ţinem noi.
De veţi auzi copoii
Peste voi trecând în dosuri,
Să tăceţi, să nu daţi gură,
Căci se 'ntorc cu ea îndată:
Ştiţi că trage tot în jos,
Şi atunci să înteţiţi!

Iute la pândă, la ţiitori!
Coprindeţi bine din muche 'n vale!
Şi curmătura să nu rămâie!
Şi treceţi unul peste pârîu!

Bătaia acum începe şi iarăşi încetează.
Abia s'aud copoii pe vârfuri depărtate;
Dar trec, se lasă 'n scapăt, şi pare că vânatul
Cu cânii împreună s'au dus pe altă lume.
Tăcut acum e totul; munteanul nici nu mişcă;
In muta-i aşteptare se uită l'a sa umbră
Din ce în ce crescândă, şi timpul el măsoară.
Şi iar s'aud copoii. Ca fulgerul de iute
Sosesc din muche 'n vale, din vale iar în muche.
Bătaia reîncepe; mereu se înteţeşte:
Chefnitul [2]) e aproape; cât colo frunza sună,
Ş'aci c'o detunare, tot sgomotu 'ncetează,
Din fundul văii-adânce, cu 'n pas mai rar, dar sigur,
Cu deasa-i respirare se vede vânătorul
Măreţ, alegru, sprinten, ce-aduce pe-ai săi umeri
Pe svelta căprioară şi pe pământ o 'ntinde.

---

[1]) « Pădure jună şi foarte deasă ». *N. R.*

[2]) Lătratul copoiului când este pe urma vânatului. Când vânatul, adică ursul, mistreţul sau lupul vulnerat stă pe loc ca să facă rezistenţă, atunci numai copoiul latră, şi aceasta în limbagiul vânătoriei, se zice: *bat cânii*. Tot astfel

www.dacoromanica.ro

După aceste versuri, care, pe lângă orice alte merite, au mai ales pe acela de a se prezenta adesea sub forma limbagiului vânătoresc al muntenilor noştri, după aceste versuri vine descrierea orelor de repaos: focul de brazi strălucind noaptea prin pădure, ghicitorile şi iresurile rostite până să se gătească cina, în sfârşit somnul ce vine când încep ochii «a vedea cam sus găina».

Când apoi răsare din nou soarele, vânătoarea reîncepe. Alte două strofe, dispuse într'acelaşi chip, împlinesc partea curat vânătorească şi, negreşit, cea mai interesantă a baladei. Le vom mai transcrie numai pe ele, însoţite cu notele lor filologice şi patriotice, căci urmarea, până la sfârşit ne înstrăinează cu totul de vieaţa vânătorilor. Pierzându-se, când în zadarnice doruri după timpii patriarcali şi eroici ai Domniilor străbune, când în amarnice mânii în contra influenţelor străine ce răzbat în Ţară prin *căi ferate* şi prin *batele cu vapor*, balada ne face să simţim atunci, în mod obositor, toate neputinţele muzei câmpulungene. Abia dacă într'acel chaos de idei străine subiectului şi de versuri anevoioase, ne mai deşteaptă câtva descrierea furtunei care

Răzbubue p'în brazii ce şuieră ca şerpii,

sau dacă ne mai învie amintirea mândruţelor cărora vânătorul le destină câte o «cetină frumoasă de brad verde, neuscat», drept semn

că vânătorul
E ca bradul neschimbat [1]).

Să ne întoarcem dar curând şi cu plăcere către dânsul.

Curioasă idee a avut d-l Rucăreanu de a încurca pe bietul *Vânător al Carpaţilor* prin *Einsenbahn-ul* lui Strussberg şi prin *Kaiserlich-Königlich privilegirt*-ul *Dampfschiff*. Ia mai bine să-l rugăm

latră copoiul şi tot astfel se zice când el a închis capra-neagră în colţ sau aninătoare». *N. R.*

[1]) «Acest ultim pasagiu l-am crezut necesariu aici pentru două cuvinte: întâiu ca să completez forma poeziei mele atât de variabilă, şi al doilea ca să dau o mică desminţire acelor autori sau *filosofi romanţiari*, cari au zis că vânătorul nu poate ama». *N. R.*

www.dacoromanica.ro

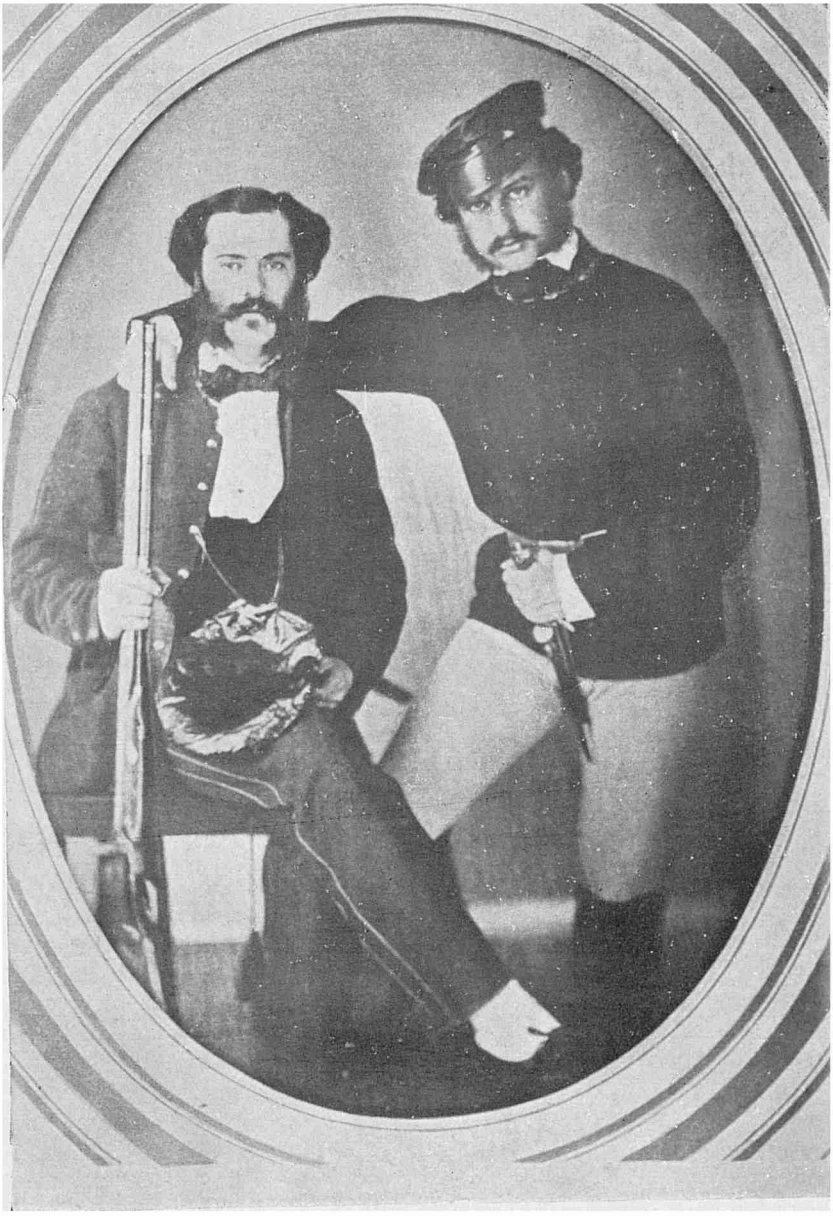

A. Odobescu în picioare) şi C. Cornescu pe scaun în ţinută de vânătoare. Fotografia datează dela 1857, când A. Odobescu avea 23 de ani. (Colecţia d-lui Al. Rosetti).

www.dacoromanica.ro

a ne fi domnia lui încă odată călăuză spre a ne duce prin *aninătorile*, prin *iudele*, prin *înfurciturile* şi prin *colţanii*, unde se iveşte, sfieţ sau îngrozitor, vânatul dela munte.

Vânătorul se opreşte:
« Jos, copii, pe brânci cu toţii!
Auziraţi şuieratul
Caprei-negre printre stânce?
Ne-au ulmat; dar sunt aicea.
Drept l'aninători vă duceţi,
Şi vedeţi de le luaţi vântul
Ca nici una să ne scape!
Iar în iudele [1]) din faţă
Se ţin cerbii, stau şi urşii;
Daţi la câni îndată drumul!
Fuga sus la 'nfurcitură:
Alergaţi la creieri [2]) unul
Unde este 'ncornoratul. [3])

---

[1]) « O grămădire de arbori răsturnaţi a cărei numire derivă dela un vânt foarte furios ce bate mai în acelaşi timp din mai multe părţi şi pe care vânătorii munteni l-au numit *Iudă*, pentrucă, ducând mirosul de pe tot locul dela om la vânat, acesta îl ulmă, fuge şi se depărtează, astfel că toată osteneala vânătorului rămâne în van. Cuvântul dar este simplu şi natural; acest vânt, trădând pe vânător, a meritat foarte bine numirea de *Iudă* sau trădător.— Sublim rezultat al religiunii ortodoxe în Ţările-Române! Ţăranul cel mai simplu, fără carte, fără instrucţie, fără educaţie, necunoscând decât necesităţile şi nevoile sale ştie prin limba părinţilor săi, ce a auzit şi înţeles pe toată ziua în biserică, singura lui şcoală; ştie, zic, că Iuda a vândut pe Fiul lui Dumnezeu, Mântuitorul lumii.— O doamne! dacă acei bărbaţi ce ne-au format această limbă, sancţionând-o mai întâi prin biserica noastră, sunt în imperiul tău, între sânţii tăi, primeşte tu această lacrimă de recunoştinţă, ce pică pe aceste rânduri şi o transmite lor prin angelii tăi! Fă, Doamne, ca în secolii secolilor să zicem: *Doamne, fii cu noi!* şi nu *Domine, esto nobiscum!* Fă, Doamne, ca în toată dimineaţa, şi nu *demanetia*, să lăudăm numele tău! Ţine-ne, Doamne, tari în credinţa şi nu *credentia* ta! Atunci providenţa ta ne va mântui ». *N. R.*

[2]) « Pădurea cea mai înaintată spre vârful muntelui, de unde apoi se începe golul culminante ». *N. R.*

[3]) « Cerbul ». *N. R.*

www.dacoromanica.ro

Altul rămâneţi la strungă
Unde trage, ştiţi, desculţul, [1])
Dar vedeţi, coprindeţi bine
Ş'armele vă primeniţi!
Neamţul [2]) bate... a 'nchis capra
In colţanul cel din vale;
Eu alerg pe fuga' colo;
Fiţi deştepţi la ţiitori!

In iuzi gonesc copoii, spre vârf ei se 'ndreptează,
Din ce în ce chefnitul mai mult se înteţeştc.
Un trăznet se aude; un altul îl urmează
Şi tot mai se repetă. Apoi un răcnet mare
Cutremură pădurea şi zguduie şi munţii,
Iar cânii bat într'una, ş'un sgomot formidabil
Din ce în ce tot creşte, şi detunări teribili
Din ţeve fulminante, răsună în ecouri.
Din stâncă până 'n stâncă, din vale până 'ntr'alta;
Se pierd în depărtare.— Se face apoi tăcere
Şi nu se mai aude decât murmura surdă
A râului din vale, decât svolândul şuier
Al brazilor, ce trece, se pierde peste goluri,
Dar ne 'ncetat revine ca undele de mare.
O pauză... şi iată pe budur [3]) vânătorul
Descinde 'ncins cu capra; iar alţii — ajung acolo
Cu cerbul şi cu ursul şi cu colţat mistreţul.
E mare bucurie şi-i mândru vânătorul [4]).

Negreşit că tabelul ce s'a prezentat la ochii scriitorului a fost măreţ; inima-i a bătut cu tărie la acele splendide privelişti, la acel

[1]) « Ursul ». *N. R.*

[2]) « Nume ce se dă mai adesca de ţărani cânilor de vânat. Fac această explicaţie ca să nu se confunde cu un alt neamţ ce vom întâlni mai încolo ». *N. R.*

[3]) « Un fel de stâncă mare şi cu oarecare vegetaţie neregulată, unde capra-neagră se ţine mai adesă ». *N. R.*

[4]) N. Rucăreanu, *Modeste încercări poetice originale şi traducţiuni*, Bucureşti, 1873, pp. 56—70. Titlu ce d-l R. a dat cărţii sale este de natură a dezarma critica; dar noi aci, punându-l alături cu corifei ai literaturii, ne-am simţi siliţi a-i croi un locşor de carc nici cunoscuta d-sale modestie să nu se înspăimânte, nici ilustra companie în care se află să nu se poată scandali<za.>

www.dacoromanica.ro

sgomot formidabil, urmat de tăcerea, prin care se auzea numai «surda murmură» a râului din vale şi şuierul brazilor clătiţi ca undele mării! Păcat însă că muzele geloase nu s'au îndurat a-i încorda lira pe un ton mai melodios!

Aş vrea, pe când mi se desfăşoară dinaintea minţii uimite privelişti aşa de răpitoare, ca să aud ca prin vis, o muzică plină de farmec, bunăoară ca cea din opera Guilom Tell a lui Rossini, şi mai ales, ca acel minunat cor de vânători, care, după ce a trâmbiţat pe un ritm vioiu şi alegru fanfarele de chemare, se pierde apoi cu vuiet armonios, prin tainica rezonanţă a codrilor de brazi!

VI

Ce minunată interpretaţiune a vieţii vânătoreşti este, în adevăr, această măiastră melopee, odă scrisă în acea limbă fără rost, ale cărei sunete modulate prefiră în inima omului, mai lesne decât orice cuvinte, şi dorul şi veselia! Se pare că din îndoioasa amintire a două cântice, culese poate chiar prin munţii Elveţiei, dintr'o arie comună din cele care se cântă vesel pe trâmbiţa de vânătoare, şi dintr'un melancolic *lied* nemţesc pe care ţăranii germani îl gâlgâiesc (†judeln† <*jodeln*>), adunaţi în cor, marele compozitor italian a ştiut să plămădească acest cap d'operă al muzicii de vânătorie. Dar Rossini a intrat cel din urmă pe calea, în care alţi mari muzicanţi îi apucase înainte.

Bătrânul Haydn, părintele acelor simfonii germane pe care tu le urăşti aşa de tare, Haydn, la vârsta de 68 de ani, puse capăt sutimilor sale de compoziţiuni muzicale prin oratoriul numit «*Cele patru timpuri ale anului*», — *Die Jahreszeiten*; — în care, recapitulând toate amintirile vieţii sale, simplă şi simţitoare, bătrânul maestro cântă pe rând, cu instrumente şi cu glasuri omeneşti, toate bunurile şi toate plăcerile de peste an. Când ajunse la timpul toamnei, unchiaşul obosit nu se sfii a îmbuca bărbăteşte trâmbiţa vânătorească şi tot ştiu încă să mlădieze prin simpatica şi naiva dulceaţă

www.dacoromanica.ro

a geniului său, stilul muzical cam pipernicit şi cam înţoponat al secolului din urmă, stil pe care l-au denumit, în ţările occidentale cu porecla comică de *stilul perucilor* — Zopfenstil, — şi care la noi s'ar zice: «de când cu Nemţii cu coadă».

Cam tot pe timpul când Haydn scria în Viena oratoriul *Celor patru timpuri*, un compozitor francez, carele a înzestrat scena lirică cu multe opere frumoase şi care a compus imnuri şi cantate patriotice pentru revoluţiunea dela 1793, Méhul, a dat patriei sale, în uvertura operei «*Junele Henric*», le Jeune Henri, o încântătoare simfonie vânătorească.

Cele două naţiuni muzicante ale Europei moderne, Italienii şi Germanii, contestă neîncetat Francezilor geniul acestei arte.

Asemenea ccestiuni nu se desbat cu puşca în mână, şi, fiindcă noi acuma ne aflăm la vânătoare, timpul nu ne iartă ca să apărăm aci pe Boieldieu, pe Auber, pe Halévy, pe Gounod, pe Félicien David, nici chiar pe acel sublim geniu cu totul francez al israelitului german Meyerbeer. Tot ce putem spune deocamdată, în materie de muzică vânătorească, este că Francezii au avut şi au păstrat din timpi străvechi — de prin secolii feodalităţii chiar, pre cât se ştie, — o mulţime de cântice vânătoreşti, pe care slujitori speciali le sunau pe cornuri, în petrecerile sgomotoase ale regilor şi ale castelanilor. Fiecare episod al vieţii de vânătoare, fiecare soiu de fiară luată în goană, fiecare moment al dramei cinegetice avea cânticul său consacrat şi tradiţional, ca semnalele milităreşti.

Ţiu minte că într'un timp când, departe de toţi ai mei şi cu sufletul adânc întristat, trăiam într'un colţişor al Franciei, pe malul unui râu şi în vecinătatea unei mari păduri, în toate serile, la ora când aburii înălţându-se de pe apă, începeau a înegura orizontele amurgit, un sunet de corn răsuna de pe malul opus al râului şi repeta câteva ori d'arândul una din acele fanfare vânătoreşti, al căror ritm iute şi chiar glumeţ pare că se îngână cu vibraţiunile melancolice şi prelungite ale instrumentului ce le produce. Nu-mi place, amice, a-mi repurta mintea către momente aşa înnorate ale trecutului; dar, din minutele pe care în singurătatea de atunci le socoteam deopotrivă cu secolii, numai acelea îmi erau mângâioase.

www.dacoromanica.ro

când vocea cornului îmi legăna auzul în sunetele cadenţele ale semnalului de vânătoare. Pe tonurile duioase şi întunecate ale trâmbiţei metalice, se juca cu o veselie săltăreaţă, melodia cânticului francez, şi atunci, în mine, auzul şoptea inimii mâhnite neaşteptate cuvinte de speranţă şi de bucurie. Cât voiu trăi, nu voiu uita ce dulce îmi era acel basm melodios; el şi acum îmi înmoaie inima de câte ori se întâmplă să aud «*Uvertura de vânătoare*» a lui Méhul în care aceeaşi fanfară domneşte ca motiv de căpetenie şi răsare sub felurite tonalităţi, printre diverse episode muzicale pline de frumuseţi; aci, artistul a imitat tropotul cailor ce fac să răsune pământul subt ale lor copite; aci, iar, el aminteşte lătratul vesel al câinilor, când li se dă drumul la goană; aci, încă, pare că, într'o dulce melodie, cerbul, în agonia sa, plânge şi cere cu lacrimi iertare dela neîmblânziţii săi duşmani. Dar aceştia, spre a-şi destepta mereu în suflet o nouă ardoare, repeţesc din cornuri cunoscutul semnal, pe care tot Francezul îl ştie şi-l cântă pe riturnela poporană: «Tonton, tonton, tontaine, tonton!».

Dar este oare vre-o idee pe care spiritul glumeţ al Francezului să n'o fi dat, — cum am zice noi, — pe pârlitură? — «Cântă, vânătorule», zice poetul popular al Franciei, «cântă prin crânguri şi prin câmpii, cântă mereu refrenul tău de vânătoare: *Tonton, tonton, tontaine, tonton!* Pe când tu vânezi cerbul din pădure, altul mai isteţ vânează în culcuşul tău; tu ţii urma ciutei şi altul a gingaşei tale neveste; tu dai chiorâş în fiară, şi altul face cu ochiul tinerei tale soţioare, pe care tu ai părăsit-o, *tenerae conjugis immemor*[1])

[1]) Horatii, *Carmin*, <lib.,> I, <1> v. 25<—28>

... Manet sub Jove frigido
Venator tenerae conjugis immemor,
Seu visa est catulis cerva fidelibus,
Seu rupit teretes Marsus aper plagas.—

«... Stă sub cerul friguros
Vânătorul uitându-şi tânăra soţie,
Sau că câinii lui credincioşi au zărit o ciută,
Sau că mistreţul marsic a năvălit în holdele roditoare».

www.dacoromanica.ro

ca să baţi codrii. De aceea, când te vei întoarce, mândru, cu cornoratul acasă, umflând sunetul cornului tău, ia ascultă cum acel primejdios păcălitor de Béranger îţi va întoarce pe franţuzeşte zicătoarea românului: «ce ştie satul, nu ştie bărbatul!».

Chasseur, tu rapportes la bête
Et de ton cor enfles le son.
Tonton, tonton, tontaine, tonton!

L'amant quitte alors sa conquête
Et le cerf entre à la maison
Tonton tontaine, tonton [1]).

Lăsăm pe Francezi să râză şi să glumească chiar şi pe bătrânele, pe frumoasele lor arii de vânătoare de care a ştiut aşa de bine să se folosească francezul Méhul, în uvertura sa şi pe care nu le-a dispreţuit, cu vreo treizeci de ani mai în urmă, nici italianul Rossini, în Guilom Tellul său, şi să ne oprim un minut, între aceste două modele de muzică vânătorească, asupra unei opere de aceeaşi natură, în care se rezumă tot geniul naţional al Germanilor: «*Freischütz*», sau Liberul Vânător, e titlul cap-d'operei teatrale a lui Weber [2]). Fantazie întunecată de ridicole credinţe diavoleşti, sim-

[1]) *Chansons* de Bèranger, *La double chasse* <în «*Ouvres post humes oluvies complètes*, 2 vol., Paris, 1857>:

Vânătorule, tu aduci dobitocul
Şi umfli sunetul cornului tău!
Tonton, tonton, tontaine, tonton!

Atunci şi amantul pleacă dela iubita sa
Şi încornoratul intră în casă la tine.
Tonton, tontaine, tonton!».

[2]) *Fran Ioh. Haydn*, născut la Rohrau în Austria, la anul 1732, a murit la 1809; el are 527 compoziţiuni instrumentale: oratoriul «*Die Jahreszeiten*» este din anul 1800. — *H. Méhul* s'a născut la Givet, în anul 1763 şi a murit la 1817. Opera «*Le Jeune Henri*» este compusă la 1796. — *C. M. Weber* născut la Eutin (Holstein) în anul 1786, a murit în Londra la 1826. Opera «*Freischütz*» este din 1822. — *Giachimo Rossini* s'a născut la Pesaro în Italia, la anul 1792 şi a murit în Paris la 1868: cea după urmă operă a lui, adică «*Guilom Tell*» s'a reprezentat la anul 1829.

www.dacoromanica.ro

plitatea cea mai naivă în viaţa reală, simţimântalismul cel mai idealist în dorinţele inimii, iată din ce este compus subiectul operei, şi simpatica muzică a lui Weber, aşa plină de suave melodii, pare că netezeşte cu o suflare lină, toate asprimile, toate nesăbuitele ciudăţii ale unor aşa discordante contraste.

Corul din al treilea act din «Freischütz,» în care vânătorii proclamă că nimic pre pământ nu se poate asemui cu plăcerile vânătoriei.

Was gleicht wohl auf Erden dem Jägervergnügen?

este compus pe un ritm mai puţin variat şi are o melopee mai puţin măreaţă decât cânticul vânătorilor din Guilom Tell, dar nici originalitatea, nici graţia nu-i lipsesc şi caracteru-i diferă cu totul de fanfarele vânătoreşti ale Francezilor. Pe sub candida veselie a melodiei, sbârnâie un acompaniament surd care poartă mintea în mistice regiuni. Este fără îndoială un cânt cu totul german. Dar să nu te temi! poţi să-l asculţi fără frică; n'ai să găseşti într'însul nimic din acea lâncedă şi searbădă monotonie a unora din cânticele nemţeşti, pe care Românul a caracterizat-o cu porecla batjocoritoare de *tararara Neamţului.*

Dacă fiarele ar fi şi în zilele noastre tot aşa de simţitoare la plăcerile delicate ale armonici, precum erau în timpii binecuvântaţi ai vestitului *virtuoso* şi *tenoro-sfogato* Orfeu, negreşit că ele ar veni singure să se predea de bunăvoie celor care le-ar executa, în rariştea unei păduri resunătoare, un concert simfonic compus din toate cap-d'operele de muzică vânătorească despre care îţi vorbii aci în treacăt. Dar vai, se vede că de când pe bietul Orfeu l-a luat Offenbach în răspăr, însăşi fiarele scârbite de a vedea scăpătarea gustului artistic la bipezi, şi-au luat lumea în cap, s'au sălbăticit cu totul şi astăzi este mai mult decât sigur că, dacă s'ar ispiti cineva să cerce a instrumenta şi vocaliza prin codri, muzică clasică, precum este uvertura lui Méhul sau oratoriul lui Haydn, sau chiar şi corurile lui Weber şi lui Rossini, urşi, lupi, mistreţi, vulpi, cerbi, ba chiar şi iepurii ar apuca-o îndată la picior, împreună

www.dacoromanica.ro

şi cu vânătorul lor, dacă cumva acel vânător s'ar întâmpla să fie amicul meu, autorul *Manualului* românesc *de vânătorie*.

Cu toate acestea n'a fost întotd'auna aşa! Mult mai încoace de timpii fabuloşi ai păţitului amant al Euridicei, şi chiar în regiuni lipsite de castelani feodali şi de sunători de fanfare, în ţări depărtate, asiatice, pe care noi le socotim de păgâne şi de barbare, muzica a fost preţuită ca o neapărată auxiliară a petrecerilor vânătoreşti.

Primeşte, te rog, pentru un moment, să ne întoarcem cu vreo cincisprezece sute de ani mai înapoi, pentru ca să ne încredinţăm cum că vânătorile cu acompaniament de orchestră nu sunt, precum s'ar putea crede, o deşartă închipuire a imaginaţiunii mele puţin vânătoreşti, ci că, din contra, cele mai măreţe serbări cinegetice au fost însoţite, chiar din vechime, cu concerte instrumentale şi vocale. Consideră totdeodată că această nouă digresiune pe câmpul artelor din antichitate, o fac şi pe dânsa numai şi numai întru cea mai mare laudă şi glorie a artei vânătoreşti, şi mai ales nu uita că, pentru ca omul să facă un lucru bine, trebue mai întâi de toate să aibă multă, foarte multă răbdare; de aceea şi înţelepciunea poporului te învaţă ca să «prinzi iepurele cu carul».

Negreşit că pentru oricare ştie să ţină un condeiu cu trei degete şi pentru oricare din acei scriitori ce nu s'au pătruns că şcrisul trebue să fie numai o urmare cugetată a gândirii şi a studiului, foarte lesne le vine de a scrie *currente calamo* despre orice materie, ştiută sau necunoscută lor. Ii vezi, nepricepuţi plagiatori ai atotştiutorului Pic de la Mirandola, tratând cu uşurinţă *de omni re scibili et de quibusdam aliis* [1]).

De va fi vorba de muzică, apoi îţi opăresc tot într'o leşie pe Rossini cu Offenbach, pe Auber cu un oarecare Souppé, fabricant

[1]) Nobilul italian Pic dela Mirandola născut la 1463, învăţase la vârsta de zece ani tot ce se putea şti pe atunci, şi la douăzeci şi trei, se lăuda în Roma că poate vorbi de *omni re scibili*, de tot ceea ce se poate şti; el muri la vrâsta de 31 ani. Mai minunaţi în ştiinţă decât minunatul Italian, mulţi scriitori de acum vorbesc nu numai de tot ceea ce se poate şti, dar încă şi de câteva altele, *de quibusdam aliis*.

www.dacoromanica.ro

de operete la Viena, pe Meyerbeer cu Lecocq, un alt imitatoraş parizian al caricaturistului operei; şi apoi din acea căldare, îţi scot la lumină învăţături şi poveţe pentru formarea şi dirigerea unui Conservator naţional de muzică.

Dar cu atâta ar fi puţin! Groaznic orbeşte ura pe oameni şi mai ales pe supărăciosul neam al scriitorilor *genus irritabile vatum* [1]).

Avem dinaintea ochilor o spăimântătoare dovadă despre aceasta. Sunt în Ţară la noi două foi literare care şi-au jurat neîmpăcată ură şi mânie;

Doi Joui se întărâtă, şi fulgerul jos plumbă [2]).

Convorbirile Literare dela Iaşi muşcă carne vie, când găsesc, în *Revista Contimporană* din Bucureşti; iar aceasta,

Tantaene animis coelestibus irae [3])!

împinge urgia până 'ntr'atâta, încât, spre a defăima chiar şi titlul rivalei sale, tipăreşte cu litere negre pe hârtie albă, subt acelaş nume duşmănit de *Convorbiri* [4]), felurite poveşti vrednice de vânătorul cel cu coada vulpii, în care se zice, între altele, că la anul 1852 d-l Pantazi Ghica, deşertând într'o seară, prieteneşte, pahare de Chably, de Chambertin, de Champagne şi de Xeres, într'un cabinet la *Caffé* (sic) *Anglais* din Paris, împreună cu Alexandru Dumas-tatăl şi cu Alfred de Musset, — au răposat, sărmanii, amândoi şi nu mai pot mărturisi, — după ce D-lui le-a istorisit multe şi mărunte despre literatura, muzica, instrucţiunea şi politica României, după ce le-a vorbit pre larg despre dascălul Lazăr, despre Alexandru Vodă Ghica, despre mitropolitul Dosoftei, despre Tudor Vladimirescu, despre meşterul Manole, despre Ianache Văcărescu, şi despre alţi mulţi câţi în Hristos s'au botezat pe pământul românesc, în sfârşit a binevoit a le citi şi poema populară « *Înşiră-te Mărgărite* », de V. Alecsandri. — « Să nu se uite că această con-

[1]) Horatii, *Epist.* <lib.,> II, [n.] v. 102.

[2]) Heliade, *20 Decemvrie 1843*, în « Curierul de ambe sexe », Period. IV.

[3]) Virgilii, *Aeneid*, <lib.,> I, v. 15: « Incape atâta ură în sufletele cereşti! ».

[4]) « Revista Contimporană », Anul II, Nr. 4, 1 Aprilie 1874, p. 324.

www.dacoromanica.ro

versaţiune (între d-nii Pantazi Ghica, Alexandru Dumas-tatăl şi Alfred de Musset) se petrecea la anul 1852», chiar după cum spune nota autorului (pag. 335), şi că d-l Pantazi Ghica le-a citit atunci, precum zice, «în limba franceză, după textul românesc», poema «*Inşiră-te Mărgărite*», pe care însă d-l V. Alecsandri a compus-o la Mirceşti tocmai în anul 1856, adică cu patru ani în urma vestitei ei citiri de către d-l Pantazi Ghica, şi apoi a dat-o la lumină, pentru întâia oară, în *Revista Română* din anul 1862 (pag. 160—166).

Pe limba vânătorească, în cazul de faţă, s'ar zice că autorul articolului *Convorbiri* din *Revista Contimporană* «a vândut pielea ursului, pe când ursul juca încă prin pădure». Dar între scriitori nu este ca între vânători. Loc de joc nu încape, şi *horresco referens* [1]), cât despre mine, zău, mă cutremur de o răzbunare literară ca aceasta. D'aş fi măcar cunoscut cu redactorii *Convorbirilor* din Iaşi, le-aş da desigur povaţa ca să schimbe cât mai curând titlul foaiei lor, pentru a cărui ruşinare s'a jertfit cu atâta lepădare de sine însuşi d-l Pantazi Ghica.

Trăind însă cu totul înlăturat de asemenea crâncene lupte, eu, amice, când scriu câte ceva, scriu mai mult pentru a mea proprie plăcere, fără de a cugeta rău la alţii, — afară poate numai de astădată, când m'am apucat a scrie pentru păcatele tale. Dacă însă chiar şi tu mă vei învinovăţi cu tot dinadinsul că m'am întins prea mult cu scrisul, şi că fac aci prea mare cheltuială de citaţiuni de prin autori străini, apoi îţi voiu răspunde că acelea, — mai toate, nestemate culese din salbele bogaţilor, — le presar pe sărăcăcioasa mea scriere ca s'o mai înţolez şi să-i dau şi ei ceva preţ; iar dacă nu scriu scurt şi coprinzător, se vede că, rău sau bine, nici eu, ca mulţi alţii, nu mă pricep a face într'altfel.

Aşa dar, supus blând la o nouă osândă, ia-te binişor după mine şi vino să ne îndreptăm paşii rătăcitori tocmai subt poalele munţilor din Kurdistan, pe calea care duce dela Bagdad la Hamadan, acolo unde este stânca stearpă şi râpoasă ce se chiamă Bisutun.

---

[1]) Virgilii, *Aeneid.* <lib.,> II, v. 204.

www.dacoromanica.ro

Piciorul despre apus al stâncii se numeşte, în limba locului, *Takh-i-Bostan*, adică bolta grădinii. Grădina deocamdată lipseşte, — şi unii eruditi cred că aci vor fi fost vestitele grădini atârnate în aer ale Semiramidei [1]), care, chiar dacă odinioară au fost aci, apoi acum au sburat cu totul în aer; — dar bolta este în fiinţă şi pe zidurile ei se văd nenumărate sculpturi săpate nu prea adânc în piatră şi poate chiar odinioară colorate. Să le descriem toate, nu este treaba noastră; pe noi ne atinge numai cele două mari scene de pe părţii laterali. Intr'adevăr, pe una se vede o vânătoare de mistreţi; pe cealaltă, mai ştearsă, este o vânătoare de cerbi.

Stilul sculpturii, oarecare amănunte arhitectonice şi chiar costumele şi uzurile figurilor reprezentate ne înlătură dela prepusul că vom fi având aci dinaintea ochilor, imaginea petrecerilor cinegetice ale vitezei amazone asiriene, ale reginei Semiramide.

di cui si legge
Che sugger dette a Nino, e fu sua sposa;
Tenne la terra, che 'l Soldan corregge [2]);

[1]) Diodori Siculi, *Bibliotheca histor.*, <lib.,> II, 33: «După ce săvârşi aceste lucrări, Semiramida, în capul unei oştiri numeroase, întreprinse o expediţiune în contra Mezilor. Sosind în faţa muntelui Bagistan, ea îşi aşează acolo tabăra şi face o grădină care avea douăsprezece stadii (mai mult de doi kilometri) în ocolul ei: era pe o câmpie şi coprindea o fântână mare care da apă pentru plante. Muntele Bagistan, care este consacrat lui Joe, formează una din laturile acestei grădini, prin stâncile sale râpoase, înalte de şaptesprezece stadii (ca la 2850 m.) şi tăiate drept. Semiramida puse să scobească piciorul acestor stânci şi să sculpteze pe dânsul chipul ei înconjurat de o sută de streji. Ea puse să sape pe stânci o inscripţiune cu litere siriace, în care se zicea că Semiramida, grămădind tot bagajul şi toate uneltele oştirii sale într'un singur morman, făcuse dintr'însele o scară pe care s'a urcat până în vârful muntelui». — D'Anville şi de Sacy au crezut că aceste cuvinte se pot aplica stâncilor dela Bisutun.

[1]) Dante, *Divina Commedia, L'Inferno*, Canto V. Pasagiul întreg despre Semiramida zice: v. 52—60:

La prima di color, di cui novelle
Tu vuoi saper, mi disse quegli allotta,
Fu imperatrice di molte favelle.
A vizio di lussuria fu si rotta.

www.dacoromanica.ro

Gândul ni se repoartă mai bucuros asupra acelor puternici despoţi ai Persiei: Şapurii, Hormuzii, Khoşruii, Firuzii, Iejghirzii şi alţii, cari din vechea lor cetate a Ctesifonului, aproape de Bagdadul de acum, supărară mai bine de trei sute de ani pe împăraţi romani de seama lui Aurelian, lui Teodosie, lui Justinian, lui Eraclie; asupra acelor mândri şi luxoşi Sasanizi, cari se închinau focului după legea lui Zoroastru, clădeau palate gigantice acoperite cu sculpture şi cu poleieli şi înmuiau în fir şi în pietre scumpe hainele de pe dânşii şi hamuturile de pe caii lor.

Vânătoarea, lupta cu fiarele, alergările cu caii şi încordătura arcului, erau visele de aur cu care se desfătau ei, atât în fiinţă cât şi în privelişte a armelor, vaselor, uneltelor şi podoabelor de asemenea scene, pe care meşterii şi artiştii lor le reproduceau mereu, în metaluri şi în pietre scumpe [1]).

Che libito fe licito in sua legge,
Per torre il biasmo, in che era condotta.
Ell'è Semiramis, di cui si legge,
Che sugger dette a Nino, e fu sua sposa;
Tenne la terra, che 'l Soldan corregge.

« Cea d'âintâi din acelea despre care tu vrei să aibi cunoştinţă », îmi zise el atunci », a fost împărătească a multor limbi. La viţiul desfrânării a fost aşa dedată în cât nerușinarea fu iertată supt stăpânirea ei până într'atâta încă însăşi a cutezat să ia asupră-şi blestemul în care căzuse. Ea este Semiramida, despre care se citeşte că a dat să sugă lui Ninu, şi apoi i-a fost şi soţie. Ea stăpânea ţara pe care o cârmueşte acum Sultanul ».

[1]) Arta persană din timpul Sasanizilor a fost foarte puţin studiată; ea merită însă o atenţiune specială, având, pe lângă aspectul impozant al producţiunilor antichităţii asiatice, un caracter de energie şi de mişcare pe care l-a împrumutat dela operele Elenilor şi Romanilor. Multe muzee şi tezaure eclesiastice din Europa posedă vase, monede şi pietre scumpe gravate, de stil sasanid; dar mai cu seamă în Muzeul Ermitagiului din Saint-Petersburg sunt nenumărate plăci şi ornamente de aur, reprezentând lupte de animale şi vânători, care acestea toate s'au găsit prin movilele din Rusia asiatică meridională. — Vezi în « *Annali dell'Instituto archeologico,* » vol. XV 1843, p. 98 et sq., articolul d-lui A. de Longpérier, intitulat « *Explication d'une coupe sassanide,* » în care descrie un tas de argint al ducelui de Luynes (astăzi la cabinetul de medalii din Paris), reprezentând o vânătoare sasanidă şi reprodus în « *Monumenti inediti* », vol. III, pl. LI.

www.dacoromanica.ro

Subiectele de vânătoare, înfăţişate cu o vioiciune, cu o mişcare, cu un foc nespus pot fi privite ca una din însuşirile caracteristice ale artei sasanide pe care o admirăm azi în câteva preţioase obiecte de lux ce au rămas din acele epoci depărtate, prin colecţiunile de curiozităţi artistice ale Europei, şi pe care o întâlnim în sculpturile de prin diferite ruine ale Persiei, iar mai ales pe stâncile dela Bisutun [1].

Ambele vânători de care avem aci a vorbi, sunt coprinse în două cadre pătrate, închipuind ţarcuri îngrădite cu taraci, de care stau atârnate zăveze ori perdele, spre a încinge tot ocolul unde se petrece vânătoarea. Proptele şi mănunchi de tufiş, legaţi cu fringhii, sprijină şi întăresc taracii.

Intr'unul din ambele cadre, locul ales e o mlaştină cu stuf şi cu richită în mijlocul căreia a rămas o lumină de apă netedă, cu peştişori şi cu păsări plutitoare într'însa. Un şirag de elefanţi, mânaţi de cornaci ce-i încalecă şi-i îmboldesc, gonesc din dumbravă turme nenumărate de mistreţi cari, în fuga mare, cu râturile întinse, cu colţii ascuţiţi, cu spinarea încovoiată şi cu codiţa sumeasă, dau năvală prin leasă şi prin mocirlă. In două luntri mari şi adânci stau în picioare, câte un vânător uriaş cu capul încoronat, cu veşminte bogat ornate şi cu arcul în mână; în preajmă-le cad pe brânci gliganii şi vierii săgetaţi. Dar atât în aceste două luntri principale cât şi în alte două mai mici ce însoţesc pe ale regeştilor vânători, şed jos, cântând din nişte harpe în formă de dreptare şi cu zece coarde fiecare, bande de femei muzicante; într'o a cincea luntre sunt cântăreţi cari suflă d'a 'npicioarele, în flaute. Toate vasele sunt cârmuite de câte doi vâslaşi cari cu lopeţile spumegă faţa apei. Pe muchea cadrului se vede cum mistreţii ucişi sunt transportaţi pe spinarea elefanţilor, şi apoi cum slujitorii îi înjunghie şi-i despintecă.

A doua vânătoare, cea de cerbi, este cu mult mai confuză; figurile pe alocurea par a fi neisprăvite. Tot însă se vede pe ici şi

[1] <Robert> Ker Porter, *Travels in Georgia, Persia, Armenia, ancient Babylonia* etc., (London 1822), vol. II, stamp. 63—64. — E. Flandin et P. Coste, *Perse ancienne*, (Paris, <1851>), vol. I, stamp. 10—13.

www.dacoromanica.ro

pe colea o împrejmuire de zăbrele şi de stofe atârnate, formând o arenă cu două porţi, păzite de câte doi strejari; cerbii intră în alergătoare prin poarta din dreapta şi sunt urmăriţi de vânători; un călăreţ mai mare la trup, în goana calului, trage cu arcul într'înşii; alţii mulţi, mai mici, se ţin şi ei gonind, după vânătorul principal. Cerbii se poticnesc şi cad la pământ când ajung la fundul ţarcului; dar ciutele, ferite de un alt călăreţ cu trup mare, scapă singure pe cealaltă poartă, având la gâtul lor un arcan cu cordea fâlfâindă. Pe laturile cadrului, se vede, de o parte, cum se adună şi se păzesc cu elefanţi turmele de cerbi; de altă parte, cum cerbii ucişi prin munţi păduroşi se încarcă pe spinarea cămilelor.

Dar mai mare şi mai presus de toţi actorii tabelului şi ca privitor liniştit al acestui spectacol animat, stă călare regele, cu arcul atârnat de gât şi adăpostit subt o umbrelă rotundă pe care i-o ţine deasupra capului un slujitor. Imprejurul lui cântă o numeroasă orchestră, aşezată de toate părţile, care pe jos, care pe o estradă înălţată cu scară. Acolo sunt şi harpiste, ca la vânătoarea de mistreţi, şi cântăreţi cu flautul, cari şed turceşte cu picioarele încrucişate subt dânşii, şi trâmbiţaşi, şi toboşari şi muscalagii cu naiul, cu dairaua, cu cimbalele, cu diblele, şi cu surlele, poate chiar şi cântăreţi din gură; într'un cuvânt, avem aci o bandă numeroasă de lăutari, reprezentată cel puţin prin douăzeci şi cinci de personagii cu instrumente variate, lucrând toţi din mâni şi din plămâni ca să încânte pe răsfăţatul Şah, în pomposul şi trufaşul său repaos. Te las să-ţi închipueşti ce chef şi ce mândreţe!

Oare ce zici? nu se pricepeau bine regii Sasanizi a vâna mistreţii şi cerbii?

A pluti lin pe apă şi din singurul adăpost al luntrii, a săgeta mistreţi, pe când auzul îţi este răpit de dulcile cântări ale unei armonioase pleiade de zâne acuatice, iată o realitate sasanidă cu mult mai încântătoare decât basmul primejdioaselor Sirene ale lui Omer şi decât visul amăgitoarei Loreley de pe ţărmurile neguroase ale Rinului.

www.dacoromanica.ro

A privi de subt umbră şi la sunetele unui concert *à grand orchestre*, peripeţiile unei goane şi unui măcel de cerbi, iată încă o petrecere sasanidă, care negreşit că nu este tocmai de despreţuit. Nu rămâne îndoială că regii Sasanizi au fost oameni cu gusturi nobile şi delicate, de vreme ce le-a plăcut şi de a vâna în sunetele muzicii şi de a vedea reprezentate în sculptură şi cu culori, asemenea petreceri vânătoreşti.

Rămâne numai să ne batem capul spre a afla dacă muzicanţii lor şi mai cu seamă dacă vestitul cântăreţ Barbaud, carele răspândea în palatele marelui Khoşru Anurşivan, *cel cu sufletul mărinimos*, « note mai dulci decât privighetoarea » erau în comparaţiune cu Haydn, cu Méhul, cu Weber şi cu Rossini, ceca ce sculptorii dela Takh-i-Bostan sunt faţă cu artiştii moderni cari au înfăţişat pe pânză scene de vânătoare, bunăoară cu P. Rubens, Fr. Snyders, Filip Wouwerman, Fr. Desportes, J. B. Oudry, J. E. Ridinger, Horace Vernet, Edw. Landseer şi alţii...

VII

Dar iată acum, fără veste, un nou orizont artistic ce mi se deschide, tot pe tărâmul vânătoriei! Zău! când pleacă omul la vânătoare, nu ştie de unde-i sare iepurele! Am zis până aci multe, — ba chiar prea multe, — despre litere şi poezie, despre sculptură şi muzică; am zis şi câteva despre gravură, întrucât acestea toate se ating de arta cinegetică; dar nu ştiu cum s'a întâmplat de a rămas pictura cu totul înlăturată din cărarea mult cotitei mele colinde de vânător hoinar. Cade-se oare să o lăsăm cu totul uitării?

N'ar fi o nedreptate, un afront ce-am face de buna noastră voie vânătoriei, când am nesocoti drepturile ce ea are la naşcarea a încă uneia din cele patru podoabe artistice ale geniului omenesc?

Am găsit prilej de a spune cum omul, înveselit sau jalnic la vânătoare, a simţit gustul de a cânta în elegii, şi în ditirambe poetice,

www.dacoromanica.ro

şi în fanfare melodioase, vitejiile şi neajunsurile sale, ba chiar şi a-şi aduce aminte cu dor sau cu mândrie de drăguţa de acasă.

Am pomenit şi de acei sălbatici ai perioadei glaciare cari, în lungile lor răgazuri, au născocit arta sculpturii, sgâriind pe oase, pe pietre şi pe coarne, profile de dobitoace antediluviane.

Uita-vom acum a zice că, — după cât se poate bănui, — tot o aplecare de acelaşi fel a făcut să se nască şi pictura?

Dar în cazul de faţă, nu din dovezi plastice vom putea culege o asemenea ştiinţă. Filologia ne vine aci în ajutor şi ne arată că în limba Elenilor, a naţiunii celei mai artistice din antichitate, pictura se chiamă *ζωγραφία*, adică *scrierea* <=> *γραφία*; *animalelor* < > *τῶν ζῴων*.

Acum, dacă s'ar scula cineva şi ar zice că aşa vor fi toate acestea, dar că *animal* nu vrea să zică *vânătoare*, şi că săpăturile din peşterile Acuitanei, precum şi denumirea caracteristică a picturii la Eleni au raport numai la *fiinţele însufleţite* în genere, şi nu, în particular, la luptele lor care provin din instinctul *vânătoriei*, atunci ne-am vedea siliţi să mutăm judicata la tribunalul lui Darwin, carele, după teoriile sale fiziologice, ne va dovedi că lupta pentru existenţă, adică *Concurenţa vitală*, este unul din cele două principii fundamentale ale universului şi că orice fiinţă pre lume trăieşte şi se desvoaltă, numai şi numai fiindcă a biruit în această luptă, adică a fost *vânător* şi nu *vânat*. El va adaoge poate, spre a-şi completa teoria, că vânătorului norocit îi rămâne şi dreptul exclusiv de *Selecţiune naturală*, adică de a-şi alege, după al său plac, soţie sau soţii (precum se şi simte) şi că, — scurt şi coprinzător — vieaţa întreagă a universului se rezumă în aceste două cuvinte: *Vânătoare* şi *Amor!*

Pornind d'aci, cum să nu credem că tot ce e bun, mândru şi frumos pre lume, s'a născut din avânturi amoroase şi din porniri vânătoreşti?

Iată-ne iar asiguraţi şi despre originea picturii.

Insă, spre a nu abuza peste măsură de zicala grecească a împăratului August: *Σπεῦδε βραδέως!* [1]), să dăm îndată năvală în

[1]) ‹C.› Suetonii, *Vita Octavii Augusti*, XXV. El spune că acest împărat avea obiceiu a zice că este totd'auna mai bine ca omul « să se grăbească încetinel! » — Festina lente! —

www.dacoromanica.ro

pictura cu subiecte vânătoreşti. Mi s'a urît mie scriind; dar ţie citind!!!

Când vine vorba despre vreuna din frumoasele arte, şi mai cu seamă despre pictură, noi, în lumea modernă, ne gândim numai decât la Italia. Acolo pare că şi-a găsit această artă şi lumina cu care se împacă mai bine, şi formele în care se răsfaţă mai bucuros, şi tiparele după care se mlădie mai cu înlesnire. Nu ştiu pentru ce răsunetul numelor lui Rafael, lui Corregio, lui Tiţian, lui Paul Veronese, pare că ajunge la auz cu vibraţiuni mai răpezi şi mai sonore decât ale lui Rubens, lui Rembrant, lui Poussin şi ale tuturor pictorilor dela Nord.

Fără îndoială însă, aceasta este o nedreptate a minţii noastre şi cei din noi cari iubesc vânătoarea şi artele ce au serbat-o, ar fi cei dintâi cari s'ar căi şi s'ar vindeca de o aşa greşită aplecare, când ar cugeta că în toată acea grămadă de artişti iluştri, cari au aşternut, trei secoli dearândul, toţi păreţii Italiei cu nemuritoarele lor picturi, nu s'a găsit măcar unul care să se fi dedat a zugrăvi mai cu plăcere scene de vânătoare.

Spre a găsi în Italia picturi vânătoreşti de un merit oarecare, în număr mai considerabil, trebue să ne repurtăm în timpii antici, pe când se vede că artiştii pompeiani şi romani aflau mai multă mulţumire de a decora zidurile cu subiecte reprezentând luptele oamenilor cu fiarele şi cursele ce ei le întindeau.

Printre picturile antice de această natură ce s'au păstrat până în timpii moderni, datorim o îndoită atenţiune acelora din sala mormântală ce s'a descoperit la 1674, acum tocmai două sute de ani, într'un mal de pe calea Flaminia, la o mică distanţă de Roma şi în care se aflau sarcofagele lui Quintus Nasonius Ambrosius şi al femeii sale. Nasonia Urbica, urmaşi, după cum se crede, ai nenorocitului poet Ovidiu Nasone, carele a murit exilat pe ţărmurile sălbatice ale Mării Negre, fără ca mâna-i, dibace pe coardele lirei latine, să se fi putut depinde a încorda arcul sarmatic.

www.dacoromanica.ro

Moris an oblitus patrii, contendere discam
Sarmaticos arcus, et trahar arte loci [1])?

Un interes îndoit se leagă de picturile din mormântul Nasonilor [2]), fiindcă, pe de o parte, ele sunt din cele mai bune printre puţinele rămăşiţe ale artei picturale din antichitate şi pe de altă parte, fiindcă scenele vânătoreşti reprezentate în ele ne pun dinaintea ochilor curioase moduri de vânătoare.

Aceste picturi ocupau patru compartimente pătrate pe tavanul boltei şi corespundeau fiecare cu câte o grupă de două figuri alegorice, simbolizând cele patru timpuri ale anului. Cu primăvara se îmbina vânătoarea de cerbi; cu vara, cea de lei; cu toamna, cea de pantere şi în fine compartimentul iernii era ocupat de o vânătoare de mistreţi [3]).

[1]) Ovidii, *Pontica*, <lib.,> I, v. 49—50:

« Uitând obiceiele patriei, învăţa-voiu să încordez
Arcurile sarmatice şi trăi-voiu după chipul locului? ».

Poetul Ovidiu a petrecut anii săi de exil şi a murit în cetatea Tomi, pe Marea Neagră care fără îndoială era la satul Anadolkioi, aproape de Kiustenge. Vezi A. Papadopulo Vretos, *La Bulgarie ancienne et moderne*. (St. Petersburg, 1856), p.p 119—146 şi 186. — S'a făcut multă desbatere în trecut despre situaţiunea cetăţii Tomi şi despre mormântul lui Ovidiu, pe care mai mulţi ar fi pretins a-l fi descoperit în deosebite locuri ale Ungariei, Podoliei şi Rusiei meridionale. Vezi pentru această cestiune, «*Viaţa lui Ovidiu*», scrisă de J. Masson, (Amsterdam, 1708), şi de Cavalerul Rosmini, (Milan, 1821); disertaţiunile «*De Ovidii exilio et sepulchro*» de Rabener şi de Villenaye, în ediţiunea completă şi anotată a operelor poetului, publicată de N. E. Lemaire, (Paris 1824), vol. VIII; şi A. Deville, «*Essai sur l'exil d'Ovide*», (Pairs, 1859). — In Demetrii Cantemiri, *Descriptio Moldaviae*, (ediţiunea latină, tip. de societ. Academ. Român. Bucureşti, 1872), sunt câteva fraze şi mai multe note desvoltate ale ilustrului autor asupra locului de exil al lui Ovidiu, pe care unii l-au crezut a fi Akermanul sau Cetatea Albă, alţii Chilia, amândouă în Bugeagul Basarabiei. (Cap. III, p. 9. — IV, p. 19—21).

[2]) Picturile din bolta Nasonilor nu mai există în fiinţă; ele au fost însă publicate de Bellori, *Le pitture del sepolcro de'Nasoni, disegnate et incise da Pietro-Sante Bartoli e descritte*, Roma, 1680, in folio, stamp. XXVI—XXIX. — Vezi şi «*Oeuvres choisies des peintres de l'antiquité*», Paris 1864, stamp. 101—104.

[3]) Acest al patrulea compartiment s'a darâmat îndată după deschiderea boltei. Desenul publicat de Bellori este dintr'o altă descoperire făcută la 1672 în Roma, în grădinile Sertoriane, sub muntele Celius.

www.dacoromanica.ro

Cele două dintâi, adică vânătoarea de cerbi şi de lei, se petrec în păduri îngrădite cu zăbrele. Un câne goneşte un cerb şi o ciută, urmăriţi, şi de un vânător pe jos, carele opreşte de sgarda numită *copula*, pe un al doilea copoiu. Alt vânător cu suliţa pândeşte animalele la marginea ţarcului.

Vânătorii de lei sunt mai numeroşi; ei au toţi paveze mari rotunde, din dosul cărora se ascund, lipiţi unii de alţii. Una din fiare se răpede întărâtată asupra acelor mişcători păreţi de metal; dar cealaltă a izbutit a doborî jos pe un vânător şi-l striveşte sub propriul lui scut, pe care ea calcă cu o fieroasă mândrie.

Tot cu paveze şi cu ţepoaie, *venabula*, sunt înarmaţi şi vânătorii de pantere, cari închid şi rostogolesc pe animal într'un cerc de scuturi late şi solide; dar ei şi mai mult se bizue, spre a prinde şi a ucide fiara, pe o cursă în formă de ladă pătrată în fundul căreia au pus o oglindă. Pantera, turbată de mânie, îşi zăreşte deodată chipul resfrânt pe faţa lucioasă a sticlei; ea stă şi se miră,

«...Ea tresare, decât soţul ei Zefirul mai răpede; mânia ei pe toate strălucitoarele ei pete se resfiră şi, gata a înghiţi în adânca ei gură pe vânător, ea se opreşte dinaintea chipului ei resfrânt în oglindă» [1]),

apoi se asvârle răpede spre dânsul şi iat'o prinsă în capcană, unde o ajunge la sigur darda vânătorului, care sta pitit d'asupra oglindei.

In timpii noştri, oglindele slujesc vânătorilor francezi ca să prindă nevinovate ciocârlii. Dovada că întotd'auna şi pretutindeni, oglinda, cu mincinoasele-i străluciri, ameţeşte şi pe vesela păsărică, şi pe fiara sălbatică, şi pe naiva Margaretă a lui Faust.

Ah! je ris
De me voir si belle en ce miroir [2])!

---

[1]) *Claudiani* de Raptu Proserpinae, <lib.,> III, v. 262—268.

....Fremit illa, marito
Mobilior Zephyro, totamque virentibus iram
Dispergit maculis, jamjamque hausura profundo
Ore virum, vitreae tardatur imagine formae;

[2]) Aceste versuri franceze sunt din libretul operei Faust pus pe muzică de Gounod; în drama originală a lui Goethe, oglinda Margaretei este însemnată

www.dacoromanica.ro

şi pe bătrâna cochetă, care, în doru-i plin de *parapon*, trâncăneşte verzi şi uscate, bunăoară ca versuri de acestea:

Plângi, oglindă, plângi cu mine!
Nu găsim ce căutăm!
Când mă văz acum în tine,
Amândouă ne 'ntristăm.

Tu văzuşi, văzuşi, oglindă,
Frumuseţea 'mi răsărind,
Şi cu 'ncetul eclipsându,
O vezi iarăşi apuind!

In zadar culori silite,
Frumuseţi de 'mprumutat;
In zadar sunt îngrijite
Nişte flori ce s'au uscat [1])!

Dar ce stăm să ne bocim cu baba, în stihuri vrednice de ale ei « culori silite, frumuseţi de 'mprumutat? ». Dacă e vorba de oglindă şi de amăgirile ei, să ascultăm mai bine cum ciripeşte muza « plină de *nuri* şi de dulceaţă » a clucerului Alecu Văcărescu, luceafăr trecător din secolul din urmă, pe care s'au grăbit a-l stinge duşmanii gloriei româneşti, chiar în zorile vieţii sale şi în primul susur matutin al poeziei noastre naţionale.

Poate că strofele ce am să transcriu nu vor fi tocmai la locul lor aci, în fumul de praf de puşcă cu care eu tămâiez deocamdată cartea ta, dar în tot cazul, fragedul arhaism al acestui « cântic de

---

numai ca un joc de scenă; apoi şi vecina Marta deşteaptă hochetăria tinerei fete cu aceste cuvinte:

« Komm du nur oft zu mir, herüber,
Und leg'den Schmuk hier heimlich an;
Spazier ein Stündchen lang dem Spiegelglas vorüber.
Wir haben unsre Freude dran »; —

« Vino tu mai des pe la mine încoace
Şi pune aci pe ascuns podoabele pe tine,
Primblă-te ca o oră pe dinaintea oglindei,
Şi să vezi ce mulţumire o să avem şi dintr'atâta ».

[1]) « *Cocheta bătrână la oglindă* », poezie <de Cezar Boliac>, pe care a publicat-o, nu prea ştiu de ce, Lord Stanley în eleganta sa carte: *Fluers de la Roumanie, recueil de poésies anciennes et modernes*, Hertford (Angleterre), 1856. Se vede că filoromânul englez n'a voit să uite printre florile României, nici chiar: « *Nişte flori ce s'au uscat* ».

www.dacoromanica.ro

lume » va fi ca o sorbitură de apă limpede şi răcoroasă, după hapul de trudnică şi bătească versificaţiune ce te făcui să înghiţi:

Oglinda când ţi-ar arăta
Intreagă frumuseţea ta,
Atunci şi tu ca mine,
Te-ai închina la tine.

N'ar fi mijloc să te priveşti
Asemenea după cum eşti,
Şi idololatrie
Să nu-ţi aduci tu ţie!

Ochii în ea când ţi-i arunci,
De tot se 'ntunecă atunci,
Şi de te şi arată,
Iar nu adevărată.

De-aceea nu da crezământ
Oglindei ce cu scăzământ
Iţi face înşelăciune
Şi tot minciuni îţi spune,

Ci câtă eşti să ştii de vrei,
Dă crezământ ochilor mei,
Fiindcă nu te înşeală,
Nici fac vreo greşeală;

In ei te cată să te vezi
Intocmai pe cât luminezi
Şi dintr'a lor vedere
Vezi câtă ai putere!

Crede-i, săracii, când îţi spun
Că numai ţie se supun,
Şi că tu eşti din fire
A lor Dumnezeire [1])!

Acum, daca lumina oglindei, în nestatornicia reflectelor sale, ne-a preschimbat priveliştile vânătoriei în imagine amoroase, noi să profităm fără zăbavă de învăţăturile lui Darwin şi, din sfera *Selecţiunei naturale*, să ne înapoiem iarăşi privirile asupra *Concurenţei vitale*. Aceasta ne va fi cu atât mai lesne, cu cât al patrulea tabel antic, cel care reprezentă vânătoarea de mistreţ, ne face să intrăm cu totul în focul acţiunii vânătoreşti, *in medias res*.

[1]) Poeziile lui Alecu Văcărescu, fiul banului Ienăchiţă şi tata lui Iancu Văcărescu, sunt cele mai multe inedite; abia dacă vre-o câteva s'au păstrat în memoria vechilor lăutari. Insă fiul poetului le adunase şi, dacă va vrea Dumnezeu, peste puţin voiu izbuti a le publica. Viaţa acestui poet, pierdut, — omorît negreşit în exil, — în vreo cetate de peste Dunăre, la vârsta de 32 de ani, e un întreg romanţ pe care am de gând să-l povestesc când voiu scoate la lumină poeziile ce au mai rămas dela dânsul. Nu mă tem a zice că până acum nici un poet român n'a avut mai mult foc şi mai multă graţie. Aceste călităţi răsar scânteietoare, prin limba învechită şi uneori azi chiar ridiculizată a versurilor sale.

www.dacoromanica.ro

Un vier uriaş fuge urmărit de un călăreţ cu două suliţe în mâni, de alţi patru vânători cu ţepoaie şi cu săgeţi, de câni, unul liber şi altul oprit de sgardă; în faţa vânatului se prezentă doi juni, unul cu arcul încordat, celălalt cu suliţa îndreptată spre fiară. Toţi aleargă, toţi strigă, sânt aprinşi de cea mai fieroasă turbare [1]. De nu s'ar deosebi, pe subt această mişcare, sobrietatea de linii a artelor antice şi oarecare imperfecţiuni de forme care denotă o epocă de scădere, s'ar putea crede că acest episod a fost schiţat de penelul energic al lui Rubens.

Căci şi acest domn al pictorilor flamanzi a zugrăvit scene de vânătorie, în care fiarele sălbatice, mistreţi, tigri, lei, ba chiar ipopotami şi crocodili, intră în luptă cu omul. Sunt însă mai ales scene fioroase, în care geniul semeţ al maiestrului a dat vânătoarei un caracter cu totul eroic sau tragic, deşteptând admiraţiunea atât prin spăimântătoarea încăierare a luptătorilor, cât şi prin energia pozelor, prin vârtoşia muşculaturii lor şi prin vioiciunea coloritului [2].

Un fior îţi trece prin vine când vezi, într'un tabel al lui Rubens, pe un cavaler numid sfâşiat de creştet şi de umăr, de către un leu puternic, care i-a sărit în cârcă şi s'a stârcit pe şoldul armăsarului negru ce se rădică îngrozit pe picioarele-i de dindărăt. Fiara aurie muşcă din umărul călăreţului; un răcnet groaznic iese din buzele

[1]) Toate calităţile acestei picturi şi poate chiar mai multă mişcare, mai mult foc, se găsesc într'un baso-reliev antic din Muzeul Capitolin, la Roma, (sala împăraţilor), în care se vede un vier uriaş împresurat şi atacat de şase vânători şi de trei câni. Un june, dela spate, a tras cu arcul într'însul; alţi doi, din care unul poate fi Meleagru, îşi înfig lăncile lor în şalele lui; o femee călare, — poate chiar Atalanta, — îl izbeşte şi ea cu suliţa: în faţă-i un bărbat mai în vârstă, — Telamon se crede, — rădică baltagul ca să-l lovească în creştet. Un servitor a căzut sub dobitoc, oprind de sgardă un copoiu; ceilalţi doi câni, din care unul molos, saltă ca să-l apuce de rât. Acest frumos monument poartă numirea *mistreţul[ui] din Calidon.*

[2]) Petre Paul Rubens, cel mai mare pictor al şcoalei flamande, născut în Colonia la 1577 şi mort la 1640, a produs, printre sutimi de tabeluri de tot felul, câteva subiecte de vânătoare, care să află azi prin galeriile dela Munic, Dresda, Marsilia şi în câteva colecţiuni particulare din Englitera; apoi sunt dela dânsul şi o mulţime de desemne cu subiecte vânătoreşti, chiar şi în colecţiunea Luvrului.

www.dacoromanica.ro

căscate ale acestuia; fața-i e învinețită de spaimă și de durere; ochii îi sunt holbați; din mână-i scapă lancea.

Dar aci artistul a trecut peste hotarele vânătorești; căci ne-a pus subt ochi o dramă de cele care, și daca ațâță vitejia eroilor, însă înghiață îndrăzneala simplilor vânători. Acestora le place ca, cel puțin printre primejdii, să se întrevază izbânda lor. Numai în asemenea caz, se poate aplica calificațiunea de *curat vânătoresc*, unui tabel sau oricărui alt obiect de artă. Acolo unde fiara rămâne învingătoare și vânătorul este sacrificat, se poate zice că artistul a ieșit din sfera artelor vânătorești și opera lui inspiră un interes de groază care sfâșie toată armonia regulelor cinegetice; aceea este o notă discordantă în muzica vânătoriei, o greșală de ortografie în gramatica ei.

In secolul nostru, un pictor francez cu talent de frunte, Horace Vernet, a reînnoit în pânzele pe care a zugrăvit vânătorile de lei și de mistreți din Algeria și din Sahara, emoțiunile unor scene în care primejdia situațiunilor joacă un rol de căpetenie; dar, fiind însuși el vânător, s'a ferit de a comite incorecțiuni antivânătorești ca Rubens, și tabelurile lui, așa vrednice de admirat, au toate acel caracter care chezășuește întotd'auna vânătorilor o superioritate măgulitoare asupra fiarelor vânate [1]).

Un tabel de vânătoare africană a lui Horace Vernet e ca o povestire a vestitului ofițer francez Jules Gérard, carele, în unsprezece ani petrecuți în Algeria, a împușcat douăzeci și cinci de lei și a câștigat astfel meritata poreclă de « ucigătorul leilor » [2]). Chiar basme d'ar fi câte povestește vânătorul și câte zugrăvește artistul,

[1]) Horace Vernet, născut la 1789, mort la 1863. Dintre numeroasele lui tabeluri de tot felul, alegem pe cele de vânătoare; el a expus în anul 1836, *Vânătoarea în pustiile Sahara* din 28 Maiu 1833; la 1839, *Vânătoarea de lei în Metigé*; la 1855, *Vânătoarea de mufloni* (berbeci sălbateci) de către Marocani; *Intoarcerea dela vânătoarea de lei*; *Vânătoarea de mistreți în Sahara*. A mai făcut și numeroase gravuri reprezentând subiecte de vânători europene.

[2]) Jules Gérard, născut în 1817, a descris vânătorile sale în două volume foarte interesante: *La Chasse au lion*, 1855 și *Le tueur de Lion*, 1858. D-l Alfred Poissonnier și Vicomtele Adolf d'Houdetot au scris biografia lui.

www.dacoromanica.ro

tot pare că te scuturi la ideea că omul se joacă aşa lesne cu vieaţa sa pentru un simplu gust de vânător; dar când citeşti sau priveşti, mult nu trece şi afli sau cel puţin ghiceşti că fiara cea primejdioasă este mai în pericol decât omul, că ea are să pice învinsă de al ei prigonitor şi atunci îndată, încrederea, bucuria, ba chiar şi mândria se deşteaptă toate deodată în inima-ţi, acum liniştită şi mângâiată. Atunci zici cu încredinţare: « Iată un frumos tabel vânătoresc! ».

Aceste consideraţiuni pot să-ţi pară a fi idei metafizice cam confuze, — adică, cum am zice, după un termen inventat şi pus la modă de un vesel şi spirituos invalid al vânătoriei, cam *filosofie absolută* [1]); — eu însă stăruesc a crede că, şi dacă nu ştiu eu bine

---

[1]) « Filosofia absolută! ». Această minunată ştiinţă nouă o cunosc şi o preţuesc câţi au petrecut şi au râs în vesela societate a d-lui Iancu R... nepot al răposatului Eliad Rădulescu; din feluritele daruri ale unchiului, dânsul a moştenit pe acela neaoş românesc de a şti minunat să păcălească cu vorba pe cei slabi de îngeri. Dintre nenumăratele anecdote glumeţe ale nepotului său, Eliad, într'un articol din « Biblioteca portativă » (vol. II, Bucureşti, 1860, p. 253 şi urm.), ne povesteşte cum el a dat pe bete, într'o zi, pe unul din acei lingăi, nătângi şi morocănoşi de Ardeleni, cari trec uneori dincoaci de munţi în calitate de profesori prospeţi scăpaţi din câte un păcătos de gimnaziu unguresc, lăudându-se că « li-a fost succesu pe depleanu a absolvire prelectionile la filosofia, †necum† <precum> şi cursurile teologali; ergo se recomândăluiesc că's batăr teologi şi filosofi absoluţi « numai buni ca să tâmpească cu neştiinţa lor fumurată pe bieţii copilaşi de pe acĭ. Cântărind numai dintr'o clipă arama filosofului său, păcălitorul nostru, viţă de Târgovişteau bun de gură, îl luă la refec şi, lăudându-se că şi dânsul a studiat adânc filosofia, mai ales în limba engleză, începu, ca probă de ştiinţa şi de sistema sa filosofică, să-l toarne, cu o limbuţie modulată pe intonări de cele mai convingătoare, o vijelie de definiţiuni şi de formule cam de felul următoarei: — « Pentru mine, domnule filosof, simţirea este un fluid individual, care, redus la cea mai simplă expresie printr'o impulsie comunicativă, şi făcând prin hipotenuză o tangentă prin fibrele simţitive, străbate prin toate liniile paralele ce se unesc din natura lor într'un punt, şi prin simţibilitate produc toate senzaţiunile, toate simţimintele sentimentalismului celor cinci simţuri ce simţualmente funcţionă prin cele cinci simţuri şi cad toate în sinteza perpendicularei spre a se manifesta spiritului uman printr'o fosforescenţă supranaturală a intelectului simţitor... ».

www.dacoromanica.ro

să lămuresc aceste idei, s'ar putea totuşi stabili în principiu că, precum arta vânătoriei consistă numai din reguli care fac pe vânător să învingă pe vânat, şi nu vice-versa, tot aşa şi operele literarii sau plastice, nu se pot califica cu titlul de *cinegetice*, decât atunci numai când ele prevăd neîndoioasa victorie a vânătorului, chiar şi dacă uneori ele ar atrage un oarecare interes de milă sau de admiraţiune asupra vânatului persecutat.

Admiţând o asemenea definiţiune pentru toate ramurile de bele-arte care se ocupă cu ilustrarea vânătoriei, putem acum să trecem în revizuire pe toţi acei pictori din diferite şcoli, cari se numesc mai special *pictori de vânătoare*. .

Dacă Italia şi cu dânsa Spania, rămân mute la fanfarele de chemare ale vânătorilor [1]), apoi şcoalele: flamandă, olandeză, franceză,

---

După un val vârtej de felul acesta, bietul ungurean, zăpăcit şi uluit, rămase însă bine încredinţat, « cum că onoratul şi măritul domnu Iancu este aprieat o fire cu mult mai profund şi mai absolut filosof decât dânsul, de bună samă că încă ştiuse mintenaş a subtşternere şi a respicare certe materie filosofice tare încălcite, întru a cărora esenţie perceperea inteligheţei sale nece-cum nu potuse bene a resbatere ». — Judicaţi acum D-voastră, onoraţi cititori, care din doi era mai tare în filosofie absolută!

[1]) Zicând acestea nu voim a înţelege că niciodată, nici un pictor italian sau spaniol n'a reprezentat în vreun tabel al său, scene de vânătoare. O asemenea aserţiune ar fi foarte lesne de răsturnat. Zicem numai că nici Italia, nici Spania n'au avut vreun pictor ilustru, care să se fi dat într'un mod cu totul special la pictura vânătorilor.

Nu se poate numi « pictor de vânători » boloniezul *Domenico Zampieri*, ce-i zic şi *Dominichino*, (1581—1641), fiindcă într'o zi a avut graţioasa inspiraţiune care a produs frumosul tabel, de un aspect cu totul antic, ce se numeşte «*Vânătoarea Dianei*» şi care se vede în galeria Borghese din Roma. La marginea unui crâng şi pe malul unei ape, în care se scaldă şi se joacă două fragede zâne, şapte nimfe pâdureţe se întrec cu săgeţile care de care să nimerească mai bine o porumbiţă pusă drept ţăl pe vârful unei prăjini. Diana stă în fund, la mijlocul pânzei, şi le arată preţurile luptei, care sunt un arc de aur şi a faretră de purpură. Din dosu-i alte nimfe privesc curioase; una, pe malul apei, se descalţă; alta opreşte în joc ogarii. În depărtare se văd mai multe figuri luptându-se, sunând din bucium, alergând şi purtând, atârnată de bârnă, o căprioară ucisă. La o parte se zăresc capetele a doi păstori pitiţi în tufiş ca să asiste nevăzuţi

www.dacoromanica.ro

germană şi engleză, răspund toate la apel şi fiecare din ele se prezentă cu unul sau mai mulţi artişti însemnaţi, având această specialitate. In Flandra, găsim pe Francisc Snyders, amicul şi conlucrătorul lui Rubens; în Olanda, pe Filip Wouwerman, pictorul de cai şi mai ales al calului bălan; în Franţa pe François Desportes şi pe J. B. Oudry, cari au fost pictorii oficiali ai vânătorilor date de regii Ludovic al XIV-lea şi al XV-lea; în Germania, pe J. Elias Ridinger, portretarul vânatului înjunghiat de prinţişorii şi de grofii nemţeşti din secolul din urmă; în Englitera, trăieşte încă Sir Edwin Henry Landseer, carele a înfipt cu penelul pe pânză, cele mai frumoase şi mai originale tipuri de câni englezeşti şi a poetizat moartea tragică a cerbilor măreţi din poienile înnorate şi din bălăriile fantastice ale Scoţiei.

VIII

In acest şir de artişti, care se destinde peste un spaţiu de trei sute de ani, avem ca şi o istorie întreagă a picturii vânătoreşti, a deosebitelor faze prin care ea a trecut; se pare că destinele au voit ca, în timpii moderni, această ramură a artei, bogată şi variată în identitatea ei caracteristică, să încolţească pe rând şi să poarte

---

la jocul zeiţelor. Opera Dominichinului e plină de graţie, de frăgezime, de mişcare.

Nu se poate iar numi « pictor de vânătoare » nici spaniolul *Don Diégo Velasquez* (1599—1660), « pintor de camera », mareşal şi amic al regelui Filip IV, fiindcă în peisagiul numit «*O vedere la Prado*», din Museo de Rey dela Madrid, a zugrăvit cu penelul său energic şi realist o încăierătură înfuriată de oameni, de cai şi de câni, vânând mistreţul; nici fiindcă, într'un tabel din galeria naţională din Londra, unde figurează regele călare cu toată curtea sa, a schiţat asemeni o vânătoare de vieri; nici fiindcă în mai multe alte portrete ale lui Filip IV sau ale infantului, Don Carlos Baltazar, i-a prezentat în costum de vânătoare, cu arme în mână şi câni în preajma lor.

Acestea sunt flori gingaşe, răsărite ici colea, pe câmpul †năpustit† <năpăstuit> în Spania şi în Italia al artelor vânătoreşti; dar cu o floare nu se face primăvară, nici cu un tabel sau două, o şcoală de pictură.

www.dacoromanica.ro

rod treptat în fiecare din ţările culte ale nordului Europei, fără ca într'însa să se ivească vreun interval de amorţire. Ca ramura aurită a zeiţei de sub pământ, abia un penel consacrat Dianei începea a şovăi în mâna artistului îmbătrânit, şi altul răsare subt o climă vecină, ca să întreţină tot vie, admiraţiunea pentru estetica vânătorească;

Primo avulso non deficit alter
Aureus, et simili frondescit virga metallo [1]).

După ce, în timp de mai mulţi secoli, vânătoria n'a avut alţi interpreţi plastici de cât pe migăloşii miniaturişti, cari înluminau cu poleiele şi cu văpsele cleioase mulţimea de manuscripte, după care castelanii secolului de mijloc învăţau, prin citire şi prin exemple zugrăvite, regulele însemnate în cărţi vestite pe acele vremuri, precum «*De arte venandi cum avibus*», scrisă de împăratul Germaniei, Frederic al II-lea; «*Le livre du roy Modus et de la royne Racio*»; «*El libro de la Monteria que mandò escriver el rey Don Alonso de Castilla y Leon*»; «*Les déduitz de la chasse des bestes sauvaiges*» de Gaston Phoebus, pe care nu l-ai trecut nici tu cu vederea, şi încă altele [2]), care au constituit mult timp toată literatura

[1]) Virgiliu *Aeneid*, <lib.,> VI, v. 143—144.

«Rupând una, nu lipsea alta
Tot de aur şi ramura înfrunzea de acelaşi metal!».

[2]) Cartea împăratului Frederic al II-lea, fiul lui Frederic Barbăroşă (1191—1250), a fost mai întâi tipărită la 1596 de Velser (Augusta Vindelicorum, adică Augsburg), 1 vol. în 8° şi mai completă de Jos. Gott. Schneider, la Lipsca, 1788—89, 2 vol. în 4°. — *Le livre du roy Modus (et de la royne Racio)*, tipărit mai întâi în Chambéry, la 1486 în fol. got., a fost reprodus, cu o prefaţă de d-l Elzéar Blaze, Paris, 1839, în 8°, cu 50 stampe. Am menţionat mai sus opera lui Gaston Phoebus, comite de Foix. Cartea spaniolă «*Libro de la Monteira*» scrisă după ordinele regelui *Alfons al XI-lea*, învingătorul Maurilor la bătălia del Salado, a fost tipărită de Gonz. Argote de Molina, la Sevilia, 1582, în fol. — Voiu mai adauge la această listă de bibliografie archeologică a vânătoriei încă două cărţi curioase: una fiindcă este opera unui regę al Franciei şi vânător vestit, *La chasse royale par Charles IX, roi de France*. Paris, 1625, în 8°, cu stampe; şi alta, fiindcă ne descrie vânătorile cu şoimii, nu numai în Occident, dar şi la Grecii bizantini

www.dacoromanica.ro

şi toată arta vânătorilor, apoi tocmai în secolul al XIV-lea, artişti adevăraţi începură a se inspira din subiecte vânătoreşti.

Am spus în ce mod, mistic sau dramatic, *Albert Dürer* şi *P. Rubens* au conceput asemenea subiecte. Ei au fost fără îndoială bărbaţi de geniu, dar nu se pot numi curat *pictori de vânătoare.* Altora, mai puţini geniali, dar nu mai fără talent, li se cuvine un titlu aşa special.

Sunt aceia chiar despre cari am zis adineauri că, în răstimpul de trei secoli, din al XIV-lea şi până acum şi-au trecut din mână în mână fitilul învăpăiat al operelor de artă cinegetică,

Et, quasi cursores vitai lampada tradunt [1]).

In fruntea lor, timpul a pus pe flamandul Francis Snyders [2]), cel care a lucrat alături cu marele Rubens şi a împărţit cu dânsul meritul multor picturi în care Rubens făcea figurile omeneşti, iar Snyders, animalele, fără ca acestea să dea de ruşine productele ieşite din mâna faimosului maiestru. Vieaţa care fierbe în oamenii lui Rubens, mişcă cu aceeaşi vigoare şi pe fiarele lui Snyders. Ochii lor scânteiază, nările lor răsuflă, fălcile lor spumegă, botul lor căscat e jilav de sânge, şi când artistul ne arată câni întărâtaţi, dând năvală asupra unui mistreţ, rupându-i şalele, muşcându-l de urechi, lăsând pe unii dintr'înşii spintecaţi la pământ, pare că se

---

şi la Turci: *Falknerklee, bestehend in drey ungedruckten Werken über die Falkenerei: nämlich:* 1. *Das Falkenbuch (türkisch);* 2. *Ἱεραχοσοφίον, das ist die Habichtslehre;* 3. *Kaisers Maximilians Handschrift über die Falknerey...* aus dem türkischen und griechischen verdeutscht und herausgegeben von Hammer-Purgstall. Wien 1840, în 8°, cu stampe.

[1]) Lucretii, *De rerum natura,* <lib.,> II, v. 79; « Şi ca alergătorii, îşi trec facla vieţii ». Această vestită şi frumoasă imagine o prezentase mai înainte Platon, *Leg.* VI: « *καθάπερ λαμπάδα τὸν βίον παραδίδοντας ἄλλοις ἐξ ἄλλων* ».

[2]) Francis Snyders (1579—1649) a fost pictor al regelui Spaniei, Filip III, şi al arhiducelui Albert din Ţările-de-Jos. El a făcut tabeluri de vânătoare, animale şi nature moarte; cele mai principale sunt în galeriile Belvedere din Viena, Luvru din Paris, Ermitagiu din St. Petersburg, din Bruxela, Anvers, Amsterdam, Haga, Munic, Dresda, şi Florenţa. Vânătorile lui de mistreţi sunt cele mai faimoase.

www.dacoromanica.ro

şi aude răsunetul lătrăturii lor, chelălăitul lor de bucurie sau de durere, grohăitul fiarei şi sunetul cornului de vânătoare. Mai bine decât aşa nu se poate reproduce cu pinsula impresiunea ce resimte câmpeanul care, trecând prin pădure, vede deodată strecurându-se pe lângă dânsul un dobitoc mare şi negru, cu haita lui de dulăi, urlând în urmă-i cu turbare.

Aci se poate mai cu seamă pricepe deosebirea ce există între Snyders, pictor din şcoala flamandă, şi artiştii din şcoala olandeză cari au tratat asemenea subiecte. Filip Wouwerman[1]), spre exemplu, în loc de a ne duce chiar pe scena dramelor vânătoreşti, ne preumblă numai în preajma lor, aărtându-ne, când pregătirile de vânătoare în curtea castelului seniorial, când popasul în rariştea pădurii, când vesela întoarcere a vânătorilor izbânditori. El foarte rar ne face să fim faţă chiar la întâmplările luptei; acelea pentru noi rămân afundate în zarea aburoasă a peisajului. Din contra, Snyders ne mână mereu pe câmpul de bătaie, în mijlocul vânătoarei, în sânul codrilor. Cerbul şi câniі sunt actorii de căpetenie ai tabelului său; minutul ce-i place mai mult a alege este acela când animalul, zădărit de haita primenită, îşi ia inima în dinţi şi se apără cu desperare sau sare d'asupra cânilor sângeraţi, pe cari i-a spintecat cu coarnele sale. Acela e şi momentul cel mai dramatic, cel mai interesant al vânătoarei; neştiind încă bine cum are să se aleagă urma, privitorul îşi închipueşte că dobitocul, sprinten, uşor, pe care-l împodobesc chiar armele sale, va izbuti poate să scape şi de dinţii aprigi ai dulăilor şi de junghierul vânătorului care se apropie.

Wouwerman a fost cel dintâiu pictor care a ştiut să scoată la iveală graţia călăriei şi carele, reprezentând mai adesea scene cu

[1]) Filip Wouwerman, născut în Harlem (1620—1668), a făcut un număr considerabil de tabeluri de dimensiuni în genere mici, în care figurează pretutindeni cai şi neapărat un cal alb. Mai toate galeriile publice ale Europei şi mulţi particulari posedă tabeluri de ale lui, care se vând acum — când se găsesc — pe preţ de 10 până la 40 mii franci unul. Tabelurile falş atribuite lui Wouwerman sunt încă şi mai numeroase.

www.dacoromanica.ro

nobili dela ţară, cu cavaleri galanţi, cu vânători, a făcut ca, în pânzele sale, calul să fie întotd'auna figura de căpetenie; în mulţimea cea mare de producţiuni ale lui nu se găseşte o singură pictură în care să nu se zărească măcar un şold de cal, iar mai cu deosebire un cal bălan. Aşa de mult i-a plăcut a da cailor rolul principal, încât chiar şi în *vânătorile* sale, pictorul măiestru, temându-se a răschira interesul, mai niciodată nu s'a ispitit a înfăţişa cerbul în lupta sa disperată cu câinii, precum au făcut Snyders, Oudry şi chiar marele Rubens; el a înţeles că atunci când cerbul, în fuga sa minunată, se avântă ca în sbor, d'asupra rovinilor, sau ţese din crâng şi se iveşte un minut prin câmpie, cu capul uşor plecat pe umeri, cu trupul şuiu şi elegant, cu părul plăviţ, încântător de graţie şi de iuţeală, a înţeles că ar fi peste putinţă ca atunci toţi ochii să nu se ţintească asupră-i şi ca el să nu soarbă la sine tot interesul priveliştii.

De aceea Wouwerman mai adesea lasă a se bănui vânătoarea, sau o schiţează în depărtare, chemând vederea spectatorilor asupra pregătirilor şi urmărilor acestei plăceri; el îi pofteşte să asiste la *Plecare*, la *Băutură*, la *Popas* sau la acea veselă gustare ce se chiamă *Intoarcerea dela vânat.* Vânătorii, aci înghit un pahar mai nainte de a se porni, aci se odihnesc pe iarbă verde, cu caii lângă dânşii, aci iar sosesc voioşi, sunând fanfarele lor de izbândă. Damele, graţios plecate pe şelele lor de catifea neagră, se uită cum şoimii seräped în aer pe păsărelele spăimântate; una din ele s'a depărtat în taină spre pădure şi după dânsa, aleargă, în fuga calului său alb, un galant cavaler, ducându-i vălul pe care ea l-a uitat atârnat de craca unui copaciu; tocmai în fund, pe marginea pădurii, se zăresc, prin ceaţa umedei Olande, câinii urmărind un cerb abia profilat.

Pictorul din Harlem, ca odinioară francezul Jean Goujon, sculptorul Dianei de Poitiers, a privit vânătoarea, nu ca Snyders, pasionatul iubitor al sălbaticei naturi, ci oglindită prin razele mai line ale unui prism de elegantă curtenie.

Tot astfel, învăţăturile mândrului amic al lui Rubens, trecând peste o generaţiune în mintea unui alt pictor de vânătoare,

www.dacoromanica.ro

francezului François Desportes [1]), au luat şi aci un caracter mai puţin sălbatic, mai potolit. Pornirile impetuoase ale lui Snyders se pre-
110 schimbară în mişcare, sub penelul lui Desportes; furia ce întipări acela în chipurile de animale se prefăcu, la acesta, într'o vioiciune tot aşa de veridică, dar mai puţin întărâtată. Ce era foc şi zor pe pânzele maiestrului flamand, deveni graţie naturală şi vioaie pe ale discipolului francez. Snyders zugrăvise, alături cu amicul
115 său Rubens, vânători la care se cerea o inimă de viteaz. Desportes reprezentă petrecerile vânătoreşti ale Curţii şi ale domnilor ce o înconjurau. Cu toate acestea, în tabelurile lui, caracterul vânătoresc este cu mult mai bine marcat decât în ale lui Wouwerman; el nu se sfieşte a umple un cadru întreg cu chipul sbârlit al unui lup,
120 apărându-se crâncen în contra unei întregi droaie de câni, cari îl înhaţă de gât, de urechi, de coamă, de pulpe, de pre unde 'l pot apuca. Botu-i rânjit le arată colţi ameninţători şi limba, de goană multă, îi iese uscată din gâtlej.

Negreşit, amice, că pe când te aflai şcolar în Paris, vei fi rătăcit
125 uneori Dumineca, — când ploua afară sau mai ales când vântul fluiera în pungă — prin lungile săli ale Luvrului, căptuşite cu tabeluri din şcoala franceză. Nu se poate atunci ca tu, având fără îndoială de copil instinctul vânătoriei, să nu te fi oprit câteodată dinaintea vreunei pânze pe care se văd frumoşi câni de vânătoare,
130 prepelicari, copoi şi alte soiuri, *stând* cu îngrijare prin bălării un stol de potârnichi, sau *sculând* răpede o pereche de fazani cu penele aurii. Acela a fost un Desportes, dacă nu cumva va fi fost o operă a luî Oudry, căci amândoi aceşti pictori şi-au împărţit în lunga lor vieaţă, favoarele curţii Franciei, zugrăvind toate vânătorile
135 regale şi portretând pe rând toţi cânii cei mai aleşi din haitele dela

[1]) François Desportes (1661—1742) pictor francez, şcolar al flamandului Nicasius, carele învăţase pictura dela Snyders. Tabelurile lui de vânătoare, portrete şi animale, sunt destul de numeroase (23) în galeria Luvrului; apoi se mai găsesc şi în muzeele dela Lyon, Grenoble, Rouen, Valenciennes, Nancy. Vezi: Clément de Ris, *Les musées de Province.* — Mai multe casteluri regale au fost decorate, în parte, de Desportes: Fontainebleau, Versailleş, Trianon, etc.

www.dacoromanica.ro

St. Germain, dela Fontainebleau dela Rambouillet şi dela Compiègne. Se zice că Ludovic al XV-lea, ba şi strămoşul său, marele Ludovic al XIV-lea, se veseleau foarte când li se aduceau acele portrete şi le plăcea să recunoască şi să-şi aducă aminte numele fiecăruia din cânii lor de vânătoare: — «Acestea sunt Bonne, Nonne şi Ponne!» — va fi zis cu gravitate Ludovic *cel Mare*, văzând cele trei căţele negre şi albe, zugrăvite de Desportes. — «Aceştia sunt Mitte şi Turlu»; — va fi strigat râzând Ludovic *mult-Iubitul*, recunoscând copoii săi portretaţi de Oudry.

J. B. Oudry [1]), care luă hotărîrea de a deveni pictor de vânătoare, din momentul când într'o zi profesorul lui îi zise, văzând cum schiţase un câne: — «Tu n'ai să fii altceva decât un zugrav de câni», — Oudry, care a ilustrat cu aşa mult spirit şi talent fabulele lui Lafontaine, Oudry fu contimporanul sau oarecum urmaşul lui Desportes. Nu este tocmai lesne a deosebi, unul de altul, pe aceşti doi artişti; modul de a vâna şi întâmplările vânătoarei, fiind pe timpul lor, mai tot mereu aceleaşi, subiectele lor de tabeluri se repeţesc neîncetat; apoi amândoi fusese mai la aceeaşi şcoală, adică învăţase dela elevi ai maestrilor flamanzi. Cu toate acestea, observându-i bine, se văd şi deosebiri în spiritul lor. Desportes are un talent lesnicios şi îmbilşugat; el vede, pricepe şi imită natura mai mult cu o graţie naivă decât cu ştiinţă şi precugetare. Din contra, Oudry este cu mult mai priceput, mai dibaciu în meşteşugurile artei; el ştie să împartă mai bine lumina, să întocmească mai frumos o grupă; el este într'un cuvânt mai academic; dar prin aceasta chiar, inspiraţiunile-i sunt mai puţin vioaie şi coloritu-i mai ofilit decât ale lui Desportes. Pentru dânsul, natura e dominată de artă; tigrul sub pinsula lui se îmblânzeşte, pantera se înmoaie, leul se domesniceşte, dar cerbul îşi păstrează toată a lui eleganţă, căprioara toată gingăşia ei şi, în genere, el ştie să

[1]) Jean Baptiste Oudry (1686—1755), şcolar al lui *Largillières*, a gravat însuşi multe desemne. Tabelurile lui sunt la Luvru, precum şi în muzeele din Dijon, Toulouse, Montpellier, Nantes, Rouen, Caen, etc. Vezi Clém. de Ris, *Les musées de province*.

www.dacoromanica.ro

aleagă minunat privelişti plăcute pentru a grupa într'însele scene de vânătoare.

Amândoi aceşti pictori au trăit foarte bătrâni şi se poate zice că ei au fost analiştii plastici ai vânătoriilor din secolul de mărire al regalităţii franceze. Pe atunci, plăcerile cinegetice ale regilor costau Statului milioane pe fiecare an; slujitorii vânătoriei, mari şi mici, formau o întreagă armată; cânii erau crescuţi şi hrăniţi cu miile; pădurile erau păzite cu îngrijire ca să fie mereu pline de cerbi, de căprioare, de lupi şi de mistreţi. Toate acestea se făceau cu lux, cu pompă, cu o solemnă maiestate. Aşa se cădea marelui Rege!

Inţeleptul Lafontaine, pentru care Oudry a lucrat minunate gravuri, povestind despre brotocelul care

atât s'a umflat
încât a crăpat

a zis, sfârşind această jalnică, dar nefolositoare istorie:

Le monde est plein de gens qui ne sont pas plus sages.
Tout bourgeois veut bâtir comme les grands seigneurs;
Tout petit prince a des ambassadeurs;
Tout marquis veut avoir des pages [1]),

Potrivit cu această slăbiciune a omenirii, prinţişorii şi margrafii nemţeşti, cei despre cari fără îndoială fabulistul zice că se umflau cât puteau ca să aibă ambasadori şi paji, voiră să ţină şi ei haite luxoase de vânătoare, ba şi un pictor ca să-i ilustreze, ca Desportes şi Oudry, pe regii dela Versalia.

---

[1]) Lafontaine, *La grenouille qui se veut faire aussi grosse que le boeuf.* (Broasca ce vrea să se facă tot atât de mare ca boul).

« Lumea este plină de oameni cari sunt tot aşa de nebuni.
Fiesce negustoraş vrea să clădească ca boierii cei mari;
Fiesce prinţişor are ambasadori,
Fiesce marchiz vrea să aibă paji ».

D-l *G. Sion* a localizat această fabulă în « *101 fabule* » Bucureşti, 1869, pag. 108, « *Broscoiul şi boul* ».

www.dacoromanica.ro

Acesta se întâmplă să fie un om plin de talent în naivitatea lui, precum se găsesc adesea oameni printre nemți. *Iohan Elias Ridinger* [1]), născut la Ulm, printre Șvabi, lucră neobosit mai mult de o jumătate de secol, când cu pinsula pictorului, când cu plumbul desemnatorului, când cu dăltița gravorului, ca să reprezente cerbii vânați de nobilii lui patroni și animale sălbatice de prin menagerii, și ilustrațiuni la fabule copilărești compuse de dânsul, și figuri de călărie și de vânătoare cu câni și cu șoimii. Călătorind din loc în loc, el făcea pretutindeni chipul animalelor ce întâlnea, însemnând cu scrupulozitate proveniența lor; astfel, nu uită chiar a scrie pe portretul unei babițe gușate: « Am împușcat această pasăre pe Dunăre, între Peterwardin și Belgrad ». P'aci, p'aci Ridinger era să vie și până la noi!

Dar la nimic el nu fu mai meșter decât la reprezentarea vânătorilor de cerbi, pe care le-a înfățișat cu o artă admirabilă în toate peripețiile lor variate. A trebuit ca în secolul nostru să apară pictorul englez *Landseer* [2]), cu mărețele sale figure de cerbi, dominând printr'o nespusă putere dramatică peisagele neguroase ale munților Scoției, pentru ca tabelurile și gravurele în care Ridinger a scris epopeea cerbului să aibă rivali vrednici de dânsele.

[1]) Iohan Elias Ridinger (1695—1767). Pe lângă tabelurile lui cu uleiu, care sunt în genere mici, el a făcut multe desemne; apoi a mai publicat în Augsburg și o mare câtime de albumuri și de foi gravate, printre care vom însemna ca mai remarcabile pe cele următoare: (Cine n'a văzut, fără ca să știe poate, d'ale lui Ridinger)?: *Parfaite et exacte représentation des divertissements des grands seigneurs*, 36 stamp. 1729. — *Représentation des plus remarquables cerfs et autres animaux destinés a être chassés par les grands seigneurs.* 100 stamp, 1768. — *Abbildung der jagtbahren Thieren.* 90 stamp. 1740. — *Entwurf einiger Thiere*, 90 stamp. 1740. — *Fables morales tirés du royaume des animaux.* 16 stamp. 1744. — *L'art de monter à cheval*, 22 stamp. 1722. — *Chasseurs au tir et au vol.* 11 stamp. — Cele mai bune tabeluri ale lui Ridinger sunt la Londra, St. Petersburg, Lipsca și Augsburg.

[2]) Sir Edwin Landseer e născut în Londra la 1803. Pictor însemnat și favorit al Engliterei, el a fost numit asociat al Academiei la 1830 și nobilit la 1850. Tabelurile lui de vânătoare și de câni, percum și portretele, i-au creat o reputațiune meritată în toată lumea.

www.dacoromanica.ro

Dar Ridinger, subt a cărui mână de meşter, natura sălbatică a fiarelor s'a destăinuit într'un chip aşa de măreţ, a fost totdeodată şi artistul carele, cu o deplină naivitate, a făcut, cum am zice, şi catagrafia de răposare a vânaturilor senioriale din continentul Europei; numai în stampele şi în albumurile lui, se mai văd încă astăzi tipurile şi costumele acelor slujitori, puşcaşi, hăitari, bătăiaşi, şoimari, cari compuneau personalul vânătorilor din secolul trecut. Când răsfoeşte cineva acele pagine pe care stau figuraţi numai oameni în livrele galonate şi cu peruci pudrate, trubaci găitănaţi cu cornul de vânătoare încolăcit subt umere şi păsărari înzorzonaţi cu şoimul pe mână, pare că şi aude fanfarele cântate pe ton piţigăiat de corul vânătorilor din oratoriul bătrânului Haydn.

In timpul de acum, cu tot talentul artistului ce le-a gravat, acele imagine a căror vreme a trecut, ne aduc aminte pe faimosul marchiz al lui *Béranger*, carele, în secolul nostru egalitar, visează scutiri şi drepturi ce au fost de mult spulberate de suflarea limpezitoare a timpului.

Vivons donc en repos.
Mais l'on m'ose parler d'impots!
À l'État pour son bien
Un gentilhomme ne doit rien!

Vous, pages et varlets,
Guerre aux vilains et rossez-les!
Et toi, peuple animal,
Porte encore le bat féodal.

Seuls nous chasserons
Et tous vos tendrons
Subiront l'honneur
Du droit du seigneur.

Chapeau bas! Chapeau bas!
Gloire au marquis de Carabas [1]).

[1]) *Chansons* de Béranger, *Le marquis de Carabas*. <ibid.>

Să trăim dar în pace.
Dar ce! vine să-mi ceară mie biruri?
Aflaţi că pentru averea sa
Un nobil nu datoreşte nimic Statului.

Voi, poslúşnici şi scutelnici,
Bateţi pe mojici şi-i prăpădiţi!
Iar tu, popor dobitoc,
Vin de te pleacă sub jugul boieresc.

www.dacoromanica.ro

Dacă în aceste pagine învălmăşate, am făcut o parte aşa de însemnată bătrânului Ridinger, pe care cele mai multe cataloage de muzee şi pinacotece îl trec în tăcere, cauza a fost că am găsit în capul biografiei lui, scrisă de neobositul istoric al pictorilor din toate şcoalele, de Charles Blanc [1]), câteva cuvinte care, — cu gândul la tine, — mi l-au semnalat într'un mod cu totul particular.

Dar mai înainte de a copia după Charles Blanc, să nu uit a mărturisi un păcat în care am picat, zău numai din dorinţa ce m'a pătruns ca să mă supun în sfârşit şi eu preţioasei şi puţin urmatei poveţe a lui Oraţiu:

Semper ad eventum festina [2])

Ştii, frate, c'au ajuns băieţii să te dea de primejdie în Ţară la noi! Nu poţi să mai scrii un rând, fără ca să te descoasă şi să-ţi ia socoteala că adică, de unde ai furat cutare idee şi de unde ai tradus cutare pasagiu? Ce plăcere mai poate gusta atunci un biet Român, care şi-ar fi pus binişor numele său pe o carte sau pe o cuvântare, rumegate de altul şi scrise în vreo limbă străină, scrieri pe care el, mintosul, le-ar fi scos frumuşel pe româneşte, curate şi luminate şi numai bune de deochiu, ca apa ne 'ncepută?

S'au deprins să stea mereu la pândă, drăcoşii, ca şi când altă treabă n'ar mai avea; caută, miros, se furişează prin cărţi şi dibuesc mai rău de cât copoiul când adurmecă dâra fiarei prin ţărână, şi bine n'apuci să te bucuri de vre-o nevinovată haiducie ce

---

Numai noi vom avea dreptul a vâna
Iar toate codanele voastre
Vor avea marea onoare
A ne plăti dreptul (fecioriei datorit) stăpânului.

Jos căciula! jos căciula!
Faceţi cinste marchizului de Carabas!

[1]) Charles Blanc, *Histoire des peintres de toutes les Écoles;* — operă care se publică acum de vre-o 25 de ani şi care a ajuns a avea peste 580 de fascicole.

[2]) Horatii, *Ars poetica*, v. 148: «Mereu grăbeşte către sfârşit!».

www.dacoromanica.ro

te-ai ispitit a face prin codrii literaturii, când, fără veste, te şi pomeneşti dovedit. Atunci se fac Dunăre de mânie, d-nealor, pare că i-ai fi jăfuit chiar pe dânşii, de averea lor.

La noi în Ţară însă a dat Dumnezeu că n'avem lege care să ne poprească de a vâna pe moşia altuia, şi până acum nu s'a întâmplat ca vreun proprietar să facă pretenţiune că l-ai despuiat de vânatul său. Dar neamul scriitorilor, — totd'auna şi pretut'ndeni mai arţăgos, — nu numai că-şi apără morţiş toate ale sale, dar încă duce şi grija autorilor de peste şapte ţări şi şapte mări. Indată ce te-a călcat focul ca să te dovedească vreun colţat din şcoala nouă că ai făcut în carte-ţi, oarecare împrumuturi tăinuite, adică, cum am zice, vreo ciupeală, fericirea lui e să te scoată în vileag. Se grăbeşte, păgânul, a da sfoară în Ţară că te-a prins cu mâna în sac; te aşterne prin gazete, cu frazele originale ale hoţului de păgubaş de gât; te batjocoreşte cum îi vine la gură şi la pană; te pune la rând cu pungaşii, cu controbonzii, cu calpuzanii... Vai de lume!

Văz că tu, şiretule, te-ai ferit de asemenea neajunsuri şi, judicând după vorba Românului, că «paza bună întrece primejdia rea», ai înşirat o listă de toţi autorii cinegetici pe cari i-ai consultat pentru *Manualul* tău. Ia să vedem şi eu dacă se va găsi vreunul destul de priceput ca să ghicească cum că am tradus de pe *Charle Blanc*, rânduri întregi din vieţele lui Synders, Wouwerman, Desportes şi Oudry? Cât despre Ridinger, iată, mă dau singur prins şi încep a traduce de unde-ţi spusei:

«Dacă eşti vânător, trebue să cunoşti pe Ridinger, căci toţi vânătorii-l cunosc, prea puţin în adevăr prin pânzele sale ce sunt rare, dar foarte mult prin numeroasele stampe ce s'au gravat de pe dânsul sau pe care le-a gravat însuşi el, de pre desemnele sale. Numai de le vei vedea acele gravuri, te apucă gustul vânătoriei; căci într'însele se simte miresmele răcoroase ale codrilor şi, ca să zic aşa, abureala pătrunzătoare a fiarelor sălbatice. Toate cunoştinţele vânătorului stau coprinse în opera numeroasă şi varia a lui Ridinger...».

www.dacoromanica.ro

Negreşit că tu, ca şi mine, vei fi văzut adesea în treacăt gravuri de ale lui Ridinger, precum ai văzut la Luvru, tabeluri vânătoreşti de Oudry şi de Desportes, ba chiar de Wouwerman şi de Snyders, precum încă nu este prin putinţă ca să nu fi văzut şi să nu fi admirat cerbi şi câni zugrăviţi de Landseer. Acest artist eminent, răsfăţat, acum de o jumătate de secol, de toată acea spumă a societăţii britanice care poartă numele de *Highlife*, a avut meritul de a însinui gustul frumoaselor arte printre petrecerile *sportului* englez şi a creat astfel o întreagă şcoală de artişti contimporani, ce s'ar putea numi *faşionabili* şi printre cari s'a deosebit mai cu seamă, pe continent, francezul Alfred Dedreux, pictor elegant al cavalcadelor şi al vânătorilor *du beau-monde* parisian.

In urma acestora, furnică astăzi prin capitalele Europei apusene o gloată de zugravi, cari, pe toată ziua, aştern pe pânză şi pe carton, sau chipuri diafane de cai de alergătoare, *race-horse* şi de *jokey* pestriţi, expuşi la vederea amatorilor pe înverzitul *turf*, unde ei se întrec la *steeple-chase*, sau portrete de dulăi, de câni şi de căţei din toate acele felurite rase, cu care Englezii şi imitatorii lor petrec sau se serv spre a goni şi a prinde tot soiul de vânat, începând dela mândrul *foxhound*, care s'aţine nemiluit pe urma fiarelor din codru, până la ciuful de *pinch*, care suceşte gâtul chiţcanilor şi dela vârtosul *bulldog* cu botul cârn şi turtit, până la delicatul *king-Charles* cu părul flocos şi moale ca mătasea.

Dar vânătoarea, privită din punctul de vedere artistic al pasionaţilor *sportmen*, îşi are azi literatura ei, precum îşi are şi artele sale. Aş repeta nume de autori coprinşi în lista întocmită de tine, dacă m'aş încerca să fac o analiză critică, demnă de a figura în gazeta numită *Sporting-Magazine*, şi apoi vicomitele Adolf d'Houdetot şi domnul Elzéar Blaze [1]) au luat de mult asemenea sarcine, pe care ştii bine cu câtă ştiinţă, talent şi spirit le-au îndeplinit. D'aş fi mai vânător, sau dacă noi toţi am avea materie şi mijloace,

[1]) Vicomte Adolphe d'Houdetot, *Chasses exceptionnelles*, Paris 1849. · Elzéar Blaze, *Le chasseur conteur ou Chronique de la Chasse, contenant des histoiers, des contes, des anecdotes, depuis Charlemagne jusqu'à nos jours*, Paris, 1840.

www.dacoromanica.ro

mai bine ar fi să facem, pentru ţara noastră un album sau un *keap-*
330 *sake* luxuos ca acela pe care o companie de nemeşi maghiari, având în fruntea lor pe comitele Em. Andrasy, omul politic de astăzi, l-au publicat, sânt acum câţiva ani, sub titlul: « Vânătoarea şi Sportul în Ungaria [1]).

IX

Dar la ce să ne suim aşa de sus cu zădărniciile? La ce să călcăm orbeşte pragul semeţ al trufaşelor palate, unde o să ne întâlnim poate numai cu neajunsuri şi cu umilinţe? Nu sântem noi oare strănepoţi ai poetului carele a pus mai presus de toate, *auream*
5 *mediocritatem* [2]), vieaţa simplă, modestă şi fericită, pe care tot omul şi-o poate dobândi, când ştie să-şi mărginească trebuinţele şi plăcerile după a sa putinţă?

Nu am învăţat noi minte din zisele vechiului nostru *letopisiţ*, când el ne vorbeşte despre deşănţatele pofte şi râvniri ale Domnilor
10 celor lacomi şi necumpătaţi? « O nesăţioasă hirea omului, spre lăţire şi avuţie oarbă; pre cât se mai adauge, pre atâta râhneaşte! Pohtele omului n'au hotar; având mult, cum n'are avea nimica îi pare; pre cât îi dă Dumnezeu nu se satură; având bun al său,

---

[1]) *Les chasses et le sport en Hongrie, d'après l'original hongrois* par Mrs les comtes Emmanuel Andrassy, M. Şandor, B. Festetitz et les barons Orczy, F. Podmaniczky, B. Wenckheim et G. Szolheck, trad. par J. B. Durringer et A. Schwiedand, Pest., gr. fol. cu 25 stampe colorate.

[2]) Horatii, *Carmina*, lib., II, 10, v. 5—8:

« Auream *quisquis* mediocritatem
Diligit, tutus caret obsoleti
Sordidus tecti, caret invidenda
Sobrius aula ».

« Cel ce se mulţumeşte cu preţuita mediocritate, rămâne şi ferit de ruşinea unei locuinţe ticăloase, şi apărat cu înţelepciune de a râvni la palate ».

www.dacoromanica.ro

şi la al altuia bun a-l cuprinde cască, şi aşa, lăcomind la al altuia, soseşte de perde şi al său! »[1]).

Şi apoi încă n'am fost noi toţi legănaţi din pruncie cu acele strofe primăvăroase în care ni s'a spus cum omul poate să guste, sub poalele glorioşilor noştri Carpaţi, toate bunătăţile vieţii ticnite? Obosit, desgustător de deşertăciunile, de vicleşugurile, de zavistiile lumeşti, care l-au făcut pentru un timp să-şi oropsească chiar şi *citera* favorită, — scumpa moştenire dela glorioşii săi părinţi, — poetul român îşi aduce cu drag aminte de dulcea vieaţă dela ţară, de liniştitele privelişti ale câmpului, de învietoarele plăceri ale vânătoriei, şi atunci, în versuri limpezi şi lin legănate, el ne descrie traiul paşnic şi fericit pe care noi, nesocotiţii, îl jertfim pe toată ziua sgomotoaselor amăgiri ale vieţii de oraş.

Ascultă-l şi acuma, amice, cât de dulce şopteşte, în vechea sa limbă:

Se întinde o câmpie
Pe sub poale de Carpaţi,
Câmp deschis de vitejie
La Românii lăudaţi.

Surpături sunt de o parte
D'un oraş ce a domnit;
O gârliţă 'ncoaci desparte
Un câmp foarte înveselit.

Acolo am eu căscioara
Pe un vârf de delişor;
Curge 'n vale o apşoară
Murmurând încetişor.

Impotrivă smălţuite
Dealuri altele se văd,
Şi 'n vălcelele 'nflorite
Mieii pasc, alerg şi şăd.

Lăsând ale lumei mare
Cinsti, nădejdi şi fumuri seci,
Amăgiri cu 'ncredinţare,
Vrăjmaşi calzi, prieteni reci,

Acolo cu sănătate,
Cu odihna însoţit,
Toat'a vieţii bunătate
Dobândeam eu înmulţit;

Când la vie, la grădină,
Când la câmp de multe ori,
Cu o muncă prea puţină,
Pildă dam la muncitori;

Când cu mreji amăgitoare
Vii prindeam păsari în sbor,
Când prin ţevi fulgerătoare
Cu plumb le-asvârleam omor;

[1]) Aceste cuvinte, Miron Costin, în *Letopisiţul*, său, le aplică la Domni şi la Impăraţi, — *Cronicele României*, a doua edit., de M. Kogălniceanu, Bucureşti, 1872, vol. I, p. 304.

www.dacoromanica.ro

Când cu cânii prin pădure,
Vulpe, iepure fricos,
Lupul nărăvit să fure,
Il răneam mai cu prisos [1]).

Astfel cânta «citera împăcată» a poetului nostru, la începutul acestui secol, de pe malurile târgoviştene ale Dâmboviţei, cătând şi el plăcerea lui acolo unde o arăţi astăzi tu, acolo unde o aflase un alt amabil filosof şi graţios versificator francez, nobil marchiz, d'asupra căruia furtunoasa revoluţiune dela 1793 trecu ca prin minune fără ca să-l atingă. Saint-Lambert [2]), în poema sa didactică asupra *Timpurilor anului*, a descris, în cântul al treilea, consacrat toamnei, vânătoarea falnică şi sgomotoasă de cerbi, cu tot alaiul ei de ogari, de vânători călări şi de sunători de fanfare; dar el, ca iubitor al tainicelor şi liniştitelor plăceri, şi-a păstrat sie-şi un rol în vânătoarea cea singuratică cu prepelicarul, pe care o schiţează în următoarele câteva versuri armonioase şi plăcute:

Tantôt dans le taillis je vais, au point du jour,
Du lièvre ou du chevreuil attendre le retour;
Et tantôt, parcourant les buissons des campagnes,
Je cherche la perdrix qu'appellent ses compagnes.
Mon chien bondit, s'écarte et suis avec ardeur
L'oiseau dont les zéphyrs vont lui porter l'odeur:
Il l'approche, il le voit; transporté, mais docile,
Il me regarde alors et demeure immobile:
J'avance, l'oiseau part; le plomb que l'oeil conduit
Le frappe dans les airs au moment qu'il s'enfuit;
Il tourne, en expirant, sur ses ailes tremblantes,
Et le chaume este jonché de ses plumes sanglantes [3]).

[1]) Colecţie din poeziile D-lui Marelui Logofăt I. Văcărescu, Bucureşti, 1848. *O zi şi o noapte de Primăvară la Văcăreşti, sau Primăvara amorului*, strofa 24 şi următoarele.

[2]) *Marchizul de Saint-Lambert*, născut în Lorena la 1717, a murit în Paris la 1803; el a fost membru al Academiei Franceze şi a trăit în tot timpul Revoluţiunei la Eaubonnes lângă Montmorency; a compus mai multe scrieri poetice şi filosofice. Poema lui, «*Les Saisons*», a apărut în anul 1765.

[3]) «Câteodată, la revărsatul zorilor, mă duc în pădure ca să aştept întoarcerea iepurelui sau a căprioarei; şi alte dăţi, străbătând bălăriile de pre

www.dacoromanica.ro

Sper amice, că acum cel puţin, după ce lăudai, poate cu ceva prisos, alexandrinele curat ţesălate şi frumos dichisite ale unui poet, om de treabă, şi astfel mă rostii chiar şi în versuri, copiate dela dânsul, asupra plăcerilor vânătoarei cu prepelicarul, acum, zic, sper că-ţi voiu fi brodit gustul, îţi voiu fi intrat cu totul în plac şi că, deocamdată, mă pot răsfăţa plutind pe deplin în apele tale. Dar aci trebue să mărturisesc că, de când sunt eu, n'am avut cane de vânătoare şi nici n'am vânat cu vre-un cane de împrumut; astfel încât dela mine însumi, adică din creierii şi din inima mea, n'ai să aştepţi nimic întru lauda acestui fel de plăcere. — « Atâta pagubă! » vei zice fără îndoială, şi vei avea dreptate, căci, în aşa prilejire, în loc de a spune dela mine, în loc de a îmbăiera cu anevoinţă eu însumi descrieri rău nimerite şi cugetări prost îndrugate, mă văz silit a cere dela alţii să-mi arate şi mie cum se poate aprinde închipuirea omului din vânătoarea ta favorită, şi cum condeiul şi pinsula au isbutit a ne destăinui farmecul ei.

In zadar însă caut în domeniul artelor, imagine de acest fel care să mă fi oprit în loc de mirare şi să-mi fi strecurat în suflet acea plăcere, acel fior de mulţumire ce resimte cugetul şi inima când o ideie sau o simţire adânc încercată, le este transmisă printr'o operă de artă, concepută cu putere şi realizată cu talent. Nu tăgăduesc că asemenea opere trebue să existe prin mulţimea de picturi, reprezentând scene din vânătoarea cu prepelicarul, care pe tot anul înavuţesc colecţiunile de tabeluri şi albumele amatorilor din Europa întreagă; dar mintea mea posnaşă nu mă lasă deocamdată să mă gândesc la altele decât la păcăliturile prin care Philipon, Cham, Bertall, Daumier şi tot veselul taraf al sporniciloricaturişti dela « *Charivari* » dela « *Journal pour rire* », dela « *Monde*

---

câmpie, caut potârnichea pe care o chiamă soţiile ei. Cânele meu saltă, se dă în laturi şi urmăreşte cu înfocare pasărea al cărui miros i l-a adus vântul. El se apropie de dânsa, o vede: aprins, dar ascultător, el atunci se uită la mine şi stă nemişcat. Eu înaintez, pasărea se scoală; plumbul, îndreptat de ochiul meu, o loveşte prin aer în momentul când ea sboară. Murind ea se răstoarnă pe aripilei-i tremurânde şi iarba îngălbenită se umple de penele ei sângerate ».

www.dacoromanica.ro

illustré» şi dela alte atâtea foi glumeţe, ilustrează în fiecare toamnă, la descrierea vânătoarei, pe bieţii burghezi pariziani, negustori cinstiţi ca şi Burtă-Verde, Gură-Cască, Ton-patera şi alţi nevinovaţi *ipochimeni* dela noi.

Pare că văz colo, pe un biet vânător, bondoc şi pântecos, bălăcind ca vai de dânsul, pe ploaie şi pe sloată, într'o luncă noroioasă, cu pământ clisos de-o schioapă pe încălţăminte şi trecându-l mii de năduşeli ca să poarte în geanta îmbăierată de gâtu-i gheboşat, nu iepuri şi potârnichi ucise cu grămada, ci chiar pe odorul său de prepelicar, căruia — ostenit, se vede, de atâtea umblete pe jos,— ce i s'a părut? că, decât a *sta* vânatul, mai bine i-ar veni să *stea* să se odihnească în mijlocul mocirlei, pare c'ar fi chiar şi la vatra cuinii de acasă.

Apoi mai uite şi altul, slab şi costeliv ca un cal de brac, cu ochelarii pe nas, cu gura căscată, descărcându-şi puşca, meargă unde-o merge! în cocheta becaţină ce se zărea pe malul bălţii: «Aport!» strigă el cu îngâmfare prepelicarului şi acesta se întoarce, cam pe două cărări, cu o broască răscăcărată în bot, pe când păsărea fuge, leşinând de râs în sboru-i capriţios.

Tot fabula cea veche:

Parturient montes, nascetur ridiculus mus [1].

Spune, într'adevăr, dacă nu sunt mulţi vânători, mari şi mărunţi, cari ar putea cu tot dreptul să ia această poetică antiteză ca deviză neminţită a vredniciei lor vânătoreşti?

Din norocire, tu nici gros nu eşti, nici ochelari nu porţi; prin urmare n'ai să te sbârleşti, bănuind că în vorbele mele joacă ursul prin vecini. Dar nu se ştie în ce mâni pot să pice aceste foi sburătoare, *habent sua fata libelli* [2]), şi ca să rămâi în bună pace cu toţi vânătorii, chiar şi cu aceia cărora le place numai vânătoarea sin-

[1]) Horatii, *Ars poetica*, v. 139: «*Munţii în lăuzie nasc un şoricel de rîs*».

[2]) Terentianus Maurus, *De Litteris, Syllabis, Pedibus et Metris*, poemă didactică coprinsă în *Gramaticae latinae auctores antiqui*, edit. II, Putsch, Hanovrae 1605, p. 2383, et sq. — «*Au şi cărţile soartea lor!*».

www.dacoromanica.ro

guratică prin crânguri şi pe mirişti, lasă-mă să-ţi aduc aminte despre o carte pe care am citit-o şi o recitesc adesea, eu, carele nu sunt vânător, cu o nespusă plăcere.

Se vede că Ruşii de când au început a compune opere literare au arătat un fel de predilecţiune pentru scrierile vânătoreşti, mai ales când acestea le dau ocaziune de a desfăşura sub pana lor priveliştile naturii pe care tot vânătorul se învaţă a o iubi.

Cunosc numai din spuse cartea lui Aksakof [1]), care mi se pare că subt titlul de Записки охотника, *Scrisele unui vânător*, a împrospătat şi a desvoltat cu un talent admirabil şi de tot original în sălbăticia sa, acel tabel al stepei din Rusia meridioanală, pe care l-a schiţat mâna de maiestru a lui Gogoli şi pe care eu am început mai adineauri să-l jumulesc ca să-mi dreg şi să-mi împodobesc cu strălucitoarele lui pene păuneşti, ceea ce spusese despre Bărăganul nostru condeiul meu cel smead, molatic, searbăd şi spălăcit.

[1]) Am vorbit despre Aksakof, după aprecierile d-lui Hăsdeu. Poate că făceam mai bine a-l trece cu vederea, precum aş fi făcut poate şi mai bine să nu mai fi pomenit, în această epistolă, nici despre Gogoli, nici despre orice alt scriitor rus. La noi acum, când vorbeşte cineva despre Slavoni, fie în materie de literatură, de filologie, de istorie şi mai ales de agricultură, apoi îl iea lumea la ochi, şi-şi aprinde paie în cap. Se găsesc chiar unii mai radicali, mai purişti, mai români decât toată «sementia romanesca», decât toată «terrina romanesca», ba şi decât toţi «boi romanesci», cari-l izbesc şi cu câte «una mostra de critica» de-i răsună creierii. Sper însă că eu unul am să rămâi nevătămat, deşi un amic, citind epistola mea în manuscris, m'a ameninţat că are să se supere pe mine autorul comediei «Revizorul general», care s'a jucat iarna trecută pe Teatrul Naţional din Bucureşti. Această ameninţare eu însă am privit-o ca un ce cu totul imposibil, căci amabilul şi spirituosul autor ştie bine cât am stăruit eu pentru ca comedia d-sale să se joace precum o scrisese şi apoi oricine poate vedea în făşioarele «Revistei Contimporane» de estimp, unde această comedie se tipăreşte, cum că numele lui N. Gogoli figurează în fruntea imitaţiunii române. Nu aci dar şi-ar avea locul vre-o imputare de a se tăinui cumva numele autorului original. Dar să închipuim că ar ajunge pricina la adică, oare atunci l-ar tăia capul pe d-l Petre Grădişteanu, d-nealui carele de când este n'a «manatu boi romanesci injugati cu jugul romanescu, la aratru romanescu, cu stremurare romanesca, etc., etc., etc.», s'ar pricepe oare d-nealui ca să ne toarne «una mostra?...». «Non licet omnibus adire Corinthum!».

www.dacoromanica.ro

Ca şi Aksakof, Ivan Turghenief a scris un şir de istorioare sau povestiri vânătoreşti, Расказы охотника ale căror scene se petrec când într'una din acele bătrâne păduri de mesteacăni, de brazi şi de anini, ce cresc sub cerul înorat al Rusiei, pline de sitari, de cocoşi sălbatici şi de ierunci, când într'un sohat fără margini unde, printre copitele sglobiilor mânji ce pasc în erghelii, se strecoară pijpalacul limbareţ, când pe un heleşteu cu zăgaz de taraci din trestiile stufoase ale căruia se înalţă în aer plotoane colţurate de raţe sălbatice.

« Aidem la Lgov » — îi spune într'o zi tovarăşul său de vânătoare, Iermalai, curat tip de ţăran Крѣпостной Muscal, plin de frica Ţarului, a Stăpânului şi a lui Dumnezeu, dar priceput şi meşteşugariţ la vreme de nevoie: — « Aidem la Lgov; acolo o să împuşti, batiuşca, raţe cât vei binevoi să-ţi placă »; şi cu toate că raţa sălbatică n'are nici un preţ în ochii unui adevărat vânător... [1]).

Acum înţeleg, amice, pentru ce tu n'ai vorbit, în cartea ta despre aceste sburătoare care însă din punctul de vedere al ornitologiei naţionale nu sunt tot aşa vrednice de nesocotit, de vreme ce este un vânător din cei de frunte dela noi pentru care Petrache, preparatorul dela muzeu, a împăiat peste treizeci soiuri felurite de raţe sălbatice, împuşcate toate pe bălţile dela Greaca şi dela Câldăruşani, pe eleşteele dela Obileşti, dela Coconi şi prin alte locuri tot vecine. Ar fi interesant de a culege numirile poporane ale acestor specii de raţe, chiar dacă uneori ele nu ar ţine seama de buna cuviinţă a saloanelor; apoi ar trebui confruntate cu cele despre care vorbesc naturaliştii sau cel puţin cu cele zugrăvite în cartea lui Chenu, *L'Ornithologie du chasseur*. Iată un suplement pentru a doua ediţiune a *Manualului* tău!

[1]) Aşa începe una din povestirile lui Turghenief care toate coprind câte o mică scenă de obiceiuri ale câmpenilor Rusiei fie boiernaşi de ţară, « odnodvortzî » fie neguţători « kupţî », fie robi ţărani « krepostnâi », precum erau sătenii până acum vre-o zece ani. Ruşii în limba lor, foarte ceremonioasă şi dulceagă, dau numirea de « tată », « tătucă » (« batiuşca »), mai marilor, dela împărat până la pârcălab.

www.dacoromanica.ro

Poate că atunci, vorbind cu osebită laudă despre adaosele ce vei fi făcut operei tale, după ale mele povăţuiri, voiu sfârşi eu istoria lui Iermalai, carele p'aci-p'aci era să se înece în balta dela Lgov, împuşcând raţe ca un păcătos; iar deocamdată mă mărginesc a spune, în trei cuvinte, că descripţiunile lui Turghenief, sunt curate tabeluri eşite dintr'un penel de meşter:

Un pictura poesis [1])!

De câte ori, citindu-le, mi s'a părut că-mi trece pe dinaintea ochilor una din acele simple privelişti ale naturii, în care pictorul olandez Ruysdael a ştiut să răspândească o umbră de melancolie care pătrunde aşa de adânc inima! Pe povârnişul unei păduri a cărei verdeaţă începe a se păli de suflările toamnei, se deschide un drum năsipos ce se pierde în zarea întunecată a depărtării, sub nori posomorîţi; vântul bate şi apleacă crăcile pe jumătate goale; pământul e presărat cu frunze uscate, ce par a se rostogoli fâşiind d'alungul căii. Un biet drumeţ cu o sarcină de nuiele la spinare, suie cu greu dealul, urmat de trei câni. Atât şi nimic mai mult [2])! Dar chiar şi în umbletul apăsat al călătorului se simte tainica întristare a firii; dintr'însul şi din toate se resfiră preste tot tabelul acel farmec duios în care inima omenească cu plăcere se afundă, când uneori fugim obosiţi de lume şi rămânem singuratici şi neturburaţi în mijlocul nesimţitoarei sălbăticimi.

Fi-va oare şi aceasta una din simţirile în care îşi găsesc a lor mulţumire vânătorii izolaţi! De este aşa, apoi a trăi câteva ore cel puţin numai cu sine şi departe de ochii acelora cari în lume îţi urmăresc gândurile şi mişcările, sau cu grijă sau cu ură; a se simţi

[1]) Horatii, *Ars poetica*, v. 361: « *Ca pictura şi poezia!* ».

[2]) Iacob Ruysdael (1633—1681), născut în Harlem, a zugrăvit numai peisage în care alţii, şi mai cu seamă Wouwerman şi Berghem, au adăogit uneori persoane şi animale. Tabelul de care vorbim se află la Luvru (« *Le buisson* », no. 471), unde l-am admirat adesea, precum şi altele la Paris la St. Petersburg, la Dresda. Aci e şi peisagiul lui Ruysdael, care poartă numirea de « *Vânătoarea* », cu figuri lucrate de Van der Velde.

www.dacoromanica.ro

singur, fiinţă cugetătoare, în faţa unei firi întregi fără de simţiri şi a-şi pune toate silinţele spre a o supune la a sa voinţă; iată negreşit o nobilă ispită pentru mândria omenească, şi dacă dânsa ajunge a se însuşi în trudele singuraticei vânători, apoi neapărat acea vânătoare este o mândră, o nobilă patimă.

Aimer, boire et chasser, voilà la vie humaine
Chez les fils du Tyrol! peuple héroique et fier!
Montagnard comme l'aigle et libre comme l'air!
. . . . . .

Ce n'est pas son métier de trainer la charrue;
Il couche sur la neige, il soupe quand il tue;
Il vit dans l'air du ciel, qui n'appartient qu'à Dieu.
L'air du ciel! l'air de tous! vierge comme le feu!
. . . . . .

Tu n'as rien, toi, Tyrol, ni temples, ni richesse,
Ni poètes, ni dieux; — tu n'as rien, chasseresse!
Mais l'amour de ton cœur s'appelle d'un beau nom:
La liberté [1]).

Aşa cântă poetul vieaţa unui popor de vânători, care în singurătăţile muntoase ale Alpilor, trăieşte de secoli pândind vulturul şi căpriţa pe piscuri fără urme. Arta chiar l-a identificat cu ideea vânătoriei şi cine poate spune că n'a văzut adesea tabeluri în care,

[1]) Alfred de Musset, *La coupe et les lèvres: Invocation!* ‹ibid.›.

A iubi, a bea şi a vâna, iată vieaţa omului,
La fiii Tirolului! — popor eroic şi mândru,
Munteni ca acuila şi liberi ca aerul!

Nu e treaba lui de a mâna plugul.
El doarme pe zăpadă; mănâncă dacă ucide:
El trăeşte în aerul cerului, care e numai al lui Dumnezeu.
Aerul cerului! aerul tutulor! feciorelnic ca şi focul!

Tu, Tirol, tu n'ai nimic, nici temple, nici avuţii,
Nici poeţi, nici zei! — tu n'ai nimic, ţară de vânători.
Dar amorul inimei tale poartă un falnic nume:
Libertatea!

www.dacoromanica.ro

pe o pajişte înverzită cu brazi uriaşi, trec Tirolezi cu pălăriile lor ţuguiete şi împodobite cu pene de păun, purtând puşca pe ai lor umeri, iar pe stânci albicioase ce se pierd în văzduh, s'arată sfieaţă capra neagră cu corniţele-i crescute în formă de cârlig. Există mai ales în Germania meridioanală, în Bavaria şi în Austria, printre Şvabi şi Stirieni, o şcoală întreagă de pictori cari reprodue neîncetat asemenea scene, dar trebue să şi spunem că magnetul lor pitoresc s'a cam trezit, chiar prin spornica lor înmulţire. Vorba Francezului:

Faut du Tyrol; mais pas trop n'en faut [1]!

sau ca să fim mai clasici şi să aplicăm artelor axiome de o natură mai filozofică, mai poetică, mai estetică, să amintim regula pe care s'a întemeiat mult cumpătata cultură a poporului elen şi pe care Pindar, printre alţi mulţi poeţi şi prozatori greci, a exprimat-o într'astfel:

« *Χρὴ δὲ κάτ' αὐτὸν ἀεὶ παντὸς ὀςᾶν μέτρον* » [2]).

Ce bine ar fi fost, — nu este aşa, amice? — să-mi fi adus eu mai de mult aminte de o aşa înţeleaptă învăţătură! Ai fi scăpat mai ieftin şi ţi-aş fi cruţat multe din rătăcirile netrebnice, din cărările înfundate, din cotiturile zadarnice, din urmele pierdute, din *minciunile* vrednice de cel mai îndărătnic vulpoiu, prin care te mân fără de milă, de când ai avut păcatul să iei aceste foi în mână.

Să voiu eu însumi a rezuma acuma câte am spus până'aci, zău, nu ştiu de aş putea. Măcar în privinţa artelor vânătoreşti s'ar cuveni însă să-mi adun în mănuchiu notiţele răsipite aci ca aşchiile şi ca surcelcle ce se împrăştie fără folos când, cu teslă rău mânuită, o calfă de dulgher stângaciu ciopârţeşte bârna care eşise mândră şi temeinică din pădurile, unde sub paza Domnului ea a crescut în largul ei.

Dar cum? Să mai vorbesc iarăşi despre plastica vânătorească a anticilor, cu idealul lor întrupat în statua Dianei vânătoriţe, cu expresivele lor baso-relievuri cinegetice de pe arcul lui Constantin,

[1]) « Bun e şi Tirolul: dar iar prea mult nu trebue ».

[2]) Pindari, *Pythia*, II, v. 34: « Trebue ca în toate şi întotd'auna omul să caute dreapta măsură ».

www.dacoromanica.ro

cu picturile lor curioase din mormântul Nasonilor? Să ne mai întoarcem la vânătorile concertante ale Sasanizilor din muntele Bisutun? Şi-apoi d'acolo să răsărim tocmai în fundul Europei, ca să scotocim în peşterile Dordoniei siluete de fiare antediluviane sgâriate de Samoiezii Franciei? Şi aci să-mi găsesc beleaua cu Galii, vânătorii cei vestiţi, pe cari eu am uitat să-i pomenesc, şi pe dânşii, şi pe cânii lor aşa mult lăudaţi de toată antichitatea, şi mai ales pe zeul lor *Cernunos*, a cărui căpăţână, frumos împodobită cu o minunată pereche de năprasnice coarne de cerb, s'a descoperit la 1711, chiar în temeliile catedralei din Paris şi şade acum în rând cu zeii pe un altar păgânesc, expusă la privirile şi la răsgândirile tutulor oneştilor consorţi parisiani cari se preumblă curioşi prin instructiva grădină a muzeului dela ospelul Cluny [1])?

Să trecem, să trecem înainte, uitând miniaturile scălâmbate şi ticluite de prin cărţile didactice ale secolului de mijloc; să nu ne oprim nici la gravorul Albert Dürer, nici la sculptorul Jean Goujon, cari fiecare a creat în treacăt câte o splendidă emblemă a vânătoriei, unul în spiritul mistic al Germaniei, celalt după ideile elegante şi răsfăţate ale Francezilor.

Ajunşi la timpul Renaşterii, să mai salutăm încă odată, dar de departe, pe marele Rubens, care a zugrăvit luptele dramatice între fiare şi oameni, iar nu vânători după cum le cerem noi. Amicul său însă, Snyders, îndată ne va împăca prezentându-ne pe dobitoacele codrilor turbate şi îngrozite de goana vânătorilor.

---

[1]) Catalogul Muzeului, Nr. 3. « *Un altar cu patru feţe sculptate cu câte un bust de zeitate fiecare* ». Această figură este gravată în P. Lacroix, *Les arts au Moyen âge et à l'époque de la Renaissance*, (Paris, 1869), p. 353. — Dacă Galo-Romanii aveau pe zeul cornorat *Cernunos*, Daco-Romanii au avut şi ei un zeu *Joie Cerneanu*. (Jovis Cerneni), despre care se face vorbă într'una din tabelele cerate descoperite la 1790 în Abrudul Transilvaniei şi publicate mai întâi de Massmann, *Libelus aurarus*, (Lipsca, 1840), şi mai curând de R. P. Tim. Ţipariu în « Archivul pentru filologie şi Istorie », (Blaj, 1867), p. 72 et sq. Nu putem şti dacă Joiele *(Jupiter)* dacic avea şi el coarne ca cel galic, dar e probabil că numele lui provenea dela colonia *Zernes* sau *Cernetii* de pe malul Dunării. (Massmann, *op. cit.*, pp. 116—119).

www.dacoromanica.ro

Wouwerman ne va abate un moment dela trudele vânătoriei, spre a ne desfăta cu plăcerile ei câmpeneşti şi galante. Dar apoi pictorii francezi din gloriosul secol al Ludovicilor, Desportes şi Oudry, artişti pătrunzători şi dibaci în studiul naturii, însă cumpătaţi în pornirile ei, ca tot aparatul pompos al regeştilor petreceri, ne vor strămuta din nou în pădurile cu vânat şi în mijlocul haitelor de câni. La dânşii mai întâi încolţeşte sub penel figura corectă şi deşteaptă a prepelicarului.

Neamţul Ridinger, păstrând şi inventoriând pe deoparte tradiţiunile oficiale ale artei din secolii trecuţi, se alătură pe de alta şi mai mult, în naivitatea sa germanică, de sălbăticia naturii.

Cu secolul nostru apăru Sir Landseer şi Horace Vernet. Înzestraţi amândoi cu talente de frunte, unul deschide orizontul dramatic al vânătorilor de cerbi din munţii neguroşi ai Scoiţei; celalt rechiamă, cu mai mult instinct vânătoresc decât Rubens, priveliştea animată a periculoaselor vânători din pustiile prigorite ale Africei.

Operele acestuia dau naştere la o şcoală de pictori moderni, cari îşi aleg subiectele de tabeluri în vânătorile de prin tot felul de ţări străine şi depărtate de continentul nostru. Acea şcoală noi am numi-o *Şcoală de pictură vânătorească exotică.*

După Landseer, carele pe lângă cerbi a mai zugrăvit şi câni, cai, *lorzi* şi *ladies* engleze, — imitat în Francia de Alfred Dedreux,— a răsărit o *Şcoală de pictură vânătorească a sportului.*

Apoi, pe o treaptă mai modestă a societăţii, în Englitera, în Francia şi chiar în Germania, s'au ivit pictori cari au reprezentat serios vânătoarea cea mică, cea cu prepelicarul şi au creat astfel,— în laturi de toţi caricaturiştii din aceleaşi ţări, ce neîncetat se leagă de biată brasla vânătorilor mărunţi, — ceea ce am putea numi *Şcoala de pictură vânătorească burgheză.*

In fine Elveţia şi Tirolul, piscurile şi căpriţele, au inspirat pe numeroşi artişti cari constituesc romantica odraslă a *Şcoalei de pictură vânătorească alpestră.*

După această nomenclatură substanţială şi după această clasificaţiune sistematică a artelor vânătoreşti, cel ce va cuteza să zică

www.dacoromanica.ro

că eu n'am cunoştinţe speciale în arte, nici metod în scrierile mele, îl rog să poftească Domnia-lui la întrecere cu mine şi să-mi spuie drept probă, cărei şcoale de pictură vânătorească atribue D-lui tabla zugrăvită de sub umbrarul cârciumii lui Kir Ioniţă Buzdrună, dela morile Ciurelului, unde trec Nemţii la vânătoare, în care tablă figurează, pe un fund portocaliu, un vânător albastru trăgând cu puşca într'un iepure roşu, care ţine vesel în labe o ploscă cu vin, şi toate acestea înconjurate cu următoarea deviză, plină de dulci şi iscusite adimeniri pentru orice vânător:

Дѣва тє дѣчї ла сѣнат,
Ѣіно'нкоа съ зічї Бнеат!
Дѣка врї съ дпѣшті тѣн
Іа поχтєшті ла сінѣ вѣн! (sic!)

Amice, autorule, mi-aş lua acum ziua bună dela tine şi m'aş închina ţie cu plecăciune, mulţumindu-ţi pentru momentele plăcute ce m'ai făcut să petrec, mai întâi citindu-ţi cartea şi apoi gândindu-mă la dânsa, ca să îndrug toate aceste nevoiaşe glume, *dificiles nugae* [1]). Dar şi aci mi-e teamă că o să te superi, socotind că am vrut să te las singur singurel, tocmai subt umbrarul lui Kir Ioniţă.

Să căutăm dar, pentru acest *ite, missum est* al tovărăşiei noastre vânătoreşti, un aer mai curat, mai învietor, în care vechea noastră prietenie să se simtă mai la locul ei, unde să putem repeţi împreună versurile lui Musset, pe care ni le ziceam şi acum vreo cincisprezece ani:

Oui, la vie est un bien, la joie est une ivresse.
Il est doux d'en user sans crainte et sans souci,
Il est doux de fêter les Dieux de la jeunesse; (?)
. . . . . .

[1]) Martialis, *Epigram*, ‹lib.›, II, 86.

« Turpe est difficiles habere nugas
Et stultus labor est ineptiarum ». —

« Prost lucru este când se ţine omul de glume nevoiaşe
Şi nerozească treabă sunt fleacurile ».

www.dacoromanica.ro

D'avoir vécu trente ans comme Dieu l'a permis
Et... si jeunes encore, (!?) d'être de vieux amis [1]).

Dar ca să căutăm şi să găsim acel loc dorit trebue, amice, să te mai îngrijeşti despre un mertic de răbdare, trebue să faci din nou inimă vitează. Haidi!

Macte, nova virtute, puer; sic itur ad astra [2])!

De a te duce drept la stele, nu prea am speranţă; dar vino cu mine până colea, în munţii Buzăului, şi poate că vei petrece pe acolo şi tu câteva minute plăcute, cum am petrecut eu, sânt acum câţiva ani, rătăcind cu ochii pe plaiuri încântătoare, iar cu auzul şi cu gândul prin fantasticele regiuni ale basmelor vânătoreşti.

X.

Pe o frumoasă zi de vară, mă odihnisem câteva ore la schitul Găvanul, — o minunată înfundătură călugărească din munţi, câteva colibe şi o bisericuţă de bârne, semănate printr'o pajişte smălţuită cu flori, pe care o încinge un semicerc de nalte stânci pestriţe, ce poartă numirea foarte nimerită de Curcubeata. De acolo plecai călare ca să merg la Bisoca, sat în două chipuri interesant: mai întâi, fiindcă de sub dealul pe care el şade, izvoreşte Peceneaga, un pârâu cu nume preţios pentru etnografii Ţării; al doilea, pentrucă

[1]) Alfred de Musset, *Poésies nouvelles, Sonnet à Alt. T.*, ‹Paris,› 1838.
« Da! viaţa e un bine şi veselia e o beţie.
E dulce lucru de a se bucura de dânsa fără temere şi fără grijă;
E dulce lucru de a serba tot zeii din tinereţe.
. . . . . .
De a fi trăit treizeci de ani după cum a voit Dumnezeu
Şi... încă aşa de tineri, a fi prieteni vechi ».

Prieteni da; dar tineri...!? nu prea tocmai. Ce zici? sau vorba românului: « Vrabia puiu! ».

[2]) Virgilii *Aeneid*, ‹lib.,› IX, v. 641: « Deşteaptă în tine o nouă vârtute, băiete; astfel vom ajunge până la stele ».

www.dacoromanica.ro

într'însul trăiesc şi se prăsesc din neam în neam, cei mai frumoşi bărbaţi din tot plaiul împrejmuitor. Ca probă despre această din urmă particularitate a satului Bisoca, — particularitate pe care am putut mai târziu să o constat în toată întinderea ei, — aveam cu mine, drept călăuză dela Găvanul până acolo, un voinic Bisocean, un fel de oacheş Apolon muntenesc, carele cunoştea ca în palmă toate cotiturile munţilor şi se mai pricepea şi la multe altele, căci era şi vânător, şi cioban, şi cosaş şi cântăreţ la biserică, şi cântăreţ cu cavalul, — Doamne iartă! pare mi-se că mai meşter era la fluier decât în strană, — ba încă ştia să spună şi basme de-ţi era drag să-l asculţi.

Cât a ţinut calea — vreo şase ore. — guriţa nu i-a tăcut. D'apoi nici eu nu-i dam vreme să răsufle: «Bădiţă, ce livede e asta?» îl întrebam, trecând prin nişte guşi de văi care mă îmbătau cu dulcele lor miros de fân proaspăt cosit.

— «Cum se chiamă ierbile celea care par împletite şi la vârf găitănite?» — Şi el îmi spunea numirile tuturor florilor, ierbelor şi burienilor, arătându-mi chiar şi pe acelea care sunt bune de leac:

— «Ceea este dobrişor şi cealaltă ghizdei; asta e laptele-stâncii şi astălaltă, zârnă-miţoasă; ici iată brânduşe şi colea dedeţei; apoi lobodă şi drob, vâzdroagă şi siminoc, iarba-ciutei şi piperig, pojarniţă şi sefterea» şi altele multe... Dar cine le mai ţine minte! D'aş fi stat să le însemnez pe toate, poate că îmi da şi mie Societatea Academică să lucrez, — nu, vai de mine — la *Dicţionariulu* cel cu vorbe numai plivite, alese şi mai cu seamă croite de pe curata lătinie, ci la păgubaşul de *Glosariu*, unde pricopsiţii noştri lexicografi şi scornitori de graiu nou şi pocit asvârlă ca borhot, mai bine de jumătate biată frumoasa noastră limbă românească.

Din norocire, Bisoceanul meu nu ştia nimic despre chipul cum ne batem noi joc în oraşe de ce avem mai scump rămas dela părinţi, şi el, în limba sa pe care aş da ani din viaţă-mi ca s'o pot scrie întocmai după cum el o rostea, în acea limbă spornică, vârtoasă şi limpede a ţăranilor noştri, îmi povestea păsurile şi plăcerile oamenilor dela munte.

www.dacoromanica.ro

Când ajunserăm pe muchea plaiului ce desparte văile despre Buzău de cele despre Râmnic, priveliştea, din veselă şi plăcută ce era, se făcu deodată măreaţă.

In spate aveam culmea întinsă a Penteleului, starostele munţilor din Buzău, şi pe sub dânsul se rânduiau, ca trepte ale unei scări de uriaşi, plaiul Răboiului, munţii Neharniţa, ambele Muşe, Macieşul, Brezeul, Piatra-Penei, Carâmbul şi multe altele mai aşezate; dar drept în faţa noastră, adăpostite sub piscurile semeţe ale Furului şi ale Steşicului, se înălţau, cu nişte păreţi suri şi măcinaţi d'alungul unei perdele de brădet, stâncele Năculelor la poalele cărora se aşternea, întocmai ca un lăicer verde şi înflorat, o poiană largă şi desfătată.

Intr'adevar ai fi zis, ca balada păstorească, că acel picior de plaiu este întocmai o gură de raiu.

Stam şi mai uitam cu acea uimire produsă adesea în noi de priveliştile neaşteptate ce ne izbesc vederile ne unele culmi despărţitoare de văi. Călăuzul meu carele, cum am spus, avea sămânţă multă de vorbă, mă deşteaptă din acea mirare mută: — « Aşa-i, Domnule, că-s mândre *Pietrele Fetei* dela Năcule? Văz c'ai rămas cu ochii la ele; dar-mi-te când ai şti şi povestea lor ». — « Apoi ce mai stai, voinice? » îi răspunsei cu grabă; « spune-o, dacă o ştii. O să-mi ţină de urît pe drum ». Şi Bisoceanul meu, carele atâta aştepta, începu a-mi spune următorul basm, povestindu-l în al său graiu poetic şi armonios, pe care în deşert mă voiu sili eu a-l rechema în amintirile mele:

« Basmul meu, boieri Domnia-voastră (aveam cu mine pe un Neamţ care nu înţelegea româneşte), basmul meu e cam copilăros; dar pare-mi-se că nu e tocmai fără de folos! ».

Aşa fu, precuvântarea lui şi precum zice bătrânul Omer:

După a lui limbă decât mierea mai dulce curgea viersul [1]).

« In vremea de demult, pe când oamenii de pe lumea asta ştiau şi puteau mai mult decât ce pot şi ştiu cei de acum, pe când pruncul

[1]) Homeri, *Iliad*, <rhap.,> I, v. 249:
Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν ἀυδή.

www.dacoromanica.ro

de trei zile îţi număra numai într'o clipă toate stelele de pre cer, şi vedea cu ochişorii cum creşte iarba câmpului şi auzea cu urechile cum sfârâie fusele când toarce păiajinul... pe vremea de atunci trăia în plaiurile Buzăului, o împărătească tare şi mare pe care o chema Doamna Neaga [1]). Ea îşi avea palatele ei tocmai colo, în codrii Cislăului, unde se văd şi astăzi, pe o măgură mare ocolită cu pâraie temeliile de zid ale cetăţii ei, iar grădinile şi livezile în care ea se preumbla când i se făcea urît acasă, şi le avea pe colinele Lapoşului, unde stă şi acum puţul ei cu colac de piatră, săpat cu slove pe care, zău, nici cei mai cărturari din ziua de astăzi nu le mai pot ghici.

«Din toţi copii<i> câţi Dumnezeu îi dase şi-i luase înapoi la sine, Doamna Neaga rămăsese în văduvie numai cu un fecior pe care-l iubea ca lumina ochilor. Era şi drăgălaş, — bată-l fericea! — puiul de împărat! Mândru ca strălucitul soarelui la amiazi, blând ca razele line şi mângâioase ale lunii, sprinten ca luceafărul sclipitor al dimineţii şi înţelept ca şi întreaga tăria cerurilor. Nu ştia maică-sa nici lumea toată cu ce să-l mai desmierde, atât era tuturor de drag şi de plăcut.

«De micuţ îl dase Doamna la carte şi când abia începuse tuleiele bărbei să-i umbrească pieliţa copilărească, el vorbea pe de rost toate limbile de pe lume, ba încă înţelegea şi graiurile tăinuite ale paserilor şi ale fiarelor.

«Atunci Doamna, cu inima îngânată între dor şi bucurie, îi vorbi aşa: — «Fătul meu, cartea câtă a fost, ai învăţat-o toată din

[1]) Poate că tu sau altul îmi veţi spune că Doamna Neaga, cea dela Cislău, dela Lapoş şi dela Tisău n'a fost tocmai pe când cu Por-Impărat, de vreme ce dânsa trăia în al XVI-lea secol, şi a dăruit chiar mânăstirii Bratskii din Kiev, la anul 7107 (1600) o cruce ferecată care s'a şi reprodus în publicaţiunea rusească Воскресное Чтеніе anul <al> 4-lea (1840), p. 436 et sq. Accstea le ştiu şi eu, ba am şi acasă o cărămidă luată din ruinele cetăţii Doamnei Neagăi, din pădurea Cislăului, care de sigur nu denotă o mai mare vechime. Dar, de unde să aştepţi dela un biet muntean din Bisoca, atâta erudiţiune în istorie şi arheologic? — Notă «*ad laudes gratesque B. P. Hasdeo*», căruia datorez cunoştinţa şi deşemnul crucii dela Kiew a Doamnei Neagăi.

www.dacoromanica.ro

scoarţă până 'n scoarţă; acum, ca să te faci om pe deplin şi voinic cu temeiu, precum se cade unui bărbat şi mai ales unui fecior de împărat, toţi de toate părţile îmi spun că trebue să te duci, lumea să o colinzi, ca să încerci şi să ispiteşti vieaţa prin tine însuţi şi să afli multe şi mărunte ale lumii, care se vede că în carte nu se pot scrie. Du-te, copilul meu; mergi de vezi şi de învaţă; dar cată a nu te prea depărta de pe aci; adu-ţi aminte, voinicelul meu, că pre câtă vreme nu te va simţi mama colea în preajma ei, grija, chinul şi mâhnirea din sânu-i nu vor lipsi».

«A doua zi, dân-zi de dimineaţă, feciorul de împărat mai mult vesel decât duios, îşi luă ziua bună dela Doamna maică-sa, care se silea, sărmana, pe cât putea, ca să-şi stăpânească plânsul şi obida ce-o 'necau. Era vesel voinicelul, fiindcă în curţile palatului îl aşteptau ca să-l însoţească în cale o sumă de

boeri mari ai oştilor,
puterea domniilor
şi groaza duşmanilor,
toţi călări înarmaţi
cu săgeţi, cu buzdugane
şi la brâie cu arcane;
gata-a merge după soare,
să înceapă-o vânătoare,
după urşi şi căprioare,
după păsări gălbioare,
ce sunt bune la mâncare
şi plăcute la cântare.

«Apucară în spre miază noapte şi trecând pe Scărişoară unde-i lesne cui scoboară, luară apa Buzăului în sus tot cântând şi veselind. Răsunau dealurile şi văile şi apele râului pe unde trecea mândra ceată de voinici. Dar când sosiră la înfurcitura Bâscei, acolo unde se aşterne o poieniţă verde umbrită de plopi, de stejari şi de fagi, feciorul de împărat deodată îşi opri armăsarul în loc şi în gura mare strigă aşa către soţii săi: — «Măi fraţi! vedeţi colo drept în sus muchea naltă şi pleşuvă a Penteleului; acolo am să mă duc, tot în fuga calului. Cine poate, ţie-se după mine!». Şi,

www.dacoromanica.ro

dând pinteni sprintenului său fugar, ca un fulger se răpezi prin valea îngustă a pârâului. Sub copita pintenogului, pietrele scăpărau, apele colcoteau, pulberea în sus se înălța, cu nourii s'amesteca, ș'apoi în jos iar cădea, vâlceaua inegura și pe voinic mi-l ascundea cu totul din vederile boierilor, cari rămăsese departe, departe în urma lui.

« Trecu el ca în sbor, cu fugarul spumegat, prin valea Roșilor, pe sub muchea Paltinului, pe la gura Teghi<i>; sări ca un smeu pe d'asupra Curselor de Piatră; își zări ca prin vis chipul oglindit în apele cătrănite ale Ghenunei Dracului, și printre brazi, printre molifzi, printre afini și ienuperi, sui mlaca Cernatului până în vârful muntelui. Sbura calul nebun cu coama și cu nara în vânt; iar călărețul cu mințile răpite de mulțumire, sorbind cu desfătare în piept mirosul răcoros al brazilor și al florilor, dor'că se simțea dus ca vântul și ca gândul, peste stânci, peste verdeață, peste gol și iarbă creață.

« Când fu la amiazul mare, fugarul stătu locului și feciorul de împărat se trezi singur singurel chiar d'asupra Penteleului. Jur împrejur, cât cuprindea ochiul, zări numai creste de munți, cari mai mari, cari mai mărunți. Dar mai presus de toți se ridica creștetul gol, de pe care el privea și vedea, jos pământul cu verdețile, cufundându-se în toate părțile, iar sus, cerul limpede și senin, scăldat numai în raze de lumină. Soarele dogorea drept d'asupra și în arșița amiazului, pare că contenise orice adiere; nicio suflare nu se simțea, nici un sunet, nici o mișcare.

« Sta mărmurit voinicul; — nici că mai pomenise el așa tăcere, așa pustiu, așa mândrețe! — când deodată, pe sub roata aurită a soarelui, se ivi o pasăre măreață, un vultur negru cu aripile falnic întinse. De grab puse voinicul mâna pe arc, îl încordă și gata era să răpează săgeata, când pe sus auzi vulturul croncănind în limba sa cea păsărească:

« Impărate luminate,
nu-mi lua zilele toate;
ia-mi-le pe jumătate;
că-ți voiu da eu nestemate,
chiar piatra zamfirului,
limpezimea cerului »

www.dacoromanica.ro

« Feciorul de împărat destrună arcul, minunat de aşa cuvinte; iar paserea, drept mulţămită că o iertase cu vieaţă, lăsă să-i pice din cioc pe oblâncul şelei voinicelului, o piatră de zamfir mare şi frumoasă, limpede şi albastră întocmai ca seninul cerului.

« Din ceasul când căpătă această nestemată şi o puse în sân, nu mai rămase pasăre pe cer care să nu fie robită la voinţa lui. Pentru dânsul, toate sburătoarele, mândri păunaşi, sălbăticoşi cocori, bufniţe cobitoare, şoimi dârji, găinuţe moţate, dumbrăvence cu aripi verzi, pupăze cu creste bălţate, grauri pestriţi, sitari, dropii şi ierunci, toate picau ca fermecate, când ieşea el la vânătoare; iar de se preumbla numai prin codri şi prin livezi, mierlile şi privighetorile, pitulicile şi sticleţii, presurile şi sfranciocii, petroşeii şi sfredeluşii, botgroşii şi scatii<i>, ţoii, ţintezoii şi piţigoii toţi îl întâmpinau peste tot locul cu dulcile lor cântări; cucul îi vestea la tot ceasul mulţi ani cu noroc, şi prigorii cu pene albastre, îl însoţeau pertutindeni, chiuind şi sburând vesel d'asupra capului său.

« Trecu o zi, trecură două, ba mai trecură şi alte nouă şi voinicelul nu se îndura ca să se înstrăineze dela mândrele plaiuri ale Buzuălului, în care el domnea acum cu voie bună peste toată firea sburătoare câtă fâlfâe sub soare. Noaptea pe la cântători, până a nu se revărsa bine de zori, el era purces la vânătoare, şi mai adesea, seara îl apuca prin păduri, ucigând şi stârpind alde pasări cobitoare ce se arăta numai prin întuneric.

« Rătăcea într'o zi pe culmea păduroasă a Istriţei, — tocmai colo jos, la curmătura dealurilor, sub care încep a se aşterne câmpiile, — când deodată, fără veste, pe la sfinţitul soarelui, se rădică din vale un vânt mare şi turbat care îndoia fagii, frângea plopii, smulgea ulmii şi cletena cu urlet tot codrul şi tot muntele. Intr'o clipă norii de pretutindeni la un loc se adunară, negurele se îndesară, şi preste tot cerul se destinse un pod întunecat de fier şi de aramă, peste care trecea şi se învârtea Sfântul Ilie, încurându-şi armăsarii cu tunete şi cu plesnete, şi scăpărând numai fulgere şi trăsnete, de sub roatele carului său. Apoi dintr'o năprasnică detunătură se

www.dacoromanica.ro

sparse deodată podul, brăzdat de mii de săgeţi luminoase şi începu a curge pre pământ, o ploaie groaznică:

ploaie cu şiroaie
de făcea pâraie;
ploaie cu băşici
de strica potici;
ploaie spumegată
neca lumea toată;
ploaie de potop
făcea lumea snop.

«Când se mai potoli furtuna, feciorul de împărat cătă a se urni din scorbura unde stătuse pitulat; dar el nu mai ştia încotro s'apuce, aşa de tare era în codru, şi frunza deasă, şi noaptea întunecoasă, şi calea pietroasă; pe unde căta urma umblată, urma era ştearsă; pe subt atâtea tulpine surpate şi în lapoviţă înecate, pe sub atâtea frunzare căzute, toate cărările se făcuse nevăzute. Nu venea, nu auzea, nici în greul pământului, nici în uşurelul vântului; numai când trăgea bine cu urechea, îi venea din depărtare la auz, chiotul ghionoaiei ce-şi ascuţea noaptea ciocul de coaja copacilor, şi miorlăitul cucuvăilor care se chemau jalnic una pe alta prin mijlocul besnei; apoi uneori îi trecea răpede pe dinaintea ochilor şi câte o umbră neagră de lăstun rătăcit, care cadea din văzduh, cu lungile-i aripi îngreuiate de ploaie.

«Toată noaptea ar fi umblat el fără spor; dar noroc că avea cu sine pe coteiul lui cel mai bărbat, cel mai priceput, cel mai credincios,

Miclăuş, câne 'nvăţat
ştia seama la vânat;
el apucă spre colnic,
uşor, sprinten şi voinic;
tot spre vale se lăsa,
şi cărarea căuta,
botul prin iarbă vârând,
urmele tot mirosind,

www.dacoromanica.ro

Urma-i ici, urma-i colea!
Miclăuş n'o mai pierdea,
prin 'tuneric o simţea,
noaptea 'ntocmai ca ziua.

« Astfel, cu cânele, călăuză bună, voinicul apucă d'alungul în jos, valea Orgoaiei. Prin volbura apelor ei, se rostogoleau acum cu vuiet rădăcinile de copaci şi bolovanii de piatră, surpaţi dela munte. Şi cânele şi stăpânul umblau încet şi cu sfială pe costişul lunecos; dar când ajunseră tocmai d'asupra priporului de unde se văd, în poală, urmele unei cetăţi de Uriaşi şi brazda vladnică a Troianului, Miclăuş stătu în loc mârâind ca în preajmă de vânat. Voinicelul sticli ochii. Flăcăraie alburii ieşeau pe acolo din pământ şi sburau d'asupra tainiţei unde stătură ascunse, atâta mare de vreme, comorile dela Pietroasa, Cloşca cea vestită cu puii ei de aur; dar la lumina sclipitoare a văpaielor, vânătorul zări printre ierburi şi petroaie, căpăţâna lungăreaţă a unui dihor carele, cu ochii răsleţi, căta drept la dânsul. Trupul şi coada, dobitocul şi le încolăcise, le făcuse ghem în faţa coteiului, cum fac dihorii când n'au loc de scăpare în vizuinele lor de sub pământ. Voinicul nostru era gata să asvârle într'însul ghioaga lui cu ţinte poleite ca să-l prăpădească, când dihorul începu a chiţăi în limba lui de lighioană şi a zice:

« Impărate luminate,
nu-mi lua zilele toate;
ia-mi-le pe jumătate;
că-ţi voiu da eu nestemate,
chiar piatra smarandului,
verdeaţa pământului! ».

« Feciorul de împărat, aducându-şi aminte cât de bun augur îi fusese asemenea vorbe din graiul vulturului, lăsă ghioaga jos şi goni cânele în lături; iar lighioana, bucuroasă de a se simţi scăpată, începu să râcâie ţărâna cu labele şi scoase dinaintea voinicului o piatră de smarand, mare şi frumoasă, de strălucea verde şi rămurată ca spicul crud al grâului, ca rodul pământului.

www.dacoromanica.ro

« Atâta fu voinicului, până ce ridică de jos smarandul fermecat şi-l băgă în sân; ş'apoi de atunci înainte toate jivinile câte se târăsc prin ţărână şi câte se ascund pe sub pământ, toate îl cunoscură pe dânsul de stăpân. Viezurii cu perii suri, lungi şi drepţi ca ţepele, şi bursucii somnoroşi, cari ies numai noaptea din vizuini; jderii pădureţi cu blana ruginie, deasă, moale şi frumos netezită, şi vidrele colţate de pe malul bălţilor; nevăstuicele cu trup prelung şi mlădios şi cu guşe albe, care se furişează printre răzoare, vânând cuiburi de păsărele, şi veveriţele sugubeţe cu coada vâlvoiu, care sar sglobii pe crăcile copacilor ronţăind alune, ghindă şi scoruşe; pinţele cu labe scurticele la piept, iar la spate cu picioroange care, când umblă, se saltă ca lacustele, şi căţeii pământului, — de le zice şi şuiţe, — cari scot capul la amiazi din găuri ca să latre la soare: apoi mişunii cei cu gropanele pline de grâne, şi şobolanii din smârcuri; toate lighioanele, până şi cârtiţele orbeţe şi aricii ghimpoşi, ba chiar şerpii, guşterii şi şopârlele, toate i se arătau lui în cale, sau ca să-l slujească la vreo trebuinţă, sau ca să piară de mâna lui, când avea plăcere de vânat. Cu dânsul vulpile îşi cheltuiau de pomană şi viclenia minţii şi iuţeala piciorului, căci de fiecare minciună a vulpii, el afla prea lesne mijloace o mie ca să-i vină de hac. Apoi şi cu ursul cel mai sălbatic, el îşi făcea jucărie; fără secure, fără cuţit el intra semeţ în vizuina lui, se lua cu dânsul la luptă dreaptă şi în totd'auna ursul cădea mort la pământ.

« Astfel prin văzduh, astfel pe sub pământ, el era mai tare, el era mai mare; de aceea şi traiul lui era acum şi mai mult pornit pe vânătoare.

« Când feciorul de împărat trecea pe dealul Balaurului, d'a stânga Slănicului, lighioana cea înfricoşată, cu o falcă în cer şi cu alta în pământ,

> şerpoaica cu solzii verzi,
> — să n'o vezi, să n'o visezi! —

de grabă se svârcolea, se pitula şi se afunda până la gurile iadului ca să nu o vază viteazul vânător, să nu-i reteze cu paloşul şapte

www.dacoromanica.ro

capete şi să nu-i stingă şapte suflete. Oricât de mult se silea dânsul ca să-i apuce înainte, iazma iadului prididea cu fuga şi voinicul rămânea mereu să-şi scoată necazul pe paserile cerului şi pe lighioanele pământului. Da zi peste zi şi nu putea nimeri.

« Aşa mai păţi într'o noapte; şi a doua zi, de ciudă şi de mânie, se porni de pe dealul Balaurului în jos, când abia se miji de ziuă şi ajunse deodată cu zorile, când se deschideau florile, la valea stearpă şi pustie a Pâclelor de glod.

« Dacă nu ştiţi şi n'aţi văzut, să vă spui eu că acolo şi-a aşezat Necuratul cazanele cu catran şi cu smoală colcotită; pe sub pământ gâlgâie şi fierbe glodul noroios, mai rece decât ghiaţa, mai negru decât ceaţa; apoi, pe guri căscate prin tot ocolul acelei văi fără de scursoare, ţâşneşte tina în sus, când de o şchioapă, când de o palmă, când de un stânjen şi mai mult; la fiecare gură împrejur s'a durat muşuroiu, şi balele cătrănite pe care Ucigă-l-toaca le scuipă din văgăune, se scurg năclăite d'alungul moviliţelor, se adună în nomol, se usucă de vânt, se crapă de soare şi aştern tot fundul văi‹i› cu o humă sură şi jilavă, pe care nu se prinde, Doamne fereşte; nici troscot, nici ciulini.

« Când, de pe culmea vecină, feciorul de împărat făcu ochii roată d'asupra văi‹i› urgisite, el văzu o biată căprioară rătăcită, călcând cu sfială prin nomolul uricios al mocirlei; mai departe o fiară sălbatică, un râs sta stârcit la pândă; părul de pe dânsul lung şi subţire, alb şi cu pete negre, se sbârlise în sus; urechile-i ţuguiete cu pămătufuri de peri negri la vârf, se rădicase drepte, şi ochii lui, vii şi pătrunzători ca ochii de femeie, scăpărau scântei. Numai în două trei sărituri de pisică, el ajunse căprioara, se acăţă cu ghiarele de pieptul ei, îşi înfipse dinţii în beregată şi se gătea să-i sugă cu desfătare sângele din vine, când voinicelul învârti răpede praştia ca să o izbească în fiară. Dar ochii râsului care văd şi în miezul pietrelor, zăriră ce i se gătea; el se smulse dela pieptul căprioarei şi începu să latre în limba lui de fiară:

« Impărate luminate,
nu-mi lua zilele toate;

www.dacoromanica.ro

ia-mi-le pe jumătate,
că-ți voiu da eu nestemate,
chiar piatra rubinului,
colcotirea sângelui!».

«Ș'acum, pentru a treia oară, feciorul de împărat iertă vieața râsului, precum iertase pe a vulturului, precum iertase pe a dihorului; el strânse praștia pe mână, iar fiara, veselă și mulțumitoare că scăpase cu zile, scăpără din ochii ei o piatră de rubin, mare și frumoasă, roșie și vie, mai roșie decât fraga muntelui, mai vie decât para focului și întocmai ca sânegle voinicului.

«Când o luă voinicul în mână și o băgă în sân, pare că îi mai crescu de o schioapă inima într'însul. De aci înainte, toată firea cu suflare era prada lui. Toate fiarele pre care iuțeala sângelui le împinge în fuga lor, a se așterne pământului ca iarba câmpului la suflarea vântului, toate cele care trăiesc din vărsarea sângelui, toate câte din sânge își iau puterea și prin sânge o și pierd, toate se supuseră și ele la voințele voinicului, ca pasările cerului, ca lighioanele pământului.

«Dinaintea unui așa minunat vânător,

cerbii dela munte
plecau a lor frunte,
mistreții colțați
căděau împroșcați,
capra săltăreață
nu scăpa cu vieață,
lupii din pădure
picau sub secure,
iepurii fricoși...».

Cam pre aci ajunsese cu povestea Bisoceanul meu, când deodată auzirăm, la spatele nostru, o detunătură de puşcă urmată de un *Donner-Wetter-Saperment* exprimat cu o energie de adevărat granadir kesaro-krăiesc. Ne întoarserăm iute ochii îndărăt; dar nu mai era nimeni; tovarășul meu, Neamțul, se făcuse nevăzut.

www.dacoromanica.ro

— « Sărăcuţ de maica mea! » strigă din băierile inimei Bisoceanul, « s'a răpus domnul *Ininger* ». — (Acest fel găsise el cu cu cale ca să localizeze titlu de inginer al tovarăşului meu).

Alergarăm de grabă la locul de unde venise sgomotul şi, subt o tufă, găsirăm pe Neamţ răsturnat pe spate, dând din mâni şi din picioare ca să se scoale; alături era puşca lui din a cărei ţeavă ieşea încă fum; puţin mai departe se tăvălea o păsărică printre fulgii ei răsipiţi pe iarbă. Calul, de pe care căzuse inginerul, se zărea departe în vale; cu şeaua pe dânsul, el apucase vesel şi în goana mare, drumul casei, lăsând călăreţului libera facultate, sau de a rămânea unde căzuse, sau de a-şi urma calea cu orice alt mijloc de locomoţiune.

— « Bine, prietene », zisei în sfârşit eu păţitului, după ce constatarăm că nu se află în nici o primejdie, « fă-mă să înţeleg mai întâiu, cum ai căzut depe cal?... Apoi pentruce ai tras cu puşca? In sfârşit pentru ce te-ai depărtat de noi? ». La toate aceste întrebări, el nu avea alt răspuns decât: « Asta, zău, nu ştiu! ».

Călăuzul nostru nu era mai puţin curios decât mine ca să afle cum se petrecuse lucrurile, dar el cel puţin găsea însuşi pentru toate, câte un cuvânt de răspuns şi de mângâiere.

— « Lasă, domnule; nu e nimica, că ai căzut pe spate şi te-ai răzimat în coate. Rău era dacă cădeai pe brânci, că puteai nasul să ţi-l frângi ».

Căutând apoi prin iarbă, el dete peste păsărica rănită şi jumulită, care, sărmana, se svârcolea ca vai de ea; era o biată ciocârlie. Bisoceanul, luând-o în mână, cunoscu îndată că era ucisă, nu de alice, ci de ciocul gaiţei — « Cu bună seamă domnule, Dumneata ai vrut să tragi în pasărea răpitoare şi nu vei fi nemerit-o, dar lasă că nu e nici o pagubă; vânatul cel bun tot al Domnieitale a rămas. Vorba Românului: « nu e pentru cine se găteşte, ci pentru cine se nimereşte ».

Dar Neamţul se apără că el n'a tras de fel cu puşca, că puşca s'a tras singură şi că, din acea, calul speriindu-se a sărit şi l-a trântit jos, unde l-a şi lăsat fără ruşine, nici păcat.

www.dacoromanica.ro

— «Lasă, domnule, că şi aşa e bine!» zicea Bisoceanul. «Dumneata tot nu rămâi păgubaş, că, şi dacă n'ai dat în vânat, vânatul ţi-a picat din cer jumulit gata. Ş'apoi despre căzătură, să n'aibi vreo mâhniciune, că pământul nostru românesc e bun de obrânteală.

Cine cade pe el jos
Se scoală mai sănătos».

Şi într'adevăr, domnul *ininger* se rădicase teafăr şi fără vătămare. Se vede că somnul îl podidise pe când Bisoceanul îmi povestea basmul, pe care el nu-l putea pricepe, şi astfel pe nesimţite rămăsese în urmă de noi. Pe când dar Neamţul moţăia călare şi calul îşi urma calea în ticnă, o veselă ciocârlie se legăna prin aer, ciripind la soare, întocmai ca şi ciocârlia cea din graţioasele strofe ale *glumei* vechiului poet francez Ronsard, cel de viţă românească [1]).

Hei! Doamne mult îmi sunt dragi
plăcerile dulcii tale vieţi!
Ciocârlie, care despre amor
cânţi dinzi de dimineaţă,
scuturând în aer roua
cu care e stropită pana ta!
Mai nainte ca soarele să răsară
tu înalţi trupu-ţi spălat
spre a-l şterge de nuori,
cletinându-ţi aripile mărunte
şi săltându-te în mici sărituri!
Tu spui în aer aşa dulci cântări
în a ta veselă ciripire,
încât orice amant ar dori,
când te aude cântând primăvara,
ca tine să fie păsărică.

[1]) P. de Ronsard, *l'Alouëtte*, printre poeziile numite «*Gaietés ou Gaillardises*» <Paris, 1553>.

Hé! Dieu, que je porte d'envie
Aux plaisirs de ta douce vie!
Alouëtte, qui de l'amour
Degoizes dès le poinct du jour

www.dacoromanica.ro

S'a întâmplat însă ca, în loc de poetici amanţi, ciocârlia noastră să fie auzită numai de o haită flămândă şi, în cazul de faţă, urmaşul banului Mărăcine se vede silit să treacă lira în mâna strămoşului său Virgiliu, ca să sfârşească această istorioară.

Pasărea vrăjmaşă se răpezi, sbierând prin aer, ca să prindă pe cântăreaţă, şi aceasta, mititica, în zadar cercă să-i scape prin fugă. « Pretutindeni unde dânsa, fugind uşurică, tăia văzduhul cu aripile ei, iată şi duşmana, cruda gaiţă o urmărea cu chiote mari prin aer » [1]).

La ţipetele de bucurie ale gaiţei, la văietările sărmanei ciocârlii, somnorosul, plecat pe oblâncul şelei, tresări şi, în mişcarea-i zăpăcită, îi căzu puşca de pe umeri; cocoşul se lovi de scară; împlutura se descarcă cu sgomot; gaiţa şi calul se speriară amândoi deodată; una lăsă prada să-i pice din cioc; celalt trânti jos pe călăreţ, şi astfel vânătorul fără voie şi vânatul neaşteptat se întâlniră alături, pe iarba verde a plaiului.

Dar calul, ca şi gaiţa, îşi văzu de calea sa şi tovarăşul meu rămase pe jos. De aceea şi Bisoceanul, carele era cam atins în amorul său propriu de povestitor, prin somnul inginerului, îi spunea drept

---

Secouant en l'air la rosée
Dont ta plume est toute arrousée!
Devant que Phoebus soit levé,
Tu enleves ton corps lavé
Pour l'essuyer près de la nue,
Tremoussant d'une aile menue;
Et te sourdant à petits bons
Tu dis en l'air de si doux sons
Composez de ta tirelire,
Qu'il n'est amant qui ne désire
T'oyant chanter au Renouveau
Comme toy devenir oyseau.
. . . . . .

[1]) Virgilii, *Georgic*, ‹lib.› I, v. 405—408:

Quacumque illa levem fugiens secat aethera pennis,
Ecce inimicus atrox, magno stridore per auras
Insequitur Nisus.

www.dacoromanica.ro

mângâiere. — « Vezi, domnule *ininger*, dacă Dumneata ştiai românește şi ascultai la basmul meu, nu erai să paţi atâtea nevoi! Dar fie! când este vorba de vânătoare, apoi poţi să mi te lauzi că eşti născut cu tichia în cap, şi

vânătorul norocos
umblă bucuros
pe jos.

Astfel ne urmarăm calea spre Bisoca.

XI

Eram acum tocmai pe culmea dealurilor sub care se adăpostește, ca într'o copaie, satul Bisoca. Gata a cârmi la dreapta ca să coborîm în sat, aruncai împrejurul meu o lungă şi mulţumitoare privire, voind să-mi iau astfel ziua bună dela întinsele priveliști ale plaiului, mai nainte de a le pierde cu totul din vedere.

Soarele apunea drept dinaintea noastră; cercul lui roşatic scăpătase până pe zarea orizontului şi razele-i, calde şi senine, pare că se aşternuse preste tot şesul răsăritean al Ţării, care ni se destindea acum subt ochi. De pe acest tăpşan culminant de unde munţii Săcuieni cotesc spre ţara Vrancei, tot Bărăganul, tot câmpul Brăilei, tot şesul Galaţilor cu matca Râmnicului, cu valea Buzăului, cu lunca Siretului, toată acea lată şi oablă câmpie se arăta scăldată într'o lumină gălbuie şi lucioasă, ca faţa unei uriaşe sinii de aur; printr'însa, liniile şerpuite ale râurilor se desprindeau ca fire creţe de beteală argintie, iar suprafaţa netedă a apelor sărate din Balta-Albă şi din Balta-Amară, oglindeau ca nişte ochiuri de sticlă, ferecate în mijlocul dauritei table. In depărtarea cea mai afundată, dealurile dobrogene, tivite cu aburoasa cordea a Dunării, încingeau, ca un cerc plumburiu, acest curios tabel, al cărui aspect devenea cu totul fantastic, prin neobişnuite şi metalice reflexe.

Mai aproape de noi însă, sub forme şi cu culori mai reale, se vedeau pe vârful Bisocii şi pe al Ulmuşorului, mari pietroaie

www.dacoromanica.ro

sure şi murgi, unele grămădite la un loc ca turme de vite adunate la repaos, altele răsipite prin livezi ca vacile când pasc pribege. Apoi subt aceste muchii, la stânga, pământul se lăsa la vale în costişe şi pripoare gradate, până se cufunda în jghiaburile mult umbrite ale Râmnicului şi Râmnicelului; tot pe acolo, la locul ce se zice între Râmnice, se zăreau încă poienile fragede şi verzi ale Năculelor, adăpostite sub stâncile roşcate, care se numesc Pietrele-Fetei; şi în fund de tot, înălţându-se în albăstreala înnegurată a cerului, se pierdeau culmile păduroase ale Steşicului, învelite în umbre viorii, civite şi negre.

Preumblându-mi ochii, când preste şesul cu strălucire şi scânteie, când prin munţii cu tainice şi răcoroase raze, mă aşezasem pe un bolovan de piatră şi, aşteptând să dispară cu totul soarele, nu mă puteam sătura de asemenea privelişti, ce nouă, orăşenilor, ne este dat arareori a le vedea; dar călăuzul nostru ştia că noaptea are să vină iute şi că scoborâşul până la sat ne va cere, prin întuneric, poate o oră şi mai bine; de aceea el ne îndemnă să ne pornim îndată, şi, drept mângâiere, îmi spuse că are tocmai vreme ca să isprăvească şi basmul cel cu feciorul de împărat, norocos la vânat, până vom sosi de vale.

— «Bine zici, bădiţă»; îi răspunsei; «negreşit că trebue să mi-l spui tot, dacă mai este. Dar stai! unde rămăseseşi?... pare că începuseşi a îndruga o şiretenie de lighioane ca cea din hora desgovelei:

Ursul cu cercei
umblă după miei,
lupul cu cimpoi
umblă după oi,
vulpea în papuci
umblă după curci,
ş'un iepure schiop,
într'un vârf de plop,
treieră la bob.

Aşa este?».

— «Cam aşa, dar iar nu prea», îmi răspunse munteanul pierzându-şi oarecum sărita, în urma glumei mele de care mă şi căiam,

www.dacoromanica.ro

şi, scărpinându-se la ceafă ca omul care stă la îndoială. « Pe semne, boierule », adăogi el, « ţi s'a făcut urît unde am tot spus anume toate soiurile de paseri şi de jivine care trăiesc pe la noi, la munte. Dar de! ce să-i fac eu, dacă aşa e basmul? Va să-l spui şi eu după cum este şartul şi datina lui. D'acum înainte însă nu mai avem nimic aface cu lighioanele cele cu patru picioare, nici cu cele multe sburătoare; destul numai să vă fie în ştire că Feciorul de împărat nu avea seamănul său pe lume la ale vânătoarei. Când d'abia da cu gândul să facă vreo izbândă la vânat, voinţa pe dată i se şi împlinea; d'aceea şi lumea întreagă, când pomenea despre dânsul, nu-i zicea într'altfel pe nume, ca: *Feciorul de împărat, cel cu noroc la vânat.*

« De va fi stat o lună, sau un an, sau doi, petrecându-şi vieaţa fără alte nevoi de cât numai cu plăcerea şi cu mângâierea de a prinde şi de a ucide fiare pădureţe şi păsări cântăreţe, cine va şti, spună-o. Pe noi ceştia, plăiaşi şi vânători de munte, atâta ne taie capul că omul la vânătoare, fie pe ger şi ninsoare, fie pe năduf de soare, nici nu prinde veste că ce timp mai este, nici nu vrea să ştie cum are să-i fie, nici nu bagă 'n seamă la muncă de-l chiamă, nici că ia minte de orice cuvinte, ci vesel omoară vremea care sboară, fără griji trăieşte, pe pământ domneşte şi e la vânat ca şi împărat.

« Acum, daţi şi D-voastră cu socoteala, dacă chiar nouă, — nişte bieţi păcătoşi plini de trude şi de nevoi — vânătoarea ne oţeleşte sufletele şi ne răpeşte minţile, apoi ce încântic de fală şi de vitejie trebue să fi fost pe voinicul fecior al Doamnei Neagăi! Vesel şi voios la inimă, ager şi vârtos la trup, el zâmbind ieşea dimineaţa din palatele părinteşti, zâmbind se înturna seara la maică-sa înapoi. Aşa vieaţă, lină şi neturburată, dor'că în raiu poate să mai fi gustat cineva.

« Dar grijile şi mâhniciunea lăsat-au vreo dată multă vreme pe om fără ca să se lege de capul lui? Firea omenească aşa este ea dela Dumnezeu osândită, ca să nu plutească neîncetat uşor ca fulgul pe apă, şi să nu calce mereu tot pe căi desfătate. Căci, acolo unde este poiana mai înflorită şi cu frunzari acoperită, acolo e şi cursa

www.dacoromanica.ro

priponită. Dai într'însa fără ca s'o vezi; te apucă, te glodeşte şi uneori chiar de rea nu vrei să o crezi.

« Ia să vedeţi acum în ce fel pĕsul avea să-l ajungă pe voinicelul nostru, şi cu ce gingaşe amăgiri avea să-i sece puterile şi să-i stingă fericirile.

« Intr'o seară ca cea de astăzi, pe la apus de soare ca acum, el şezuse să se odihnească pe unul din pietroaiele măcinate de pe dealul Ulmuşorului, tocmai d'asupra gârliciului de piatră, căruia îi zicem noi grajdul Zmeilor, fiindcă acolo se adăposteau odinioară, în vremea dedemult, fiarele cele aripate. Şedea el şi privea în jos cum negurile întunecau treptat văile şi culmile, când văzu trecând încetinel pe d'asupra capului său, o porumbiţă, uşoară şi albă ca spuma laptelui la mulsoare, ca florile crinului la raza de soare. I se făcu dor de acea păsărică, şi, ca s'o prindă de vie, puse mâna în sân, la zamfirul cel fermecat; dar ea, uitându-se la dânsul cu ochi dulci, fermecători, gunguni galeş în limba ei cea păsărească, şi-i zise:

« Ah, voinice, voinicele,
nu opri căile mele;
ci te iea după-al meu sbor;
căci cu sânul plin de dor,
te chiamă să-ţi facă dar
un scump alb mărgăritar
mândra Fată-a Pietrelor
din valea Năculelor ».

« Aceste cuvinte, aşa dulce şoptite deşteptară în inima voinicului un freamăt necunoscut; în sânul lui se aprinseră dorinţe nedesluşite, pe care până în ceasul acela nici în vis nu le încercase. Fără de a mai sta să cugete, el se rădică iute în picioare; sângele, i se încinsese ca focul prin vine; pieptul îi svâcnea; în tot trupul simţea un avânt neînstrunat ce-l pornea să meargă supus şi ascultător la chemarea porumbiţei. Urmărind cu piciorul pe uscat sborul ei lin, cumpătat, el scobora văi, suia dealuri, străbătea păduri, trecea lunci şi pâraie, şi de ce umbla, pare că mai uşor păşea. Când raza cea mai târzie a soarelui se prelungea sfiaţă pe foiţele ierbei

www.dacoromanica.ro

înflorite din poaiana de sub stâncile Năculelor, păsărica se opri pe o răsură îmbobocită şi cu graiu dulce cântător, strigă aşa:

« Tu ce plângi în stâncă
la umbră adâncă,
ieşi acum din piatră,
albă, dalbă, fată,
viie şi frumoasă,
blândă, răcoroasă,
cu chip luminos,
cu trup mlădios,
cu păr aurit,
pe umeri leit!
ieşi fată din piatră
să te vază-odată,
scumpul tău ursit;
căci iată-l sosit! »,

« Ca un vis, ca o părere, se coborî de pe stâncă, mândra albă fată, naltă, mlădioară ca o trestioară, cu părul de aur, cu ochi de-balaur, ruptă din soare întocmai ca Ileana Cosinzeana. De frumoasă ce era, de albă ce s'arăta, la soare puteai căta, iar la dânsa ba! Cine îi vedea mersul, cine-i zărea chipul, cine-i auzea glasul, nu putea să o privească şi să nu o îndrăgească, nu putea să o auză şi să nu i se încreză.

« Cu zâmbet gingaş pe guriţă; cu ochi galeşi şi pătrunzători, venea mândra cam descinsă, păşind uşor şi legănat prin iarba moale şi deasă a pajiştei. Ea se opri dinaintea voinicului şi arătându-i între degeţele, un bob mărunţel de mărgăritar alb, curat şi luminat ca laptele la mulsoare, ca floarea crinului la soare, ca dragostile de fată mare, ea, cu viers dulce femeiesc, care mai lesne decât săgeata străpunge inima voinicului, îi grăi, râzând, aşa:

— « Daţi-l-aş şi nu l-aş da,
că mă tem, îl vei uita
când la vânat te tot plimbi!
Ba l-aş da, de vrei să-l schimbi
cu piatra zamfirului,
limpezimea cerului,

www.dacoromanica.ro

cu piatra zmarandului,
verdeaţa pământului,
cu piatra rubinului,
colcotirea sângelui ».

« Feciorul de împărat rămăsese uimit ca dinaintea unei năluciri încântătoare. Nu ştia bine dacă este deştept sau dacă visează. Nu-i venea să dea crezământ nici vederilor, nici auzului; şi cu toate acestea, zâna ce-i sta în faţă îl privea cu ochi fermecători aruncând prin tot trupu-i, când aburi fierbinţi, când fiori de ghiaţă; vorba ei îi răsuna până în suflet, dulce şi înduplecătoare. Pe când ea căta la dânsul şi zâmbea, lui i se năluca pare că câmpul înflorise şi cerul se luminase, iar când ea deschise gura ca să-i vorbească, pentru dânsul, munţii răsunară, apele se turburară, brazii se scuturară, codrii se treziră, frunzele şoptiră, stelele sclipiră şi în loc se opriră. Atunci, vieaţa să i-o fi cerut dânsa, gata şi bucuros era el să i-o dea, numai ca mereu să poată privi la ea, numai ca în veci să o poată auzi.

« De grabă scoase din sân câte-şi trele nestematele fermecate, care până atunci fusese şi toată puterea şi toată bucuria lui, şi fără să se mai gândească, fără să se îndoiască, le aruncă cu mulţumire în poala drăgălaşei copile. Buzele ei fragede şi rumeioare se răsfoiră într'un râs de nebunatică bucurie, şi apucând mărgăritarul între dinţii ei albi şi mărunţi ca şi bobul nestemat, îl puse binişor pe buzele voinicului, într'un dulce şi lung sărutat.

« Atunci umbrele călduroase şi bălsămite ale nopţii de vară, ascunseră în negură şi în tăcere pe fericiţii miri; singură porumbiţa cea albă îi desmierda prin întuneric, când cu vesele cântări, când cu blânde văietări; dar când răsăriră zorile, deodată cu florile, porumbiţa amăgitoare şi la dragosti îndemnătoare, peste ţări şi peste mări sburase, prin văzduh se depărtase, fugind ca să nu mai vie, şi luând cu sine în vecie, scumpul, feciorescul dar, bobul alb de mărgăritar.

« Zile şi nopţi, luni şi săptămâni trecură. Feciorul de împărat şi Fata din piatră trăiau înstrăinaţi de lume, singuri singurei, el

www.dacoromanica.ro

numai cu dânsa, ea numai cu el, şi altă grije nu purtau, altă plăcere nu gustau decât ale dragostelor lor. Cercuind lumea întreagă în poieniţa înflorită şi cu frunzari acoperită de sub Pietrele Fetei, voinicul năpustise codrii, urîse izbânzile vieţii sale de mai nainte. Vânătoarea era uitată; inima lui se scălda acum toată în desmierdări nouă şi necumpătate. Pasări, fiare şi lighioane trăiau de el oropsite; toate se înstrăinase şi se lepădase de al lor sburdalnic stăpân; niciuna nu-l mai cunoştea, niciuna nu-l mai asculta; dar nici lui, nesocotitul, de ele nu-i mai păsa. Arcul şi săgeţile, ghioaga şi praştia stau aruncate la pământ; rugina şi putregaiul se lipise de ele şi le rodeau puterea. Aşa feciorul de împărat, uitând vitejia vânătorească, uitând şi casa părintească, şedea ziua şi noaptea lungit moale pe covoare şi cu capul în poala copilei, se uita cu ochii în ochii ei, îi sorbea suflarea depă guriţă şi-i cerea mereu să-l desmierde cu cântecele ei.

— « Cântă-ţi, mândro, cânticul
că mi-e drag ca sufletul,
Cântă, scumpul meu odor!
Ici cu tine-aş vrea să mor! ».

« Dar muierea tot muiere! Dă-i ce-ţi cere că o să te certe de ce i l-ai dat. Cu încetul cu încetul, începu fata a lua seama că sufletul voinicului se înmuiase la dogoreala dragostelor femeieşti; acum îi părea rău şi-i venea ciudă că iubitul ei nu mai era ca mai nainte, vitejelul plaiurilor, căruia lumea îi zicea cu laudă: *Feciorul de împărat, cel cu noroc la vânat!* In zadar îi cânta ea, cu viers dulce femeiesc, mândru cântic haiducesc; în zadar îl ruga să se trezească din traiul lânced şi trândav în care-l cufundase vieaţa de iubire: în zadar îl tot îndemna ca să iasă cu dânsa din pustietate, ca s'o ducă să vază lumea. El în braţe o strângea, dulce mi şi-o desmierda şi aşa îi tot vorbea:

— « Facă lumea ce va face,
noi trăim aci în pace,
cum n'e drag şi cum ne place!
Zică lumea ce va zice;

www.dacoromanica.ro

fericirea de aice
tot nu poate să ne-o strice »
« Spună lumea ce-o voi,
noi aci cât vom trăi
fără griji ne vom iubi ».

« Dar urîtul, urîtul cel pocit, boala cea fără de crezământ, care din plăceri trezite încolţeşte, sufletul îl amăreşte, cu doruri se hrăneşte şi la noi plăceri râvneşte, urîtul cel urgisit, care usucă şi topeşte, mereu şi necurmat în inima copilei se prefira şi pe fiece zi mai adânc o pătrundea, în ea zilnic se încuiba, mai amarnic o rodea. Feciorul de împărat vedea şi simţea toate; dar leac sieşi nu-şi ştia găsi. Fata umbla mai adesea razna prin păduri şi prin livezi cu fruntea înnorată, cu faţa lăcrimată şi când se întorcea la soţul ei şi-l găsea văitându-şi tristeţea, lungit sub tulpina brazilor, ea îi zicea plângând şi suspinând:

— « Scoală, dragă, scoală, frate!
numai tot zăcea pe spate,
că mi-am urît zilele,
mutând căpătâiele,
când la cap când la picioare,
când la umbră, când la soare.

— Of! dragă, iubita mea!
nu pot, nu pot, chiar d'aş vrea;
boala mea nici că s'o duce
pân'ce tu nu-mi 'i aduce
mură-albastră şi amară,
sloiu de ghiaţă 'n miez de vară.

— Of! dragă, iubitul meu!
ajuta-ţi-ar Dumnezeu!
eu toţi munţii i-am călcat,
mură-albastră n'am aflat,
sloiu de ghiaţă n'am găsit,
că pământu-i încălzit.

— « Fetişoară din Buzău,
mură-albastră-i ochiul tău
care mă ucide rău;
sloiu de ghiaţă netopită
e chiar inima-ţi răcită
şi de mine deslipită ».

« Când ajunge inima să fie sleită de dragoste, apoi curând piere şi mila. Fata din piatră, sătulă şi de pustiul munţilor şi de iubirea singuratică, visa acum noaptea şi se gândea ziuliţa întreagă, la locuri desfătate şi pline de lume, la oraşe cu sgomot, cu petreceri şi cu veselii, la cetăţi unde toţi să cate la dânsa cu dor şi cu drag, şi dânsa cu mândrie la toţi să se arate frumoasă şi împodobită în haine trufaşe şi în pietre nestemate. Destul, destul îşi închisese ea

www.dacoromanica.ro

tinereţele în depărtări, de lume înstrăinată; destul gustase plăcerea iubirilor tăinuite. Acum inima-i sbura ca fluturele, după lumină: sufletul ei cerea sgomotul veseliilor, strălucirea averilor, vâlva trufiilor. Astfel de dorinţe îi frământau mereu minţile, şi ştim cu toţii că ce se naşte în cap de muiere, într'însul neistovit nu piere.

« Intr'o dimineaţă, când Feciorul de împărat se trezi din somn, îngreuiat de lângoare şi de inimă rea, Fata din piatră pierise de lângă dânsul. O aşteptă să vie la amiazi, o aşteptă să vie seara; dar umbra molifzilor se aşternu încetinel d'alungul pajiştei, scăzu şi crescu iarăşi, dovedind scurgerea vremii şi nimeni, nimeni nu veni...

« Atunci pricepu dânsul că copila a fugit şi în păduri l-a năpustit; atunci văzu bine că puica a sburat, s'a dus şi pe dânsul l-a răpus. Atunci în lăuntrul lui se făcu adânc întuneric; în piept, inima-i sdrobită se încolăcea ca crâmpeie trunchiate de şarpe veninos. Ziua la soare, el se frământa în durere; noaptea la stele, din ochi îi picura isvor de plânsoare şi la tot ceasul, noaptea ca şi ziua, ziua ca şi noaptea, glasul lui duios răsuna prin codri: — « Doamnă a inimii mele, stăpână a acestor locuri! de ce m'ai părăsit? Unde te-ai dus? Ah, unde? »[1]).

« Işi aducea aminte d'ale ei dalbe frumuseţi, d'ale ei dulci cântări, de zilele fericite pe când glasul munţilor şi al apelor răspundea cu vesel susur la glasul copilei, pe când ea umbla legănându-se, gingaşă şi uşoară, pe verdeaţa livezilor, pe când ea tremurând, scutura de pe cosiţele-i bălae zăpada mai puţin albă decât pieliţa ei. Atunci inima lui, cu suspine, întreba în zadar pe codri şi pe stânci: — « Unde şi în ce ţară va mai fi acea mândră floare, acea drăgăs- « toasă româncă, cu faţa albă ca crinul, cu glas încântător de zână.?.. Numai răul acuma, numai apele, când se clătesc, răspund

---

[1]) *Tesoro de los Romanceros y Cancioneros espanoles*, recogidos y ordenados por d. Eugenio de Ochoa, (Paris, 1838), p. 137: *Romances del Cid Campeador:*

« Rey de mi alma, y desta tierra conde,
« Porque me dejas? d'ònde vas? adònde?

www.dacoromanica.ro

cu vuiet la gemetele mele... Ah unde mai sunt, stăpâna mea dorită, ah, unde mai sunt chiar şi viscolile de odinioară »[1]!

« Dar toată jalea lui era în deşert; ce a fost verde s'a uscat; ce a înflorit s'a scuturat. Intr'acele plaiuri, în care el găsise mai întâi mulţumirea, vânând şi prinzând cu nepăsare păsări de pre cer şi fiare de pre pământ, în acele dumbrăvi unde apoi îşi aflase fericirea la sânul drăgălaşei fecioare, acum totul era veşted, totul era ofilit, totul se îmbrăcase într'un giulgiu de ger şi de întristare. El cercă să rădice de la pământ arcul şi săgeţile, ghioaga şi praştia; dar armele erau ruginite, puterile-i erau slăbite, ochiul vedea turbure la ţintă, braţu-i nu mai ştia să nimerească ţălul. Deodată cu nestematele pierduse şi farmecul lor puternic. Fata din piatră le luase cu dânsa ca să facă cu ele cercei şi ghiordane; iar el, sărmanul, el îşi aducea atunci aminte, cu dor şi cu jale, despre locul unde născuse, despre căminul unde crsecuse, despre măicuţa dulce care pe sânul ei îl legănase, despre toate bunurile, toate averile şi toate mulţumirile pe care le pierduse. El se îngrozea văzându-se ajuns a rătăci, ca un suflet călător şi fără tărie, prin locaşele sălbatice ale fiarelor, a cerca prin codrii şi prin pustii năluca fericirilor, şi inima-i sângera, răsiptă în târzii şi zadarnice căinţe[2].

. . . . . .

[1]) François Villon ‹născut› (1431), *Ballades des dames du temps jadis* ‹în « *Le Grand Testament* », Paris, 1489›:

« Dictes moy, où, n'en quel pays
Est Flora la belle Romaine,
La royne blanche come ung lys
Qui chantoit à voix de sereine.
Echo, parlant, quand bruyt on maine
Dessus rivière ou sus estan.
Où sont ilz, vierge souveraine?
Mais où sont les neiges d'antan? ».

[2]) C. V. Catulli, ‹Liber,› *Carmen, LXIII*, [de Atty], v. 50 — ‹64; 71—›73.

« Patria, o me†a†‹i› creatrix; patria, o mea genitrix,
Ego quam miser relinquens, dominos ut [h]erifugae
Famuli solent, ad Idae tetuli nemora pedem,
Ut apud nivem et ferarum gelida stabula forem,

www.dacoromanica.ro

« Câţi alţii pe lume îşi văd ca dânsul, vârtutea şi norocul spulberate prin nesocotinţa lor! Când e omul tânăr, el nu ştie, biet, să preţuiască bunurile cu care pronia cerească, mumă darnică şi iubitoare, l-a înzestrat. Se îmbată de veselia juneţei, de farmecul frumuseţilor, de plăceri trecătoare, de sburdări amăgitoare, şi dacă într'acea beţie îşi pierde sau îşi răsipeşte nestematele odoare cu care îl împărtăşise soarta, curând în urmă, îl ajunge şi ceasul amarnic al căinţei; ş'apoi, după dânsul, se cască, întunecos şi rece, tăcutul, pustiul mormânt!

. . . . . .

« Aşa vă veştejiţi voi toate, plăpânde flori ale vieţii, tinereţi, iubire, plăceri, trecătoare frumuseţi, — frumuseţe, dar din cer pe care cerul pismaş îndată ni-l răpeşte, — în grabă vă ofiliţi şi pieriţi toate, dacă printre voi doară nu se prefiră vreun fulger cu arsură, vre-un fior de nemurire!

« Cată cu un ochiu de milă la cea tinerime de rând care, în toiul frumuseţilor trăieşte în desmierdări şi în desfătări se îmbată... Când va goli până la fund paharul cu 'ncântările, ce o să se mai aleagă dintr'însa? Cine o să mai ştie de ea?... Groapa, care o

---

Et earum omnia adirem, furibunda latibula:
Ubinam aut quibus locis te positam, patria, re†a†<o>r?
Cupit ipsa pupula ad te sibi dirigere aciem,
Rabie fera carens dum breve tempus animus est.
Egone a mea remota haec ferar in nemora domo?
Patria, bonis, amicis, genitoribus abero?
Abero foro, palaestra, stadio et gymnasiis?
Miser, a†h†<!> miser, querendum est etiam atque etiam, anime!
Quod enim genus figurae est, ego non quod obierim?
Ego †puber,†<mulier> ego adolescens, ego ephebus, ego puer,
Ego gymnasii fui flos, ego eram decus olei.
. . . . . .
Ego vitam agam sub al†i†<t>is Phryglae columinibus,
Ubi cerva silvicultrix, ubi aper nemorivagus?
Jam jam dolet, quod egi, jam jamque poenitet! ».

www.dacoromanica.ro

aşteaptă, o va 'nghiţi întreagă. Tăcerea de veci o să stingă după lume cu a ei fiinţă, şi-ale ei sterpe iubiri [1]).

. . . . . .

Lacrămile de căinţă şi duioasele cugetări ale feciorului de împărat, cel ce fusese odinioară norocos la vânat, mă pornise şi pe mine pe triste gânduri; îmi veneau acum unul după altul aminte atâtea falnice visuri ale juneţei mele, care, împreună cu anii cei răpezi, s'au nimicit în zadarnicul deşert... căci răpezi, vai! răpezi se strecoară anii!...

Eheu, fugaces, Postume, Postume,
Labuntur anni [2]). . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

Dar era noapte în toată puterea când începură să ne salute lătrătorii din satul Bisoca. In bătătura casei arendăşeşti ardea un foc mare; descălecai la flăcăraia trosnitoare a brazilor, şi domnul Sterie arendaşul ne ieşi cu plin înainte. Intr'o mână ţinea o botă cu păstrăvi vii, proaspeţi şi sglobii, pescuiţi în pârâul spumegos de sub poala umbrită a Pietrelor Fetei; în cealaltă purta o cuşcă cu iepuraşi de casă, plocoane trămise de stariţul unui schit vecin, carele hrăneşte şi prăseşte în curtea mănăstirii d'alde aşa arzoiu şi spornic

[1]) Lamartine, *Méditations poétiques*, ‹Paris, 1820›: *A Elvire*:

« Vous tomberez ainsi, courtes fleurs de la vie!
Jeunesse, amour, plaisir, fugitive beauté,
Beauté, présent d'un jour que le ciel nous envie,
Ainsi vous tomberez, şi la main du génie
Ne vous rend l'immortalité.
Vois d'un œuil de pitié la vulgaire jeunesse,
Brillante de beauté, s'énivrant de plaisir;
Quant elle aura tari sa coupe enchanteresse,
Que restera-t-il d'elle? à peine un souvenir:
Le tombeau qui l'attend l'engloutit tout entière.
Un silence éternel succède a ses amours...».

[2]) Horatii, *Carmin*, ‹lib.› II, 14, ‹v. 1—2›.

www.dacoromanica.ro

vânat, rar în ţară la noi şi botezat în Codicele civil, art. 468, cu numele posnaş de «*Lapinii ţinuţi pe lângă casă*», iar în «*Dicţionariulu limbei Române, elaboratu ca proiectu dupo insarcinarea data de Societatea Academica Romana*», pagina 981, cu aceea, tot aşa deochiată şi puţin românească, de «*Cunicule* sau *cunicle*, specia de animali, d'in genulu *iepurelui*, foarte assemine cu *iepurele*, şi de aceea-a numitu pre a locurea si *iepure de casă*, francesce, *lapin*».

Aş dori să aflu care sunt locurile unde, vorbindu-se neaoş, românește, se mai zice şi altfel, bunăoară, — cine 'l, cine 'l, pus-ai degetul pe el? — *Cuniclu* şi *Lapin*.

D'aşa lătinie dobitocească,
d'aşa păcălitoare franţuzească
unul Domnul să ferească
limba noastră părintească.

Dar domnul Sterie, din tindă, ne pofteşte la mâncare. Drumul, basmul şi gândurile melancolice m'au secat la stomac; mă grăbesc dar a intra în casă, unde ne aşteaptă masa, care de mult stă întinsă.

Fiindcă tu însă n'ai fost poftit împreună cu mine, te las afară şi, drept mângâiere, îţi trămit de departe, ca hrană intelectuală, bună de rumegat, această poveste încurcată, însoţind-o cu o prietenească salutare... cam slabă şi searbădă mâncare!...

Dar să fie cu iertare,
Căci suntem la vânătoare!

Post-scriptum. — Nu mă iartă conştiinţa ca să nu îndreptez o eroare ce s'a strecurat în paginile de mai sus. Am zis că la noi guvernul nu s'a ocupat niciodată de a regula vânătoarea. M'am înşelat. Răposatul C. Negruzzi, carele nu a fost numai un scriitor plin de talent, de spirit şi de inimă, ci a mai fost şi director al Oficiului de Statistică din Moldova, ne dă în scrierile sale următoarea notă plină de interes şi sprijinită pe calcule nediscutabile:

«Dela 26 Ianuarie 1841 până la sfârşitul lui Decemvrie 1845, s'au ucis, după cataloagele Vistieriei, aceşti lupi:

www.dacoromanica.ro

In anul 1841.	113 lupi mari		
» » 1842.	198 idem		
» » 1843.	318 idem	59 pui	
» » 1844.	340 idem	111 idem	
» » 1845.	261 idem	101 idem	
	1.230 lupi mari	271 pui	
Total . . .	1.501		

şi s'a plătit din Vistierie 18.450 lei pentru 1.230 lupi mari şi 2.032½ lei pentru 271 pui. In total 20.482½ lei.

« Să vedem acum folosul acestei leiguiri.

« Să ne închipuim că fiecare lup era să mănânce pe an câte 12 oi. Pare-mi-se că sunt destul de moderat. Care e lupul ce s'ar mulţumi cu o oaie pe lună? In cinci ani vine de lup 60 oi, care pentru 1501 lupi face 90.060 oi. Socotind acum oaia câte 20 lei, face 1.801.200 lei din care scăzând 20.482½ lei, preţul capetelor a 1501 lupi, rămâne folos 1.780.717½ lei ».

Tot cu această ocaziune autorul *Păcatelor tinereţilor* mai povesteşte şi o istorioară pe care am socotit-o că nu va strica să o transcriu aci, căci ea va fi păhăruşul de *Fine Champagne*, după un prânz îndesat şi anevoie mistuit, — *rudis indigestaque moles*.

Iată ce scria Negruzzi în luna Fevruarie 1846:

« Viu dela vânătoare, prietene, unde am împuşcat un lup. Dă-mi voie deci să-ţi vorbesc despre el.

« Toată lumea cunoaşte lupul, fiara asta carnivoră şi nesăţioasă, duşmanul păstorilor şi groaza oilor. Din vremea regelui Edgard, la anul 966, lupii n'au mai văzut pământul Engliterei; şi când, din toate staturile Europei erau proscrişi, numai în Moldova, — sunt acum cinci ani, — vieţuiau ca în sânul unei republice, încât era o *blagoslovenie* cum lupii şi Jidanii creşteau şi se înmulţeau! Insă la 1841, ministerul trebilor din lăuntru făcu o legiuire prin care puse preţ capului de lup. Ţăranii începură a-i ucide, păstorii a fi mai liniştiţi, şi oile a dormi fără grijă.

www.dacoromanica.ro

« Spun — nu ştiu de e aşa, — că lupii văzând osânda ce li se pregăteşte, au ales o deputaţie dintre ei, care, viind în Capitală, şi-a tocmit un vechil ca să le apere dreptul ce-şi închipuiau că au. Acesta le-a făcut o jalbă lungă şi lată, în care dovedea tetragoniceşte că, dela descălicarea lui Dragoş, lupii au trăit în bună pace în Ţară, că n'a făcut nimeni *sprafcă* ca să vadă câte oi s'au mâncat; că de vreme ce lupii sunt lăsaţi ca să mănânce oi şi oile ca să fie mâncate de lupi, apoi după toate formele, legile şi obiceiul pământului, lupii se cuvine a fi volnici să mănânce oi, ş. c. l., ş. c. l.

« Ministrul, Lupu Balş, le întoarce jalba cu *nadpis*, zicând că obiceiul pământului poate sluji de lege, când nu este vătămător legii şi numai atunci li se va lua în băgare de seamă reclamaţia, când vor da înscris şi chezăşie că nu vor mai mânca carne, ci vor paşte troscot ca nişte dobitoace ce sunt.

« Deputaţii eşiră cu coada între vine, gândind la nedreptăţile oamenilor. Viind la gazdă şi simţind apetit, se puseră la masă. Ospătarul le dete borş cu miel, cotlete de miel şi friptură de miel.

— « Ei, bine! strigă unul din ei, — mai zi-mi că este dreptate în lumea asta! Oamenii mănâncă oi, şi noi să nu mâncăm? ».

— « Ba să mâncaţi, domnii mei »; le zise un june supleant de profesor, « omul şi lupul sunt lăsaţi ca să mănânce carne; dinţii lor cânești o dovedesc. Eu când nu mănânc carne, nu pot pronunţa nici cel dintâiu vers din Eneida:

Arma virumque cano, etc.

« Din vorbă în vorbă, lupii spuseră viitorului filosof scopul soliei lor şi neisprava cu care au eşit dela ministru.

— « Advocatul <pe> care l-aţi avut era un ignorant », le zise acesta. « Sunt sigur că nici rudimentele limbii latine, ale limbii mume, nu le cunoştea. Sunt sigur că petiţia ce v'a făcut

www.dacoromanica.ro

era plină de barbarisme şi de solecisme şi scrisă cu slove cirili-
liane. Să vă fac eu o suplică cu litere latine şi veţi vedea cum voiu face capot pre ministrul cu tot departamentul său».

«Indată le scrise o jalbă cu litere latine, care se mântuia prin acest calambur:

Lup te chiamă şi lup eşti,
Lupii dar ce prigoneşti?

«Omonimul lor ministru le rupse jalba, zicând că nu-i plac poeţii şi că, cu toată cuscrenia ce ei arată că ar avea cu dânsul, nu poate călca datoria postului său; prin urmare porunci unui comisar de poliţie să-i întirească din oraş.

«Ajungând la barieră, nenorocitele fiare îşi scuturară praful de pe copite, şi lăcrimând, tinseră labele spre cer, cuvântând acest blestem»

. . . . . .

Aci autorul îşi precurmă povestea, necunoscând, după cum se vede, coprinsul blestemului bietelor fiare nedreptăţite. Dacă pe lângă tot spiritul şi talentul ce el avea, răposutul C. Negruzzi ar fi posedat şi darul proorociei, el negreşit ar fi pus în gura lupilor un blestem de felul acesta:

«Fă, Doamne, ca toţi aceia ce au gânduri rele asupra noastră să fie osândiţi, spre pedeapsa lor, a citi dintr'un capăt până 'ntr'altul toată Precuvântarea la *Manualul Vânătorului* românesc, dar totdeodată opreşte-i, Doamne, de a se folosi câtuşi de puţin de învăţăturile coprinse chiar în corpul Manulalului, căci, fără de această a ta părintească ocrotire, va fi de acum înainte vai şi amar de neamul lupesc, în Ţara binecuvântată a Românilor, unde, dela descălicătoare, blajina *localnică* stăpânire ne-a îngăduit să trăim ca în sânul lui Avram, fără de a ne mai *sastisi* cu statistice iscodiri!

«Amin!».

www.dacoromanica.ro

XII

www.dacoromanica.ro

Vigneta de pe coperta spate) ediţiei dela 1874.

www.dacoromanica.ro

III

CORESPONDENŢĂ

www.dacoromanica.ro

I

CĂTRE SAŞA ODOBESCU

<Bucarest,> dimanche, 2 fév. 1870.

Ma chère Sacha,

Après avoir expédié ma longue lettre de ce matin, j'ai eu besoin de chercher une brochure parmi mes livres, mais avant de la trouver, je tombe, par hasard, sur une autre brochure qui est précisément celle qui me manquait dans les «*Mémoires des Antiquaires du Nord*» et au sujet de laquelle je t'avais prié de faire des recherches parmi nos livres de Paris et dans le cas où vous ne la trouveriez pas, de la demander à Klincksick. Donc, il est inutile de la chercher ou de la demander, puisque je l'ai.

Il n'y a plus que le portrait de C. C. *Raffon* qui me manque dans cette collection. J'ai oublié de vous dire dans ma lettre que je n'ai pas encore vu C. Mano. Deux fois j'ai été chez lui sans le trouver et lui n'a pas daigné encore monter chez moi. J'espère que nous nous verrons l'un de ces jours; mais en ce qui regarde les arrangements de notre installation ici, je voudrais d'abord être *bien sûr* de vos décisions. C'est donc ce que j'attends surtout, en même temps que de tes bonnes nouvelles sur votre santé à toutes les deux.

Là-dessus, je vous embrasse et m'en vais déjeuner.

Tout à toi,

Alex

www.dacoromanica.ro

II

St. Maurice en Valais,
samedi, le 1-er octobre 1870.

Ma chère Sacha,

...Lorsque je t'ai quittée à Ouchy, nous avons voyagé encore deux heures à peu près sur le lac, en ne nous arrêtant qu'à Vevey et puis à Bouveret, où j'ai quitté le bateau. Pendant cette dernière partie du trajet, il a fait assez obscur et très froid sur le pont; il n'était resté que 4 ou 5 passagers. J'ai consulté mon guide et j'y ai vu que sur mon trajet, à demi-heure du Bouveret, en chemin de fer, il y avait le village de St.-Maurice dont je connaissais de réputation le fameux trésor d'orfévrerie religieuse appartenant à une fort ancienne abbaye; il contient entre autre un vase avec des cloisonnages et divers autres objets fameux. Je me suis dit: «Allons voir ces objets». Je passerai ma nuit à St.-Maurice; le matin j'irai voir «*le trésor*», la «*Grotte des fées*», dont on dit merveille, puis, en me rendant en voiture jusqu'à une station assez rapprochée, à Martigny, j'aurai l'occasion de voir de très jolies choses, à savoir «la *cascade de Pisse-vache*» et l'intéressante «*Gorge du Trient*», qui, d'après sa description, doit rappeler celle de *Bistritza;* demain dimanche, vers 3 heures je continuerai de Martigny ma route en chemin de fer jusqu'à Sierre, puis, en diligence, j'irai jusqu'à Brigues; j'y serai à 10½ heures du soir; je m'y reposerai, pour repartir lundi matin à 5 h. à travers le Simplon; le soir, je coucherai à Arona et, mardi matin vers les 8 h., je serai à Milan. Autant que je puis voir au clair d'une lune toute novice, je me trouve ici dans une gorge formée par d'énormes montagnes. Le village pas beau; mais le trésor! Nous allons voir!... [1])

. . . . . .

[1]) Această scrisoare împreună cu seria III—XIII au fost publicate de d-l Al. Ţzigara-Samurcaş în «Convorbiri Literare», a. LXVII, n. 7-9, Iulie-Septembre, 1934, p. 682-703.

www.dacoromanica.ro

III

Martigny, le 2 octobre 1870.

Ma chère Sacha,

...Je viens de déjeuner dans un hôtel fort confortable où il y a, me dit-on, une douzaine de français émigrés, femmes et hommes. Passe pour les premières, mais le sexe laid prouve par sa présence ici qu'il est lâche! C'est déplorable! Si j'étais Français, j'aurais honte d'être en octobre 1870, à Martigny, abrité par les Alpes de la Suisse, sur les bords du Rhône. Il est une heure et demie et je dois partir pour Sierre par le train qui ne part qu'à 3½ heures; j'arrive dans une petite voiture de St.-Maurice, où comme tu le sais, j'ai dormi.

Dans ma lettre d'hier soir, je te parlais de St.-Maurice comme d'un village; c'est une toute petite ville, deux petites rues parallèles avec des maisons à deux étages, longeant la rive gauche du Rhône qui, resseré ici entre de hautes montagnes, en grande partie nues, n'est pas plus large que notre *Prahova* à *Comarnic*. Deux clochers en pierre, avec flèches pointues en maçonnerie dominent les bâtisses. L'un de ces clochers, d'un style roman antique, quoique rude, est la seule partie restant de l'antique abbaye de St.-Maurice en Valais. L'église bâtie à côté est de l'avant-dernier siècle, et pas du tout intéressante; mais ce qui l'est au plus haut point, c'est le trésor de ce riche monastère qui a, entre autres, conservé trois pièces d'orfèvrerie du plus haut prix. C'est d'abord un vase antique en sardonyx, couvert de sculptures grecques et soutenu par un pied en or avec cloisonnage en grenats et pierres fines. La partie supérieure a une ornementation du même genre; c'est une pièce fort remarquable et, à elle seule elle, m'a compensé de mon petit retard; un petit coffret en or également cloisonné et une burette à panse aplatie et toute recouverte d'antiques émaux cloisonnés à disposition de style oriental complètent ce petit choix de pièces rares que l'on distingue pardessus toutes les autres dans le trésor de l'abbaye de St.-Maurice.

www.dacoromanica.ro

J'ai eu malheureusement bien peu de temps pour examiner ces objets; le sacristain qui ne m'a ouvert les armoires de son trésor qu'après présentation de ma carte titrée, n'avait que cinq minutes à me donner; l'office divin allait commencer. Dans tous les cas, je suis bien content d'avoir vu de mes yeux ces pièces curieuses que je connaissais par des dessins. Elles sont d'une beauté remarquable et d'un intérêt capital pour mes études. Voici avec Essen et Aix-la-Chapelle trois visites que je fais en vue de mes études d'antiquaire. On a commencé à publier à Paris, un bel ouvrage à planches sur le trésor de St.-Maurice. Sera-t-il continué?...

...Après le trésor j'ai été voir à St.-Maurice la *Grotte des fées*. À un quart d'heure de la ville à pied, on monte la montagne presque autant que de *Bistritza* à sa grotte, et l'on entre dans une fissure de la montagne qui ne présente qu'un sentier serpentant plus ou moins haut, voûté; une lampe portée par le guide m'a éclairé à travers ce couloir humide jusqu'à un endroit situé à peu près à 600 mètres de l'entrée, où la grotte s'élargit et forme un dôme en entonnoir d'où découle un filet d'eau qui forme, en tombant, un lac. Le point d'où l'eau tombe est très haut; on ne l'aperçoit même pas; le lac lui-même est grand comme un grand salon rond; il y a une petite barque à roues qui vous permet d'y faire un tout petit, tout petit tour. Éclairé à la lampe, cet endroit est on ne peut plus curieux; le bruit que fait le filet d'eau en tombant dans l'obscurité fait presque peur. De plus, le jeune guide que j'avais était un véritable original qui se croyait obligé de me chanter à tue-tête des airs d'opéra italiens, en tournant les roues de la barque. Cette promenade n'a duré que trois quarts d'heure. J'ai quitté St. Maurice dans une petite voiture à un cheval prise à l'hôtel. La route le long du Rhône est de toute beauté; cela me rappelait nos *Carpathes* dans le haut de la *Prahova;* les glaciers qu'on appercevait sur le haut des prés les plus élevés semblaient figurer les ravins neigeux de *Jăpi* et du *Caraïman*. Dans la vallée, le foin nouvellement fauché répandait un parfum délicieux. C'était délicieusement vivifiant. Après deux heures de voyage par une bonne route

www.dacoromanica.ro

entre ces montagnes et en cotoyant le courant blanchâtre du Rhône, j'arrivai à la cascade de la Salanche, dite le *Pisse-vache*. C'est très curieux à voir comment ce torrent assez volumineux, se précipite du haut des montagnes sur une muraille de rochers plus ou moins anguleux, en gerbes d'eau écumante, qui, en se brisant sur la pierre, s'éparpille en des nuages de goutelettes.

J'y ai monté sur des petits ponts en bois qui, quoique solides, ne semblent pas très rassurants. Ils rappelaient ceux qui étaient établis dans nos *Oraţii* de *Comarnic* à *Possade*. De là j'ai été à dix minutes de distance, voir la gorge du Trient. C'est comme la cascade à droite en remontant le Rhône vers Martigny, que s'ouvre cette gorge formée de deux murailles de pierre, dans laquelle coule la rivière du Trient en formant des zigzags et des cascades. Cela offre plus d'une analogie avec notre gorge de *Bistritza*; mais il semble qu'ici c'est plus étroit, plus âpre de nature; la pierre forme des voûtes sur lesquelles se trouvent fixés les ponts en bois qui vous permettent de remonter cette gorge. Elle n'est pas très longue, mais on ne peut plus pittoresque; malgré l'aspect effrayant de ces passerelles qui du reste sont très solides...

. . . . . .

IV.

Baveno (hôtel Bellevue),
lundi soir, le 3 octobre 1870.

Ma chère Sacha,

...Je t'écris ces lignes devant ma fenêtre qui donne sur le beau lac Majeur; il est dix heures du soir; la lune et les étoiles brillent sur le ciel; des feux bordent le pied de la montagne dont les silouhettes se dessinent dans l'air. Peut-être pendant que j'admire le lac Majeur, toi, de l'autre côté des Alpes, tu as à regarder celui de Génève! Mais du reste il se peut que tu ne te trouves pas mal là où tu es. Quant à moi, j'aurais du aller coucher ce soir à Arona pour prendre demain matin le chemin de fer jusqu'à Milan,

www.dacoromanica.ro

mais j'ai préféré rester à Baveno dans un hôtel près du lac; j'y reposerai et demain matin j'irai en bateau à vapeur jusqu'à Arona, ce qui me donnera le plaisir de voir les îles Borrhomées tant réputées.

Maintenant que je viens de faire le voyage du Simplon, je puis te donner des renseignements plus positifs sur ce que tu auras à faire, quand tu seras pour faire à ton tour ce voyage...

On commence alors à monter ls Simplon et le voyage devient de plus en plus intéressant; il n'y a aucun danger à courir, car la route est bien construite partout; mais bien des endroits sont effrayants à voir par la sauvagerie de la nature. Il faut cependant se munir de beaucoup de patience, car on ne fait que monter jusque vers 1 heure de l'après-midi et arrivé aux pieds des glaciers dans des endroits où il fait un froid de loup et où la nature est des plus rudes, on voit le grand hospice des Moines du Simplon, et puis l'on commence à descendre. Vers 2 heures, on est au petit village du Simplon où l'on déjeune (si l'on veut) pendant que l'on change de chevaux (mais ce n'est là ni le premier, ni le dernier relai de la route). Le déjeuner du Simplon est passable, et il est bon d'y prendre une soupe chaude, après la région froide que l'on a traversée. Après cela, on continue à descendre et l'on traverse une vallée des plus pittoresques; entre 3 et 4 heures on arrive à Isella où est la douane italienne; on ouvre les malles et l'on furètte un peu; il faut ouvrir sans difficulté et les laisser faire; je pense qu'ils ne te causeront pas de désagréments, pas plus qu'ils ne m'en ont causés. La route descend encore; mais c'est déjà le ciel plus doux de l'Italie; vers 7 heures on est dans la petite ville de Domo d'Ossola où l'on relaye encore, en s'y arrêtant à peu près trois quarts d'heure. D'ici en avant, le chemin court dans une belle vallée; ce n'est que tard, vers 9 heures qu'on arrive à longer le lac Majeur où se trouve Baveno, l'endroit où je suis.

Maintenant que je t'ai donné les renseignements nécessaires sur le bout de voyage que tu auras à faire, sans moi, je vais, à partir d'aujourd'hui, te parler de mes excursions à moi. Je ne te dis plus

www.dacoromanica.ro

grand' chose sur le Simplon, car tu auras, très prochainement, l'occasion de le voir toi-même; je te dirai seulement que j'ai voyagé dans la coupé, pendant la nuit, et dans une impériale à capote relevée pendant le jour pour mieux voir; le tout en compagnie d'un baryton italien engagé pour cet hiver à Odessa. Tu comprends donc que tous les opéras italiens ont été passés en revue.

Pour de la politique, je n'en ai plus aucune nouvelle. Que fait ce pauvre Paris? J'attends de me trouver à Milan pour savoir ce qui s'est passé pendant ces 2 ou 3 jours en France. En Italie, c'est-à-dire à Rome, la majorité de la population a voté pour l'annexion au royaume d'Italie; il n'y a en que 47 voix pour le maintien des États du Pape. On est en joie dans les grandes villes; mais les bourgades retirées que j'ai traversées aujourd'hui, ne participent guère à ces réjouissances. Ce sont des sauvages alpestres!...

. . . . . .

V

Milan, mardi soir, le 4 octobre 1870,
Hôtel de la Ville.

Ma chère Sacha,

...Entre cinq et six heures du matin j'ai vu le soleil se lever sur le lac Majeur. C'était splendide et d'un calme plein de charme; incontestablement ton lac à toi est beau; mais il y a en Suisse, grâce à tous ces chalets, comme une odeur de fromage dans le paysage. Ces maisons en pierre blanche et à toiture plate, ces clochetons ou campanils carrés de l'Italie, ont sous ce beau ciel et dans cette belle verdure un aspect bien autrement séduisant. Au lac Majeur, l'Italie ne fait que débuter, mais c'est le début d'une véritable artiste. J'ai vogué pendant deux heures en bateau sur le lac, de 8 à 10 heures, j'ai passé à côté de l'Isola Bella, toute pomponnée de terrasses en pierre, d'arbres taillés et d'orangers, de statues en marbre et en bronze. Elle fait un effet un peu théâtrale en sortant si parée de l'onde; mais ce n'est pas désagréable à l'œil.

www.dacoromanica.ro

Je ne me suis pas arrêté à Arona; quand nous y serons ensemble, il faudra cependant aller y voir la fameuse statue colossale, de St. Charles Borromée. À une heure j'étais à Milan; après déjeuner, j'ai pris une voiture et j'ai couru voir dans les anciennes églises de St. Ambroise et de St.-Laurent, les restes de mozaïques murales, les dispositions et les ornements architectoniques des anciens temps, enfin les beaux détails intérieurs, parmi lesquels se place en premier, le *palliotto* ou autel tout en or, pierres précieuses et émaux cloisonnées, qui date du IX-e siècle; c'est une pièce d'orfèvrerie unique ou que du moins, par ses dimensions, l'on ne peut la comparer qu'avec l'ambon de la Rotonde de Charlemagne, à Aix-la-Chapelle. Je rapproche tous ces objets que je vais visiter en Occident, aux restes du même genre que j'ai vu en Orient, au Mont d'Athos, à Constantinople, à Salonique, et j'éprouve une véritable satisfaction de pouvoir m'instruire ainsi par mes propres yeux. Mais que de choses j'ai encore à voir ! Ici même je n'ai pas pu terminer la série des antiques église; j'ai vu l'ancienne basilique restaurée de *Sant-Eustorgio* et le grand, le magnifique Dôme, cette forêt de pointes gothiques taillées en marbre et façonnées comme une guipure colossale, qui se tiennent debout. L'intérieur aussi est imposant; tu le verras et certes il y a de quoi admirer, quand même, comme moi, l'on n'aimerait pas le style gothique. Je n'ai pas pu prolonger ma visite aux églises; ile me reste pour demain la belle basilique à dôme de *Santa Maria delle Grazzie*, avec la Sainte-Cène de Leonardo da Vinci; aujourd'hui j'ai terminé mes excursions en visitant des monuments plus modernes, dont deux sont érigés par l'empereur Napoléon I, qui, à Milan, s'est donné la fantaisie d'un véritable Empereur Romain; c'est d'abord le très bel arc de triomphe en marbre, dit de la Paix ou du Simplon, pas aussi grand que l'Arc de triomphe de Paris, mais beaucoup plus beau que celui de la place du Carrousel. En second lieu, il y a aussi les Arènes, ou Cirque immense et découvert, bâti en pierre pour contenir 30.000 personnes qui peuvent y jouir du spectacle des carrousels ou de joutes navales, selon que le centre du cirque est laissé à sec ou rempli d'eau.

www.dacoromanica.ro

Un monument encore plus moderne, mais unique, dans son genre, c'est là Galerie Victor Emmanuel, qui n'est qu'un passage vitré, en forme de croix, avec une rotonde au milieu; mais tout cela dans des dimensions colossales. C'est imposant, mais ce n'est pas tout à fait achevé, car cela a couté des milions et les entrepreneurs se sont ruinés. Quant au théâtre de la *Scala*, je n'en ai vu que la façade et n'en verrai pas davantage, car on n'y joue qu'à partir du 26 décembre et je ne compte pas attendre ici la première représentation. Demain je visiterai mon restant de Milan et j'irai aussi à Monza, voir le trésor des rois lombards. Voilà qui va augmenter mes ponts de comparaison avec celui de *Pétrossa!* [1])...

...Peut-être serai-je fatigué plus tôt de tant de chefs d'œuvres qui me passent devant les yeux, comme une lanterne magique; je crains d'en avoir le vertige, et voilà pourquoi j'ai décidé de fixer mon attention sur une série d'objets qui m'intéressent plus spécialement dans mes études acutelles, c'est-à-dire sur les restes des arts qu'on appele byzantins.

Pour cela même, Rome a des séductions à nulles autres pareilles. À propos de Rome, ici l'on est dans une joie, dans une joie! Cela me fait plaisir pour l'Italie; mais je ne puis en avoir le cœur gai, en pensant à ce pauvre, à ce cher Paris. Se peut-il que la reine des villes de l'Europe, dans notre siècle, aie les barbares à ses portes, comme Rome, il y a douze cents ans! C'est effrayant à penser! Aussi j'avoue qu'au milieu des satisfactions que j'éprouve à la vue de tant de belles œuvres de la nature et des hommes, la pensée de cette guerre déplorable me donne une tristesse qui s'ajoute au regret de ne pas vous avoir avec moi [2])...

. . . . . .

[1]) Studiile lui A. D. asupra «*Tezaurului dela Pietroasa*» începuseră dela 1867. (Vezi mai sus: *Introducere*, pag. 12—13).

[2]) E vorba de războiul franco-german pe care A. O. îl urmărea din gazete și de care își dădea seama că se va termina cu înfrângerea Francezilor.

www.dacoromanica.ro

VI

Milan, mercredi soir, le 5 octobre 1870.

Ma chère Sacha,

...Je me hâte de finir mon voyage et quoiqu'à peine au début, je crains d'avoir le vertige et de ressentir de la lassitude d'esprit à force de voir des choses intéressantes. Je devrais me restreindre dans ce qui m'intéresse spécialement; mais comment passer à côté des chefs-d'œuvres sans les admirer et comment avouer qu'on a été en Italie saus voir mille choses connues de tous? Pour moi, arrivé ici en vue d'étudier spécialement les œuvres de l'art byzantin, je n'ai qu'une peur, celle de me voir entraîné vers d'autres études sur la Renaissance et les arts purement italiens. Mais revenons à ma journée. J'y ai débuté en montant plus de 300 marches pour arriver, non au faîte, mais à une grande élévation sur le dôme. Ce qui est admirable dans cette forêt de sculpture en marbre c'est la solidité et l'élégance de la construction; on circule partout avec la plus grande aisance; marches et toitures, tout est en marbre.

De là j'ai été voir la jolie Église de *Santa Maria delle Grazzie*, qui est extérieurement un petit bijou, un peu endommagé d'ornementation en briques et en terre cuite. Puis j'ai été à la Bibliothèque Ambrosienne où parmi de beaux livres, des manuscrits intéressants et des autographes nombreux, on conserve une mèche de cheveux que Lucrèce Borgia a envoyé dans une lettre à un certain Cardinal de ses amis. Quel blond adorable! ma chère. Il y a plus de 300 ans que ces cheveux sont détachés de la tête qu'ils ornaient et, ma foi, à les voir, ils inspirent encore une véritable admiration.

Mais passons au palais de Brèra où sont réunis toute sorte d'établissements scientifiques littéraires et artistiques; musée d'archéologie d'une importance toute secondaire, gallerie de tableaux où brillent surtout les Luini, charmants de fraîcheur, de naiveté

www.dacoromanica.ro

et de transparence. Mais en fait de tableaux, j'oublie l'œuvre capitale: la Sainte-Cène de Léonard de Vinci que j'ai admirée, toute endommagée, sur la muraille d'un ancien réfectoire près de l'Église *Santa Maria delle Grazzie.*

J'ai pu à peine déjeuner, et j'ai été en calèche à Monza, à cinq quarts d'heures de Milan, par une route très poudreuse où dardait le soleil. Là j'ai vu le fameux trésor des rois lombards; les couronnes et les croix votives, l'Évangiliaire de Théodelinde, les diptyques en ivoire et la couronne de fer, que l'on a retirée de sa cachette avec maintes cérémonies, prêtres officiant, enscensoirs, etc. Ici j'étais tout à fait dans mon élément et je suis bien aise d'avoir vu de mes yeux ces objets; je suis surtout content d'avoir vu un des dons de Théodelinde, les moins décrits et remarqués; c'est le plateau en vermeil qui porte la poule et ses sept poussins. Il y a là je ne sais quelle tradition mystérieuse qui me rapporte d'instinct vers les oiseaux de *Pétrossa* et chose étonnante, il y a même certaine analogie dans le travail...

. . . . . .

VII

Bologne, Hôtel Brun,
jeudi soir, le 6 octobre 1870.

Ma chère Sacha,

...Mais je poursuis. J'ai vu aujourd'hui tout Bologne et mon ami Capellini, pardessus le marché; figure-toi que le comte Ouwaroff a été ici, il y a quelques jours; il est allé aussi à Ravenne; mais je n'ai aucun espoir de le rattraper. On avait fait ici de grands préparatifs pour le congrès; mais tout a été suspendu et remis à l'année prochaine, si Dieu et le roi de Prusse nous prêtent vie.

Bologne a décidément un aspect très étrange: figure-toi tout une ville dont les rues étroites et le plus souvent bordées d'immenses

www.dacoromanica.ro

palais, lourds et antiques, ont leurs larges trotoirs recouverts d'arcades comme la rue de Rivoli. Ici cependant il n'y a pas la même uniformité dans les colonades; tantôt ce sont d'élégantes et hautes colonnes; tantôt des piliers épais et écrasés. On ne peut pas dire que cela rend la ville gaie; mais cela lui donne un caractère de somptueuse austérité. Ajoute à cela beaucoup d'églises, conçues dans de grandes dimensions; mais pour la plupart pas achevées, et puis encore un grand nombre de tours carrées en briques dont l'une surtout est étourdissante de hauteur; elle a 100 mètres et l'on se tord le cou à regarder en l'air son sommet: c'est la tour des *Azinelli;* le temps l'a fait un peu pencher; mais à côté d'elle il y en a une autre de moitié aussi haute, mais que celle-là est toute de travers! elle est cependant solide telle qu'elle est, puisqu'au XIV-e siècle, Dante parlait déjà dans sa Divine Comédie, de l'inclinaison de cette tour, dite *Torre Garisenda.* Dans les églises et au musée, il y a beaucoup de peintures et principalement des maîtres bolonais, entre autres, des *Guido Reni*, des *Carraches*, etc.; il y en a certes de belles; mais ce n'est pas l'École que je prefère et dans le feu d'artifice de tableaux qui se tire devant moi depuis que je suis en Italie, ce ne sont pas là les fusées qui m'éblouissent le plus. Un édifice bien intéressant encore, c'est l'antique Université de Bologne, une des plus anciennes d'Europe, décorée de plusieurs milliers d'accessoires en couleurs portant les armes des plus célèbres professeurs et étudiants de tous pays qui ont visité ces écoles. Mais, à vrai dire, Bologne n'est pas le véritable endroit des recherches que je fais; à part quelques sarcophages des premiers temps du christianisme, dans une ancienne église en rotonde que l'on a toute abimée, ainsi que dans le *Campo Santo* ou cimetière de la *Certosa*, et à part quelques colonnes surmontées de croix en pierre de la même époque dans la grande église inachevée de la *Sainte Petronia*, édifice colossal, dont la moitié seule terminée, est elle-même étonnante par sa grandeur, à part, dis-je, ces objets, rien qui me ramène au style byzantin. Je t'ai parlé du *Campo Santo*, il mérite une mention; c'est un ancien couvent hors de

www.dacoromanica.ro

la ville, dont on a transformé les vastes et belles galeries en habitation des morts; toutes les murailles sont percées de cavités où l'on place les cercueils et que l'on recouvre à la surface de plaques avec des inscriptions, ou de monuments dont quelques-uns sont dignes d'attention.

Hors de la ville, sur une hauteur, il y a un autre couvent qui a été dernièrement transformé en château royal et où, ma foi, ces braves moines jouissent d'appartements somptueusement décorés et d'une vue merveilleuse qui comprend la ville de Bologne et ses environs jusqu'à Modène, à Ferrare et à Ravenne. C'est un panorama de toute beauté!

J'ai vu aujourd'hui tout cela et de plus, j'ai été ce soir au grand théâtre communal entendre deux actes de l'Opera de Meyerbeer, «*Dinorah ou le Pardon de Ploërmel*».

Le théâtre est très beau et quoique ce soit la saison de l'Opéra à Bologne, la société étant encore hors de la ville, il n'y avait que 3 ou 4 loges avec des dames élégantes et même jolies. L'opéra en Italie, rappelle, pour les mœurs intérieurs, celui de chez nous; cela m'a plu, mais cela m'a donné d'un côté du «*dor de țară*» à cause de cette analogie d'allures; de l'autre, de la tristesse en pensant que ce même opéra avait été joué en français à Paris, avec tout de solemnité! Et maintenant ce pauvre Paris, il est si loin des joies brillantes où l'on y chantait du Meyerbeer! Il me semblait que c'est un vol que l'Italie lui faisait en représentant ses œuvres, pendant qu'il est à l'agonie. Du reste, ce n'est pas le seul reproche que j'aie à faire aux Italiens sur leur peu de reconnaissance pour la France et sur l'indifférence qu'ils lui montrent en ce moment. Ils sont tout ennivrés de leur entrée à Rome; ils devraient cependant apprendre ces vers du grand Corneille: «À vaincre sans combat, c'est triompher sans gloire! [1])».

---

[1]) Scrisorile următoare, dela Ravena și Bologna, din 8 Octombrie, s'au publicat în «Convorbiri Literare» din Noembrie—Decembrie, 1915, p. 4145—4149, și pe care, din lipsă de spațiu, nu le putem reproduce aci.

www.dacoromanica.ro

VIII

Florence (Hôtel d'Italie),
10 octobre 1870, 7 heures du soir.

Ma chère Sacha,

Florence est pleine de belles choses; il y en a, je puis dire, trop, surtout pour un voyageur aussi pressé que moi. Somme toute, je n'en emporte qu'une impression vague et désagréable. Mais que de richesses artistiques cependant! De tout cela, je n'ai vu qu'une partie, et encore en disant vu, je me trompe, car je devrais dire entr'aperçu. L'avouerai-je? j'étais tellement las de courir les églises et les musées que je n'ai pas été voir la Galerie Pitti et ses merveilles. J'ai donc été à Florence sans voir la «*Vierge à la Chaise*», le chef-d'œuvre de Raphaël; mais combien d'autres chefs d'œuvres n'ai-je pas parcouru des yeux; j'en ai la vue et la mémoire toute bouleversée. Et quand je pense que cela va recommencer demain à Rome; là, au moins, je fairai mon possible pour me spécialiser; la branche d'antiquité que je poursuis y est mille fois plus richement représentée qu'à Florence et, de plus, j'espère avoir pour guide quelque homme instruit de la localité; j'ai une lettre de recommandation pour Rossi qui s'occupe spécialement de mosaïques anciennes et des antiquités chrétiennes de Rome; de cette façon, j'espère être mieux guidé et emporter de meilleurs souvenirs de la grande cité.

Si cependant, j'avais à dire l'effet général que m'a produit la ville d'où je pars, je dirai qu'elle m'a parue, certes, fort intéressante par ses monuments, par ses peintures et par sa galerie d'antiquités romaines. Une partie des rues est neuve et ressemble à toutes les grandes villes d'Europe; l'autre a encore des rues étroites où l'on circule en serpentant; mais toutes sont admirablement pavées de grandes dalles de pierres. Les anciens palais des seigneurs florentins ont un caractère sombre et grandiose; ils n'ont pas des portiques sur la rue, comme presque toutes les maisons de Bologne; mais ils sont construits, pour la plupart, en gros blocs de

www.dacoromanica.ro

pierre à peine équarris. C'est d'un effet imposant; le palais Pitti et le palais Strozzi surtout. Pour les monuments, ils sont répandus par toute la ville; mais deux points surtout se distinguent par leurs richesses architecturales et sculpturales; c'est la place du Dôme, où sont réunis la cathédrale avec sa superbe coupole de Bruneleschi, le bâptistère avec ses belles portes en bronze de Ghiberti et sa coupole ornée de mosaïques du XII-e et du XIII-e siècles, enfin le campanile ou tour carrée de Giotto, qui est le plus joli bijou d'architecture que l'on puisse voir; je dis bijou et compte que le campanile a à peu près 100 p. de hauteur. En général, les édifices religieux de Florence font contraste avec les palais, en ce que, autant ceux-ci sont bâtis en grosses pierres rudes, autant les autres sont placardés de marbre de toutes couleurs, mais surtout blancs et noirs, qui leur donne un aspect de meubles en mosaïque. Je ne puis par reconnaître que ce soit du plus bel effet, excepté le Campanile de Giotto, où l'assemblage des teintes est on ne peut plus réussi; on ne peut se lasser d'admirer ce chef-d'œuvre de marquetterie et de ciselures architectoniques. Les portes de Ghiberti méritent aussi une attention bien grande; quant aux mosaïques tardives de la coupole du Bâptistère, je leur prefére de beaucoup celles de Ravennes qui ont un style plus pur et sont d'un effet plus harmonieux. En fait de mosaïque, j'ai vu encore, dans le trésor de la Cathédrale un tableau représentant un évêque de Florence, St.-Zénobius, qui n'est pas mal réussi, ayant même comme fond un paysage où l'on aperçoit la ville de Florence et les montagnes qui l'environnent, mais, beaucoup plus remarquables, sont les deux tablettes d'un diptyque en mosaïque grecque d'une finesse admirable. A elles deux, les tablettes se composent de douze petits tableaux à nombreux personnages représentant douze scènes de la vie de Jésus; les titres sont en langue grecque. Quel chef-d'œuvre de travail! Quelle finesse de dessins! C'est à peine si l'on aperçoit à l'œil seul, les petits carrés qui forment la mosaïque; c'est à Vatopédi, au Mont Athos, qui j'ai vu une ou deux images du même travail. Ce sont de petites merveilles. Les

www.dacoromanica.ro

cadres de ces deux diptyques sont également intéressants et sont identiques à des cadres que j'ai vu également au Mont Athos et dans le trésor de la Cathédrale d'Aix-la-Chapelle. Ils sont en émaux champlenvés, reproduisant divers dessins en or, émail bleu, rouge et vert, mais surtout ce sont des fleurs de lys bleus sur fond d'or. Je ne parle pas des belles choses qui appartiennent à des genres différents de celui qui m'occupe, car je n'en finirais plus et j'avoue que le temps me forcerait de passer rapidement devant eux. Or, en fait de mosaïques, voilà tout ce que j'ai vu, pour le moment à Florence: la coupole et l'abside du Bâptistère, le portrait de l'Évêque Zenobius et les deux magnifiques diptyques grecs du trésor de la cathédrale. Je n'avais personne pour me dire si l'on en conserve d'autres dans les monuments de la ville; mais je le saurai à Rome, et en revenant ici, où je compte m'arrêter, je tacherai de compléter mes observations, s'ils y a lieu.

Mais revenons au second point de la ville où sont réunies les belles choses; c'est la place de la Seigneurie, où se voit le palais imposant du Gouvernement de l'ancienne république, surmonté d'une tour de la plus magnifique apparence. A côté, se trouve la Galerie «*dei Uffici*», qui, à l'intérieur regorge des chefs-d'œuvre de la peinture italienne et de la sculpture antique; mais nous y reviendrons. Passons sur l'un des côtés de la place pour voir la «*Loge d'Orcagna*», espèce de grand péristyle ou de portique, supporté par de magnifiques colonnes et n'abritant que des chefs-d'œuvres de sculpture des plus grands maîtres italiens: Michel Ange, Benvenuto Cellini, Donatello, etc.

Cet édifice, sans autre but que celui de l'effet artistique, donne la véritable mesure de ce pays et du siècle qui l'a créé et orné. Rien qu'à penser de rentrer dans la Galerie des Uffici, j'en ai le vertige. Quel chaos de belles choses! Raphaël, Titien et tutti quanti sont là causant familièrement avec vous, à vous tirer par le pan de vos prunelles tantôt d'un côté, tantôt de l'autre; on arrive à leur demander grâce. On ne peut pas soutenir le feu roulant de tant de splendeurs. Et ajoutez qu'ils ne sont pas seuls; intercalés parmi

www.dacoromanica.ro

leurs œuvres, se présentent des chefs-d'œuvre de statuaire antique; au milieu de tout cela, je fuyais la tentation de rester des heures sur la même place. Arrivé à la salle où sont les statues des Niobides, j'ai éprouvé un grand regret; c'est de ne pas voir ces différentes statues qui, ensemble, doivent former une série qui se rabaisse des deux côtés, de ne pas les voir, dis-je, groupées dans l'ordre voulu, mais répandues, çà et là, autour de la salle; si on avait suivi la disposition antique, comme on l'a fait au Britisch Museum de Londres, pour les fragments du fronton du Panthéon, et à la Glypthique de Munich, pour le fronton du temple d'Egine, on aurait pu se rendre compte d'un coup d'œil de toutes les beautés de cette composition sublime. C'est un effet manqué, dans la Galerie des Uffici et je ne m'en suis consolé qu'en admirant dans une autre salle un grand coffret composé de plaques en ivoire sculptées, de Saints grecs du style le plus pur, ainsi qu'une belle tablette de diptyque greco-romaine. Je rentrai là dans ma marotte et je serais resté longtemps devant ces objets si j'avais pu faire ouvrir la vitrine pour les voir de plus près et si réellement je n'eusse pas été harassé de fatigue de corps et d'esprit; car je ne te cite là que quelques-uns des édifices que j'ai visité aujourd'hui. Il faudrait des pages entières de griffonnage et une patience plus qu'angélique de ta part pour que je te parle de tout ce que je n'ai qu'aperçu aux églises de *Santa-Croce*, *de San Michele*, *Santa Maria Novella*, *Annunziata*, *San Lorenzo*.

Chacun de ces noms rappelle des chefs-d'œuvre, et, comme je te dis, Donatello, Michel Ange, Cimabue, Orcagna, Andrea del Sarto et bien d'autres encore vous font ici tout autant de familiarité que Raphaël, le Titien, etc. Et celui que j'oubliais, cet ingénieux Lucca dela Robbia, avec ses bas-reliefs, ses statues et ses décorations en terre émaillée. Quelles merveilles, dont on n'a pas une idée dans d'autres pays ! En fait d'objets de ce genre, je n'avais goûté jusqu'à présent que les rustiques figurines de Bernard Palissy et j'avais entendu parler de Lucca de la Robbia, sans savoir au juste ce qu'il valait. Il faut venir en Italie pour être

www.dacoromanica.ro

séduit par le charme de ces œuvres. Combien d'autres artistes de la Renaissance sont dans le même cas ! Ils ont travaillé pour les monuments italiens ; ce n'est que là qu'on peut les trouver, les juger, les admirer et s'éprendre d'eux...

IX

Rome (Hôtel d'Europe), 11 octobre 1870.

Ma chère Sacha,

...C'est ma première journée de Rome ! J'ai passé la nuit dernière en chemin de fer, partageant un coupé à banquettes pour dormir avec un jeune Autrichien que j'ai rencontré à la gare et qui voyage aussi en touriste en Italie. J'étais fatigué, aussi malgré le beau clair de lune qu'il faisait, je n'ai qu'aperçu, vers 1 heure du matin, les reflets du *bel astre de la nuit*, dans les ondes du lac Trasimène et, dès le matin, je me tins réveillé pour voir les antiques petites villes de Narni et de Orte, perchées sur des rochers qui plongent dans les eaux de Teverone et du Tibre. Arrivé à un quart d'heure de Rome, il a fallu changer de train et passer le Teverone sur un petit pont provisoire en bois, attendu que les soldats du pape se sont amusés à faire sauter le pont de fer de la voie, soit disant pour arrêter la marche des troupes italiennes. Dans le même train se trouvait le General La Marmora qui est nommé Gouverneur de Rome et qu'on a reçu à la gare avec grande pompe.

Arrivé à Rome, je me suis débarbouillé, j'ai déjeuné et j'ai été chercher le professeur de Rossi, le grand connaisseur des antiquités chrétiennes ; il m'a promis de tâcher de m'avoir un permis de voir le Vatican, car depuis que le Pape boude, il a fermé les portes de sa splendide demeure et tous les chefs-d'œvre contenus dans ces vastes collections restent pour lui seul. Je ne sais s'il pourra y réussir. En attendant, j'ai été visiter rien que des monuments antiques. En effet, Rome est une ville unique dans son genre. Que de splendides débris agglomérés sur le sol ; des colonnes de temples antiques, des rues pavées de dalles posées par les Romains,

www.dacoromanica.ro

des édifices colossaux dont le temps a respecté une partie, des arcs de triomphe et des colonnes monumentales; tout cela se trouve encore debout et forme une espèce de ville morte, au milieu de la ville vivante, qui certes est plus animée et plus brillante que tout ce que j'ai vu jusqu'à présent en Italie.

Cela a bien l'air d'une capitale, tandis que Florence est mesquine comme ville; elle n'a son prix que comme musée de la Renaissance.

J'ai donc visité aujourd'hui le Forum et ses environs; j'ai marché sur les dalles qu'ont touché les pieds de tous ces grands Romains; j'ai vu la «*Maison dorée*»[1]) de Néron, dont une partie est exhumée avec ses débris de peintures murales; j'ai été émerveillé par la grandeur imposante de ce Colysée où 100.000 hommes entassés sur 4 énormes galeries superposées, venaient contempler avec avidité les combats sanglants des gladiateurs et les carnages que les bêtes fauves faisaient des malheureux condamnés à ces horribles jeux dont raffolait la populace de Rome. Cela devait être un effrayant spectacle que de voir cette foule compacte s'élevant sur des gradins jusqu'à une hauteur étourdissante et regardant avec un féroce plaisir, la lutte déchirante de ces milliers de bourreaux et de victimes s'agitant dans cette arène colossale. Les murs seuls en pierre et en briques sont restés de cet édifice splendidement decoré et l'on reconnait à peine la loge d'honneur où venait s'asseoir l'empereur devant lequel les victimes s'inclinaient en défilant à pas lents et en criant: «Ceux qui doivent mourir, te saluent, o César! *Morituri te salutant, Gesar*!». Tu ne vas pas t'étonner de ce que je te parle latin; je suis à Rome et j'ai vécu toute cette matinée dans les débris de l'antique cité des Césars; c'est le moment ou j'aime de faire valoir mes quelques mots de latin.

J'ai vu aussi le Capitole, transformé par Michel Ange; je crois que cela devait être plus imposant du temps d'Auguste. Les galeries qui contiennent deux des palais qui occupent la place du

[1]) După arderea Romei, între *Palatin*, *Esquilin* și *Celius*, pe o suprafață de aproape 150 ha. *Neron* a clădit faimosul palat, cunoscut sub numele de «*Casa de aur*».

www.dacoromanica.ro

Capitole, sont pleines de belles statues, de beaux bas-reliefs. Mais ce n'est pas là le plus grand musée antique de Rome; il y en a un autre, au palais de Latran, et puis surtout il y en a plusieurs au Vatican. Tout ceci est encore à voir. J'ai vu aussi et ce n'est pas sans émotion, notre colonne Trajane qui est bien belle, sans contredit; sur l'Arc de triomphe de Constantin j'ai vu aussi les beaux bas-reliefs et les belles statues de Daces, dont cet empereur a dépouillé l'Arc de triomphe élevé sous Trajan en mémoire de la guerre de Dacie [1]).

Avec tout cela, je n'ai pas fini les antiquités romaines et je n'ai pas encore commencé celles des premiers temps du Christianisme: catacombes, mosaïques, ivoires, images, etc. (et y en a-t-il, bon Dieu !), je n'ai même pas effleuré toutes les créations de la Renaissance, et il faut compter que c'est à Rome que Michel Ange, Raphaël et tant d'autres ont dit leur dernier mot ! Quand ferai-je tout cela ! il me reste demain, mercredi et après-demain jeudi. Vendredi matin je dois repartir pour Florence, car il n'y a qu'un train par jour. Cela va être bien difficile, mais il le faut bien.

En résumé, je suis enchanté de Rome; j'y circule avec émotion; c'est grand, c'est imposant, et en même temps c'est animé, c'est vivant. Toute cette joie populaire de voir les vœux de tant d'années accomplis; cette ville conquise d'hier qui est enchantée de se voir au pouvoir de ses conquérants; cette animation, ces chants et ces promenades de tout le monde dans les rues, cela fait plaisir. Et je pense cependant à Paris, et mon coeur saigne. Pauvre Paris !...Mais malgré cela: *Viva l'Italia!...*

X

Rome, mercredi 12 octobre 1870.

Ma chère Sacha,

Quel métier je fais ! Je rentre à l'instant; pendant 8 heures de suite j'ai couru les monuments: 16 églises, puis, Dieu sait, combien de chapelles; le Musée du Latran, salles payennes et salles

[1]) Elementele acestea ale arhitecturii antice romane vor fi utilizate în «*Pseudo-Kinighitikos*» patru ani mai târziu, la 1874.

www.dacoromanica.ro

chrétiennes, puis, en passant, mille et mille dans de murs antiques, qui ont été des temples, des palais, des aqueducs ! Tu crois qu'avec cela j'ai fini? A peine ai-je parcouru un quart de la ville. en laissant de côté beaucoup de choses secondaires. Demain, je recommence, car je veux du moins compléter ma visite de toutes les mosaïques chrétiennes de Rome; j'en ai beaucoup vu aujourd'hui de remarquables et de passables; de très laides même; il y en a depuis le IV-me siècle (je ne parle pas des mosaïques chrétiennes) jusqu'au XVI-me siècle et au delà. Je veux en voir la collection complète pour pouvoir comparer ensuite avec Constantinople, Salonique, Milan, Ravenne et Venise. Celles-là nous les verrons ensemble et je m'en fais déjà une joie. Aujourd'hui, ce qui m'a surtout frappé, c'est la mosaïque de l'abside de l'Église de Cosme et Damian. C'était un vieux temple; on en a fait, dans les premiers temps chrétiens, une église que l'on a décorée de superbes mosaïques où les personnages sont en gandeurs colossales; figures, poses, contours, tout est grandiose. Plus tard, on a rapetissé l'église en la retressissant des flancs et en élevant le plancher qui se trouvait à plus de deux mètres au dessus du niveau de la rue. De cette façon, il n'est resté qu'on tronçon de mosaïque; mais elle est bien belle.

En second lieu, j'ai été charmé de pénétrer dans une église souterraine que l'on a découvert sous celle de St. Clément; il a fallu déblayer ce vieil édifice en extrayant la terre qui le comblait. On a retrouvé là de bien antiques peintures où l'on peut admirablement étudier le passage de la peinture antique à celle des byzantins, qui s'est propagée chez nous en Orient jusqu'à présent. Ces débris du St.-Clément souterrain sont très remarquables. En fait de mosaïques, il y en a d'antiques au musée du Latran que l'on a retiré des thermes de Caracalla. Elles sont bien belles. Mais, ce qui est bien beau aussi, c'est le Moïse de Michel Ange, dans l'Église de *Santo Pietro in Vincoli*. On reste stupéfait devant la force et l'énergie de cette figure. Il y a quelques jours, à Florence, dans la chapelle des Médicis a *Santo Lorenzo*, j'avais admiré les deux tombes des

www.dacoromanica.ro

Médicis avec le *Pensieroso* et les 5 autres magnifiques figures. Michel Ange est décidément bien grand. Je m'aprête à le voir dans son plein triomphe à St.-Pierre. Quant au Vatican, je ne sais pas encore, si je pourrai y pénétrer.

XI

Rome, 14 octobre 1870.

Ma chère Sacha,

J'ai beaucoup voyagé aujourd'hui dans Rome et hors de ses murs. J'avais à cœur de compléter ma visite aux églises à mosaïques. J'avais pris pour guide un petit volume de Barbet de Jouy sur les mosaïques chrétiennes de Rome; sur les églises qu'il mentionne comme en contenant, je n'en ai négligé qu'une seule, parce qu'étant assez loin hors de la ville, elle ne contenait qu'une mosaïque très tardive (c'est à dire du XVI-me siècle); en revanche, j'ai complété la nomenclature de Barbet de Jouy de trois oublis inexplicables; tout d'abord une abside remarquable à mosaïque du IX-me siècle dans l'église de «San Marco»; puis une jolie chapelle à voûte de mosaïque dans l'église «*San Giovanni in fonte*»; enfin une petite frise en mosaïque ancienne à l'église de «Sainte-Cécile». Ce sont trois pièces marquantes cependant. Mais en fait de mosaïques, ce qui, selon moi, occupe à Rome le premier pas ce sont les églises de «*Santa Pudenziona*», des «St.-Cosme» et «Damian» et de «Sainte-Constance», toutes ces trois qui sont décorées entre le IV-me et le VI-me siècle sont vraiment bien remarquables. Les mosaïques faites au IX-me siècle sous le pape Pascal, quoique d'un style et d'un travail très grossier, se distinguent par leur caractère éminament grec; le reste, entre le VI-me siècle et la Renaissance, ne vaut pas grand'chose; les imitations du moyen-âge sont bien faibles et d'un aspect sec et peu harmonieux comme couleurs. Ce n'est qu'à la Renaissance qu'on voit un retour au bon coloris: mais les contours, quoique gracieux, sont plus arrondis, moins sévères que ceux des premiers temps, et par conséquent l'effet

www.dacoromanica.ro

général moins magistral. Dans les antiques mosaïques chrétiennes on distingue fort bien ce qui a été restauré à la Renaissance. Du XIII au XVI-me siècle on voit déjà une grande différence dans le style, et la sévérité de ce genre d'ornement se perd de plus en plus.

Mais les mosaïques ne m'ont pas pris toute m'a journée; j'ai vu quelques ruines de monuments romains, entre autres le charmant petit arc de Septime Sevère et celui plus imposant et à quatre faces de *Janus Quadrifrans;* j'ai vu aussi le Musée Kircher qui se trouve dans le grand Couvent des Jésuites. Quel horrible endroit que cette immense bâtisse bien cloîtrée! Le Musée cependant est plein d'objets qui intéressent et l'art et l'érudition; le directeur, un aimable jésuite, le père Tongiorgio, m'a tout fait voir de la meilleure grâce du monde. J'ai dû me consoler ici, au Latran et au Capitole, de l'interdiction mise aux collections du Vatican; car je pars sans avoir vu le palais Pitti. En fait d'antiquités j'ai vu encore aujourd'hui celles qu'on a faites dans un poste de gardes ou «*Vigiles romains*»; c'est un intéressant pendant aux fouilles du palais des Césars que j'ai visité hier.

Enfin j'ai vu aujourd'hui et pour finir «l'Église de St.-Pierre»; j'étais depuis quatre jours à Rome sans avoir été voir ce lieu de prédilection des voyageurs à Rome. Eh bien, c'est très grand, c'est très riche, mais je n'aime pas ce genre; les marbres, les dorures y abondent; mais, en plus grand; cela ressemble à l'intérieur du Panthéon de Paris, du St.-Paul de Londres, du St.-Isaac de St.-Petersbourg, et ce genre d'édifice ne me contente pas; je trouve que ces décorations n'ont pas de caractère ou du moins qu'elles sont d'un effet disgracieux; tous ces énormes enfants joufflus en marbre, tous ces feuillages épais et dorés formant des rosaces et des enlacements, toutes ces colonnes torses en bronze noir et doré, toutes ces peintures placées partout dans de beaux cadres dorés et tous ces placages de marbres divers remplissant tous les coins et recoins, tout ceci produit un ensemble qui ne me charme guère. J'avoue que je tenais à voir tous ces monuments anciens byzantins ou romains, avant que de voir St.-Pierre, dans la crainte de ne

www.dacoromanica.ro

pas pouvoir les supporter après; eh bien, cela a été tout le contraire, car après les exhubérantes richesses décoratives de St.-Pierre, j'ai été avec le plus vif plaisir reposer mes yeux sur les gracieuses arabesques en mosaïque qui sont restées dans la petite rotonde de «Sainte-Constance», sur les deux tableaux aussi en mosaïque qui décorent les voûtes des absides de «*Sante Pudenziana*» et des «St.-Cosme» et «Damian»; la première, correcte et douce dans sa solemnité, la seconde, sévère, sombre et imposante. Somme toute, je tiens à mon style byzantin; c'est ce qu'il y a de plus approprié pour les grands édifices, pour les constructions à effet grandiose. Le gothique est étonnant, mais non pas beau; le style Renaissance est gracieux, comme détails, mais quand il veut trop agrandir ces détails, il produit l'effet d'un joli visage vu à la loupe, c'est presque monstrueux.

Mais, voici ma Rome finie pour cette fois; peut-être demain vai-je encore à St.-Pierre pour tâcher de voir dans la sacristie la fameuse Dalmatique qui est une belle broderie byzantine...

XII

Rome, 15 octobre 1870.

Ma chère Sacha,

Je continue ce soir mon journal et je l'expédie à Milan où nous le retrouverons ensemble. J'ai perdu l'espoir de voir le palais et les galeries du Vatican. Mr. de Rossi est venu ce soir me dire que ses efforts avaient échoué devant la décision du Pape et du Cardinal Antonelli d'en défendre la porte à quinconque pour le moment. Donc adieu, les loges de Raphaël et l'Apollon du Belvedere et le «Musée Pie Clementin» et surtout le «Musée Chrétien» avec ses beaux ivoires! Ce sera pour la prochaine fois et je me flatte de la douce illusion que cette fois nous irons voir ensemble toutes ces belles choses.

J'ai continué ma série des églises à mosaïque et, malgré les 5 que j'ai vues aujourd'hui et celles que j'ai vues hier, j'en ai encore 4 pour demain.

www.dacoromanica.ro

Cela me fait une étude comparative de ce genre d'industrie artistique que je vais compléter à Venise. Que ne puis-je aller aussi à Palerme; je pourrais alors mettre en regard mes souvenirs de Constantinople, de Salonique, du Mont Athos, de Milan, de Ravenne, de Rome, avec ceux que je recuillerai à Venise.

Mais reparlons de ma journée, à part les églises à mosaïques; j'ai vu principalement des monuments funéraires et des ruines romaines; les majestueux thermes de Caracalla; des bains somptueux dont il reste encore des murailles colossales et des fragments de pavés et le plafond en mosaïque. Le palais des Césars sur le Mont Palatin dont on a exhumé des restes fort intéressants dans le jardin Farnèse, aux frais de l'Empereur Napoléon; ce sont des fouilles systématiquement faites et l'aspect de ces décombres de palais superposés sont tout ce qu'il y a de mieux disposé en ce genre à Rome.

Pauvre France! Elle a porté sa main pleine de grâce jusqu'ici! Dorénavant quelqu'un fera-t-il aussi bien qu'elle? Mais ce que j'ai vu aujourd'hui d'éminament intéressant c'est une des catacombes des premiers temps chrétiens. Celle de St.-Caliste où j'ai passé plus de 2 heures à circuler, un petit cierge à la main, parmi d'étroites galeries creusées sous terre et garnies de tombeaux celullaires d'un style primitif. À quelque distance de là j'ai vu aussi les sépultures romaines, «*les columbarii*», qui sont aussi fort intéressants. Mais j'abrège, car je ne fais ici qu'une sorte de memento.

XIII

Arona (Hôtel Royal), le 16 octobre 1870.

Ma chère Sacha,

... Hier matin avant de quitter la Ville Éternelle, j'ai fait deux tentatives infructueuses pour y combler quelques lacunes à mes investigations archéologiques. J'ai voulu voir les mosaïques de la petite église de St.-Sabba, sous le Mont Aventin, que j'avais négligé jusqu'alors, parcequ'il manquait dans mon guide aux mosaïques de Rome par Barbert de Jouy (comme du reste celles de

www.dacoromanica.ro

St.-Marc et autres petits détails); mais ce fut en vain que j'ai couru dans ces quartiers presque déserts ou du moins plantés de vigne. Il n'y avait personne pour ouvrir les portes de ce cloître abandonné et entouré de grands murs; ce n'est que le jeudi qu'on l'ouvre et c'était samedi. J'ai tâché ensuite de gagner St.-Pierre pour y voir la Dalmatique de Léon III; mais j'ai rebroussé chemin à moitié route et j'ai bien fait, car j'aurais manqué le train qui est parti à 11 heures. La route que j'ai prise cette fois, était celle qui, par *Civitta Vechia* et Livourne, longe la mer. Plus d'une fois, j'ai admiré l'étendue azurée de la Méditerranée, et je pensais à notre fillette clapotant dans les vagues d'Etretat. Pauvre, plage d'Etretat! La reverrons-nous jamais? Puisse-t-elle du moins nous réunir en des temps plus gais!

Il était nuit quand j'ai passé à Livourne et à Pise. Donc point de vue; je n'ai même pas aperçu la Tour penchée. Il n'y a rien de plus stupide que ces trajets de nuit à travers les gares de chemin de fer. Ajouter à cela qu'en Italie et surtout dans les villes du centre, les gares sont horribles, ce sont des hangars mal tenus. Avant 11 du soir, j'étais à Florence; j'ai dormi jusqu'à Bologne et, en me réveillant à 6 heures du matin, j'ai vu qu'il pleuvait à averse; quand je suis arrivé à Plaisance vers midi. À 6½ heures je suis parti pour Arona, et m'y voici vous attendant.

XIV

CĂTRE I. A. CANTACUZÈNE[1])

A. O.

Paris, 47 rue de Berri, comme par le pasés, le 16/28 X-bre 1881.

Mon cher ami,

Votre lettre, que je viens de recevoir, m'a fait si grand plaisir que je ne puis résister à la tentation d'y répondre tout de suite,

[1]) *J. A. Cantacuzène* (1828—1898) cunoscut sub numele de *Zizin Cantacuzino*, a fost un om politic din ramura moldovenească a Cantacuzinilor.

www.dacoromanica.ro

avant même d'avoir pu faire les démarches que vous me recommandez et que j'exécuterai aujourd'hui même.

Ainsi donc, sans avoir vu M. Buloz [1]) ni personne des siens, je viens vous dire que dans le cas où la « Revue des deux Mondes » ferait des difficultés, je suis sûr que vos traductions seront acceptées avec plaisir et lues par un public nombreux dans la « Revue Nouvelle » de M-me Juliette Adam, [2]) où vont paraître incessament les «*Pensées et Maximes*» de Carmen Sylva.

M'autoriseriez-vous à opérer le transfert des manuscrits, si je rencontrais des hésitations, rue Bonaparte 17? Répondez-moi bien vite à ce sujet.

Saviez-vous, mon cher ami, que «*l'Alexandre Lăpușneanu*» de Negruzzi a été déjà traduit en français par Jean Voïnesco et imprimé en 1885, dans le volume des «*Doinas*» d'Alecsandri? [3])

Pour ce qui est de mes nouvelles historiques à moi, je serais certainement très flatté et très heureux si vous me faisiez l'honneur d'en traduire une, la «*Doamna Kiajna*», par exemple, puisque «*Mihnea Vodă*» est déjà connu, en allemand. Mais la langue à part, pensez-vous qu'elles aient assez d'intérêt littéraire ou dramatique pour paraître en public autrement habillées qu'à la valaque? Si oui, j'applanirai l'une des difficultés que vous exprimez dans votre lettre, c'est-à-dire la rareté du livre imprimé, en vous envoyant successivement les quatre parties de ma nouvelle, transcrites en

---

A tradus în franțuzește din opera lui Schopenhauer : *Parerga et paralipomena*. Paris 1880. — *De la quadruple raison du principe de la raison suffisante*, Paris, 1881. — *La monde comme volonté et comme représentation*, Paris, 1886. — *Aphorismes sur la sagesse dans la vie*. Paris (postumă).

[1]) *Ch. Buloz* (1843—1905) a fost fiul lui *Fr. Buloz*, care a condus revista «Revue des deux Mondes» dela 1731 până la 1877, când conducerea a fost încredințată fiului său *Charles*, până la 1893.

[2]) *Juliette Adam* (1836—1919), scriitoare franceză, în activitatea literară a cărea se află și întemeierea, la 1879 a revistei «*la Nouvelle Revue*», nu «*Revue Nouvelle*», cum spune *A. O.*

[3]) Prima traducere franceză a culegerii de poezii populare a lui V. Alecsandri a fost: *Ballades et chants populaires de la Roumanie*, rec. et trad., Paris, 1855.

www.dacoromanica.ro

lettres latines, en vue d'une seconde édition. Puisqu'il y a des mots anciens que vous ne comprendrez pas et dont vous ne pourrez pas trouver l'explication dans le précieux léxique de Cihac [1]) (les deux volumes) que vous possédez sans doute, eth bien ! cela me donnera le plaisir de recevoir plus souvent de vous des lettres pour me demander ce que signifie mon charabia archaïque. Enfin, une fois la traduction faite si vous le voulez bien, j'en contrôlerai l'exactitude, tout en respectant ce qui est à vous et ce que, malgré tout le désir que j'en ai depuis bien longtemps, — je ne pourrais jamais faire moi-même: c'est de traduire ce que j'ai pensé moi-même en roumain.

Cette lettre sera suivie de près de la I-re partie, dont M-me Odobesco a déjà terminé la copie.

Elle se joint à moi ainsi que notre grande Jeanne, pour vous souhaiter de bonnes fêtes.

Nous espérons vous revoir l'été prochain et il est probable que vous nous retrouverez dans notre petit appartement de la rue de Berri que nous n'avons pas quitté.

J'ai prié dans le temps Barcanesco de vous dire que je vous en voulais de m'avoir envoyé de l'argent et pas de lettre, une fois que vous avez quitté Paris. Dans deux ou trois jours je vous parlerai de Buloz et de Germain Ballière.

En attendant, recevez mes meilleures amitiés,

Odobesco

XV

CĂTRE SAŞA ODOBESCU

Paris, lundi matin, le 2/14 décembre 1884

Ma bien chère Sacha,

Ce matin, la première fois que je recoucherais dans ma grande chambre, après plusieurs mois de relévation dans le petit trou de chambre sur la cour, qui est déjà à demi pleine de caisses non ou-

[1]) Vezi mai sus în *Introducere* p. 96.

www.dacoromanica.ro

vertes, ce matin, dis-je, j'ai reçu ta longue lettre de mercredi dernier, écrite après ta visite à Bucarest. Ce que tu me dis de ma subvention ne me rassure qu'à demi, d'autant plus que je n'ai point reçu encore le télégramme d'Iancu dont tu me parles. Il y a donc encore des accrocs! Qu'est-ce que cela veut donc dire? De plus, j'ai reçu ce matin un petit mot de Berge, me disant qu'il est arrivé hier chez lui une lettre recommandée de Bucarest à mon adresse. Je vais aller la chercher tantôt, mais je soupçonne que cela doit être encore quelque missive insensée de ce drôle. Il m'a joué le tour de la surprise toutes les fois qu'il m'a écrit par des lettres recommandées qu'il fallait aller chercher au bureau de poste, quand elles arrivaient, lorsque j'étais déjà sorti. Ainsi, je dis que ta lettre ne m'a encore donné aucune assurance. J'attends fiévreusement des résultats plus décisifs et je ne voudrais pas avoir de déceptions dans l'espoir que je nourris de votre prochain retour, grâce à la satisfaction qui sera donnée, je l'espère, à mes demandes.[1])

...Le gérant de la maison a accepté le renouvellement du bail pour trois mois, en faisant une réduction de 200 fr. par an et promettant davantage (de diminution) si nous restons, encore après avril... Je tâcherai de faire toute l'installation que je t'ai décrite: on y travaille déjà, mais ce ne sera que dégrossi. Pour les détails, j'attendrai que vous arriviez. Tu ne peux te figurer le dédale, la poussière et le tohu-bohu qu'il y a au milieu de ces meubles tout poudreux, de ces housses toutes sales, de ces boiseries toutes détraquées, de ces caisses dont quelques-unes sont déjà déballées, de ‹sorte› qu'il y a de la paille, de la poussière, du papier d'emballage et toutes sortes de débris de tout côté.

Avec nos gens, le concierge de la maison et un brave garçon fort adroit en tapisserie, nous nous débattons au milieu de tout cela et nous tâcherons d'en être à bout jusqu'à la fin de la semaine. Je voudrais que vous soyiez ici le plus tôt possible, mais, si vous

[1]) *A. O.* a fost la Paris secretar de legație și un timp însărcinat de afaceri între 1882 și 1885; a urmat apoi *Vasile Alecsandri*, după o instalare provizorie a lui *Mihail Mitilineu* care fusese ministru al Țării la Bruxelles și la Belgrad.

www.dacoromanica.ro

devez tarder jusqu'au mardi qui suivra la réception de cette lettre, c'est-à-dire de demain en huit, vous trouverez vos lits et votre chambre arrangés et la maison provisoirement installée. Tout cela va aller promptement, s'il n'y a pas quelque nouvel arrêt.

Voici une petite lettre que ma mère m'envoie aujourd'hui pour toi. Moi j'ai laissé passer sa fête sans m'en apercevoir. Je vois par tes deux lettres que tu as été affligée au sujet de ton retard, mais elle ne le disait pas en mauvaise part; elle croyait seulement, soit que nous avions un projet que nous lui cachions, soit que toi tu poursuivais un but relativement à Jeanne, et en ceci elle t'approuvait en me disant de ne pas t'en vouloir si tu y mettais plus d'insistance que moi. Voilà dans quel sens elle m'a écrit, et pas autrement.

Maintenant elle m'annonce que ce n'est qu'après le jour de l'an qu'elle pourra venir à Paris et se loger avec nous. Du reste, ce sera à peine le temps de tout mettre en ordre; il n'y a plus que seize jours d'ici au premier janvier, et il n'y en aura plus que onze quand tu recevras ces lignes à *Dragomiresti*, ce que je ne souhaite pas. C'est dommage que la petite bête à laquelle Jeanne tenait se soit cassée si vite! Nos tapis en seront peut-être plus contents que notre grande fillette que je voudrais embrasser et revoir dans notre logement, qui est dans un Paris qu'elle ne connaît pas, mais où l'on vit très agréablement lorsqu'on sait s'arranger de façon à se suffire. Revenez donc vite, mes bien chères. [1])

Tout à toi,
Alex.

XVI

Paris, mardi matin, 5/17 mars 1885.

Ma bien chère Sacha,

Je viens de lire ta seconde lettre. Comme ta parole, ma bonne et douce amie, est consolante et agréable même au milieu des plus

[1]) Această scrisoare s'a publicat de d-l N. Iorga în «Cuget Clar», Bucureşti, 1937, p. 819—820.

www.dacoromanica.ro

graves inquiétudes ! En te lisant, il semble que tout doive aller vers le bien. Ta lettre m'a donné beaucoup de confiance et beaucoup d'espoir. J'attendais cependant avec grande impatience les trois jours de réflexion de nos jeunes gens. Dieu leur donne d'heureuses inspirations et un heureux avenir ! C'est là un point important. Notre sort à nous vient en second ; et, d'après ce que tu me dis, il pourrait s'améliorer.

Je ne crois pas avoir mal fait de n'être pas allé à Bucarest intriguer et briguer comme les autres. Si la situation financière pouvait s'améliorer, nous pourrions encore passer très paisiblement et très agréablement quelque temps à Paris, le temps de finir mon travail [1]), dont je continue à m'occuper très activement.

Les clichés sont arrivés de Copenhague ; Jérôme ira tantôt les chercher à la douane. L'impression avance et moi je prépare mon matériel pour commencer à rédiger mon V-e chapitre : l'aiguière.

Mais revenons à nos affaires. Si Alexandre est *décidé* de ne pas loger dans l'hôtel de la Légation, il faudrait lui infiltrer adroitement l'idée de nous céder ce logement, sans autre paiement de notre part que la suppression des 1000 francs que je reçois par an, parce que le ministre ne peut pas me loger dans la Légation (c'est le règlement). Avec notre mobilier nous serons très à notre aise tous les trois (je dis : *trois*, soit que ce soit Jeanne [2]), ou ma mère) [3]).

Reste encore à trouver s'il ne faudra pas faire un partage de notre mobilier. Ici on a déblayé le salon où sont installées les caisses (12 jusqu'à présent). Je ne sais pas jusqu'à quel point il faut continuer l'emballage. Le fait est que les concierges m'ont fait hier matin la crasse d'empêcher les tapissiers de sortir les tapis hors de la maison pour les nettoyer. Ils ont dit que cela ne pouvait pas se faire avant que je me sois entendu avec le représentant du propriétaire. On a nettoyé ta chambre et en ce moment on en retire les tapis, les rideaux, etc.

[1]) *Le Trésor de Pétroassa*, (vezi mai sus nota n. 1 dela p. 335).

[2]) Fiica lui *A. O.*

[3]) Născută *Caracaș*, fiica doctorului *Constantin Caracaș* (1773—1828).

www.dacoromanica.ro

Mitilineu [1]). est installé dans la chancellerie, où je l'ai encore vu hier. Mais je compte m'abstenir dorénavant d'y aller et je me retranche dans mes travaux. Hier, lundi, il y a eu les visites de Cereplin (?) père et de M-me Frédérick, qui ont été tout étonnés d'apprendre de nos gens que vous étiez parties. Du reste, M-me Frédérick est elle-même assez voyageuse pour comprendre cela. Moi je n'ai été *nulle part*, et je crois que je vais continuer à vivre retiré. Tes lettres me sont une grande distraction et un grand plaisir. Tu me parles de beaucoup de monde, à qui je te prie de dire mille amitiés de ma part.

Notre petit monde d'ici va bien. Lucie se repose, mais Jérôme travaille beaucoup au nettoyage et à l'arrangement du mobilier en vue d'un déménagement. Mais où? Voila la grande question. Quand? Cela n'est pas douteux, car je tiens absolument à déguerpir d'ici pour le 15 prochian, après les vilenies des concierges.

Je vous embrasse mille et mille fois, mes chéries. On m'apporte mon café que je vais prendre, car je déjeune maintenant avec du café. Ma santé va bien; je voudrais qu'il en fût de même pour toi, car tu as l'air de beaucoup souffrir de migraines. Aujourd'hui j'irai porter de vos nouvelles à ma mère. [2]).

Je vous embrasse.

Tout à toi,
Alex.

XVII

Paris, jeudi matin, le 12 mars, 29 février 1885.

Ma très chère Sacha,

Hier je n'ai pas écrit, je me le reproche; aussi j'espère compenser cette lacune par la lettre d'aujourd'hui, laquelle, si elle part ce soir par l'Express-Orient, t'arrivera un jour plus tôt que

[1]) Vezi mai sus nota n. 1, p. 355.

[2]) Această scrisoare a fost publicată de d-l N. Iorga în „*Cuget Clar*", 1937, p. 820—822.

www.dacoromanica.ro

d'ordinaire, et dans ce cas tu ne seras pas le dimanche sans lettre de moi. Il est vrai que la lacune retombera alors sur le samedi. Si je ne t'ai pas écrit, ce n'est pas que j'aie eu beaucoup à faire ou que j'ai été malade: le matin j'ai travaillé au lit jusqu'au déjeuner. Puis, je suis allé chez Des Fossés où je suis resté assez longtemps. Je suis entré après cela à la Légation, où je pensais ne rester qu'un instant, pour aller après cela faire des visites à la Princesse Caraja et à M-me Catargi, qui a envoyé avant-hier demander de nos nouvelles, impatiente certainement d'avoir des renseignements sur votre départ. Je n'ai rien fait de ces visites car D...(?) est venu au bureau et comme d'habitude on a taillé des bavettes jusque très tard. Je n'ai pu qu'aller diner et le soir à 9½ j'étais au lit, où j'ai encore écrit jusqu'à minuit. C'est, du reste, ce que je fais tous les jours. Je n'ai aucun goût, aucune envie d'aller dans les spectacles et les promenades. En rentrant de la Légation, j'ai trouvé chez moi le télégramme annonçant votre arrivée à Bucarest: il m'a fait plaisir; mais j'attends maintenant tes lettres. Je les attends avec plaisir, et cependant j'ai peur de ce qu'elles pourraient m'annoncer. C'est une bien pénible position d'être suspendus à un fil comme nous le sommes. J'y pense le moins possible afin de pouvoir travailler à tête saine [1]). Mais cela revient tout de même, ma bien chère amie. Je pense qu'il en doit être de même chez toi. N'importe, prends beaucoup, beaucoup de courage. Chez nous, on emballe piano, piano. Les images ont déjà formé une caisse; tous les portraits de toutes les chambres, — excepté la mienne dont l'emballage se fera à part à la fin, — les portraits donc forment la seconde caisse; la troisième, terminée hier soir, contient les bronzes. Aujourd'hui on en commencera une avec les vases et autres. Il y en aura probablement deux, et puis ainsi de suite. Songe donc qu'il n'y a plus qu'un mois et trois jours jusqu'au terrible 15 avril quand il faut quitter l'appartement...

[1]) *A. O.* socotea că timpul, cât va sta la Paris ca secretar de legație, va fi utilizat mai ales pentru studiile sale arheologice cu privire la «*Tezaurul dela Pietroasa*».

www.dacoromanica.ro

... J'attends des nouvelles de toi, et je pense que dès ta seconde lettre tu pourras me parler, non seulement de choses plus sérieuses, mais même de ce qui me concerne, surtout mon poste et l'Académie.

Mais je te laisse le soin de me renseigner là-dessus au fur et à mesure que tu sauras quelque chose.

Je pense que notre chère petite Jeanne est une douce et solide consolation, un soutien pour toi. Elle me l'a promis et j'y compte; je l'embrasse de tout mon cœur. Je tâcherai d'aller demain soir au concert de Lambert, mais le soir je suis bien las, bien fatigué de n'avoir rien fait dans la journée. J'aime mieux une veille au lit et m'absorber dans mes écritures.

Nos gens vont bien et sont très soigneux. C'est dans votre chambre qu'on emballe et c'est comme une *băjenie* là-bas. Cela m'attriste. Pour le moment il fait très froid ici; mais je ne vais pas plus mal; aussi je fais grande diète.

Mille amitiés pour tous, ma chérie. Pour toi et pour Jeanne, mes meilleures tendresses. [1]).

Tout à toi,
Alex.

XVIII

Vendredi matin, 1/13 mars 1885.

Ma très chère Sacha,

Pour que dans la journée il ne m'arrive pas ce qui m'est arrivé mercredi, c'est-à-dire que je ne trouve pas un bon moment de liberté pour t'écrire, je me suis dit que je ferai ma correspondance avec toi dès l'aube, c'est-à-dire au moment où je me mets à écrire dans mon lit, sur la petite table mobile. Cela met un peu en retard les nouvelles du jour que je pourrai te donner, mais pour le moment elles se réduisent à bien peu de chose. Ainsi je n'ai presque rien à te dire d'hier. Le matin j'ai écrit au lit. Après déjeuner, il faisait si beau que j'ai été un peu respirer

[1]) Această scrisoare a fost publicată de d-l N. Iorga în «Cuget Clar», 1937 an. II, p. 8—9.

www.dacoromanica.ro

dans les rues, après avoir constaté qu'il n'y avait personne à la Légation, car c'était la mi-carême.

Dans la rue, il y avait un monde fou et un vacarme épouvantable. Force m'a été d'entrer quelque part. Cela a été au Vaudeville, où j'ai donc vu en matinée les deux derniers actes de „*Clair Soleil*" et, quoique je ne sois pas de très bonne humeur, j'ai dû rire tout seul, tant, cette pièce est drôle. Vers 5½, j'ai été chez ma mère, où je n'ai vu qu'elle seule: elle est toujours indisposée et a, de plus, un œil gonflé. Le soir à 9½ j'étais au lit, car je me sentais fatigué. Aujourd'hui, je compte aller un peu à la Légation (il est probable, d'après ce qu'a télégraphié Campineano, que Mitilineu [1]) sera ce soir à Paris), puis j'irai, je crois, à la Bibliothèque de l'Institut.

Je ne sais pas encore si j'irai au concert de M-elle Lambert. Le soir, je ne suis jamais très en train. Mon travail de *Pietroasa* prend pour le moment la plus grande et la meilleure partie de mon temps. Il me distrait et m'occupe beaucoup, mais il me faut aussi faire de grandes dépenses pour des dessins supplémentaires, des achats de livres. Le Ministère voudra-t-il me dédommager de tout cela? Il ferait bien à cet effet de m'envoyer de suite quelques 1000 ou 1500 francs sur ce compte-là, car jusqu'à présent cette somme là est dépensée, avec 454 fr. d'acchat de verres en Angleterre, que je dois payer de suite à Nedeyano, et plus de 600 francs au Polonais Napierkowsky pour gravures sur bois, outre 200 à 300 francs à des dessinateurs, Si on le veut, j'enverrai les comptes. Mais à qui pourrais-tu bien parler de cela? Et puis, combien y a-t-il de choses plus graves? J'ai peur d'y penser, aussi, je te le répéte, c'est avec autant de plaisir que de crainte que j'attends vos lettres, mes toutes chéries. Je vous embrasse de tout cœur et je demande à Dieu, à la Providence, à tout ce qui peut vous protéger, de vous accorder toutes les chances, tous les bonheurs, toutes les réussites [2]).

Tout à toi,
Alex.

[1]) Vezi mai sus nota n. 1, p. 355 și 358.

[2]) Această scrisoare a fost publicată de d-l N. Iorga în «Cuget Clar», 1937, an. II, p. 9—10.

www.dacoromanica.ro

XIX

Paris, le 2/14 mars 1885.

Ma très chère Sacha,

Hier, après t'avoir écrit, j'étais encore à travailler au lit vers onze heures, quand j'ai reçu la visite de Mitilineu, lequel était arrivé du matin. Je lui ai fait connaître la situation et, quoiqu'il ait l'air de méditer quelque profonde solution diplomatique, il semble vouloir tout arranger au mieux avec Balatchano. Celui-ci était absent hier; il était allé à Fontainebleau. Je pense qu'il reviendra aujourd'hui. Du reste, Mitilineo a demandé à se reposer hier et à ne prendre la Légation à sa charge qu'aujourd'hui, après avoir vu Balatchano; ainsi sera fait et je téléphonerai aussitôt à Bucarest qu'ayant remis la Légation à M. Mitilineo, je commencerai dès aujourd'hui, le 2/14 mars, à prendre mon congé d'un mois. Dans la journée, le même Mitilineu est venu à la Légation, où nous sommes restés assez longtemps à causer. Après cela, à 6 heures, Balatchano et moi, nous avons déposé des cartes chez lui. Quoiqu'il n'est ici que provisoirement, il veut faire toutes les visites et remplir plus de formalités qu'un ministre en titre, tant ce pauvre bonhomme est fier de se voir quasi-ministre à Paris; c'eût été son rêve.

Enfin. Et, quand je pense qu'en 1856, lorsque j'entrai au Ministère des Affaires Étrangères, comme chef de bureau, Mitilineu était mon écrivain, qu'il était chef de section lorsqu'en 1863 j'occupais ad interim ce même ministère... Maintenant il est ministre plenipotentiaire et moi simple secrétaire. Cela va bien avec mes amis les rouges. Comme je l'ai dit, s'ils durent encore longtemps et que je vive, j'arriverai grâce à eux à devenir balayeur dans quelque Ministère ou même dans quelque sous-préfecture.

Mais ne parlons plus politique. J'attends tes lettres. Hier j'ai envoyé tout de même à ce vilain Sturdza [1]) une dizaine de vieux

[1]) D. A. Sturdza.

www.dacoromanica.ro

cahiers de copię que Clemens m'a apportés[1]). Hier soir, j'étais fatigué, je n'ai pu aller au concert de cette bonne Lambert...

Voilà tout ce que j'ai de neuf, mes cbères amies. Mais, au milieu de tout cela, mon esprit est constamment fixé vers vous. J'ai de grandes angoisses au cœur et je les noie dans le travail. Je me donne du courage. En avez-vous aussi? Je vous embrasse du plus profond de mon cœur et vous souhaite du bonheur[2]).

Tout à toi,
Alexandre.

XX

Jeudi matin, 19/7 Mars 1885

Quelle journée que celle d'hier, ma pauvre et chère amie! Et quelle nuit sans sommeil je viens de passer! Et cependant, la journée avait bien commencé. Comme il ne faut pas se fier aux bons augures! Après t'avoir écrit la lettre du matin, que tu dois avoir reçu hier, je me suis levé et habillé; j'attendais Bengesco pour corriger des épreuves et déjeuner avec lui... A 12½, nous avions déjà fini; je l'ai conduit à la Chambre des députés, où il avait à consulter quelqu'un sur le Grand Cordon de l'État qu'Alecsandri veut apporter ici pour Victor Hugo; moi, de mon côté, j'ai été chez Desfosses et de là au Cabinet des médailles, où j'ai passé deux heures en m'occupant de la façon la plus agréable et la plus fructueuse. J'étais enchanté de quelques trouvailles très intéressantes que j'avais faites pour mon ouvrage et je rentrais tout content avec mes notes et quelques nouveaux livres, quand j'ai trouvé à la maison la dépêche où tu me dis qu'on t'a refusé ton télégramme chiffré. Cela m'a donné beaucoup de soucis et d'inquiétudes, car je ne croyais pas que ce télégramme ait contenu quelque chose de bon, puisque tu ne l'annonçais pas dans ta petite dépêche.

---

[1]) Pentru colecția Hurmuzaki, la care lucra *A. O.*

[2]) Această scrisoare a fost publicată de d-l N. Iorga în «Cuget Clar», București, an. II, 1937 p. 9—10.

www.dacoromanica.ro

Je croyais cependant, et peut-être que cela est comme cela, — je croyais qu'il s'agissait de la réponse que Cons. devait donner après trois jours. C'était, je crois, tout juste le terme. Cela me tourmentait; aussi je t'ai répondu de suite d'abord par un télégramme où je te disais d'avoir recours à une lettre que tu ne pourrais recevoir que dimanche, et en même temps je t'ai écrit une seconde lettre, que tu as dû aussi recevoir. Puis je suis allé voir ma mère et lui donner de vos nouvelles; sans lui rien dire de nos projets, j'ai parlé de ton télégramme chiffré non accepté par le bureau de Bucarest. Ma mère m'a montré la lettre de Jeanne et m'a embrassé de sa part.

En rentrant de chez elle, il était six heures; j'étais en train de revoir les notes que j'avais prises le matin, quand on m'annonce la visité de Mitilineo. Il me trouve au milieu de mes livres et il ajoute; « Je viens à regret vous apporter une fâcheuse nouvelle. J'ai reçu tout à l'heure une dépêche de Campineano, qui dit: Communiquez à M. Odobesco qu'il faut absolument nous séparer ! ». Mitilineo m'a affirmé qu'il ne savait rien de plus. Maintenant est-ce lui qui, venu ici en inquisiteur, aurait téléphoné quelque chose contre moi? Cependant j'ai été avec lui, et il s'est montré avec moi très courtois et très amical.

Est-ce qu'on me tient rancune à Bucarest de n'avoir pas révélé directement, avant l'arrivée de Mitilineo, la vraie situation de Balatchano? (Entre parenthèses, Mitilineo m'a dit que pour Balatchano il avait reçu ordre du Ministère de payer les dettes du dehors et ce qui est possible à la caisse dans la limite des 21.000 fr. envoyés déjà. Quant au reste, c'est-à-dire 7 à 8.000 francs qui manquent à la caisse, on en rend responsable Stamatiadi, qui est, à ce qu'il parait, au désespoir, le pauvre garçon !). Est-ce de cela qu'on m'en veut? Ou bien n'est-ce pas plutôt une réclamation contre moi, qui serait subitement arrivée à Bucarest par le Ministère d'ici? Mais, dans ce cas, d'où est-elle? De Matar, de M-me Chotel, de Friedmann, le possesseur de la lettre de charge à Buzeano, dont j'ai cependant payé avant-hier la plus grande partie?

www.dacoromanica.ro

Du propriétaire de notre appartement, qui est devenu si féroce pour son loyer retardé? Ou bien même est-ce une réclamation faite par ce fou de loueur qui, après avoir fait tout le tapage que tu sais, sera peut-être même allé se plaindre au Ministère? Mais celui-là est tout à fait acquitté et ce ne serait que du mauvais levain du passé. Voici les seuls que je puisse soupçonner, si c'est là la seule raison de cette terrible nouvelle.

Enfin, Mitilineo m'a dit qu'il fallait répondre de suite, parce qu'on lui demandait cela. Devant moi, il a rédigé une réponse télégraphique dans laquelle il dit qu'il m'a communiqué la teneur et que «je demande instamment qu'on me laissât le répit pour le temps de mon congé, qui est d'un mois pour que je puisse régler mes affaires d'un... (?), pour lesquelles du reste tu te trouves dans le pays. Et qu'à ce terme, je donnerai ma démission; qu'enfin sans ce répit je me trouverais dans la plus fâcheuse situation».

Telle à peu près est sa dépêche, mais l'enverra-t-il ainsi? Voilà ce que j'espère. C'est ce matin seulement qu'il doit l'envoyer. Que répondra le Ministre? Je suis dans toutes les angoisses, car ce serait à se jeter à l'eau si je restais en proie à tous ces créanciers acharnés; on dirait que tous s'élèvent. Desmotreux m'a demandé un billet et je le lui ai fait. Et hier soir j'ai reçu une lettre de Tessier, qui m'en a demandé aussi un. Quest-ce que cela veut dire? Est-ce parce qu'on sait que je dois quitter cette maison et que je n'ai pas indiqué mon nouveau logement? Ou bient y-a-t-il quelqu'un qui me sape en dessous de tous les côtés? Je ne suis pas très soupçonneux de ma nature, mais tant de calamités font que je le devienne. Toute la Légation, — un seul excepté — est mise au bain. Qu'est-ce que cela signifie? N'est-ce pas Michou et ses agents qui travaillent? Il avait bien dit au prêtre «*că o să cureţe Legaţiunea de tot ce nu-i place!*». Et la promesse d'Alecsandri, qui me croyait si bien vu de Brat(iano) et de Campineano? Du reste pourquoi lui-même s'est-il toujours adressé à Bengesco et non à moi, d'abord pour le consulter sur l'hôtel de la Légation, ensuite pour

www.dacoromanica.ro

la décoration de V. Hugo? Peut-être, au fait, croyait-il que je n'étais plus à Paris?

Enfin c'est un dédale où ma tête se perd. Toute la nuit je me suis tourmenté sans pouvoir fermer l'œil. Adieu mon bon travail, qui me rendait si plein de bonnes espérances et qui me faisait supporter même mes soucis!

Enfin, pour en revenir au récit de ce que j'ai fait hier, après que Mitilineo fut parti, je t'ai adressé, avec une combinaison plus ou moins adroite de nos chiffres, une dépêche que tu as reçue et comprise, j'espère. Je vais cependant la répéter ici, avec son explication, et j'espère que cela te donnera l'idée de me répondre dans le même sens, c'est-à-dire avec des phrases qui ont un sens, tout en contenant des chiffres, mais qui puissent aussi s'entendre autrement, grâce à notre chiffre particulier...

Cette phrase sur l'hypothèque de Poieni est bien en l'air, mais ma tête se perd quand je pense à la position présente.

Chaque jour, chaque heure ouvre le gouffre plus béant, plus menaçant. Pense donc; les *deux* loyers, nos gens et tous les voisins, en y comptant blanchissage, teinturière, fruitier, vin, etc., etc., etc. Et puis les terribles billets: les 5.400 francs de Selmancheux et les 3.000 de Dreyfus! Si l'on renvoie Stamatiadi, je suis perdu à cause de ces deux sommes. Puis, les biellets échus de Matar et de la Chotel; puis ceux qui viennent dans une vingtaine de jours. Et puis tout le reste du menu fretin et même des sommes plus grandes, comme Ternier, M-me Louis, etc., etc. C'est à devenir fou! Et cette catastrophe de la révocation par là-dessus.

Comment en sortirons-nous, mon Dieu! Je vous aime trop, mes bonnes amies, pour penser à me soustraire en une seconde à tous ces tourments qui me déchirent le cœur et l'esprit. Je pense à la situation dans laquelle je vous laisserais et toi et notre pauvre fillette. Et cependant, je me dis que c'eût été peut-être un bonheur pour tous si je n'avais pas été sauvé de la maladie que j'ai subie il y a 5½ ans. Jusqu'à présent, j'aurais été oublié et du moins vous m'auriez gardé un souvenir triste et doux, et

www.dacoromanica.ro

vous deux vous auriez été dans une situation de beaucoup meilleure. Cette idée-là me tourmente beaucoup. Je ne sais vraiment pas que faire pour me sortir d'ici. Faut-il continuer l'emballage et l'étendre même aux grands meubles? Cela va faire des frais énormes d'emballages et de transport! Je serais du reste bien plus libre dans tous mes mouvements si je pouvais payer le plus vite possible les loyers et les voisins, comptes de Lucie et autres. Il est de plus important qu'on me garde ma place pendant que tout ce réglement pourra être fait. Sans cela, c'est une débâcle pour nous, quelque chose de hideux qu'on devrait m'éviter, non pour moi, mais même pour la Légation.

Je n'en pourrais plus si je t'écrivais toutes mes pensées. Je m'arrête en vous embrassant de tout mon cœur. Vous me manquez beaucoup dans ces affreux moments [1]).

A toi de cœur,
Alex.

XXI

Paris, samedi, 21/9 mars 1885.

Ma bien chère amie,

Je me demande, en traçant ces lignes, si elles arriveront avant moi à Bucarest? Ce serait bien malheureux, car alors je n'aurais pas pu tenir l'engagement que j'ai pris par télégraphe vis-à-vis de M. J. Br[ătianu] Camp[ineanu] et Alecsandri, c'est-à-dire d'être là, mercredi. Mais en tout cas je sens bien maintenant que mon arrivée ne les pourra changer dans la décision de se débarasser de moi. Je suis pour eux un homme à la mer, et je doute même qu'ils m'attendent jusqu'à mercredi pour me détruire.

Alecsandri m'a répondu aujourd'hui. Dans sa lettre, il dit qu'il serait heureux de m'avoir ici, mais il ne dit pas du tout que Campineano soit du même avis. Enfin, je suis encore dans la perplexité

[1]) Această scrisoare a fost publicată de d-l N. Iorga în «Cuget Clar» anul II$_4$ n. 14, București, 1937, p. 220—222.

www.dacoromanica.ro

pour savoir si je partirai ou non demain soir. J'ai eu tantôt ton télégramme où tu me dis que tu as reçu mes deux longues dêpêches voilées et que tu fais l'impossible pour me donner à temps ce qu'il me faut pour partir demain soir. Mais y arriveras-tu? Voilà ce qui me semble très problématique...

...Je dis à tous que je reviendrai au 10 ou 12 avril. Et Dieu sait si je reviendrais jamais. Notre pauvre nid si gentil est tout démantibulé. J'en ai le cœur serré. Et mon pauvre travail auquel je prenais si grand plaisir! Comme tout cela est brisé! J'en ai le cœur meurtri, et toutes sortes d'idées sombres m'ont trotté toute cette nuit par la tête.

Mais tu dois avoir assez de chagrins. Pas besoin de te les augmenter par d'aussi tristes pensées, surtout, si au reçu de cette lettre, je me trouve déjà auprès de toi. Dans le cas où jusqu'à 4 heures je n'ai pas l'argent attendu, je ne pourrais plus espérer partir demain, car tous le banquiers seront alors fermés, et demain c'est dimanche...

...Je tiendrais beaucoup à être parti, lorsque ma mise à la retraite sera sue ici, car alors ma vie ne serait plus supportable à Paris. Au revoir, j'espère, ma bonne et douce amie. Je t'embrasse de tout mon cœur, ainsi que notre chère Jeéanne.

A vous deux de tout cœur [1]),

Alex.

XXII

Paris, dimanche, 22/10 Mars 1885.

Ma bien chère amie,

Ce n'est donc pas ce soir que je pourrai quitter Paris; ta dépêche d'hier soir m'en avait déjà assuré et j'attends à demain, ma pauvre amie, un résultat plus heureux de tes efforts désespérés. Du reste, — à moins qu'il n'y ait quelque autre circonstance très pressante, — je ne suis pas obligé de faire ce

[1]) Această scrisoare ca şi cea următoare au fost publicate de d-l N. Iorga în «Cuget Clar», Bucureşti, 1937, an. II, n. 18, p. 282.

www.dacoromanica.ro

voyage à jour fixe, car, malgré mes dépêches adressés à J. Br[ătianu], à Câmpi[neanu] et à Alecsandri, le sieur de Mitilineo m'a notifié hier officiellement que, ma démission était acceptée par Son Excellence M. le Ministre et que mon voyage devenait facultatif. Ceci je te l'ai déjà annoncé par ma dépêche d'hier. Je t'y ai aussi dit qu'à partir de ce moment ma position devenait très difficile à Paris, car on va se ruer avec acharnement contre moi. Ceux qui n'ont pas de billets m'en demandent de tout côtés; ceux qui en ont de non échus sont obligés d'attendre l'échéance, mais ils seront sans pitié aux termes qui sont très rapprochés.

Enfin, je crains qu'aussitôt que ma retraite de mon poste diplomatique sera connue, ceux qui ont des billets échus feront le diable à quatre contre moi. Notre pauvre mobilier, tous nos effets, tous mes pauvres livres, tout est en danger imminent. Ce matin, j'ai reçu une sommation par huissier pour payer le loyer dans vingt-quatre heures, sans quoi mes meubles seront vendus, et ici pour les loyers la procédure est très rapide. J'attends avec anxiété ton envoi de demain pour me débarasser de ce grippe-sou et partir aussitôt en promettant aux autres que je vais pour régler et que dans quinze ou vingt jours on aura déjà de mes nouvelles. Sans cela tout sera dans un péril inévitable. Il eût donc été bien difficile au Ministère de me laisser en place jusqu'à la fin de mon congé, ce qui m'aurait mis à l'abri de toutes ces horribles humiliations et tourments? Mais il a fallu que l'exécution soit prompte. D'où me vient-elle? Est-ce l'affaire Balatchano, dans laquelle je ne les ai pas aidés à massacrer cet homme qui est dans la position la plus misérable que l'on puisse se figurer, car on ne lui a rien payé jusqu'à présent et qu'on ne lui donne que 1.000 francs pour s'en retourner, quand il est bloqué ici pour plus de 15.000 de dettes personnelles et sans aucune ressource. Est-ce là les 200.000 francs, qu'on lui réserve? Sa situation est effrayante et son caractère n'en devient que plus mauvais et plus injuste pour ceux même qui l'ont aidé et se sont peut-être sacrifiés pour lui. Quant à moi, je me demande encore si l'on n'a pas reçu là-bas quelque réclamation contre

www.dacoromanica.ro

moi qui à provoqué cette exécution si rapide et si obstinée. Pas même m'accorder trois jours pour me rendre à Bucarest! Je voudrais bien apprendre s'il y a quelque réclamation ou si c'est l'exécution d'un ancien projet où Pherekyde, Sturdza, Bratiano et Campineano ont chacun leur rôle. Enfin cela est fait.

Je crois encore indispensable que je vienne de suite à Bucarest; aussi tu comprends si je suis impatient de recevoir l'argent si difficile à réaliser.

Tantôt je vais aller chez ma mère lui annoncer que je suis déjà exécuté de mon poste, car hier matin, quand j'ai été chez elle, je ne le savais pas encore. Figure-toi qu'aujourd'hui je reçois un bulletin de la douane adressé à ma mère de la part de M. J. Bratiano, qui lui expédie de la *tzuica*. Voilà bien ces gens-là; ils vous tuent moralement et vous offrent comme par dérision de leurs produits. Tas de sales marchands de vin et de liqueurs frelatées! Mastroquets et assomeurs!

Ta lettre avec la dépêche incluse est venue ce matin. J'ai vu alors qu'il ne s'y agissait pas du tout de ma démission, et moi qui pensais que c'était ce que tu me télégraphiais. J'aurais tant de choses à te dire, et si peu d'agréables, que je crois mieux faire de cesser. Je te dirai seulement qu'à part les affreuses angoisses de notre situation, je regrette du fond de mon cœur l'interruption forcée qui va survenir dans mon livre sur *Pietroasa*. Il allait si bien! Cela me peine à tel point de le quitter que, ce matin même, dans mon lit, à partir de 7 h. jusqu'à midi, j'y ai bravement travaillé encore et que je m'y arrache avec une vraie peine lorsque d'autres soucis viennent m'assaillir. Encore une fois, je maudis ces vilaines gens qui me persécutent si fort avec leurs inepties. Dans notre misérable pays, il faut être aussi stupide que ces crétins qui le dirigent pour pouvoir être tranquille et heureux. Mais, au prix de ce crétinisme, j'aime mieux mes tribulations et je ne voudrais pas pour toutes les grandeurs et les fortunes du monde avoir la tête et le cœur d'un Pherekyde, Carada et tutti quanti. Je ne nomme pas les chefs, car ceux-là sont encore plus infâmes. Les ministres, c'est décidément des infâmes, comme disait notre pauvre chère petite Jeanne!

www.dacoromanica.ro

Je vous embrasse toutes les deux, mes chéries, dans l'espoir de le faire bientôt en réalité. Si l'argent m'arrive demain, je ne partirai que mardi soir, car j'ai donné mon linge à blanchir, et il ne sera prêt qu'après demain à 2 heures, juste cinq heures avant mon départ. Je regretterai bien d'être forcé d'attendre l'Éclair-Orient jusqu'à jeudi. Et je ne le ferai que forcé par le manque d'argent. Merci à Tocilesco et à Grégoire pour toutes les peines qu'ils se donnent pour nous. Heureusement, on a encore quelques amis dans ce monde.

Au revoir, mes chéries. Tout à toi.

Alex.

XXIII

CĂTRE TITU MAIORESCU

Paris, 15 rue Faradey,
le 22 août/6 sept. 1888.

Cher Monsieur Maiorescu,

Hier, j'ai remis à mon ami Adolphe Cantacuzène qui retournait à Bucarest par l'Express Orient, un paquet contenant les six dernières feuilles imprimées, 43—48, en quadruple exemplaire; pour le Roi, la Reine, pour vous, mon cher Ministre et pour l'Académie. Cela fait 17 feuilles nouvelles que je vous ai expédiées depuis mon retour à Paris. Les six feuilles suivantes, 49—54, sont déjà sous presse et l'on travaille sans désemparer aux dix ou onze qu'il y aura encore pour finir le volume, y compris sa table des matières avec sommaires et ses titres. Dans quelques jours, je vous enverrai des projets pour ceux-ci, afin d'avoir pour eux l'approbation du Roi et la vôtre. Vers le 10 oct. (n. s.) le volume sera prêt sans faute [1]). Rothschild [2]) me l'a assuré hier.

Vous devez avoir reçu mes envois précédents et ma dernière lettre ainsi que celle de Rothschild. Maintenant, mon cher Ministre, c'est nous qui attendons avec impatience vos réponses.

[1]) E vorba de lucrarea sa «*Le Trésor de Pétrossa*» (Vezi mai sus «*Introducere*», p. 12.

[2]) Editorul dela Paris al lucrării citate.

www.dacoromanica.ro

Rothschild s'en inquiète beaucoup parcequ'il doit absolument mettre en vente le volume en octobre. C'est l'époque réglementaire en librairie. Il voudrait savoir au plus vite dans quelles condition *d'étendue* et de *termes*, il peut annoncer la continuation de l'ouvrage ; aussi retarde-t-il, non sans danger de perte, ses prospectus jusqu'à ce qu'il saura ce qu'il peut y promettre au public.

Quant à moi, cher Monsieur Maiorescu, ma perplexité est tout aussi grande car, en ce moment, je ne sais pas du tout ce que j'aurai à faire dans trois ou quatre semaines d'ici, quand mon travail du I-er volume sera terminé.

Dois-je me préparer à retourner à Bucarest pour y reprendre ma chaire qui, je dois en convenir franchement, m'attire beaucoup? Mais, dans ce cas, j'aurai absolument besoin d'une certaine somme (au moins 1.500 fr.) pour faciliter *sous tous* les rapports, mon retour là bas, en laissant ma famille ici pour l'hiver. Puis, aussi et *surtout*, il faudrait qu'à Bucarest, je sois assuré de quelques moyens d'existance, sur lesquels je puisse faire une part aux miens à l'étranger.

Dans le cas de mon retour pour tout cet hiver, ma publication serait suspendue, ou tout au plus elle ne batterait que d'une aile jusqu'au moment où je pourrais la reprendre à Paris, avec tout autant d'activité que j'y ai mis depuis les deux mois que je viens de passer ici.

Je vous ai parlé dans ma dernière lettre, cher Monsieur Maiorescu, d'un projet qui consisterait à trouver une sorte d'arrangement ou de combinaison d'après la-quelle je ferais pendant six mois d'hiver mon cours à Bucarest et je retournerais, en été, à Paris pour y travailler à mon livre. Je crois qu'ainsi les deux autres volumes pouraient être achevés en trois campagnes. (À la rigueur il en faudrait quatre). Les volumes paraîtraient à des intervalles de 18—22 mois, à savoir le 2-e volume verrait le jour au printemps 1890 et le dernier en l'automne de 1891.

Pendant ce temps, j'aurai fait chaque année ma saison scolaire de novembre en mai et je lui accorderai bien, plus même de 4 heures par semaine.

www.dacoromanica.ro

Veuillez bien, cher Ministre et collègue, penser à une combinaison de ce genre, et aux moyens de garantir l'achèvement de mon ouvrage, auquel j'ai peut-être quelque droit de tenir autant que je le fais, non pas à cause de ce que cette (style Sturdza) *Vache à traire* ne rapporte, mais en raison de ce que le travail vaut en lui-même. D'un autre côté, je serai très content de pouvoir être, en même temps, aussi utile que possible à notre jeunesse universitaire qui m'intéresse au plus haut point.

Je n'en dis pas plus long pour le moment; mais j'attends que vous me fassiez savoir s'il faut que je retourne là-bas avec mon premier volume terminé, et que vous vouliez bien aussi faciliter les moyens de mon retour et mon séjour.

Présentez, je vous prie, mes hommages à Madame Maiorescu, et recevez pour vous, mon cher Ministre, l'expression de mes sentiments les plus cordialement dévoués.

Al. Odobescu

P. S. — Je lis dans les journaux qu'on est en train de démolir la tour de *Coltza* pour mettre à jour les nouveaux hangars de l'Ephorie. Pourquoi, au nom de la dignité intellectuelle de notre pays, n'arrêtez-vous pas ce vandalisme? Les peuples qui détruisent à plaisir leurs monuments historiques prouvent par-là qu'ils n'ont ni cœur, ni esprit. Et en somme, la tour de *Coltza* vaut mille fois mieux, comme art, que telle vieille tour d'Italie ou d'Allemagne. Je suis convaincu qu'une restauration *historique* faite avec intelligence, l'eut transformeé en un monument gracieux et du plus haut intérêt. Refaites donc *Coltza*, comme vous avez refait *Argeș*!

XXIV

Școala normală superioară din București
Cabinetul directorului

22 Martie 1892.

Stimate Domnule Maiorescu,

Această scrisoare îți va fi înmânată de un elev al Școalei Normale (secțiunea științelor naturale), pe care d-l Grigore Ștefănescu

www.dacoromanica.ro

(fără prealabilă înţelegere cu mine) l-a însărcinat să-ţi ducă o petiţiune colectivă a studenţilor dela acea secţiune, cu scop de a li se acorda în Cameră un fond pentru excursiuni geologice.

Din parte-mi doresc şi eu ca acel fond să fie acordat, dar nu aprob faptul ca studenţii (şi mai ales cei dela şcoala normală) să umble cu petiţiile pe la diferite autorităţi, fie chiar şi în folosul instruirii lor. Aceasta, e pare-mi-se, treaba profesorilor şi nu a elevilor.

Adevăr este însă că, la noi, unii bieţi profesori au aşa puţin crezământ pe la cei ce stau la putere, încât întrebuinţează şi ei orice mijloc spre a li se face o parte dreaptă în învăţământul lor special.

Cam din această categorie mă aflu şi eu astăzi. In marea mea dorinţă de a preschimba Şcoala Normală superioară într'un institut didactic cu adevărat folos, am cerut dela Minister câteva îmbunătăţiri, atât materiale cât şi didactice.

Ministrul a socotit de cuviinţă a mi le ceopârţi nemilostiv. Eu nu prea am obiceiu a merge să cerşetoresc nici la Minister, nici la Cameră şi crede-mă, stimate Domnule Maiorescu, că trebue să am o foarte mare încredere în simţimintele prieteneşti ce D-ta mi-ai dovedit în mai multe rânduri (— deşi lucrul s'a cam întunecat dela o vreme încoace — şi pentruce nu ştiu?), trebue, zic, să mă încred încă mult în D-ta pentru ca să viu încă odată a te ruga să stărui ca să mi se adaoge pentru şcoala mea, măcar un fond de vreo 5.000 sau 6.000 lei; dintr'însul aş putea să înfiinţez diferite prelegeri indispensabile, precum geografia, limba română, ştiinţele naturale, scrima şi altele, plătite chiar şi cu jetoane de prezenţă. Aceasta ar fi o binecuvântare pentru sporirea şcoalei mele.

Dacă cumva doreşti să aibi mai bune şi mai lămurite deslușiri, fă-mi de ştire şi voiu veni când şi unde îmi vei spune, ca să-ţi vorbesc.

Deocamdată, primeşte te rog, asigurarea cordialei mele stime.

Odobescu

www.dacoromanica.ro

XXV

CĂTRE SAȘA ODOBESCU

Bucarest, 1 janvier 1893.

Ma chère Sacha,

Avec cette lettre j'envoie à la poste un télégramme de félicitation pour le jour de l'an, car je ne sais pas vous avoir spécialement félicité pour cette fête exceptionnelle.

Je viens de recevoir ta lettre qui me parle de votre projet de passer la St.-Jean à *Piteşti.*

L'idée d'aller vous y trouver me sourirait beaucoup; les seules difficultés seraient: 1-er, l'endroit où nous pourrions prendre ensemble un bon déjeuner en famille, sans que ce soit chez l'un des frères de Théodore.

Ce serait pour moi une excellente occasion d'apporter sans danger les provisions que je promettais à Jeanne.

En second lieu, je me demande si cela ne semblerait pas drôle que j'aille à *Piteşti* à la veille de l'élection de ce cher Dr. Meculescu (?). Ne dirait-on pas que j'essaye de lui faire concurrence, ce qui n'est pas du tout dans mes intentions. Mais enfin, on pourrait s'arranger à ce que personne ne se doute que j'y ai été. Et en somme cela m'est égal ce que l'on dira.

Hier soir, au dîner de 7 heures, j'ai été, sans cérémonies, ni apparat officiel, boire un verre de champagne et manger une croute de gateau en forme de *livre,* avec les 20 jeunes gens qui sont restés à l'école. Je ne leur ai rien dit de ta part; mais cela pourra se faire à un moment propice...

A part cela, tont va assez bien et, pour le moment, je m'occuppe à faire une lettre circulaire aux professeurs conférenciers de mon école pour que les études reprennent de plus belle et avec encore plus de zèle à partir du 10 janvier prochaine. Aujourd'hui, j'ai écrit à mon cher Buzeanu(?) qui ne m'a pas trouvé hier à la maison. Je lui demande d'avertir tout de suite ses... (?) de Paris que M. A. Lambert leur écrira pour qu'ils viennent chercher des bibelots chez

www.dacoromanica.ro

lui pour les expédier à M-me Jeanne Damian chez, M. Odobescu. Ainsi donc hâtez-vous d'avertir Lambert et de lui anoncer l'adresse ci-inclus de notre ami Buzeanu. Mille bonnes choses, encore une fois, pour tous les trois.

Tout à toi,
A. O.

XXVI

Bucarest, lundi matin, le 17 janvier 1893.

Ma chère Sacha,

Après ma très longue lettre si pleine de détails, d'avant, hier, je n'ai plus écrit hier, ayant peu de choses à dire. Mais, je reprends aujourd'hui la plume et c'est pour vous dire qu'avant hier matin, je n'ai pu aller qu'un peu tard au cimetière; j'ai été retenu par des affaires à l'Université. A onze heures, je suis arrivé au cimetière *S-ta Vineri* qui est très loin sur la gauche de la voie ferrée quand on arrive à *Kitila*. Au moment ou j'y arrivais, Constantin et A...(?) partaient, la cérémonie étant terminée; nous sommes descendu de nos voittures les uns et les autres, et ils m'ont raconté que la pauvre vieille avait gardé pour être enterrée avec, une ancienne robe de popline de votre pauvre Elisa. Eux partis, je suis entré au cimetière, j'ai posé une couronne au tour de la croix en bois qu'on avait planté sur la tombe déjà comblée, et j'ai donné 5 fr. à l'Alecu, son fils adoptif, qui était encore là. Voilà pour la cérémonie funèbre. Après cela qu'ai ‹-je› encore à dire? C'est toujours de mon école que je m'occupe et je me démène pour obtenir dans le budget des améliorations que je désire. Hier, dimanche matin, c'était assez amusant de voir les pièces occupées par les professeurs différents d'instrument musicaux: piano, violon, violoncelle et flûte, cela de 9 à 11. B...(?) est venu après et l'on a chanté en chœur. Dimanche prochain, les leçons de dessin et de peinture de Mirea seront incorporées entre 1 et 3 heures. Cela a été convenu avant hier avec lui. A propos de peinture, je vais m'occuper à vous faire expédier directement par Socec les objets de dessin que tu m'as

www.dacoromanica.ro

demandés; il ne m'a pas été possible d'y ajouter les pots de confitures de...(?) qui vous sont reservés en plus grand nombre que vous me le demandez, mais ils vous arriveront à la plus prochaine occasion. Peut-être que *Florea* viendra et il pourra les emporter, La santé va bien, le temps est parfois chaud, mais très, très très humide; il y a du givre sur les arbres et les toits et de la boue liquide dans les rues. C'est malsain. Locusteanu est déjà sur pied; lui et les jeunes gens sont allés hier soir au théâtre roumain. Hier soir, aussi l'Athénée a ouvert ses conférences par une disertation de Tocilescu sur Trajan pendant qu' Esarcu faisait avec solemnité l'offre du buste de Trajan qu'il a rapporté de Rome. Esarcu m'en veut beaucoup de ce que j'aie refusé à faire cette exhibition. Mais tu sais que je n'aime pas les simagrées ridicules. Enfin, je ne m'en porte pas plus mal. Je vous souhaite aussi bien de la santé et du contentement, je vous embrasse tendrement tous les trois.

Tout à toi,
Alex.

J'ai vu hier Felix; il m'a dit que le budjet d'Argeș n'est pas encore arrêté et qu'il fera son possible pour satisfaire Stoicescu à moins qu'il n'aie manque total de fonds.

Je vous expédie 2 volumes .....(?) qui pent-être vous distrairont à la lecture.

XXVII

Bucarest, mardi, 3 avril 1893.

Ma très chère Sacha,

Je ne t'ai pas écrit hier, ni avant-hier, d'abord parce que je n'avais rien de neuf à dire, ensuite parce que je vous savais très occupée par vos visites. Cependant hier, vous avez du recevoir de mes nouvelles par Valaori qui a du te porter l'étoffe des rideaux. T'a-t-elle convenu? Ce n'est pas bien beau, mais pas non plus bien cher. Tu m'avais demandé 14 *coți*. Il y a dans la pièce plus de 14...

Cela suffira-t-il? Valaori vous a porté aussi des confitures faites par *Maritza*. Donc, rien de neuf. Si, peut-être. J'ai vu aujourd'hui

www.dacoromanica.ro

dans «l'Indépendance», que le Ministère m'avait nommé dans le Conseil supérieur d'Instruction public. J'ai envoyé Petrescu au ministère pour voir si c'est vrai. Je ne crois pas que le conseil ait grand pouvoir, mais tout de même, je suis content d'en être parce que je pourrai y énoncer mes idées sur les réformes à faire à l'Instruction publique.

Je n'ai pas encore des nouvelles de L...(?) au sujet du trésor de Petroşeni(?), mais il faut espérer que cela viendra bientôt et qu'elles seront satisfaisantes. Ici le temps recommence déjà à se refroidir. Certes, qu'en écrivant dans une lettre le nom de Donici(?) au lieu de celui du pauvre père Perrier, je n'ai pas reporté mon souvenir affectueux sur le jésuite d'Honolulu. Je regrette bien que tu sois de nouveau souffrante, mais j'espère qu'en répondant à cette lettre tu seras déjà quitte de ses vilaines incommodités. Comment vont les enfants et leur ménagerie, chevaux, vaches, veaux, pigeons etc., etc.? Je les embrasse bien (les enfants, pas la ménagerie); mille bonnes amitiés.

Alex.

XXVIII

Bucarest, samedi le 25 décembre, Jour de Noël 1893.

Ma chère Sacha,

Si vous ne recevez pas de lettre de moi aujourd'hui, c'est que je vous en ai écrit deux dans la journée d'avant-hier, et les nouvelles ne surabondent pas chez moi.

J'ai eu bien du plaisir à savoir par votre dépêche, reçue ici hier soir, que mes envois vous étaient arrivés hier avant cinq heures. C'étais l'heure de votre dépêche. D'après ta lettre reçue hier, où tu me disais que vous êtes envahies par les neiges, je craignais que les enfants Draganesco n'arrivent pas hier à destination. Même enfin, tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes possibles.

Le temps s'est rétabli à Bucarest; mais seulement (?) il y fait horriblement froid; ou a de la peine à se chauffer. Heureusement, je ne me propose guère de sortir et cela me fera du bon temps pour

www.dacoromanica.ro

le travail. Je viens de faire sur un almanah (?) de l'an prochain le calcul de mes leçons à venir et, il n'y en a pas moins de 60 à l'université et à mon école.

Je parie qu'aujourd'hui le petit prêtrichon (?) est en train d'être *târnuit* par les prêtres de *Galați* pour devenir diacre ! On le bouscule en lui criant: « *Vrednic este!* »

Quant à Parthenie, je lui ai exprimé d'avance tout tes remerciements et ceux de nos enfants. Quand *Florea* viendra il m'apportera, je pense, quelques-uns des débris de vos provisions locales. J'ai parlé au *popa Ionitză*, qui est venu chez moi; il a mis de la réserve à sa réponse, disant qu'il parlerait à sa sœur, tout en remerciant du souci que Jeanne a pour le petit et sa nourrice.

Le sire [1]). (?) de 7 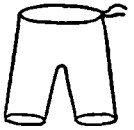 est parti avant hier soir et il a dû rester en panne à Vârcerova. Marghiloman tient son interim (?) et celui de son patibulaire acolyte, (?) l'Arion est occupé par Laurian. Maiorescu a filé à l'étranger comme d'habitude. Le reste du monde est probablement sur place; mais je n'ai vu et ne compte voir personnel. Hier, vendredi, j'ai déjeuné avec Steriadi, ayant prévenu le beau Gion qu'il est possible que je m'absente pour les fêtes.

De Rohschild pas de nouvelles.

Je clos cette lettre n'en ayant plus moi-même à vous donner (?). Je vous embrasse bien tendrement tous les trois.

Alex.

XXIX

Bucarest, Dimanche, le 26 décembre 1893.

Ma chère Sacha,

Je n'ai reçu que tantôt ta lettre du 24, où tu me décris la maladie semi-imaginaire de notre grand garçon. [2]). Le fait qu'il a

[1]) Tache Ionescu.

[2]) Ginerele lui *A. O.*, anume *Teodor Damian.*

www.dacoromanica.ro

l'influenza ce n'est pas une chose agréable ; on est très malade sans en avoir l'air. On se sent à l'état de *piftie*. En même temps que ta lettre, j'en ai reçu une du petit prêtrichon (?) qui m'annonce avec mille remerciements qu'il est déjà consacré diacre et qu'il sera bientôt prêtre. De plus, il me supplie d'écrire à l'évêque *Parthenie* de lui accorder un congé de 40 jours pour qu'il se prépare à Bucarest ou à *Poieni* pour aller s'installer et fonctioner dans sa future paroisse Dobrojèenne.

Rien de neuf ici, si ce n'est des cartes pour le jour de l'an de la parte de M. G..... (?) Quelle belle jambe cela nous fait ! Disons encore: « Quelle belle dent (?) ! ou plutôt, quel homme ! quel génie ! quel .....(?) !

Pas vu encore le... cher de Buzeiano. Mais je vais le relancer dès après-demain, les fêtes de Noël étant finies.

Vous m'écrirez comment vous les avez passées, et vous me raconterez aussi ce qu'il y avait dans vos paquets de futaises (?) pour l'arbre de Noël ; car je n'ai pas ouvert le paquet venu du.... magasin.

Je viens d'écrire à *Parthenie* pour soutenir la prière de notre prêtrichon, et, en même temps, je lui ai écrit ce dont tu m'as chargé. Sur cela, je ferme ma lettre, et cette fois-ci, je l'affranchis avec un tas de petits timbres, parce que hier le *rândaş* n'en a pas trouvé de grands, et moi je n'en ai que de ces petits.

Tout à toi,
Alex.

XXX

Bucarest, mardi, le 28 décembre 1893.

Ma chère Sacha,

Je n'ai pas pu voir aujourd'hui encore Locusteanu pour qu'il me dise ce qu'il a fait chez Elefterescu, où il devait aller hier ; mais, je pense qu'il doit vous écrire lui-même, s'il ne l'a pas déjà fait.

www.dacoromanica.ro

En ce qui concerne le petit prêtre, le père de celui-ci a apporté hier 300 fr. dont 200 ont déjà été expédiés à l'Évêque (?) hier.

Quand à moi, j'ai eu hier un petit dérangement d'estomac qui vient de ce que j'avais mangé des *sărmăluțe de varză* et que, probablement, j'avais pris froid après cela; j'ai pris toutes les précautions de diète et de nettoyage interne pour me trouver aujourd'hui parfaitement rétabli. Je souhaite que Théodore en fasse autant; mais j'ai tout lieu de croire que chez lui c'est une atteinte de l'Influenza, aussi forte peut-être que celle que j'ai eue l'avant dernière année. Je ne sais pas du tout si le projet d'aller rejoindre *Florea* à *Argeș* est ou non dans les intentions de la *cucuoana Maritza din Tirkileşti* (?). Je croirais plutôt que cela lui répugne de quitter la capitale et ses filles, de façon que *Florea* aura quelque peine à se tirer seul d'affaire, surtout en été. Je ne sais pas de quelle utilité pourait lui être sa nièce, Olga, pour laquelle j'ai le moins de sympathie possible. Enfin, dans tous les cas, il faudrait éviter que le pauvre vieux *Florichon* se voyant au service de... (?) dame, ne se livre de nouveau à son ancien vice. C'est ce dont on doit surtout être soucieux. Le temps se soutient toujours très froid; le vent du *Crivăț* a cessé, mais aujourd'hui il neige de nouveau à petits flocons. Je sors peu pour ne pas dire pas du tout; mais, je suis occupé de nos travaux didactiques, de façon que je ne m'ennuie pas; c'est même très bon, je trouve, de n'avoir pas le trouble des devoirs imposés. De ce qui se passe au dehors, je n'ai aucune nouvelle et du reste je ne m'en soucie guère. Cela me fait faire beaucoup d'économie, mais hélas! cela ne durera pas longtemps, car dans 4 jours il faudra émietter ma mince bourse en pourboirs aux serviteurs de l'école, de l'université, du ministère, etc., etc., etc.

Quelle fâcheuse habitude! Quand je pense que 100 ou 150 fr. ne suffiront qu'à peine!

Avec cela j'ai dit tout ce que j'avais à vous dire, si ce n'est encore que je vous aime bien et vous embrasse tous les trois.

Tout à toi,
Alex.

www.dacoromanica.ro

XXXI

Bucarest, mercredi, le 29 décembre 1893.

Ma chère Sacha,

J'ai reçu ce matin deux lettres de toi, dans lesquelles, malgré la scène comique des points de feu appliqués à Théodore, tout se ressentait de votre bonne humeur dont je souhaite la continuité sans fin. En apprenant que Jeanne avait goûté très fort le *mezelic* de pistache, je vais chercher une occasion de lui en faire un nouvel envoi, en y joignant peut-être un homard et du bon *rahat* de Constantinople, car Fundesco m'a annoncé qu'il attendait l'un et l'autre dans quelques jours d'ici. Au moment où je vous ai expédié la caisse aux provisions par la... (?) neige qu'il faisait ici, j'avais l'intention de vous envoyer une petite barrique de 100 huîtres; mais il n'en est pas arrivé alors par ce mauvais temps. Peut-être, l'occasion se presentera de nouveau; la barrique de 100 huîtres conte chez Fundesco 27 fr. 50 cent. Tu trouveras dans cette lettre une carte du père Périer. Je n'ai toujours pas vu mon cher Bozeiano, mais je le cherche.

Locusteano compte partir pour Craiova très prochainement; il ne sera pas ici pour le jour de l'an; aussi ne sais-je pas encore si je réaliserai l'intention d'offrir au dîner de vendredi soir un grand gâteau et du champagne à nos jeunes gens, dont une dixaine sont absents. En tout cas, je leur offre à chacun un portefeuille pareil à ceux d'il y a deux ans, plus un « *Doamna Chiajna* » un petit calendrier de poche et un *réglement* de l'école. *Precum* ca *în ştire să le fie!* Je finis en vous souhaitant santé, bonheur, plaisir, calme et richesse.

Tóte bunurile.

« *ὅλα τὰ καλά!* »

Le contraire de ce que disaient, dans leur conversation quotidienne, ta pauvre chère grand 'mère et le brave Sărdar Buteti.

J'en mène, du reste, une vie par trop sédentaire.

Tout à toi,
Alex.

www.dacoromanica.ro

XXXII

Bucarest, Vendredi, le 31 décembre 1893.

Ma chère Sacha,

Hier, ni aujourd'hui je n'ai pas encore reçu de lettres de toi; mais, il est possible que dans le courrant de la journée, il m'arrive une ou même deux lettres de toi; par ce temps d'hiver (depuis ce matin il tombe une neige fine qui couvre tout de blanc tant mieux! car la rafalle des jours passés n'a fait que des petits monticules de neige, recouverts de sale poussière grise); par ce temps d'hiver, dis-je, la poste n'est pas très régulière. Hier à 5 heures, Locusteano est parti pour Craiova; il sera de retour mardi au plus tard; il a dû vous écrire; mais hier, quelques heures avant son départ, Elefteresco n'a pu rien lui dire sur le fermier qui n'avait pas donné signe de vie. Il fait probablement la sourde oreille. Ce soir, au dîner des élèves, ils auront de ma part deux gateaux en forme de volumes «in folio», fabriqués en pain d'Espagne et en nougat, avec l'année 1894... puis 6 bouteilles de champagne qui seront vidées pour le nouvel an.

Le cadeau pour chacun sera, en plus, un portefeuille, un «*Doamna Chiajna*» un calendrier de poche, et un *règlement.* Mais je crois vous avoir déjà annoncé cela. Je radote. Je vous expédie sous bande 3 petits volumes illustrés; c'est de la géographie pour enfants; cela vous distraira peut-être un peu.

Je vous envoie aussi une nouvelle revue «*Vatra*».

Je reçois maintenant (midi) ta lettre d'hier. Cela me fait de la peine de te savoir souffrante, mais comme toujours, ce sera passé quand tu recevras ces lignes. Je vais tâcher de vous faire un envoi de diverses choses; entre autres, des pistaches, un homard et de l'encre; mais, je crains que cela gèle et que l'encre salisse et empoisonne le tout si la bouteille venait à se briser. C'est bien incommode ce trajet à bâtons rompus, d'ici à Argeș. Il est à souhaiter que le Dr. Meculesco (?) entre le plus tôt au Senat pour décider l'affaire du chemin de fer.

www.dacoromanica.ro

Entre autres mille et mille souhaits que je fais à tous pour l'année 1894, il y a aussi celui de voir réaliser la voix ferrée qui fera que nous pourrons nous voir et *correspondre* plus facilement et plus souvent. *Vă sărut pe toți..*

Alex.

XXXIII

Bucarest, lundi, le 3 janvier 1894.

Ma chère Sacha,

Il est près de midi et, comme je n'ai pas encore reçu de lettre de ta part, pas plus qu'hier, je prends la plume pour te dire pas grand' chose, car il n'y a rien de neuf. Je me suis occupé hier à réglér mes conférences pour la reprise des classes, et j'espère, qu'avant la fin de la semaine, tout sera en ordre pour reprendre des études très régulières. À partir du 10 janvier, jusqu'aux vacances de Pâques qui commencent cette année le 10 avril, il y a juste trois mois, et je compte les bien utiliser pour mon école. En fait de conférence, j'en ajouterai une par semaine de géographie faite par le major Iannesco qui est (nous l'avons constaté ensemble) apparenté à ma personne parcequ'il est le gendre du général Barozzi et principalement celui de la générale, née Elise Odobescu[1]). C'est un élève de Fontainebleau et professeur de geographie aux écoles militaires du Pays Il se peut aussi que Bogdan, le jeune professeur de vieux slave de l'Université, vienne faire ici une conférence par semaine sur la grammaire slave. Ce qui me tourmente, c'est le grec, car Francudi est bien malade, il n'a pu tenir que 4 leçons pendant tout le premier trimèstre et je n'ai réellement pas pu le faire remplacer. Pour l'histoire naturelle, je n'ai pas non plus de la chance; j'espère toujours que pendant ce second trimèstre, Sichliano fera quelques conférences de zoologie; il parle clairement et agréablement.

J'attends ta réponse au projet du déjeuner à *Piteşti* pour le jour de la St.-Jean. Cela me fera bien plaisir et le dérangement,

[1]) Fiică din a doua căsătorie a lui Răducanu Odobescu, unchiul scriitorului, cu Ana Arion.

www.dacoromanica.ro

pas plus que la dépense, ne seront pas exorbitants. Ce sont les pourboirs d'ici qui m'ont remis dans la panne. Ce qu'il y a de serviteurs à l'université, ministère... etc., etc., C'est éffrayant !

Il fait très froid en ville ; c'est en sortant un peu hier que j'ai attrapé quelque chose qui resemble un peu à un lombago, mais dont je compte me débarasser par le massage. Je n'ai pu prendre un bain parcequ'il fait trop froid.

En attendant de vos nouvelles, je vous embrasse bien tous les trois.

Tout à toi,
Alex.

XXXIV

Bucarest, mardi matin, 4 janvier 1894.

Ma chère Sacha,

Je commençais à être inquièt de ton silence qui arrivait aujourd'hui à son troisième jour, quand j'ai reçu tout à l'heure ta lettre du lendemain du jour de l'an.

Inquiété à la première page de l'indisposition de Jeanne, j'ai été vite rassuré par la suite des nouvelles que tu me donnes. Cependant, je t'avoue qu'il me feirait plaisir de penser vous revoir vendredi à *Piteşti*, — à la condition toutefois que nous n'y soyions pas dans la société d'étrangers, à notre intimité.

Mais en effet — question d'amour propre ! — ma venue à *Piteşti* l'avant-veille de l'élection, eut fait un effet désagreable, car il n'y aurait pas eu âme ou *âne* de *Piteşti* et de *Bucarest* qui ne dise que j'ai été là pour tâcher de supplanter le... Dr. Meculesco et que j'en suis revenu bredouille. Qui sait même si les journaux n'auraient pas répété ce racontar ! De plus, la disette est extrême ici. Locusteano n'est pas encore de retour et l'intendant m'a démandé à moi de l'argent pour la dépense de l'école. Je sais bien qu'il a quelques centaines (2 ou 3) à recevoir du Ministère ; mais pour cela il faut que Locusteano soit de retour, ce que, j'espère,

www.dacoromanica.ro

arrivera aujourd'hui, et c'est avec lui que nous verrons s'il est possible de satisfaire télégraphiquement le besoin que tu as de 60 fr. pour après-demain. Que tu les aies ou non, que nous nous voyons ou non à *Piteşti* (deux choses presque également douteuses), je n'en souhaite pas moins et du fond du cœur, tous les bonheurs à notre chère fillette. Oh ! que souvent je pense à elle avec beaucoup, beaucoup de tendresse, et je l'aime de tout mon cœur parce'quelle est maintenant telle que je le désirais, c'est-à-dire vivant dune bonne vie simple, contente d'une position retirée, humble, mais d'autant plus heureuse, plus éloignée des vanités vicieuses et méchantes de ce qu'on appelle *le monde*. En pensant à tout cela, je vous dis avec une grande satisfaction qu'avec un bon cœur, bien droit et bien ouvert, on peut, en dehors du monde et de ses vanités, vivre tout aussi heureux qu'avec des occupations ou des spéculations de l'esprit. Je me figurais parfois que ce n'est que l'amour de la science, des lettres ou des arts qui font durer une vie de contentement, même dans l'isolement. Eh bien ! je suis tout heureux, de voir que le cœur est encore plus en mesure que *l'esprit* de procurer cette bonne tranquillité et cette parfaite satisfaction du repos d'âme. Mais assez de philosophie pour la St.-Jean. Je vous embrasse de tout mon cœur.

Alex.

XXXV

Bucarest, Jeudi, le 6 janvier 1894.

Ma chère Sacha,

Nous voici arrivés à la veille de la St.-Jean, et comme les projets de réunions de famille à *Piteşti* sont tombés à l'eau, il ne me reste qu'à féliciter de loin notre chère Jeanne. Je n'ai même pas pu, à mon très grand regret, lui faire parvenir quelques.... (?) Du reste, c'est peut-être un avantage puisqu'elle souffre de crises d'estomac auxquelles toutes ces (?) ne peuvent être que....

Donc, je me dis qu'en retardant cet envoi promis, je lui assure plus de santé. Au moment où j'écris ces lignes, je suis dans l'attente.

www.dacoromanica.ro

Locusteanu est revenu depuis avant-hier mais il est revenu sans avoir rien fait pour son père à Craiova et de plus, il est revenu aussi pauvre que Job; il n'a rien pu faire au ministère, puisque les bureaux sont fermés toute la semaine. De mon côté, j'ai battu des deux mains et des pieds pour me procurer quelques sous dans le but de t'envoyer les 60 frs, demandés. Hier je n'ai pas réussi; mais ce matin j'attends avec quelque espoir; si je réussis, le télégraphe te portera la somme avant même que cette lettre t'arrive; dans le cas contraire, ce sera avec un vrai crêve-cœur que je te demande de m'excuser, si je n'ai pas pu satisfaire une demande si exigûe de ta part.

Le *prêtrichon* (?) est revenu de *Galatzi* complètement *prêtriré* (?); il est reparti pour *Poieni* d'où il doit revenir à Bucarest pour se rendre à son poste de prêtre dans 20 jours. Il m'a adressé une lettre de reconnaissance sans fin, dont une partie est même rédigé — Dieu le lui pardonne — en vers. Je ne comprends pas pourquoi le petit Corneliu Drăgănesco est rentré à l'école depuis deux jours déjà, tandis que tous ces frères et sœurs sont encore à *Argeș*. Je te prie de faire de ma part des remerciements aux Argèsiens qui m'ont adressé des cartes, et en premier, au Père Drăgănesco et à Ivancéno.

Tu me demandes des nouvelles de Vasile. Je l'ai habillé et cela a coûté quelques 30 francs, mais il n'est pas brillant dans sa classe; je ne puis pas prévoir ce qu'il deviendra. Nous verrons cela à la fin de sa première classe de gymnase.

Pour le moment, je prends toutes les mesures pour que la semaine prochaine mon école recommence les études avec encore plus d'entrain et de succès que dans le 1-er trimèstre.

Je finis cette lettre en répétant mes mille et mille bons souhaits pour notre Jeanne, pour son mari et pour toi, ma très chère et bonne amie.

Tout à toi,
Alex.

Cette lettre était à peine close, quand un peu d'argent m'est arrivé. Sans tarder un instant, j'envoie au télégraphe Popescu et j'espère que tu les auras pour demain. Tant mieux, cela me console

www.dacoromanica.ro

un tout petit peu de n'être pas avec vous à fêter demain notre Jeanne. Je viens aussi de recevoir à la fois deux lettres de toi auxquelles je n'ai rien répondu. Je tâcherai de vous envoyer quelques.. (?)et pour sûr de ..(?) pour la femme du cocher, si elle vient à la maison. A part cela, encore une fois mille bonnes chose pour vous tous.

XXXVI

Bucarest, samedi, le 8 janvier 1894.

Ma chère Sacha,

Je ne vous ai pas écrit hier, mais j'ai bien pensé à vous et j'espère que vous avez agréablement passé votre journée. De mon côté, j'ai attendu hier comme j'attends encore aujourd'hui, que la fameuse blanchisseuse vienne pour que nous lui remettions quelques commissions pour vous; elle n'a fait ici qu'une courte apparition avant hier, en emmenant Vasile et disant qu'elle serait très occupée, car elle a à enterrer une sienne fille qui est morte. Cela m'ennuierais qu'elle reparte pour *Argeș* sans que j'aie pu lui remettre quelques petits objets pour vous.

Ici nous nous apprétons à recommencer les cours et, à part quelques petites choses qui clochent encore, j'espère entamer dès lundi un bon trimestre d'études.

Lundi matin Aurélie Bragadiru viendra me lire la thèse qu'elle veut passer. J'ai vu son père ce matin et nous n'avons fait qu'effleurer la question *Florea* qu'il a bien acceuillie, mais il part demain pour la Moldavie d'où il ne reviendra que le 15 janvier. Nous en recauserons alors. Hier, pour la St.-Jean, Petrescu (qui est en ce moment en costume militaire) a régalé les jeunes gens à déjeuner; de mon côté, au nom de Madame Jeanne Damian, je leur ai fait servir le soir, comme dessert, des gâteaux, indianes, crêmes etc. et toute une bouteille de liqueur aux bannanes.

Vous voyez d'ici les rasades qui ont accompagné les toasts. Ils ne sont que 21 en tout, mais demain soir, tous les absents devront rentrer au bercail.

www.dacoromanica.ro

Je suis en train de préparer quelques propositions que, je remettrai à Maioresco pour le nouveau budget; j'espère qu'elles me seront accordées, au moins en partie, si non toutes, ce qui serait trop de chance.

Je ne veux pas être méchant, mais j'espère toutefois que malgré la *flecărie* de hier de sept culottes, [1]) les affaires iront moins mal dorénavant, car son acolyte, le patricien Arion, malade au plus haut degré, dit-on, part aujourd'hui pour un climat chaud d'où il ne doit pas revenir de tout l'hiver. Avec tout autre secrétaire général, cela ira moins mal qu'avec lui, j'espère. Le 7 [2]) ne sera de retour d'Angleterre que le 18, du reste vous devez l'avoir lu dans le journal.

Demain, on élit (?) à *Piteşti;* grand bien leur fasse! Me croirez vous, si je vous avoue, que, bien sincèrement j'éprouve une certaine satisfaction intérieure (en faisant abstraction de la gloriole superficielle dont souffre en somme tout homme) de ne pas avoir à subir à l'avenir le tracas (?) des séances du Sénat? Cela me donnera du temps pour m'occuper plus sérieusement de nos travaux didactiques. Je n'ai pas fait hier des visites de St.-Jean, J'avais cependant l'intention d'aller chez Kalendero. Mais un autre jour, je suis plus sûr de le trouver.

Maintenant, je finis en vous embrassant; la poste d'hier, ni celle d'aujourd'hui ne m'a pas apporté de lettre de toi.

Tout à toi,
Alex.

XXXVII

Bucarest, mardi matin, le 11 janvier 1894.

Ma chére Sacha,

La courte visite de nos enfants m'a fait bien plaisir et cependant j'éprouvais un sentiment de regret; d'abord parce que je te savais si seule là-bas, ce qui m'a encore plus attristé quand, par ta lettre

[1]) Tache Ionescu.
[2]) Tache Ionescu.

www.dacoromanica.ro

d'hier, nous avons appris combien tu avais été souffrante en leur absence. Ensuite, j'étais aussi bien ennuyé de me trouver si horriblement à sec d'argent que, au lieu de pouvoir leur procurer quelques plaisirs pendant leur court séjour ici, c'est moi au contraire qui a été forcé de les peler (?) un peu à leur départ. Tout cela fait que la joie de les voir a été accompagnée d'un sentiment de tristesse et de regrets. Ajoutons à cela que ce grand froid qui m'est toujours insupportable, m'inflige certaines gênes dans les reins et dans les jambes, qui provoquent des effets..... assez désagréables. J'en ai été incommodé beaucoup ces trois ou quatre derniers jours. Même au moment où je les reconduisais à la gare, j'en ai ressenti les effets, qui m'ont obligé de les quitter avant le départ du train. Je suis rentré bien vite et je me suis mis au lit dès 7 heures. J'ai fait presque le tour du cadran en dormant; aussi je suis un peu plus d'aplomb aujourd'hui, et depuis ce matin je m'occupe de mon école et de mes leçons qui recommencent demain.

Je fais la chasse à nos conférenciers pour les faire venir aux heures réglementaires, et ce n'est pas peu de chose que de recevoir à temps tout ce monde peu habitué à l'exactitude. J'attends dans la journée d'aujourd'hui de vos nouvelles télégraphiques, car cela a été convenu avec notre Jeanne. Ils ont dû faire un agréable voyage. Ce matin vers 6 heures, je suis sorti dans la cour et il faisait un si splendide clair de lune qu'il eut été fort agréable de voyager en traîneau par un si beau temps. En ont-ils du moins profité !? J'espère qu'ils n'ont pas oublié de se procurer à *Piteşti* de la morphine, car ici je n'ai pas pu en obtenir, parceque mon pharmacien n'était pas hier à la maison et les garçons du magasin n'ont pas osé m'en donner d'après l'ordonnance de Stoicesco.

Je vais faire rôtir le beau dindon que les enfants m'ont apporté vendredi matin quand j'aurais mes *cerşători*. Je suis curieux si d'ici là, Gion sera parvenu à obtenir une réponse de cette canaille de Rothschild. Notre pauvre chère fillette n'a pas pu s'amuser beaucoup ici; elle n'est pas sortie dimanche, et à peine elle a fait une course en ville hier matin; j'ai là certainement du regret de ne

www.dacoromanica.ro

pouvoir pas lui procurer des divertissements et cependant je dois avouer que je n'ai pas été mécontent de voir combien peu les amusements que l'on peut avoir en ville la préocupaient, ce qui prouve qu'elle est bien heureuse et contente de sa vie retirée auprès de son cher mari et de toi ma bonne et chère Sacha.

Je reçois ta lettre d'hier et j'y vois avec chagrin que ton mal s'est prolongé et répété. Maintenant du moins que tu as tes enfants à côté de toi et qu'ils te portent...? et morphine. J'espère que tu es complètement remise et que la joie de vous retrouver ensemble dans votre bon petit coin, vous rendra tous bien portants.

Je le souhaite de tout mon cœur et de tout mon cœur aussi je vous embrasse.

Tout à toi,
Alex.

XXXVIII

Bucarest, jeudi matin, le 13 janvier 1894.

Ma chère Sacha,

Hier, à propos de bottes, j'ai été pris vers midi d'une douleur à ma patte droite qui n'a fait que croître et...? de toute la journée. J'ai dû renoncer à ma leçon de l'Université et prévenir que je ne pouvais pas y aller. En effet, je me suis mis au lit, où ni les compresses, ni même les injections de morphine n'ont pas pu couper les douleurs qui n'étaient par très fortes, mais en revanche très persévérentes. Je me suis fait donner par le médecin, votre voisin, une nouvelle ordonnance de morphine (au fait, les enfants en ont-ils obtenu pour toi à Pitești? car ici j'ai eu de la malchance sous ce rapport. En même temps, je dois me déclarer coupable d'avoir oublié de leur donner de l'encre pour toi). La morphine m'a endormi lourdement et je ne me suis réveillé ce matin que vers les 7 heures, mais je n'ai pas eu et n'ai pas mal au cœur. Ma patte ne se ressent en ce moment que fort légèrement de ses douleurs d'hier et j'espère en être quitte; peut-être même pourrais-je faire ici ma leçon de 1½; ce soir nous avons la première conférence de

www.dacoromanica.ro

géographie du major Iannesco. Je suis très curieux de voir si enfin j'ai réussi à procurer à mon école un bon professeur de géographie. Aujourd'hui, aussi, j'espère que Sihleano (auquel j'ai écrit et qui m'a répondu très aimablement) continuera ses conférences de zoologie. Enfin, pour m'en tenir toujours dans les nouvelles de mon école, je vous dirai que j'ai décidé d'y élargir le cercle des études artistiques.

Avant-hier soir, j'ai entendu un petit concert où Litzica tenait le piano, tandis que Stelian Petresco et Ţiţeica jouaient du violon. Tout clochant (?) que c'était, cela m'a fait plaisir; ainsi, au déjeuner du lendemain, j'ai proposé aux élèves de leur procurer des professeurs pour d'autres instruments, afin de former des concerts de musique de chambre. À cet effet, je viens d'écrire à Wachman (?) pour lui demander de nous fournir un professeur de violoncelle et à un autre, de flûte. Tous ces braves gens viendront le dimanche matin, de façon, qu'alors dans chaque pièce il y aura des exercices d'un instrument différent. Mais quand on prend du ..... (?) on n'en saurait trop prendre: de la musique à la peinture, il n'y a que la distance de l'oreille à l'œil. Je viens aussi d'écrire à Mirea pour lui demander s'il veut me faire le plaisir de venir aussi chaque dimanche (à d'autres heures que les musiciens) donner des leçons de dessin et de peinture aux huit de mes normaliens qui se sont inscrit pour cette nouvelle étude. J'espère pouvoir mettre tout cela en train et le mener à bonne fin malgré les absences des professeurs. Sous le rapport des absences, moi qui hier matin encore étais si intraitable sous ce rapport, j'en ai beaucoup rabattu depuis que je me suis vu forcé hier de faire comme les autres à cause de mon mal survenu d'une façon si peu attendue. Demain matin après ma leçon à l'Université de 9½ à 10½ il est convenu que j'irai chez Maiorescu l'entretenir sur les changements que je voudrai obtenir dans le budget de mon école.

À part les améliorations sous le rapport des études, je voudrais mettre le gaz partout; j'ai fait dresser un devis pour cela; je l'attend aujourd'hui. Tu vois que mes petites indispositions ne me font pas languir dans mon travail. Il est vrai que si je pouvais

www.dacoromanica.ro

avoir tout l'argent qu'il me faut, tout irait encore mieux; mais tout en allant clopin-clopant, on ne peut pas dire que cela ne va pas. Il ne faut pas que notre chère Jeanne se mette en peine de ne m'avoir pas laissé davantage; de mon côté, il m'en a coûté de la dépouiller de la somme qu'elle m'a donnée, mais elle me sert encore et je lui en suis très obligé. Je t'ai écrit dans ma dernière lettre les infortunes (?) que j'ai ressenti de leur court séjour à Bucarest; tout en sentant un bien grand plaisir de nous voir, je suis heureux de les savoir à eux deux contents de vivre en dehors du vilain monde de Bucarest et j'ajoute que ton séjour auprès d'eux me semble aussi une bonne chance pour eux et pour toi. Moi je trouve dans les soins donnés à mon école une occupation agréable qui me laisse vivre tout en dehors du reste de la vie de Bucarest; mais eux, mais toi? qu'auriez-vous pu trouver ici, sinon l'ennui, les déboires (?) et le vide d'une existance innocupée au milieu d'une fourmilière d'intrigues et de propos malveillants? Oh! sainte et modeste *Curtea d'Argeș!* tu es un abri charmant pour la paix du coeur. Pensez-y et ne regrettez pas Bucarest.

J'ai déjà reçu l'avis du départ des bibetots de chez Lambert; quand ils arriveront, je verrai à les retirer sans frais de douane.

J'ai remis à Locusteano le petit....(?) de Lambert qui doit servir à l'achat...(?) de.....(?) *pol-imperial.* Mais depuis hier, à son retour de son gymnase, Locusteano, tout malade, a dû prendre le lit qu'il garde aujourd'hui. L'Influenza sévit très fort par tout le pays; de l'autre côté de l'Olt on a fermé les écoles et Dieu sait si on ne sera pas forcé de faire de même ici. Gardez-vous en bien. Demain pour les *cerșetori,* je ferai rôtir la dinde colossale. Demain aussi Steriadi, à qui j'ai écrit pour lui demander (sans indiquer pour qui, ni pour quoi) ce qu'il sait de la..... K...(?), m'apportera des... à ce sujet. Je te les communiquerai.

En attendant, je vous embrasse bien tendrement. Ne vous inquiétez pas au sujet de ma santé.

Tout à toi,
Alex.

www.dacoromanica.ro

C'est dommage que Novian ne m'ait envoyé tout une cargaison d'excellent *lapte bătut*, pour le lendemain du départ de Théodore. Ce bon lait eut fait ses délices; moi je ne puis en boire, parce que cela me produit des révolutions intestinales.

Maintenant, s'il y aura chez vous des chevreuils et des chamoix, ne vous gênez pas; j'en userai pour des cadeaux. Il ne faut pas non plus oublier la fourrure de Bragadir. Ce brave homme, vous a fait un cadeau bien précieux, n'est-ce pas? Il mérite que nous le chauffions par une belle fourrure naturelle. Jeanne a dû te dire l'impression que lui a produite la petite Bragadir. Mais cela m'a fait grand plaisir de les voir l'une auprès de l'autre. Certainement la petite Bragadir a des traits plus réguliers et la figure est très avenante, d'autant plus qu'elle est simple et pas manierée du tout, comme sont en général les riches parvenus. Elle est donc très gentille; mais notre Jeanne devant elle, tout en n'étant pas du tout prétentieuse (au contraire) avait un petit air de distinction, un petit air, grande dame, qui a séduit j'en suis persuadé, et la fille et le père. Jeanne a très gentiment embrassé et s'est faite embrasseé par la petite future licenciée, qui a dû partir enchantée de sa nouvelle connaissance.

Mais je bavarde trop en écriture et le coude sur lequel je repose pour écrire au lit se sent si fatigué que je finis ici en vous embrassant.

Tout à toi,
Alex.

XXXIX

Bucarest, samedi matin, le 15 janvier 1894.

Ma chère Sacha,

Hier je ne t'ai pas écrit, non pas parce que je n'avais rien à vous dire (tout le contraire), mais parce que, dès le matin et toute la journée j'ai été fort occupé. J'ai eu ma leçon à faire à l'Université à 9½; puis à 11 heures j'avais rendez-vous chez Maiorescu, pour parler du budget de mon école, dans lequel j'espère que...(?) réussir

www.dacoromanica.ro

à introduire quelques améliorations; je suis resté là jusqu'après midi. En causant de mille choses, il a aussi été question du mariage de notre Jeanne et je lui ai dit combien nous en étions heureux et contents. En rentrant chez moi, trois hôtes m'attendaient déjà. La lettre ci-jointe qui répond en même temps à la question de .....(?), t'expliquera qui était le troisième.

Le déjeuner était très bon; la grande dinde d'*Argeș* y figurait, mais j'y ai peu participé pour ma part, car j'ai été obligé à deux reprises de laisser mes trois hôtes seuls, ayant eu à introduire dans les classes un professeur suppléant qui remplace Francudi, d'après une entente que nous avons eue ensemble. C'est un certain Nicolae Barbu professeur de grec et de latin à Sf. Sava. Le pauvre vieux Francudi est trop malade pour que je puisse lui demander d'être exact. Plus tard, j'ai eu David Emanuel et, quand il est parti, c'était déjà trop tard pour que ma lettre puisse partir. Je vais donc vous communiquer aujourd'hui ce qui concerne même la journée d'avant-hier où j'ai eu...(?) beaucoup à faire, du satisfaisant et aussi du triste.

D'abord, j'ai eu la satisfaction de faire moi-même une bonne conférence à mes élèves d'ici; ensuite tous mes conférenciers de la journée sont venus, et c'était de ceux qui oridnairement sont inexacts, à savoir: Sihleano pour la zoologie et Coco Dumitresco pour la pédagogie. Enfin, le soir, le major Iannesco a commencé ses conférences de géographie. J'y ai assisté; ce n'est pas la perfection, mais c'était encore mieux que tout ce que pouvaient faire les professeurs de gèographie que j'ai essayés ici; en tout cas mille fois mieux que les trois leçons qu'Anghel a faites ici, il y a trois ans.

La soirée a fini par la musique...(?) de...(?). A propos de musique, je n'ai pas encore de réponse, ni de Wachman, ni de Mirea, en ce qui concerne les leçons de violoncle, flûte et fanfare, mais cela me viendra probablement aujourd'hui ou demain. Le joli morceau de musique que Litzica joue avec accompagnement de violon par Stelian Petrescu et Țițeica se nomme .....*gavotte* par Czibilko. Je vous l'enverrai pour piano seul.

www.dacoromanica.ro

Locusteano continue à cultiver au lit son influentza. On a cependant touché les 26 fr. 80 de Lambert, mais le *pol imperial* .....(?) étant trop vieux, je me réserve d'en trouver pour Jeanne un plus neuf et moins cassé. Rien encore au sujet de l'envoi de bibelots de Lambert qui m'a été annoncé par grande vitesse. Rien non plus de Rothschild à ce que m'a dit Gion; cependant il attendait une réponse de gracieux Catulesco qu'il a chargé par lettre d'aller voir le Juif. Gion m'a dit avoir su par Catulesco que le jeune prêtre Meletie (?) était allé faire des prières sur la tombe de notre mère et que, s'il ne me l'avait pas annoncé, c'est pour ne pas être soupçonné de demander pour cela un salaire. Puisque je viens de toucher à cette question de deuil, je viens te dire ici qu'avant-hier j'ai reçu dans l'après-midi une carte d'*Anicuța* dans laquelle elle me disait que la pauvre vieille *Baba Catinca* venait d'expirer à la suite d'une influenza, qu'elle avait traité avec imprudence. J'ai voulu vous téléphoner tout de suite cette triste nouvelle; mais je ne suis dit qu'une nouvelle triste n'arrivait jamais trop tard et je me suis réservé de vous dire la chose dans cette longue lettre. J'ai répondu tout de suite à *Anicuța*, en lui remerciant et ajoutant que je voulais prendre une part dans tout ce qui concerne ce denil de la dernière épave de notre maison paternelle.

Ce matin-même, par un télégrame, *Anicuța* m'annonce que l'enterrement avait lieu à 10 heures, au cimetière *Sf. Vineri*; j'irai, mais c'est encore la disette d'argent qui me met dans un certain embarras dans cette circonstance.

Pour le moment, je ne souffre plus ni du pied, ni des....; c'est déjà beauconp.

Prétendre que je me porte comme le pont neuf, ce serait trop demander. Aussi je crois que vous vous exagérez dans vos inquiétudes sur ma santé. Je me dis parfois, comme disait feu le *Duca Iorgu Ciocârlan: «Când am parale, eu vorbesc și englezește»*. (Il avait prévu ce brave Ciocârlan le règne *anglo-român* du *seven!* [1]).

[1]) Este aci încă una din nenumăratele săgeți împotriva lui *Tache Ionescu* (vezi notele anterioare). De data aceasta, porecla e în englezește *(seven)*.

www.dacoromanica.ro

Moi je dirai que « *dacă n'aș avea prea des supărări din lipsă de parale, aș avea foarte mult mai rar supărări de sănătate.* Les .....(?) moraux produisent le plus souvent des indispositions plus ou moins nerveuses dont je souffre parfois.

Jeanne, en partant, a oublié ici ton savon Santol, qui fait mes délices; je m'en sers en pensant avec beaucoup de tendresse à notre grande et bonne petite fille. J'adopte pour l'avenir ce savon. Mais en ce moment...

J'ai été hier soir à la recherche du Dr. Felix que j'ai trouvé chez lui; je lui ai remis le reste relatif à Stoienescu. Il m'a dit qu'il leur semble bien que le budjet d'*Argeș* est déjà arrêté et que probablement on aura déjà fait justice à Stoienesco. Dans tous les cas, il s'informera aujourd'hui et me communiquera aussitôt l'état dans lequel il trouve l'affaire; s'il y a encore possibilité de faire ce que je lui ai demandé, il le fera.

J'ai fort envie de faire mettre le gaz dans toute la grande bâtisse de l'école, car décidément les lampes à pétrole nous causent mille ennuis. C'est une affaire de quelques 1500 fr. Il est vrai que le budjet des cultes a augmenté de 4.000.000 à cause de la loi sur les prêtres, mais d'autre part le sieur, de sept culotes[1]) m'a retranché cette année les 8000 fr. du musée des plâtres; J'ai demandé à Maiorescu d'augmenter de 7800 fr. les frais de notre école et de me faire faire de...(?) 500 fr. par mois. Je crois que je puis me payer la dépense de l'installation du gaz.

Je vais être très occupé les quinze jours qui viennent, car à part mon école et mon cours, j'aurai à présider quatre examens de licence; ce sont les 4 suivants: M-elle Bragadir, M-me Floru, puis un certain Lupulescu (?) et un autre jeune homme, Tanoviciano. Ce n'est pas une autre espèce de travail que de perdre quatre ou cinq heures à rester sur place pendant que 7 professeurs à tour de rôle questionnent le patient. Que vous dirai-je encore? Il est vrai que cette lettre est bondée de nouvelles, bonnes et mauvaises,

[1]) Tache Ionescu.

www.dacoromanica.ro

ou du moins attristantes, mais, en somme, on se dit que la mort pour une pauvre vieille, vivant de la vie que menait cette brave *Baba Catinca*, par exemple, pauvre et isolée, c'est un grand, un immence, un éternel soulagement. Je viens de dire à *Maritza* de m'avoir une petite couronne pour la tombe.

Je finis, car il me semble que j'ai épuisé tout mon sac. J'ai laissé pour la fin les bons souhaits que je fais à tout instant pour votre santé, votre tranquillité et votre contentement d'esprit et de cœur à tous les trois. Je vous embrasse de tout cœur.

Tout à toi,
Alex.

XL

Bucarest, mardi, le 18 janvier 1894.

Ma chère Sacha,

Je viens de recevoir la longue lettre où tu me racontes les fâcheuses péripéties et les tribulations de notre gendre à cause de ses affaires souspréfecturales. Si je voyais pour lui la possibilité d'être occupé d'une autre façon, je serais le premier à lui conseiller de flanquer en l'air cette situation qui l'expose à recevoir les coups de boutoir d'un butor comme le ballon captif, et d'une canaille comme ce Dobresco que l'affaire de tes quittances n'a pas fait exclure de la représentation nationale. Mais que ferait-il, notre Théodore, s'il n'avait pas son temps occupé par les affaires de la sous-préfecture?

C'est à réfléchir. Si les moyens le leur permettent, je conseillerais un voyage et un séjour prolongé à l'étranger. *Dar nu se poate.* Donc il faut se résigner. Je tâcherai de savoir ce qui sera dit à la chambre à propos de l'interpellation, quoique tu saches que je n'ai aucun rapport avec des corps représentatifs. C'est à Steriadi que je m'adresserai pour le prier de recommander au reporter de «l'Indépendance» de faire attention et de me communiquer ce qui sera dit et fait à ce sujet. Espérons que tout cela tombera à l'eau. Je ne

www.dacoromanica.ro

veux pas avoir l'air de courrir après ce chenapan de Dobresco (cela lui donnerait de l'importance), mais je tâcherai de le voir et de lui demander compte de cette guerre contre notre gendre. Probablement celui-ci contrecarrera ses coquineries locales. Que le diable emporte tous ces misérables !

Ce matin, Fundesco m'a envoyé dire qu'il avait de bonnes huîtres fraîches. Que n'ai-je le moyen d'en faire parvenir vite à notre chère fillette !

Hier Socec a dû expédier directement les objets contenus dans la liste que tu m'as envoyée. En fait de carton, j'ai dit qu'il mette dans le paquet 12 feuilles de qualité moyenne, c'est-à-dire ni 10 centimes, ni 1 fr. la feuille. Vous me direz si ce qu'il a mis est suffisant et si les autres objets sont ce que vous vouliez.

Je ferme ce papier en vous embrassant. Ta lettre de tantôt m'a expliqué ce qui ne m'était pas bien clair dans votre téléphone d'hier. Un tendre baiser pour vous tous,

Alex.

XLI

Bucarest, samedi le 22 janvier 1894.

Ma chère Sacha,

Voici déjà quelques jours que je ne vous ai écrit ; cela me pèse sur la conscience et pour allèger quelque peu ce poids, en même temps que ces lignes, je vous envoie une dêpèche qui vous dira que ce n'est pàs par cause de santé que vous êtes restés sans lettre de ma part ; mais tous ces jours, j'ai été pris dès l'aube par les affaires de mon école, et les journées se sont passées sans que j'aie un bon petit moment libre pour vous écrire en repos. N'oubliez pas non plus que j'ai eu jusqu'à hier mes trois journées de leçons consécutives ! Mercredi, jeudi et vendredi. De plus j'ai dû dresser toutes sortes de tableaux et de rapports pour persuader au sieur de Sept Culottes [1]) que les réformes que je demande pour mon école

[1]) Tache Ionescu.

www.dacoromanica.ro

dans le budjet prochain sont indispensables. J'ai dû faire copier tout cela par différents étudiants de chez moi, ce pauvre Petrescu ayant été pris tous ces jours à la caserne et de plus étant malade. À peine depuis hier, il a échappé à toutes ces corvées. Hier aussi, après ma leçon du matin, j'ai eu audience chez le *seven;* j'ai taché de le persuader, après avoir eu entente avec Maioresco. Reste à savoir maintenant ce qui en adviendra ; mais je serais bien ennuyé si les choses ne se faisaient pas conmme je le désire. Dans le courant de la semaine, j'ai eu aussi à installer ici chez moi des nouveaux conférenciers, entre autres Bogdan (pas celui de mon frère) (?) qui a fait hier, entre 4 et 5 sa première conférence de langue slavonne. Demain, Mirea commence ses leçons de dessin, et comme cela nous serons au grand complet. Ce qui est cependant vexant ce sont les absences des professeurs qui, hélas ! sont trop frequentes.

Peut-être diminueront-elles, si l'on adopte mon système de payer *tout le monde* au cachet. Pas de leçon, pas de payé ! Hier Istrati (l'Inspecteur général des études) a enterré un gentil petit garçon ! de 8 ans, mort de la méningite, au grandissime désespoir de ses parents qui n'avaient que ce garçon-là. Eh bien, cette cérémonie a fait absenter quelques-uns de nos conférenciers. Toute raison est bonne ici pour les absences de l'école. Mais en voilà assez sur ma marotte scolaire. Hier j'ai reçu avis d'un commissionaire d'ici que l'envoi de Lambert pour la maison Buzeiano est déjà à la douane ; pour le dégager il faut cependant payer 165 fr. 95 cent. Eh, sabre de bois ! je suis loin d'en pouvoir disposer de cette somme. Fichu embarras ! J'ai rencontré avant-hier, dans la rue, Felix qui m'a arrêté pour me dire que le budjet d'Argeş, n'était pas encore arrêté et qu'il ferait son possible pour satisfaire Stoienesco, si *les fonds le permettent.* J'ai réitéré mon insistence.

Je t'ai dit que Cornesco était venu la semaine dernière déjeuner le vendredi avec nous ; il a mangé une salade de harengs aux pommes qui a fait ses délices. Avant-hier, il m'a écrit pour me demander de lui en envoyer un bon plat pour le faire goûter aux siens ; ce

www.dacoromanica.ro

que j'ai fait hier matin, et je parie que toute la famille doit s'être regalé de cet immence saladier aux harengs aux pommes.

Gion m'a dit hier qu'il avait reçu la réponse de Catulesco. Celui-ci a été chez le sale Juif [1]) qui a soutenu avec son toupet de Judas, qu'il n'avait jamais laissé une lettre de Gion sans réponse et qu'il lui avait envoyé la veille même des épreuves. Il y a huit jours depuis lors et les épreuves ne se sont pas faites voir. Nous avons la chance d'attendre encore longtemps. Quelle vile canaïlle! Que vous dirai-je encore? Au fait, je te prie de me rappeler dans tes lettres toutes les choses dont vous avez besoin ou que vous attendez de moi, car occupé comme je le suis et quoique très, très, très souvent je pense avec tendresse à nos Argésiens chéris, j'oublie ce que je dois vous envoyer. C'est surtout quand *Florea* viendra ici, s'il vient, que j'aurais besoin d'avoir une liste .....(?) de tout cela; mais souvent même je pourrais faire de approvisionnements avant l'expédition des objets.

Donc, rappellez-moi. J'espère que vous avez reçu le paquet de chez Socec. A-t-il contenté notre chère Jeanne? Je l'embrasse tendrement et son mari aussi. Et puis toi aussi, ma chère Sacha.

F.... (?) de la Comédie Française est ici et il joue au théâtre Lyrique (Maïcan); il a joué *L'Ami Fritz* [1]), mais je n'y ai pas été, pas plus qu'à ses autres représentations, quoiqu'il m'eût fait offrir par... et Steriadi une loge comme au traducteur de la pièce.

À ce propos, je crois que nous allons nous occuper avec Gion de publier notre localisation du «*Nea Frățilă*» [2]), car je viens de la relire et décidément elle me parait réussie, comme couleur locale, et comme langue roumaine. Je projette de réunir un soir toute mon école dans notre salon et de faire la lecture (pas moi, mais eux liront) de la pièce, en l'arrosant d'une tasse de thé. Je sais, on est

[1]) Editorul Rothchild dela Paris al Operei «*Le trésor de Petrossa*» a lui A. O.

[2]) «*L'Ami Fritz*», comedie în trei acte de Erckmann, și Chatrian (1876). Această piesă de teatru e o dramatizare a romanului lor apărut la 1864. Localizarea Comediei sub titlul de «*Nea Frățilă*» în românește a lui *A. O.* nu o cunoaștem.

www.dacoromanica.ro

trop...(?) pour demander à ce que l'on remette la pièce sur la scène; mais ce sera pour l'an prochain, si Dieu nous prête vie.

Je bavarde beaucoup cette fois, mais aujourd'hui je n'ai pas de leçons et il est fort matin.

J'espère que le courrier m'apportera de vos nouvelles à huit heures.

Encore une fois, mille tendresses pour vous tous.

Tout à toi,
Alex.

XLII

Bucarest, lundi matin, le 24 janvier 1894.

Ma chère Sacha,

Je commence une nouvelle semaine en t'écrivant ces lignes. Hier dimanche j'ai eu le matin la visite prolongée du Buzoiano avec lequel nous avons réglé en partie le contenu de notre livre pour la seconde classe primaire; il a déjeuné avec moi. Puis à 1 heure j'ai arrangé la première leçon de dessin donnée chez moi par Mirea: et puis dans la journée, je me suis endormi sur le sopha de mon cabinet et j'ai dormi très lourdement avec des cauchemars, mais aujourd'hui je ne m'en ressent plus. J'ai pris l'excellente habitude de ne faire qu'un repas solide par jour; je prend à 6 heures du matin, une tasse de thé; à midi et demi je déjeune ....(?) avec une soupe 1 plat e du rôti (2 plats et un dessert), et le soir entre 7 et 8 je reprends du thé ! C'est juste ce qu'il faut. J'ai décidé de faire participer à mon déjeuner chaque fois un autre des élèves pour leur apprendre le savoir vivre. Il est probable qu'après demain soir, mercredi, je les réunirai tous dans notre appartement pour faire la lecture de « *Nea Frațilă* » accompagnée de thé (lard, rhum, citron et Alberts) et de confitures (il y a des vieux restes qui ont besoin d'être consommés). Je vous réserve toujours pour le premier courrier, les confitures de cédrat qui vous conviendront. Si

www.dacoromanica.ro

Florea ne vient pas, je vous verai tout de même en février, puisque tu m'as annoncé une visite. Vous serez les bien venus.

Le temps est très doux en ce moment; mais un peu humide. Pourrez-vous me renseigner un peu sur le sort des caisses à eau. Je crois que grâce à ce radoucissement du temps les transports d'eaux minérales peuvent recommencer. À la gare on n'a pu donner à George aucun renseignement à leur sujet.

Aujourd'hui je vous ai expédié deux boîtes de pâtisseries (cataïfs et baclavas), j'espère qu'elles arriveront à temps pour le 26. Il résulte que notre Jeanne .... (?) son mari. Puissent-ils tous les deux répéter 9 fois la célébration de leurs anniversaires. Je les embrasse tendrement, et toi aussi, ma chère amie.

Tout à toi,
Alex.

XLIII

Bucarest, mardi matin, 25 janvier 1894.

Ma chère Sacha,

Je t'écris ce matin, car je crains d'être forcé de rester quelques jours sans t'écrire; en effet, je vais être tellement occupé de tout le reste de la semaine que je crains de ne plus avoir un moment à moi à partir de demain matin, et voici pourquoi. Demain, mercredi, à partir de 9 heures jusqu'à midi il est décidé que j'irai avec toute la division littéraire de mon école, assister à 3 leçons d'histoire qui seront faites aux 3 classes primaires de l'école de Borgovan. C'est pour que mes jeunes professeurs (à venir) de collège voient comment on fait l'histoire dans les écoles primaires et que, à leur tour, dans notre école, ils fassent sur les mêmes sujets des leçons de gymnase.

Aussitôt après le déjeuner, je dois aller à l'Université présider les examens de licence d'un brave, dit Lupulescu, qui a fait chez moi une thèse de licence. J'interrromperai ma présidence de 4 à 5 pour faire ma leçon à la faculté; puis de 5 à 6½ je reprendrai

www.dacoromanica.ro

ma présidence. Pour jeudi, j'ai ma conférence à l'école, de 1½ à 2½. Je consacrerai le matin à la préparer; mais après la conférence, il faudra de nouveau me rendre à l'Université pour présider une autre thèse, faite aussi chez moi par un Craiovain, Tanoviceano. Et cela durera probablement aussi jusqu'après 6 heures. Vendredi j'ai ma leçon à la faculté de 9½ à 10½ et mon déjeuner habituel du vendredi; après cela, pour l'après midi, la thèse de M-elle Bragadir, à moins que celle-ci ne soit remise au lendemain, samedi.

Mais à part toutes les occupations, je dois ajouter deux détails, à savoir: 1) Mercredi soir je réunis tous mes jeunes gens dans notre appartement où un acteur, (je ne sais pas encore lequel, car c'est demain que Velesco, le professeur de déclamation du conservatoire doit me l'envoyer; Velesco ne peut pas venir lui-même car il est en train de marier sa fille), un acteur dis-je, nous fera la lecture de notre «*Nea Frăţilă*», accompagné de thé et de confitures.

C'est la 1-ère soirée que je donne à nos élèves. Plus tard, il y en aura une seconde où l'on jouera de la musique instrumentale.

Ce sont les élèves, mais surtout les professeurs qui concerteront ce soir-là. Cette petite fête aura lieu dans quinze ou vingt jours, c'est-à-dire alors que nous aurons partout le gaz aériforme. À propos de cela, aujourd'hui on a commencé les travaux de l'installation et c'est une vraie désolation. Partout on a percé des trous dans les murs et avec cela on fait une poussière de briques et de mortier qui a sali la maison de fond en comble, et qui a tout rempli d'une vilaine poussière suffocante. C'est désésperant; aussi dès que l'installation sera terminée, ou va faire chez nous un nettoyage et un lavage à fond qui débarassera — non sans peine sans doute — portes, fenêtres, parquets, tapis, rideaux et meubles, non seulement de cette poussière faite par les gaziers, mais aussi de tout le noir qu'ont déposé partout nos affreuses lampes au pétrole qui ont si souvent fumé. Tout cela va être un travail colossal ou *Maritza* dévelopera toute son activité! Je voudrais vour recevoir dans notre maison bien proprifiée joliment et proprement éclairée. Il est vrai

www.dacoromanica.ro

que vous devez pour cela retarder un peu votre visite à Bucarest; maintenant vous tomberiez dans une taupinière poudreuse et insupportable. En écrivant je suis suffoqué.

La seconde disposition dont je voulais te faire part c'est que j'ai décidé de faire déjeuner avec moi chaque jour, deux ou trois de nos jeunes gens à tour de rôle. J'ai déjà commencé ce matin. Mes premiers invités ont été Bărbulesco (3-me année des lettres) et un petit moldave Bogdan Ionesco (1-ère année des sciences). Demain j'aurai un 3-me année des science, Stelian Petresco, un Macédonien Papahagi et un 1-re année des sciences, Alessiano, le neveu de Gion, et ainsi de suite, jusqu'au 30, sauf à recommencer la liste; cela les fera déjeuner chacun au moins une fois par mois avec leur directeur qui leur apprendra à vivre comme des gens plus ou moins bien appris. Cela les fera aussi avoir plus de savoir — vivre que la presque totalité de nos professeurs actuels.

Après tous ces détails qui peut-être ne vous intéressent que tout juste, je vous parlerai aussi un peu de vous, en m'associant par la pensée et le cœur à notre fête de famille de demain le 26. Avez-vous déjà les patisseries? En tout cas si vous comptez pour des douceurs, les bonnes pensées que de loin j'ai pour vous trois, mes chers provinciaux, que j'aime, vous ne manquerez pas de sucreries morales. Encore une fois, je vous embrasse de tout cœur. Je n'ai toujours pas eu la somme nécessaire pour envoyer chercher la caisse venue de Paris. Cela m'emunie, mais que faire?

Tout à toi,
Alex.

J'allais expédier les pages précédantes quand j'ai reçu ta lettre d'hier qui m'a beaucoup, beaucoup chagriné, en apprenant combien tu as été de nouveau souffrante. Quand donc ces tortures vont-elles finir? Voici presque trois ou quatre ans qu'elles durent. A part cette fâcheuse nouvelle de tes souffrances, je trouve dans ta lettre quelques regrets au sujet de la représentation de « *l'Ami Fritz* »; moi je n'y ai pas assisté, car je n'ai pas été du tout au théâtre

www.dacoromanica.ro

depuis très longtemps; mais Costică Caracaş n'a manqué aucune des représentations de F...(?) et il m'a dit que celle de « *l'ami Fritz* » n'a pas été des bonnes, car il a été mal secondé par ses acolytes et surtout par celui qui faisait le rabi.

Encore une fois, je vous souhaite bonne fête pour vous tous et je vous embrasse de tout cœur.

Alex.

XLIV

Bucarest, jeudi, le 27 janvier 1894.

Ma chère Sacha,

Au milieu de mes occupations assez fatigantes pour le moment, je puise avec plaisir une heure matinale pour t'écrire quelques lignes. J'ai reçu ce matin seulement ta lettre d'avant-hier et j'y ai vu avec chagrin que tu as été consécutivement très fort malade; je savais déjà par ta dernière lettre que tu avais beaucoup souffert, mais, à ce qu'il parait, cela s'est prolongé encore plus que d'habitude. Cela me fait beaucoup de peine.

D'après ta lettre, je vois aussi que vous n'aviez encore reçu ni les gâteaux, ni une dernière lettre. J'espère toutefois que vous avez eu l'une et les autres à temps pour le jour anniversaire de notre fils auquel je continue à souhaiter de la santé, du bonheur et l'absence de tout souci de toute contrariété. Pour mon compte, comme je te le disais au commencement, et comme du reste je te l'ai annoncé par mes lettres précédentes, je me trouve très occupé, je voudrais avoir autant d'argent que j'ai d'occupations et ce serait très agréable, car, quand on a à faire, il est très utile de n'être pas embarassé par la gêne pécuniaire.

Hier j'ai eu une journée bien occupée, mais pas désagréablement. Le matin, de 9 à 12, nous avons écouté à l'école primaire de Borgovanu 3 leçons d'histoire faites aux enfants. En disant *nous*, je veux entendre moi et 17 de nos jeunes gens, tous ceux des lettres. Cela les a beaucoup intéressé. Rentré a domicile, j'ai eu à déjeuner avec moi: Litzika, Dănesco et le nouveau, Octavian Popp.

www.dacoromanica.ro

Dans la journée, entre 3 et 6½, j'ai présidé la thèse d'un ancien normalien qui a fort bien passé cet examen et j'ai aussi fait ma leçon à l'Université entre 4 et 5 heures. Ma fidèle auditrice Zoe Linche n'a pas manqué. Le soir, grand festival à domicile. *Maritza* en mon absence avait arrangé convenablement le tout, quoique dans toute la maison il y a un chaos de plâtres, d'échelles et de dérangement provenant de la pose du gaz, qui va piano-piano; on avait disposé une espèce de petite chaire dans l'embrasure de la fenêtre du milieu au salon. On y avait réuni le nombre nécessaire de 34 sièges, les 3 lampes étaient allumées; de plus, il y avait 6 bougies brûlantes dans le petit lustre du centre, lequel sera binetôt remplacé par un lustre au gaz; il y avait aussi des bougies dans les appliques d'entre les fenêtres. Le buffet (confitures et thé) était dressé sur la grande table du centre de l'entrée, dont les portes du col du salon étaient ouvertes à deux battants. Cela avait un air tout à fait high-life.

À 8 heures, le petit bonhomme que Velescu m'avait envoyé du conservatoire pour faire la lecture, est arrivé. Les invités, c'est-à-dire les 30 normaliens «*în păr*», plus Locosteanu, Petrescu et Valaori, ont rempli le salon et ont pris place diversement répandus dans le salon et le bonhomme a lu le 1-er acte de notre «*Nea Frații*». Il a horriblement massacré cette lecture et j'ai eu bien peur que l'ennui n'exaspère tout cet auditoire qui se...(?) de plus en plus à cette lecture aux intonations toujours fausses et inintelligentes. L'acte fini, j'ai poussé tout mon jeune monde vers le buffet où l'on a vidé les 2 *kisele de dulceață de prune*. Mais, quand il s'est agi de passer au 2-me acte, j'ai demandé à ce pauvre petit bonhomme du conservatoire de le relayer dans la lecture et, sans monter à la belle tribune improvisée, moi, assis près de ton bureau, les lunettes sur le nez et une bougie à la main pour mieux voir, j'ai lu le second acte; sans me flatter j'ai vu que l'auditoire y avait pris grand plaisir. Cela leur semblait déjà tout autre, quoique tu sais que je ne suis pas un bon lecteur; mais, en tout cas, je lis avec intelligence, ce que ne faisait pas l'autre.

www.dacoromanica.ro

Il était même très content que je l'aie déchargé de cette corvée. L'acte fini, on a passé prendre le thé et cela s'est passé très gaiment. Seulement *Gheorghe* avait acheté trop peu de biscuits mêlés, de façon qu'on se les disputait en riant. Il était déjà 11 heures, l'heure du coucher; j'ai déclaré que je n'entendais pas qu'à cause de la veillée prolongée par la lecture, on fasse demain une grasse matinée antiréglementaire. Mais les jeunes gens ont insistés pour que la lecture soit terminée le jour même et ont promis de ne pas faire les paresseux le matin.

Aussi ai-je repris ma lecture; le 3-me acte a eu plein succès. Tous en étaient très contents.

Cela a fini a 11 heures trois quarts et alors je les ai congédié en leur disant: « *După actul întâiu v'am dat dulceață, după al II-lea v'am dat ceaiu, acum după actul al III-lea vă dau afară!* ». Et tout cela s'est passé le mieux possible.

Ce matin, je dois prendre part à une autre thèse passée par Tocilesco, et, après mon déjeuner (où je réunis aujourd'hui 3 élèves des sciences, quoique les 3 d'hier étaient des lettres), après ma conférence d'ici, j'ai de nouveau, de 3 à 6½, à présider une thèse. Celle d'Aurelie Bragadir est pour samedi. Mais j'ai beaucoup bavardé en te fatigant les yeux, avec mes ignobles hieroglyphes. Je t'en demande pardon et je finis en t'embrassant affectueusement par la pensée ainsi que nos chers enfants.

Tout à toi,
Alex.

XLV

Bucarest, samedi matin, le 29 janvier 1894.

Ma chère Sacha,

Je viens de recevoir tout à l'heure, en même temps, la visite de Costescu qui avait déjà dévoré hier soir le pot de confitures, auxquelles je n'ai pas encore goûté, et ta lettre d'avant-hier. Ce

www.dacoromanica.ro

soir, Costescu doit revenir pour emporter quelques petites provisions que *Maritza* est en train de préparer; à savoir: « Du *şerbet*, de cédrat, des... cuites et quelques *murături*. Ce sont les choses auxquelles nous avons pensé; si tu avais voulu m'écouter et m'envoyer la liste de vos commissions, il est possible que nos envois fussent plus abondants, quoique nos finances soient très médiocres. Aujourd'hui, il se trouve que je suis beaucoup moins occupé que les jours précédents, où, à part les affaires de mon école et mes leçons, j'ai eu presque toute la semaine deux licences par jour. Les deux candidats qui étaient fixés pour aujourd'hui ont fait relâche, parce que l'un n'avait pas encore sa thèse examinée par les professeurs, et le second qui n'était autre que la petite Bragadir est tombée malade et sa licence est donc remise à la session prochaine, en juin. Chez nous on travaille activement à la pose du gaz; d'après ce que je prévois, le tout sera probablement terminé d'aujourd'hui, en huit. Aussi, en attendant, on prèpare le nettoyage. Dès aujourd'hui, on va enlever tous les rideaux pour les donner chez Falk; dès lundi matin et, en attendant aussitôt que les tuyaux du gaz soent peints et les appareils d'éclairage placés, on fera successivement le grand nettoyage de toutes nos pièces et aussi de celles de l'étage supérieur. Cela fait que, pour trouver toute la maison remise au complet état de propreté, il se passera bien encore 10 ou 12 jours. Si toutefois, tu sens que le besoin de consulter Cantacuzino soit plus pressant que cela, avertis-moi, et il y aura bien moyen encore de te caser dans notre logis non encore proprifié. Ainsi, réponds-moi si tu es décidée à attendre après la noce de Costescu pour venir (il m'a dit que c'était pour demain, en huit), ou bien, si tu préférais venir ici vers le 8 ou 10 février. Cela dépend nécessairement de l'état de santé où tu te sens. Je pense que vous recevez toujours «l'Indépendance» qui vous tient au courant des terribles bavardages et des bals-noces à la cour, dont notre public s'occupe en ce moment.

Hier, je n'ai eu à déjeuner que Gion, parce que Steriadi a un abcès à l'œil qui l'empêche de sortir. Aujourd'hui, je reprends mon déjeuner avec 3 élèves, parce que je me suis fâché très fort hier soir contre

www.dacoromanica.ro

beaucoup d'entre eux qui négligent les leçons d'escrime et de musique chorale et profitent de leur sortie à l'Université pour vagabonder très longtemps hors de la maison. J'ai décidé de leur faire porter rigoureusement la petite cocarde verte de l'école, afin de leur rendre gênant le...(?) de circulation dans les rues.

Enfin, en toute chose, il y a du bon et du mauvais. J'espère que le bon dominera en ce qui concerne mon école.

Ici, nous avons un air et un soleil de printemps. Les belles journées qui enfin nous reviennent en février, ont devancé de peu cette année-ci leur apparition. Mais il y a encore les giboulées de Mars à attendre.

Je vous embrasse de tout cœur tous les trois.

Tout à toi,
Alex.

J'attends que les journaux nous disent qui a eu le succès aux élections du maire. Corbeanu disait que ce serait tout de même N....(?)

XLVI

Bucarest, lundi matin, le 31 janvier 1894.

Ma chère Sacha,

Hier, j'ai reçu deux de tes lettres, mais je n'en ai pas eue aujourd'hui. Je pense que les 3 pots que nous vous avons expédiés par Corbeanu vous sont arrivés; mais s'il y a eu retard, les écrevisses peuvent en avoir souffert. Le temps s'est tellement radouci qu'on ne peut plus compter sur les mollusques; hier on m'a apporté de chez Fundesco des huîtres; il y en avait déjà des compromises de façon que je ne regrette plus qu'elles me soient arrivées quelques heures trop tard pour que je ne puisse en envoyer à Jeanne par Corbeanu.

Tout à l'heure, les ouvriers gaziers sont revenus pour achever leur travail; j'espère qu'à la fin de la semaine nous aurons déjà

www.dacoromanica.ro

tous nos appareils en règle et que nous pourons allumer. En attendant je pense qu'on pourra nettoyer quelques pièces de façon qu'avant la fin de la semaine prochaine, toute la maison sera en règle et proprifiée, prête à vous recevoir convenablement.

Quand à moi personnellement, je dois assister aujourd'hui aux deux dernières licences de la session; pour mercredi commence ma série de trois leçons concécutives. En attendant, je continue mes déjeuners avec mes 3 invités par jour. J'en ai encore pour 4 jours et tous y auront passé dans une première tournée; reste à savoir si je commencerai de suite la seconde tournée, car, quoiqu'on fasse, cela fait plus de dépense que si j'étais seul; il est vrai que c'est le seul repas de la journée, mais tout de même, on y va toujours de 12 à 15 francs par jour. Mais cela me fait mieux connaître mon petit monde et peut-être aussi cela lui apprend à vivre. En général, je remarque que, plus l'élève est avancé dans son séjour à l'école, plus il a de meilleures manières; les jeunes sont évidement très respectueux, mais ils ne savent pas encore que l'on n'a pas précisément besoin de mettre les coudes sur la table pour manger. Hier, cela m'a beaucoup amusé de voir l'embarras de mes invités, quand on a servi les huîtres; il tâchent d'utiliser couteaux et fourchettes; il a fallu que je leur montre la façon de se servir et d'avaler les huîtres qu'il n'avaient jamais goûtées.

De plus, les leçons de musique vont leur train; il y a déjà des progrès chez un flûtiste et un violoncelliste; je ne parle plus des pianistes et des violonistes qui sont déjà nombreux; mais je suis obligé de réprimer un peu le zèle pour la musique qui prend trop de temp aux cours. Mirea a aussi donné hier sa deuxième leçon de dessin, en divisant sa chaire en deux catégories: d'un côté, les dessinateurs d'académie pour lesquels j'ai fait l'acquisition de beaux bustes en plâtre: la Venus de Milo, l'Apollon du Belvedère, le Mercure de Praxitèle, l'Ariadne etc., etc., et d'autre part, les naturalistes qui exposent un crâne humain et pour lesquels j'aurai des squelettes d'hommes et d'animaux. J'ai quelque expoir, d'après ce que m'a fait dire Maioresco, que j'aurais, si non toutes mes

www.dacoromanica.ro

propositions, du moins une partie des modifications que j'ai demandées à mon budjet. Ce que je ne puis pas trop espérer c'est d'avoir pour moi une solide augmentation, et j'en aurais grand besoin. Le commissionaire qui a reçu la carte de chez Buzeiano m'a de nouveau écrit pour me demander de lever la caisse contre 165 fr. 45 cent. de port.

Où diable trouver un pareil trésor, quand l'école elle-même se trouve à la fin de l'année budgetaire? C'est très chiffonant.

Vous avez dû voir par les journaux tous les vols, brigandages et assassinats qui se font à Bucarest et un peu par tout le pays, grâce à l'évasion des forcats d'Ocna (il y a 2 ou 3 évasions (?) et de Vacareşti il y a quelques.....(?) Cela devient très inquiétant et je pense souvent à vous à ce propos..... Il y a précisément dans la bande des brigands un *Mărunţelu* qui n'est, certes, ni celui d'Argeş ni un parent à lui. Mais tout de même. La criminalité est contagieuse et l'exemple enhardit les méchants.

Il se peut même que les passions politiques s'en mêlent. Tout est bon aux gens politiques pour culbuter leurs antagonistes. Et puis... (?), c'est de la canaille !.....

En attendant je vous embrasse affectueusement tous les trois.

Alex.

Notre V...(?) ayant fait aujourd'hui *Blau Montag*, (on lui a payé hier soir ses appointements, ce qu'on a tord de faire). C'est *Maritza* qui a été obligée de picotter pour l'école et pour moi. Cela lui a fait oublier de mettre jusqu'à midi cette lettre à la poste. Dans l'intervalle, j'ai reçu ta lettre d'hier. J'y ai vu avec regret que ton malaise persévère. Voudrais-tu alors venir à Bucarest avant la venue de dimanche prochain?

Avertis-moi par dépêche de tes intentions, et nous ferons de notre mieux pour que tu ne sois pas trop génée ici par les travaux et les nettoyages.

Encore mille tendresses,

Alex.

www.dacoromanica.ro

XLVII

Bucarest le 2 février, 1894.

Ma chère Sacha,

Je recois à l'instant deux lettres de toi, plus la carte des financailles du futur couple Corbeano. Tu me parles du beau temps qu'il fait. Ici il a déjà changé; il neige en ce moment à très gros flocons.

Aujourd'hui c'est fête; Cela m'emmie, parce que l'on ne travaille pas à la pose du gaz ce qui fait trop tarder cette installation.

J'espérais que ce serait fini cette semaine et que nous serions débarassés des ouvriers jusqu'à samedi. Mais, c'est douteux, de façon que le nettoyage n'est pas du tout commencé; il faudra donc y renoncer avant votre arrivée ici et à ce propos, du reste, je t'écrirai et télégraphierai à temps. C'est très contrariant que toutes ces complications sont survenues juste au moment où tu as besoin de venir en ville. Je suis désolé d'apprendre la contrariété qu'a causé à Jeanne les...(?) d'écrevisses qui n'ont pas du resister à la chaleur du vagon, probablement. J'avais bien dit à *Maritza* qu'il valait mieux les mariner; mais elle a prétendu que Jeanne les aimait mieux simplement cuites. À la prochaine occasion, des fraiches! Je viens de prendre un bon bain ce qui me manquait depuis longtemps; à cet effet, j'ai interrompu aujourd'hui mes déjeuners avec mes jeunes gens qui, du reste, sont aujourd'hui en vacance. Demain je reprends le cours de mes invitations. Il n'y en a plus que 7 qui n'aient pas participer à cet honneur.

Probablement que Locusteanu s'occupera de la question financière dont tu me dis un mot. Je sais qu'il est en train de payer les maîtres de conférences, quant à moi, malgré le vide pénible qui serre mes poches, je ne veux pas lui demander de l'argent, car je lui ai défendu de m'en donner avant que je ne sois liquidé avec sa caisse.

Je vous embrasse tendrement,

tous les trois,

Alex.

www.dacoromanica.ro

XLVIII

Bucarest, vendredi, le 4/16 février 1894.

Ma chère Sacha,

Après votre court vol d'hirondelles à Bucarest, rentré chez moi, je me suis proprifié et j'ai été faire ma leçon à l'Université; j'en reviens pour déjeuner, mais avant cela j'ai écrit au père *Timuș* pour lui dire que ma fille et son mari m'avaient chargé de lui remettre toute leur reconnaissance pour l'honneur qu'ils leur faisaient d'accepter à venir officier à Argeș dimanche (prix net 4 ou 5 louis d'or) et que, de plus, ils retarderont la cérémonie jusqu'à 4 heures (les invitations portant 2 h., je viens de recevoir), pour lui donner le temps d'arriver. — *Să nu mă daţi de minciună că vă fac praf!* — J'ai télégrafié à Thèodore, avant d'aller à l'Université. Du reste, je me conduis, en vous le disant, comme M-me de la Palisse, puisque vous êtes déjà là et que vous le savez.

Je vais m'occuper à vous envoyer un livre français pour la petite, et puis, je ne sais plus encore, ce que vous m'avez demandé. Rappellez-le moi. Gion vient de m'écrire qu'il est malade et qu'il ne viendra pas déjeuner. Si, d'autre part, Steriadi en fait autant, dans le cas où son œil n'est pas guéri, alors je reprends dès aujourd'hui mes déjeuners scolaires.

Tu a dû retrouver à *Argeș* ma lettre d'avant-hier qui y est depuis une ou deux jours.

Je pense que la fatigue que tu as éprouvée à la gare est à cause de cette course et surtout de l'ascension, que tu y as faites. J'en ai gardé quelque inquiétude de façon que tu me ferais bien plaisir en me tenant très au courant de ton état de santé.

Steriadi vient d'arriver; nous allons déjeuner, ce pourquoi je finis en vous embrassant bien tendrement, toi, notre fillette et son grand.

Alex.

www.dacoromanica.ro

XLIX

Bucarest, lundi matin, le 7 février 1894.

Ma chère Sacha,

Hier j'ai pensé presque toute la journée à votre grande fête du mariage et j'en attends avec impatience des nouvelles. Ici nous avons un retour complet à l'hiver mais avec des velléités printanières, car dans la journée parfois, et malgré le froid assez vif qu'il fait, il y a des rayons de soleil qui fond la neige dans les rues et les salit fort de boue. Dans la nuit, tout gèle sous de blancs clairs de lune.

Depuis samedi soir, nous avons partiellement du gaz; mais pas encore dans mon appartement, attendu qu'on ne pourra poser les appareils que demain ou après-demain; ils ne sont pas encore prêts; en tout cas, il n'y aura plus rien a faire avant la fin de la semaine; aussi *Maritza* va en profiter pour soumettre toute la maison, pièce par pièce, à un grand lavage et nettoyage.

On est revenu chez moi de chez le commissionaire corespondant de Buzeiano et j'ai demandé qu'on attende encore une douzaine de jours sans renvoyer la caisse. Les jours de magasinage ne sont pas plus de 20 centimes, je crois, par jour, pour une caisse.

J'attends que tu m'écrives comment tu te sens et quelle est la décision au sujet de la consultation, avec le Dr. Cantacuzène.

Aujourd'hui je complète et relêve (?) ma liste d'invités, en déjeunant avec 7 d'entre mes élèves. J'ai pour cela un agneau que l'on m'a apporté et, comme j'avais pour la fin le résidu de 4 des moins agréables, je les réunis avec 3 bons élèves pour ne pas me trouver....(?) sans toutefois exclure ceux-ci à mes invitations. Là-dessus je vous embrasse, de tout eœur, tous les trois,

Alex.

L

Bucarest, le même 7 février.

Je viens de recevoir à ton nom les lettres ci-jointes de R. Wrangel et Stuart; j'ai ouvert la première pensant qu'elle contiendrait quelque chose de pressant; tu verras ce qui s'y trouve; quant à

www.dacoromanica.ro

celle de Stuart je l'envoie telle quelle. J'ai reçu, après t'avoir expédié ma lettre de ce matin, celle que tu m'as écrite pour me décrire votre voyage, votre retour à *Argeş* et l'emploi de la journée des fiançailles. À demain, les nouvelles de la noce que j'attends.

Dans la journée, les installateurs du gaz ont fait aujourd'hui beaucoup de progrès et j'ai tout lieu de croire que mercredi au plus tard, tout sera fini. Le temps continue à être froid malgré le beau soleil. Depuis ce matin, je n'ai pas d'autres nouvelles, si ce n'est que j'ai déjeuné avec mes septs jeunes gens qui ont fait honneur au *borş de miel*, au macaroni à l'italienne, à l'agneau frit garni de la purée de marrons et pour dessert une...(?) à la bonne femme. Mes invités, comme tu le vois, sont d'une espèce qui ne diffère probablement pas beaucoup, quant au rang social, du monde dans lequel vous vous trouvez au milieu des fêtes nationales *d'Argeş;* mais, ma foi, au milieu de ce monde on sent du moins le contentement de savoir qu'on fait du plaisir a ceux avec lesquels on se trouve et qu'il n'y a parmi eux ni envieux qui font mine de sourire, ni méchants qui se gorgent de vos libéralités et se moquent de vous en dessous.

Quoique ce monde ne soit pas toujours du meilleur ton, du moins ou n'y trouve pas au fond de la fausseté. Vos libéralités sont pour eux des bienfaits et de bonnes et utiles leçons. Donc, contents et bien portants, je tâcherai de faire de même.

Milles tendresses,

Alex.

LI

Bucarest, le 8 février 1894.

Ma chère Sacha,

J'ai reçu aujourd'hui vers 10 heures la lettre où, en me parlant de la noce, tu me fais part des intrigues que l'on fait là-bas contre l'élection de l'Évêque *Timuş*. Aussitôt, ta lettre en poche, j'au couru chez lui; mais ne l'ayant pas trouvé; *i-am lăsat răspuns că-l aştept*

www.dacoromanica.ro

acasă. Il n'a guère tardé à arriver chez moi au moment où je me mettais à table, avec 8 de mes élèves autour de notre table.

Maintenant tous les appareils à gaz sont placés. Cela ne veut pas dire que je les ai allumés en plein jour. Je t'en parlerai avec plus de détails une autre fois, car en ce moment sorti de déjeuner, Borgovan avec lequel j'ai des travaux pressants, vient d'arriver.

Aussi je reprends ma conversation avec Timuș. Je lui ai lu la lettre; il en a ressenti beaucoup de plaisir; mais il sait depuis hier soir que toutes les chances à l'évêché sont contre lui, qu'il y a eu entente entre le ministère, les corps législatifs et le mitropolitain pour que *Ieronim*, le vicaire, soit élu à *Argeș* et un autre Moldave, *Dionisie*, à *Buzău?* Donc, avec tous les regrets qu'il tâchait de cacher, il m'a déclaré qu'il était inutile pour lui de tenter n'importe quoi. Je voudrais que ce petit incident ne tourne pas contre notre Théodore, mais, le cas échouant, je me charge d'expliquer au métropolitain qu'il a eu tort de ne pas prevenir Damian de l'envoi de son émissaire, que notre gendre aura pu prendre pour un agent contraire au mitropolitain. Je finis en toute hâte en vous embrassant tendrement,

Alex.

LII

Bucarest, samedi, le 12 février 1894.

Ma chère Sacha,

Il s'est passé cette fois encore plusieurs jours sans que je t'écrive. C'est que c'était précisément la série de mes leçons et, cette fois-ci tout spécialement, j'ai eu beaucoup à faire pour mes cours et pour mon école. Dans l'intervalle, j'ai reçu, pas tous les jours, mais plusieurs fois, deux de tes lettres, en même temps. Tout en regrettant les frais que ces festivités entraînent pour nos enfants, j'aime bien apprendre qu'ils se sont amusés et qu'ils ont répandu du contentement autour d'eux. Hier, Steriadi qui est venu comme d'habitude le vendredi déjeuner avec moi, m'a dit avoir lu dans

www.dacoromanica.ro

je ne sais quel journal roumain (il ne se reppelait pas lequel) quelques mots sur la noce *d'Argeş* dans lesquels on disait que c'était toi qui avait été marraine et que moi je m'étais fait représenter par Théodore. Je regrette qu'on aie enlevé à nos enfants ce qui leur revient de droit.

Qui a pu faire cette fausse communication aux journaux?

Maintenant vous allez avoir les ennuis et les frais, beaucoup moins profitables de la récrutation [1]). Le repos et l'économie eussent été beaucoup plus agréables pour vous tous. Mais enfin, courage! Pourvu que ta santé ne se ressente de ces nouveaux tremballages. Enfin, quand vous serez quittes, j'espère te voir ici et, si c'est possible, les enfants aussi.

L'installation du gaz est tout à fait terminée depuis hier et nous nous ressentons avec plaisir de ses avantages. Nous allons voir cependant ce qu'elle nous donnera comme résultat dans la dépense. Je pense que *Maritza* ne tardera plus guère maintenant à commencer ses grands nettoyages qui s'effectueront en même temps que vos dures journées de récrutation à Argeş. Le froid est toujours très vif et la neige tache de blanc toutes les toitures et les endroits non piétinés par les passants. Mais en somme, le temps n'est pas très désagréable.

Je ne sais plus rien au sujet de l'élection des évêques. À ce qu'il parait cependant, le gouvernement a d'autres chiens à fouetter en ce moment, grâce aux démissions des officiers, aux révoltes contre la loi du...(?), aux brigandages de *Mărunţelu* et compagnie, qui défient ouvertement la police.

Cela cloche de tout côté: j'ai eu l'idée de faire visite au Mitropolitain et de me plaindre à lui de ce qu'avant d'envoyer des émissaires secrets à *Argeş*, il ne nous a pas témoigné la confiance de nous prévenir, parce que en somme tout faisait croire que lui, il était pour Timuş et que Théodore était en droit de le croire, mais

[1]) Forma *récrutation* nu există în franţuzeşte, ci numai *recrutement*. A.O. procedează aci ca şi în altă parte unde întrebuinţează de asemeni *résuscitation* în loc de *résurection*. (Vezi scrisoarea LIV).

www.dacoromanica.ro

je n'en ai rien voulu faire avant d'avoir reçu de toi une réponse à la lettre où je te parlais de cette affaire. Je pense que cette réponse de toi je l'aurai tantôt. En attendant, je vous embrasse affectueusement tous les trois,

Alex.

LIII

Bucarest, lundi matin, 14 février 1894.

Ma chère Sacha,

Hier, j'ai reçu la lettre qui contenait le billet du 50 fr. que je m'en vais changer tout à l'heure pour t'en expédier la valeur par le télégraphe, si c'est possible.

Aujourd'hui, j'ai eu deux lettres de toi. Vous devez être au beau milieu de ennuis du recrutement [1]). Je vous plains d'autant plus que j'ai moi-même pour le quart d'heure pas mal d'ennuis d'argent. Si cela n'était pas, je me sentirais assez content de voir mon école marcher assez bien et ma santé aussi; mais on ne peut pas être sans trouble, dans ce bas monde.

C'est vrai, mais pas consolant. Quand votre recrutement sera fini, j'attends que tu m'annonce ton arrivée. Je ne crois pas que le grand nettoyage de la maison puisse être fait avant cela, car *Maritza* prétend — et cela n'est pas faux — qu'il fait encore trop froid pour entreprendre ce travail qui laissera portes et fenêtres grandes ouvertes, ce qui pourra nous combler de rhumes, rhumatismes, etc., choses très peu agréables et encore moins opportunes, quand en manque d'argent et qu'on en éprouve des soucis.

Ce que je sais de l'affaire Timuș, c'est ce que tu m'écris, car ici je n'ai plus vu personne; je n'ai même pas communiqué à celui-ci tout ce que tu m'as écrit de flatteur pour lui (après la première entrevue dont je t'ai déjà parlé), car avec la prêtraille, on ne sait jamais à quoi s'en tenir; ils sont si cachotiers et si versatiles, que le mieux c'est de les laisser à leur chances ou à leurs intrigues. Je dis cela, du moins en ce qui me regarde personnellement.

[1]) Aci e forma corectă: *recrutement* (vezi mai sus nóta 1, p. 420).

www.dacoromanica.ro

Je finis, ma chère Sacha, en vous embrassant, par la pensée, toi, notre fillette chérie et son gros comme elle dit qui, à ce que je vois, se met aussi beaucoup en peine pour les affaires des autres.

C'est malheureux quand on a le cœur et l'esprit ainsi fait que l'on se laisse impressionner par toutes les sottises et les méchancetés humaines. Courage et bonne chance en tout.

Tout à toi,
Alex.

LIV

Şcoala Normală Superioară
din Bucureşti
Cabinetul Directorului

Bucarest, 16/28 < février > 1894.

Ma chère Sacha,

Je t'écris quelques mots en toute hâte ce matin avant de continuer le travail qui m'a occupé tout le temps à partir d'avant-hier soir. J'ai entrepris de faire devant mes élèves normaliens, demain jeudi, à l'heure de ma conférence, une *leçon modèle* d'histoire, telle que je voudrais qu'ils en fassent toujours lorsqu'ils seront professeurs dans des lycées. Or la chose n'est pas facile à mettre en pratique. Tu comprends que je veux en faire un *vrai modèle*. De plus, cet après-midi, j'ai ma leçon ordinaire à l'Université. Tout cela m'occupe au point que je n'ai guère de loisir. Et ce ne serait encore que plaisir si je n'avais des soucis de pénurie extrême. Entre autre, ou plutôt, en plus, le commissionnaire avec la caisse de Paris, « *îmi tot dă zor şi scrisori peste scrisori la adresa D-nei Jeanne Damian.*

Ma pauvre chérie fillette !

Au fait, comment va-t-elle? Je pense que bientôt vous serez débarrassés de cette catastrophe de récrutation[1]).

Ici, à ce qu'il parait, la politique est très, très, très tendue, et cela fait qu'on n'a pas l'air, je crois, de se préocuper de l'élection des évêques.

[1]) Din nou, forma incorectă. Ea se poate vedea în facsimilul publicat alături, unde e reprodusă tocmai această scrisoare.

www.dacoromanica.ro

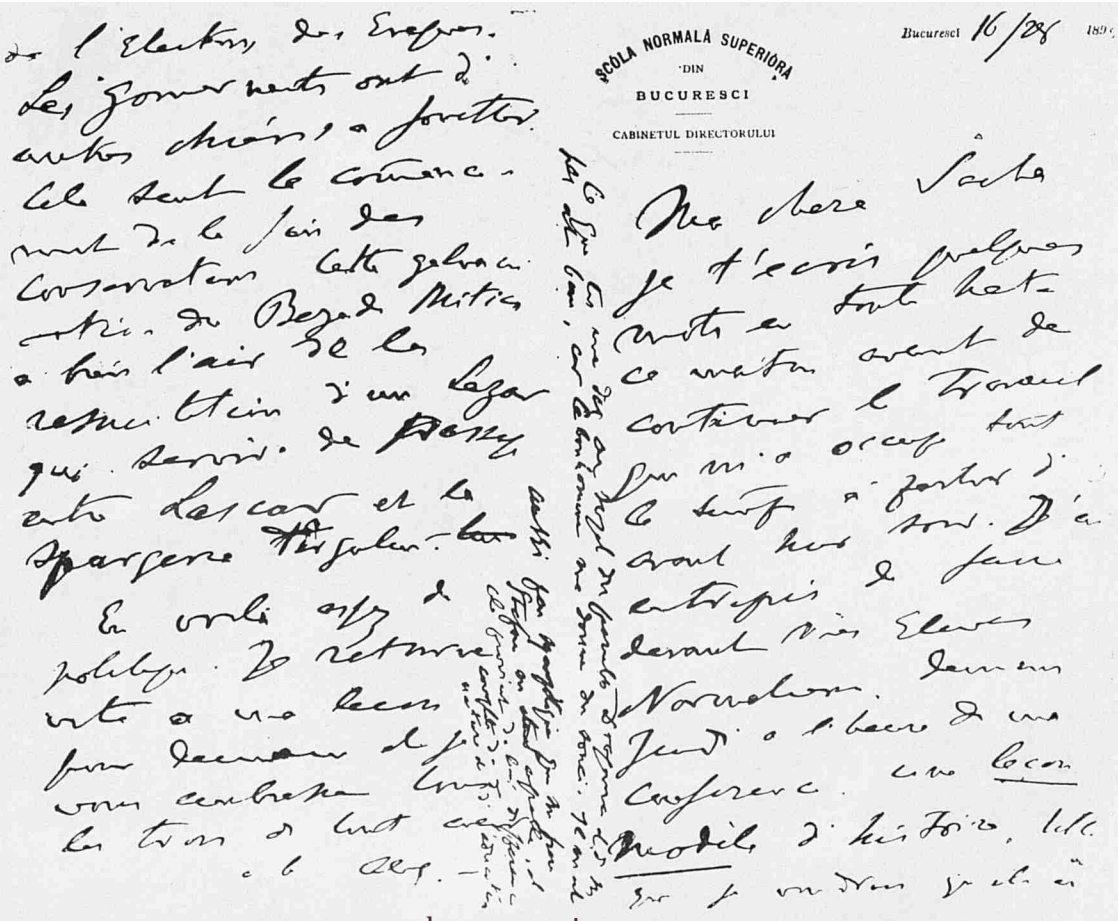

O scrisoare autografă (LIV) a lui A. Odobescu către soția sa. (Pagina 1 și 4).

www.dacoromanica.ro

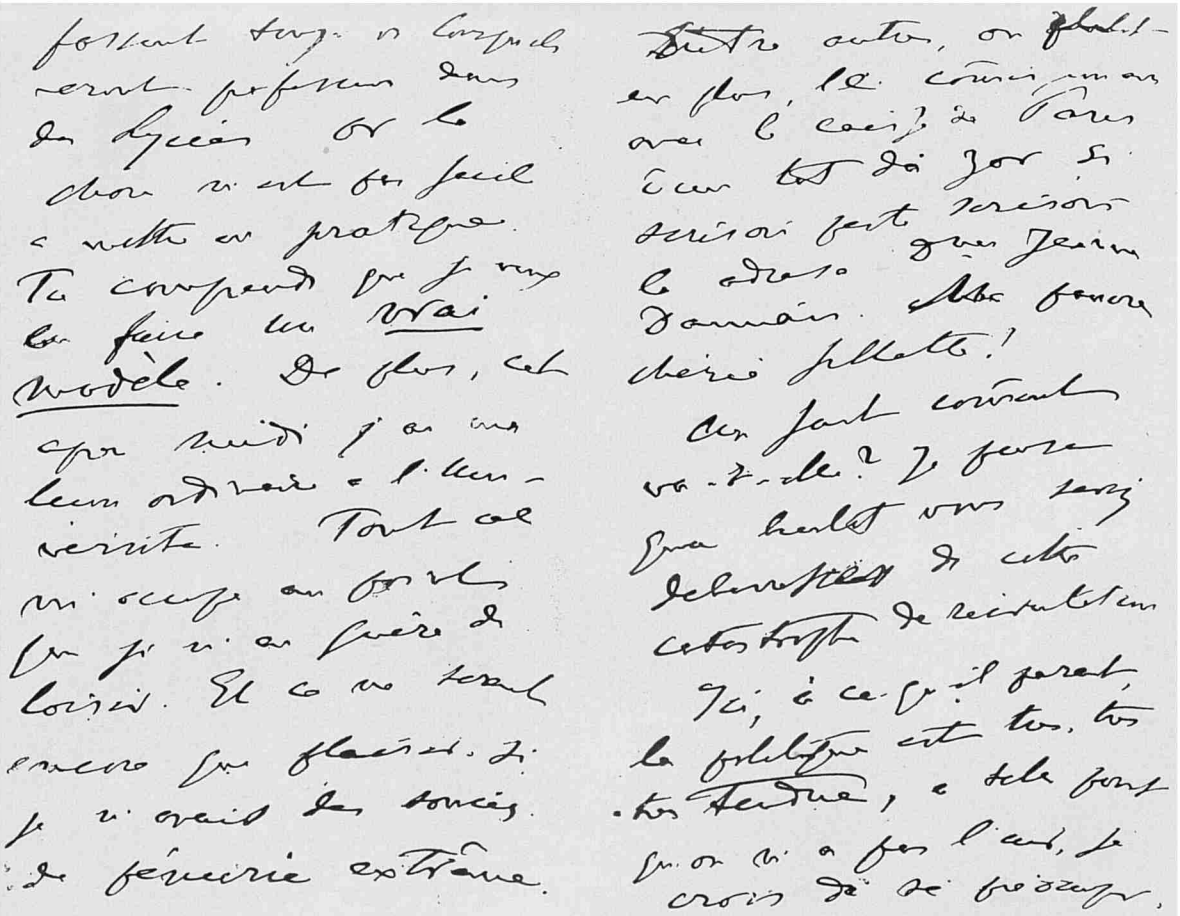

O scrisoare autografă (LIV) a lui A. Odobescu către soția sa (continuare). Pagina 2 și 3.

www.dacoromanica.ro

Les gouvernants ont d'autres chiens à fouetter. Cela sent le commencement de la fin des conservateurs. Cette galvanisation du *Beizadea Mitică* a bien l'air de la réssucitation [1]) d'un Lazăr qui servira de passage entre Lascăr et la *spargerea târgului*.

En voilà assez de politique. Je retourne vite à ma leçon pour demain, et je vous embrasse tous les trois de tout cœur,

Alex.

Ce que tu me dis au sujet du...(?), car le bonhomme me donne du souci. Il m'est aussi peu sympathique que son frère Ştefan m'était agréable. Cela provient de leur différence complète de nature et d'éducation.

LV

Bucarest, vendredi, le 18 février 1894.

Ma chère Sacha,

Avant d'aller faire à 9½ ma leçon à l'Université, je jette ces lignes sur le papier, pour te dire que j'ai bien pensé à vous, après avoir reçu ta lettre d'hier, où tu me dis le travail que tu as fais tout eu souffrant, ayant à ta charge notre fillette souffrante et alitée et puis toute la maison à soutenir avec les hôtes peu divertissants qui vous ont encombrés pendant plusieurs jours. Vous en voilà quittes, grâce à Dieu, et j'espère que tu auras déjà pu te reposer un peu, surtout si Jeanne est déjà complètement remise. Je souhaite l'une et l'autre et je pense que tu ne tarderas pas à m'annoncer ton arrivée à Bucarest. Ce que je regrette, c'est de me trouver dans de si pesants embarras pécuniaires. N'étaient-ce ces ennuis, eh, l'existence serait supportable tant que l'on est bien occupé de choses qui vous intéressent. Et mon école et mes cours sont de cette nature. Il est vrai que je ne puis pas toujours arriver à réaliser tout ce que je désire, mais enfin, avec de la bonne volonté

[1]) Vezi nota n. 1, dela p. 420.

www.dacoromanica.ro

et de l'intelligence, on se tire d'affaire. Il n'en est, hélas, pas de même pour les affaires d'argent, car dans celles-là, par malheur, je ne suis guère entendu; au contraire, j'ai la mal chance d'être tout ce qu'il y a de plus brouillon et de plus inapt. Mais, parlons d'autre chose. Pas des bals de la cour. «L'indépendance» doit vous en dire plus que je n'en sais. Pas non plus des Évêques. Tout ce que j'ai ouï dire c'est que les chances de Timuş ont l'air de monter. Tant mieux, cela vous fera plaisir. Je te dirais que, depuis une dizaine de jours, je suis en assez ferventes relations avec le *Spitzerul* (pas votre Volf) de Zizine qui fait pour moi des photographies pour les projections de mon cours. Celle que je faisais faire chez Socecu me ruinaient. Nous allons voir si celle de Zizine qui ne me coûteront que les verres, vont faire le même service! Ce matin, il pleuvotte ici sans qu'il fasse très froid. Décidément, le printemps s'annonce et je suis très content en pensant que, dans 3 ou 4 semaines, on pourra déjà mettre la main au jardinage. Je finis en vous embrassant tendrement tous les trois.

Tout à toi,
Alex.

LVI

Bucarest, dimanche, 20 février 1894.

Ma chère Sacha,

L'incident de la pension est clos! Voici cependant la réponse de Wrangel. Locusteanu m'ayant dit que ta pension pour janvier t'étant déjà parvenue, je n'expédierai la lettre de toi pour Stuart que si tu me répètes cette demande que j'ai trouvée dans ta lettre de ce matin qui me racontait les ovations de votre...(?) en proie desquelles vous vous êtes trouvés tous très unis l'autre jour, après l'élection. Je comprends bien votre émotion; je les éprouve aussi parfois; mais quand on y réflechit, on sent, hélas! combien tout cela a peu de fond et de vérité, tout en ayant de la sincérité au

www.dacoromanica.ro

moment même où l'on fait les manifestations. Un jour, après l'enthousiasme, l'ivresses du moment tombe et il n'en reste plus que le petit train de mesquineries et d'égoïsme personnel de la vie ordinaire. Je suis pessimiste dans ce que je dis, mais j'ai fait l'expérience de toutes ces choses-là dans la vie et tu sais que, de ma nature, j'aime peu la popularité. Je n'en suis pas moins content de savoir que cela vous a donné quelques moments de douces sensations. Dieu veuille que nos enfants soient toujours aimés et respectés même dans ce petit coin bien retiré. Dans ces derniers temps, j'ai dû m'occuper pour mon école de l'histoire de Jules César et ce grand homme, en passant pour aller en Gaule dans un petit bourg des Alpes disait à un de ses lieutenants qui parlait avec mépris de l'existence de ces pauvres petits bourgeois: « J'aimerais encore mieux être le premier, parmi eux, que le second à Rome ». Donc, je souhaite que nos enfants soient toujours heureux, comme César, d'être les premiers à *Argeș* et qu'ils n'arrivent pas à être confondus dans la foule méchante de Bucarest ou d'ailleurs. Je continue à être dans de très mauvais draps pécuniaires, mais j'ai quelque espoir de me dépêtrer bientôt. Quand ce sera fait, — si cela l'est comme j'en nourris l'espoir — je me sentirai bien content de vous réunir tous ici. Peut-être alors, ferons-nous aussi la petite fête musicale que je projette à mon école pour un soir. Ce qui me le rappelle, c'est que j'entends brailler le choeur sur la direction de Bănulescu. De plus, 20 de mes jeunes gens vont aller tantôt au 1-er concert symphonique. J'avais aussi une bonne place offerte, comme les autres, par Wachman, mais j'ai à travailler aujourd'hui et j'ai donné mon billet à Locusteanu.

Ce soir, j'irai cependant peut-être à la dernière représentation de Mounnet Sully «*Oedipe roi*». Je n'y ai pas mis les pieds. Mais il a produit de l'enthousiasme dans notre public. Et en effet, il a un jeu qui ne peut que plaire ici, tout exagéré qu'il parut à beaucoup de monde à Paris.

Le temps s'est mis tout à fait au printemps aujourd'hui; cela n'empêche pas que hier, comme un nouvel Achille, j'ai eu mal

www.dacoromanica.ro

à la cheville et j'ai passé ma journée alité avec force compresses. Heureusement, c'est passé.

Mais j'écris trop et ma main se refuse à cet exercice.

Je vous embrasse tendrement touts les trois.

Alex.

LVII

Bucarest, jeudi, le 24 février 1894.

Ma chère Sacha,

Quelques lignes ce matin en toute hâte ayant mes leçons à préparer pour tantôt. Hier soir, pendant que j'étais à l'Université, Olga est venue à la maison, mais ne m'ayant pas trouvé, elle doit revenir aujourd'hui, et, comme elle repart, dit-elle, demain à 2 heures, je tâcherai de vous avoir quelques légumes frais. J'espère trouver même de ceux que l'on apporte comme premières *trufanda* de Constantinople.

Maritza fait des brioches et nous vous en enverrons.

Locusteanu doit t'écrire pour te dire qu'il a reçu depuis longtemps la pension de janvier et qu'il l'a distribuée. Celle de février n'a pas encore fait son apparition.

On a nettoyé la chambre à coucher et le salon. On procédera méthodiquement aux autres pièces.

Le ministère a, depuis hier, en moins, Jaques Lahovary. On prétend —, que Dieu exauce les vœux de ceux qui le disent et le désirent — que le *Siebenhosen*[1]) s'en va aussi. « *Unde e norocul!* ». pourvu qu'il ne soit pas remplacé par un Arion quelconque !

Je vous espère tous pour les premiers jours de mars ! Pourvu que le temps reste alors aussi gai et doux qu'il est ici actuellement. Costică Caracaș a été hier chez moi pour prendre congé. Il est parti pour 15 ou 20 jours en Italie où il verra....

J'ai tout dit. Je vous embrasse de tout cœur.

Au revoir. Portez-vous bien s'il vous plait !

Alex.

[1]) De data aceasta porecla lui Tache Ionescu e în nemțește.

www.dacoromanica.ro

P. S. — Voici une lettre que j'ai reçue hier; je l'ai ouverte parce qu'elle n'était adressée qu'à moi, et j'ai cru que vous trouverez de l'intérêt à la lire sans en rien dire. Je crois que nous avons pris avec Alexei et Vasile, de vilains drôles à notre charge. Il serait bon d'y aviser.

LVIII

Olah Szent-György,
Besztercze-Naszod (Transilvania),
mardi, le 11/23 juillet 1894.

Ma chère Sacha [1]).

...Arrivé depuis avant-hier soir à l'endroit au nom compliqué qui est en tête de cette page et qu'il faut copier très exactement sur les enveloppes de tes lettres, si tu tiens à ce qu'elles m'arrivent, je me suis senti bien fatigué du long voyage que j'ai fait en chemin de fer par de si grandes chaleurs. Je t'ai envoyé un télégramme que j'ai expédié à la station voisine de Rodna qui n'est pas à moins de distance qu'une heure et demie d'ici.

Quant à la localité où je me trouve, elle est trop exclusivement roumaine pour que le Gouvernement hongrois accepte à y établir un bureau télégraphique. Et cependant, toute simple et naïve qu'elle est, elle ne manque pas d'avoir des agréments. Et tout d'abord, c'est un pays si essentiellement roumain, si dépourvu d'étrangers et de Hongrois, qu'il me semble que cela ne peut pas (et en tout cas ce ne doit pas) ne pas être à nous. Mon patriotisme se développe beaucoup plus quand je me trouve dans les localités roumaines qui ne nous appartiennent pas encore.

Mais, je dois te parler un peu aussi du voyage que j'ai fait pour arriver ici. D'une traite, entre 3 h. de l'après-midi et 11 h. du soir, samedi, j'ai fait en chemin de fer le trajet de Braşov à Cluj.

---

[1]) Seria de scrisori care urmează (LVIII—LXVIII) au fost publicate de d-l Al. Tzigara-Samurcaş în «Convorbiri Literare», anul LXVII, Iulie—Septemvrie 1934, p. 714—725.

www.dacoromanica.ro

De crainte, de fatigue et d'incommodité, j'ai renoncé à m'arrêter en route à Blaj ; c'est été un jour de perdu.

À Cluj, j'ai bien reposé dans un hôtel très luxueux, où la nuit m'a coûté aussi cher que dans le plus luxueux des hôtels de Paris. Là, j'étais tout à fait en pays hongrois, et par conséquent tout à fait hostile aux Roumains.

La ville est grande et bien bâtie. Depuis que je ne l'ai vue, elle s'est beaucoup développée: belles maisons, rues propres, tramways à vapeur partout. Mais avec son esprit tout à fait hongrois, je me disais en la traversant dimanche matin à 7 heures pour aller à la gare, que c'était une ville destinée à périr bientôt sous les flammes et la dévastation, car elle assume toutes les vengeances du peuple roumain, attendu que c'est là que chaque jour on condamne à la prison et aux amendes les patriotes roumains. De Cluj à Bistritza, où je suis arrivé à midi, j'étais dans un train de province qui n'allait pas plus vite qu'une voiture à deux bons chevaux. À Bistritza, dans l'hôtel où je suis descendu pour prendre un déjeuner et louer une voiture, il y avait un grand banquet politique offert au ministre de l'Intérieur, Hieronymy, qui se trouvait en excursion politique.

Les Hongrois célébraient leur triomphe contre les Roumains. Ceux-ci s'abstiennent de prendre part à ces manifestations. Au milieu de ce brouhaha, je suis parvenu, grâce à mon parler roumain qui sonnait bien agréablement aux oreilles, à trouver une voiture, qui en l'espace de quatre heures, par une route de montagne, de toute beauté, m'a mené, d'abord à travers deux riches villages saxons, et puis à travers de hautes montagnes couvertes de sapins et parsemées de cabanes roumaines jusqu'à Saint-Georges. Ici, j'ai retrouvé la famille de Borgovan et, depuis notre arrivée, je ne fais que voir et causer avec des professeurs et autres citoyens roumains, qui tous exubèrent d'indignation contre les violences hongroises. Mais ici, les Hongrois n'osent pas venir et quoique tout soit encore bien primitif, on y vit d'une façon peu hig-life, mais très cordialement. Il y a hôtel, restaurant, promenade, bains,

www.dacoromanica.ro

sources, musique, et tout ce qui constitue une station balnéaire; mais tout cela dans des proportions et des conditions humbles et transilvaines. *Ca la frații de dincolo!*

Après m'être logé deux nuits dans l'hôtel — pas chic du tout, — j'ai trouvé maintenant un petit chalet rustique *(adică o căscioară de bârne văruite)* dans les hauteurs, parmi les sapins, et là, la vue et l'air sont délicieux. Aussi, je suis en train de m'y installer et, dès demain, nous commencerons avec Borgovan à travailler à notre « *Carte de Cetire* » pour les enfants. Je pense que ce travail réussira, d'autant mieux que les conditions matérielles dans lesquelles nous le faisons sont très propices pour ce genre de *sport*, comme dirait notre Jeanne.

Figurez-vous du reste que sous le rapport de la nature, l'endroit où je suis est presque tout à fait ce qu'est la vallée *d'Argeș*, en amont de *Corbeni*, avec la rivière en moins (le *Someș* qui du reste ressemble beaucoup à *l'Argeș*) et se trouve dans une vallée voisine, à un kilomètre, ayant la forme d'un entonoir de montagnes, dans lequel jaillissent les trois sources minérales de St.-Georges. L'eau, malgré sa petite odeur quelque peu sulfurique et son goût un peu salé et un peu ferrugineux, est très potable et s'associe au vin aussi agréablement que le borvis. On l'appele ici le *borgut*. Tout le monde en boit en place d'eau ordinaire.

Enfin, je suis bien content de respirer un air excellent et de vivre quelque temps parmi des gens au milieu desquels on éprouve une vraie satisfaction à raffermir ses sentiments patriotiques. Peut-être vous paraîtrai-je bien chauviniste, tant je répète souvent la même rangaine patriotique; mais c'est là le sentiment qui me fait le plus de plaisir moral, depuis que je me trouve ici...

LIX

Jeudi matin, le 14 juillet 1894.

Ma chère Sacha,

...Je te répète que la position de la maisonnette que j'occupe est charmante; mais je ne puis pas en dire autant du mobilier. D'abord ici, non seulement les sommiers, mais même les matelas

www.dacoromanica.ro

de laine sont parfaitement inconnus. Les paillasses sont les seuls meubles cubiculaires. Mais comme l'on me gâte beaucoup ici, étant connu littérairement par tout ce qui est professeur et lettré ici, et c'est en général le public de la localité pendant la saison des eaux; bien entendu, c'est le corps professoral roumain de Transylvanie; comme je suis choyé — dis-je — on m'a organisé avec des coussins, un lit plus supportable. Ce qui est encore plus difficile à trouver, c'est une armoire pour mon linge, qu'il m'est bien onéreux de toujours puiser dans une malle. Mais Dieu est généreux! et les St., Géorgiens s'y mettant, comme ils le font, les braves gens, je crois que bientôt j'aurai un bahut quelconque pour mon linge. À part ces petites misères, qui sont plutôt amusantes que pénibles, l'air, la localité, le monde environnant, tout m'est agréable et je ne me plains pas d'être venu. Cela m'est bien plus agréable que n'importe quelle autre station d'eaux à façon high-life...

LX

Samedi, le 16/28 juillet 1894

Ma chère Sacha,

...Ici le climat est beaucoup plus tempéré. Le soir même il fait assez frais. De plus, comme il a beaucoup plu cette nuit, la matinée est toute imprégnée de vapeurs blanches qui traversent les montagnes que j'ai en face de moi, dans tous les sens. Décidément, je me plais fort dans cette localité. Dans ma chambre rustique, sur le versant de la montagne, et que j'ai enfin pu meubler même d'une armoire (non pas à glace, bien entendu), j'ai cloué en face de mon bureau improvisé toute la collection de vos photographies *d'Argeș;* la maisonette, la victoria avec son attelage à quatre, Jeanne en amazone de village, etc. Pour ce qui est du travail à ce bureau improvisé, il s'est réduit à des épreuves à corriger [1]);

[1]) E posibil, ca A. O. să lucreze la corecturile volumului său, ultimul care a apărut în timpul vieții sale, și anume acela notat în ediția noastră cu *E* și *D* (vezi mai sus, *Tehnica ediției de față*, p. 101).

www.dacoromanica.ro

car nous n'avons pas encore commencé avec Borgovan, le travail du livre de lecture primaire.

C'est si bon de ne rien faire et de se reposer l'esprit et le corps dans un paysage si agreste. À part cette oisiveté, je cause beaucoup avec les gens d'ici, et, bien entendu, ces conversations ont pour objet les persécutions auxquelles les Roumains sont en but de la part du Gouvernement hongrois. On ne peut pas se figurer à quelles vexations ces braves gens sont exposés ! Cela ne peut pas durer longtemps, et, si les Hongrois ne se ravisent pas et n'arrivent pas à devenir plus tolérants pour les Roumains, les affaires pourraient se compliquer très dangereusement !

...Il est question de faire quelques excursions dans les environs qui, à en juger par la route que j'ai faite à partir de Bistritza pour arriver ici, doivent être très beaux. Ce sera pour la semaine prochaine, car celle-ci est consacrée à la paresse. Je n'ai fait qu'une seule promenade à pied, et cela a été à la poste qui est dans le village de St.-Georges, sur la rive du *Someș*.

. . . . . .

LXI

Lundi, le 19 juillet 1894.

Chère Sacha,

...Mon temps se passe agréablement grâce à l'endroit qui est agréable et aux relations avec de braves gens, tous Roumains de Transylvanie qui sont réunis ici et avec lesquels je passe de longues heures à converser des choses intéressantes. Une bonne partie de ces conversations a pour objet la politique de ce pauvre peuple si arbitrairement traité par les Hongrois; cependant je me fais un devoir de leur conseiller la prudence et la patience, car il semble que leurs agresseurs tiennent en ce moment à les exaspérer pour produire quelques excès dont les dominants profiteraient pour broyer un peuple qui n'a pas de défense sérieuse pour le quart d'heure.

www.dacoromanica.ro

Hier matin, dimanche, j'ai été à l'église du village et j'ai éprouvé beaucoup de plaisir à voir la vie simple et propre des paysans de l'endroit. Il y avait ici le vicaire ou *protopop* de la circonscription, un jeune homme très distingué avec lequel j'ai causé longtemps très agréablement; il y a aussi, entre autres, un juge local et le directeur du lycée roumain de Nassaud, avec lequel je fraye beaucoup. Je ne parle pas de plusieurs jeunes gens de la localité que je connais de Bucarest, où ils ont complété leurs études et qui occupent des chaires dans notre pays. Le soir, il y a eu grand bal et, tout simple que c'était, on s'y est beaucoup amusé; on y était d'autant plus content que, dans la matinée, le bruit s'était répandu que les gens d'armes hongrois avaient tué le Dr. Lucaci, lequel avait fait résistance, disait-on, lorsqu'on est venu l'arrêter. Cette nouvelle avait produit une consternation générale et l'on se préparait à un vrai deuil national quand, vers le soir, la nouvelle a été démentie, à la grande joie de tout le monde. Ce bal plus ou moins champêtre m'a retenu éveillé jusque vers minuit; ce qui est tout à fait hors de mes habitudes. Aussi me suis-je réveillé ce matin bien après l'heure matinale, — 4 heures — qui est mon heure habituelle. Après mon réveil, j'ai eu un très grand ennui, que voici. Dans mon jardin de sapins, j'avais une charmante petite poule toute blanche *(o puică cu pinteni)*, à demi sauvage, que je voulais apprivoiser afin de l'emporter à mon départ d'ici et de la porter à Jeanne pour augmenter son poulailler. Eh bien, ce matin la *puica* avait disparu; je l'ai fait chercher partout par le paysan *Costan* (pour Constantin), qui me sert, et hélas ! il n'a retrouvé qu'une partie de ses plumes éparpillées sur le sommet de la montagne; l'épervier, *uliul*, l'avait dévorée !

En ce moment j'en fais chercher une pareille (si s'est possible) et celle-ci, si je la trouve, je la garderai de près, afin de vous la porter; de plus, quoique ce soit bien difficile, je voudrais me procurer ici un costume local de paysanne pour notre Jeanne. Je ne serai pas auprès d'elle pour sa fête qui est proche; mais, à mon retour, ce seront là mes cadeaux; pour le moment je ne puis que

www.dacoromanica.ro

faire pour elle et pour vous tous les vœux de bonheur les plus parfaits.

Ici, je m'occupe aussi accidentellement de mon école et j'ai déjà fait une recrue pour mon contingent de l'an prochain; il y a un jeune homme qui a fait de très bonnes études au lycée roumain de Nassaud, et qui voulait aller compléter ses études dans le pays; il est en train de se préparer pour le concours de mon école normale.

Voilà comment mon temps se passe.

. . . . . .

LXII

20/1 juillet 1894.

Ma chère Sacha,

...Hier nous avons fait une longue excursion de quelques 25 kilomètres vers le Nord dans une vallée toute de sapins où les Hongrois ont établi des bains froids. C'est très pittoresque; mais aussi très incommode pour les petits marcheurs comme moi; car tous les chemins, quoique propres et bien construits, sont en pente raide.

Les bains, dit-on, — car je me suis bien gardé d'en prendre. — sont glaciaux; 7 ou 8 degrés au plus. Brrr! rien qu'à y penser cela fait frémir. Là, en grande compagnie roumaine de Transylvanie, dames et cavaliers, au nombre d'une trentaine, nous avons promené <*sic*> et diné. Dans cette vallée étroite, parmi les rochers et les sapins gigantesques, coule une rivière bruyante qui a le très grand tort d'être toute noire, couleur de plomb. Elle ne l'est pas naturellement, la pauvre rivière; mais comme tout le long de cette vallée, il y a des mines de plomb et d'argent en exploitation, l'eau de la rivière sert à laver les sables métalliques dans des constructions rustiques dont nous avons visité quelques-unes. Là, l'eau acquiert cette vilaine couleur plombée, qu'elle garde jusqu'à son embouchure dans le *Someș*, la grande rivière qui coule dans la vallée principale. Au confluent se trouve le bourg de *Rodna* (que les Hongrois appelent *Orodna*). À Rodna, j'ai trouvé un collègue

www.dacoromanica.ro

de l'Académie roumaine, le vieux Porcius, vieillard d'à peu près 80 ans et grand spécialiste en botanique, qui m'a reçu, moi et toute notre compagnie, de la façon la plus cordiale dans sa cabane, comme il dit, une maison champêtre au milieu d'une grande cour avec jardin, style tout à fait campagne.

Notre excursion qui a duré jusqu'à 8 heures du soir, n'a pas été désagréable et s'est passée sans aucun accident. En somme cependant, St.-Georges est de beaucoup plus agréable à habiter que l'alpestre et abrupte station balnéaire des Hongrois, dite *Valea Vinului*, en roumain, et *Borberek* en hongrois...

. . . . . .

LXIII

Jeudi, le 21/2 juillet 1894.

Ma chère Sacha,

...Puisque je parle des Roumains d'ici, je dois te dire qu'hier j'ai eu l'un des plus jolis spectacles que l'on puisse avoir.

C'était, comme tu le sais, le jour de la St-Élie, jour où les paysans n'osent pas danser; aussi tout le village qui a quelque 3000 habitants était venu, en habit de fête, visiter les bains. Les sources où l'on boit, se trouvent situées sur un plâteau qui domine la vallée où sont les établissements de bains et au-dessus duquel s'élève en terrasses un mamelon de rochers, de mousse, parsemé de sapins. Or, tous les paysans et paysannes, depuis les vieilles gens jusqu'aux enfants les plus petits, s'étaient gracieusement groupés sur cette large élévation jusqu'au pavillon qui est au sommet. C'était splendide à voir réunis tant de paysans roumains, si propres et si convenables, réunis paisiblement dans un site si pittoresque.

Il n'y a pas de photographe ici, sans quoi j'aurais fait prendre cette vue si rare et si gracieusement imposante. J'ai eu l'idée un instant d'offrir une *hora* avec boisson à tout ce monde, l'un de ces jours. Mais, à ce qu'il paraît, les autorités locales ne permettent pas des fêtes de ce genre...

. . . . . .

www.dacoromanica.ro

LXIV

23 juillet 1894.

Ma chère Sacha,

...Je t'ai dit que dans notre excursion de l'autre jour à la *Valea Vinului*, toute notre nombreuse société a été très cordialement reçue et *collationée* (c'est-à-dire nourrie et abreuvée) par le botaniste Porcius, qui, avec sa famille, m'ont fait à moi les plus grands honneurs. De plus, toute la colonie d'ici a été et pleine d'égards et d'amabilité pour moi. J'ai cru donc devoir à mon tour prouver ma reconnaissance à tous ces braves gens. À ce propos. j'ai prié le vieux Porcius de venir avec les siens, deux vieilles filles à lui, dont l'une est veuve et n'a qu'une grande belle fille de 18 ans, toute rousse mais très gentille et très vallaque, puisqu'elle a été élevée à l'Asile Hélène à Bucarest; l'autre une vieille fille, en tout quatre personnes; je les ai donc invités à venir prendre un jour le repas de midi dans mon hermitage aux sapins de St.-Georges. Il m'a annoncé sa visite pour demain et je lui fais préparer par l'aubergiste qui me nourrit (moi seul et exceptionnellement) de plats au beurre, un copieux déjeuner, pendant lequel la musique locale (des *laoutars* hongrois, pas très bons) jouera. Après le repas, de 2 à 5 heures, je vais inviter toute la société d'ici, une trentaine de personnes, vieux et jeunes, presque tous professeurs et prêtres roumains avec leurs femmes et leurs enfants, et de plus quelques jeunes gens, également professeurs, ici ou dans le pays; cela fera une sorte de *garden-party*, dans laquelle on dansera peut-être et où je leur exprimerai ma reconnaissance pour le parfait accueil qu'ils me font.

Vous voyez donc que je donne des fêtes ici. Et je compte leur dire demain que j'ai saisi cette bonne occasion pour fêter avec eux l'anniversaire de notre fille, Jeanne Damian, dont je me trouve éloigné pour être parmi eux. Je suis persuadé que tous feront des souhaits très sincères pour elle et nous trinquerons à sa santé, non pas avec du champagne — par exemple — article inconnu dans

www.dacoromanica.ro

la localité ! — mais avec un petit vin de la vallée du *Târnave*, qui vaut bien le petit vin *d'Argeș*. À cinq heures, ma fête sera terminée, je pense, car la musique doit se rendre à cette heure là à la terrasse où l'on prend les eaux, le matin de 6 à midi, et le soir de 5 à 7...

. . . . . .

LXV

Mardi, le 26/7 juillet 1894.

Ma chère Sacha,

...C'est donc aujourd'hui l'anniversaire de notre fillette; fêtée ici dès avant-hier. J'ai eu ce jour — là à déjeuner mon vieux collègue Porcius et sa famille; le repas a été bon autant qu'il peut l'être ici; j'avais arrangé le verger de sapins en pente, en y répandant partout des *velințe*. C'eut été très gentil, quoique c'est assez étroit pour les 60 à 70 invités. Mais vers la fin du dîner, il y a eu une petite pluie fine; il n'y a pas de salon; rien que des pièces microscopiques. On a pensé alors à transporter musique et buffet, dans la vallée où est l'hôtel avec un grand salon et une large allée au devant. C'était déjà fait quand la pluie a cessé et a été remplacée par un soleil légèrement voilé qui a permis aux danseurs et aux buveurs de passer agréablement leur temps jusqu'à 5 heures quand la fête offerte par moi a cessé, parce que l'on a dû se transporter aux sources où la musique devait jouer réglementairement. Pendant la fête, un vieil avocat de l'endroit, M. Lica a levé un petit toast en l'honneur de notre *Solgabireasă (Zapcioaica*, en hongrois*)* Ioana Damian et de son père à qui l'on fait ici de grands honneurs. (Cette fête offerte très exceptionnellement par un *boier de Țara Românească*).

Aussitôt après, un autre avocat, M. Trifon, a fait boire à la santé de «*Doamna Odobescu, absentă*».

. . . . . .

www.dacoromanica.ro

LXVI

Vendredi, le 12/24 août 1894.

Ma chère Sacha,

... Je vous disais donc que notre excursion a eu pour but l'ascension en voiture et par une superbe chaussée (bien entendu) d'une haute montagne (1800 mètres) que l'on nomme *Rotunda* et qui sépare aujourd'hui la Bucovine de la Transylvanie. La chaussée à partir de St.-Georges ne fait que remonter le cours du *Someș*; nous étions 3 voitures; j'en occupais une avec un vieil instituteur local, en retraite, Domidie, et sa vielle femme; celui-là même qui m'a loué mon habitation.

Il connait parfaitement les localités, et il m'a tout expliqué en route. Nous avons passé par *Rodna* où nous avons fait visite au vieux *Moș Porcius* et à sa famille. Puis nous avons été à la Nouvelle *Rodna*, autrement dit *Șanțurile*, où il y a le dernier village de la Transylvanie, établi au temps de Joseph II sur l'ancienne frontière de la Moldavie, avant 1779. C'est là qu'on voit la maison du douanier dans laquelle a couché Joseph II, quand, à cheval à travers les montagnes, il est revenu de la Bucovine que sa mère Marie Thérèse avait prise à la Moldavie. Toutes sortes d'anecdotes de ce temps sont restées vivantes dans ces passages visités par un empereur! Pendant 4 heures de route, nous avons longé le *Someș* à travers les situations les plus pittoresques; mais le comble a été l'ascension de la *Rotunda* par un vaste zigzag, dont les côtes nous prenaient chacune une demi-heure à monter, à travers des forêts séculaires de sapins et de mélèzes d'une taille colossale; d'une part des précipices boisés, de l'autre des pentes montant presque à angle droit. On voyait à des profondeurs effrayantes la chaussée par où l'on avait passé une demi-heure plus tôt. Après 2 heures de montée, nous étions sur le sommet, plus nu que les penchants. De là ou voyait vers la Bucovine; c'eût été fort intéressant de continuer sur la rampe opposée; mais il était midi, il faisait faim après 6 heures de voiture. Nous avons fait

www.dacoromanica.ro

halte sous les sapins et un copieux déjeuner, préparé par pic-nic, nous a régalé. À peu de distance, il y avait des *Stâne* de moutons et de vaches. C'était splendide. Au retour, la descente des rampes n'a demandé qu'une demi-heure au lieu de 2 heures. Mais c'était effrayant à voir et je n'osais regarder du côté des précipices. Vers le soir, nous avons repassé chez le père Portius, où nous attendait une excellente collation. Vers dix heures, nous étions de retour à St.-Georges. Dans notre compagnie, il y avait deux très gentils jeunes gens, les frères Vaïda de Dej, étudiants l'un en médecine, l'autre en diplomatie, qui font leurs études à Vienne par haine des Hongrois. On a causé politique et littérature. Hier, je me suis reposé et le soir les Portius sont venu à St.-Georges, et il y a eu une petite soirée dansante au Casino, à laquelle j'ai assisté, contre mon habitude pour le soir. Mais c'était la clôture de la saison; le monde roumain s'en va d'ici dans le courant de la présente semaine, et il n'y restera plus que des Juifs et des Saxons.

LXVII

Bistritza, lundi le 15/2 août 1894: S-te Marie.

Ma chère Sacha,

Hier, par un temps superbe qui me faisait bien regretter de quitter cette localité, dont, — quand il n'y fait pas trop froid, — le séjour est on ne peut plus agréable, vers les 2 heures de l'après-midi je suis parti pour Bistritza, sans projet de retour...

À Bistritza, où je suis arrivé vers les 6 heures, j'ai été voir la foire; mais cette année-ci la police hongroise, très défiante, a empêché les danses qui se pratiquaient ici, à la foire, par grands groupes de populations. A peine, ai-je vu une petite *hora someşeancă*, qui valait tout au plus celle de St.-Georges. Ici, à l'hôtel, j'ai trouvé enfin un lit à sommier, et des fruits, des pêches et du raisin; j'ai aussi pris çongé des belles truites de la montagne qui étaient superbes, excellentes et à vil prix à St. Georges.

www.dacoromanica.ro

Ici, j'ai été très gracieusement acceuilli par toutes les sommités roumaines, que j'ai connu à St. Georges. Hier soir, — bien que j'étais horriblement fatigué, — ils m'ont conduit à une salle, où, sur une scène improvisée et un nombreux public composé de quelques citoyens roumains *culți*, avec leurs dames, et de 2 à 3 cents paysans et ouvriers roumains de *Bistritza*, des jeunes gens et des jeunes filles de maçons et de menuisiers de la localité ont joué une pièce nationale et locale. Cela allait cahin-caha; mais enfin, il y avait tout plein de bonne volonté et pour des pauvres ouvriers qui, de leur vie, n'avaient jamais vu de théâtre, cela prouvait qu'ils sont beaucoup plus éclairés que leurs collègues d'outre Carpathes.

LXVIII

Dorna-Vatra, mercredi, le 17 août 1894.

Ma chère Sacha,

Depuis hier soir 9 heures, je me trouve dans cette localité de la Bucovine qui est placée pas loin de la frontière de la Transylvanie que j'ai traversée hier, et tout près de celle de Moldavie. C'est aussi une localité avec des eaux minérales; mais il n'y vient que des Juifs de tous les pays environnants. C'est effrayant comme cette race a envahi tout le pays de la Bucovine. L'endroit ne serait pas désagréable; figurez-vous une bourgade avec d'assez jolies maisons de campagne, entremêlées de maisons de paysans, de magasins juifs et même d'un assez bon hôtel, à deux étages, tenu assez proprement, (!!!) par des juifs civilisés, ce qu'on appelle par ici « *Jidani, oameni faini* ». Placez cet endroit dans un paysage que l'on voit au confluent de *l'Argeș* avec le *Vâlsan* en ajoutant de part et d'autre de jolies cultures, entrecoupées de sapins sur les collines. Mais dans l'intérieur du bourg des Juifs, des rejuifs et rien que des juifs de toutes les classes et de tous les aspects. Parmi eux, des paysans moldaves ou bucoviniens, ce qui revient au même et des *beamters* autrichiens. J'y suis donc

www.dacoromanica.ro

arrivé hier soir, un peu tard et très fatigué d'un long voyage, de *Bistritza* ici, qui a été cependant magnifique comme paysages de montagne des plus variés.

Hier matin, j'ai pris la route de la vallée de *Bârgău*, toute semée rien que de villages roumains; j'ai même fait une nouvelle emplette de *Catrinţe bârgăveneşti*, chez une vieille paysanne de *Prundu-Bârgău*, qui se trouve être, sans que je m'en doute, la sœur du médecin de St.-Georges, et qui avait dans sa cabane le portrait de nos souverains, dont toute la contrée aspire ardemment à devenir les sujets. En quittant la vallée du *Bârgău*, la route, superbe, monte pendant 3 heures, une montagne nommée *Măgura Calului*, d'où la vue est splendide. La descente se fait en Bucovine, sur la vallée de la *Dorna*. J'ai fait une halte de deux heures, dans la localité dite *Tihuţa*, où j'ai déjeuné avec des provisions emportées de *Bistritza*, au bord d'un ruisseau entouré de sapins. Tout ce la est bien vivifiant! Et ces localités bien pittoresques.

Bucarest, Dimanche, le 21 août 1894.

Arrivé à Bucarest.

A. Odobescu

LXIX

Bucarest, samedi matin, le 27 août 1894.

Ma chère Sacha,

L'affaire de la cuisinière est une formidable affaire! Voici trois jours que l'on court partout pour en trouver une quelconque, qui veuille aller à *Argeş*, et, malgré les promesses faites, elles ne viennent pas du tout aux heures où je les attends. Aujourd'hui, pour tantôt 9 heures, j'ai une nouvelle promesse, si je puis enfin mettre le grappin sur celle-ci, un télégramme vous annoncera son départ de Bucarest, afin que vous la puissiez guetter et attraper à son arrivée en gare à *Piteşti*. Il est 7 heures, peut-être aurai-je enfin la chance de vous télégraphier aujourd'hui quand elle se mettra en route.

À part cela, je dois vous prévenir aussi que je suis décidé — quoique la nappe épaisse de poussière dont m'a parlé Ştefan Drăgănesco

www.dacoromanica.ro

m'épouvante au superlatif degré et, quoique le ciel, tout chargé de vapeurs-brûlants, a l'air de vouloir arroser un peu la terre, sans cependant s'y décider encore — je suis décidé, dis-je, à prendre l'un des trains pour *Piteşti;* en la journée de lundi le 29 (un télégramme vous indiquera d'avance ce train) pour me rendre enfin auprès de vous. J'apporterai les costumes, les poulets et autres menus articles recueillis en voyage, mais j'aimerais bien qu'une dépêche de vous, expédiée imédiatement après la réception de la présente lettre, me dise: apporte les rideaux rouges (de notre salle à manger) on toutes autres choses qui vous seront désirables. J'espère que ce ne vous sera pas à charge si je viens avec un petit...(?) qui languit ici de la chaleur et a bien besoin, le pauvre petit, de prendre un peu d'air meilleur. C'est avec Borgovan que j'avais l'intention de faire cette excursion de 3 jours en tout; mais en ce moment il est tout pris par la commission examinatoire qui interroge les 130 instituteurs primaires dont est votre protégé que j'ai bien recommandé à tout le monde. Le travail d'examens a commencé hier, mais sur huit questionnés, il n'y en a eu qu'un seul qui ait réussi. Aussi ai-je dit au Postelnicescu de vos salons, de se bien tenir quand dans 2 ou 3 jours son tour sera venu.

Hier, j'ai enfin vu *Şesti potştanikof*[1]). Entre autres, il a carrément refusé tout subside pour le voyage à l'étranger de Locusteanu. J'ai donc conseillé à celui-ci de tenter la fortune par des moyens clandestins, qui, à ce qu'il parait, ont beaucoup plus de succès auprès du ministère actuel. Pour le moment, Locusteano est parti cette nuit pour Craiova d'où il reviendra mardi ou mercredi prochain. Si Locusteanu ne réussit pas à partir, cela dérangera des projets que je faisais pour mon école et dont j'ai parlé à *Eptavrakiadis*[2]) et qui ont même eu l'air de lui plaire. Mais peut-on compter sur un pantalon d'Arlequin comme celui-là?

---

[1]) Aci porecla lui Tache Ionescu e în ruseşte. Numai că «*şesti*» însemnează «*şase*» nu «*şapte*» (Vezi n. 1, p. 444).

[2]) Aci porecla lui Tache Ionescu e în greceşte. (Vezi n, 2, p. 444).

www.dacoromanica.ro

Je compte recevoir la réponse imédiate à ces lignes, une liste télégraphique de tout ce que vous voulez que je vous apporte après demain. Ne vous génez pas.

Je vous embrasse tous les trois,

Alex.

LXX

Bucarest, dimanche matin, le 4/16 septembre 1894.

Ma chère Sacha,

Je me reproche beaucoup de vous avoir laissés sans nouvelles depuis mon départ, mais les circonstances ont été telles — les *circonstances* cela vent dire les *ennuis* — que je n'ai pas pu mieux faire, et en ce moment même j'eprouve une certaine gène de vous écrire, rien que pour vous raconter tous les tracas qui m'agitent et m'aigrissent ici. J'ajoute à cela que cette lettre t'arrivera juste dans cette redoutable journée de demain qui vous menaçait de grandes inquiétudes. Cependant je dois vous écrire et je tâcherai de dire le plus explicitement possible tout ce que j'ai ramassé depuis avant-hier quand je vous ai quitté.

D'abord en voyage, j'ai ramassé énormément de poussière et un vent détestable qui poussait en avant de gros nuages suffoquents. À part cela, l'attelage était excellant et il nous a conduit tout à fait à temps pour prendre le train qui du reste, à cause du grand nombre de réservistes... (?) a été en retard de 35 minutes.

Aussi sommes-nous arrivés à Bucarest avec ce même retard. Mon petit ami Dorel a dormi presque tout le temps du voyage en voiture, mais il s'est tenu éveillé dans le vagon où je me trouvais avec le jeune Magheru (le frère de l'officier) revenu de Paris, un professeur de l'Université de Jassy, Tanoviceano et la Diva Irène de Vladaya (?) à qui Tanoviceano faisait une cour assidue.

N'oublions pas que pendant le voyage en voiture *d'Argeş* à *Piteşti* je me serais arrêté pour sûr assez souvent, s'il n'y avait eu tant de vent et si peu de temps disponible, pour cueillir des tas

www.dacoromanica.ro

de *porumbe*, de *mure* et des *măceși* (ce qu'on appelle en français des gratte-culs d'églantier), afin de doter mes futures *murături* de tous ces petits ingrédients. Je n'ai pas pu satisfaire ce désir, mais je vous prie beaucoup, si les élections ne vous coupent pas tous les bras, de faire cueillir chez vous ces trois espèces de ... (?) pour me les envoyer le plus tôt possible.

Vous m'enverrez aussi, je vous prie, le petit flacon de *Monfleur* (?) que j'ai oublié. Heureusement je n'en ai pas eu besoin depuis que je suis ici. Toutefois je ne peux toujours pas chausser de botte mon pied droit dont l'orteil est toujours un peu gonflé... Cela m'a obligé à acheter une paire de chaussons un peu plus justes que je porte directement sur les bas. Ce n'est pas élégant, mais c'est commode. J'ai remis au fiacre Costache le paletot et le *tartan* de Théodore pour qu'il les donne à Matake; j'espère que c'est fait.

Je suis très content de savoir que la cuisinière et sa fillette que je ne connais pas vous aient fait un bon effet. Puisse-t-elle aussi vous contenter par son service. *Maritza* vous a écrit les conditions auxquelles elle est engagée, je n'ai donc pas besoin de revenir là-dessus.

Ici je suis tombé sur les difficultés que le Ministère fait à notre abécédaire. Leurs exigences sont tellement ridicules qu'au risque de faire du tort aux contracts de Socec, j'ai déclaré que je n'admettais aucune correcture à mon œuvre de la part de la commission de sots qui juge les livres didactiques et qui chaque jour demande de nouveaux changements, à notre livre. En définitif, je les ai envoyés tous se faire f... ...(?) ailleurs, les *7 culottes* en tête [1]). Quel tas de chenapans! Ils méritent certainement bien d'avoir le plus éclatant échec dans les élections. Du reste, si cela n'arrive pas tout de suite; cela ne manquera pas aux élections futures pour les chambres. Et ils ne l'auront pas volé, comme *Septismene* [2]) et sa plus indécente épouse l'eût fait des deux *puișori* et le *caruțaș* de la... de Théodore [3]).

[1]) Tot despre Tache Ionescu e vorba.

[2]) De asemeni, o altă expresie care vrea să arate pe acelaș Tache Ionescu.

[3]) Pasagiul acesta e foarte obscur.

www.dacoromanica.ro

Maritza me charge de vous dire qu'elle a donné à la cuisinière 30 fr. pour son premier mois, pour lequel la cuisinière n'a plus que 5 fr. à recevoir.

De plus, elle lui a donné 3,50, ses fiacres; 4,10 fr. pour son chemin de fer — *Să vă fie în ştire.*

La petite protégée de Jeanne est attendue à l'école professionelle où elle est déjà inscrite, malheureusement votre protégé de *Slătiari* n'a pas eu de chance. L'examen auquel il s'est présenté est très difficile; sur 90 candidats examinés jusqu'à présent, il n'y a eu que 19 d'admissibles. Il n'a pas réussi à être parmi ceux-là; je le regrette pour lui et je suis peiné de ce qu'il ne m'ait pas donné la staisfaction de faire ce que vous m'avez demandé.

Depuis que je suis ici, j'ai vu plusieurs des boursiers que nous avons envoyé à l'étranger, il y a cinq ans. Ils viennent commencer ici leur carrière didactique: Mehedinţi est aussi dans le pays; mais il a passé directement dans son village à Soveja, d'où il m'a écrit, peut-être viendra-t-il à Bucarest. En ce qui concerne la demoiselle B..... on m'a dit ici qu'elle aurait fait une fugue, — non pas avec moi, — mais avec un étudiant qu'elle aimait et que son père ne voulait pas accepter pour gendre. Est-ce vrai? je n'en sais rien; je n'ai pas eu l'occasion de voir le père et je trouve inutile de pousser l'indiscrétion jusqu'à lui demander ce qui en est.

Locusteano dit avoir aujourd'hui ou demain la réponse du bon-homme parent de *Sempotştanikof* [1]) (?) qui s'est chargé de parler de lui à la... *Eptavrakiadis* [2]). Ce serait drôle qu'il réussisse; dans tous les cas, j'ai causè hier avec Locusteanu sérieusement et l'ai prié de se décider vite, en lui faisant convenir lui-même que je ne puis pas rester (lui partant), n'ayant d'autres aides que le grand ... (?) de Petrovici et... (?) de Valaori.

En tout cas, il s'occupe aujourd'hui à me faire une situation financière à la suite de laquelle, je prendrai mes décisions dans

---

[1]) «Şapte pantaloni» în ruseşte (Tache Ionescu).

[2]) «Şapte pantaloni» în greceşti (Tache Ionescu).

www.dacoromanica.ro

les deux cas; c'est-à-dire, s'il reste ici, où s'il part. Je lui ai aussi dit que, tout dégoûté que je suis par les événements de la dernière année scolaire, je crois qu'il est encore de mon devoir d'entreprendre courageusement le ... (?) scolaire de cette année à mon école, avec l'espoir que la situation s'améliorera de toutes les façons, par les changements qui doivent venir au plus tard, au printemps prochain, dans toute la politique.

Ainsi donc, je m'arme de courage et j'espère bien *c'o s'o duc cum oiu putea;* jusqu'au changement du ministère et à la chute de cette bande de coquins et de fous qui mettent... au pillage, une vraie *epochè apelpismenon* [1]).

Mais j'en écrit trop long. Auras-tu seulement le temps de lire tout ce griffonage au milieu de la tourmente de demain? Pour le moment, je vais faire devancer ma lettre par quelques mots au télégraphe pour vous rassurer sur notre compte. Mon petit ami Dorel vous baise les mains et embrasse son ami Titine. Aujourd'hui, on va faire examiner ses boutons par Clément. Il se rappelle avec quel soin sa favarable amie Damian a pansé sa pauvre jambe malade.

Je vous embrasse tendrement.

Tout à toi,
Alex.

LXXI

Bucarest, lundi matin, le 5 sept. 1894.

Ma chère Sacha,

Hier, je pensais avoir touché dans ma si longue lettre, toutes les questions qui pouvaient nous intéresser; mais à peine la lettre était partie que je me suis souvenu de la nouvelle ... (?) de ce fou de Nicolesco, et puis, quelques instants plus tard, j'ai reçu la visite de la petite protégée de Jeanne, avec son père et ta

[1]) Epocă a disperaților (apelpisiților).

www.dacoromanica.ro

lettre. Je vais donc maintenant vous parler de l'une et de l'autre de ces deux questions. Mais avant tout, je vous dirais que j'ai encore aujourd'hui quelque inquiétude à votre sujet pour la journée qui va se passer. Puisse-t-elle avoir un résultat tout à fait innoffensif pour vos intérêts particuliers, et d'autre part, tout à fait profitable au pays. Mais laissons là la politique.

Ce fou de Nicolesco nous a de nouveau cité en justice, toi, Théodore et moi. Il est probable que Théodore recevra sa citation là-bas; quand à nous deux, elle nous est arrivée ici et je t'en envoie un exemplaire, pour que tu voies à quel degré d'insanité cet animal est arrivé. Il ne peut pas espérer un gain de cause devant le tribunal, du moment qu'il n'a aucun angagement direct, ni écrit, ni verbal; mais il veut probablement nous chicaner dans l'espoir de gagner quelque chose. Il est bien entendu que de ta part comme de celle de Théodore, il n'y aura aucun engagement pris pour l'avenir. J'ai écrit tantôt à Costică Caracaş pour qu'il vienne se concerter avec moi sur l'avocat qui nous représentera le 16 du mois ou plus tard, s'il y a, comme de raison, ajournement; je ne crois pas que cela vaille la peine de m'adresser pour cela à Alecu Constantinescu.

Seconde question plus intéressante. La petite Alexandrine est venue; M-me Peretz l'avait déjà inscrite dans son école; elle l'a vue hier et elle a demandé à son frère de lui faire parvenir l'extrait de naissance et celui de vaccination de la petite. J'ai dis à mon tour au frère de remettre ces deux actes à Jeanne qui me les fera parvenir aussitôt. Quant à la liste des livres qu'il faut à la petite, elle l'aura aujourd'hui de l'école, et je les lui procurerai.

En ce qui concerne le logement de l'enfant, c'est une affaire plus compliquée. À ce qu'il parait, elle ne peut pas rester chez les Peretzi...; on a recommendé à son frère une vieille femme qui habite du côté de la *Biserica Săraca*, derière la *Mitropolie*. *Maritza* a été voir cela et cela lui a paru tout à fait sale et corrompu. La vieille demandait 35 fr. par mois. *Maritza* a trouvé une autre femme moins surfaite et qui en demande 25 par moi. Mais il y a, je crois, encore mieux.

www.dacoromanica.ro

Alexandru Odobescu în vârstă de 58 de ani.

www.dacoromanica.ro

Dans l'école secondaire No. 2 chez M-me Racovitza, il y a une petite mansarde chauffée qui est vide. Dans cette mansarde sera logée et chauffée une autre élève très pauvre, protégée par M-me Peretz. On me propose de lui joindre la petite Alexandrine qui se trouvera avec une jeune fille sage et plus agée, que leur directrice commune <aura>, protégée. De plus, pour Alexandrine, la femme de ménage de l'école secondaire No. 2, qui fournit le déjeuner aux élèves externes, se chargera pour 20 fr. par moi de nourrir, blanchir et soigner la protégée de Jeanne. De cette façon, la jeune fillette sera toujours sous les yeux de personnes qui lui porteront de l'intérêt, on lui achétera aujourd'hui même un petit chapeau d'uniforme de 40 sous dont elle a besoin pour ne pas provoquer le rire des collègues, en se portant tête nue comme cela peut se faire à *Argeș*. Tout cela vous va-t-il? J'attends la réponse. Je ne sais pas si je pourrais satisfaire tout de suite la demande de Jeanne, à savoir le revolver de poche. Les fonds, chez moi, sont très bas pour en acheter un. Mais, dans les temps j'en avais prêté un à Costake Caracaș. Je vais voir s'il l'a encore et, dans ce cas, je profiterai de la première occasion pour vous l'envoyer.

Merçi pour les deux flacons. Je vous embrasse tendrement et j'attends impatiemment de vos nouvelles. N'avez-vous pas trouvé, chez vous où dans l'une des poches du paletot que Théodore m'a prêté, mon porte-cigares en cuir noir avec mon chiffre en argent?

Alex.

LXXII

Bucarest, mardi matin, le 6 sept. 1894.

Ma chère amie,

Costică... viens de m'apporter la liste des élus aux conseils municipaux. Eh bien, sapristi! Je ne vois pas de quoi nous aurions à nous plaindre. *Curtea d'Argeș* y butte par un gouvernementalisme foudroyant. Est-ce dû aux mérites extraordinaires du professeur de politique dont le ballon captif a doté notre Theodore?

www.dacoromanica.ro

Enfin le principal est que vous voilà lestement debarassé du froid qui pesait sur vous tous à cause de ces élections.

Quand à moi, ce que j'ai à vous dire d'ici est assez intéressant.

J'ai dû interrompre ces lignes écrites ce matin pour ne les reprendre que le soir. J'ai eu une nouvelle visite de Théohari Antonescu que j'ai gardé à déjeuner et qui ne m'a quitté que très tard, c'est-à-dire vers les 3 heures, quand j'ai dû sortir pour différentes courses d'affaire. C'est en rentrant tard, que je reprends cette lettre. Dans l'intervalle, j'ai reçu ta petite lettre où tu me parles de ta nouvelle indisposition, et puis aussi tont élégramme où tu me rassures sur ton état. Je crains cependant de te savoir seule, si les enfants sont partis tous les deux pour *Piteşti* comme il en avaient l'intention.

Dieu veuille que tu n'aies plus de pareils soucis!

Ce que j'annoncais comme nouvelle intéressante, c'est que hier matin, au moment où je causais avec Locusteano sur les racontars touchant A..... B....., ne voilà-t-il pas que je vois entrer dans notre cour, B..... lui-même avec sa fille A..... Tous peux revenus à peu de distance du voyage qu'ils avaient fait en Allemagne; nous avons parlé librement de toutes les ignominies qu'on avait inventées ici, et B..... a ajouté un côté inconnu de ces vilains tripotages.

C'est-à-dire toutes les lettres anonymes et les visites indiscrètes que M-me L.... avait reçue pour la dissuader de son mariage sous pretexte que B..... était ruiné, ivrogne, joueur etc., etc. En dépit de tout cela, son mariage va s'effectuer après demain, jeudi, sans tambours ni trompettes à B.....; De plus, il a promis son fils aîné à la fille du général R..... de Jassy. Quant à A....., il l'a décidée à renoncer à sa petite passion, mais elle nous a avoué que ce n'était pas de plein cœur qu'elle le faisait, mais bien pour complaire à son père. Rien n'est donc arrêté pour son mariage à elle.

Il est convenu que l'on reparlera la semaine prochaine, quand le ménage paternel sera installé. De mon côté, j'ai reparlé de mon prétendant à moi, sans insister cependant. Mais d'un autre côté, comme j'ai trouvé à Bucarest une lettre adressée de Soveja où

www.dacoromanica.ro

Mehedinți me disait qu'il est dans le pays, dans son village, et sans avoir passé par Bucarest, j'ai hasardé hier une dépêche dans cette localité, avec demande de me répondre quand il pourra venir à Bucarest. Jusqu'à présent je n'ai aucune réponse. Nous verrons.

Vous ais-je dit que je suis dans la commission du bacalaureat et qu'à partir du 15 Septembre nous commençons le travail?

Ou m'a donné les langues française et roumaine; cela m'ennuie. J'aurai preféré l'histoire et la géographie qui sont dévolues à Ureche. Je l'ai dit hier soir à Maioresco et nous verrons s'il y a possibilité de... dans la prochaine réunion que nous aurons.

En ce moment, les élèves de l'école sont encore en vacances et en vagabondage, ce qui m'ennuie assez, mais il n'y a pas moyen de faire autrement.

Les professeurs même ne sont pas ici pour que je puisse entreprendre un arrangement de nos cours pour l'annee qui commence. Il faut du reste pour cela que je connaisse aussi le contingent d'élèves qui me viendra. Et ceci ne peut être sûr que dans le concours qui suivra le bacalauréat.

J'ai acheté aujourd'hui pour la petite Alexandrine tous les livres, cahiers, plumes, etc., dont elle a besoin. Elle est déjà installée, comme je te l'ai écrit hier, et demain elle ira à son école, qui ne s'ouvre que demain.

Voici, je crois, ce que j'avais à vous raconter. Peut-être, y a-t-il encore à vous rappeller les fruits sauvages (*mure*, *porumbe*, et gratteculs) que je voudrais avoir et de plus, la grande affaire de l'envoi par chariot exprès de quelques beaux arbres bien droits et hauts de plusieurs mètres: c'est-à-dire des bouleaux, *mesteacăni* —, Théodore peut-il réussir à organiser cela pour les premiers jours d'octobre.

Je lui en serais fort obligé. Je vous embrasse tendrement. Si vous allez à la vigne, peut-être vous y reverrai-je avant le bacalauréat, car quand j'y entrerai, je ne pourrai plus quitter Bucarest de 20 jours au moins.

Tout à toi,
Alex.

www.dacoromanica.ro

LXXIII

Bucarest, jeudi, le 8/20 Septembre 1894.

Ma chère Sacha,

Dans la lettre que je viens de recevoir de toi, j'apprends avec chagrin que tes indispositions continuent presque sans relâche; il n'y a rien de consolant dans cet état de ta santé. Quand donc cela sera-t-il fini?

Après tant d'années de souffrances périodiques, il serait bien temps que cet etat de transition ait enfin une fin heureuse.

De mon côté, je n'ai pas trop à me plaindre de la santé et ce n'est guère que par prudence que je ne me suis pas encore chaussé de bottes, gardant toujours aux pieds des chaussons par dessus de nombreux bas et chaussettes.

Tant mieux si les affaires d'élection ont si tranquillement fini, et tant pis si le professeur de politique s'en est mêlé, car je pense qu'avec la douceur unie à la fermeté, Théodore aurait tout aussi bien fait, si non mieux.

J'attends que vous m'annonciez vos décisions au sujet de votre séjour à la vigne [1]), où je pourrai peut-être aller vous voir pour quelques heures, avant que les examens de bacalauréat ne commencent, c'est-à-dire avant d'aujourd'hui en huit.

J'amènerai cette fois encore probablement le petit Dorel, qui parle toujours de vous et *d'Argeş* et qui a pris dans la plus grande affection (Clément ayant vu son bouton dit que cela provient du vaccin qu'on lui a fait à *Segarcea*) ta petite protégée Alexandrine. Comme pour le moment il dort seul dans la chambre des enfants (Citta étant depuis longtemps à Bacău d'où il ne reviendra que pour rentrer chez Schewitz), Dorel garde ta protégée auprès de lui. Elle est et sera très bien soignée. Les cours ne commencent pour elle qu'à partir du 15 sept.

---

[1]) Sacha Odobescu locuia la *Curtea de Argeş*, iar vara la via dela *Măgura Dealului* de lângă Curtea de Argeş.

www.dacoromanica.ro

En ce qui concerne le Nicolesco, je suis peiné de t'avoir donné tant de soucis. Costică m'a assuré qu'il n'y a aucun danger; seulement aussitôt que Théodore aura officiellement reçu et accepté la citation, vous ferez chacun de vous deux, une procuration avec le nom en blanc pour vous représenter le 16 de ce mois au tribunal. Nous trouverons ici un avocat de bonne volonté qui exposera alors aux juges l'inanité des prétentions du fou, ou plutôt qui fera ajourner à l'infini ce procès, dont l'animal porte les frais et qui ne peut aboutir à rien. Je n'ai pas vu Grégoire Mano, mais j'ai appris hier par Costesco qu'il était parti pour l'étranger. Ne vous troublez donc pas tant que ça, pour cet energomène. On n'en finirait plus si l'on devait se troubler de toutes les chicanes et le embarras que se plaisent à employer les désœuvrés de notre pays.

Dans ma dernière lettre je t'ai repété mon idée sur les bouleaux qu'il s'agissait de faire venir de chez vous. Je m'empresse d'ajouter aujourd'hui qu'il est parfaitement inutile que quelqu'un s'en occupe là-bas, car j'ai trouvé chez un jardinier d'ici et à bien meilleur compte, de superbes bouleaux, dont j'aurai un exemplaire, en même temps que des tilleuls et des lilas, aussitôt que le temps permettra de faire des plantations. Donc l'incident est clos sous ce rapport.

Hier j'ai reçu la longue visite d'un jeune savant russe, M. Smirnoff que l'Académie de St.-Pétersbourg a chargé de faire des études sur les vases sassanides qui se trouvent dans tous les musées de l'Europe. Il est venu à Bucarest pour me consulter sur cette question que j'ai étudiée autrefois. Il parle très difficilement le français, et de plus, il begaye; malgré cela, nous avons longtemps causé sur des matières sociologiques (?). Demain, je l'accompagnerai au musée pour le lui faire visiter en détail. Je clos cette lettre, là-dessus. Je me sens à tout point paresseux et pas en train de travail que je... même avec des épreuves de Balcesco [1]) que j'ai à corriger.

[1]) *A. O.* este, după cum se știe, autorul primei ediții din opera lui N. Bălcescu «*Istoria Românilor sub Mihai Viteazul*», publicată, după însărcinarea dată de Academia Română și însoțită cu o precuvântare și note, București, 1878.

www.dacoromanica.ro

En somme, je me repose avant les fatigues prochaines du baccalaur at, des concours de on école et de l'organisation de la susdite école, sur laquelle je n'ai encore rien de décidé, parceque avec 7 culottes, on ne sait jamais à quoi s'en tenir. Et ces 7 culottes, ne s'usent pas, hélas ! ! ! [1])

Je vous embrasse,

Tout à toi,
Alex.

LXXIV

Bucarest, vendredi matin, le 21 octobre 1894.

Ma chère Sacha,

Hier j'ai reçu à la fois deux lettres de toi, où tu me racontais le déjeuner champêtre que vous avez fait, il y a quelques jours. Si le temps a changé chez vous, comme il l'a fait trop subitement dans la journée d'hier, de pareilles parties sont devenues impossibles. En effet, hier matin à...(?) heures je suis sorti pour mettre en ordre le concours des peintres à l'Université. Il faisait un temps très tiède; mais en sortant de là vers 10 heures, le vent s'était fort refroidi; jusqu'au soir la température etait devenue réellement froide, de façon que pour commencer hier dans l'après-midi les examens oraux de nos candidats, il a fallu faire du feu dans les poiles, ce que l'on continue de faire aujourd'hui. Les examens continuent aussi. Dans la section littéraire, le *Tzapu* [2]) (?) fait toujours la corde en premier.

O a doua ediție apare la 1887. O alta se tipărește sub titlul de *Opere complete*, București (« Minerva »), 1901—1902, vol. I. Ediția pe care o pregătea *A. O.* la 1894 apare în același an, în colecția « Autorii Români vechi și contimporani » în 3 volume. In ediția dela 1878, *A. O.* anunța o ediție critică în introducerea sa.

[1]) *Tache Ionescu* (7 culottes), Ministru al Instrucțiunii în guvernul lui *Lascăr Catargiu* dela 1891 până la 1895.

[2]) *A. O.* se referă la concursul prezidat de el pentru ocuparea catedrei de pictură dela Școala de Bele-Arte din Iași. Juriul prezidat de el era alcătuit din *C. Stăncescu* și *G. Sterian*.

www.dacoromanica.ro

Vos 2...(?) sont plus faibles, mais jusqu'à présent je les soutiens toujours; je ne pense pas que les concours finissent avant la semaine prochaine. Locusteanu part décidément demain soir (samedi), mais il compte rester deux jours à Craiova, avant de s'acheminer dans la grande route. Je voudrais lui donner à porter ma lettre à Perret (?) dans laquelle je demanderais un remplaçant pour Locusteanu, mais j'attends une réponse préalable de la part de Pompiliu Eliad, à qui j'ai écrit, il y a quelques jours, pour tâter le terrain, avant que je fasse la demande à Perret.

Je te raconte tout cela pour éviter de te dire combien l'annonce du froid et de l'hiver, accompagné hélas ! de tant d'ennuis d'argent, me rend de triste humeur.

C'est avec un véritable repos de l'esprit et du cœur que je pense à votre petite retraite de là-bas. Vous n'avez certes pas toutes les satisfactions que l'on peut avoir, mais tout de même il me semble que là-bas vous êtes plus à l'abri du grand vent froid qui souffle par tourbillons dans la société d'intrigants et malveillants de la capitale. Aussi ne m'en voulez pas de vous dire que je vous crois beaucoup plus heureux là-bas que si vous étiez ici, malgré les distractions que l'on prétend y avoir.

Je dois m'occuper à enterrer un rosier aujourd'hui ou demain au plus tard, et à faire planter des tilleuls, des lilas et un beau bouleau, dans votre cour et dans mon jardinet.

Cette horticulture est l'une de mes distractions consolantes; aussi je ne la néglige pas.

Je finis, ma chère amie, en vous embrassant tendrement.

Je verrai à faire le payement de *Niță*, après le départ de Locusteanu. La petite Alexandrine va son petit train.

Encore une fois, je vous embrasse.

Tout à toi,

Alex.

www.dacoromanica.ro

LXXV

Bucarest, dimanche, le 23 oct. 1894.

Ma chère Sacha,

Je reçois à l'instant la lettre où tu entames de graves questions d'argent que tu interromps pour me parler plus gaiement et plus tendrement de la vie affectueuse de notre Jeanne avec son mari. Cette diversion m'a été, on ne peut plus agréable, car dans la situation terriblement tendue sous le rapport financier dans laquelle je me trouve en ce moment, des tourments d'argent qui vous préoccupent ne peuvent que mettre le comble au chaos (?) qui m'entoure sous ce rapport. Aussi fais-je mon possible pour m'occuper d'autre chose. Hier, nos candidats à l'admission ont finis leur concours; je dois aujourd'hui revoir toutes les notes qu'il sont obtenues, faire le triage, et leur donner demain le résultat. D'autre part, je dois aussi préparer pour le Ministère un très long rapport sur l'organisation de l'école, afin qu'elle quisse commencer a fonctionner plus ou moins régulièrement à partir du 1-er novembre; je dis plus ou moins, parce qu'il se passera encore du temps avant que j'aie (si je l'ai) le remplaçant...(?) de Locusteanu.

Celui-ci est parti hier soir pour Craiova, où il restera 2 jours, et mardi soir il compte prendre la grande route de Paris. J'espère avoir aujourd'hui ou demain une réponse de Paris et alors j'enverrai à Locusteanu une lettre officielle à Perret. Hier ta pension est arrivée et je pense que Petrescu a dû te l'expédier; je dis: je pense: car ce brave Petrescu, je le vois à peine; il est avant l'aube à la *casierie*, il rentre à peine qu'il est reparti pour le collège.

Il est difficile de conduire toute une école qui a mille exigences avec un personnel totalement pris en d'autres occupations.

Si je n'avais pas ..... (?) et George, ce serait insoutenable sous tous les points de vue. Mais l'espoir d'un avenir meilleur ne m'abandonne pas encore et je pense qu'en ayant pour le côté: *études* et *surveillance*, un étranger, et pour le *ménage*, ma jeune mégère (équivalant, en ce cas, de *ménagère*), cela pourra aller.

www.dacoromanica.ro

Ces deux derniers jours j'ai dû aussi surveiller à la destruction de mon jardin, et que j'ai dû abîmer en pleine floraison. Tout avait réussi à merveille pour les grandes étalures qu'il a fait cette année.

Jamais je n'ai eu d'aussi beaux héliotropes et des géranium aussi splendides; les rosiers étaient aussi presque tous pleins de boutons. Il a fallu arracher et étouffer tout cela pour enterrer les rosiers; car il a fait pendant 2 jours très froid.

Nous ferons du feu; mais en ce moment le soleil brille tout de même. Demain on plantera chez moi un beau bouleau, des tilleuls et du lilas, qui nous charmerons si Dieu nous donne vie et bonheur, l'été suivant. Je n'ai pas encore fait le payement de *Nitză*, parce qu'il a été très util ces jours-ci pour la mise en terre des rosiers. Mais, je serais bien obligé de chercher un serviteur moins sauvage, si mon sous-directeur français arrive.

Je vous embrasse tendrement. Si j'avais de l'argent, je me ferais un plaisir d'aller vous voir pour le seul jour de la St.-Démètre, mais c'est 90 fr. à dépenser ! ! !

Petrescu a fait à l'instant porter à la poste ta ..... (?).

Tout à toi,
Alex.

LXXVI

Bucarest, samedi matin, le 5 novembre 1894.

Ma chère Sacha,

Je t'écris ces lignes dès le matin, avec la conviction que, ne devant partir d'ici que ce soir, tu les recevras demain à *Argeș*. Ton départ a laissé un grand vide dans la maison, malgré la place modeste et retirée que tu y occupes, quand tu y es; mais en tout cas, quand tu n'y es plus, cela devient plus froid, plus indifférent, moins vénérable, moins attractif. D'autre part, ta présence auprès des enfants remplit alors le grand vide qui se fait chez eux, quand tu n'y es pas.

www.dacoromanica.ro

Tu m'as quitté hier sous un assez ..... (?); cela n'a pas eu d'autre gravité que de me décider à m'abstenir le soir de toute autre nourriture qu'un peu de thé. En ce moment j'en reprends une... (?) en t'écrivant. Quand il sera dix heures j'irai au ministère pour y trouver . ... (?); mais je crains bien que le départ de L. M. ce matin ne l'empêche de venir, ce qui me serait très désagréable, car probablement il fera aussi son choix d'aller passer le dimanche et le lundi à .... . (?), ce qui ajournerait encore les études à mon école. Enfin nous verrons. À mon retour à la maison hier j'étais ..... (?

Quand Haşdeu (?) est venu, nous avons revu ensemble l'affaire Litzica, qui ira bon train je l'espère. De Paris, je n'ai reçu qu'une carte postale de M. ..... (?) qui demande ses appointements pour octobre. Je la trouve bonne, quand il est absent depuis quatre mois, sans jamais revenir pour l'école. Ces messieurs sont tous incroyables sous ce rapport. Les appointements, toujours. Les leçons jamais, ou très rarement !

Je lui ai répondu qu'il pouvait se ..... (?). À propos de ... (?) j'espère que, lorsque vous aurez cette lettre, Jeanne sera en plein dans la... (?) des... (?) que vous avez dû expédier à Piteşti dès l'aube, afin qu'elle arrivât tout en même temps que vous à Argeş. J'espère que votre fillette sera contente cette fois encore de la bonne moisson faite par sa chère maman.

Toutes les deux je vous embrasse et le... (?) de Jeanne pardessus le marché.

Tout à toi,
Alex.

LXXVII

Bucarest, mardi matin, le 30 mai 1895.

Ma chère Sacha,

Je suis de nouveau en défaut. Hier je ne t'ai pas écrit; mais cela se comprend. Je tenais absolument à faire remettre ce matin au plus tard, mon 3-me et dernier cahier au ministère. Avant-hier,

www.dacoromanica.ro

je n'avais pas fini le tout ; il me restait à faire une composition historique pour laquelle j'ai choisi comme sujet «*l'Union des Principautés*». Cela a été baclé hier, et j'ai dû travailler ferme, d'autant plus qu'une grande partie de la matinée m'a été prise par des visites d'étudiants qui venaient me demander de leur donner les notes pour mes cours, ce dont ils ont besoin pour se présenter à la licence. Il y en a des masses cette fois-ci et lorsqu'ils viennent il faut bien que je cause un peu avec eux. Malgré ma manière de leur dire la vérité, à ce qu'il parait, ils sont contents des conversations de quelque 20 ou 30 moments (?) que je fais avec chacun. Steriadi doit venir tantôt déjeuner avec moi ; c'est lui qui portera mon 3-ème et dernier cahier au ministère, pour tâcher d'apprendre par là ce qui est advenu des deux autres, car dans le cas où on le aurait négligé pour une cause ou l'autre, je me propose d'intervenir personnellement.

Mon travail fini, je me trouverais un peu en désarroi, si je n'avais promis d'aider de mes conseils la rédaction d'une petite... (?) pour les classes primaires. Puis aussi, il s'agit de corriger notre *abecedar*, dont la dernière édition faite en hâte par Socec, à la suite des tribulations de l'an dernier, est pleine de fautes grossières.

Hier, Georges a apporté de la gare la fameuse caisse qui contient des rideaux de toute espèces et surtout beaucoup de... (?) Je n'ai pas laissé expédier cette caisse à *Piteşti*, car elle était toute... (?) Puis, qu'auriez-vous fait de tous ces rideaux très lourds dont vous ne pouvez trouver l'usage là-bas. Peut-être serviront-ils à renouveller en hiver ceux de notre salon. Quant aux papiers (?), pensez-vous qu'il soit utile que je vous les expédie à *Argeş*? Le tout en ce moment — sans la caisse qui était toute brisée se trouve déposé en haut, dans la chambre de Jeanne. Vous me direz ce que vous en voulez. Je sais bien que Jeanne m'en voudra de ce que je ne lui ai pas laissé le plaisir de déballer, mais là, réellement, c'eut été une folie... que de faire faire à cette lourde caisse le voyage *d'Argeş*. Je verrai s'il est même possible de vous expédier du beurre ; mais il fait déjà bien chaud. Il fond tout seul à l'air.

www.dacoromanica.ro

Je ne sais quand vous dire que je viendrai vous voir. Ce me serait agréable, mais cela coûte, et c'est assez fatigant. Mais enfin, je tâcherai de vaincre ces difficultés.

Je vous embrasse.

Tout à toi,
Alex.

LXXVIII

Bucarest, jeudi matin, le 1 juin 1895.

Ma chère Sacha,

Avant d'écrire ces lignes, ce que je fais après avoir reçu la lettre que je recois de toi, j'ai fait une annonce pour l'Université, où je dis que vendredi prochain le 9, de 3½ à 5, je tiendrai à l'Université mon examen de fin d'année.

Hier j'ai été chez *Ghedem* qui a en main mon manuscrit de grammaire, et je lui ai expliqué mon système.

Il y a en tout 12 manuscrits que la commission s'est partagé. J'ai bien fait de lui parler, je crois, car dans un tel fatras, on peut se perdre et négliger sans le vouloir ce qu'il y a de mieux. Enfin, à la grâce de Dieu. Moi je ne suis pas trop mécontent de ce que j'ai fait. En ce moment-ci, je fais de la révision géographique; ce qui me donne fort envie de faire cette année l'excursion manquée l'an dernier du côté de la *Bistritza* moldave. Mais les projets sont plus faciles à faire qu'à réaliser. Nos nouvelles sur...(?) se sont entrecroisées. Pour la fille de la sage femme, c'est étonnant qu'elle ne donne pas des nouvelles à sa mère. Elle est dispensée du travail manuel à cause de ses yeux; même elle répète les leçons avec une demoiselle à qu'il faudra donner 20 fr. pour les deux mois de préparation. Elle n'aura très probablement pas le désappointement de rester, ni *corigentă*, ni *repetentă*.

J'espère que Jeanne ne m'en veut plus de ne pas lui avoir expédié la...? Quand à Théodore, il a très tort d'en vouloir à ses fonctions (?).

www.dacoromanica.ro

Non pas au point de vue financier seulement ; mais il faut bien tuer son temps. Et il ne peut le faire mieux qu'en prenant l'expérience que lui donnent ses inspections.

En somme, c'est un grand enfant — gâté, et il a retrouvé en vous deux qui le dorloter. Rien qu'à penser à ce bonheur qu'il a eu, il devrait se secouer et ne plus geindre si souvent, sans de très bonnes raisons. Il se nourrit du reste de choses qui sont contraires à son estomac. *Il fume d'un façon tout à fait pernicieuse pour sa santé.*

Ş'apoi mai are şi mutra să se plângă!! Dis-lui tout cela de ma part. Et s'il veut se bien porter, il n'a qu'à suivre ces conseils :

1. Qu'il ne fume plus du tout (s'il peut) ou du moins *dix fois moins*, qu'il ne le fait.

2. Qu'il ne mange pas de choses épicées.

3. Qu'il se dise qu'un homme doit faire quelque chose de bon dans sa vie, et quand on met quelque ordre parmi quelques centaines de paysans — fut-ce même en s'entendant critiquer par n'importe qui — c'est que l'on fait du bien.

4. Qu'il se dise que tout le monde n'a pas une aussi gentille et bonne femme comme la sienne, une belle-mère qui est un ange gardien et un beau père pas trop gênant, comme il a la chance de les avoir !

Avec cela, et un peu d'argent par le dessus, il doit être exempté de toute maladie, de tout ennui.

Pour l'argent, je n'ai pas de remède à lui donner, car j'en cherche moi-même. Et — quand je n'en trouve pas, ce qui arrive le plus souvent — je me rabats pour vivre avec quelques...(?) sur le restant de la vie. Qu'il fasse de même. Je lui ai dit dans les 4 articles précédents ce que doit être pour lui *le restant sur la vie.* Et c'est beaucoup.

Là dessus, je vous embrasse tous les trois.

Tout à toi,
Alex.

www.dacoromanica.ro

LXXIX

Bucarest, jeudi matin, le 15 juin 1895.

Ma chère Sacha,

Ce matin, je ne puis pas encore te donner des nouvelles positives concernant l'affaire du Crédit. J'ai vu hier matin *Constantinescu* et je lui ai parlé; mais, avant tout, il faut qu'il consulte le dossier qui est au Crédit, ce qu'il a dû faire hier. Tout à l'heure à 9 heures, je dois retourner chez lui pour qu'il me dise positivement s'il y a moyen de contracter un nouvel emprunt, ce qui lui parait douteux, puisque la feuille dotale limite l'emprunt aux 200.000 fr. qui ont été touchés et qu'en somme, après 3 ans, le capital restitué au crédit, le réduit à très peu de chose, car la somme passée annuellement est passée toute exploitée par les intérêts pendant les premières années. Enfin, il verra, il fera tout son possible pour contenter notre désir; mais a l'impossible nul n'est tenu.

Demain, ma lettre vous dira ce qui en est; mais j'ai tenu de vous prévenir des ... (?) de ce que *Constantinescu* m'a dit hier. Donc nous sommes pour le moment dans nos très petits souliers.

En ce qui concerne mon voyage à Argeș, rien n'est changé. J'attends toujours le mandat dont l'arrivée décidera à l'instant même mon télégramme. Dorel qui a toujours un peu de fièvre pendant que son frère est tout à fait malade au lit, attend aussi avec impatience le plaisir de vous voir et de giberner avec M-elle Damian.

Je m'occuperai avec plaisir de la petite robe à M-elle Damian dont j'avais déjà eu l'idée. Cela se trouve que vos idées se sont rencontrées à ce sujet. J'espère dans les prix... (?) trouver quelque chose qui lui plaise et tu n'a pas besoin pour cela de penser à ébranler encore ta pauvre petite pension de juin.

Hier, ayant trouvé d'assez belles asperges — elles finissent maintenant — j'ai eu l'idée d'en faire remettre à la poste une assez grosse boite pour Jeanne. J'espère qu'elles seront encore mangeables quand elles vous arriveront. Je ne sais pas encore comment est... (?)

www.dacoromanica.ro

pour voir si les combinaisons de *Costică* sont réalisables. Cela m'irait beaucoup; mais c'est difficile.

Le palais de Costică est... (?), les murs en sont déjà bâtis et hier-soir les maçons ont arboré le drapeau tricolore sur les chevraux de la toiture qui ont été posés dans la journée.

Jusqu'en août elle sera prête et domine de ses doubles terrasses toute la place *Bibescu-Vodă* avec une vue splendide sur tout ce coin de la ville. Les obélisques à aigles de la *Mitropolie* sont maintenant au niveau des... (?) du palais de Costică.

Aujourd'hui, je vais déjeuner avec Steriadi, puisqu'il est jeudi, mais, avant cela, je vais aller voir Constantinescu; ce pourquoi je quitte cette lettre en vous embrassant pour aller m'habiller.

Tout à toi,
Alex.

LXXX

Bucarest, samedi matin, 17 juin 1895.

Je viens de recevoir à la fois deux lettres de toi, dont l'une contient la réponse à celle de Citta. Je la lui porterai dans la journée, car il est malade, tandis que son petit frère habite pour le moment chez moi. J'attends toujours ce qu'il me faut pour partir pour *Argeș;* il s'agissait que, lorsque je partirai, je laisserai Citta à *Goleşti* et, en revenant *d'Argeș*, j'y laisserai aussi Dorel. Pour le moment, je ne puis rien dire de positif, car je n'ai pas encore le mandat et que je ne crois pas que Citta puisse partir avec les taches blanches qu'il a dans la gorge. En tout cas, ces deux garçons ont besoin de prendre de l'air, car ils ont terriblement maigri et sont affaiblis à force de pousser comme des asperges.

Demain, j'aurai probablement de toi une lettre à la suite de celle où je te faisais connaître les constatations de Constantinescu. Il ne faut pas trop se désesperer et tâcher de faire bonne figure à mauvais jeu. Je t'ai dit ce que Constantinescu proposait comme une chose possible, et il s'est offert à préparer cette affaire non

www.dacoromanica.ro

pas lui-même, car, comme avocat du Crédit il ne peut pas s'y mêler ostensiblement, mais il veillera à ce que tout se fasse au mieux.

J'attends donc votre réponse.

En ce qui concerne l'... je mets ici un article pris dans le «*Naţionalul*» et je voudrais de tout mon cœur que le nom de Théodore restât en dehors de toutes ces turpitudes.

De même, dans l'affaire de *Dobrescu-Argeş*, je sais bien que ce drôle-là mérite d'être rossé; mais dans un pays comme le nôtre, ou ne sait pas au juste si les coquins ne reviendront pas sur l'eau et ne se vengeront pas plus cruellement que les ...(?) Donc, sans le favoriser il faudrait que Théodore n'y mette pas trop d'acharnement.

J'ai revu hier...?...et d'après ce que je vois, sa combinaison au sujet du .....(?) n'a pas grande chance de réussite. Donc de ce côté là, je n'ai plus à espérer quelque radoucissement financier. Du reste, je n'y ai jamais compté beaucoup.

Je finis ma lettre eu vous souhaitant un tas de choses, santé et joie du cœur à tous les trois.

Tout à toi,
Alex.

LXXXI

Bucarest, dimanche, le 1 oct. 1895.

Ma bien chère amie,

Depuis ce matin, je veux t'écrire, comme je m'y suis engagé dans le télégramme que je t'ai envoyé avec les 100 fr. dont tu avais besoin et que j'ai eu la bonne chance de pouvoir remettre au télégraphe sans plus avoir besoin d'en parler à Petrescu [1]), que j'ai vu tantôt. La journée depuis ce matin (il est 5 heures) s'est passée d'abord en courses nécessaires pour régler mon départ pour Jassy

[1]) Acest *Petrescu* despre care e vorba aci, ca şi în cele mai multe din scrisorile sale, a fost *I. S. Petrescu*, subdirector al Şcolii Normale Superioare, apoi profesor secundar.

www.dacoromanica.ro

lequel est décidé pour après-demain soir mardi. Je serai là-bas mercredi matin et il est probable que je passerai au moins 12 jours à Jassy.

Dans ce concours [1]), le Ministre avait nommé comme ses délégués: Haşdeu, comme président et moi comme 2-me délégué. Au reçu de cette communication, j'ai remis ma démission disant à Laurian que je n'entendais pas être maintenant *slugă la dîrloagă*, là ou l'an dernier j'étais maître [2]). Mais à ce qu'il parait Haşdeu a refusé d'aller à Jassy et alors on ma donné la présidence. Je n'ai pas refusé, parce que cela me fait plaisir d'aller là-bas. Il est entendu avec A.D [3]) que mes leçons commenceront à mon retour. Ce voyage va me divertir mais il me coûtera, parce que j'ai bien des emplètes à faire et je dois, de plus, prendre *Ghiţa* avec moi partout, les soins que réclament mes vilains .. m'infèrent d'avoir un serviteur à moi.

Aujourd'hui, je vous ai fait expédier par le lampiste des verres et des mèches assorties à votre lampe, ce qui est plus pratique que de vous expédier la lampe plus grande d'ici.

Pendant mon absence, on terminera la cuisine et ce n'est qu'à mon retour que je m'occuperai de l'aménagement de votre salle à manger. Ce sera aussi une petite dépensse.

Je me suis occupé aujourd'hui de l'affaire Filiti [4]); je me suis fait préparer le matériel par un jeune que je connais et qui m'est dévoué et discret. Demain, je tâcherai de le rédacter et probablement dans l'après-midi, je donnerai la tartine (?) à qui de droit (?).

Du baccalauréat il nous est revenu à chacun 1030 fr. Cela n'a pas été de rebut; cela m'aidera à payer le loyer; je voudrais aussi

[1]) E vorba de concursul pentru ocuparea catedrei de istorie universală dela Facultatea de Litere a Universităţii din Bucureşti, concurs ţinut la Iaşi.

[2]) Vezi n. 1 dela pag. 452.

[3]) *Anghel Demetriescu* (1847—1903), profesor, publicist şi directorul liceului particular *Sf. Gheorghe* din Bucureşti.

[4]) Această afacere Filiti se referă, după cum rezultă din restul corespondenţei, la o lucrare cu care ar fi fost însărcinat *A. O.*, lucrare ce urma să servească pentru inaugurarea Palatului de Justiţie. In această scriere, autorul pare să fi făcut un istoric al justiţiei româneşti.

www.dacoromanica.ro

faire la provision de bois, mais cela ne sera possible que lorsque la cuisine sera tout à fait terminée.

Emilia est en train de faire toutes sortes de *murături*. Tu peux dire à Jeanne, d'abord que je l'aime beaucoup et puis que ces trois protégés ont réussi au baccalaurèat, plus le désagréable jeune homme dont tu m'as envoyé la lettre cavalière et dont la mère m'a l'air d'une vilaine harpye (?) Mais tout le monde presque a terminé (?); tant nous (et moi surtout) avons été généreux cette fois-ci.

Tu me demandes ce qui en est de la politique. Ce qu'il y a de sûr c'est que, le ministère est bien tombé, quoiqu'il puisse encore durer une trentaine de jours. Qui viendra après? C'est difficile à dire. Il est peu probable que ce soient des *Conservateurs* pers. sans *Junimistes*. Et si cela arrivait, ce serait pour bien peu de jours. Ce serait peut-être les Libéraux pur sang; mais dans tous les cas, ce qui parait clair, dans *un târziu* (?) plus ou moins éloigné, c'est qu'il y aura une association de Libéraux et Junimistes. C'est-à-dire un gouvernement composé de gens qui sont les plus à la Triple-Alliance, ce sont Carp et Sturdza. Mais comment cette association se fera? et quand? voilà ce qui est difficile à prédire. Dans tous les cas, cela ne peut pas tarder, si les affaires dela politique extérieure se compliquent comme cela en a tout l'air.

En voilà assez là-dessus, car tu sais que j'abhorre la politique.

En revanche, je vous aime beaucoup vous tous, et je vous embrasse de tout cœur.

Tout à toi,
Alex.

LXXXII

Bucarest, lundi matin, le 2 oct. 1895.

Ma chère Sacha,

Il est très probable que tu recevras cette lettre écrite à 5½ du matin, en même temps que celle que j'ai fait mettre à la poste hier vers les 5 heures du soir. Depuis lors, il n'y a eu rien

www.dacoromanica.ro

de nouveau et je crois avoir épuisé dans mon long bavardage d'hier tout ce que j'avais à vous dire sur mon compte, passé, présent et avenir. Ce matin à 9 heures, j'attends Cutzana qui doit m'apporter les notes qu'il s'est chargé de rassembler pour l'affaire Filitis. Je souhaite qu'elles soient bonnes et complètes, afin que je n'aie qu'à en faire une rédaction que j'espère porter ou envoyer dans l'après-midi à Filitis, afin, si c'est possible, de réaliser l'important avant mon départ pour Jassy; il est peu probable que le ministère ne soit pas changé d'ici à mon retour à Bucarest. Tout bien compté, mon absence à Jassy ne peut pas durer moins de 10 jours *au plus court*, c'est-à-dire que partant le 3 au soir pour être là-bas le 4, je ne pourrai être de retour qu'au 14 ou 15 peut-être, même le 16. Si cet imbécile de *Căpitanovici* n'était pas inscrit parmi les concurrents, je pense que nous pourions gagner deux jours, car tous les autres concurrents *(Iorga, Calloianu* et *Georgian)* [1]) accepteraient, je pense volontiers, à faire deux épreuves écrites par jour. Ce qui fait que les 4 épreuves écrites se feraient en 2 jours, au lieu de 4; mais l'imbécile n'accepte pas. Avec cela, qu'il a quelque chance de réussir...(?).

Pour règler mon retard à St.-Georges j'ai passé hier chez A. D. [2]) et ne, l'ayant pas trouvé, je lui ai écrit de venir ce matin chez moi; peut-être viendra-t-il déjeuner ici et je tâcherai de lui ... (?) pour septembre, pendant lequel je lui ai rendu de très grands services, en protégeant un grand nombre de ses élèves. Cela me serait très agréable, car sans cela je ne pourrai donner à Daniil, avant mon départ, que la moitié du loyer. Il me faut quelque argent en poche à Jassy. Avec les 200 fr. que le ministère m'avance, je crains d'y être trop gêné. Je n'aime guère être sans argent dans l'endroit pas habité d'ordinaire; à l'étranger cela devient pour moi une horrible torture et je ne vais pas à Jassy pour me torturer. Cette fois-ci, la lutte des concurrents sera encore plus acharnée; ce sera rude

[1]) Candidații la catedra de istorie, amintită mai sus.

[2]) Vezi nota n. 3, p. 463.

www.dacoromanica.ro

à débrouiller et je m'attends déjà à être...(?) dans les journaux par les 3 concurrents qui ne réussiront pas, si ce n'est même pas les 4, s'ils restent tous en-dessous de mes exigences.

Mais en somme je me fiche des journaux.

Je regrette ma longue absence de Bucarest sous le seul rapport que je ne pourrai pas te tenir un compte, pendant tout ce temps, de ce qui se dit et se passe dans la politique; mais en général, je ne suis jamais bien renseigné sous ce rapport, donc vous ne perdrez pas beaucoup. En tout cas, je recommande à notre fils [1]) la plus grande prudence dans ces circonstances difficiles.

Il doit...(?) s'attendre d'un moment à l'autre à se voir remplacer en même temps que le préfet; mais encore, s'il a des sympathies dans le parti (?) qui viendra au pouvoir, peut-être restera-t-il en place. Mais, toujours faut-il qu'il s'attende à une retraite honorable. Il est certain que dans l'esprit du Roi, l'idée qui domine, c'est qu'il n'y ait pas des changements trop brusques. Il est probable que le passage sera le moins...(?) qu'il ne l'a été à la chute des collectivistes quand il y a eu du...(?) dans les rues ! cette fois ci, tout se passera je pense, dorénavent en douceur, comme cela a débuté.

Je ne sais si, avant mon départ, pe pourais aller voir Grégoire Manu [2]), on m'a dit qu'il était très souffrant; mais c'est si gênant d'aller là-bas à cause de sa... de femme qui fait si mauvaise mine aux visiteurs, que le malade lui-même s'en ressent avec malaise.

Je finis ces pages en vous embrassant tendrement. Je t'écrirai de Bucarest demain matin encore et puis ce sera d'Iassy que tu recevras de mes nouvelles. Je t'enverrai par télégraphe mon adresse de là-bas, laquelle sera selon toute probabilité l'hôtel Binder

[1]) Ginerele său, citat de mai multe ori în aceste scrisori, *Teodor Damian*, care ocupa slujba de sub prefect în jud. Argeș și care urma să demisioneze, din cauza schimbării guvernului.

[2]) Amic al scriitorului. La 1863, când *A. O.* era Ministru, *Grigore Manu* l-a ajutat la coordonarea materialului pentru redactarea faimosului memoriu tipărit în franțuzește cu titlul și pseodominul următor: *Étude sur les droits et les obligations des monastères roumains dédiés aux Saints-Lieux d'Orient*, par l'Archimandrite Agathon Otménédec.

www.dacoromanica.ro

où j'ai habité l'année dernière, à moins qu'il ne soit tombé, remplacé par un meilleur, ce qui n'est pas probable.

Cette fois-ci encore, j'essayerai à Jassy de voir la princesse *Cuza* [1] que je ne suis pas parvenu à voir l'an dernier. Je regrette beaucoup d'avoir perdu à Jassy un bon garçon qui était gentiment installé avec sa jeune femme dans une vigne près de la ville, à Socola. C'est Gruber [2] lequel est devenu fou et qu'il a fallu transporter à Vienne. C'est dommage pour ce pauvre garçon, qui m'aimait beaucoup et m'était très dévoué et très sympatique. Il était apparenté à ce brave *Manu* [3]. Teohari Antonescu [4] ne sera pas non plus à Iassy, puisqu'il est ici ou à...(?) attendant son concours qui doit commencer le 10 octobre. Probablement, ce concours sera aussi ajourné, parce que je dois en faire partie, puisqu'il s'agit de la chaire d'archéologie à Iassy, et qu'il ne peut se passer sans que j'y participe. Mais je finis. Mille tendres choses pour toi, ma chère et bonne amie, pour notre fille chérie, pour son bon mari et pour votre neveu; je suis tout heureux de savoir qu'il te plait si fort auprès de vous. J'ai apperçu le petit *Goe* [5] en officier de cavalerie.

Il l'a air tout petit et très gentil; il rappelle Jean Bratianu dans sa toute jeunesse

Tout à toi,
Alex.

LXXXIII

Bucarest, mardi, le 3 oct. 1895.

Ma bien chère amie,

Ce matin j'ai interrrompu le travail si pressé que j'avais à faire pour griffonner quelques pages à ton adresse.

Et en... (?), j'ai terminé jusqu'à 10 heures et tout seul ma petite... (?) que le brave Petrescu a joliment recopiée sur quelques

[1] *Principesa Cuza*, soția Domnitorului *Alex. Cuza.* Era sora lui *Th. Rosetti.*

[2] *Eduard Gruber*, publicist la Iași. S'a ocupat cu filosofia și linguistica.

[3] Vezi nota n. 2, p. 466.

[4] *Teohari Antonescu* (1866—1910), profesor de arheologie la Iași.

[5] *Grigore Odobescu*, acum general în retragere, e nepotul de frate al lui *A. O.*

www.dacoromanica.ro

10 ou 12 pages et qui, ma foi, avait un aspect très sortable. Cela m'a fait plaisir de voir que je n'étais pas encore tout à fait abruti et que, lorsque je m'y mets, malgré cette nonchalance qui me fait laisser le travail pour la toute dernière heure, je me tire encore assez bien d'affaire; à deux heures et demie la copie était faite et je suis allé moi-même le porter à Marghiloman qui en a été très content; il doit la porter tantôt au Roi, à qu'il a déjà dit qu'il m'avait chargé de la préparation de ces notes.

Le ministère toutefois a bien donné sa démission hier soir; elle a été acceptée et Sturdza appelé par le Roi est en train de composer son cabinet tout collectiviste qui prêtera serment ce soir même. La ville est en grande agitation. Dans les rues, depuis le club collectiviste (?) jusqu'au Palais, on voit circuler et jubiler toutes les figures...(?) Les collectivistes, décidément, ils sont laids et peu...(?) On dit que le ministère sera ainsi composé, mais ce n'est pas encore tout à fait sûr.

Sturdza, président et Intérieur,
Stătescu, Affaires étrangères;
Gogu Cantacuzino, Finances;
Poni, Cultes et Instruction;
Aurelian, Travaux publics;
Fleva, Domaines;
G-ral Budişteanu, Guerre;
Mârzescu, Justice.

C'est du liberal en plein. Grand bien leur fasse!

Le ministère ne m'a rien fait savoir au sujet de la nomination de son second délégué pour le concours de Iassy, de façon que je ne pars pas ce soir, et peut-être même n'aurai-je pas l'occasion de partir du tout. Ma lettre de ce matin, grâce à l'étourderie de mon... de *Ghiţă*, n'est partie de la maison que vers midi. Je doute que tu la reçoives demain. Je vais tâcher de remettre celle-ci à la sage-femme à laquelle je n'ai pu dire que quelques mots en partant pour aller voir Marghiloman. Je vais tâcher de la retrouver pour lui donner ces lignes à vous porter dès demain, afin que vous

www.dacoromanica.ro

ayiez des nouvelles de ce qui se passe ici. Il me semble que le jour de la retraite de Théodore approche fort. Surtout à cause de son démêlé avec ce..... de Malla [1] le propre (ou plutôt le.....) beau frère de Stătescu.

Il ne faut pas s'en désoler. C'était à prévoir, je vous le prédisais depuis longtemps, car le Roi avait promis au Libéraux qu'ils auraient le ministère cet automne. Si je ne pars pas pour Iassy, j'irai vous voir à *Argeș*. Tous ces troubles politiques doivent nous être presque indifférents, quand nous avons en perspective le grand événement d'un enfant à notre chère fille. Il y aura des moments difficiles à passer: avec cela, que le repos des Conservateurs vous a été si favorable ! Courage donc ! J'attends ce cher Daniil pour lui remettre les 1200 fr. de son loyer, quoique ce serait à lui de me dire: «Maintenant que nous arrivons au pouvoir je ne veux plus de loyer». Mais je ne compte pas du tout sur cette générosité. Le changement de 7 culottes [2]) ne me fâche pas; le retour des Libéraux m'enchante pas non plus; mais je suis content pour le moment d'avoir fait un petit travail, et je suis surtout content de penser que nous aurons un petit être de plus à aimer. Ceci doit faire oublier à Jeanne et à Théodore tous les ennuis, de même que cela sera pour nous, les vieux.

J'attends la fin de cette affaire du concours: vais-je ou ne vais-je pas à Iassy; pour commencer à aller à St.-Georges. A. D. [3]) s'est très gentiment conduit, il a cru devoir me préseuter les honoraires pour septembre, tant il a été content des résultats du bacalaureat, grâce à ma protection.

Je finis en vous embrassant tendrement.

Tout à toi,
Alex.

---

[1]) *Malla* era cumnatul lui *Stătescu* și unul dintre fruntașii liberalilor din Argeș, în care calitate a și fost ales atunci deputat.

[2]) *Tache Ionescu* care, prin schimbarea guvernului, a plecat din fruntea Ministerului Instrucțiunii, înlocuit fiind cu *Poni*.

[3]) Vezi nota n. 3, p. 463.

www.dacoromanica.ro

LXXXIV

Bucarest, mardi matin, le 3 oct. 1895.

Ma chère Sacha,

Tu ne m'en voudras pas si aujourd'hui je ne puis que griffonner ces quelques lignes. Je me trouve dans une très grande perplexité. J'espérais que Cutzana me...(?) le travail pour l'affaire Filitis. Ce qu'il m'a apporté ne valait pas le diable: il n'a pas compris; tout était à faire. J'ai couru hier toute la journée pour rassembler les matériaux qui m'étaient nécessaires à moi pour faire le travail.

De plus, j'ai été voir Filitis et Marghiloman pour qu'ils m'expliquent plus clairement ce qu'il fallait. J'ai promis de donner la tartine aujourd'hui. Cependant hier, je n'ai rien pu faire, car j'espérais trouver quelqu'un qui m'aide au moins en écrivant sous ma dictée.

Petrescu était occupé a son école. Steriadi [1]) avait aussi à faire. L'un et l'autre m'ont promis de me donner leur concours aujourd'hui. Hier soir, pendant que j'étais à prendre mon thé le soir, Marghiloman m'a écrit pour me prier très gentiment de lui donner aujourd'hui pour sûr le travail. À ce qu'il parait (d'après ce que j'ai constaté de plus au Ministère des Cultes) la débâcle (?) du ministère sera immédiate et les actuels ont toute hâte de régler leurs affaires. Je me suis réveillé à 5 heures et me suis mis au travail tout seul; j'ai déjà finit le tiers du travail et je continuerai. Steriadi viendra m'aider pour les retouches (?): Petrescu viendra copier au net, car cela va aller en *hautes*... (?) Je pense que après-midi ce sera prêt et porté à Marghiloman par moi-même. Quoique je me sois apprêté à partir, je prévois que mon départ ne sera pas pour ce soir, car le Ministère n'a pas encore décidé qui sera mon compagnon et si je vais tout seul, on ne peut pas, d'après la loi, commencer le travail du concours tant que la commission n'est

[1]) *G. Steriadi*, gazetar și bun prieten al autorului.

www.dacoromanica.ro

pas complète. Donc, j'attends qu'on nomme le second délégué avec lequel je partirai pour Iassy, si le débâcle ministériel ne met tout cela en complet désarroi; mais en somme, je ne vois pas que ce soit un bien grand malheur, de ne pas faire ce voyage qui toutefois m'est distractif.

Hier la sage-femme est venue et m'a apporté ta lettre. Elle s'est occupée des habits de son fils qui reste ici jusqu'à nouvel ordre

Je finis en vous embrassant tendrement car je dois continuer mon travail *très, très, très, très* pressé.

Tout à toi,
Alex.

LXXXV

Bucarest, mercredi 4 oct. 1895.

Ma bien chère amie,

Il est 4 heures passé et j'ai fait des courses toute la journée jusqu'à en être tout étourdi. C'est que le second délégué ayant été nommé par le ministère dans la personne de *Bogdan*[1]) (professeur jeune de littérature slave à notre Université). Mon départ pour Iassy est fixé à ce soir à 9 heures. Je serai demain matin à Iassy où selon toute probabilité je resterai 12 jours.

Jusqu'à cette heure je n'ai pas pu apprendre si le nouveau ministère à prêté serment, mais cela se faira bientôt, si ce n'est pas déjà fait à cette heure. Cependant on dit que la combinaison définitive est différente de celle que je t'ai donnée hier. C'est-à-dire que le gracieux microbe[2]) prend avec la présidence du conseil, le porte-feuille des Affaires étrangères, ce qui montre que la politique extérieure joue en ce moment le rôle principal. C'est *Fleva* qui vient, assure-t-on à l'Intérieur, *Stătescu* à la Justice, *Poni* à l'Instruction publique, *Budișteanu* (le général) à la Guerre, *Gogu*

[1]) *Ion Bogdan*, cunoscut profesor de paleoslavă dela Universitatea din București.

[2]) *D. A. Sturza*, al cărui cabinet se formează la 4 Octomvrie 1895.

www.dacoromanica.ro

Cantacuzino aux Finances, les ministères des Travaux publics et des Domaines seront dévolus, assure-t-on, à *Palladi* et a *Stoicescu*, deux jolis cocos, ma foi. Je mets sous plis 3 « Indépendances » que les troubles de ces derniers jours ont mis en retard. Jusqu'à cette heure, je n'ai rien reçu du Ministère de la Justice et cela m'ennuie, car ce retard peut faire oublier les promesses.

De plus, je n'ai pas vu Daniil [1]) dont on me promettait tous les jours la visite, afin de régler avec lui, avant mon départ, ou du moins, lui payer une bonne part du terme, car il me faut réserver aussi de l'argent pour notre provision de bois qu'il faudra faire bientôt, ainsi que de coke. La petite cuisine est presque prête. Je charge *Emilia* de faire un grand nettoyage pendant mon absence, car *Ghiţă* je le prends avec moi. Si la nomination de Bogdan n'avait pas été faite, et que le concours de Iassy ait été remis, je me faisais un très grand plaisir d'aller vous voir à *Argeş* et voir quelles sont vos intentions et vos projets après la retraite de Théodore de sa souspréfecture

Tu m'écriras à Iassy, ma chère amie, à l'hôtel Binder, tout ce que vous pensez et tout ce que vous faites. Mon départ est trop prochain pour que je puisse, sans une indiscrétion que je tiens à évìter, tâcher de voir Poni. Je pars, content d'aller à Iassy, pour mon propre compte, mais ayant souci de vous autres, mes chers Argésiens. J'attends là-bas de vos nouvelles journalières. Aussi je vous embrasse de tout mon cœur et vous souhaite santé et bonheur.

Tout à ţoi,
Alex.

À ce qu'il parait cette vieille folle de M-me Paul Martin (?) est venue faire du tapage chez moi, aujourd'hui en mon absence. Écrivez-lui.

---

[1]) Proprietarul caselor unde locuia *A. O.* în str. Cuza-Vodă, în dosul bisericii Sf. Spiridon. Un *Daniil Sterescu*, fără să ştim dacă e una şi aceeaşi persoană cu proprietarul lui *A. O.*, a fost ales deputat de Liberali în toamna anului 1895, după ce fusese primarul Curţii-de-Argeş, până la 1886.

www.dacoromanica.ro

LXXXVI

Iassy, jeudi matin, le 5 octobre 1895.

Ma bien chère Sacha,

Aussitôt arrivé, je t'ai télégraphié pour te l'annoncer. Hier en allant au Ministère le matin, on m'a dit que Bogdan était nommé 2-me délégué et j'ai décidé de partir le soir. Vers 5 heures j'ai été au ministère pour y prendre des papiers. Poni était là, mais il était dans le cabinet ministériel avec le secrétaire général Laurian, et j'ai cru qu'il serait indiscret de demander à le voir. Je lui écrirai ces jours-ci, d'ici, pour le prier d'ajourner jusqu'à mon retour à Bucarest le concours d'archéologie de Théohari Antonescu. Je suis parti aussi sans avoir des nouvelles du Ministère de la Justice. Mais pour que la chose ne se passe pas *muşama*, je viens d'écrire d'ici à Filitis de s'en occuper et de m'informer ici. En plus, je dois te dire que la jeune Ispirescu, avec son consentement, a été transférée à *Târgovişte;* donc vous en voilà débarassés. Taut mieux, car je crois que maintenant il vaut mieux pour vous tous de vous tenir à l'écart de ces relations anciennes avec les gens du pays. Je t'avoue que j'ai très grand souci du chagrin et du désarroi dans lequel je crains que Théodore se trouve après cette débâcle inattendue. Mais vous êtes toutes les deux auprès de lui, pour le soutenir et le relever: toi, qui a toujours de douces et réconfortables consolations dans tous les revers de l'existence; et Jeanne qui a, je crois, ma fierté altière [1]) de défier le mauvais sort et d'avoir même en quelque sorte une satisfaction à dire: si je ne suis plus sousprefet, je n'en reste pas moins ce que je suis par moi-même, c'est-à-dire beaucoup plus que tous ceux qu'il vous plaira de mettre à ma place; ils ne me valent pas et je les méprise sans le leur faire sentir autrement que par la placidité et l'amabilité, l'égalité d'humeur que je garderai quand-même.

[1]) In aceste două cuvinte se află toată esența ființei spirituale a lui *A. O.*, iar tot pasagiul până la finele alineatului este un adevărat auto-portret al scriitorului.

www.dacoromanica.ro

J'aurais aimé aller auprès de vous, dans ces...(?) mais vous le voyez, c'est impossible. En tout cas, je ne manquerai jamais de t'écrire et j'espère chaque jour (jusqu'à ordre contraire) recevoir des nouvelles détaillées de vous. Je suis parti hier sans voir Daniil Steresco malgré les...(?) que j'avais fait qu'il vienne règler. J'espère recevoir ici de vos nouvelles par lettre et arranger les affaires par correspondance. Hier soir, avant mon départ, j'ai manqué devenir enragé de colère contre ce Jocrisse de *Ghiță* qui s'est enfui dans la rue juste au moment ou j'avais hâte de faire mes malles, disant qu'il avait peur de venir parce, que je le battrais; tant il m'avait mis en colère.

C'était une scène comique dont je ris maintenant que ma colère est passée et que grâce à *Emilia* (qui ne s'y entend pas beaucoup) je suis parvenu à fourrer dans la malle tout et plus que ce qu'il ne me fallait pour mes 12 ou 15 jours d'ici.

Je n'avais plus cette pauvre brave *Maritza* qui enrage parait-il maintenant dans la société... (?) de ces *mahalagioaice* grecques de ..... (?) *(scorpiile, cum le zice Petrescu)*. Je finis ce long griffonnage en vous rappelant maintenant et toujours: courage et calme. On a une gloire à être évincé sans qu'on n'ait jamais eu rien à vous reprocher. Ce sont ces tristes mœurs politiques de notre pays qui consistent, non pas dans le changement d'idées et de courants politiques, mais tout simplement: « Otes-toi de là, pour que je m'y mette à mon tour ». Cela vous peine, il est vrai, parfois. mais il en faut rire. Et puis, nous avons en perspective la joie d'avoir un petit moucheron à nous tous. Et quand j'y pense c'est moi qui me fiche pas mal de l'ignoble microbe[1]) et de toute sa sale clique. Les ministres? Tout ça c'est de la canaille: Ce sont des misérables.

Je vous embrasse, mes très chéris.

Tout à toi,

Alex.

---

[1]) *D. A. Sturza.*

www.dacoromanica.ro

LXXXVII

Iassy, vendredi, le 6 oct. 1895.

Ma bien chère Sacha,

Je t'écris ces lignes dès le matin. car à 10½ nous commençons aujourd'hui les travaux [1]) de la comission qui n'a pu se compléter hier à cause de l'absence à Iassy de l'un des membres. Hier, à déjeuner, dans la salle à manger de l'hôtel, j'ai causé avec Théodore Rosetti qui se trouvait ici. Je lui ai exprimé le désir de voir cettc fois-ci la Princesse Couza qui ne m'avait pas reçu la dernièr fois, n'étant pas prévenue de ma visite.

Dans la journée, Rosetti qui est reparti hier soir pour Bucarest m'a envoyé un petit mot pour me dire que sa sœur me recevrait avec plaisir, n'importe quel jour, entre 1 et 3 heures.

Je compte y aller aujourd'hui ou demain, et je ne manquerai pas de lui exprimer tes respectueux et affectueux compliments.

C'est dommage que j'aie trouvé cette fois-ci à Iassy un temps froid et pluvieux. Je ne puis pas profiter despromena des si jolies que l'on peut y faire. Et ce qu'il y a d'inquiétant, c'est que le ciel est tellement couvert qu'il y a peu d'espoir de le voir se rasséréner mais 12 jours sont un long temps et peut-être ce phénomène s'apaîsera, à ma très grande satisfaction.

Ce que j'avais à te dire de ma part et sur moi est pour le moment épuisé. C'est de vous que j'attends avec impatience des lettres, car je n'ai plus aucune nouvelle qui me parle du nouvel état de choses, dans votre localité. Cette nuit, j'ai eu des rêves dans lesquels Jeanne avec son cher fardeau jouait — je m'en souviens bien un très grand rôle: mais te dire au juste ce que c'était, je ne le puis pas. Cependant je me rapelle que la scène [2]) se passait dans

[1]) Cele patru lucrări scrise date candidaților au fost: 1. *Liga Hanseatică și rolul ei istoric; Campania Indiilor și întemeierea dominației engleze în India;* 3. *Înrâurirea culturii limbilor naționale asupra statelor din Evul Mediu și timpurile moderne;* 4. *Rolul Conquistadorilor spanioli în lumea nouă.*

[2]) *Principesa Bagration*, bunica Sașei Odobescu, din faimoasă familie rusească, în care s'a ilustrat, între alții, Prințul *Petre Bagration*, general în

www.dacoromanica.ro

l'ancien *St.-Sava* de Bucarest, que la Princesse, ta grand' mère, en était, que Jeanne devait sortir de là-bas pour rentrer chez elle et que pour fêter son état, on avait fait une grande cérémonie, où il y avait même de la musique militaire. Comme ce tralala, qui avait rassemblé beaucoup de monde m'en...(?) je m'en suis allé à...(?) dans la foule. Cela a énervé Jeanne et elle est venu me dire qu'elle avait des attaques de nerfs très inquiétants. Voilà mon rêve. Expliquez-le si quelqu'un chez vous a le talent devinateur de Joseph. Je vous raconte cela pour vous amuser et vous prouver que ma pensée est toute à vous, mes chéris, le jour comme la nuit.

Je vous embrasse

Alex.

LXXXVIII

Iassy, samedi matin, le 7 oct. 1895.

Ma bien chère Sacha,

Voici le 3-me jour que je me trouve à Iassy où il pleut et il fait froid et je n'ai encore rien reçu de vous. Je pense que ce silence ne se prolongera pas au-delà d'aujourd'hui, et j'aurai peut-être bien fait de retarder le départ de cette lettre jusqu'au moment où le facteur arrivera avec la correspondance; mais, comme je crains qu'en retardant de t'écrire le matin je ne sois trop pris par les affaires, après les 8 ou 9 heures, j'aime mieux jetter sur papier ces lignes à votre adresse. Je dis que j'aurais probablement beaucoup à faire aujourd'hui, car toutes sortes d'incidents sont venus troubler ce concurs dont les concurrents, hormi le bravc *Iorga*[1]) sont

armata rusească (1765—1812), care a fost unul dintre comandanții armatei ruseşti, la 1806, condusă de *Kutuzof*. Se distinge la *Friedland*. La 1812 conducea o armată şi a fost rănit la *Moscova*, sub comanda aceluiaşi *Kutuzof* în războiul Rușilor împotriva lui *Napoleon*. Această ilustră înrudire a adus după sine faptul că *Saşa Odobescu*, soția lui *A. O.* primea din caseta imperială rusească o pensie viageră, despre care e vorba, în această corespondență, de câteva ori.

[1]) Catedra dela București pentru care se ținea concursul era catedra de istorie universală a lui *Petre Cernătescu*, mort la 1892. După lege, concursul se ținea la Iași. Din comisiune făceau parte, în afară de prezidentul *A. O.*, şi *I.*

www.dacoromanica.ro

des coquins et des misérables. Ils ont déjà employé toutes sortes de trucs pour nous fourrer moi et le jury dans des complications désagréables. De plus, ils ont téléphoné à Sturdza et à Poni qu'ils nous recusent Bogdan et moi, comme ignorants et partiaux (?). Nous allons voir si cela va leur réussir; jusqu'à présent aucune réponse n'est venue de Bucarest. Je suis tellement dégoûté de toutes ces saletés moldo-valaques qu'il me serait fort agréable, ma foi, de trouver un moyen de m'en retourner tranquillement à Bucarest, d'autant plus qu'il fait très froid et que je m'y ennuie beaucoup, ne pouvant pas sortir à cause de la pluie. Enfin, je pense que, jusqu'à ce soir, je serai fixé là-dessus. Du reste, autant mon séjour de l'an passé ici m'a été agréable, autant celui-ci m'est à charge cette fois-ci. Mais ne vous inquiétez pas, mes amis chéris, de mes petits tracas dont je me débarasserai facilement, car heureusement tous mes collègues d'ici dans le jury (quoique la plupart libéraux) me montrent beaucoup d'estime et de considération. Cela me rend plus à mon aise dans la lutte contre ces coquins de concurrents qui veulent être eux nos juges. Mais assez de cette niaiserie. Je voudrais savoir ce que vous faites. Il me pèse de rester si longtemps sans nouvelles de vous, surtout en de pareil moments. Aussi me sentirais-je bien heureux, s'il se présentait à nous un moyen de m'échapper honorablement d'ici pour retourner à Bucarest et aller aussitôt vous embrasser à *Argeș*.

Je le fais, en attendant par la pensée.

Alex.

LXXXIX

Iassy, dimanche matin, le 8 oct. 1895.

Ma bien chère Sacha,

Voici huit jours que je suis tout à fait sans nouvelles de vous. Chaque jour j'attends que le facteur de midi m'apporte de tes lettres et jusqu'à présent rien, rien de rien.

Bogdan, dela București, între alții, *A. Xenopol*, *P. Rășcanu*, *Vizanti* și *I. Caragiani*, toți dela Iași.

www.dacoromanica.ro

J'en suis tout inquiet, tout attristé. De fait, j'ai eu cette année une bien mauvaise inspiration d'accepter cette mission à Iassy. Autant le séjour de cette ville m'a été agréable l'an dernier, autant maintenant il m'est désagréable et à charge. Comme je te l'ai déjà écrit,il y a sur les 4 concurrents deux coquius, dont l'un est imbécile et l'autre fou et mal élevé, qui chaque jour me donnent des ennuis, par leur façon d'agir, par les chicanes qu'ils inventent. Un journal [1]) misérable de Iassy, le parent de *l'Adevărul* de Bucarest, publie chaque jour des notes sur le concours où je suis traité de la façon la plus inconvenante. Ces mêmes misérables envoient chaque jour des protestations aux Ministère à Bucarest et les publient dans ce même journal. Il est vrai que le Ministère ne fait rien en leur faveur. Il a simplement chargé le Recteur d'ici de voir ce qui en est, et comme celui-ci voit bien que tous les tors sont du côté de ces coquins et de ces insolents, il a répondu dans ce sens. Le tout est que ces misérables, se sentant inférieurs à Iorga que toute la comission protège, et comme ils savent aussi mes relations peu amicales avec Sturdza, ils se figurent que, par leurs intrigues, ils feront avorter le concours et démoliront Iorga. Au contraire, ces sales menées ne font que le raffermir dans l'opinion de tous. Il n'en est pas moins vrai que ces incessants aboiements autour de moi, me donnent du mauvais et que je donnerai bien quelque chose pour échapper à ce sabat de partout.

Je ne puis cependant pas me retirer et leur donner gain de cause. Il faudra donc à mon très grand ennui que je reste ici, dans ce guépier encore huit jours au moins à partir d'aujourd'hui. Jugez

[1]) Intre gazetele locale, « *Evenimentul* » a avut o atitudine obiectivă, căci înregistra probele scrise fără comentarii, iar când a fost să înceapă probele orale, anunța că prilejul este foarte interesant, întru cât e vorba de o luptă serioasă între oameni de știință. De aceea lumea cărturărească, scrie « *Evenimentul* », va veni în mare număr (« *Evenimentul* », a. II, n. 491, Sâmbătă 8 Oct., 1894). De asemeni « *Ecoul Moldovei* » spune că d-nii concurenți *Iorga* și *Georgian* sunt admirați de publicul asistent pentru modul lor de expunere (« *Ecoul Moldovei* », a. IV, n. 116, Joi 13 Oct., 1934). Gazeta la care face aluzie *A. O.* aci, n'am putut-o identifica.

www.dacoromanica.ro

comme c'est agréable. Ajoutez à cela que le temps est triste, mauvais, froid, pluvieux, et qu'en somme je n'ai pas d'autre société que celle de mon jeune collègue Bogdan qui, tout en étant très convenable, n'a rien de réchauffant pour mon cœur. Quand à la santé, grâce à Dieu, elle n'est pas mauvaise, sauf les... qui ne cessent de m' importuner depuis plus d'un mois.

De plus, je porte le souci de chez moi, de Bucarest. Daniil n'est pas encore réglé, et je n'ai pas ma provision de bois. Puis encore, il faudra arranger la salle à manger et mettre la maison sur le pied d'hiver. Jusqu'à présent, de même que je n'ai pas reçu des nouvelles de vous, je n'en ai pas non plus du Ministère de la Justice, quoique j'aie écrit à ce sujet à Filitis. J'ai toujours l'espoir que la journée d'aujourd'hui sera riche en lettres qui... (?) m'apporteront de bonnes nouvelles. Dans les journaux, je n'ai pas vu que l'on aie fait quelques changement dans le personnel administratif du district *d'Argeș*. Ce que j'ai vu avec déplaisir, c'est que P... ait pris pour secrétaire générale l'animal B.. , l'âne damné du microbe[1]). Cela m'inquiète beaucoup sous certains rapports, car, certainement, je ne puis pas compter, de la part de cette bête vénéneuse, sur les ménagements du bon Laurian. Enfin, à la grâce de Dieu. C'est, je le crains, un mauvais temps d'épreuve qui s'annonce et qui commence pour moi par cette vilaine campagne que je fais ici a mon très grand regret.

Je serasi bien content d'être à huit jours d'ici pour en avoir fini et me rapprocher de tout ce que j'aime. Ici, cette fois, il fait froid au physique et au moral. Mais cela n'éteint pas mon courage. Je dois lutter et du moins sortir avec succès de ce petit combat où l'on s'acharne contre moi. Si je réussis, je pense que cela pourra me servir à affronter avec succès d'autres difficultés que l'on m'opposera. J'ai beaucoup parlé de moi dans cette lettre, car l'absence si longue de vos nouvelles fait que je ne sais que dire à votre égard, mes bien chéris; ce qui reste toujours égal et fermement dans mon

[1]) *D. A. Sturza.*

www.dacoromanica.ro

cœur c'est l'affection sans bornes que je vous porte et qui m'est si douce, même de loin; qu'elle me donne l'espoir et le sentiment que vous vous portez tous bien et que vous supportez avec courage et calme les difficultés de la vie qui ont pu survenir chez vous aussi, pendant ces temps agités où je suis resté sans rien savoir de vous.

Je vous embrasse.

Alex.

XC

Iassy, le 12 oct., <1895> jeudi matin.

Je viens, ma chère Sacha, de t'expédier un télégramme pour t'annoncer que je suis arrivé en bonne santé hier soir à 9½ heures ici, après un long et très ennuyeux voyage[1]) de 14 heures par un petit train de personnes. Mais j'ai reposé cette nuit et je viens de lancer ma convocation pour recommencer bientôt à 9 heures les travaux du concours. À Bucarest, j'ai arrangé la remise du concours Théohari au 20 de ce mois, quand, depuis deux jours, je l'espère, je serai déjà à Bucarest. Comme je n'ai eu aucune nouvelle de Filitis ni ici, ni dans la capitale et que cela m'a répugné d'aller lui parler, bien qu'il soit resté... (?) j'ai chargé Costică[2]) d'aller s'informer ce qui en est.

Cependant Costică m'a quelque peu effrayé en me disant que le sieur Filitis est en état d'avoir joué et boulotté mon argent. Ce serait désagréable, mais dans ce cas, Costică en parlera aussi à Marghiloman. Enfin nous verrons.

Dans mon télégramme de tantôt, pour répondre à tes deux lettres que j'ai trouvées hier soir ici, je te dis que j'aimerais bien apprendre que *vous n'alliez pas à la vigne*. Cela me semble douteux,

[1]) Intre timp, probabil, că *A. O.* a fost la Bucureşti pentru 2—3 zile, suspendând examenul pentru acest răstimp.

[2]) Acest *Costică* este vărul său, *Costică Caracaş*, fiindcă el era fiul doctorului *Caracaş*, care, pe lângă mama lui *A. O.*, a mai avut şi un băiat, tatăl acestui *Costică*, pe *Gr. Caracaş*.

www.dacoromanica.ro

vu les relations de cette espèce de..... de Fundăţeanu[1]) (tel on mé l'a décrit à Bucarest) avec cet autre..... de Malla, lequel doit en vouloir beaucoup à Théodor, pour la fâcheuse affaire qui m'a toujours été si désagréable. Sans celle-là je ne comprends même pas comment Théodore aurait, n'importe quoi, à craindre de la part des Argésiens, auxquels pendant 4 ans il n'a fait que du bien, de quelque part qu'ils aient été.

Mais, tout de même, il me semble que votre déplacement de là-bas, surtout maintenant en hiver est une chose très, très difficile, très onéreuse, et qui contera autant et plus même que l'incendie (*Doamne fereşte*!) que vous redoutez. Et comment laisserait-on là-bas la maisonette? Et les chevaux, les chiens, la basse-cour, les voitures, enfin tout ce gentil petit ménage de campagne de nos enfants, qui contribuait si justement à leur douce vie! Non, c'est terrible de penser que tout cela sera anéanti en un jour, pour cause de politique!

Ma foi, la politique est chose trop ephémère pour qu'elle vaille la peine de dissiper son bien-être...(?) pour les craintes qu'elle peut vous inspirer. Donc, si vous m'en croyiez, vous jugerez et vous calculerez toutes les chances, cent et cent fois, avant de vous décider à un déplacement immédiat, avant qu'il y ait une position fixe et avantageuse pour Théodore autre part qu'à *Argeş*. Là-bàs, il a du moins son chez soi ou il peut rester avec sa dignité, sans rancune pour tous. On le respectera et sauf les quelques vexations auxquelles tout le monde est exposé trop souvent dans un pays aussi déséquilibré que le nôtre; je pense que vous pourrez bien paisiblement passer votre hiver là-bas; surtout, si le fermier vient en aide aux enfants pour qu'ils aient de quoi vivre économiquement jusqu'à nouvel ordre. Voici, ma chère amie, ce que je conseillerais, pour ma part en premier. Cependant si, après la plus mûre, la plus sage, et la plus calme réflexion, en renonçant bien sûr à toute nervosité de la part de nos enfants, si tout, bien considéré, vous jugez

[1]) Acest *Fundăţeanu* este *Haralambie Fundăţeanu*, numit prefect la Curtea de Argeş de către Liberali, după stăruinţa lui *Malla*.

www.dacoromanica.ro

tous les trois le prolongement de votre séjour à *Argeş* comme *tout à fait impossible*, alors, pour mon compte, j'exclus totalement l'idée d'une installation quelconque à *Piteşti*. Alors, puisque le cas est si désespéré que les enfants ne peuvent plus rester dans leur maison, dans leur ménage, alors vous viendrez tous les trois à Bucarest et dans notre maisonette, où nous aurons maintenant une petite chambrette de plus (l'ex-cuisine); nous nous arrangerons de notre mieux et, malgré le mouvement quelque peu troublant qui succédera au grand calme de mon séjour à Bucarest, je veux que nous restions tous ensemble. Pour toi, pour Jeanne, cela vaudra beaucoup mieux que *Piteşti* sous mille rapports. Pour Théodore, tout en... que cela pourra lui paraître d'être à l'étroit dans ce Bucarest où il ne connait presque personne, cela lui évitera la reprise de sa vie de *gaziu* à Piteşti dans le... des *paraponisiţi*, des évincés. Toute gêne d'argent, qu'ils...(?) là-bas, sera commentée, exagérée. Enfin, ce sera très-très, très-très mauvais.

Ici on vivra retiré; personne ne s'occupera de nous. Mais vous serez tous, plus ou moins mal à l'aise. Ce sera la conséquence de l'état des choses, mais au moins notre malaise ne sera pas le sujet des commérages des...(?) de *Piteşti*. Je trouve qu'il y aurait de la dignité pour nos enfants à rester *quand même* à *Argeş*. Je trouve que dans un cas *extrême* ce serait utile de se résigner à l'existence embarassée de Bucarest.

Mais dans tous les cas, *pas de Piteşti*, je vous en supplie.

Dis leur bien cela de ma part en les embrassant avec toute la tendresse que tu sauras.

De tout cœur à toi et à eux,

Alex.

Mon hôtelier, en m'apportant mon thé, vient me demander timidement de vouloir lui bien céder ma chambre pour deux jours, afin d'y loger l'ignoble microbe[1]) qui vient demain à Iassy. Cela

[1]) Vezi nota n. 1, p. 474 şi n. 1, p. 479. *D. A. Sturza* venea la Iaşi, spre a reprezenta Academia la inaugurarea monumentului lui *Adamaki*.

www.dacoromanica.ro

m'embête et peut-être, à cause de cela, changerai-je d'hôtel, quoique les autres soient de beaucoup inférieurs et je m'étais fait à celui-ci.

Nous verrons.

1. Argeș de préférence !
2. Bucarest comme pis aller ! !

Jamais: Pitești, jamais-jamais ! ! ! ! ! !

XCI

Iassy, 12 oct. <1895>, *3 heures de l'après-midi.*

Ma bien chère amie,

Ce matin, dès mon réveil, je t'ai adressé une dépêche télégraphique et puis une lettre très longue et très explicite, toutes les deux à destination d'*Argeș*. Quelques heures après, pendant que je déjeunais et que je travaillais à la revision des thèses de nos concurrents, j'ai reçu l'une après l'autre ta lettre datée du 11 oct. et ton télégramme d'aujourd'hui où tu me dis significativement que tu pars pour la vigne. Comme je crains que ma lettre de ce matin ne te parvienne qu'après plusieurs jours, et que je tiens à te dire mon avis sur vos projets, je me mets sans retard à t'écrire ces quelques pages en les adressant à la vigne où vous vous trouverez déjà tous réunis ce soir. J'attends après-demain les détails sur la démission de Théodore, je les attends avec impatience.

Pour mon compte, je vais résumer en quelques mots ce que je t'ai écrit ce matin mais, pour apprécier ce que je te dis, je tiens absolument à ce que vous lisiez ma longue lettre qui aboutit à ces conclusions:

1. Si possible — et en y mettant tout le calme et toute la dignité possibles — je crois que le mieux serait que vous gardiez, pour cet hiver et jusqu'à l'approche des couches de Jeanne, votre installation à *Argeș*, en tâchant de vous y faire une existence économique mais digne avec l'argent que pourra procurer aux enfants le fermier de *Poieni*. Dans tous les cas, vous dépenseriez ainsi mille fois moins que dans un déplacement surtout à *Pitești*. À mon point de vue,

www.dacoromanica.ro

ce serait digne et convenable. Les enfants sont maintenant non pas des habitants d'occasion de cette petite ville, mais des propriétaires de toute notoriété dans la localité. Ils doivent y rester quand même, tant qu'ils n'ont pas à eux une installation tout aussi convenable ailleurs. Fuir la localité, a l'air d'une défection, d'une fuite de gens qui ont été là des malfaiteurs. On ne tardera pas à reconnaître qu'il en est tout le contraire.

2. Si cependant, après avoir réfléchi sobrement et sans nervosités à ce que je viens de dire, il y a des causes majeures qui réclament quand même votre déplacement, je vous déclare que je suis tout à fait contre le déménagement à *Piteşti* et la création là-bas d'un intérieur improvisé. Vous y auriez tous une position sans dignité et j'en rougirais, j'en serai amèrement peiné. Cela sera pernicieux pour Jeanne et pour toi, ma femme et ma fille, ce sera encore plus désastreux, je le crains, pour Théodore.

Donc pas de Piteşti.

3. Alors, si vous ne *pouvez* pas rester pour cet hiver à *Argeş*, il faudra vous décider tous les trois à venir sans tarder — peu commodément il est vrai sous bien des rapports — dans notre maisonette de Bucarest où nos enfants et toi vous vivrez à l'abri des potins d'une ville de province. Ce sera... (?) mais *nu ne facem de râsul calicilor, ciocoilor şi mitocanilor din Piteşti*, comme cela arriverait, si vous vous installiez, Dieu sait comment, à *Piteşti*. Tout cela je le dis avec plus de développements encore dans la lettre que je voudrais que tu lises avant de prendre une décision définitive.

Ici le temps s'est remis au beau et j'en suis bien aise; il est en probablement de même là-bas, de façon que vous pourrez passer quelques bonnes journées à la vigne. Je pense que mercredi prochain, le 18 au soir ou jeudi le 19 au matin, je serai de retour à Bucarest, et alors il faudra nous voir, soit que j'aille vous trouver à la vigne dans les intervales de liberté que me donnera le concours de Téohari qui commencera dès mon retour, soit que vous... (?) veniez en ville. D'ici là, je continuerai à vous écrire chaque jour et j'en attends surtout de toi, ma chère Sacha.

www.dacoromanica.ro

Ici on fait des préparatifs pour recevoir demain l'ignoble microbe ; on lui a trouvé un logis dans l'hôtel, sans qu'on me dérange de ma chambre, comme on me l'avait demandé ce matin. Je m'occupe de mon concours et ne me soucie guère de leur sale politique.

En finissant, ma très chère amie, je vous embrasse de tout cœur, toi et nos chers enfants.

Tout à toi,
Alex.

Sur l'adresse de ma lettre de ce matin tu pourras observer que le S de ton nom est corrigé. J'avais instinctivement mis un E en place du S, tant dans mon cœur et dans mon esprit, tu es confondue, ma très chère Sacha, avec notre pauvre chère mère qui n'est plus.

Iassy, Jeudi le 12 Oct., 3 heures de l'après-midi

XCII

Iassy, vendredi matin, le 13 Oct. 1895.

Ma bien chère Sacha,

Malgré mes deux lettres d'hier adressées, l'une à *Argeș* et l'autre à *Florica*, et que je voudrais que tu reçoives et tu lises pour toi et pour les enfants, avant que ceux-ci aient pris une résolution définitive sur votre séjour d'hiver, malgré ces deux lettres, dis-je, je vais encore griffoner pour toi, ces quelques lignes. Je le fais de très bon cœur le matin à l'aube par un ciel superbe, une aurore aux teintes suaves. À *Iassy*, quoique on soit en ville, il y a presque partout de l'air et une vue libre sur les contrées environnantes ; quand ceux-ci manquent, on voit du moins le ciel. A huit heures et demie, la cour de l'hôtel sera inondée d'immondices par la présence du dégoûtant microbe [1]). Mais à 10 heures, je serai déjà à l'université pour écouter les 3 premières leçons [2]) de nos trois concurrents

[1]) D. A. Sturza.

[2]) Se pare că *M. B. Calloianu* se retrăsese din examen, în timpul înscrisului, de aceea e vorba acum numai de trei concurenți, nu de patru. Cel retras

www.dacoromanica.ro

qui débutent aujourd'hui dans l'art oratoire[1]). Cela durera jusqu'à 1 heure de l'après-midi pour recommencer demain. Sur les épreuves écrites que nous avons commencé à examiner hier, c'est toujours Iorga qui tient la corde. Les autres sont au-dessous de lui sans conteste. Mais en somme, tout cela ne peut pas vous intéresser énormément. Je vous l'écris, parce, que, en dehors de mes pensées qui volent toujours vers vous, afin de régler au mieux l'avenir pour vous, mes très chéris, je me trouve dans le courrant de ces affaires d'ici, dont je veux me tirer le mieux possible. Heureusement, le calme y règne pour le moment.

Le 4-ème concurrent, un sot, nommé Căpitanovici[2]) s'est retiré et a quitté Iassy qu'il remplissait de son braiment d'âne. Et pour le moment, tout va assez paisiblement. Pourvu que les pierres (?) ne recommencent pas, car il y a encore un fou, Georgian, qui

---

alimenta ziarul « *Românul* », cu notiţe şi dări de seamă asupra examenului. (Vezi N. Iorga, *O viaţă de om*, I, Bucureşti, 1934), în care ataca pe concurentul său, *N. Iorga*, fără să semneze. Asemenea notiţe găsim în n. 524 de Marţi 4 Octomvrie 1894; în n. 532 de Joi 13 Octomvrie 1894; în n. 533 de Vineri şi Sâmbătă, 14 şi 15 Octomvrie 1894.

In n. 534 de Duminică şi Luni, 16 şi 17 Octomvrie 1894, acelaşi *Calloianu* publică un aşa zis fragment din raportul juriului examinator şi despre care pretinde că are forma următoare: *Căpitanovici*, perfectă insuficienţă; *Georgian*, lipsă de oarecare cunoştinţe necesare studiului istoriei; *Iorga*, confuzia faptelor şi mai ales în totul neformat pentru a fi profesor. Mai departe arată în acelaşi raport că ar fi vorba de hotărîrea luată în unanimitate ca să se publice un nou concurs, întru cât nimeni n'ar fi obţinut la probele scrise media 7, iar la oral, s'ar fi umplut de « condoleanţă » notele, spre a se obţine la urmă media generală: 7,07 pentru d-l N. Iorga şi 7,02 pentru Georgian.

Asemenea note, dări de seamă şi chiar articole au fost publicate unele de acelaşi autor şi în « *Lupta* » din aceeaşi epocă. Aci începe fără să sfârşească şi un studiu despre « Legea concursurilor » (« *Lupta* », 18 şi 19 Oct. 1894).

[1]) Prima probă orală a fost: *Istoricul marilor feude ale Franţei în domeniul regal;* a doua: *Rudolf II de Habsburg şi epoca sa;* a treia: *Organizarea monarhiei spaniole până la venirea Barbarilor* şi a patra: *Acţiunea Europenilor în Extremul Orient: China şi Japonia.*

[2]) Retragerea lui Căpitanovici s'a făcut după proba a III-a orală. El nu s'a mai prezentat deci la ultima probă orală.

www.dacoromanica.ro

tout en ne manquant pas de talent et d'instruction, est à la fois... et grossier autant qu'on peut l'être. Hier, Răşcanu, un de mes collègues d'ici qui a énormément de considération et d'estime pour moi, m'a dit que la Société des dames de Iassy, qui entretient à ses frais des écoles diverses, me prierait de venir à Iassy, quand il me plaira, pour y tenir une conférence payante en bénéfice de leur œuvre. Je n'ai pas dit non et nous réglerons cela avec Răşcanu, avant que je quitte cette ville. Pour le moment, ma bien chère Sacha, je m'arrête dans ma correspondance, n'ayant rien de neuf et d'intéressant à te dire. Je vous souhaite un séjour paisible et agréable à tous les trois à la vigne. Je souhaite que là-bas le temps soit remis aussi heureusement qu'ici, où il fait réellement bien beau pour le moment. Ainsi va la vie; tantôt des nuages, de la pluie, du froid, des calomnies, des ennemis; tantôt du soleil, du calme. Par malheur, ces derniers avantages durent le plus souvent moins que les mécomptes qui alternent avec eux. Je vous embrasse de tout mon cœur. J'attends avec impatience des détails sur la démission de Théodore.

Tout à toi,
Alex.

XCIII

Iassy, samedi, le 14 oct. 1895.

Ma bien chère Sacha,

Hier je n'ai pas eu de lettre de toi, ce qui s'explique par ton déplacement *d'Argeş* à la vigne, où j'ai déjà adressé deux lettres, à part celle-ci. Hier c'était un vendredi et le 13 du mois. « *Două ursuzlucuri* ». De plus l'ignoble microbe[1]) est arrivé ici, il repart heureusement ce soir. Nous avons eu de 10 à 1 heures les 3 leçons de la 1-ère épreuve orale; aujourd'hui de 1 à 4 nous avons la seconde épreuve. Cela durera encore comme cela, demain lundi et peut-être mardi, aussi mais tout cela m'est bien à charge; j'ai la tête ....? préoccupée de tout ce qui se passe loin, bien loin de moi,

[1]) D. A. Sturza.

www.dacoromanica.ro

chez vous, mes bien chères amies, et aussi à Bucarest, d'où cette pauvre amie[1]) m'écrit que le nouveau ministre a recommancé les persécussions contre elle et qu'elle est très menacée de perdre sa direction, toujours à cause des médisances et des intrigues qui la poursuivent sans répit. Tout cela me trouble fort et je voudrais de tout mon cœur pouvoir courrir au plus vite auprès de tous ceux qui auraient besoin de mon courage et de mon affection pour endurer avec moins de peine les épreuves (?) du sort, si inopinément survenues. Décidément, j'ai beau faire, ce voyage à Iassy a été pour moi une pénible chose cette année-ci. Du reste pourrais-jem'attendre à autre chose du moment que cet horrible vermine de Sturdza est devenu le...(?) du pays? *Dumnezeu să ne păzească de mai rele!*

Impressioné par tous les *ursuzlucuri* de la journée d'hier, je regrette de n'avoir pas assez de piété pour attendre..... de la part de *S-ta Paraschiva*, dont on célèbre aujourd'hui la fête ici où on sort ses propres reliques. Si en effet, elle a quelque pouvoir là où l'on décide des joies et des chagrins des hommes, elle pourrait se rappeler que moi, avec mes faibles ressources, j'ai érigé un jour une église en son honneur[2]), qu'elle veille donc sur ceux que j'aime et qu'elle leur

---

[1]) In legătură cu aceasta, este interesant, între altele, articolul din «Gazeta Poporului» (n. 233—234 din 16—17 Noemvrie 1895) în care un anonim (I. L. Caragiale?), face aluzii la rolul unei doamne din pricina căreia *A. O.* şi-ar fi pus capăt zilelor.

[2]) *A. O.* în «*Insemnări despre monumentele istorice din judeţele Argeş şi Vâlcea. Călătorie făcută în 1860 din însărcinarea Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice*», scrie: «*...o bisericuţă fără turn, o mică ogradă de pari, fără altă poartă decât uşa casei pe unde au trecut şi caii noştri, iată ce e Schitul Pătrunsa. Nu departe sunt poalele pietroase ale Munţilor Albu şi Piatra pe care sunt şi brazi. Acest schit (la obârşia Ostrovului în jud. Vâlcea) e închinat Cuvioasei Paraschivei; auzind; de aceasta, am făcut dar de o liră, proporţionat cu slabele-mi mijloace de acum dar aş dori la vremi mai bune să fac ceva pentru acest schit depărtat şi aşezat la un loc mai aspru decât oricare din câte am văzut*» («*Convorbiri Literare*», a. LXVII, Iulie—Septemvrie, Bucureşti, 1934).

E totuşi o deosebire între «*j'ai érigé un jour une église...*» şi «*am făcut dar de o liră...*» Poate că dorinţa exprimată la 1860 prin «*aş dori la vremi mai bune să fac ceva, pentru acest schit...*» s'a realizat, dar noi nu cunoaştem acest amănunt.

www.dacoromanica.ro

apporte de vraies et sincères consolations autant à *Târgul Dealului* qu'à Bucarest ! Pardonne-moi, ma bien chère et sainte amie, de confondre ainsi mes affections. Du moment qu'elles sont sincères et profondes d'une part et de l'autre, ne serait-ce pas mentir, alors que le cœur est serré par l'inquiétude et le chagrin, que d'éluder une partie de ce qu'il ressent? Je crois que tu ne le voudrais pas toi-même; tu ne croirais pas à la sincérité de mes sentiments si je ne les dévoilerais pas tous, tels qu'ils sont.

Je me sens tourmenté chaque matin à partir de l'heure de mon réveil très matinal (4½—5 heures) jusque vers midi, quand alors seulement arrive le courrier de Bucarest. Puis, dans la journée, à peine mes occupations de concours peuvent-elles détacher pour peu d'instants ma pensée des soucis qu'ont loin de moi tout ceux que j'aime. Que Dieu les ait en sa garde ! Je vous embrasse de tout mon cœur.

Tout à toi,
Alex.

P. S. — Quand tu auras reçu cette lettre, tu ne m'écriras plus ici, car ta lettre aurait à peine le temps de me parvenir.

XCIV

Iassy, le 15 oct. 1895.

Ma chère Sacha,

Ta petite lettre du 13, la première, me vient de la vigne; je l'ai reçue hier et j'espère que le courrier d'aujourd'hui m'apportera de ta part de plus amples nouvelles, sur la manière dont Théodore a donné sa démission. Pour mon compte, je vois qu'il me sera impossible de quitter Iassy avant mardi soir au plus tôt; peut-être même sera-ce mercredi. En tout cas, je vous télégraphierai. Je dois être au plus tôt à Bucarest, non seulement

www.dacoromanica.ro

pour le concours de Théohary, qui commence le 20, mais pour m'occuper du paiement de notre loyer, de notre provision de bois et de toute notre installation d'hiver. Du reste, celle-ci ne pourra être décidée que lorsque je vous aurai vus, en allant le plus tôt possible vous rejoindre pour quelques heures à la vigne, où vous êtes. Ce que je ferais aussitôt de retour à Bucarest. Là-bas, je sais bien que ce n'est pas la joie qui m'attend, car je te l'ai déjà écrit, il n'y a que chagrins et inquiétudes chez tous ceux que j'aime. Quel enfer cela a été pour moi cette année-ci ce séjour à Iassy, pendant qu'il ne m'y arrive que des cris de détresse de la part de ceux à qui je tiens et que je voudrais savoir heureux, calmes et contents! Je t'ai parlé de l'affaire de Filitis. J'avais chargé Cost. Caracaș de s'informer ce qui en est; il vient de m'écrire aujourd'hui qu'il a vu Filitis, lequel lui a dit qu'il en avait parlé à Stătescu et qu'il n'y aurait rien de décidé avant l'inauguration du Palais de Justice. Tu comprends bien, tout cela m'ennuie, d'une part, d'avoir été joué de cette façon, et puis de savoir que les collectivistes sont au courant de cette affaire.

Ici le concours suit son train, avec des péripéties beaucoup plus calmes que dans les premiers temps, mais cela tarde et j'ai hâte de retourner plus près de vous. Le temps même est souvent très beau; mais j'ai trop de soucis pour en jouir avec quelque plaisir.

La poste ne m'a rien apporté aujourd'hui de ta part; je suis aussi inquiet du sort de mes lettres. Vous arrivent-elles régulièrement? Ce serait une autre calamité que celle de la perte de cette correspondance qui est pour le moment notre seule ressource, pour ne pas nous affoller totalement.

Je finis ces pages chagrines, en vous souhaitant, mes bien chéris, le retour aussi prompt que possible au calme et à la vie paisible, quelque modeste qu'elle soit. Je souhaite aussi d'être le plus tôt possible auprès de vous.

Je vous embrasse du cœur,

Tout à toi.
Alex.

www.dacoromanica.ro

XCV

Iassy, lundi matin, le 16 oct. 1895.

Décidément, ma chère amie, ces journées de mon séjour à Iassy sont cette année-ci sans fin. J'en ai encore pour 48 heures et il me semble que le temps dure, dure et ne passe plus. L'an dernier j'étais ici sans soucis. Cette fois-ci, j'en ai par-dessus la tête. J'ai hâte de retourner à Bucarest pour voir comment je pourrai me trouver dans tous les embarras et les ennemis que je vais aborder de plus près, et pour lesquels il faut de toutes parts une prompte solution.

C'est une grande fatigue d'esprit et de cœur que de se trouver éloigné de ceux dont le sort vous inquiète et d'attendre des journées entières pour ne recevoir qu'une lettre dans laquelle, certes, on ne peut vous dire que quelques mots sur les circonstances embarrassantes du moment et, auxquels mots, on ne peut répondre que vaguement, 24 heures plus tard: voilà l'espèce de torture que j'endure doublement depuis tantôt 15 jours. Il est temps que cela finisse.

Hier, je n'ai même pas eu de lettre de toi. Je ne sais pas encore si tu as reçu mes longues et nombreuses missives, adressées les unes à *Argeș*, les autres à *Florica*.

Espérons que le facteur qui arrivera dans trois heures d'ici (il est neuf heures du matin) m'apportera de quoi me rassurer un peu. D'autre part je reçois aussi des lettres de détresse, dictées par, l'affolement de perdre le seul et unique moyen de subsistance). Je ne sais pas au juste ce qui en est, mais je soupçonne fort que c'est encore des intrigues, ourdies par cette méchante clique des Arions qui sans ... (?) raison, veulent me faire du mal, n'importe de quelle façon, et, pour cela tourmentent autant, qu'ils peuvent ceux qui ont quelque affection pour moi. Telles que les choses se présentent à moi qui ne suis pas là, cela m'a l'air de simulants de persécutions et d'interdiction (?), dont peut-être le ministre Poni est presque'un innocent. Mais encore faut-il que je sois là-bas pour

[1]) E vorba de scrisorile doamnei din București. Vezi nota n. 1, p. 488.

www.dacoromanica.ro

voir ce qui en est. Et je n'y suis pas. J'ai demain encore (mardi) une dernière épreuve, une leçon des candidats. Mais le soir, j'en aurai fini. Ouf ! et à 8,40 heures du soir je ne me ferais pa prier pour monter en *Sleeping-car*, pas plus que je ne tardera pas à le quitter le lendemain à 8 heures du matin, en gare de Bucarest.

Mais d'ici là, il y a encore 47 heures. Ce n'est rien quand elles sont passées, c'est énorme quand on attend qu'elles s'écoulent, la tête toute préoccupée de mes chers, ahuris par les revirements stupides de la politique. Douze, quinze, jours passés, et ne rien savoir de ce que vous deviendrez vous autres, mes chers Argésiens ! C'est décidément dur ! Et j'en veux à Iassy. J'ajoute quelques lignes à cette lettre écrite ce matin pour te dire que j'ai reçu la...(?) où tu me parles du projet de passer l'hiver (ou une partie) à la vigne. Moi, je pars d'ici demain soir et je ferai de mon mieux pour être auprès de vous le plus tôt possible ; nous parlerons alors de tout cela.

Mult a fost: puţin a mai rămas[1].

Je vous embrasse de tout mon cœur, tout désireux de vous revoir.

Tout à toi,
Alex.

XCVI

Bucarest, vendredi, 20 Oct. 1895.

Ma bien chère amie,

Je t'écris ces lignes un peu tard aujourd'hui, et je crains que ma lettre ne t'arrivera pas aussitôt que je le voudrais, non pas qu'elle continue quelque chose de parfait, mais il est doux et bon d'être le plus possible en continuelle comunication d'idées et de pensées.

---

[1]) *A. O.* moare la 10 Noemvrie 1895, adică după 25 de zile. Sinuciderea sa, pe care, ultima scrisoare, publicată în această serie, o explică îndeajuns, îşi găseşte şi în aceste penultime scrisori anumite legături ce se citesc printre rânduri. In special, acest « *mult a fost, puţin a rămas* » este o străfulgerare a acelui proces care se urzea în subconştientul său, spre a ajunge la ultimul liman ce-l întrezărea vag, dar implacabil.

www.dacoromanica.ro

J'ai eu grand plaisir à vous revoir hier dans ma courte visite, et j'espère bien que le temps et l'argent me permettront de faire de nouvelles excursions, plus souvent que je ne pouvais, comme celles d'*Argeș*. Hier, à mon départ, j'ai regretté de quitter si vite Jeanne qui — je ne l'ai vu que plus tard — est restée en gare jusqu'à l'arrivée du train de *Piteşti* et de son beau père *Nae*. Je les ai vu de mon vagon reprenant ensemble la route de la vigne. Je suivais des yeux et du cœur notre chère fillette qui, maintenant, je le sens, nous est doublement chère, puisqu'en elle il y a deux êtres que nous aimons et aimerons. Dans mon voyage à Bucarest$_8$ je n'ai fait que dormir et, arrivé ici, j'ai soupé et j'ai bien dormi jusque vers les 5 heures. Depuis lors, j'ai travaillé à préparer le concours d'archéologie qui commencera très probablement demain; de plus, j'ai eu quelques visites de jeunes gens. J'attends pour le déjeuner notre ami Steriadi... Ce pauvre garçon est resté dans une bien mauvaise position. Rien que les 250 fr. par moi de sa pension. Il a perdu depuis assez longtemps sa place à «l'Indépendance». Sturdza, en venant au ministère des Affaires Étrangères, lui a pris celle qu'il avait à la correspondance avec les journaux. Donc, il est bien mal. Il y a des situations plus difficiles que celle de nos enfants. Dans le train il y avait l'avocat Aslan, le frère de la directrice, il revenait de *Piteşti* ou il avait eu affaire au tribunal; il m'a dit qu'à *Piteşti* il y avait une... (?) complète. Il est probable que le préfet Fundăţeanu devra se retirer. Enfin, qu'ils se cassent la tête; si notre Théodore se tient prudemment et dignemment à l'écart, je suis sûr qu'il ne se passera pas longtemps, et on aura recours à lui.

La femme au beurre n'est pas venue ce matin; dès qu'elle arrivera, je vous ferai un envoi de beurre en y ajoutant une part des...? épiceries que je possède.

Aujourd'hui le temps est humide. Nonobstant *Emilia* a déjà transféré depuis hier sa cuisine dans la nouvelle case; il faudra maintenant s'occuper de transformer l'ancienne cuisine en salle à manger, et pour cela il faut que je rentre en fonds.

www.dacoromanica.ro

Pour le moment, nos mandats de professeurs ne sont pas encore prêts. Ce sera pour la semaine prochaine. Je finis ce long bavardage en vous embrassant tendrement tous les trois. Dire que l'an prochain, à pareille époque, j'aurai la possibilité de dire: « *tous les quatre* ».

XCVII

Bucarest, vendredi, 21 Oct. 1895.

Ma bien chère amie,

Ce n'est qu'à 6 heures du soir que je... aujourd'hui un moment pour griffonner ces lignes. Dans la matinée, jusque vers les 10 heures, j'ai fait le paresseux; je suis resté au lit et j'ai presque dormi, me sentant un peu dérangé de l'estomac pour avoir mangé d'une pâte de lièvre que Bogdan m'a raporté de Iassy, où je l'avais commandée.

Puis je suis sorti; j'ai couru pour des affaires en vue de constituer la somme qu'il me faut pour payer le loyer à Steresco avec lequel, hier et aujourd'hui, nous avons eu de longues conversations politico-économiques. Il est très aimable, car il m'attends pour la...(?) et fait toutes les réparations que je demande. Lundi, il part à Argeş pour y prendre possession de ses nouvelles fonctions provisoires, et vendredi il sera de retour. J'ai déjeuné avec Théohari qui est resté très tard dans la journée chez moi, tout en causant de son concours qui ne commencera que lundi. Puis, je suis sorti pour faire un tour de promenade à la chaussée; il fait un peu frais, mais la journée a été belle.

Tout à l'heure on doit m'envoyer ici les deux petits...(?) à qui *Emilia* fera prendre un bain, et puis ils souperont chez moi. Cela me distraira. Demain matin, j'aurai à déjeuner Anghel Demetrescu avec lequel je vais régler mes leçons à *Sf. Gheorghe.*

J'ai reçu ton petit mot, et de même que tu m'y dis que ma visite vous a fait plaisir, je puis te répéter ce que j'ai dit dans ma lettre d'hier:

C'est que j'ai eu aussi un bon grand contentement de me retrouver auprès de vous, mes chéris. La femme...(?) n'est pas venue

www.dacoromanica.ro

aujourd'hui; je l'attends pour vous faire quelques envois que j'adresserai à la gare de *Goleşti*, en vous en prévenant par un télégramme. En attendant, je vous embrasse de tout cœur,

Tout à toi,
Alex.

Hier j'ai vu Poni avec lequel nous avons longuement et amicalement causé de toutes sortes de choses scolaires.

XCVIII
CÂTRE TITU MAIORESCU

25 Oct. 1895

Iubite Domnule Maiorescu,

Ce face Rectorul cu Stelian Petrescu, tânărul fisician căruia, — pe când ajuta el pe Bivat în operaţiunile sale, — i se promisese că va căpăta în toamnă un subsidiu dela universitate, spre a merge să-şi completeze studiile în streinătate? El însuşi, Stelian, nu cuteză să vie la D-ta, ca să cerceteze cum stau acum lucrurile.

Eu l-am îndemnat şi i-am dat aceste rânduri în chip de introducere la D-ta.

Tânărul e laborios, inteligent, — natură de învăţat şi de artist, totdeodată. Aşa fericite însuşiri merită a fi încurajate, şi ştiu că D-tale îţi place tineretul cu viitor.

— Ce facem cu concursul lui Teohari?

Al D-tale devotat bătrân coleg şi amic,

Odobescu

XCIX
CÂTRE ANGHEL DEMETRIESCU

Bucureşti, 8 Noemvrie 1895

Amice Anghele,

Fără să fiu om rău, nu ştiu cum s'a întâmplat de am avut mulţi, foarte mulţi vrăjmaşi şi detractori pe lumea aceasta. Puţini, din contra, au fost aceia cari mi-au arătat întotdeauna o vădită simpatie. Printre aceştia ai fost şi D-ta. Poate chiar de aceea, împrejurări cu totul nechibzuite te-au făcut să aibi asupra ultimilor ani ai vieţei mele, — şi în mod cu totul indirect, — o influenţă aşa de mare, aşa

www.dacoromanica.ro

de hotărîtoare, încât o credinţă, ca şi superstiţioasă, mă îndeamnă astăzi, când aşi trebui, după convenţiunile sociale, să-ţi urez veselie, a veni prin aceste rânduri să-ţi zic un rămas bun pe veşnicie.

Fericitul chip ce ai de a preţui ale vieţii, nu s'a potrivit cu violenţa şi cu idealurile patimilor mele.

Intr'o zi, ca în glumă, m'ai împins D-ta spre o cale, pe care eu, din nefericire, apucând-o orbeşte, ea m'a adus, peste patru ani şi jumătate, la prăpastia în care mă afund acum şi din care nu am putut scăpa, căci inima mi-era ferecată.

Când arare ori te vei mai gândi la mine, cugetă, te rog, şi spune tuturor că nebun n'am fost, dar că, cu inima-mi peste fire simţitoare, am căzut pradă uşurinţei şi vulgarităţii simţurilor unei fiinţe [1]) fără inimă, fără conştiinţă, lipsită chiar de acea pătrundere de minte ce-ar fi făcut dintr'însa o zână inspirătoare a mult-puţinelor mele facultăţi intelectuale.

Mi s'a întâmplat să iubesc şi alte femei în vieaţa mea şi câteuna din acelea au fost pentru mine îndemnătoare la cele mai bune şi mai alese ale mele lucrări.

Aceasta însă, pe care am iubit-o mai mult decât pe oricare, a fost adevăratul mormânt al inteligenţei, al iluziilor, ba chiar şi al vieţii mele.

De ce n'am judecat-o şi eu precum o judecaseşi D-ta?

Aşi mai fi trăit poate ani mulţi încă, lucrând cu folos pentru toţi.

Acum m'am dus! Archanghelul Mihail cel răpitor de suflete a fost astăzi *dânsa* pentru mine.

Să n'aibi însă D-ta mustrare! Dar iar, să nu laşi ca dânsa să-şi bată joc de memoria mea, prin tot felul de murdare clevetiri, precum şi-a bătut joc de ultima parte a vieţii mele.

Aceste, amice Anghele, ţi le spun rândurile de faţă cu prietenească limbă de moarte dela mine,

Odobescu A.

---

[1]) Vezi n. 1, p. 488; n. 1, p. 491; n. 1, p. 492. Această scrisoare împreună cu penultima au fost publicate de d-l *Al Tzigara-Samurcaş*, în «Convorbiri Literare» Iulie-Septembre, 1934, p. 610—611; 731.

www.dacoromanica.ro

VARIANTE

www.dacoromanica.ro

MIHNEA VODĂ CEL RĂU

I

(T i t l u l): Mănești I *ABCDE*

Să n'aibi milă *aABCDE*

1 Ca la un ceas *aA*. Ca la două ceasuri *BCDE*. — *2* de părae *aA* depârâie *BCD*. — *3* câmpia șeasă *aA* câmpia șeață *BCDE*. — *5* ș'acoperit *aA* și acoperit *BCDE*. — *6* pe la anul *aA* pe la leatul *BCDE*. — *12* și Breazei *aAB* și ale Breazei *CDE* = NOTĂ la *11 (Cronica)* Constandin Căpitanul *aABCD*. — *13* primăvara *aA* primăveara *B* primăveară *CD*. — *17* în valea Ursoaii *aA* în valea Comanacului *BCDE*. — *19* rădica *aABCE* ridică *D*. — *30* băiatul ieșit din copilărie *a* băiatul abia ieșit din copilărie *ABCDE*. — *30* vădea de acum *aAB* vedea de acum *C* vădea de acum *DE* = NOTE la *20 (vecinii=)* Așa se chemau sătenii robi pe vechime *aABCD* țăranii robi *E*; la *21 (ogoarele pustii)* Vezi D. Cantemir, *Descrierea Moldovei a.* Vezi pe Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei A.* Vezi în Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei BCD*. — *36* săneţe *aABC* sâneţe *DE*. — *40* lacrămi *aA*. lacrâmi *BCDE*. — *34* aveau un grumăjer *aAB* aveau grumăjer. — *CDE 40* cu glas *aA* cu glasul *BCD*. — *41* boierul *aADE* boiarul *B*. — *42* mereu cere de D-ta *aAB* mereu cere de domnia ta *CDE*. — *47* uscat și galbin *aADE* uscat și galben *BC*. — *49* odăii *aABE* odăi *CD*. — *51* în perete *aAB* în părete *CDE* = NOTE: la *36 (săneţe=)* Puștele vechi; franțozește: arquebuse *aA* Puștile vechi; căci pușcă se chemau mai nainte tunurile *B* Puștile vechi; căci puște se chemau mai nainte tunurile *CD*. In vechime pușcă se chiamă tunul *E*; la *44 (direapta=)* dreapta *E*; la *51 (troiță=)* icoană cu două obloane lăturașe, zugrăvite cu sfinți *E*. — *59* și alte dispuneri *a* și alte dispuieri *A* și dispuieri *BCDE*. — *56* sta așezat *aA* sta așezată *BCDE*. — *60* ca candela *aAB* ca o candelă *CDE*. — *63* se cază biată moșia *aA* să cază biată moșie *BCDE*. — *65* dela moși strămoșii noștri *aAB* dela moși strămoși *CDE*. — *68* când te va vedea *aAB* când te vor vedea *CDE 71* se faci *aA* să faci *BCDE* = NOTE: la *65 (ghioagă=)* măciucă de fer cu ținte; massue *aAB* măciucă de fer cu ținte; franț. massue *CD* măciucă de fier cu ținte *E*; la *63 (moșie=)* țara, patria *aABCDE*; la *53 (tuiuri=)* steaguri formate dintr'o coadă de cal; la *56 (armaș=)* căpetenia poliției și a închisorilor *E*; la *69 (ticăit=)*

www.dacoromanica.ro

nenorocit, slab, neputincios *E;* la *71 (proaşcă=)* gaură, spărtură, bortă *E.* — *69* ridica *aAB* rădica *BC.* — *76* zângăetură *aABCD* zângânitură *E.* — *79* dureroasele lanţuri *aAB* dureroasele lor lanţuri *CDE.* — *80* intră iarăşi în tăcere *aAB* intră în tăcere *CDE.* — *83* Deodată începură *aAB* Deodată însă începură *CDE.* — *89* boieri ai ţeri *aA* boieri ai ţării *B* boiari ai ţării *CDE* — *84* aceia *aABCDE.* — *91* boeri *aA* boiarii *B* boierii *CDE.* — *95* s'au pristăvit *aABCD* s'a pristăvit *E.* — *182* ca se 'ngroape *aA* ca să 'ngroape *BCDE.* *97* boerii *aA* boiarii *B* boierii *CDE.* — *99* trimis *aAB* trămis *CDE.* — *106*— *107* Boerii *aA* Boiarii *B* Boierii *CDE* = NOTE: la *95 (s'au pristăvit=)* a murit, a răposat *E;* la *101 (pohtesc=)* poftesc, privesc cu lăcomie *E;* la *111 (jupaniţă—)* jupan şi jupaniţă erau titlurile ce se dau boierilor şi soţiilor lor *E.*

II

(T i t l u l): Curtea de Argeş II *ABCDE*

Nu-i aşa c'avuţiile-s amăgitoare? *aABCDE*

1 Se aflăm *aA* Să aflăm *BCDE.* *6* boerii *aA* boiarii *B* boierii *CDE.* — Vlăduţ *aA.* Vlăduţă *BCDE.* — *10* boiarilor *aAB* boierilor *CDE.*— *8* se aşeze *aA* să aşeze *BCDE.* — *16* lui Ţepeluş Vodă ce trăia *aAB* lui Ţepeş Vodă carele trăia *CDE.* — boierilor *aACDE* boiarilor *B.* — *17* boeri *aA* boiari *B* boieri *CDE* — *17* pe boieri *aACDE* pe boiari *B.* — *6* = NOTE: la *4 (se răpusese=)* murise *E.*— *19* fu boerul *aA* fu boiarul *B* fu boierul *CDE.* — *20* a doua zi după moartea *aA* câteva zile după moartea *BCDE.* — *24* cu găetan *aA* cu găetane *BCDE.* — *32* a oltarului *aA* a altarului *BCDE.* — *32* de sfântul *aAB* de sântul *CDE* = NOTE: la *19 (Măneşti=)* Constantin Căpitanul; Fotino; Şincai *aA* Constantin Căpitanul; Fotino; Şincai; Engel *BCD;* la *22-23 (chepeneag=)* bainâ de gală strânsă pe trup *E;* la *24 (gugiuman=)* căciulă înaltă purtată numai de domnitor şi de boierii cei mari *E;* la *26 (alaiu=)* escorta pompoasă. — *35* cu sfântul mir *aAB* cu sântul mir *CDE.* — *38-39* pe cap gugiumanul Voivozilor *aAB* pe cap coroana Voivozilor *CDE.* — *40* Atunci prea sfântul *aAB* Atunci prea sântul *CDE.* — *42* d'a dreapta bisericii *aA* da dreapta în biserică *B* la dreapta în biserică *CDE.* — *41* postelnic *aABCD* postelnie *E.* — *43* purtând marca ţării *aABC* purtând pajera *DE.* — *45* slobozi tunurile *aAB* slobozi puştile *CDE.* — *47* boerii *aA* boiarii *B* boierii *CDE.* — *47* liturgia *aABCDE.* — *51* la curtea domnească *aABC* la curţile domneşti *DE.* — *52* ca se deschiză *aA* ca să deşchiză *B* ca să deschidă *CDE* = NOTĂ: la *44 (Tebe boga hvalim=)* Te deum laudamus... *aABCD* pe tine Te lăudăm Doamne (pe slavoneşte) *E;* la *33 (omoforul=)* patrahirul arhiepiscopal; la *41 (postelnic=)* boierul însărcinat cu întroducerea şi prezentările în ceremoniile curţii domneşti *E;* la *40 (spătar=)* căpetenia oştilor *E;* la *46 (pauce=)* ţimbale *E;* la *46 (surle=)*

www.dacoromanica.ro

fluiere cu sunet ascuţit (*fifre*, pe franţuzeşte) *E;* la *49 (caftan)* haină sau mai bine manta largă de gală *E;* la *50 (harşa=)* învelitoarea şelei *E.* — *54* Verziorii călări *aA* Verzişorii călări *BCDE.* — *55* apoi comişii cu caii domneşti *aA* apoi caii domneşti *BCDE.* — *58* boerii *aA* boiarii *B* boierii *CDE.* *59* copii de casă *aA* copii din casă *BCDE.* — *59* boeri *aA* boiari *B* boieri *CDE.* *60* chibinițe de felurite stofe *aA* cabaniţe de felurite stofe *BCDE.* *61* fotaze *aABCD* fofeaze *E.* — *63* După dânşii veneau Şimenii cu haine galbine, Lefegii şi Scultenicii pedeştrii *aA* Dupe dânşii veneau Lefegii cu haine galbene, Simenii şi Scutelnicii pedeştrii *B* După dânşii veniau Lefegii cu haine galbene, Simenii şi Scutelnicii pedeştrii *C* Dupe dânşii veniau Lefegiii cu haine galbene, Simeniii şi Scutelnicii pedeştri *DE.* — *69* scoţând gugiumanul *aAB* scoţând coroana *CDE* = NOTE: la *76 (cai)* Miron Costin *aABCD;* la *60 (şavanele—)* un fel de căciule de postav *E;* la *60 (cabaniţe=)* haine mai largi îmblănite *E;* la *61 (fofeaze—)* funde, pompane *E;* la *61 (sângeacul=)* steagul principal al Domniei *E;* la *64 (mazilii—)* boierii care nu erau în serviciul activ *E;* la *68 (sala spătăriei—)* sala tronului *E.* — *70* ce murise *aABCD* ca murise *E.* — *74* trimis *aAB* trămis *CDE.* — *78* obicinuita blagoslovenie *aAB* obicinuita binecuvântare *CDE.* *79* boer *aA* boiar *B* boier *CDE.* — *88-89* zise aruncându-şi *aA* zisc el aruncându-şi *BCDE.* — *91* Basarabeşti *aAB* Băsărăbeşti *C* Basa răbeşti *DE.* — NOTE: la *76 (ţară)* Şincai *aA* Şincai, Engel. Acest mitropolit era din neamul Brancovici *BCD*; la *81 (vornic=)* boierul însărcinat cu administraţiunea supremă a Ţării *E.* — *92* cerească *aABCD* cercesă *E.* *92* — Ia, spune-mi *aA* Spune-mi *BCDE.* — *101* şi galeşe chipuri *aA* drăgălaşe chipuri *BCDE.* — *105* fiu eu nun *aAB* fiu nun *CDE.* — *106* adăogă Pârvu *aAB* adaose Pârvu *CDE* = NOTE: la *105 (comis—)* boier însărcinat cu îngrijirea grajdurilor domneşti *E;* la *108 (logofăt=)* secretar *E;* la *109 (har=)* favoare *E;* la *110 (vătăşia de vânători=)* dregătorie ostăşească, capetenie peste oştile de plăieşi *E.* — *116* Copii mei de casă *aA* Copii mei din casă *BCDE.* — *119* boerimea *aA* boiarimea *B* boierimea *CDE.* — *120* fiecărui *a* fiecăruia *ABCDE.* — *124* Nu trecu mult şi *aAB* Nu trecu mult timp şi *CDE.* *130* pentru o nesfârşită *aA* pentru o desăvârşită *BCDE* = NOTE: la *130 (conciu)* un fel de cununie pusă pe creştetul capului *E;* la *131 (zovon)=* văl de mireasă *E;* la *131 (filaliu=)* stofă străvezie *E.* — *133* de mărgăritar *aAB* de mărgăritare *CDE.* — *134* ori şi cine *aAB* oricine *CDE.* — *139* sămănat *aAB* semănat *CDE .*— *142* şi lui Mihnea Voievod *aABCD* şi Mihnei Voievodul *E.* — *143-144* boieri şi jupânese *aA* boiari şi jupâniţe *B* boierii şi jupaniţele *C* boieri şi jupaniţe *DE.* — *145* un slujitor *aABCD* un slujitoi *E* — NOTE: la *132 (biniş=)* rochie lungă cam strânsă pe corp *E;* la *132 (sevaiu=)* stofă grea de mătase *E;* la *139* (galbini venetici=) monedă de aur din Veneţia *E;* la *141 (Banul=)* guvernatorul suprem al Olteniei. — *156* eră scrisă *aABCD*

www.dacoromanica.ro

erau scrise *E.* — *153* luară cu dânșii *aAB* luară cu sine *CDE.* — *156* obrazele *aAB* feţele *CDE.* — *159* o patimă *aAB* patima *CDE.* — *164* c'acest omor s'ar fi făcut *aAB* c'acest omor nu s'ar fi făcut *CDE.* — *164-165* și în sfârșit *aA* în sfârșit *BCDE.* — *166* prin odaia de culcare a lui Vodă *aABCD* prin odaia lui Vodă *E.* — *167* învălit *aAB* învelit *CDE.* — *171* din aur *aA* de aur *BCDE.* — NOTE: la *163 (pe sub cumpăt=)* pe ascuns, pe furiș *E;* la *165 (cămărășeii=)* servitorii camerei domnești *E ;* la *171 (cuparul=)* servitorul care turna de băut numai Domnitorului *E.*—*172* bea Domnii și păhărniceii *a* bea Domnii și când păhărniceii *ABDE* beau Domnii și când păhărniceii *C.* — *175* arăta *aAB* arătă *CDE.* — *175* pre pământ *aABC* pe pământ *DE.* — *176* daruri ale Proniei *aA* toate daruri ale Proniei *BCDE.* — 178 cum n'o să fie *aAB* cum n'a să fiă *C* cum n'or să fie *DE.* — *182* sta *a* stau *ABCDE.* — *188* ca de dor de măsele *aA* ca de durere *BCDE* — și scuipară *aA* și-și scuipară *BCDE.* = NOTE: la *172 (păhărnicei=)* servitorii care turnau de băut oaspeţilor Domniei *E;* la *172 (dreseră prin pahare=)* umplură paharele cu vin *E ;* la *176 (pronia=)* providența *E ;* la *184 (medelnicerii=)* servitorii care aduceau bucatele pe masa domnească *E.* — *194* drept învăţ *aA* drept învățătură *BCDE.* — *199* boiarii mei *aAB* boierii mei *CDE.* — *200* să spuie *aAB* să spună *CDE.* — *201—202* eu la dobânzi și la bogăţii *aA* eu la dobânzi... *BCDE.* — *202* boieri D-stră, nu e așa *aA* Boiarii D-voastră, nu-i așa *B* boieri domnia voastră nu-i așa *CDE*= NOTE: la *208 (stăpânului său)* Gluma cu mărgăritarii în pilaf e o tradiţiune păstrată prin graiu despre un boier lacom la avuţii *BCD ;* la *192 (nu vă zăticniţi=)* nu vă opriţi *E.* — *194* ca nu doare cumva *aABCD* că nu doară cumva *E.* — *203* avuţiile-s *aABCD* avuţiile sânt *E.*— *215* credinciosul lui *aAB* credinciosul său *CDE.*— *217* ca să întinză *aAB* ca să întindă *CDE.* — *217* să și puie *aAB* și să pună *CDE.* — *220* Se ceară *aA* Să ceară *BCDE.* — *223*se coborî *aAB* se coborîră *CDE.* — *223* și se o ţie deschisă *aA* și să o ţie deschisă *B* și să o deschidă *C* și să-mi deschidă *DE.* — *226* era printre copii de casă *aA* intrase printre copii din casă *BCDE* = NOTE: la *230 (vorbire=)* Kronicarul anonim. Mg. ist. pentru Dacia IV *B* Cronicarul anonim în Magazinul istoric pentru Dacia, tom. IV *CD ;* la *216 (banoveţi=)* familia Banului Craiovei, adică Basarabii *E ;* la *222 (fustaș=)* ostașul care păzea cu fușta sau sulița la intrarea camerei domnești *E.* — *236* aicea cu mireasa *aAB* aici cu mireasa *CD* cu mireasa lui *E.* — *242* Apoi dor că nu o fi blestem *aAB* Apoi doară că nu o fi blăstem *CDE.* — *242* d'aici *aA* d'aice *B* d'aicea *CDE.* — *246* înghiţindu-mi amorul; sunt sătul cu atâta fățărie *a* înghiţindu-mi amarul; sunt sătul cu atâta fățărie *ABC* înghiţindu-mi amarul; sunt sătul de atâta fățărie *DE.* — *251* d'ai pune pe toţi d'odată *aBCDE* d'a'i bune pe toţi d'odată *A.* — *252* să nu ne scape *aAB* să nu scape *CDE.* — *253* neam blestemat *aABE* neam blăstemat *CD.* — *254* ca să te zdrobesc *aAB* ca să te strivesc *CDE.* — *254* mâna sa *aAB* mâna lui *CDE.* — *255*

www.dacoromanica.ro

paiajin *aAB* păiajen *CDE*. — *257* n'a venit *aABC* n'a mai venit *DE*. — *257* adăugi *aAB* adause *CDE*. — *260* poftindu-i *aA* pohtindu-i *BCDE*. — *271* să le dai *aAB* să le dăm *CDE*. — *266* mâine *aAB* mâne *CDE*. — *264* Măriei Tale vor pune mâna pe ei şi-i vor aduce *aABC* Mărie Talei îi vor aduce *DE*. — *267* Neagului, se pui oameni *aA* Neagului; să pui oameni *BC* Neagului; să rânduieşti oameni *DE*. — *268* până mâine *aAB* până mâne *CDE*. — *270* blestemaţi *aA* blăstemaţi *BCDE* = NOTE: la *262 (nemet=)* neam, familie (expresiune despreţuitoare) *E*; la *263 (să pribegească=)* să fugă în altă ţară, să se expatrieze *E*; la *267 (învârtejire=)* întoarcere *E*. — *275* aice *aA* aicea *BCDE*. — *275* pereţii spoiţi *aAB* păreţii spoiţi *CDE*. — *266* nisip *aAB* năsip *CDE*. — *282* rumene *aAB* profire *CDE*. — *286* « Sunt nişte *aA* Ia, sunt nişte *BCDE*. *286—287* mai încoa *aABC* mai încoace *DE*. — *289* foc ca inimă *aA* foc la inimă *BCDE* = NOTĂ: la *277 (chezaşii=)* bârnele pe care se aşează buţile în pivniţă *E*. — *292* câinele *aAB* cânele *CDE*. — *296* buţii sale *aA* buţii *BCDE*. — *298* se trimiseră cu această veste Banului Barbu şi *aA* se trămiseră cu această veste Banului şi *BCDE*. — *303—305* porunci să se prade, să se arză şi să se sfarâme până la pământ toate casele şi toate bisericele lor pre unde *aABCD* porunci să se sfarâme până la pământ toate casele şi toate bisericile lor, pe unde *E*. — *308* clădită de Basarabi *aA* clădită chiar de Banul Barbu Basarab *BCDE*. — *310* lepădă *aA* lepădând *BCDE*. — *311* boeri îi omora *aA* boiari îi omora *B* Boieri îi omora *CDE*. — *294—295* ieroglifcele *a* ierogliicele *A* ieroglificele *BCDE* = NOTE: la *294—295 (ieroglifice=)* complicate, grele de descifrat *E*; la *295 (pisanii=)* scrieri, scrisori *E*; la *298 (lipcani de olac)* curier de poştie *E*. — *315* silui o nepoată *aABCD* batjocori pe o nepoată *E*. — *319* jupânesile boierilor *aA* jupaniţele boiarilor *B* jupaniţele boierilor *CDE*. — *319* femeile de afară *aAB* femeile după afară *CDE*. — *320* Doamnei Smarandei *aAB* Doamnei Smarande *CDE*. — *326* luă o bogată fată de boier *aA* luă o bogată fată de boiar *B* luă de soţie pe fata lui Rareş Vodă dela Moldova *CDE*. — *318* şi a măriei *aA* şi a măririi *BCDE*. — *320* astfel şi leul *aA* astfel şi lupul *BCDE*. — *320* de a bănui *aAB* d'a bănui *CDE* NOTE: la *317 (răsbunării)* Constantin Căpitanul, Chronicarul anonim *BCD*; la *314 (Ungariei)* Engel *BCD*; la *321 (jicniţă=))* grânar *E*.

III

(Titlul): Cotmana III *A*: Kotmeana III *BCD* Cotmena III *E*

Fuga e ruşinoasă...
dar e sănătoasă... *aABCDE*

2 câţi putuse *aABCDE*. — *4* Baiţit *a* Baizit *A* Baiazit *BCDE*. — *9* stau gata *aABC* sta gata *DE*. — *10* se adăugi *aAB* se adause *CDE*. — *11* se 'nchine *aA* se închine *BCDE*. = NOTE: la *18 (tiptil=)* pe ascuns, degbizat

www.dacoromanica.ro

E. — *13* Toate acestea se auzise *aABCDE.* *14* peste Olt *aAB* preste Olt *CDE.* — *17* Mircea trecu tiptil prin Râmnicul Vâlcii *aA* Mircea, temându-se a trece prin Râmnicul Vâlcii *B* Mircea temându-se a merge d-a dreptul în Râmnicul Vâlcii *CDE.* — *18-19* şi, nevoind a trage la gazdă în oraş, să 'ndreptă către mica Mănăstire din Kotmana *aA* şi, nevoind a trage nici chiar tiptil la gazdă în oraş, se îndreptă către mica Mănăstire din Kotmeana *B* şi nevoind a trage nici chiar tiptil la gazdă în oraş mai 'nainte de a fi aflat ce se petrece pe acolo, se opri la mica mânăstire Cotmeana *CD...* se opri la mănăstire Cotmeana *E.* — *20-21* puţin mai în vale decât Cozia. Sfinţise Soarele *aA* puţin mai în jos de frumoasa vale a Luminilor, pe Topolog. Sfinţise Soarele *BCDE.* — *21* din dosul piscurilor Bistriţii, când el poposi *aA* din dosul piscurilor Coziei când el poposi *BCDE.* — *23* ce acuma *aA* ce acum *BCDE.* — *24* din lăuntru *aAE* din întru *BCD.* — *24* cu tinde lungi şi arcuste *a* cu tinde lungi şi arcuite *ABCDE.* — *25* se afla o săracă bisericuţă *aAB* se află o bisericuţă *CDE.* — *33* Călugărul să gătea *aABC* Călugărul se gătea *DE.* *35* o 'nchise *aAB* o închise *CDE.* — *36* apucase să-i fure *aA* apucase însă să-i ure *BCDE* = NOTE: la *25* (*bisericuţă*) (nota e aceeaşi) *BCD;* la *23* (*ogradă*=) curte *E;* la *27* (*sehastru*—) pustnic *E;* la *28* (*arhontărie*=) camera de primire pentru oaspeţi în mănăstiri *E;* la *32* (*trapezărie*=) camera de mâncare în mânăstiri. — *39* Ne-a călcat *a* Ne-au călcat *ABCDE* Făţi pomană *aAB* Fă-ţi pomană *CDE.* — *46* şi pe somnoroşii *aA* şi somnoroşii *BCDE.* — *49-50* la Kotmana *aA* la Kotmeana *BCDE.* — *50* se repezise *aAB* se răpezise *CDE.* — *51* să-i deschiză *aAB* să-i deschidă *CDE* = NOTE: la *40* (*haramini levinţi*=) blestămaţi, tâlhari, ostaşi nedispcilinaţi *E;* la *55* (*lotrii*=) hoţii, tâlharii. — *50* se repezise *aAB* se răpezise *CDE.* — *60* adăugi înţeleptul *aAB* adause *CDE.* — *64* numai cu cămaşa pe dânsul *aA* numai în cămaşă *BCDE.* — *62* să-şi piarză *aABC* să-şi piardă *DE.* — *68* Se înfuriea intrării *a* In furia intrării *ABCDE.* — *70* cu paloşul pe dânşii *aAB* cu paloşul la dânşii *CDE.* — *67* deschiră *aA* deschiseră *BCDE.* — *73* alţii, cazură sub numeroasele loviri ale duşmanului *aABCD* alţii cercând să stea împotrivă, cazură sub numeroasele loviri ale duşmanului *E.* — *77* de popa *a* de popas *ABCDE* = NOTE la *64* (*târâind*=) Kronica anonima în tomul IV din magazinul istoric pentru Dacia *AB* Cronica anonimă în Magaz. istor. pentru Dacia, tom. IV *CD.* — *78* căldarea de mămăligă *aAB* căldarea de fiertură *CDE.* — *79* basne *aAB* fasme *CDE.* — *86* se întoarse 'n Râmnic — *aAB* se întoarse în Râmnic *CDE.* *CDE.* — *88* Kotmana *aA* Kotmeana *BCDE.* — *90* fugeau mereu înainte *aA* fugeau înainte *BCDE.* — *91* frunzele ce tremurau *aAB* frunzele ce fâşiau *CDE.* — *92* în mleşitină *aA* mlăştină *B* mlaştină *CDE.* — *93* sbugea *aAB* sbughia *CDE.* — *95* despueţi *aAB* despuiaţi *CDE.* — *98* din frunză în către *aA* din frunză către *BCDE* = NOTE: la *80* (*otârnie* sau mai bine *utrenie*=) rugăciunea dimineţii *E;* la *92* (*vătuiu*=) puiu de iepure *E.* — *98*

www.dacoromanica.ro

pitoască *a* pitească *ABCDE*. — *102* îi pusese pe calea *aAB* ii puse pe cala *CDE*. — *102* când se răvărsară *aAB* când se revărsa *CDE*. — *104* se 'nlțase *aA* se 'nălțase *B* se înălțase *CDE*. — *105* ajunseră 'n *aAB* ajunseră în *CDE*. — *106* ale aceștii *aAB* ale acestei *CDE*. — *109* De cu noaptea *aAB* De cu noapte *CDE*. — *109* începuseră *aAB* începuse *CDE*. — *110-111* la Giurgiu și la Brăila; mai la urmă că Basarabii *aA* la Giurgiu și la urmă că Basarabii *BCDE*. — *112* cu marș grabnic *aAB* cu mers grabnic *CDE*. *114* trimise *aAB* trămise *CDE*. — *115* sfat *aAB* svat *CDE*. — *115* ca să-i cheme *aAB* să-i cheme *CDE*. — *121* Copii de casă se răspândiseră *aA* Copii din casă se respândiseră *B* Copii din casă se respândise *CDE*. — *117* trimise *aAB* trămise *CDE*. — *119* se risipe sau apucase *aAB* să răsipise seau apucase *CDE*. *121* copii din casă *aABCD* copiii de casă *E*. — *123* su câteva *aA* cu câteva *BCDE*. — *125* îi coprinse *aABCDE*. — *129-130* nu se aprinde *a* nu se aprindea *ABCDE*. — *130* cu pas repede *aAB* cu pas răpede *CDE*. *133-134* și boltile numai răspundeau cu urlet *aABC* și numai bolțile respundeau cu urlet *D* și numai bolțile răspundeau cu urlet *E*. — *135* nu eșiseră *aAB* nu eșise *CDE*. *139* era să fie *aABC* avea să fie *DE*. — *155* ca să le 'ncarce *aAB* ca să le încarce *CDE*. — *155-156* îmbrâncindu-se, împiedicându-se unii de alții, amețindu-se și mai rău într'acea pripă *aA* îmbrâncindu-se, împiedicându-se și mai rău într'acea pripă *BCDE*. — *160-161* cămara-i plină *aABCD* după cămara-i așa plină. — *161* după cumașurile de borangic *aA* după trâmbele de borangic *BCDE*. — *164* pe delăturile *aAB* pe delaturile *CDE*. — *164* ofeliți *aA* ofiliți *BCDE*. — *166* până 'n coviltir de lăzi și de sipeturi *aA* până 'n coviltir de sipeturi *B* până în covilitr de sepeturi *C* până în coviltir de sipeturi *D* până în coviltir cu sipeturi *E* = NOTE: la *158* (*rădvan*=) trăsură acoperită *E*; la *165* (*chervan*=) car mare și încăpător *E*; la *166* (*sipeturi*) lăzi cu coperiș boltit *E*.

IV

(T i t l u l): Sibiu IV *ABCDE*

« Să știe tot omul că am omorît
pe Mihnea Vodă! » *aABCDE*

3 și 'n veci *aA* și în veci *BCDE*. — *4* fu se strângă *aA* fu să strângă *BCDE*. — *4-5* se meargă *aA* să meargă *BCDE*. — *7* să așeze *aA* să se așeze *BCDE*. — *6* îi risipiră *aAB* îi răsipiră *CDE*. — *9* trimise *aAB* trămise *CDE*. — *10* Visegrd *aABCDE* Vișegrad *E*. — *11* împrotiva *aAB* împotriva *CDE*. — *19* Lege, familie, avuții *aAB* Lege, familie, avuție *CDE*. — *12* fi jărtfit *aAB* fi jertfit *CDE*. — *22* în țepi *aAB* în țepe *CDE*. *24* cerea s'ascunză *aA* cerea ca s'ascunză *B* cerea ca s'ascundă *CDE* — *25* și se stea *aA* și să stea *BCDE*. — *30* să-i ție *aAB* să-i țină *CDE* NOTE: la *22* (*a lucra*)

www.dacoromanica.ro

Şincai *BCD.* — *32* tot timpul a le prinde parte *aABCD* tot timpul a le lua parte *E.* — *37* luară de seamă *aA* luare de seamâ *BCD* luare 'n seamă *E.* — *36* se făgăduiseră să 'nplinească *aA* se făgăduiseră să împlinească *B* să făgăduise să împlinească *C* se făgăduise să împlinească *DE.* — *42* şi se 'nchina *aA* şi se închinau *BCDE.* — *42-43* nu putea fi mai darnic şi mai milostiv *aA.* nu putea fi mai milostiv *BCDE.* — *46* trimis *aAB* trămis *CDE.* — *52* ce să dă *aA* ce se dă *BCDE.* — *55-56* cinstea d'a fi *aABC* cinstea de a fi *DE* =NOTE: la *44* (*judeţii şi juraţii*=) membrii judecătoriilor şi ai munic'palităţii *E;* la *47* (*grofii şi nemeşii*=) comiţii şi nobilii unguri *E.* — *59* a uni creştinimea *aA* a uni creştinătatea *BCDE.* — *60* de cotropitori *aA* de pâgâni *BCDE.* — *62* Insă tocmai când *aABC* Insă atunci când *DE.* — *69-70* plini de jalnica aducere aminte *aABCD* plini de jalnice aduceri aminte *E.* — *71* ce să suise *aA* ce se suise *B* carele se suise *CDE.* — *73* să se 'ntâlnească *aA* să se întâlnească *BCDE* = NOTE: la *62* (*de aur*). Vezi epitaful latin al lui Mihnea în Engel *aABCD.* — *76* îmbrăcăminte ungureşti *aABCD* îmbrăcăminte ungurească *E.* — *81-82* d'o veche mâhnire *aAB* de o veche mâhnire *CDE.* — *83-84* chiar în noaptea ei de cununie *aABCD* chiar în noaptea ei de cununie cuIlie Basarab *E.* — *87* siluită de dânsul *aABCD* jertfită de dânsul *E.* — *98-99* ascultă îngenuchiată cântările latineşti *aA* ascultă cântările latineşti *BC* asculta cântările latineşti *D* ascultă cântările letineşti *E* = NOTE: la *99* (*letineşti*=) latineşti, catolice *E;* la *99* (*bărătului*=) preotului catolic *E.* — *101* o leasă de pomi *aAB* un tufiş de pomi *CDE.* — *105* se coborîră treptele *aA* se coboară treptele *BCDE.* — *107* contuşul *aA* contoşul *BCDE.* — *113-114* adevăratei credinţi *aAB* adevăratei credinţe *CDE.* — *116* adăugă el *aA* zise el *BCDE.* — *118* blestemaţii de Basarabi *aABC* blăstemaţii de Basarabeşti *DE.* — *119* trăznet din leasă *aAB* trăznet din tufiş *CDE* = NOTE: la *106-107* (*Ioan Horvat Vingart*) Nicolae Olahul *aABCD;* la *107* (*contoşul*=) haina ungurească, cam lipită pe trup *E.* — *119* se repezi *aAB* se răpezi *CDE.* — *120* cu hangerul gol în mână *aA* cu hangerul în mână *BCDE.* — *121* drept în peretele boltit *aABE* drept în petrele bolţi *CD.* — *123-124* Hangerul izbindu-se de lespezi, îi pătrunse coastele şi ieşi sângerat prin spate *aABCD* hangerul izbindu-l de lespezi, îi pătrunse coastele şi îi ieşise sângerat prin spate *E.* — *129* ce să răspândise *aA* ce se respândise *BC* ce se răspândise *DE.* — *131* clopotile *aABCD* clopotele *E.* — *131* zalea *aA* zeaua *BCDE.* — *137* şi cu o puşcă gintuită *aAB* şi cu o împuşcătură *CDE* = NOTE: la *128* (*Mihnea Vodă*) Costandin Kăpitanul *aA* Konstantin Căpitanul *B* Constantin Căpitanul *CD;* la *137* (*în cap*) Kostandin Kăpitanul *aA* idem *BC* Constantin Căpitanul *D.* — *139-140* zbierau toţi din toate părţile *aAB CE* sbierau din toate părţile *D.*— *146* strigăte repetate *aABC* strigăte repeţite *DE.*— *148* lăcaşele *aABCD* locaşele *E.* — *150* trunchete *aAB* trunchiate *CDE.* — *157* ce dincolo de Carpaţi *aA* căruia dincolo de Carpaţi *BCDE* =

www.dacoromanica.ro

NOTE: la *149 (măcelării)* Şincai *aABCD;* la *155 (Dominicani)* Sigler *aABCD.* — *155* dela Dominicani *aAB* dela Dominecani *CD* din mănăstirea Dominicanilor *E* — *175* îi zicea *aABCD* îi ziceau *E.*— *162* şi şase alţi Domni *aAB* şi mai mulţi Domni *CDE.* — *162* Dracii Armaşul *aAB* Dracii Armaşului *CDE* = NOTE : la *168 (Ţărilor noastre)* Domnii din neamul acesta sunt următorii: 1. Mihnea cel Rău (1508 — 1510). — 2. Mircea III Ciobanul, fiul lui (1545—54, 1558—59). — 3. Petre II Şchiopul, fiul lui Mircea III (1560—1567 în ţara Românească, 1586—91 la Moldova). — 4. Alexandru II, fratele lui Petre II (1568—77). — 5. Mihnea II Turcitul, fiul lui Alexandru II (1577—83; 1585—91). — 6. Radul X cel Mare, fiul lui Mihnea II (1611—16, 1617—1623 în Ţara Român. 1611—16, 1523—26 la Moldova). 7. Alexandru V Coconu, fiul lui Radu X (1623—1628), — 8. Mihnea III Grecu ce se zicea fiul lui Radu X (1658—59) *a.* — (cu modificarea anilor de domnie pentru Radul X cel Mare (1611—61) în Ţara Românească şi (1623—26) în Moldova *A.* —

DOAMNA CHIAJNA

Titlul: Doamna Kiajna (Episodu istoricu) *a* Doamna Kiajna, 1560—1568. *ABCDE.*

I

(Titlul): I Mormântul *a* Mormântul II *ABCD*

2 cu glas treptat şi jalnic *a* cu glas jalnic şi treptat *ABCD.* — *2-3* colnicea malului de 'npotrivă *a* colnicea dealului de 'npotrivă *AB* colnicea dealului de 'mpotrivă *CD.* — *7* ale lunei *aABC* ale lunii *D* — *8* boiarii *aA* boierii *BCD* — *8* pe carii *AB* pe cari *aC* pe care *D.* — *10* peirea *aABCD.* — *13* cu sila aici în ţară *A* cu sila în Ţeară *BCD.* — *15* pe boiari *aA* pe boieri *BCD* *17* tâtână-său *a* tătâne-său *ABCD.* — *19* supt sabiea *aA* sub sabia *BCD.* *21-22* să renască nădejdile *aA* să le renască nădejdile *BCD.* — *22* ş'ale lor înalte rîvniri *aAB* şi să se asmută ale lor nalte rîvniri *CD* — NOTE: la *7 (când se întorcea din Ardeal)* Constantin Căpitanul, Cronicarul Anonim şi Engel *aABC;* la *8 (pribegiţi=)* expatriaţi *D;* la *13 (De patru ori)* Engel *aABC;* la *19 (beşlii=)* ostaşi călări de neam tătăresc în slujba Turcilor *D;* la *25 (pristăvire=)* răposare *D.* — *32* streşini *aA* streşine *BCD.* — *35-36* şi 'ncepură cu obicinuitul vers *a* şi începură cu obicinuitul viers *A* şi începură cu obişnuitul viers *B* şi începură cu obicinuitul viers *CD.* — *36* cântecile de 'ngropăciune *a* cântecile de îngropăciune *A* cântecele de îngropăciune *BCD.* *36* pe două laturi *a* de două laturi *A* de două latură *BC* de două laturi *D.* — *36* se 'ntindea *aA* se întindea *BCD.* — *37* cu steagurile plecate *a* cu prapurele

www.dacoromanica.ro

plecate *ABCD*. — *38* Boiari de taină *a* Boiarii de taină *A* Boierii de taină *BCD*. — *38* p'ale lor umeri *aAB* p'ai lor umeri *CD*. — *39-40* pe care stau *aA* pe care sta *BCD*. — *42* pe al căreia chip *a* pe al cărui chip *ABCD*. — *43* inimei *aABC* inimii *D*. — *49* vechimei *aABC* vechimii *D* = NOTE: la *29 (meterez=)* întărire, fortificaţie *D;* la *31 (aprozi=)* servitorii dregătoriilor judecătoreşti *D;* la *37 (prapure=)* steagurile diferitelor cete de ostaşi *D;* la *37 (sănețe=)* puşti *D;* la *38 (boierii de taină=)* boierii cei mai de frunte, consilierii Domniei *D;* la *39 (plioapa=)* capacul sicriului *D;* la *40 (buzduganul=)* sceptrul domnesc *D*. — *58* plânsuri *aAB* plânsori *CD*. — *62* ce se 'ngrijiseră *a* ce se îngrijiseră *ABCD*. — *64* cu capetile goale pentru jelire *a* cu capetile goale pentru jălire *ABCD*. — *66* a se 'mplini ici cu gardul *a* a se împlini ici cu gardul *ABCD* NOTE: la *50 (coconi=)* fii de Domni şi de boieri *D;* la *53 (boiu—)* trup, statură *D;* la *60 (alaiul=)* cortegiul *D;* la *63 (praf de pușcă)* Cantemir, Descrierea Moldovei *aABCD Dimitrie Cantemir* spune în *Descrierea Moldovei* că la înmormântările domneşti, călăraşii frecau ochii cailor cu praf de puşcă ca să-i facă a lăcrima *D;* la *66 (al gârlei)* Constantin Căpitanul vorbind despre clădirea mănăstirii Radu Vodă, adică afară mult di oraş *a Constantin Căpitanul* vorbind despre clădirea mănăstirii Radu Vodă de către Alexandru Vodă fiul Mircii, zice: « din jos de Bucureşti » adică afară din oraş. *ABCD;* la *67 (vecin=)* ţăran, plugar *D;* la *67 (brăslaș=)* meseriaş, făcând parte dintr'o braslă sau corporaţiune *D;* la *68 (scutelnic=)* contribuabil scutit de birul către Stat, cu condiţiune<a> să-l plătească în muncă la vreun boier *D;* la *70 (scaunele măcelarilor=)* prăvăliile de măcelărie *D;* la *70 (gelepi=)* neguţători străini *CD*. — *68* case de boiar *aA* case de boier *BCD*. — *69* boiarnaş *aA* boiernaş *BCD*. — *72* bisericii *aA* bisericei *BC* bisericii Ghicedului *D* = NOTE: la *72 (Mircea Vodă)* Engel numeşte aceasta biserică *Ghired*, ceea ce însemnează, mi se pare, turceşte: *santinela a* Engel numeşte această biserică *Ghiced*, ceea ce însemnează, mi se pare, turceşte: *Santinelă A* Engel numeşte această biserică *Giced*, ceea ce însemnează, mi se pare, turceşte, *Sentenila B* Engel numeşte această biserică *Ghiced* ceea ce însemnează, mi se pare, pe turceşte: *Sentinelă C Ghiced*, ceea ce pe turceşte însemnează *streajă, sentinelă*, să numi prima biserică din *Bucureşti*, adică actuala biserică *Curtea Veche D;* la *74 (năsalie=)* targa pe care se aşează sicriul, cosciugul *D;* la *75 (prohod=)* rugăciunea morţilor; la *79 (poposit=)* abia sosit. — *71* aceia *aABCD*. — *73* şi 'n care *a* şi în care *ABCD*. — *77-78* surute mâna *a* sărute mâna *ABC*. — *78* boiari *aA* boieri *BCD*. — *79* se auziseră *aAB* auzise *CD*. *83* a vă spurca *a* să vă spurcaţi *ABCD*. — *86* l'aţi hălăduit *a* el a hălăduit *ABCD*. — *87* şi v'aţi colăcit *a* ba încă v'aţi colăcit *ABCD*. — *90* că ochii s'au stins *a* că ochii-i s'au stins *A* că ochii i s'au stins *BCD*. — *92* boiari *aA* boieri *BCD*. — *92* pe cari *a* pe carii *ABCD*. — *87* se repezi *aAB* se răpezi *CD*. — *102* voghial *aABCD*. *103* ca duläi *a* ca dulăii *ABCD*. — *104* o să

www.dacoromanica.ro

rămâie *aAB* o să rămână *CD.* — *104-105* ca s'o jăfuiţi *aA* ca să o jăfuiţi *BCD* = NOTE: la *86 (hălăduire=)* rabdare, menţinere *D;* la *88 (mohorîtă)* roşită, pătată de sânge *D;* la *92 (cluciar=)* boierie veche; cluciarul comanda ostaşi călări, deşi numirea de *cluciar* însemnează, slavoneşte, chelar *D;* la *92 (naprasnic=)* groaznic, plin de sânge *D;* la *102 (obială—)* plapumă. — *110* despreţ *aA* dispreţ *BCD.* — *111* adăogă *aA* adăogi *BCD.* — *112* Haolău *aA* Aolău *BC* Aoleu *D.* — *113* şoldiş *a* şoldâş *ABCD.*— *113* tacă'ţî gura, nu bârfi de pomană *a* tacă 'ţi gura, nu bârfi de pomană *A* tacă 'ţi gura, nu vorbi de pomană *BC* tacă-ţi gura, nu vorbi de pomană *D.* — *117* boiarii *aA* boierii *CBD.* — *120* beteşiea *a* betegiea *A* betegia *BCD.* — *120-121* şi iată paloşul ce'l va înălţa mai pre sus de voi toţi *aA* iată paloşul ce-l va înălţa cu capul mai pe sus de toate capetile voastre *B* iată... toate capetele voastre *CD.* — *122* ce o perz *aAB* ce o perd *CD.* — *125* zăngăetura *a* zăngăitură *AB* zăngănitura *CD.* — *125-126* turburate *aAB* turbate *CD* = NOTE: la *(moşie—)* patria, ţeara se numea aşa în vechime *D;* la *114 (japaniţă)* Jupan şi Jupaniţă erau titlurile ce se dau vorbind cu persoanele boiereşti *D;* la *123 (leţegii—)* soldaţi tocmiţi cu simbrie *D.* — *131* neobicinuit *aACD* neobişnuit *B.* *134* găetane de fir; ceoarici *aA* găitane de fir, cioarici *BCD.* — NOTE: la *134 (cioareci=)* pantaloni strâmţi *D;* la *136 (samur=)* o blană scumpă *D;* la *137 (surguciu=)* copcă şi peniţa formată de pietre scumpe, care se punea la căciulile boiereşti *D;* la *140 (zăbranic)* stofă de lână foarte subţire şi străvezie *D.* — *48* vieaţa ce se 'ndoise în peptul lui *aA* viaţa ce în peptu'i se înduoise *BCD.* — *153* om ce 'nvederat *aA* om ce învederat *BCD.* — *161* pe tânărul *aA* pe tânăr *BCD.* — *162* se perdu *aABC* se pierdu *D.* — *163* peptu-i *aABC* pieptu-i *D.* — *167* câţi va din pribegi a călca *a* câţiva din pribegi să calce *A* câţiva pribegi să calce *BCD.* — *168* cu despreţul izbânzei pe buză *aA* cu dispreţul izbândei pe buze *BCD.* — *169* risipindu-se *aA* răsipindu-se *BCD.* — *170* traiul seu *a* traiul său *ABCD.* *171* Boiar *aA* boier *BCD.* — *173* Cluş *aABC* Cluj *D.*— *174* octonivrie *aA* octombrie *B* octomvrie *CD.* — *174* cu nalte *a* cu 'nalte *A* cu înalte *BCD.* — *178* Francisc Kendis *a* Francisc Kendi *ABCD.* — *183* Boiarului Roman *a* Boiarului Român *A* boierului român *B* *CD.* — *184-185* drepturile pământeşti *aA* drepturile părinteşti *BCD.* — *185* Boiarii *aA* boierii *BCD.* — *185* Carii *aA* cari *BC* care *D* = NOTE: la *174 (22 Octomvrie 1556)* Engel, Analele Secuilor, Forgaci, Veranie, Şincai *BC* Sigler, Forgaciu *aA;* la *183 (boierului român)* Engel, Analele Săcuilor, Forgaci, Verantie, Şincai *aA* Sigler, Forgaci *BC;* la *171 (vornicului—)* primul ministru al vechilor Domni din Ţara Românească *D;* la *172 (sol=)* ambasador *D;* la *175 (năzuiri=)* nazuire şi năslire = dorinţă, aspiraţiune, gânduri mari *D;* la *178 (grafuiui=)* Comite, titlu de nobleţe din Ţările apusene *D;* la *179 (Ţarigrad=)* Constantinopol; la *183 (vistieria=)* averile, bogăţiile unei Ţări, dar şi ale unui particular foarte avut *D* · la *186-187 (pogribanie=)*

www.dacoromanica.ro

înmormântare *D;* la *189 (oblicind=)* auzind, aflând *D.* — *186* a'şi revedea *aA* a-şi revedea *BCD.* — *186* sosiră *a* sosise *ABCD.* — *188* împotrivă *a* împrotivă *A* împotrivă *BCD.* — *191* Boiarilor *aA* boierilor *BCD.* — *192* Pătru *aAD* Petru *BC.* — *194* Boiari *aA* boieri *BCD.* — *195* lesne îl va risipi oştirea sa; trimise dar împotrivă-le *aA* lesne 'l vă răsipi oştirea ei; trămise dar împrotivă-le *B* lesne 'l va răsipi oştirea ei; trămise dar împotrivă-le *CD* = NOTĂ: la *195 (Marele Sărdar=)* o căpetenie de oşti româneşti în vechime *D.* — *191* Boiari *aA* boieri *BCD.* — *204* pe de altă *aAD* pre de altă *BC* = NOTE: la *197-198 (Româneşti din Dâmboviţa)* Constantin Căpitanul, Cronicarul Anonim *aABC;* la *203 (Roşiorii, Ferentarii, Lefegii=)* erau diferite corpuri de oaste românească *D;* la *204-205 (Crucile de pedestraşi=)* erau împărţirile pedestrimii cum sunt azi companiile de infanterie *D;* la *204 (Spahii=)* oastea călăreaţă turcească *D;* la *209 (Şerbăneştii)* Constantin Căpitanul *aABC.* — *207* Boiarii prinzând de veste aceasta *aA* Boierii prinzând de veste despre acestea *BCD.* — *209* Şerbăneşti *aA* Şerbăneştii *BCD.* — *210* subt *aAD* sub *BC.* — *212* încălicată *aA* încălecată *BCD.* — *213* pe pept *aA* de pept *BC* de piept *D.* — *217* vrăşmaş *a* vrăjmaş *A* vrăşmaşi *BC* vrăjmaşi *D.* — *219* boiarească *A* boierească *a BCD.* — *219* peiră *a* periră *ABCD* = NOTE: la *221 (pribegi)* Constantin Căpitanul, Cronicarul Anonim *aABC.* — *223* daseră *aA* dase *BCD.* — *224* fuseseră *aA* fusese *BCD* = NOTE: la *213 (zale=)* împletitură de veriguţe de fier, spre a servi trupului ca apărare *D;* la *213 (hanger=)* sabie scurtă şi încovoiată *D;* la *213 (îmbiaţi=)* însufleţiţi, animaţi, încurajaţi *D.*

II

(T i t l u l): II Nunta *a* Nunta II *ABCD*

2 sânt unii carii *a A* sunt unii carii *B* sunt unii cari *C* sânt unii care *D.* — *4* c'o nepregetată *aA* cu o nepregetată *BCD.* — *4* care 'n veci *a* care în veci *ABCD.* — *6* sânt *aAD* sunt *BC.* — *7* de tineri coprinşi d'o tainică melancolie *aA* de tineri cuprinşi d'o tainică melancolie *BCD.* — *13* ştiu se *a* ştiu să *ABCD* = NOTE: la *4 (zăcăşie=)* invidie nemărginită, răutate îndărătnică *E;* la *6 (zăbavnic=)* întârziat *E;* la *13 (muiere capeşă şi dăunoasă=)* femeie cu mintea descbisă şi stăruitoare precum şi cu voinţa neînduplecată *D;* la *16-17 (haraciul=)* birul ce-l plăteau Ţările supuse Turcilor *D.* Raportul ambasadorului Wysz dela Maiu 1568 citat de Hammer în Istoria «Impărăţiei Otomane» *aABC;* la *17 (asprii=)* bani mărunţi de argint, astfel numiţi dintr'o vorbă greccască care însemnează, albi *D.* — *14* înprotivirea *a* împrotivirea *A* împotrivirea *BCD.* — *14* şi se cumpere cu bani binevoinţa *a* şi să cumpere cu bani binevoinţa *A* şi să cumpere cu bani bună voinţa *BCD.* — *15* la trimiterea *aA* la trămiterea *BCD.* — *16* patruzeci de mii galbeni *aAB* patruzeci de mii galbini *CD.* — *17* asprii *aABD* aspri *C.* — *17* la'nceput

www.dacoromanica.ro

a la început *ABCD.* — *17* sub *aAB* subt *CD.* — *18* subt *aA* sub *CD* NOTE: la *18* (*10.000 de galbeni*) Istoria Ţării Româneşti, tipărită greceşte de fraţi Tunuzli *aABC;* la *20* (*Pătru*) Cronicarul Anonim în Magazin pentru Dacia IV *aAB* Cronicarul Anonim în Magazinul pentru Dacia, IV *C.* — *19* (*Vel Portarul împărăţiei=*) Marele îngrijitor al Porţii, adică al palatului guvernamental din Constantinopol *D;* la *19* (*hatişerifful=*) ordin al Sultanului turcesc *D.* — *21* isbutiseră *aA* isbutise *BCD.* — *22* se mai încercară *aA* se mai cercară *BCD.* — *22* Boiarii *aA* boierii *BC.* — *24* dărapene *aA* dârapene *BCD.* NOTE: la 20 *(Pătru)* Cronicarul anonim. Magazin pentru Dacia IV *a* Cronicarul anonim în Magazin pentru Dacia IV *A* Cronicarul anonim în Magazinul pentru Dacia IV *BC.* — *26* Boiari *aA* boieri *BCD.* — *27* să se'nchne *a* să se închine *ABCD.*—*28-29* adimenise *a* ademenise *ABCD* = NOTE: la *24* (*risipiţi*) Constantin Căpitanul şi Cronicarul Anonim *aABC;* la *26* (*se învârtejiră=*) se întoarseră *D.* — *37* tresăritură *a* resăritură *ABC* răsăritură *D.* — *38* se zărească *a* să zărească *ACD,* să zăriască *B.* — *40* pe tânăra *aA* la tânara *BCD.* — *42* pentru 'ntâia *aA* pentru întâia *BC* pentru întîiaşi dată *D.* — *42* privirei sale *aAB* privirei luiC privirea lui *D.* — *48* şi 'ngrozit *aA* şi îngrozit *B* şi, îngrozit *CD.* = NOTE: la *52* (*oblăduirea=*) cârmuirea, administrarea *D;* la *54* (*Padişahul* =) Sultanul turcesc *D.* — *55* simţiseră *a A* simţise *B C D.* — *56* Evropene *aA* europene *BCD.* — *59* Soleiman *a* Suleiman *ABCD.* — *60* umplese... carii 'şi lepădaseră *a* se umpluse... carii 'şi lepădaseră *A* se umpluse... cari 'şi lepădase *BC* se umpluse... care 'şi lepădase *D.* — *61* ajunseseră *aA* ajunsese *BCD.* — *65* Eunuhul Ceafer Paşa *aA* eunuhul Ceafar *BCD.* — *70* carii după *aA* cari dupe *BC* care dupe *D.*— *71* se daseră...care *aA* se dase... cari *BD* se dase... cari *C* = NOTE: la *68* (*viţă grecească*) Hammer, Cantu *aABC.* — *75* le daseră *aA* le dase *BCD.* — *80* monăstirilor *a* mănăstirilor *AD* mânăstirilor *BC.* — *82* Până 'ntr'atât *aA* Până într'atât *BCD.* — *86* ţinuturi *a* ţinuturi *ABCD* = NOTE: la *57* (*ghiauri=*) păgânii; astfel numesc Turcii pe Creştini *D;* la *61* (*divan=*) adunarea, consiliul înalţilor dregători ai Porţii Otamane *D;* la *61* (*ordie=*) oştirea turcească *D;* la *65* (*Capudan Paşa=*) marele amiral sau căpetenia flotei turceşti *D;* la *65* (*eunuhul=*) castrat; eunuhii erau robi care serveau în haremurile, sau apartamentele femeieşti, în casele Turcilor *D;* la *66* (*Serascher=*) căpetenie de oşti turceşti, însărcinat cu conducerea unei campanii *D;* la *67* (*corsar=*) haiduc de mare, corăbier, tâlhar; la *77* (*Stambulului*) Scherer, Istoria negoţului *aABC* (*Stambulul=*) nume turcesc al porţiunii din oraşul Constantinopol, locuită de Turci *D;* la *80* (*hasnaua=*) tezaurul, comoara, depozitul de avuţii *D;* la *84* (*mansupuri=*) privilegii, foloase băneşti trase din veniturile Statului *D;* la *85* (*dragomani=*) tălmaci, sau interpreţi diplomatici *D.* — *94-95* carii... se risipiseră *aA* carii... se răsipise *BC* care... să răsipise *D.* — *96* lăstări *aAB* lăstari *C*

www.dacoromanica.ro

lăstare *D.* — *96* carii *aA* care *BCD.* *101* amestecaseră *aA* se amestecase *BCD.* — *101* în favorul puțin cumpănit *aA* favoarea puțin cumpănită *BCD.* — *102* toate jăluirile *aA* toate jeluirile *BCD.* — *103* s'au înclinați *a* sau înclinați *A* seau înclinați *CD.* — *104* mai repede *aA* mai răpede *BCD.* — *107* reazemul *aA* reazimul *BCD.* — *109* pe carii *aA* pe cari *BC* pe care *D.* — *111* june plăcut, tînăr și bine învățat *aAB* june plăcut, mândru și bine învățat *CD.*= NOTE: la *111 (Andronic)* Henricus Hilarius și Crusius; Turco-Graecia, citați de Șincai. *a* Henricus Hilarius în Crusius: Turco Gralcia, citați de Șincai *B* Henricus Hilarius în Crusius: Turco-Graecia, citați de Șincai *AC.* — *118* mii de galbeni *aA* mii galbeni *B* mii galbini *CD.* — *122* dar Turcii *aA* iar Turcii *BCD.* — *122* îl porecliseră *aA* îl poreclise *BCD.* — *123* a călări *a* să călărească *ABCD.* — *125* Ianiciari *a* Ianiceri *ABCD* = NOTE: la *95 (tupilați=)* pitulați *D;* la *103 (raiale=)* supușii Turcilor, care nu sunt de religie mahomedană *D;* la *109 (Fanar=)* mahala din orașul Constantinopol, locuită de Greci *D;* la *121 (Arhonta=)* Domnitor pe grecește *D;* la *124-125 (Ciohodari=)* servitori care însoțesc pretutindeni pe înalții dregători la Turci *D;* la *125 (Ianiceri=)* o armată puternică, pe care Sultanii au desființat-o pe la începutul secolului nostru <al XIX-lea> *D;* la *125 (pretutindeni)* Șincai, Hammer, N. Bălcescu, Postelnicu C. Cantacuzino *aABC.* — *131-133* c'o dragoste *aA* cu o dragoste *B* cu dragoste *CD.* — *133* cu neîntinatul *a* de ne'ntinatul *A* de neîntinatul *BCD.* — *137* făr' de odihnă *a* fără de odihnă *ABCD.* — *139* la 'ndoială *a* la îndoială *ABCD* ci căută 'ndată *a* ci căută îndată *ABCD.* — *143* se nimerească *aABCD.* — *150* netincuită *aA* netencuită *BCD.* — *152* căruia *aAC* căriea *A* căriia *D.* — *152* se 'nălța *aA* se înălța *BCD.* — *153* ferestrue *a* ferestrui *ABCD.* — *155* fuișoare *aA* foișoare *BCD.* — *156* Pe din întru *aA* Pe din-lă-întru *BC* Pe dinlăuntru *D* = NOTE: la *153 (meterez=)* întăritură, fortăreață *D.* *157-158* acei nalți pereți *aA* acei înalți pereți *BCD.* — *158* de locuință *aA* de locuințe *BCD.* — *161* mai în lăturile *aA* mai în laturile *BCD.* — *163* cuinele *aA* cuiniile *BCD.* — *164* zahereaua *aABD* zahareaua *C.* — *165* saelile *aA* saielile *BCD.* — *166* vieții trebuiau prevăzute *aAB* vieții cătau a fi prevăzute *CD.* *167* loc șăț *aA* loc șeț *BC* loc șes *D.* — *167-168* apropiat de Dunăre și lipsit de primejdioșii-i mărginași și de orice apărare firească *a* apropiat de Dunăre și de primejdioșii-i mărginași și lipsit de orice apărare firească *ABCD.* — *172* late 'n poale *a* late în poale *ABCD.* — *172* tincuială *aA* tencuială *BCD.* — *174* pe ici și pe cóale *a* pe ici, pe colea *ABCD.* — *175* se intre *aA* să intre *BCD* = NOTE: la *158 (copii de casă=)* copilandrii și tinerii din familiile boierești care serveau pe vechii Domni ai Țării, în casă *D;* la *161 (comișii=)* boieri ce îngrijeau de caii domnești *D;* la *161 (șetrarii=)* boieri ce îngrijeau de corturile și de locuințele Domnului *D;* la *163 (pităria=)* brutăria *D;* la *164 (jicnițele=)* grânarele *D;* la *164 (zaherea=)* aprovizionarea pentru hrana palatului și a oștirii *D;* la *165 (saiele=)* adăposturi pentru vite *D;* la *165—166 (zalhana=)* măcelărie *D;*

www.dacoromanica.ro

la *170 (ogradă=)* curte *D;* la *173 (cerdac)* pavilion, observator înălţat pe d'asupra invelitoarii *D.* — *179* şi 'ntărite *aA* şi întărite *BCD.* — *181* peretele *aA* păretelo *BCD.* — *121* streaşină *aA* straşină *BCD.* — *183* tenechele *aA* tinichele *BCD.* — *185* pereţi *aA* păreţi *BCD.* — *186* se 'ntindea *aA* se întindea *BCD.* — *181* săli de adunare *aAB* sălile de adunare *CD.* — *195* peretele *aA* păretele *BCD* = NOTE: la *180 (chepeng=)* oblon ce se mişcă ca într'un toc *D;* la *183 (tinichele=)* un fel de scânduri subţiri *D;* la *192 (că măraş=)* slujitor al camerilor *D;* la *195 (glafuri)* scobituri lunguieţe d'a lungul stâlpilor *D;* la *196 (parmaclâc—)* balustrată *D.* — *203* rătunjită *aA* rotunjită *BCD.* — *244* fieşce *aAB* fiesce *CD* = NOTE: la *200 (spălărie—)* locul unde se ţineau autorităţile militare superioare *D;* la *200 (sacnasiu)* balcon închis dc toate părţile înaintând afară din păretele unei case *D;* la *203 (culă)* cupolă, boltă circulară *D;* la *206 (perghel=)* linie încovoiată *D;* la *207 (firidă—)* scobitură lăsată în părete *D.* — *217* ţiind *aAB* ţinând *CD.* — *217* cu 'nfocarc *aAB* cu înfocare *CD.* — *218* martor *aAB* martur *CD.* *226* ş'al deşartelor *aA* şi al deşartelor *BCD.* — *228* al cărui fraged *aABCD.* *228* unei perisici *a* unei persici *ABCD.* — *230* într'o roă *aA* într'o rouă *BCD.* — *230* de lăcrămioare *aA* de lacrimi *BCD.* — *231* atâta de *aA* atât de *BCD.* — *234* până când vei simţi *aA* până ce vei simţi *BCD.*— *234—235* că'ţi va peri *aA* că'ţi a perit *BCD.* — *235* or ce schintei *aAB* orice scânteie *CD* = NOTE: la *222 (zălog=)* amanet, gaj *D.* — *241—242* pare că perdu seră *aA* pare că perdusc *BCD.* — *245* ci ochii săi *aA* ci ochii ei *BCD.* — *247* să 'ncrează *a* să încrează *ABCD.* — *247*prieteni *aAB* prietini *CD.* *248* inima sa *aAB* inima ei *CD.* — *250* şi 'ncepură *aA* şi începură *BCD.* — *253* veni se poftească *a* veni să poftească *ABCD.* — *258* pereţi şi pardoseală *aA* păreţi şi pardoseala *B* păreţii şi pardoseala *CD.* *259* supt piceoare *aA* subt picioare *BCD.* — *260* pe a cărui învelitoare de hram *a* pe a cării învelitoare de hram *A* pe a cării învelitoare de hramă *B* pe a cărei învelitoare de hramă *C* pe a cării învelitoare de hramă *D.* *261* memvrană *a* membrană *ABCD.* — *265* în perete *aA* în părete *BCD.* *265* sfintelor *aABD.* sântelor *C.* — *266* dinaintea mumei lor *aA* în faţa mumei lor *BC* în faţa mumii lor *D.* — *269* ca 'ntotdauna *aA* ca în tot-d'auna *BCD.* — *273* ca 'n scurtă *aA* ca în scurtă *BCD.* — *274* nu mă 'ndoesc *aAA* nu mă înduoiesc *BCD.* *277* în vinele căria *aABC* în vinele căriia *D.* — *278* să 'ncercă *a* se 'ncercă *ABCD.* — *280* şi'i *aAB* şi îi *CD* = NOTE: la *265 (hramă—)* stofă flocoasă de lână *D;* la *261 (membrană=)* pergament, pielc pregătită pentru scris *D;* la *261 (pitace—)* scrisori, ordonanţe *D.* — *280* d'a se supune 'n tăcere *aA* d'a se supune în tăcere *BCD.* — *281* îi coprinse *aA* îi cuprinse *BCD.* *281—282* ca 'ntr'un fulger *a* ca 'ntr'o fulgerare *ABCD.* — *284* se o dea ursita *a* să o dea ursita *ABCD.* — *286* lacrămi *aA* lacrimi *BCD.* — *289* părul în inele *a* părul încreţit *ABCD.* — *291* mânici *aA* mâneci *BCD.* — *292* colciaci

www.dacoromanica.ro

aABC tuzluci *D.* — *294* lucrate 'n *aA* lucrate în *BCD.* — *397* şi 'n desghinurile *aA* şi în desghinurile *BCD* = NOTE: la *290 (palicari=)* flăcăi voinici, pe greceşte *D;* la *290 (fustanelă=)* fustă de pânză creaţă şi scurtă, pe care o poartă Arnăuţii *D;* la *291 (filaliu=)* pânza din cea mai subţire şi străvezie *D;* la *292 (bibiluri=)* flori formate din împletituri de fire de mătase *D;* la *292 (tuzluci=)* poturi, învelitori strâmte puse pe pulpe *D;* la *292 (cepchen=)* vestă scurtă cu mânici despicate şi atârnate de umeri *D;* la *292 (filendreş=)* catifea orientală *D;* la *295 (pală de Taban=)* sabie persienească *D;* *299* cu dânsul înainte *a* cu dânsul înainta *ABCD.* — *303* şi'ncreţite *aA* şi încreţite *BCD.* — *306* sale îl arăta *aA* sale 'l arătau *BCD.* — *310* şi'ncinsă *a* şi încinsă *ABCD.* — *310* pe subt *aA* pe sub *BCD.* — *311* cu matostaturi *a* cu matostaturi în şatrange *ABCD.* — *312* şi 'nblănită *aA* şi îmblănită *BCD.* — *313* începuseră *aA* începuse *BCD.* — *315* grămădiţi patruzeci *a* grămădiţi optzeci *ABCD.* — *316* din vârful căria *aABC* din vârful căriia *D.* — *313* lată pană *aA* lată peană *BCD.* — *318* şi 'mpodobit *aA* şi împodobit *BCD.* — *321* cu suliţi *aAB* cu suliţe *CD.* — *326* pe catâri bogatele daruri de nuntă ale peţitorilor greci *a* bogatele odoare sau daruri de nuntă ale peţitorilor greci *ABCD.* — *329* de robini *aAB* de rubini *CD.* — *330* şi cu bumbi de mărgean *a* şi cu sponciuri de mărgean *ABCD.* — *331* cu surguciuri şi cu pipţe de birliant *a* cu surguciuri de birliant *AB* cu surguciuri de briliant *CD* = NOTE: la *307 (bizantine)* Ducange *aABC.* la *308 (calpac=)* căciulă înaltă şi dreaptă purtată de înalţii dignitari ai Porţii Otomane *D;* la *308 (hârşie=)* blană dela miel nefătat *D;* la *308 (serasir=)* stofă de beteală ţesută *D;* la *309 (hlamidă=)* haină de paradă, lungă şi largă *D;* la *309 (sevaiu=)* stofă scumpă de mătase *D;* la *311 (matostat=)* piatră de preţ, verde închis cu vine roşii, numită şi iaspis *D*, la *311 (şatrange=)* dispoziţiune romboidală sau în losange *D;* la *312 (buhur=)* stofă de lână subţire şi moale *D;* la *313* (*Cazaclâi=*) erau neguţătorii români care aduceau din Rusia în Ţară şi în Turcia blănuri preţioase *D;* la *315 (Mosc)* Hammer: Istoria Impărăţiei Otomane *aABC;* la *316 (călăreţi turci)* Crusius în Şincai *aABC;* la *316 (cucă=)* căciulă înaltă şi dreaptă a Ienicerilor, cu care Sultanii dăruiau şi pe Voievezii români *D;* la *319 (capoate=)* haine largi *D;* la *319-320 (filendreş şi ghermesuturi=)* stofe scumpe în felul catifelei *D;* la *321 (Hind=)* India *D;* la *322 (Horasan=)* provincie din Persia *D;* la *323 (frânceşti=)* din Ţările Apusului *D;* la *328 (sipet=)* ladă *D;* la *328 (ghiordane=)* brăţări, colete şi salbe de metale preţioase şi de pietre scumpe *D;* la *328 (lefturi=)* medalioane şi bănuţi de salbe *D;* la *329 (balaş=)* o piatră scumpă de culoare roşie bătând în vânăt. — *332* de agabeniu *a* de agabaniu *ABCD.* — *332* cu primineli *aA* cu priminele *BCD.* — *334* şi cu binişuri *a* şi binişuri *ABCD.* — *324* cu blănuri de râs, de jder *a* cu blănuri de jder, de râs *ABCD.* — *326* cu burdaruri *aAB* cu buhurdaruri *CD.* — *327* de scumpe mirosuri din Hegas *a* de scumpe mirosuri din Hegias *A* de scumpe miresme

www.dacoromanica.ro

din Hegias *BC* de scumpe miresme de Hegias *D.* — *341* le aduceau Veneţienii şi Evreii în Ţarigrad *a* le aduceau Veneţieni, Armenii şi Ebreii *ABC* le aduceau Veneţienii, Armenii, şi Evreii *D* = NOTĂ: la *341 (Ţarigrad)* Scherer: Istoria negoţului *aABC.* — *348* pe sfinţita masă *aAB* pe sânţita masă *C* pe sânta masă *D.* — *349* o pereche *aA* o păreche *BCD.* — *353-354* se repezi *aA* se răpezi *BCD.* — *367* smâncindu-se *aABC* smuncindu-se *C.* — *368* pân'ce *aA* până ce *BCD.* — *368* dosedia *a* dovedia *ABCD.* — *370* aduseseră *aA* adusese *BCD.* — *382-383* în păcură şi aprinsă *aA* în păcură aprinsă *BCD.* — *383* de fugea vulpea *aA* fugea lumea *BCD.* — *384* se 'nbrânceau *aA* se îmbrânceau *BCD.* — *386* şi cobzelor *aA* şi cobuzelor *BCD* = NOTE: la *331 (sponciuri=)* chioturi, copci, agrafe *D;* la *332 (boccialâcuri=)* învelitori *D;* la *333 (agabaniu=)* pânza de bumbac cea mai subţire *D;* la *334 (gevrea=)* batistă cusută cu mătăsuri şi fireturi *D;* la *324-325 (feregea=)* haină lungă şi largă, purtată de femei în Orient *D;* la *325 (biniş=)* alt soiu de mantale lungi obişnuite în ţările răsăritene *D;* la *325 (cănăvăţ=)* stofă grea şi luxuoasă *D;* la *326 (gear=)* boccea de stofă lucrată cu lânuri colorate în felul şalurilor, dar de formă pătrată *D;* la *336 (taclit=)* stofă de lână servind ca învelitoare *D; 327* la *(buhurdar=)* vas şi căţie pentru tămâie şi parfumuri *D;* la *328 (Hegias=)* provincie din Arabia *D;* la *338-339 (felegean=)* ceaşcă fără mâner *D;* la *331 (zarf=)* păhăruş în gura căruia se aşeza felegeanul D; la *339 (sârmă=)* lucrare cu firicele rigide de metal, numită şi filigran *D;* la *340 (cohale=)* cupe emisferice, fără picior, din care se bea *D;* la *365 (gerid=)* durdă fără ascuţiş, care se azvârlea la ţel din călărite *D;* la *369 (dovedea=)* biruia, învingea *D;* la *370 (dinainte-i)* Balada lui Mihu Copilu *aABC;* la *371 (pehlivani=)* prestigitatorii şi bufonii jocurilor publice, la Turci *D;* la *375 (cufunda)* Constantin Căpitanu, povestind nunta fiului lui Radu Vodă cu Domniţa lui Duca Vodă *aABC;* la *379 (lucru)* Tradiţii dela o nuntă supt Constantin Vodă Ipsilant *aA.* Tradiţii dela o nuntă sub Constantin Vodă Ipsilant *BC;* la *380 (zicea=)* cânta *D;* la *380 (tubalhana=)* muzica militară turcească.

III

(Titlul): III Fuga *a* Fuga III *ABCD*

2 purcese 'n grab *aA* purcese în grab *BCD.* — *4* nu-şi venise bine în simţiri *a* nu-şi venise în simţiri *ABCD.* — *5* presupuind *aAB* presupunând *CD.* — *5* şi 'ntărâtat *aA* şi întărâtat *BCD.* — *9* el trecu Dunărea la Rusciuc *a* el trecu la Rusciuc *ABCD* = NOTĂ la *8 (care)* Henricus Hilarius, citat din Crusius (Turco-Graecia) *aAB* Henricus Hilarius, citat în Crusius (Turco-Graecia) *C.* — *11* un chioşchiu *aA* un chioşc *BCD.* — *12* conăciseră *aA* conăcise *BCD.* — *12* chioşchiu *aA* chioşc *BCD.* — *13* şi 'n săpături *aA* şi în săpături *BCD.* — *14* şi 'mpodobit *aAB* şi împodobit *CD* = NOTE: la *6*

www.dacoromanica.ro

(vracii=) medicii *D;* la *13 (cafasuri=)* zăbrele, grilajuri. — *24* ca 'ntr'un *aAB* ca într'un *CD.* — *23* cu vers *a* cu viers *ABCD.* — *35* repede *aA* răpede *BCD.* — *38* la poalele chioşchiului *aA* la poalele chioşcului *BCD.* — *38—39* codobariţele *aA* codobaturile *BCD* = NOTE: la *37 (talazuri=)* valurile apei *D;* la *37—38 (trăgea la edec=)* trăgea cu funia de pe mal *D.* — *58* ca se sfărâme *a* ca să sfărâme *AB* ca să sfărame *C* ca să sfarăme *D.* — *59* ale chioşchiului *aA* ale chioşcului *BCD.* — *61* era până jos *aA* erau până jos *BCD.* — *67* ţârmul *aA* ţărmul *BCD* = NOTE: la *61 (plăviţe=)* blonde, bălaie *D.* — *71* braţele-i sta *aABCD.* — *77* undele repezi *aA* undele răpezi *BCD.* — *77—78* şi se 'mboldeau *aA* şi se îmboldeau *BCD.* — *79* naltele catarturi *a* înaltele catarturi *ABCD.* — *81—82* pre cer şi preste râu *aAB* pe cer şi preste râu *CD.* — *82* ce se 'ngâna *aA* ce se îngâna *BCD.* — *85* trunchete *aA* trunchieate *B* trunchiate *CD.* — *86* de 'mprotivă *aA* de 'mpotrivă *BCD.* — *87* şi se ascundea *aA* şi se ascundeau *BCD.* — *87* şi 'n papura *aA* şi în papura *BCD.* *90* o ridică *aAB* rădică *CD* = NOTE: la *79 (şăici=)* mici vase turceşti ce plutesc pe Dunăre *D;* la *83 (babiţe=)* paseri acuatice cu lungi pliscuri guşate; se zic şi pelicani *D;* la *86 (leşiţe=)* pasări de apă, negre, de felul raţelor. — *93* cu'ncântare *aA* cu încântare *BCD.* — *97* se cânte *a* să cânte *ABCD.* — *97* cine va şti se spue *a* cine va şti să spue *AB* cine va şti să spună *CD.* — *97* acel cântec *aAB* acel cântic *CD.* — *99* covârşaşte *aA* covârşeaşte *BC* covârşeşte *D.* — *100* a mumei *aAB* a mamei *CD.* — *104—105* nu ştiu de sânt *aA* nu ştiu de sunt *BCD.* — *106* au visat *aA* a visat *BCD.* — *111—112* îmi este pustie *aAB* îmi e pustie *CD.* — *113* deşarte *aA* deşearte *BCD.* — *114* a menit-o altuia să fie *a* a menit-o a altuia să fie *ABCD.* — *115* să se 'nalţe *aA* să se înalţe *BCD.*= NOTE: la *105 (fericea=)* fericirea *D.* — *119* înecat în lacrimi *aABD* înecat de lacrimi *C.* — *120—124* mai mult d'atâta nu ştiu să-ţi spui *aAB* mai mult d'atâta eu nu ştiu să-ţi spun *CD.* — *426* şi o'mpinsese *aA* şi o împinsese *BCD* — *127* cu volbură *aAD* bolbură *BC.* — *133* ea de o dată *aA* ea d'odată *BCD.* — *141* izbuti se iasă *aA* să iasă *BCD.* — *143* zidurile ceţăţui Sân Georg *a* zidurile cetăţui Sân-Georgi *A* zidurile cetăţei Săn-Georg *B* zidurile cetăţei Săn-Giorgiu *CD.* — *147* braţe vânoase *aA* braţe vânjoase *BCD.* — *148* ce 'n câteva ceasuri *aA* ce în câteva ceasuri *BCD.* — *149* toată 'ntinsă Dunărea *aAB* toată întinsă Dunărea *CD.* — *159* să-ţi fie d'aci *aAB* să-ţi fie de aci *CD* = NOTĂ: la *149 (decindea=)* de cealaltă parte a râului *D.* — *161* să 'ntrebe *aA* să întrebe *BCD.* — *168* numai doi căluşei *a* numai doi bieţi căluşei *ABCD.* — *178* şi 'ncălecând *aA* şi încălecând *BCD.* — *180* rezemând-o *aA* rezimând-o *BCD.* — *182* ş'apoi mormăind *aA* ş'apoi mormăi *BCD* = NOTĂ: la *179 (bundă=)* manta mare de aba groasă *D.* — *184—185* ce se depărtaseră *aA* ce se depărtase *BCD.* — *192* şi 'ncântătoare *aA* şi încântătoare *BCD.* — *194* galbene *aAB* galbine *C* gălbui *D.* — *199* arburi *aA* arbori *BCD.* — *201—202* porumbi

www.dacoromanica.ro

sălbateci *aAB* porumbei salbateci *C* porumbici sălbateci *D* — NOTE: la *184 (bidiviu=)* cal mic, dar țeapăn; la *199 (hățiș=)* îndesătură de copaci *D.* — *206* îmbelșugată *aA* îmbilșugată *BCD.* — *207* pe zidul împrejmuirii *aA* pe zidul de 'mprejmuire *BCD.* — *220* de porumb *aA* de praz *BCD* = NOTE: la *212 (bozii=)* buruiană cu foaia lată care face un fel de floricele albe ce se prefac în bobițe negre *D;* la *215 (șovar=)* un fel de trestie subțire cu care se fac învă lișuri de case la țară *D;* la *215 (rumâni=)* țărani clăcași și robiți *D;* la *219 (joagăr=)* ferestrău mișcat de apa râurilor, unde se taie scândurile, blănile, șindrile și altele *D;* — *221* căria-i *aA* căria îi *BCD.* — *232* celalaltă *a* cealaltă *ABCD.* — *235* ca și'n curțile *aA* ca și în curțile *BCD.* — *234* se 'nălțau *aA* se înălțau *BCD.* — *241* țărmuri *aA* țărmuri *BCD.* — *241* și'ndată *aA* și îndată *BCD.* — *241* îndată își însuși *aA* îndată 'și *BCD.* — *242* ca și a lui Radu *aA* ca și a Radului *BCD.* — *243* ca 'ntr'un șir *aA* ca într'un șir *BCD.* — *256* se repezi *aA* se răpezi *BCD* = NOTE: la *249 (soției sale)* Până la această fugă am urmat mai mult sau mai puțin, întâmplările istorice. Dar despre fuga soții lui Andronic, Henricus Hilarius ne spune că chiar Doamna Chiajna a trimis să o ia înapoi dela bărbatul său, încă de pe drum *aABC;* la *254 (răzbunare)* Henricus Hilarius în Crusius: Turco-Graecia *aABC.* — la *258 (mazilire=)* gonirea din scaunul domnesc *D;* la *261 (sobor=)* conciliul, sfatul bisericesc *D;* la *259 (Iosaf)* Henricus Hilarius; Lequien, *Oriens Christianus;* Hammer; Meletie, *Istoria Bisericească aABC;* la *262 (Atos)* Epistola trimisă de către Crusius, care coprinde povestirea lui Henric Ilarie; Charrière: *Negociations de la France dans le Levant,* III, p. 741, sq. note 1 *aA*... trămisă... *BC;* la *275 (Alexandru Lăpușneanu)* Omorîrea boierilor de către Alexandru Lăpușneanu, așa frumos povestită de d-nul C. Negruzzi, s'au petrecut pe la 1565; iar acestea se petrec pe la 1568 *aA*... s'a petrecut... *BC*... iar acestea se petrec la 1567 *D;* la *279 (capetele)* Constantin Căpitanul; Cronicarul Anonim *aABC.* — *262* în mănăstirea Muntelui Atos *aA* într'una din mănăstirile muntelui Atos *BCD.* — împrotivire *aA* împotrivire *BCD* = NOTE: la *265 (saraiul=)* palatul Sultanului *D;* la *265-266 (cercase Porțile=)* câștigasc pe puternicii dela Poartă Otomană *D;* la *268 (hărăzi=)* dărui. — *268* Mohamet Sokolli *aA* Mahomet Socoli *BCD.* — *274* boiarilor *aAB* boierilor *CD.* — *277* Udriștea *aA* Udrișteo *BCD.* — *277* Toadăr *aA* Toader *BCD.* — *290* fieș ce schimbare *aA* fiesce schimbare *BC.* — *291* fieșce frunză *aA* fiesce frunză *BC.* — *293* d'ale sale veselii *aA* d'ale ei veselii *BCD* = NOTE: la *289 (ispravnîci=)* administratorii județelor *D;* la *280-281 (Vătașii de plaiuri=)* administratorii ținuturilor muntoase *D;* la *281-282 (boiarini de price=)* boieri cu idei răzvrătitoare *D.* — *300* ce'ntunecime *aA* ce întunecime *BCD.* — *302-303* cu o 'ntărâtată *aA* cu o întărâtată *BCD.* — *303* și 'n ferestrele *aA* și în ferestrele *BCD.* — *305* adăpostul său *aA* adăpostul ei *BCD.* — *309* își plăsmuește *aA* închipuirea 'și plăsmuește *BCD.* — *318* dar în perete *aA* dar în părete *BCD.*

www.dacoromanica.ro

319 era 'nfăţişat *aA* era înfăţişat *BCD.* — *320* ţiind Sfântul său *aAB* ţinând Sfântul său *CB.* — *322* îngălbenite *aABD.* — *322* îngălbinite *C* şi 'ntunecaţi *aA* şi întunecaţi *BCD.* — *325* ce le 'npresura *aA* ce le împresura *BCD.* — *325* la ceas înoptat *a* la un ceas aşa înoptat *ABCD.* — *326* o sfiaţă şi cuvioasă îngrijare *aABCD.* — *340* ce le veni *aAB* îndată ce veni *CD.* — *341* despuiaţi *a* despuieţi *ABCD.* — *343* ce 'n nelegiuita *aA* ce în nelegiuita *BCD.* — *350* şi 'n faţă-mi lucea *aA* şi în faţă-mi lucea *BCD.* — *358* să ne 'ncercăm *aA* să ne încercăm *BCD.* — *359* mă chemaseră *aA* mă chemase *BCD.* — *356* uşa chilii *aA* uşa chiliei *BC.* — *367-368* ne-a 'nconjurat *a* ne-a 'nconjorat *A* ne-a înconjurat *BCD.* — *371-372* oamenii Domnii *aA* oamenii Domniei *BCD.* — *375* şi 'i a apucat *aABC* şi 'i-a apucat *D.* — *385* daseră foc la şira *aA* dase foc la şire *B* dedese foc la şira *CD.* — *389* se repeziră *aA* se răpeziră *BCD.* — *400* perete *aA* părete *BCD.* — *401* pe 'nvelitoare *aA* pe învelitoare *BCD.* — *402* se 'nbrânceau *aA* se îmbrânceau *BCD.* NOTE: la *322 (obraze=)* figurile unei icoane sau unor persoane de frunte, iar obraji însemnează orice feţe omeneşti *D;* la *360 (nemeşi=)* nobili unguri *D;* la *388 (panduri băneşti=)* ostaşi ai Banului Craiovii *D;* la *493-494 (pojarul=)* focul, incendiul *D.*

IV

(Titlul) : IV Pustnica *a* Pustnica IV *ABCD*

3 trimis *aA* trămis *BCD.* — *6* ce aduse drept *a* ce adusese drept *ABCD.* — *10* dovediseră *aA* dovedise *BCD.* — *14* adăoga *aAB* adăogi *C* adaose *D.* — Ion Vodă *aA* Ioan Vodă *BCD.* — *17* Ion Vodă *aA* Ioan Vodă *BCD.* — *24* boiarii şi Ţara *aA* boiarii şi Ţeara *B* boierii şi Ţeara *CD.* — *31* frâtânelui său *a* frătână-lui său *A* frăţinălui său *B* frăţină-său *CD* = NOTE: la *3 (surghiun=)* exil *D;* la *8—9 (voia vegheată=)* binevoinţa *D;* la *13 (haznaua împărătească)*, Din raportul solului nemţesc Vysz deia Maiu 1586, Hammer *aABC;* la *17 (pe zi)*. Din raportul bailului veneţian Barbaro dela 8 Iunie 1569, Hammer *aABC;* la *14 (tain=)* subsidiu pentru hrană *D;* la *16 (sârgui=)* se sili *D;* la *28 (a se amestecare=)* formă veche în loc de a se amesteca *D;* la *17 (armean)* Vornicul Ureche *aABCD;* la *21 (Pătru)* Cronicele Româneşti, Hammer, *aABC;* la *39 (dânsul)* Vornicul Ureche. *aABCD.* — *35* unde 'n veci *aA* unde în veci *BCD.* — *39* boiareşti *aA* boiereşti *BCD* = NOTE: la *33 (Pătru)* Constantin Căpitan, Dacia, I, IV, *aAB* Constantin Căpitanul, Dacia, I, IV *C;* la *40 (pribegie)* Pe atunci se afla fugit tocmai în Spania un Nicolae Basarab cum se vede Mag. Ung. *aABC;* la *47 (rădvan=)* trăsură învelită, caretă *D;* la *51 (bahmeţi=)* caii de Bugeac se numesc astfel în balade *aABC* cai de Bugiac în Basarabia *D;* la *52 (pătrărei şi cincărei=)* cuvinte întrebuinţate în baladele poporane, publicate de D. V. Alecsandri *aABC* se zice de caii de patru şi cinci ani *D.* — *55* numa 'n găitane *aA*

www.dacoromanica.ro

numai găitane *BCD*.— *60* sbura 'n cale *aA* sbura în cale *BCD*. — *61* şi 'ncepuse *dA* şi începuse *BCD*. — *63* gălbenatece *aAB* gălbinatece *CD*. — *63* trecuseră apa prin *aA* trecuse apa prin *BCD*. — *77* un perete *aA* un părete *BCD*. — *82* urmară slujitorii *aA* şoptiră slujitorii *BCD*. — *87* aşa e *aA* aşa-i *BCD*. — *87* tocma *aA* tocmai *BCD*. — *88* ce au dat clădirea *aA* a dat clădirea *BCD*. — *92* s'au dus *aA* s'a dus *BCD*. — *99* fiindcă 'n *aA* fiindcă în *BCD*. — *98* povestisei *a* povestirei *ABCD*. — *98* să aşezară *a* să aşezaseră *A* se aşezase *BCD*. — *100* surugii *aBC* surugiii *AD*. — *40* muşcele *aA* muscele *BCD*. — *110* adunaseră fii săi *aA* unde se adunase la tabără fii săi *BC* unde se adunase la tabără fiii săi *D*. — *111* prin munţii *a* prin munţi *ABCD*.— *113* pe o 'ngustă *aA* pe o îngustă *BCD*. — *115* încovăeturi *aA* încovoieturi *BCD* = NOTE: la *110 (muscele—)* dealurile dela poalele munţilor *D;* la *72 (Misir—)* Egipt, unde sunt cai arăbeşti *D;* la *111 (Otăsăul)* Acolo s'au zidit mai pe urmă în vale *Mănăstirea dintr'un lemn* şi sus pe munte, mânăstirea *Surpatele aA*... s'a zidit... *BC*. — *117* văi *aABCD*,— *119* ceealaltă parte *a* cealaltă parte *ABCD*. — *120* cu 'nnalte *aAB* cu înalte *CD*. — *121* perete *aA* părete *BCD*. — *132* ce 'n goană *aA* ce în goana *BCD*. — *145* şi 'ndată *aA* şi îndată *BCD*. — *151* ochii săi mari *aA* ochii ei mari *BCD*. — *153* ale nevrelor *aA* ale nevrelor *B* ale nervilor *CD*. — *156* crescuseră *aA* crescuse *BCD*.— *160* se luptaseră *aA* se luptase *BCD*. — *161* scuturaseră *aA* scuturase *BCD*.— se uniseră *aA* se unise *BCD*. — *165* se 'ndrepta *aA* se îndrepta *BCD*. — *169* subt *aA* sub *BCD*. — *172* căria *aABCD*. — *172* împrotivă *a* înpotrivă *ABCD*.— *172* toţi înaintau *a* ei înaintau *ABCD*. — *175* ca 'ntr'o *aA* ca într'o *BCD*.— *176* găunoasă a pomului *aAB* gaunoasă e copaciului *CD*. — *178* ţiind *aAB* ţinând *CD*. — *184* risipite *aA* răsipite *BCD*. — *187* subt *aA* sub *BCD*. — *192* ca o pomană, ca o milostenie îţi cere *aA* ca o milostenie îţi cere *BCD* = NOTE: la *131 (lipcan=)* curier *D;* la *181 (viers—)* glas *D;* la *192 (ticăit=)* nenorocit, chinuit. — *193* şi d'am păcătuit *aAB* şi de am păcătuit *CD*. — *193* şi d'am foşi culpeşă *aA* de am fost culpeşă *BCD*. — *194* cu lăcrămări *aA* cu lăcrimări *BCD*. — *197-198* nu doare ca să-mi *aA* nu doară ca să-mi *BCD*. — *203* la picerile căria *aA* la picioarele căria *BCD*. — *205* fiici *aA* fiice *BCD*. — *215* să clipească subt *aAB* să clipească sub *CD*. — *217* repede *aA* răpede *BCD*. — *218* şi 'ntunerecul *aA* şi întunerecul *BCD*. — *224* oţărit *aA* oţelit *BCD*. — *224* ajunseră *aA* ajunsese *BCD*. — *225* începuseră *a* începură *ABCD*. — *228* ce să legănau *a ABCD*. — *231* în scobitura *Aa* în scorburea *BCD*. — *235* pom ei scobiră *aA* copaciu ei scobiră *BCD* = NOTĂ: la *199 (sburdă=)* nestatornică *D;* la *236 (« dintr'un lemn »)* Tradiţiunea zice că icoana cea mare dela « Mănăstirea dintr'un lemn » au fost de mai multe ori mutată şi s'a întors singură la locul unde e acum mânăstirea *aA* ..., a fost de mai multe ori... *B* ... singură la locul unde era clădită mânăstirea *CD*. — *240* se întâmpinaseră *aA* se întâmpinase *BCD*. — *241* se lăsaseră *aA*

www.dacoromanica.ro

lăsase *BCD* — NOTĂ: la *242 (Milcovului)* Constantin Căpitanul *aABC.* — *243* îi ajunsese *a* îi ajunse *ABCD.*— *243* o 'ngrijată *aA* o îngrijată *BCD.* *246—247* molatece *aA* molatice *BCD.* — *247* nn ne 'ncetat *a* un nencetat *A* un neîncetat *BCD.* — *249* răpaos *aA* repaos *BCD.* — *256* fii săi *aABCD.* *257* din protivă *aA* din potrivă *BCD.*— *257—258* reazămul *aA* reazimul *BCD.* — *260—261* Ion Vodă *a* Ioan Vodă *ABCD.* — *261* presimțiri ale Doamnei *aA* alc doamnei, mumei lor *BCD.* — *264* boiarii *aAB* boierii *CD.* — *265* pe viitorime străinați *aA* pe viitor înstrăinați *BCD.* — *266—267* și are să vie *aAB* și are să vină *CD.*— *267* să se'nchine *aA* să se închine *BCD.*— *269—270* caii să sloboziră *a* caii se sloboziră *ABCD.* — *272* risipire *aA* răsipire *BCD.* — *274* să se ție *aA* să se țină *BCD.* — nepregetată *a* nepregetata *ABCD.* — *276—277* a mumei lor *aACD* a mamei lor *B.* — *281* de boiari *aAB* de boieri *CD.* — *285* se zărea *aABCD.* — oștiri numeroase care, după bărbile zbârlite ale oștenilor, după caii lor *aAB* oștiri numeroase care, după caii lor mărunței și păroși *C* ostași numeroși care după...*D.*— *290* Ion Vodă *aABC* Ioan Vodă *D.* — *293—294* de covor alb cusut cu fir și legat jur împrejur cu țăruși poleiți *aABC* de covor alb cusut peste tot cu fir, legat jur împrejur de martaci poleiți și 'nțoponat cu un măiug de aur *D.* — *298* cu 'n mintean *aA* cu un mintean *BCD.* — *299* năstrujită *aABCD.* — *296* un voinic nalt *aABC* nn matur voinic *D.* — *300* baltac *aA* baltag *BCD.*— *302* cu mâna 'n șold *aA* cu mâna în șold *BCD.* — *302* halal de ei *a* halal di ei *ABCD.* — *305* or c'ai mintea ca de prunc *a* or pe semne c'ai mintea ca de prunc *ABCD.* *307* c'ați socotit *aABD* c'ați socoti *C.* — *307* Moldova, Țară di jac *aA* Moldova Țeară di jac *BCD.* — *308* o mișea dela Munteni *aA* o mișea pripășită pi la Munteni *BCD.* — *310* Moldovanul *aAD* Moldoveanul *BC.* — *312* cole cot la cot *aA* colea cot la cot *BC.* — *316* o 'nvârti câteva ori cu brațu-i vârtos *aA* o 'nvârti de câteva ori cu brațu-i vârtos *BC* o 'nvârti de câteva ori cu' brațu-i vânjos *D* = NOTE: la *368 (Pătru Voevod)* Cronicele Românești *aABC;* la *280 (Ion Vodă)* Vornicul Ureche *aABC;* la *286 (șalvari=)* nădrăgi largi *D;* la *294 (martaci=)* țărușii de care se leagă frânghiile cortului *D;* la *294 (înțoponat cu un măiug=)* încoronat cu o sferă *D;* la *300 (aninată=)* atârnată *D;* la *299 ghioagă năstrujită=)* armă compusă dintr'o ghiulea cu ținte mari, pusă în vârful unei măciuci *D;* la *302 (halal di ei=)* vai de ei!; la *307 (jac=)* jaf *D;* la *310 (ortoman=)* vrednic, viteaz *D;* la *301 (fălos)* Din balada Grne Grozăveanu *aABC;* la *314 (armindean=)* săr bătoarea dela 1 Maiu *aABCD;* la *313 (poclon=)*plocon *D.* — *317* blestem *aAB* blăstem *CD.* — *319* și'apoi îndată cu ochii *aA* și'atunci îndată cu ochii *BCD.* — *320* căță să se ridice în genuchi *aAB* încercă să se ridice în genunchi *C* încercă să se ridice în coate *D.* — *328* care unde putea *aABC* care în cotro putea *D* = NOTE: la *314 (liftă=)* soiu nemernic de oameni *D;* la *316(sudalmă=)* ceartă, ocărîre *D;* la *333 (obștea)* Constantin Căpitanul, Șincai, Engel și alții *aABC.*

www.dacoromanica.ro

ΨΕΥΔΟ-ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΟΣ

COPRINSUL

3 ştiu franţozeşte *A* ştiu franţuzeşte *C.* — *18* Platon şi Xenophonte *A* Platon şi Xenofon *C.* — *22* Duşmănia literară *A* Duşmănia literară *C.* — *37* sportman fashionabi 'u *A* sportman fashionabil *C.* — *44* Basnul *A* Basmul *C.* *48* basnul *A* basmul *C.*

DIFFICILES NUGAE

I

9 respăr *A* răspăr *B.* — *16* nu adaogă *A* nu adaoge *C.* — *42* de către autorul ei *A* de către conştiinciosul autor *C.* — *56* povăţe *A* poveţe *C.* — *57* Artea *A* Arta *C.*= NOTĂ: la *202 (aevum)* Horatii, Ars poetica, v. 345—46 *A* Idem, v. 345—46 *C.* — *86* Sânt-Hubert *A* Sfânt Hubert *C.* — *90* carii când *A* cari când *C.* — *97* sub arşiţa *A* subt arşiţa *C.* — *107* să pască pe ţearine înţelenite *A* să pască ţearinele înţelenite *C.* — *120* să îmble *A* să umble *C.* — *138* sub ale lor bătrâneţi *A* subt ale lor bătrâneţi *C.* — *142* să îmbuibă *AC* = NOTĂ: la *149 (Bărăganul întreg)* Aluziune la cârciuma unchiaşului poreclit *Dor-mărunt*, împrejurul căria s'a întemeiat un sat; acolo trăgeau mai adesea vânătorii din Bărăgan *C.* — *166—167* dar simţurile-i *A* dar simţirile-i *C.* — *188* şi 'n toată împrejmuirea *A* şi în toată împrejmuirea *C.* — plăcerile inteligînţi *A* plăcerile inteligente *C.* — *200* vânătoarei *A* vânătoarii *C.* — *207* stele nopţei *AC.* — *217—218* şi a cititorului *A* şi a cititorilor *C.* — *201* Revizorele generale *A* Revizorul general *C* NOTĂ: la *224 (sunteţi frumoase)* «цвѣтъ васъ назъмии степи;какъ вы хорошии». — Romanţul *Taras Bulba* este o admirabilă descriere a vieţii Cazacilor zaporojeni, cari au jucat un aşa mare rol în istoria Ţărilor Române sub domniile strălucite a lui Matei Basarab în Ţara Românească şi a lui Vasile Lupu în Moldova *C.*

II

35 de pre uliţe *A* de pe uliţe *C.* — *40* cei carii *A* cei cari *C.* — *40* sbor *A* sboară *C.* — *41* se cocoţesc *A* se cocoţează *C.* — *41* carii *A* cari *C.* — franţozeşte *A* franţuzeşte *C.* — *57* o adâncă mustrare de cuget *A* o mustrare de cuget *C* = NOTĂ: la *48 (V. Alecsandri)* «*24 de ceasuri la Balta Albă 1847*» în «*România Literară*», *foaie periodică, Iaşi 1855 AC;* la *78 (Constantin Faca)* Heliade a publicat *A* Eliad a publicat *C;* la *86 (turdo)* Zău, nu mă mir zicea, dacă unii îşi mănâncă averea, de vreme ce, de cât un sturz gras, nimic nu este mai bun *A* zău, nu mă mir, zicea, dacă unii îşi mănâncă averea, de oară ce, de cât un sturz gras, nimic nu este mai bun *C* = Notă: la *108 (Germania)* Plinii Secundi, *Histor. natural.* IX, 35 *A* Plinii Secundi, *Histor natural.* IX, 25 *C.* — *109* franţozeşte *A* franţuzeşte

www.dacoromanica.ro

C. — *123* celor carii *A* celor cari *C.* — *135* consoţiilor *A* consorţilor *C.* — *135* mai mult decât am dori *A* mai cu prisos de cum am dori *C.* — *158* cualificând *A* calificând *C* = NOTE: la *163 (inopes)* Daca aş avea sturzi îngrăşaţi cu măsline din Picenum, ... dar numai grauri buni de nimic... *A* Dacă aş avea sturzi îngrăşaţi cu măsline din Picenum... dar acum (am numai) grauri buni de nimic... *C.* — *158* în formă de synodoche *AC.* — *168* răpide *A* răpede *C.* — *169* sub *A* subt *C* = NOTĂ : la *(minor pena)* Dante, *Divina Commedia*, L'Inferno, cant. V, v. 38—45 *A* Dante, *Divina Commedia*, L'Inferno, cant. V, v. 38—44 *C.* — *184* carii *A* cari *C.* — *190* învaţă a vorbi franţozeşte *A* învaţă franţuzeşte *C.* — *176* îl tractează *A* îl tratează *C.* — *182* franţozeşti *A* franţuzeşti *C.* — *184* despreţ *A* dispreţ *C.* — *186* pentru plocon *A* pentru peşcheş *C.* — *192* Mai înteiu *A* Mai întâiu *C.* — *209* precioasă *A* preţioasă *C.*— *215* găinuşe de alun? sau...? *A* găinuşe de alun? ...? *C.* — *217* Virgiliu *A* Virgil *C.* — *219* carii *A* cari *C.* = NOTĂ: la *223 (talento)* ...au pus raţiunea mai prejos *A* ...au pus înţelepciunea mai prejos *C.* — *228* sbor *A* sboară *C* = NOTA: la *232* (*portate*) Idem, *Idem*, v. 82—84 *A* Dante, *Div. Com. L'Inferno*, cant V, v. 82—84 *C.* — *242* sub *A* subt *C.* — *243* se strecor *A* se strecoară *C.* — *255* nu mai vede *A* nici nu vede *C.*

III

6 vacanţii *AC.* — *14* vânătoriă *A* vânătorie *C.* — *16* să-şi puiă *A* să-şi pună *C*, — *21* exiginte *A* exigent *C.* — *51* fecundă Vinere *A* spornică Vinere *C* = NOTĂ: la *50* (*lumeşti*). Traducerea versurilor latineşti se află în josul paginii, iar textul latin în corpul scrierii *A* Versurile latineşti se află în josul paginii, iar traducerea lor în corpul scrierii *C.* — *55* nuorii *AC.* — *56* flori suave *A* flori drăgălaşe *C.* — *60* vârtute *A* virtute *C.* — *60* turmele sălbatice *A* turmele îndârjite *C.* — *65* inspirând tutulor *A* suflând tuturor *C.* — *71* subA subt *C.* — *105* intelectuali *A* intelectuale *C.* — *114* Alcibiade *A* Alcibiad *C.* — *136* adevăratul omul lui Dumnezeu *A* adevărat om al lui Dumnezeu *C.* — *144* servitorul *A* slujitorul *C.* — *158* să spui 1 să spun *C.* — *174* cu servitorul *A* cu slujitorul *C.* — *177* O nouă smânceală de haină, îl făcu s'o mai scurteze *AC.* — *203* artea lor *A* arta lor *C.* — *209* care părul şi-l leapădă *A* care părul şi-l pot lepăda *C.* — *223* sântului Hubert *A* sfântului Hubert *C.* — *240* tu ţiind *A* tu ţinând *C.* — *241-242* dominiu *A* domeniu *C.*.

IV

12 descrieri literarii *AC* = NOTE: la *45 (Hubert)* ...Pentru biografia artistului, vezi: *Histoire des peintres de toutes les écoles* par Ch. Blanc, *École allemande*, şi *Vieaţa lui* de Eye... *AC.*— *25* preîmblată *A* preumblată *C.*—*53*

www.dacoromanica.ro

trubadorele *A* trubadurul *C.* — *60* sub *A* subt *C.* — *69* sânte *A* sfinte *C.* — *78* sub *A* subt *C.* — *86* din pharetra *A* din cucura *C.* — *98* în răpidea *A* în răpedea *C* = NOTĂ: la *100-101 (sălbatice)* Traducerea românească a textului grecesc din corpul scrierii e în josul paginii *A* Textul grecesc în josul paginii, iar traducerea românească în corpul scrierii *C.* — *121* e rădicat *A* e ridicat *C.* — *134* celelalt *A* cel-l-alt *C.* — *159* răsticnirei *A* răstignirii *C.* — *163* calul şeade *A* calul stă *C.* — *164* pioasa mirare *A* pietoasa mirare *C.*—*183* artea *A* arta *C.*—*186* occidente *A* occident *C.*—*189* imagini *A* imagine *C.* — *190* artea *A* arta *C.* — *206* literariă *A* literară *C.* — *207* ideă *A* ideĕ *C.* — *209* Xenophonte *A* Xenofon *C.* — *210* Iuliu Polluce *A* Iuliu Pollux *C* = NOTĂ: la *213 (Opian)*... Xenophonte *A* Xenofon *C.* ...Xenophonte *A* Xenofon *C*... Iuliu Polluce *A* Iuliu Pollux *C*... ...opere ale lui s'au perdut *A* opere ale lui s'au nimicit *C.* — *216* în cualitatea *A* în calitatea *C.* — *216* pe d'intregul *A* pe d'întregul *C.* — *217* Xenophonte *A* Xenofon *C.* — *218* Polluce *A* Pollux *C.* — *230* scholiastul *A* sholiastul *C.* — *233* înfloratei sale muze *A* înfocatei sale muze *C.* — *242* technică *A* tecnică *C.* — *247* împărechia *A* împerechia *C* = NOTĂ: la *257 (fugă)* Tradúcerea românească a textului grecesc dîn corpul scrierii e în josul paginii *A* Textul grecesc e în josul paginii, iar traducerea românească în corpul scrierii *C.* — *260* carii zămislesc *A* cari zămislesc *C.* — *263* să nu deea *A* să nu dea *C.* — — *265* pânticile *A* pântecile *C.* — *267* sub *A* subt *C.* = NOTĂ: la *270 (luptă)* Traducerea românească a textului grecesc din corpul scrierii e în josul paginii *A* Textul grecesc e în josul paginii iar traducerea românească în corpul scrierii *C* — *276* importantea cuestiune *A* importanta cestiune *C.* — *278* puind *A* punând *C.*— *278-279* Xenophonte *A* Xenofon *C.*—*287* că-i e coada *A* că 'i coada *C.* — *293* pentru interresantea *A* pentru interesanta *C* = NOTĂ: la *284 (stufoasă)* Xenophont. *de Venat.* IV *A* Xenophontis, *de Venat.* IV *C.*

V

10 proeminentele *A* proeminentul *C.* — *12* aş adăoga *A* aş adauge *C* = NOTĂ: la *20 (Bucureşti)*...sunt patru personagie *AC*....vânător rĕzimat *A* vânător proptit *C.* — *36* de a aduce *A* să aduc *C.* — *37* sântului împărat *A* sfântului împărat *C.* — *56* a ericitului Traian *A* a ereticului Traian *C.* — *88* ascuţiş romboidale *A* ascuţiş romboidal *C.* — *93* fugând *AC.* — *101* icoanele sânţilor *A* icoanele sfinţilor *C.* — *102* sub umbră *A* subt umbră *C.* — *103* mai în lături *A* mai în laturi *C.* — *109* el invocă *A* el invoacă *C.* — *110* pe Herculele rustic *A* pe Ercul rusticul *C.* — *124* bas relievurile *A* baso-relievurile

www.dacoromanica.ro

C. — *128* operile *AC.*—*131-132* să nu cătăm la fiarele *A* să nu cătăm prea de aproape la fiarele *C.* — *151* doare numai luând-o *A* doară numai luând-o *C.* — *156* sub *A* subt *C.* — *159* mi-ar place *AC.* — *180* căuta-vom *A* căta-vom *C.* — *183* de pre faţa lumii *A* de pe faţa lumii *C.* — *185* eu voiu adăugă *A* eu voiu adaoge *C.* — *187* elefanţi-mamuth *A* elefanţi-maamuţi *C.* — *203* ca să aşterne *AC.* — *204* nemărginite epopee *AC.* — *225* a-ţi pune sub *A* a-ţi pune subt *C.* — *234* şi iubirea necumpătată de patrie a cetăţenilor liberei Helveţii *A* şi iubirea necumpătată de patrie a cetăţenilor liberi Elveţii *C* = NOTĂ: la *261 (muncă)* ...Have baffled me; my gaius to-day will scarce... *A* Have baffled me; my to-day will scarce... *C* = NOTĂ: la *279 (sont doux)* ...Capra neagră sparge haita şi fuge în pădure... *A* Capra neagră întoarce haita şi fuge în pădure *C*... Frumoasă mai este iubita mea şi dulci îi mai sunt ochii *A* Mult mi-e frumoasă iubita şi dulci îi mai sunt ochii *C.* — *301* când sfâşiă *A* când sfâşia *C.* — *303* addă-ţi aminte *A* ado'ţi aminte *C.* — *326* al photagraphiei *A* al fotografiei *C.* — *330* căria *AC.* — *421* pântre stânce *A* printre stânce *C.* — *422* sânt aicea *A* sunt aicea *C* = NOTĂ: la *426 (iudele)*... de arburi *A* de arbori *C.*= NOTĂ: la *454 (budur)* ...se ţine mai adesea *A* se ţine mai adesă *C.*

VI

2-3 ale cărei *A* ale cării *C.* — *6* cele carc ce cântă *AC.* *7* îl gâlgâesc *(judeln) AC.* — *32* cuestiuni *A* cestiuni *C.* — *35* în singurătatea mea de atunci *A* în singurătatea de atunci *C.* — *61* să auz *A* să aud *C.* — *65* subt *A* sub *C.* — *67* lacrămi *A* lacrimi *C.* — *69* repetă din cornuri *A* repeţesc din cornuri *C.* — *91* înflând *A* umflând *C.* — *82* franţozeşte *A* franţuzeşte *C* = Notă: la *98 (Weber)* ... compoziţiuni instrumentali *A* Compoziţiuni instrumentale *C*... Gioachimo Rossini *A* Giachimo Rossini *C.*— *120* virtuos *A* virtuoso *C.* — *125* înseşi fiarele *A* însăşi fiarele *C.* — *137* socotim de păgâne şi barbare *A* socotim de păgâne şi de barbare *C.* — *146* anticuitate *A* antichitate *C.* — *156* tractând *A* tratând *C* = NTOĂ: la *157 (aliis)* Nobilele... *A* Nobilul... *C.* — *162* povăţe *A* poveţe *C.* — *167* foi literarii *A* foi literare *C.* — *174* sub *A* subt *C.* — *178* champanie *AC.* — *191* că D. P. Ghica *A* că d-l Pantazi Ghica *C.* — *194* D. Pantazi Ghica *A* d-l Pantazi Ghica *C.* — *205* D. Pantazi Ghica *A* d-l Pantazi Ghica *C.* — *213* sălbile *A* salbele *C.* — *218* sub *A* subt *C.* — *228* pe noi ne atinge *AC.* — *245* cu sculpturi *A* cu sculpture *C* = NOTĂ: la *251 (scumpe)* ... anticuitaţei *A* antichităţii *C* ...dela operile *AC*... *Monumenti inediti*, vol. III, pi. LI *A Monumenti inediti*, vol. III, pl. LI *C.* — *258* ambele *AC.* — *263* îmbele *AC.* — *264* căria *AC.* — *267* carii *A* cari *C.* — *276* d'a 'mpicioarele *A* d'a'npicioarele

www.dacoromanica.ro

C. — *277* carii *A* cari *C.* — *297* sub *A* subt *C.* — *301* carii *A* cari *C.* — *302* sub *A* subt *C.* — *302* şi lăutari cu naiul *A* şi muscalagii cu naiul *C.* — *304* bandă numeroasă de musicanţi *A* bandă numeroasă de lăutari *C.* — *305* personagie *AC.* — *317* sub *A* subt *C.* — *326* Khoşru Anuşirvan *A* Khoşru Anurşivan *C.*

VII

12 unia *AC.* — *14* şi 'n ditirambe *A* şi în ditirambe *C.* — *17* carii *A* cari *C.* — *19* dobitoace antidiluviane *A* antediluviane *C.* — *24* anticuitate *A* antichitate *C.* — *33-34* principii fundamentali *A* principii fundamentale *C.* — *58* carii iubesc *A* cari iubesc. — *59* carii s'ar căi *A* cari s'ar căi *C.* — *61* carii au aşternut *A* cari au aşternut *C.* — *66* numer mai considerabile *A* număr mai considerabil *C* = NOTĂ: la *81 (loci)* Ovidii, *Pontica*, I, v. 49—50 *A* Ovidii, *Pontica*, I, v. v. 49—50 *C* ... A. Papadopoulo *A* Papadopulo *C* ... cuestiune *A* cestiune *C.* — *84* anticuitate *A* antichitate *C.* — *105* căria *AC* = NOTĂ: la *110 (oglindă)* traducerea versurilor latineşti se află în josul paginii, iar textul latin în corpul scrierii *A* versurile latineşti se află în josul paginii, iar traducerea lor în corpul scrierii *C*; la *48 (miroir)* ... Vino tu numai des... *A* Vino tu mai des ... *C.* — *186* sub *A* subt *C* = NOTĂ: la *148 (turbare)* ... cualităţile *AC.* — *199* dinderăt *AC.* — *202* din mână îi scapă *A* din mână-i scapă *C.* — *207* cualificaţiunea *AC* = Notă: la *237-238 (filosofie absolută)* ...Heliade Rădulescu, carele, din feluritele *A* Eliad Rădulescu; din feluritele *C* ... în cualitate *AC* ... de ghimnaziu *A* gimnaziu *C* ... necum şi cursurile *AC*... într'un punt *A* într'un punct *C* ... domnia voastră *A* d-voastre *C.* — *241* operile *AC.* — *242* cualifica *AC* = NOTĂ: la *251 (vânătorilor)* ...să se fi dedat *A* să se fi dat *C*... şi se joc *A* şi se joacă *C* ... atârnată pe bârnă *A* atârnată de bârnă *C* ... Museo del Rey *A* Museo de Rey *C.* — *256* Franc. Desportes *A* François Desportes *C.* — *257* carii *A* cari *C.*

VIII

9 sub *A* subt *C.* — *10* ca să întreţie *A* ca să întreţină *C.* — *25* în secolul al XVI-lea *A* în secolul al XIV-lea *C.* — *31* aşa speciale *A* aşa special *C.* — *32* carii *A* cari *C.* — *33* din al XVI-lea *A* din al XIV-lea *C* = NOTĂ: la *24 (altele)* ...în Occidente *A* în Occident *C* ...und giechischen *AC.* — *34* al operilor *AC* = NOTA: la *36 (Francis Snyders)* ...cele mai principali *34 A* cele mai principale *C.* — *54* carii au tractat *A* cari au tratat *C.* — *57* castelului seniorale *A* castelului senioral *C* = NOTĂ: la *54 Filip Wouwerman)* ...un număr considerabile *A* un număr considerabil *C.* — *69* pe care-l împodobeşte *A* pe

www.dacoromanica.ro

care-l împodobesc *C.* — *78* rolul principale *A* rolul principal *C.* — *80* a reschira *A* a răschira *C.* — *110* subt *A* sub *C.* — *110* uria *A* furia *C.* — *119* a împlea *A* a umple *C.* — *120* unei întrege droaie *AC.* — *139* le plăcea a recunoaşte şi a-şi aduce aminte *A* le plăcea să recunoască şi să-şi aducă aminte *C.* — *161* inspiraţiunile îi sunt *A* inspiraţiunile-i sunt *C.* — *163* sub *AC.* — *186* despre carii *A* despre cari *C.* — *186* se îmflau *A* se umflau *C.* — *187* să ţie *A* să ţină *C.* — *205* variate *A* varite *C.* — *210* sub *A* subt *C.* — *212* naievetate *A* naivitate *C.* — *219* sub *A* subt *C.* — *241* ca să mă supuiu *A* ca să mă supun *C* = NOTA: la *240 (Carabas)* ... A ne plăti dreptul stăpânului *A* A ne plăti dreptul (fecioriei datorit) stăpânului *C.* — *265* domnia lor *A* d-nialor *C.* — *294* se simte *AC.* — *311* carii *A* cari *C.* — *326* D. Elzéar Blaze *A* d-l Elzear Blaze *C* = NOTA: la *333 (Ungaria)* ...cu 25 stambe colorate *A* cu 25 stampe colorate *C.*

IX

43 Şi 'n vâlcelele 'nflorite *A* Şi 'n vâlcele 'nflorite *C* = NOTA: la *88 (sanglantes)* ...în lături *A* în laturi *C* ...se împle *A* se umple *C* . — *118* pe bieţii burghezii *A* pe bieţii burghezi *C.* — *126* împlete *A* umblete *C.* — *139* carii *A* cari *C.* — *149* opere literarii *AC.* — *153* numai din spusă *A* numai din spuse *C* = NOTA: la *153 (Aksakoţ)* ...precum aş fi făcut poate încă şi mai bine... *A* precum aş fi făcut poate şi mai bine *C* ...carii *A* cari *C* ... imposibile *A* imposibil *C.* — *155* talent admirabile *A* talent admirabil *C.* — *157* măiestru *A* maiestru *C.* — *201* sub nuori *A* sub nori *C.* — *204* d'alungul căi *A* d'alungul căii *C.* — *206* în împletul *A* în umbletul *C.* — *213* carii *A* cari *C* = NOTA: la *205 (mult)* ...au adăogat *A* au adăogit *C*... no. 472 *A* no. 471 *C*; la *215 (La liberté)* ... poartă un nume frumos *A* portă un falnic nume *C.* — *240* carii *A* cari *C.* — *264* bas-reliefuri *A* baso-relievuri *C.* — *270* pe carii *A* pe cari *C.* — *276* carii se preâmblă *A* cari se preumblă *C.* — *281* carii *A* cari *C.* — *205* operile *AC.* — *398* naivetatea *A* naivitatea *C.* — *300* orizontele *A* orizontul *C.* — *306* carii *A* cari *C.* — *307* continentele *A* continentul *C.* — *313* carii *A* cari *C.* — *315* în lături *A* în laturi *C.* — *319* carii *A* cari *C.* — *341* sub *A* subt *C.* — *345* să putem repeta *A* să putem repeţi *C.* — *359* sânt *A* sunt *C* = NOTA: la *352 (amis)* Sonnet à Al. T. *A* Sonnet à Alt. T. *C*; la *356 (astră)* ...o nouă vârtute, copile *A* o nouă vârtute, băiete *C.*

X

18 să spuiă *AB* să spună *C.* — *26* care sânt *A* care sunt *BC.* — *48* îmbele Muşe *ABC.* — *50* sub *ABC.* — *47* sub *ABC.* — *56* este o adevărată gură de raiu *A* este întocmai o gură de raiu *BC.* — *58* culme *AB* culmi *C.* — *64* ţiă *AB* ţină *C.* — *67-68* aveam cu mine şi pe un Neamţ *A* aveam cu mine pe un Neamţ

www.dacoromanica.ro

BC. — *67* Aşa fu precuvântarea lui — mai scurtă decât aceea ce-ţi adresez eu astăzi ţie şi apoi urmând *A* Aşa fu precuvântarea lui, precum zice bătrânul Omer: *BC* = NOTA: la *71 (viersul)* Traducerea românească a textului grecesc din corpul scrierii e în josul paginii *A* Traducerea românească e în corpul scrierii fără text grecesc în josul paginii *B* Textul grecesc e în josul paginii, iar traducerea românească în corpul scrierii *C* = NOTA: la *78 (Doamna Neaga)* ... trăia în secolul al XVI-lea *A* trăia în al XVI-lea secol *C* ...monastirii *A* mănăstirii *C* ...la anul 7108 (1600) *A* la anul 7107 (1600) *C* ...anul IV-lea *AC* ...şi desemnul crucii dela Kiew *A* şi desemnul crucii dela Kiew a Doamnei Neagăi *C.*— *80* cu pârâie *A* cu păraie *BC.* — *81* se preîmbla *AB* se preumbla *C.* — *85* Din toţi copii *ABC.* — *83—84* nu le mai pot ghici *AC* nu e mai pot ghici *B.*— *90* ca şi întreagă taria cerurilor *A* ca şi întreaga tăria cerurilor *BC.* — *96* ale păsărilor *A* paserilor *BC.* — *99* până în scoarţă *AB* până 'n scoarţă *C.* — *94—95* pe de rost toate limbile *AC* pe de rooam tsulite bile *B.* — *105* aici *AB* aci *C.* — *105* addo 'ţi *A* adu-ţi *BC.* — *111* ce o înecau *AB* ce o 'necau *C.* — *123* păsări *A* paseri *BC.* — *134* se răpezi *AC* se repezi *B.* — *136* se 'nălţa *AB* se înălţa *C.* — *138* carii rămăsese *A* cari rămăsese *BC.* — *140* pe la gura Teghi *ABC.* — *139* Rossilor *AB* Rosilor *C.* — *143* molifţi *AB* molifzi *C.* — *150* cuprinde *AB* cuprindea *C.* — *150* şi *151* carii *A* cari *BC* — *151* se rădica *A* se ridica *BC.* — *170* pasărea *A* paserea *BC.* — *159—160* falnic destinse *A* falnic întinse *BC.* — *169* d'aşa cuvinte *A* de aşa cuvinte *BC.* — *171* şălei *AB* şelei *C.* — *174* ascunse în sân *AB* puse în sân *C.* — *176* mândrii păunaşi *AB* mândri păunaşi *C.* — *180* se preîmbla *AB* se preumbla *C.* — *180—181* previgătorile *A* privighetorile *BC.* — *181* stigleţii *AB* sticleţii *C.* — *182* scatii *ABC.* — *183* cu dulcele *ABC.* — *192* ce se arată *B* ce se arata *A* ce se arăta *C.* — *198* nuorii *AB* norii *C.* — *214* scorburea *AB* scorbura *C.* — *216* îmblată *A* umblată *BC.* — *217* sub *AB* subt *C.* — *218* cărările se făcuse *ABC.* — *223* răpide *A* repede *B* răpede *C.* — *226* ar fi îmblat *A* ar fi umblat *BC.* — *244* îmblau *A* umblau *BC.* — *248* stecli *A* sticli *BC.*— *249* atâtea mari de vreme *A* atâta mare de vreme *BC.* — *250* comorile cele dela Pietroasa *AB* Comorile dela Pietroasa *C.* — *255* în viezuinile *AB* în viezuinile *C.* — *255* sub pământ *ABC.* — *267* în lături *A* în laturi *BC.* — *267* pe a se simţi *A* de a se simţi *BC.* — *271* până ce rădică *A* până ce ridică *BC.* — *275* carii *A* cari *BC.* — *275* din vizunii *A* din viezuini *B* vizuini *C* — *275* şderii *ABC.* — *283* carii *A* cari *BC.* — *281* îmblă *A* umblă *BC.* — *292* în vizunia *A* în vizuina *BC.* — *306* păserile *AB* paserile *C.* — *290* ca să-i vie *AB* ca să-i vină *C.* — *313* smoală clocotită *AB* colcotită *C.* — *318* moşoroiu *A* muşuroiu *BC.* — *319* năcleite *A* năclăite *BC.* — *320* fundul văi *ABC.* — *324* d'asupra văi *ABC.*— *328* rădicase *A* se redicase *B* se rădicase *C.* —

www.dacoromanica.ro

328 scânteie *A* scântei *BC.* — *333* ca s'o izbească *A* ce să o izbească *BC.* — *341* colcotirea *ABC.* — *354* păserile *A* paserile *B* pasările *C.* — *369* înderăt *A* îndărăt *BC.* — *377* din a cărui *A* din a cărei *BC.* — *380—381* în goană mare *AB* în goana mare *C.* — *385* se află nicio primejdie *A* se află în nicio primejdie *BC.* — *396* care se zvârcolea *A* care, sărmana, se zvârcolea *BC.* — *399* nu vei fi nimerit-o *A* nu vei fi nemerit-o *BC.* — *403* se apăra *A* se apără *BC.* — *418—419* grațioasele strofe ale glumei lui Ronsard *A* grațioasele strofe ale glumei vechiului poet francez Rousart, cel de viță românească *BC* = NOTĂ: la *419 (românească)* Traducerea românească a textului francez din corpul scrierii se află în josul paginii *A* Traducerea românească a textului francez se află în corpul scrierii, fără text francez în josul paginii *B* Traducerea românească a textului francez se află în corpul scrierii, iar în josul paginii e textul francez *C.* — *439* aceasta istoria *A* acesta istorioara *B* această istorioară *C.* — *441* pe cântăreață *A* pe cântărcața *BC* = NOTĂ: la *439 (istorioară)* Traducerea românească a textului latin din corpu scrierii se află în josul paginii *A* Traducerea românească a textului latin se afla în corpul scrierii, fără text latin în josul paginii *B* Traducerea românească a textului latin din josul paginii se află în corpul scrierii *C* *442* taie *A* tăia *C.* — *443* cu penele sale *A* cu aripile ei *BC.* — *410* se răpezi *AC* se repezi *B.* — *443—444* și inimicul ei, crudul Nisus (eretele) o urmărește cu țipete mari prin aer *A* și dușmana, cruda gaiță o urmărea cu chiote mari prin aer *BC.* — *456* la basnul *A* la basmul *BC.* — *457* să te lauzi *AB* să mi te lauzi *C.* — *460* îmblă umblă *BC.*

XI

1 sub *ABC.* — *4* seara bună *A* ziua buna *CB.* — *7* orizontelui *AB* orizontului *C.* — *8* se așternuse *ABC.* — *9* sub *AB* subt *C.* — *9* culminante *AB* culminant *C.* — *20* metalice reflecte *A* metalice reflexe *BC.* — *29* sub stânci roșcate *A* sub stâncile roșcate *BC.* — *33* preîmblându-mi *A* preumblându-mi *BC.* — *36* orășanilor *AB* orășenilor *C.* — *37—38* să vie *AB* să vină *C.* — *58* ceafa *A* ceafă *B* căfă *C.* — *51* îmblă *A* umblă *BC.* — *59* adăogă *A* adăogi *BC.* — *61* basnul *A* basmul *BC.* — *65* vânătoarei *A* vânătorii *B* vânătoarii *C.* — *77* ia aminte *AB* ia minte *C.* — *97* pe la apusul soarelui *AB* pe la apus de soare *C.* — *120* pieptu-i *A* pieptul îi *BC.* — *124* pârâie *A* pâraie *BC.* — *124* îmbla *A* umbla *BC.* — *126* sub *ABC.* — *143* mlădioară *AB* mlădioasă *C.* — *165* colcotirca *ABC.* — *180* fusese *ABC.* — *198* sub *ABC.* — *200—201*

www.dacoromanica.ro

desmierdări noui *AB* nouă *C.* — *202* toate se înstrăinase şi se lepadase *ABC.*— *209* suflarea de pe guriţă *AB* suflarea după guriţă *C.* — *232* spuie lumea *AB* spună lumea *C.* — *239* în ea silnic se încuiba *AB* în ea zilnic se încuiba *C.* — *241* îmbla *A* umbla *BC.* — *241* prin pădure *A* prin păduri *BC.* — înuorată *AB* înorată *C.* — *254* Pân'ce tu nu-mi vei aduce *AB* Pân'ce tu nu mi 'i aduce *C.* — *287* şi 'n păduri *AB* şi în păduri *C* = NOTĂ: la *295 (Ah, unde?)* Textul spaniol al traducerii libere româneşti din corpul scrierii urmează imediat după traducere, iar în josul paginii e o a doua traducere «ad litteram» după cum urmează: «Rege al sufletului meu şi al acestei ţări domn, de ce mă laşi? Unde te duci ?Ah, unde?» *A* Traducerea românească c în corpul scrierii fără text spaniol nici în corpul scrierii, nici în josul paginii *B* Textul spaniol al traducerii româneşti e în josul paginii *C.* — *298* îmble *A* umble *BC* = NOTA: la *306 (odinioară)* Textul francez integral al unei părţi din traducerea liberă românească din corpul scrierii urmează imediat după traducere, iar în josul paginei e o a doua traducere «ad litteram» şi completă, după cum urmează: Spuneţi-mi unde şi în ce ţară este acum Flora, frumoasă Romană, regina albă ca un crin care cânta cu glas de sirenă? Echo răspunde, când se face vreun sgomot pe d'asupra râurilor sau peste lac; unde mai sunt, o fecioară stăpână, dar unde mai sunt zăpezile de anţărţ? *A* Traducerea românească liberă şi integrală e în corpul scrierii fără text francez, nici în corpul scrierii nici în josul paginii *B* Textul francez al traducerii integrale şi libere din corpul scrierii româneşti e în josul paginii *C.*—... dar unde mai sunt zăpezile de anţărţ (în notă) *A* ah! căci nu mai sunt chiar şi viscolile de odinioară? *B* ah! unde mai sunt chiar şi viscolile de odinioară? *C.*— *309* păseri *ABC.* — *310—311* în care apoi îşi aflase fericirea *A* în acele dumbrăvi unde apoi îşi aflase fericirea *BC* = NOTĂ: la *324 (căinţe)* C. Val. Catulli, *Carmen*, LXIII, de Aty. v. 50—73. Textul latin se află în corpul scrierii, iar traducerea românească în josul paginii, după cum urmează: O, patrie care m'ai făcut, o, patrie care m'ai născut, pe care eu, nemernicul, părăsind-o, cum fac robii fugari când fug dela stăpânii lor, mi-am purtat paşii în codrii de pe muntele Ida, ca să viu prin zăpezi şi prin locaşele îngheţate ale fiarelor şi ca să alerg, ca o furie rătăcitoare prin adăposturile lor; unde eşti, în ce parte de loc te vei mai fi aflând aşezată, o, patrie mea? Vederea mea doreşte a-şi îndrepta urma către tine în scurtele momente, când sufletul meu nu se află stăpânit de sălbatica-i turbare. Oare eu sunt acela care dela casa mea am venit până în aceste păduri depărtate. Sunt eu cu adevărat

www.dacoromanica.ro

departe de patria, de bunurile, de amicii, de părinții mei? Sunt eu departe de for, de palestră, de stadiu, de gimnazii? Nenorocitul, ah, nenorocitul de mine! Plângi suflete, plângi mereu! Ce groaznice sunt schimbările ce s'a făcut în firea mea! Eu eram copilandru, eu june, eu voinic, eu băiat; eu eram floarea gimnaziilor, eu eram podoaba luptelor... Trăi-voiu acum vieața mea sub naltele piscuri ale Frygiei, unde trăiește ciuta pădureață și mistrețul rătăcitor? Mult, ah, mult mă căiesc de ceea ce am făcut; mult, ah, mult mă simț pedepsit *A* C. V. Catulli, *Carmen*, LXIII, de Aty, v. 50—73. *A* Lipsește și textul latin și traducerea românească, aceasta din urmă fiind exprimata printr'un rând de puncte în corpul scrierii *B* Textul latin se află în notă iar în corpul scrierii, un rând de puncte *C.* — *333* se deschide *A* se cască *BC.* — *341* trăiește 'n și 'n desfătări se 'mbată *B* trăiește în desmierdări și 'n desfatări se îmbată *C* = NOTĂ: la *345 (iubiri)* Textul francez se află în corpul scrierii, iar traducerea «ad litteram» românească în josul paginii după cum urmează: Veți trece voi toate, plăpânde flori ale vieții! Tinerețe, amor, plăcere, trecătoare frumusețe, frumusețe pe care cerul ne-odăruește pentru o zi, veți trece toate, dacă mâna geniului nu vă va da nemurirea. Cată cu un ochiu de milă la junimea de rând, strălucitoare de frumusețe, îmbătându-se de plăceri; când ea va goli paharul cu încântările, ce va mai rămânea oare dintr'însa? Abia o amintire. Mormântul ce o așteaptă o va înghiți întreagă, o eternă tăcere se va întinde peste ale ei amoruri *A* Traducerea liberă românească a textului francez care lipsește se află în corpul scrierii *B* Traducerea liberă românească a textului francez se află în corpul scrierii, iar textul francez în josul paginii *C.* — *348* îmi veneau unul după altul *A* îmi veneau acum unul după altul *BC.* — *350* s'au nimicit în zadarnicul deșert... Eheu, fugaces, Postume, Postume, labuntur anni... *A* s'au nimicit în zadarnicul deșert... căci repezi, vai! repezi se strecoară anii.. *B* s'au nimicit în zadarnicul deșert... căci răpezi, vai! răpezi se strecoară anii!... Eheu, fugaces, Postume, Postume, labuntur anni... *C.* — *356* descălicarăm *A* descălicai *BC.* — *358* păstrovi vii, pescuiți *A* păstrăvi vii, proaspeți și sglobii, pescuiți *BC.* — *358—359* de sub poala Pietrelor fetei *A* de sub poala umbrită a Pietrelor Fetei *BC.* — *360* iepuri de casă *A* iepurași de casă *BC.* — *360—361* carele hrănește în curtea mănăstirei acest vânat *A* carele hrănește și prăsește în curtea mănăstirei d'alde așa arzoiu și spornic vânat. — *363* numele de lapinii *A* numele posnaș de lapinii *BC.* — *363* iar de *A* iar în *BC.* — *365* (pag. 991) *A* pagina 991 *B* pagina 981 *C.* — *365—366* cu acela tot așa de puțin românesc de *A* cu aceea, tot așa diochiată și puțin românească de *B.* — *368* fr, lapin *A* francește lapin *BC.* — *369* să știu *A* se

www.dacoromanica.ro

aflu *BC.* — *370—371* adică bunăoară *cunicle* şi *lapin? A* bunăoară — cine 'l, cine 'l, pus-ai degetul pe el? — Cuniclu şi Lapin

D'aşa lătinie dobitocească
d'aşa păcălitoare franţuzească
unul Domnul să ferească
limba noastr'a parintească *B*

...limba noastră părintească *C.* — *379* fiindcă tu însă nu ai fost poftit împreună cu mine, te las afoară şi drept mângâiere îţi trămit de departe, ca hrană intelectuală, aceste foi încurcate, însoţite şi cu o prietenească salutare... cam slabă şi cam searbădă mâncare! *A* fiindcă, d-voastră, însă, cinstiţi cititori n'aţi fost poftiţi împreună cu mine, vă las afară şi drept mângâiere, vă trimiţ de departe, ca hrană intelectuală, bună de rumegat, această poveste încurcată, însoţindu-o cu o prietenească salutare... cam slabă şi searbădă mâncare! *B* fiindcă tu însă n'ai fost poftit împreună cu mine, te las afară şi drept mângâiere, îţi trămit de departe, ca hrană intelectuală, bună de rumegat, această poveste încurcată, însoţind-o cu o prietenească salutare... cam slabă şi searbădă mâncare!... *C.* — *389* directore *AC.* — *399* 1230 lupi mari *A* 1240 lupi mari *C.* — *447* — E bine *AC.* — *456* advocatul ce l-aţi avut *A* advocatul care l-aţi avut *C.*

www.dacoromanica.ro

NOTE

www.dacoromanica.ro

MIHNEA VODĂ CEL RĂU

I

1—8. *Măneştii*, la care se referă autorul, se află în *jud. Prahova*, pe malul drept al iazului luat din râul Prahova, care începe din comuna *Măgureni* şi se varsă în *Cricovul Dulce* la 16 km departe de *Ploieşti*. Dar nu aceasta a fost moşia Drăculeştilor, despre care ar trebui să fie vorba. *Măneştii* familiei lui *Mihnea Vodă cel Rău* se află în realitate în jud. Ilfov pe malul *Colentinei* şi este *Buftea* de astăzi. Aceasta rezultă şi din faptul că *Matei Basarab* întăreşte mânăstirii *Radu Vodă* din *Bucureşti*, zidită de *Alexandru al III-lea* şi de fiul său, *Mihnea al II-lea Turcitul*, apoi refăcută de *Radu al VIII-lea Mihnea* în a doua domnie (1620—1623), satul Măneşti «*ca să-i fie sfintei mânăstiri satul Măneşti din jud. Elhov, pe apa Colentinei, tot satul şi cu tot hotarul şi cu toţi vecinii şi cu toate vadurile de moară şi cu moara şi cu tot venitul de preste tot hotarul. Pentrucă satul Măneşti a fost de moştenire al răposatului Io. Alexandru Voevod* ‹Alexandru al III-lea› (1568—1577) bunicul lui Radu al VIII-lea Mihnea›, *fiul lui Mircea Voevod* ‹nepotul lui Vlad Ţepeş (1456—1462; 1476), *dela moşul său, bătrânul răposatul Mihnea Voevod* ‹Mihnea I cel Rău (1508—1510) etc.›. (St. Nicolaescu, *Petru Vodă cel Tânăr şi Petru Vodă Şchiopul*, Buc., 1915, pp. 21—22.

10. *Vladislav*, ziditorul mânăstirii *Târşor* a fost *Vladislav al II-lea*, (1451—56), fiul lui *Dan al II-lea* (1446—1448) şi nepot de fiu al lui *Dan* I (1385—1386). *Vladislav al II-lea* era prin urmare un basarab dănesc.

17 Primele variante ale textului *(aA)* indicau *Valea Ursoaii* în loc de *Valea Comanacului*, probabil, fiindcă *A. O.* găsise în Dionisiu Fotino *(Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Ţării Munteneşti şi a Moldovei*, Viena, 1818, tr. G. Sion, t. III, p. 152, Bucureşti, 1859) o descriere amănunţită a fostului judeţ *Saac* sau *Săcueni* aşezat între judeţele: *Prahova* şi *Buzău*. In jud. Săcueni, D. Fotino arată între altele cele 15 căi ce se îndreptau prin plaiurile dela Nord în Ardeal. Unul dintre aceste drumuri pornea dela *Măneşti* în sus prin plaiul *Bătrânilor*, altul spre muntele *Ursoaia*. De altminteri D. Fotino mai arată (*op. cit.*, t. II, p. 40) chiar că *Măneştii* era reşedinţa armaşului Dracea. Desfiinţându-se judeţul Săcueni, (1 Ianuarie 1845) prin repartizarea lui la cele

www.dacoromanica.ro

două județe limitrofe, plasa *Podgoriei*, în care se găsea satul *Mănești*, trece la jud. Prahova (Ecaterina Zaharescu, *Vechiul județ al Saacului* în *Buletinul soc. reg. rom. de geografie*, t. XLI, 1922, p. 163, București 1923). *A. O.* găsește cu cale ca în ediţiile următoare (BCDE) să înlocuiască *Valea Ursoaii* cu *Valea Comanacului*, spre a accentua, poate, caracterul prahovean al culorii locale în care începe acţiunea. Valea Comanacului este la poalele dealului cu acelaşi nume şi se află în *Breaza de Jos*.

17. *Mihnea cel Rău* e prezentat în mai toate izvoarele mai vechi, atât interne cât şi externe, ca fiu al armaşului *Dracea din Măneşti* (Constantin Căpitanul, *Istoriile Domnilor Ţării Româneşti* în t. I din *Magazinul istoric pentru Dacia* p. 99, Buc., 1845; Cronicarul anonim, *Istoria Ţării Româneşti de când au descălecat Românii* în t. IV din *Magazinul istoric pentru Dacia*, p. 243, Buc., 1845; Gavriil Protul, *Viaţa şi traiul Sf. sale părintelui nostru Nifon, patriarhul Ţarigradului*, Buc., 1888, Johan Christian von Engel, *Geschichte der Moldau und Walachey*, I, § 27, p. 191, Halle, 1804; Dionisiu Fotino, *Istoria generală a Daciei, sau a Transilvaniei, Ţării Munteneşti şi a Moldovei*, Viena 1818, tr.. G. Sion, II, p. 40, Buc., 1859; Gheorghie Şincai, *Cronica*, t. II, a. 1508, p. 116, Iaşi, 1853. In schimb, Michael Sigler, (*Cronologiae Rerum Hungaricarum, Transilvanicarum et vicinarum regionum*, liber I, cap. V, p. 64 în Mathias Bel, *Adparatus ad historiam Hungariae*, I, Posonii, 1735) îl prezintă pe *Mihnea*, ca fiu al lui *Dracula*. In realitate, *Mihnea cel Rău* este fiul lui *Vlad Ţepeş*. Intr'adevăr, în epilogul *Liturghierului slavon* dela 1508 citim următoarele: « *S'a început această sfântă carte numită liturghie după porunca Domnitorului Io Radu Voievod, să-i fie lui vecinica pomenire, şi s'a săvârşit această carte din porunca întru Christos Dumnezeu, binecredinciosului şi de Dumnezeu păzitorului şi prea luminatului Domnitor Io Mihnea, marele Voevod a toată Ţara Românească şi părţile pe Dunăre, fiul marelui Io Vlad Voevod, în anul dintâiu al Domniei sale.* (I. Bianu şi N. Hodoş, *Bibliografia românească veche*, t. I, pp. 6—7, Buc. , 1903.) *A. O.*, interpretând el însuşi indicaţia de mai sus din acest liturghier descoperit de el, arată, după patru ani dela prima ediţie a nuvelei sale (1861), că *Mihnea*, precum şi în hrisoave e arătat, nu era fiul « *Dracii Armaşul din Măneşti, cum zice cronica* », ci al lui *Radu* (sic.). E ciudat acest « lapsus calami », căci altfel e inexplicabilă eroarea. (A. Odobescu în *Revista Română*, vol. I, *Despre unele manuscripte şi cărţi tipărite aflate în mânăstirea Bistriţa*, V. *Prima tipografie în Ţara Românească*, p. 819, Buc. 1861). Un alt document dela 1 Noemvrie 1508 ni-l arată pe *Mihnea*, ca fiu al lui *Vlad*, marele Voeivod (întocmai ca în liturghierul dela 1508), şi nepot al lui *Vlad Calugărul*, care e fratele lui *Vlad Ţepeş*. (St. Nicolaescu, *Documente slavo-române, Buc*, pp. 12, 25, 250). In orice caz, în ediţiile următoare ale nuvelei sale dela: 1886 (C), 1887 (D) şi 1894 (E) nu face nicio modificare, în ceea ce priveşte filiaţiunea lui *Mihnea Vodă cel Rău* din *Vlad Ţepeş*.

www.dacoromanica.ro

27. *Mircea*, fiul lui *Mihnea cel Rău*, pe care textul îl prezintă drept *Mircea Ciobanul*, este într'adevăr un fiu al lui *Mihnea* cu numele de *Mircea* care a domnit asociat cu tatăl său, *Mihnea*, dela 1508 până la 1510, dar nu e *Mircea Ciobanul*. *Mircea Ciobanul* era numai nepotul de văr al lui *Mihnea*, nu fiul lui (St. Nicolaescu, *Documente Slavo-Române*, pp. 13—19, 81, 279, 280, 316—319) *Ciobanul* era unul din cei 11 copii ai lui *Radu cel Mare* 1496—1508). El își mărturisește singur origina, când arată « *pe părintele Domniei mele, răposatul Radu Voevod*, ‹Radu cel Mare›, *feciorului Vladului Voevod Călugarul* ‹Vlad al III-lea Calugărul 1481—1496› (St. Nicolaescu, *Documente slavo-române* p. 14).

Confuzia pe care o face *A. O.* între *Mircea*, fiul lui *Mihnea cel Rau* și *Mircea Ciobanul*, fiul lui *Radu cel Mare* pornește din izvoarele pe care le avea la îndemână și în special din « *Cronica* » lui Șincai care citează la rândul său și interpretează știrile istorice pe care putea el să le folosească și care erau foarte confuze. Iată ce găsim în Șincai: « *Despre Valachia așa scriu întâiu Anonimul Românesc* : « *Mircea Vodă Ciobanul leat 1546, acesta este fecior Mircei Vodă Dracci... Iară o seamă de boieri au fugit și, făcând oaste, au rădicat Domn pe un Radul Vodă Ilie... Radul Vodă Ilie leat 1553 au domnit an 1 și o jumătate și venind Mircea Vodă l'au scos. Mircea Vodă cu a doua Domnie sau Mir Vodă III, pentrucă au stătut trei Mirci Vodă, unul Mircea cel Bătrân, altul Mircea Vodă Ciobanul, și altul Mircea Vodă cel Tânăr, și la leatopiseț ce numește acest Mircea Vodă, care au scos pe Radul Vodă, cel Tânăr sau Ciobanul cu a doua Domnie, au domnit an 1* » *(Anonymus Valachicus* în Ms. cap. 44*) (Hist. Valach.*, Part. 1, p. 216*)*.

Apoi prea vestitul Engel: « Mircea au domnit de la unul 1546 până la anul 1554. Cronica lui Filșih apriat zice că el s'au pus de împăratul turcesc și că au domnit ani 8, luni 6; după breviarul cronologicesc au fost feciorul lui Mihnea (sau Mihail III) Vodă. Timon îl numește și Alexandru, schimbându-i numele. (Timon, *Hungaria nova*, cap. 16)... *Mai încâlcit lucru mi se vede a fi a gâci al cui fecior este Mircea Vodă acesta, carele au scos din domnie pre Radul IX; căci de este feciorul lui Mircea Vodă, cum zice Anonimul Românesc în sireaua Domnilor Muntenești, nu este III cu acest nume, ci IV, nici este Ciobanul; pentrucă Mircea Ciobanul au fost III, și el au fost feciorul lui Mihnea sau Mihail III, cum s'au arătat la anul 1511. Eu zic cu breviarul cronologicesc, că el este Mircea III Ciobanul, feciorul Mihnei...* ». (*Op. cit.*, II, pp. 186—187). Astfel conchide Șincai, căutând să rezolve acest noian de date și de fapte confuze, contradictorii și incomplete, după ce mai citează și pe Reychersdorfer, (*Chronographia Moldoviae*, p. 585) și *Analele Secuești* pentru acest an. *A. O.* împărtășește punctul de vedere al lui Șincai și al cronicelor muntenești; pentru el *Mircea Ciobanul* era fiul lui *Mihnea cel Rău*, fiindcă, pe vremea când scria *A O.* nuvela sa, Șincai era autoritate în materie.

www.dacoromanica.ro

Porecla de « *Cioban* » dată lui *Mircea* nu provine desigur din firea cea sălbatică, cum vrea *A. O.* pentru pitorescul personajului şi ca un indiciu cu care să motiveze cruzimea de mai târziu a Voievodului. Porecla e în legătură aproape fără îndoială cu o realitate. Ca fiu natural al lui *Radu cel Mare*, tatăl lui *Petru cel Tânăr* nu s'a bucurat dela început de strălucirea şi oficialitatea care înconjura un fiu de Domn, căci nu se găsea în preajma Voevodului ca un copil legitim. *Mircea*, din această pricină, îşi va fi căutat rosturile în vieaţă ca un om oarecare, deşi se ştia şi era ştiut ca « os domnesc ». Se va fi ocupat poate cu creşterea turmelor de oi, şi lumea, după ce a ajuns Domn, fostul proprietar de turme, i-a dat cu o anumită notă epigramatică porecla de « *Cioban* ». Era în această poreclă, de sigur, şi un mijloc de identificare în noianul de fii naturali şi în seria de Domni cu numele de « *Mircea* », el fiind al treilea, după *Mircea cel Bătrân* şi *Mircea*, descendentul lui *Mihnea cel Rău*.

62—72. In tradiţia cronicărească şi legendară a neamului nostru, dinastia *Basarabilor* ar fi de origine romană. Primii descălecători romani ar fi venit întâiu în Oltenia şi aci *şi-au ales dintre dânşii boieri care au fost de neam mare şi puseră banoveţi un neam ce le zicea Basarabi, să le fie capi, adică mari bani.* (Cronicarul anonim, *Istoria Ţării Româneşti* în *Mag. ist pt. Dacia*, v. IV, p. 231, Buc., 1845). Aceşti bani Basarabi sunt amintiţi mai târziu şi de cronicarul persan *Fazel-Ulah-Raşid* (1300) care vorbeşte de lupta dintre Tătari şi Români dela 1241. (D'Ohsson, *Histoire des Mongols* în 8 tomuri, t. II, pp. 627—628, cfr. t. I, p. XXV, La Haye, 1834). Cronica Anonimă mai vorbeşte de închinarea Basarabilor către Radu Negru, « *Băsărăbeştii cu toată boierimea ce era mai înainte peste Olt s'au sculat cu toţii de au venit la Radu Negru, închinându-se să fie sub porunca lui şi numai el să fie peste toţi stăpânitor* ». (*op. cit.*, p. 232).

Aceeaşi informaţie o găsim şi în Mihail Cantacuzino (*Genealogia Cantacuzinilor*, (1775), ed. Iorga, p. 57) şi în Episcopul Chesarie, (*Mineiul pe Noembre*, tr. Râmnic, 1778). Aci se află următorul pasaj: « *Iar deosebit, veacul Domniei Sale* (Alex. Ipsilanti) l-au *însemnat Craiova carea ca una ce e întâi lăcuită decât toate părţile Ţării Româneşti, măcar ca s'au odihnit într'un veac de ani 60 supt obladuirea Basarabilor Banoveţi ce au fost aşezaţi de Râmleani să obladuiască cu titlu de Bănie, până când s-au supus celui întâiu Domn, Radul Voevod ce să zice Negru...* ». I. Bianu şi N. Hodoş, *Bibliografia românească veche*, II, p. 228, Buc., 1910).

Atât izvoarelec cu caracter cronicăresc sau legendar, cât şi cele autentic istorice nu rezolvă încă problema foarte încâlcită a Basarabilor acestora de baştină oltenească care se închină lui Negru Vodă venit de peste munţi, fiind tot Basarab şi el. In orice caz, dinastia primilor Voievozi ai Ţării Româneşti e a Basarabilor. Cronologia lor e aproximativă din lipsa de izvoare precise, ca şi însăşi întemeierea principatului: *Tugomir* (1290—1310), zis *Negru Vodă*

www.dacoromanica.ro

după Şt. Grecianu, ca şi fiul său *Basarab cel Mare* (1310—1340), zis *Negru Vodă*, după I. G. Filiti; fiul acestuia din urmă, *Alexandru Niculae Basarab* (1340—1364) ca şi fiul său, *Vladislav Basarab* zis şi *Vlaicu Vodă* (1364—1374); *Radu cel Mare*, zis *Radu Negru* (1374—1385) ca şi fiul său *Dan I* (1385—1386), sunt toţi Basarabi care se succed la tron din tată în fiu. *Radu cel Mare* urmează după fratele său *Vlaicu*, numai fiindcă *Vlaicu* nu avusese moştenitor. Cu urcarea pe tron a Basarabului *Mircea* zis *cel Bătrân* (1386—1418), succesiunea normală până atunci, se rupe, căci *Mircea* este fratele lui *Dan* I, deşi acesta din urmă avea un fiu, *Dan II*. De aceea *Mircea* a fost considerat drept uzurpător şi se începe, din această cauză, o luptă după moartea lui *Mircea*, între urmaşii lui *Dan* — *Dăneştii* — şi aceia ai lui *Mircea* — *Mirceştii*. Cei dintâi sunt numiţi şi *Basarabeşti*, deşi şi unii şi alţii sunt din această familie, iar ceilalţi, după numele lui *Vlad Dracul*, un fiu al lui *Mircea cel Bătrân*, sunt numiţi şi *Draculeşti*. Numele de *Basarabeşti* dat exclusiv Dăneştilor se explică prin necesitatea de a sublinia în mod special caracterul legitimist al acestora faţă de uzurparea lui *Mircea* pe de o parte, iar pe de alta, fiindcă, afară de *Mihail* (1418—1421), singurul fiu legitim al lui *Mircea cel bătrân* toţi ceilalţi care au domnit sunt fii naturali: *Vlad Pleşuvul* (1421—1422; 1422—1427), *Dan* (1422—1424; 1427—1431), *Vlad Dracul* (1433—1446) şi *Alexandru Aldea* (1431—1433). (Descendenţa Basarabilor e întocmită după Şt. Greceanu cu îndreptări din istoriografia mai nouă. Vezi: C. Gane, *Trecute vieţi de Doamne şi Domniţe*, ed. II, tabela I, Buc., 1933).

96. *Radu Vodă*, despre care e vorba, este predecesorul la domnie al lui *Mihnea Vodă cel Rău*, eroul poveştirii lui *A. O.* şi anume *Radul IV*, zis «*cel Mare*», 1496—1508, fiul lui *Vlad III Călugărul* (1482—1496), care era fratele lui *Vlad II Ţepeş* (1456—1462; 1476) şi fiul lui *Vlad I Dracul* (1433—1446).

Acest *Radu Vodă* era în realitate tatăl (vezi n. 27) lui *Mircea Ciobanul* pe care *A. O.* îl confundă cu *Mircea*, fiul lui *Mihnea Vodă cel Rău*, iar pe acesta din urmă îl face să descindă din *Dracea Armasul*, când, în realitate, el era fiul lui *Vlad Ţepeş*.

Confuzia aceasta se găseşte pe de-a-întregul în izvoarele cronicăreşti, după cum rezultă din cele de mai sus (vezi n. 27) şi din cele ce vor urma.

II

5. Radu Vodă zis *Radu cel Mare* (1496—1508) moare la 3 Mai. El a adus în ţară pe Patriarhul *Nifon*, dar, în urma unui conflict între Patriarh şi Domn, cel dintâiu se retrage la muntele *Athos*.

6. Vlăduţă a fost *Vlad IV cel Tânăr*, (1510—1512), urmaşul la tron al lui *Mihnea*, fiind în vârstă numai de 24 de ani.

www.dacoromanica.ro

12—13. Emeric de Jobor este *Emerik Czobor*, ambasadorul pentru diferite misiuni importante ale lui *Vladislav II Iagelonul*, regele Ungariei (1490—1516).

13. Danciu era fiul lui *Vlad Vodă Ţepeluş (Basarab IV cel Tânăr-Mlad.)* şi fratele lui *Neagoe Basarab*.

20—35. Mitropolitul Maxim fusese urmaşul lui *Nifon* pe scaunul nitropoliei din Ţara Românească. Era de origină sârb, făcând parte din dinastia *Brancovici*, fiind fiul lui *Ştefan Brancovici* care a domnit în Serbia între 1427 şi 1456.

Curtea de Argeş apare pentru prima oară ca reşedinţă domnească şi deci capitală a Ţării în timpul lui *Valdislav I* zis *Vlaicu Vodă*. (E. Hurmuzachi, *Documente*, I, 2, pp. 148—200). *Dan I* locueşte şi el la Argeş (A. Ştefulescu, *Mânăstirea Tismana*, p. 169, Doc. din 1385, Buc., 1909). *Mircea cel Mare* e atestat la Argeş în 1386 şi 1388. (*Condica Cozia*, I, 6) şi în 1391 (E. Hurmuzachi, *Documente*, I, 2, p. 341). El a fost acela însă care a mutat capitala la Târgovişte. *Mihail I* (1418—1421) ca şi *Dan al II-lea* (1422—1424; 1427—1431) locuesc şi la Argeş şi la Târgovişte. (E. Hurmuzachi, *Documente*, I, 2, p. 502; *Condica Tismana*, I, p. 52, II, p. 53). *Vlad Dracul* dă documente din Argeş, dar le scrie la Târgovişte. Aceasta arată că nu mai putea fi vorba, dela acest Voievod înainte, despre Argeş, ca reşedinţă domnească, deci capitală a Ţării. (A. Ştefulescu, *op. cit.*, p. 183; *Condica Tismana*, p. 216). (V. Drăghiceanu, *Consideraţii istorice asupra oraşului Argeş* în «*Buletinul comisiunii istorice*», 1917—1923, Buc., 1923).

79—122. *A. O.* a găsit în Gh. Şincai (*Cronica*, t. II, p. 113) un hrisov reprodus după I. Chr. Engel (*Geschichte*, I, p. 107) în care sunt pomeniţi între boierii lui *Radu cel Mare* la 1507 următorii sfetnici: *Barbul Banul cu fraţii săi; Pârvu Vornicul şi Danciul Vornicul; Stroe, provizorul Curţii; Colţa Vornicul; Badea Vornicul; Badea Castelanul; Bogdan Logofătul şi Secretariul; Pârvul, Magistrul Agazonilor, Calotă Tezauriarul (Vistiernicul); Ivan Calinaţki; Danciul Spătarul; Badea Clucerul; Albu Tezauriarul (Vistiernicul); Drăghici Creştinul şi Ştefan Pitaru.*

Aceasta pare să fi fost informaţia lui *A. O.* din care a extras scena prezentării boierilor în faţa noului Domn, *Mihnea-Vodă*.

124—126. Dintre cei trei fii ai *Vornicului Pârvu* amintiţi de *A. O.* numai unul are existenţă istorică. Acesta este *Neagu* sau *Neagoe*, viitorul Domn, cunoscut sub numele de *Basarab V Neagoe*. Ceilalţi doi: *Ilie* şi *Dragomir*, înfăţişaţi de *A. O.* nu sunt cunoscuţi cu aceste nume în istorie. Documentele, pe lângă *Neagoe*, viitorul Domn, de unde provine şi acea înrudirea ciudată cu Basarabii a Craioveştilor următori, atestă încă patru copii ai Vornicului *Pârvu* şi anume: 1. *Preda* care devine Mare Ban al Craiovei la 1520, în locul unchiului său *Barbu*, călugărit în sfârşit sub numele monahal de *Pahomie* la mânăstirea Bistriţa (jud. Vâlcea), zidită de el şi de fraţii săi. Apoi devine regent pentru minorul *Teodosie*, fiul lui *Neagoe Basarab*, adică pentru nepotul său.

www.dacoromanica.ro

2. *Pârvu*, mare ban în divane, după moartea fratelui său, *Preda*. A murit la 14 Aprilie 1529 și s'a îngropat la mitropolia din Târgoviște, după ce, în fruntea oștilor lui *Radu dela Afumați* gonește și omoară, la 1524 pe *Vladislav III* (1523—1524) ce se ridicase din Mehedinți și ocupase tronul lui *Radu dela Afumați*. (Șt. Nicolaescu, *Doc. Slavo-rom.*, p. 38—39).

3. *Vlăsan*, Mare Vistiernic la 1528, Mare Logofăt între 1530 și 1534, ar putea fi al treilea fiu, dar tot așa de bine, ginere, adică soțul unei fete, *Vlădaia*, după indicațiile testamentare ale lui *Pârvu*, fiul Vornicului *Barbu*.

4. *Marga* este o fată a Vornicului prin care s'a continuat neamul Craioveștilor. (I. C. Filiti, *Banatul Olteniei și Craioveștii*, Craiova, (fr. a.) pp. 23, 28—34).

Fiindcă Vornicul *Pârvu* a avut urmași mai numeroși, neamul *Craioveștilor* s'a mai numit și al *Pârvuleștilor*. In această linie găsim și pe *Matei Basarab* și pe *Constantin Brâncoveanu*, descendenți prin femei ai Pârvuleștilor.

A. O. numește pe bătrânul *Pârvu*, drept *Vornicul Basarab*, grație tradiției cronicărești, dar ceea ce e până la un punct surprinzător e că, deși la 1860, adică trei ani după apariția nuvelei sale, *A. O.* face o amplă cercetare la mânastirea Bistrița, ctitoria Craioveștilor și publică o serie de lucrări în legătură cu aceste cercetări, totuși nu mai modifică nimic în edițiile următoare ale nuvelei, după ce făcuse o serie de descoperiri interesante pentru vremea aceea. E surprinzător, zicem, fiindcă *A. O.* află precis din așa numitele cărți poruncite și oblăduite de către banul *Preda* (1519—1521) și aflate ca manuscripte în mânăstire, cum că acest ban *Preda* este fiul Vornicului *Pârvu cel Bătrân*.

Iată o informație găsită de *A. O.* într'unul din aceste manuscripte slavonești pe care o traduce :

« *Cu voia tatălui și cu ajutorul fiului și cu săvârșirea Sfântului Spirit s'a scris această carte ce se zice Albina în mânăstirea <Bistrița> în zilele prea piosului și de Christos iubitorului Io Neagoe, mare Voevod și din porunca marelui Jupan Preda, fiul marelui Dvornic Pârvul în anul 7027 <1519>, ocolul Soarelui 27, al lunei 16, indictionul 6, temelia 18 ; s'a sfârșit în luna Noembre în 23 zile.*

A scris mâna mult păcătosului și nevrednicului, sluga cea mai mică a Domnului meu, Jupan Preda, grămăticul, Dragomir ».

A. O. afirmă că nu se poate opri « *a recunoaște în acest Preda Banul pe pretinsul frate al lui Neagoe Basarab care, după moartea Voievodului, voi să apuce domnia pentru dânsul sau pentru pupilul său, Teodosie Voevod* ». Adaugă apoi în notă: « *Dacă Preda, fiul lui Pârvu, ar fi frate al lui Neagoe, precum spune cronica <« Preda ce zic să fi fost frate lui Neagoe Vodă »* (Const. Căpitanul, *op. cit.*, p. 158)*>, atunci cum se face că acest Domn se numește în toate hrisoavele sale : « Io Basarab Voevod, fiul lui Basarab Voevod ». Credem că e o eroare în cronică și că Preda era numai rudă de aproape, poate văr al Voevodului* ». (A. Odobescu, *Despre odoarele, manuscriptele și cărțile aflate în mânăstirea Bistrița*, III, în *Revista Română*, I, pp. 728—730, Buc., 1861).

www.dacoromanica.ro

A. O., în stadiul cercetărilor de atunci, nu putea să ştie că *Preda* era numai frate uterin cu *Neagoe Basarab* şi că în cronică nu era greşală. E păcat însă că n'a utilizat în ediţiile următoare, pentru dramatismul nuvelei sale pe viitorul ban *Preda* care urma să devină tutorele şi regentul lui *Tudose*, fiul şi urmaşul lui *Neagoe Basarab* la tron; deci pupilul îi era nepot. De altminteri găsise chiar înaintea studiilor sale, menţiuni despre *Preda* şi în *Cronica Anonimă* (*Magazinul istoric*, IV, p. 267) şi totuşi l-a lăsat de o parte. *Preda* moare la sfârşitul anului 1521 în lupta dela *Târgovişte* împotriva boerilor care voiau să ridice Domn pe *Radu Vodă* zis şi *Dragomir Călugarul* (1521—1522), fiul lui *Vlad Călugarul*. In această luptă împotriva pretendentului drăculesc, *Preda* moare şi la tron urmează Domnul adus de boeri care în curând însă e ucis de Turci. iar tronul e ocupat de *Radu dela Afumaţi*, care are de luptat şi cu *Bădică Radul*, ajutat tot de *Banul Barbu*. (Const. Căpitanul, *op. cit.*, p. 158; Cronicarul anonim, *op. cit.*, p. 267; I. Chr. Engel, *op. cit.*, p. 200. Eud. Hurmuzachi, *op. cit.*, II, 3, p. 375 şi XV, p. 254; Şt. Nicolaescu, *Doc. Slavo-române*, p. 243).

E curios, în orice caz, că *A. O.* recunoaşte pe *Neagoe* drept fiu al lui *Pârvu Vornicul* «*nepot banului Barbului Craiovescu, fecior Pârvului, iar aşa îl numea că e fecior de Domn*» (Const. Căpitanul, *op. cit.*, pp. 152, 158; nu recunoaşte în aceleaşi condiţiuni pe *Preda Banul*, deşi găsea tot acolo în cronică precum că «*Neagoe Vodă a fost fecior Pârvului vornicul, nepot de frate banului Barbu Craiovescu*». (Const. Căpitanul, *op. cit.*, p. 153). Şi că «*după moartea lui Neagoe Basarab Vodă s'a înălţat Domn Preda, fratele lui Basarab Vodă*». (Cronica anonimă, *op. cit.*, p. 267).

Pe lângă aceste izvoare, se mai găscau: inscripţiile puse deasupra ctitorilor zugrăviţi în biserica mânăstirii dela Hurez; *Cronologia tabelară* a lui Mihail Cantacuzino ca şi *Genealogia Cantacuzinilor* a aceluiaşi. Toate îndicau aceeaşi filiaţiune a lui *Neagoe Basarab:* fiu al lui *Pârvu Craiovescu*, frate cu *Preda Craiovescu*, totuşi făcând parte din familia Basarabilor. (*Buletinul comisiunii monumentelor istorice*, I, p. 69, Buc., 1908; N. Iorga, *Inscripţii din bisericile României*, I, p. 188, 192, Buc., 1916; Gr. Tocilescu, *Raport asupra câtorva biserici şi mânăstiri din Ţară*, în *Analele Ac. Rom.*, Seria a II, Secţia istorică, LVIII, p. 30; N. Iorga, *Operele lui Const. Cantacuzino Stolnicul*, p. 34, Buc., 1901 Mihail Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, ediţia Iorga, p. 71, Buc. 1902.

Despre *Neagoe Basarab* mai aflăm precis dintr'o inscripţie pe o tavă de argint dăruită de el Tismanei la începutul domniei, că era fiul lui *Mlad Basarab Voevod* (Ţepeluş Vodă sau Basarab IV cel Tânăr) Gr. Tocilescu, *op. cit.*, p. 220); aceeaşi informaţie se găseşte şi în *Evangheliarul slavonesc* dela Bistriţa, tipărit sub oblăduirea lui Neagoe Basarab: «*Pentrucă cel în Treime închinat a binevoit a umple biserica sa cu sfinte cărţi pentru glorificarea şi folosul cititorilor; drept aceea, şi eu întru Christos Domnul bine credinciosul şi de*

www.dacoromanica.ro

Dumnezeu păzitul şi însuşi ţiitor Domn, Io Basarab, marele voevod şi stăpânitor a toată Ţara Românaescă şi părţilor despre Dunăre, fiul pre bunului marelui Domn Io Basarab Voevod... (A. Odobescu, *op. cit*, p. 817 şi I. Bianu şi N. Hodoş, *Bibliografia rom. veche*, I, p. 17, Buc. 1903).

La un moment dat, *A. O.* credea cu oarecare îndoială că *Neagoe* era fiul lui *Basarab cel Tânăr* şi al *Neagăi*. (A. Odobescu, *op. cit.*, p. 823) şi pe care însă o socotea drept soră a Craioveştilor. De aceeaşi părere au fost: A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. IV, ed. III, p.p 178—186, Buc f. a.; N. Iorga, *Pretendenţi domneşti în sec. XVI* în *An. Ac. Rom.* seria II, secţia istorică, vol. XIX, pp. 35—36; Id. în ediţia *Cronicei* lui Const. Căpitanul, p. 38, n. 1; Id. *Studii şi Documente*, III, p. XXXVIII; D. Onciul, *Comunicări în chestiunea filiaţiunii lui Basarab cel Tânăr*, în « *Convorbiri Literare* », XXXVII, p. 710, Buc., 1903; I. Bogdan, *Relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească*, vol. I, ed. I, Buc. 1905; Şt. Orăşanu, (Recezie) la I. Bogdan, *Documente şi regeste*, în « *Convorbiri Literare* », XXXVII, p. 532 Buc., 1903; Al. Lapedatu, *Vlad Vodă Călugarul* în « *Convorbiri Literare* », XXXVII, p. 528, Buc., 1903; Şt. Nicolaescu, *Doc. slavo-rom.*, p. 325).

Lui I. C. Filiti *(Ban. Olt. şi Craiov.)* îi revine meritul de a fi pus chestiunea la punct cu o amplă bibliografie pe care am reprodus-o mai sus. D-sa arată (*op. cit.*, p. 49), între altele, că « *dacă Neagoe Vodă ar fi fost fiul unei surori a Craioveştilor şi nu al soţiei vornicului Pârvu cu Basarab cel Tânăr, Neagoe ar fi fost văr bun cu Preda banul şi nu frate cum totuşi se admite* ».

125. *Radul Spătarul*, nu ştim sigur dacă e un personaj inventat, sau e *Radul spătarul* de pe timpul lui *Vlad Călugărul* de care pomeneşte hrisovul din 6 Maiu 1492. (Şt. Nicolaescu, *Documente slavo-rom.*, p. 237). E mai probabil ca acest personaj să fi fost în realitate *Vistierul Albu* (I. Bogdan, *Relaţiile*, I, p. 243) pe care îl întâlnim ca sol al lui *Radu cel Mare* la Braşov şi e pomenit ca Vistier al acestuia la 1507 (I. Bogdan, *op. cit.*, p. 355 şi I. Chr. Engel, *op. cit.*, I, p. 107, reprodus de Gh. Şincai, *op. cit.*, II, p. 113). In afară de aceasta, un document foarte important îl numeşte « *Albwyzther* » (Hurm., *Doc.*, XV, 1, pp. 197—198), ceea ce însemnează în mod precis « *Albu Vistierul* » adică tocmai acela care întovărăşise pe *Iacsici* şi pe *Danciu*, când a fost asasinat *Mihnea cel Rău* la Sibiu.

E mai presus de orice îndoială că *A. O.* a întrebuinţat acest personaj, pe de o parte, spre a caracteriza pe *Mihnea cel Rău* în economia nuvelei, iar pe de alta, spre a se conforma cu informaţiile istorice care pomenesc de acest « Albwyzther » în scena omorului cu care se sfârşeşte vieaţa lui *Mihnea*. Prezenţa lui acolo nu e motivată istoriceşte printr'un document; *A. O.* îi dă o explicaţie întruchipând anumite antecedente. Documentul amintit se află tradus în Gh. Şincai (*Cronica*, II, p. 125—126) şi reprodus în latineşte în I. Chr. Engel (*Geschichte*, etc., I, p.p 195—196). Din « *Albwyzther* », cum e în textul

www.dacoromanica.ro

latin al lui Engel, alături de « *Albescul, boieriul muntenesc* » cum e în traducerea lui Şincai, *A. O.* a făcut « *Radu, spătarul din Albeşti* ».

Numele de « Albescu » din Şincai nu i-a inspirat însă încredere, în ceea ce priveşte autenticitatea pentru vremea aceea, şi de aceea l-a schimbat în indicaţie toponimică, inventând alături numele de *Radu*.

E curios însă cum forma alterată de fonetica germano-maghiară şi apoi latinizată, « Albwyzther » nu i-a sugerat nimic şi a dat personajului rangul de *spătar* în locul celui de *vistier*, căci se vede foarte uşor cum *Albwyzther* nu e altceva decât *Albu Vistierul*.

139. Expresia « *galbini venetici* » = *galbeni de Veneţia*, e luată de *A. O.* din colecţia de poezii poporane a lui V. Alecsandri, unde o găsim în « *Român Grue Grozovanul* » şi în « *Vulcan* ».

V. Alecsandri pune următoarea notă pentru expresia citată în « *Român Grue Grozovanul* »: *Galbini de Veneţia, ducaţi mari de câte cinci unul ce se numesc « lefţi »*.

163. Expresia « *pe sub cumpăt* » (=*în taină, pe furiş*) e luată de *A. O.* din Cronica Anonimă, (*op. cit.*, p. 246) unde se povestesc evenimentele în legătură cu vizita lui *Mircea*, fiul lui *Mihnea*, la Mânăstirea Cotmeana şi despre care va fi vorba mai târziu în nuvela lui *A. O.*

Iată pasagiul: « *Ear Mircea, feciorulu Michnii Vodă, deacă înţelease aşia, mearse pre suptu cumpetu la monăstirea Cotmeanii care se chiamă ospeţulu celu de seară (adecă metochulu Coziei) şi de năprasnă se făcu gâlceavă mare...* »).

218—309. Iată cum povesteşte *Cronica anonimă* această scenă: « *Iar el fiind îndemnat de răutatea firii sale, chemă pe Stoican, sfetnicul lui cel mare şi intră numai cu dânsul în pivniţă domnească şi scoase pe pivniceri afară. Iară cu voia lui Dumnezeu rămăsese un copil care era şi el de acest neam <al Pârvuleştilor>, spre care făcea sfat să-l piarză; şi dacă văzu pre nedreptul Domn că intră în pivniţă, el se umplu de frică şi de groază, şi, neavând unde fugi, intră într'o bută seacă de se ascunse. Şi aşa tocmi Dumnezeu, şi cum intră în pivniţă Domnul şi cu Stoican începură a se sfătui cum şi în ce chip vor face să piarză pre acel neam, cugetând că nu este nimenea în pivniţă, ca să-i auză. De aci, dacă obârşi sfatul, chemă pivnicerii şi le zise să le dea vin să bea de unde va fi mai bun; şi, dacă băură, eşi Domnul şi Stoican din pivniţă veseli, gândind că n'au auzit nimenea sfatul lor cel viclean; de aci după dânşii eşi şi copilul furiş şi nu spuse nimănui nimic, ci-şi căută de treaba şi slujba sa, până află vreme şi prilej de spuse părinţilor neamului său celui mai mare toate lucrurile şi hicleşugurile călcătorului de jurământ Domn. De aci, dacă auziră aşa şi cunoscură că sunt adevărate cuvintele lui, se adunară, de se sfătuiră şi luară avuţie şi oameni cât putură şi trecură Dunărea de ceea parte şi scăpară toţi din cursa Mihnei Vodă, călcătorului de jurământ* ». (Cronicarul anonim, *Istoria Ţării Româneşti, Mag. ist pt. Dacia*, vol. IV, p. 224).

www.dacoromanica.ro

310—331. In legătură cu purtările lui Mihnea cel Rău, iată ce povesteşte: «Viaţa şi traiul Sfinţici Sale părintelui nostru Nifon»: «*Cum apucă domnia îndată se desbracă lupul de pielea cea de oae şi-şi astupa urechile ca aspida şi ca vasiliscul, iar arcul şi-l încordă şi găti săgeţi de săgetat şi sabia şi-o fulgeră şi mâna şi-o întârtă spre rană. Şi prinse pe toţi boerii cei mari şi aleşi şi-i munci cu multe munci cumplite şi le luă toată avuţia şi necinsti jupânesele şi fetele lor înaintea ochilor lor. Aci unora le tăie nasurile şi buzele, pe alţii îi înecă şi pe alţii îi spânzură*»

287—288. *Laiotă Basarab al III-lea* (1474—1476; 1476—1477). El este urmaşul la tron al lui *Radul al III-lea cel Frumos* (1462—1474) care venea la tron după prima domnie a fratelui său *Vlad al II-lea Ţepeş*. *Laiota Basarab* este fiul lui *Dan al III-lea* (1446—1448). El a fost izgonit de pe tron de *Ţepeş*, tatul lui *Mihnea cel Rău*, când *Ţepeş* a venit a doua oară la Domnie cu ajutorul Ungurilor şi al lui *Ştefan cel Mare*, dar, nu mult după aceea, *Ţepeş* este ucis de *Laiotă*, care a venit cu oaste turcească asupra lui *Ţepeş*. (C. Exarhu, (în E. Hurm.) *Doc.*, III, p. XIV, şi 80; *Mon. Hung. hist. acta extera*, V, p. 335; Dlugosz, *ad anuum*, 1476, II, p. 551). *Laiotă* era din ramura *Dăneştilor* a dinastiei *Basarabilor*, *Ţepeş* şi *Radu cel Frumos* erau din ramura *Drăculeştilor*.

A. O. care îmbrăţişase după cum am văzut, doctrina faimosului conflict între *Basarabeşti* şi *Drăculeşti*, aşa cum rezultă din cronică şi cum a fost mai târziu sistematizată de Al. Xenopol în «*Istoria Românilor*», pune în gura lui *Mihnea* cuvintele de ură împotriva *Basarabilor*, când, în realitate, conflictul era nu între două familii precis delimitate, ci între diferiţi pretendenţi care se credeau mai mult sau mai puţin îndrituiţi să ocupe tronul.

De fapt însă, *Mihnea cel Rău*, după cum am văzut, avea şi puternice motive personale să urască pe *Laiotă*, fiindcă acesta ucisese pe tatăl său şi se strecurase pe tron de două ori: în urma primei domnii a lui *Ţepeş* şi după *Radu Radu III cel Frumoş*, apoi după a doua domnie a tatălui său, ceea ce adus după sine şi domnia lui *Basarab al IV-lea cel Tânăr (Ţepeluş)*, nepotul lui *Laiota*. Acest *Laiotă* la urmă caută în zadar să se pune bine cu Turcii, spre a-şi salva tronul. Iată cauzele pentru care *Mihnea* ar putea avea acele accente de ironie sinistră la adresa lui *Laiotă*, graţie adevărului istoric. Nu înţelegem însă prea bine de ce îl zugrăveşte aşa *A. O.* pe *Mihnea*, căci el prezentasc dela început pe eroul său, ca fiu al lui *Dracea Armaşul*, nu al lui *Vlad Ţepeş*.

302—317. După Gavriil Protul (*Viaţa şi traiul Sfinţiei Sale patriarhul nostru Nifon*) şi Constantin Căpitanul şi Cronicarul Anonim, care reproduc din opera lui Gavriil Protul, se exprimă astfel în legătură cu purtarea Domnitorului după fuga unora dintre Craioveşti «*... că ei se ţineau de un neam, care era mai ales şi mai temător de Dumnezeu, cărora le era numele de moşii Banoveţi, adică Basarabeşti; pre ei i-a muncit cu felurite munci; pre unii i-a şi omorît... preoţilor de prin sate tutulor le-a tăiat nasurile, spre batjocura bisericii şi se ispitea şi se*

www.dacoromanica.ro

sfătuia să ardă pe toți egumenii dela toate mânăstirile » (Gavriil Protul, *Viața*, etc.; Cronicarul anonim, *op. cit.*, p. 243; Const. Căpitanul, *op. cit.*,, p. 112).

Cât despre moșia *Brâncoveni*, aceasta era a Craioveștilor încă din secolul al XV-lea, căci ei o dăruesc mânăstirii Bistrița printr'un hrisov dela 1494. (Ștefan Grecianu, *Genealogii documentate*, II, p. 302; vezi: I. C. Filiti, *Ban. Olt. și Craiov.*, 4. *Boerii din Brâncoveni*, pp. 39—45).

Mânăstirea *Bistrița* a fost zidită de frații Craioveşti. Ea exista la 16 Martie 1494. (Vezi toată bibliografia și rectificările după nouile izvoare la I. C. Filiti, *Ban. Olt. și Craiov.*, p. 24, n. 140). Bistrița a fost poate ctitoria cea mai dragă a Craioveștilor. Aceasta se vede din desele danii, înfrumusețări și odoarele scumpe care erau hărăzite de către ei acestei mânăstiri. In ea s'a adăpostit poate și o parte dintre Craioveşti de furia lui *Mihnea* care a întrebuințat și tunurile împotriva zidurilor împrejmuitoare (N. Iorga, *Sate și mânăstiri din România*, ed. II, pp. 262—263, Buc., 1916). Cronica anonimă spune că *« mânăstirea lor* <a Craioveștilor> *care o făcuse ei pe râul Bistrița, din temelie au risipit ».*

In biserică se păstrează o copie după un tablou original ce nu mai există, reprezentând plecarea lui *Barbu Craiovescu* la mânăstire, spre a se călugări; se vede mai întâi vechea biserică și capelă înconjurate de ziduri cu creneluri. Mai sus este *Arnota*, mai jos schitul *Păpușa*, ctitorii craioveşti și brâncoveneşti. *Barbu Craiovescu* reprezentat cu barba albă și în costumul timpului; ține capul pe mâna dreapta, iar mâna stângă o ține la ureche, în semn de adio pentru toate cele lumeşti; după dânsul vine un tânăr cu dulamă îmblănită în poziție de rugă, urmat de o ceată de alte 18 persoane, toate în dulame roșii cu blană, reprezentând întreaga familie a Craioveștilor. Pe pânză se ceteşte: *« Această mușama s'au scos după cea veche prin osârdia Sfinției Sale Părintelui Chyr Gavriil Egum. Sf. m-re Bistrița, 1830, de fratele Gheorghe, zugrav ot Cozia, 1830, Octom. 25 ».*

Piatra funerară a lui *Pârvul Craiovescu* se află afară rezemată de clopotniță. Are cuprinsul următor: *« In luna Aprilie zile 8, răposat-au robul lui Dumnezeu, jupân Pârvul, marele ban al Craiovei în zilele blagocestivului Ion Moisi Voevod în anul 7037 »* <=1529> (Gr. Tocilescu, *op. cit.*).

310—315. Notele 1 și 2 din textul lui *A. O.* sunt inversate. Nota 1 trebue să fie 2, iar nota 2 să fie 1 așa cum le-am restabilit în ediția noastră. In afară de aceasta, citarea lui *Constantin Căpitanul* și a *Cronicarului Anonim* nu indică propriu zis ceva care s'ar găsi precis în textele cronicăreşti. Citatul din I. Chr. Engel, care reproduce pe Gheorghe Brancovici este reprodus și în Gh. Șincai (*Cronica*, II, p. 118). Iată-l: *« Istoricul sârbesc Brâncovici pomeneşte că Mihnea cel cumplit pre Mitropolitul Maxim încă nu l-au putut suferi, și numai ca să-l poată depărta dela sine, l-au aruncat, ca fiind el din neamul despoților sârbeşti, doară Turcii n'ar lua în nume bun rămasul lui în Valahia.*

www.dacoromanica.ro

Vrând așa dară Maxim să se depărteze i s'au dat prilej la acesta; Mihnea s'au sfătuit cu boerii săi să facă strânsă legătura cu Ungurii, și pentru scopul acesta, din Argiș, scaunul său, au trimis pe Maxim cu cărți la Unguri. Maxim au primit solia, au plinit ce i s'au fost încredințat și au dobândit răspuns în scris dela Unguri, care răspuns l-au trimis pe poștă în Valahia, iară el au rămas în Sirmiu».

315—318. *Mitropolitul Maxim* (vezi II, n. 20 — 35) era ca mirean, *Gheorghe Brancovici* din familia domnitoare sârbească. Au fost trei membri mai însemnați în această familie cu numele de Gheorghe: *Gheorghe I*, despotul Sârbilor (1427—1456); *Gheorghe II*, fiul lui *Ștefan* ultimul despot sârb (1459—1466), deci nepot de fiu al lui *Gheorghe I* și care este viitorul mitropolit *Maxim* din timpul lui *Mihnea cel Rău*; în sfârșit *Gheorghe III*, istoricul, pomenit de I. Chr. Engel, și cu care se stinge (1711) linia bărbatească a familiei lui *Branco Mladenovici*, familie emigrată în Ungaria, după izgonirea dinastiei de pe tronul sârbesc.

Siluirea din partea lui *Mihnea cel Rău* a unei nepoate a mitropolitului Maxim este amintită de Gh. Șincai (*Cronica*, II, pp. 125—126) care reproduce și interpretează ancheta comitului *Petru de Bozin* în legătura cu asasinarea lui *Mihnea* la Sibiu, anchetă citată de I. C. Eder (în *Colectione Diplomatica*). Gh. Șincai adaugă:... «*Așa dară, nu pentru aceea l-au omorît Iaksit pentrucă au rușinat* <Mihnea> *pe soru-sa, cum scrie Șeseu*» (Schesaeus, *Ruinae Pannonicae*, lib. 1, vers 364; Witenbergae, 1571). *A. O.* însă admite părerea lui Schesaeus care spune «*Cum Iaxith Mihnam crudeli peremit, ob decus ereptum* <*sororis*> *germanae illustre pudoris*». Așa zisa nepoată a lui *Maxim* era sora lui *Dumitru Iacsag* sau *Iacsici* sau *Iaksit* cum îl pomenesc documentele în limba latină.

Familia Iacsici, amintită mai sus și înrudită cu aceea a *Brancovicilor*, este reprezentată prin *Gheorghe Iacsici* care a avut doi fii, pe *Dumitru* și *Ștefan*. Acesta din urmă a avut 5 copii: *Dumitru*, omorîtorul de mai târziu al lui *Mihnea*, apoi pe *Petru*, *Irena*, *Ana* și *Elena*, soția lui *Ioan Brancovici*, fratele mitropolitului *Maxim (Gheorghe Brancovici)*. Elena a avut, între alți copii pe *Miliția*, soția lui *Neagoe Basarab* și *Elena*, soția lui *Petru Rareș* al Moldovei.

358—359. *Neagoe Basarab* n'a fost niciodată, înainte de a fi Domn, Ban al Craiovei. *A. O.* confundă probabil pe *Neagoe*, feciorul soției lui *Pârvu Vornicul Craiovescu* cu *Basarab cel Tânăr*, deci pe viitorul *Neagoe Basarab al V-lea*, cu alt *Neagoe*, Mare Ban al Craiovei de mult mai târziu (1560—1563; 1567). (I. C. Filiti, *Ban. Olt. și Craiov.*, p. 101). Acest *Neagoe*, Marele Ban nu e însă din familia Craioveștilor. El este soțul unei fiice, *Anca din Coiani*, a *Mariei*, fata lui *Radu Craioveșcu*, Marele Postelnic, care moare la *Gura Tinoasei*, înainte de Decembre 1507, fără să știum în ce împrejurări. (Vezi I. C. Filiti, *Ban. Olt. și Craiov.*, *arborele genealogic al Craioveștilor*, p. 22—23).

www.dacoromanica.ro

325—327. Din cauza confuziei între *Petru al V-lea Șchiopul*, Domnul Moldovei (1574—1579) și *Petru al II-lea*, fiul lui *Mircea Ciobanul* și Domnul Munteniei (1559—1568) au fost confundați și tații lor. (Vezi I n. 27; 96). Din această confuzie a rezultat și confundarea soțiilor lor. Nu *Mircea*, fiul lui *Mihnea cel Rău* s'a căsătorit cu *Chiajna*, fiica lui *Petru Rareș*, ci *Mircea Ciobanul*. *Mircea* coregentul și fiul lui *Mihnea* s'a căsătorit cu o *Marie*. (Vezi Șt. Nicolaescu, *Documente slovo-române*, pp. 80, 81, 158, 272; *Petru Vodă cel Tânăr și Petru Vodă Schiopul*, București, 1915). *Chiajna* a fost fiica lui *Petru Rareș* din prima căsătorie, nu e fiica *Elenei Brancovici*, soția de a doua a Voievodului moldovean.

III

1—12. Iată cum înfățișează Constantin Căpitanul situația: «*...s'au ridicat o samă de boeri cu Banul Barbu Craiovescu și cu frații lui și cu alt neam al lui și au pribegit în Țara Turcească, care, făcând jalbă la împăratul de răutățile ce le făcea Mihnea l-a mazilit și a pus în locul lui pe Vlad Vodă, fratele Radului Vodă*» (*op. cit.*, p. 112).

8—12. «*Viața și traiul Sfinției Sale Părintelui nostru Nifon*» continuă astfel mai departe: «*Și așa trecură Dunărea cu toată oastea și deacă trecură, împărțiră oastea în trei pâlcuri și un pâlc luă Neagoe, nădăjduindu-se spre ruga Sfântului Nifon părintelui său*», (p. 69).

17—25. Același izvor vorbește despre *Mircea*, feciorul lui *Mihnea*, care s'a îndreptat spre Cotmeana, spre a cerceta împreună cu *Stoica* și câțiva slujitori, situația în legătură cu înaintarea lui *Neagoe* în fruntea oștirii întocmită la Dunăre (*op. cit.*, p. 69).

Mânăstirea Cotmeana a fost zidită de *Mircea cel Mare* la 1389 după indicația inscripției. Un alt izvor arată că la 1292 (6800) a fost zidită. Cronologia tabelară atribuită în timpul din urmă lui *Mihail Cantacuzino*). arată că «*Mircea Vodă cel dintâiu... au zidit mânăstirea Cotmeana în Domnia la leat 6800 <1292>, după cum pisania mânăstirii arată și adeverează*». (N. Iorga, *Operele lui Constantin Cantacuzino, Cronologia tabelară*, p. 22, Buc., 1901). Data de 1292 este o lectură greșită sau o eroare a autorului căci, *Mircea cel Mare* s'a suit pe tron la 1386 și nu putea să zidească mânăstirea cu 94 de ani înainte de a se urca pe tron, adică înainte de a se fi născut (1292).

Totuși ne găsim aci în fața unei situații care e mai puțin simplă decât pare. *Cotmeana* ca și *Cozia* au fost ctitorii ale lui *Radu I* (1374—1385), tatăl lui *Mircea cel Bătrân*. O știm aceasta din documentul nepotului său *Mihail, I* (1418—1421), fiul lui *Mircea cel Bătrân*, dat în 12 Iunie 1418 «*amânduror mânăstirilor carile sunt zidite de moșul domniei mele și de părintele domniei mele, dela Cozia, a Sfintei începătoarei de viață Troițe și a Sântei Bune Vestiri, carea este la Cotmeana*».

www.dacoromanica.ro

In timpul lui *Dan I* (1385—1386), fratele și predecesorul la domnie al lui *Mircea*, se dăruește mânăstirii dela Cotmeana un clopot care poartă următoarea inscripție: « *In zilile binecredinciosului domn, Io Dan Voevod, a făcut acest clopot jupanul Dragomir, fiul egumenului Dragomir. In anul 6893 (1385), indictionul 8* ».

Aceste câteva elemente ne duc la convingerea că mânăstirea *Cotmeana* va fi fost zidită de *Radu I*, continuată apoi de urmașul său *Dan I* și desăvârșită de către *Mircea cel Bătrân*, dacă nu chiar refăcută din temelie, cum s'a întâmplat cu Cozia. Așa încât, dacă « Cronologia Tabelară » greșește punând anul întemeierii la 1292, când socotea că era timpul domniei lui *Mircea*, în schimb are dreptate când pune zidirea primă a mânăstirii mai înainte de 1386, numai că aceasta trebue să se fi întâmplat între 1374 și 1385, nu la 1292.

In orice caz, opera ctitoricească a lui *Mircea cel Bătrân* pentru *Cotmeana* a fost mai temeinică decât a tatălui său, *Radu I*, sau a fratelui său, *Dan I*. Prin actul din 20 Maiu 1388 *Mircea* hotărăște ca, pe viitor, mânăstirca Cotmeana cu toată averea sa să treacă sub stăpânirea Coziei, iar la 1389, potrivit inscripției de mai sus, rezidește mânăstirea sau desăvârșește ctitoria tatălui și a fratelui său. (Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, București, 1935, p. 410, 421, 470).

17—23. Descrierea acestor locuri o mai găsim tot la *A. O.* la 1860 cu prilejul călătoriei sale în Vâlcea și Argeș, spre a cerceta monumentele istorice din însărcinarea Ministerului Instrucțiunii, când, pe lângă o vastă lucrare arheologică, scrie și niște însemnări de călătorie: « *Am apucat dar prin matca Tutanei* <Jud. Argeș> *prin văi înalte și acoperite cu anini; rare ori întâlneam câte un bordeiu de român... Cu cât înaintam însă, valea se îngusta și natura se sălbăticea; după acele neîncetate ploi se vedeau copaci groși și vârtoși răsturnați cu rădăcinile lor întinse în matcă. Era o priveliște înfiorătoare și măreață. După vreo două ceasuri, am început să urcăm la satul Valea Porcului, lăsând în lături obârșia Tutanei. Am urcat multă vreme și coaste destul de repezi până ne-am aflat sus pe Plaiul Oii, având de îndărătul nostru valea îngustă și stufoasă a Tutanei, dar când ne aflăm sus, priveliștea dobândi o întindere minunată; înaintea ochilor aveam frumoasa vale a Luminilor șerpuită de Topolog, ocolită de mii de dealuri ce se înalță unul peste altul, acoperite cu holde și cu păduri până în fața munților cu zăpezi ce se pierdeau în nori de ploaie.*

Incă odată am rămas în extaz dinaintea acelei văi; acum doi ani o văzurăm în față, urcându-ne dela Cotmeana în sus; acum o vedem venind dela Tutana, într'o direcție opusă. Urcarăm câteva vreme pe creasta Plaiului Oii până deterăm în drumul olacului și apoi scoborîrăm... la Topolog. ...soarele se gătea a apune ». (A. Odobescu, *Insemnări*, etc. în « *Conv. Literare* », LXVII, 7 9, Iulie-Septemvrie 1934, p. 639).

www.dacoromanica.ro

Iată însemnarea sa despre *Cotmeana*: « *Peste o jumătate ceas am ajuns la mânastire... Ce-mi pare rău e că zidirile vechi sunt mai pretutindeni ascunse sub spoituri şi meremeturi făcute mai din nou fără niciun gust şi niciun respect pentru antichitate. Această mânăstire, una din cele mai vechi ale Ţării abia dacă mai păstrează acum ceva pereţi şi temeliile cele clădite de Mircea cel Bătrân... Dimineaţa, Vineri la 23 Iunie* <1860> *ne-am ocupat: Trenk... cu desemnul mânăstirii şi a câtorva amărunte, adică: tocurile de piatră ale ferestrelor, iconostasul săpat în lemn din biserică, uşa cea veche iar de lemn ce se află în pod; eu am vizitat zidirile ca să caut pe unde mai erau vechi; am cercetat pomelnicul, cărţile ce erau toate bisericeşti, câteva dela Constantin Basarab, celelalte din vremi ale Fanarioţilor şi mai noi, am prescris două pisanii ce sunt la biserică amândouă dela prefacere, pe la 1777; am pus de mi-a luat prin calc inscripţia după clopotul cel mare (lucru care era greu şi primejdios) şi apoi am găsit în podul bisericii, uşile cele vechi, prea frumos săpate într'un lemn ce s'a găurit şi a început să se putrezească şi încă două icoane vechi* ». (*Ibid.*, pp. 640—641).

26—138. Toată scena ciocnirii între *Mircea* şi *Neagoe* amplu prezentată, de *A. O.* îşi are punctul de plecare tot în scrierea lui Gavriil Protul, reprodusă şi în *Cronica Anonimă*, (pp. 246—247).

Acolo se află însă numai câteva cuvinte în legătură cu aceasta.

« *Iar Mircea, feciorul Mihnei Vodă, deacă înţălease aşa, merse pre supt cumpăt la mânăstirea Cotmeanei, carea să chiamă ospăţul cel de sară, adecă metohul Cozii; şi de năprasnă să făcu gâlceavă mare de oastea lui Neagoe şi, auzind aceastea feciorul Mihnei Vodă, degrabă numai ce au scăpat cu un fecior al lui, Stoican, de care s'au zis mai sus, pre o fereastră, noaptea, desculţi, deşcinşi şi fără işlice. Iar Neagoe îi tăie oastea, iară pre câţi nu tăie, pre toţi îi prinsă vii, numai ce scăpă feciorul muncitoriului Mihnei şi.... Stoican, desculţi dăscinşi, cum s'au zis mai sus; iar armele le-au luat şi împăcă* <?> *mânăstirea şi călugării de frică ce avea. Iară feciorul Mihnei Vodă au mers la tată său şi i-au spus toate cu multă frică; iar el, deacă auzi, aşa să spărie şi zise către ei: « Cine au făcut voao aceasta? ». Ei ziseră: « Neagoe, vătahul de vânători ». Aceastea auzind Mihnea Vodă să umplu de frică şi* <a> *zis: « De vreme ce făcu puiul leului aşa, doră când va veni leul cel mare, ce va face? »* (*op. cit.*, p. 69).

139—144. *Domniţa Chiajna* amintită aci n'are ce căuta, după cum am văzut mai sus (n. II 325—327). Ea e numită de *A. O.* eroina dela *Şerbăneşti*. Localitatea despre care e vorba se numeşte *Şerpăteşti*, nu *Serbăneşti*. La început a avut loc o luptă a boierilor, pribegiţi în Ardeal de urgia lui *Mircea Ciobanul*, împotriva *Doamnei Chiajna*, după moartea soţului său, când aceştia, intrând în Ţară, se loviră cu *Doamna Chiajna*, epitroapa fiului său minor, *Petru cel Tânăr*, la *Romăneşti* şi izbutiră să alunge pe *Chiajna* cu fiul său şi cu boerii susţinători până peste Dunăre. *Chiajna* se întoarce cu ajutorul turcesc şi învinge pe boeri la *Şerpăteşti* (Const. Căpitanul, *op. cit.*, p. 182; Cronicarul anonim,

www.dacoromanica.ro

op. cit., p. 274). *Şărpateşti* e numită localitatea şi de varianta publicată de Şt. Nicolaescu a Cronicii Anonime: *Letopisetul Ţării Rumâneşti din Descălecătoare şi de unde au venit Rumânii de s'au aşezat în Ţara Rumâneasca*, în *Rev. pentru ist. arh. şi fil.*», vol. XI, pp. 123, Buc., 1910.

Anonimus Românesc (*Anonymus Valachicus* in Ms. cap. 44), citat de Gh. Şincai (*Cronica*, II, p. 206) numeşte localitatea: *Şărpăneşti*, nu *Şărpăteşti*; iar cronica lui *Filşih* citată de I. Chr. Engel, (*Gesch. d. Wal.* I, p. 222) şi reprodusă de Gh. Şincai (*Cronica*, II, pp. 206—207) numeşte localitatea: *Şerpeşti*. Bătălia a avut loc în Octomvrie 1559.

In schimb, Dionisie Fotino (*Istoria generală a Daciei*, Viena 1818,tr. G. Sion, t. II, p. 57, Buc., 1859) scrie: «*Şerbăneşti*». Aci pare să fi fost izvorul lui *A. O.*

151—168. Gavriil Protu spune: «*Şi aceiaşi (Mihnea şi ai săi) se sculă den scaun şi fugi în Ţara Ungurească şi acolo să dăşteptă dentr'acea frică*» *op. cit.*, p. 69). Gh. Şincai reproduce din I. C. Sigler: «*Mihnea, feciorul lui Dracula, pentru cumplirea şi tirania sa cea prea mare, fugărindu-se den Domnia muntenească, au fugit în Sibiu...*» (*Cronica*, II, p. 124).

IV

1—7. Constantin Căpitanul spune că «*nu multă vreame au trecut şi au venit Mihnea Vodă cu oaste dela Unguri şi s'au bătut cu Vlad Vodă, ci s'au întorsu ruşinat la Sibiu*».

Gavriil Protul scrie că <Mihnea>, «*s'au împrietenit cu Ungurii şi au împletit mreajă hicleană asupra tânărului Vladu Vodă şi veniră asupră-i; şi să loviră oştile, iară Danciul, marele Vornic, ajută Vladului Vodă, că era şi el de un neam iar bun şi drept şi biruiră pe oastea călcătoriului şi hulitoriului Mihnei Vodă, şi fugiră toţi ruşinaţi în Ţara Ungurească...*», (*op. cit.*, p. 71).

28—33. G. Şincai reproduce (*Cronica*, II, pp. 125—126) din I. C. Eder (*In Colectione Diplomatica*) un fel de raport al anchetei făcute de comitele *Petru de Bozin* asupra asasinatului lui *Mihnea* şi în care arată că *Mihnea* s'a aşezat la *Sibiu* după legăturile şi încredinţarea lui *Vladislav*, regele maghiar.

Faptul că *Mihnea* devenise catolic este atestat de Cronicarul Anonim care spune că «*se făcu Mihnea Vodă papistaş. Atunci ţineau Ungurii şi Saşii legea papistăşească*», (*op. cit.*, p. 247). De asemeni un călugăr catolic care scrie pe la 1761 o istorie a mânăstirii catolice din Târgovişte arată că Mihnea «*a fost catolic şi noi stăteam bine în acele timpuri*». (*Istoria mânăstirii catolice din Târgovişte* în *Arhiva Istorică*, I, 2, p. 47, cit. după A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, vol. IV, ed. III, p. 171, Bucureşti, «Cartea Românească», f. a.).

39—41. Că Mihnea trecuse la catolicism, există între altele şi alt pasaj următor din Cronica mânăstirii catolice din Târgovişte (*Arhiva Istorică*, I, 2, p. 47): *ob cedes bojerorum omnibus odiosus factus est et etiam propter religionem*

www.dacoromanica.ro

mutatam (vezi Lepădatu, *Moartea lui Mihnea cel Rău*, în « *Convorbiri Literare* », anul L, 1916, Martie, pp. 314—325).

44. *Ioan Agota de Sibiu*, magistrul cetăţenilor, şi *Ioja de Som*, comitele de Temişoara sunt citaţi de Gh. Şincai (*Cronica*, II, pp. 114—115) pe care *A. O.* nu-l utilizează în notă. *Ioan Horvat de Vingart* (vezi Hurm., *Doc.*, XV, 1, p. 203) este citat de *Nicolae Olahul* (vezi în text la 107), care aminteşte între însoţitorii lui *Mihnea* şi pe tatăl său, *Ştefan*, jude regesc în Orăştie pe vremea aceea.

55—67. *Ioan Salius* este autorul epitafului lui *Mihnea*, publicat de I. Chr. Engel, (*op. cit.*, II, p. 193) al cărui început a reprodus de Gh. Şincai (*Cronica*, II, p. 116). Iată textul epitafului din Engel:

Regnabam nuper multo cumulatus honore,
Sede parentali splendida sceptra gerens
Ante meam faciem provincia nostra tremebat
Me quoque finitimae pertimuere plagae
Predonum fueram domitor, furumque flagellum
Justitiam rigida fortiter ense colens.
Cristigenis volui sociata jungere signa
Inque Byzantinos arma movere lares.
Iam mihi non vires, auri neque copia fulvi
Defuit, aut quidquid principis aula tenet.
Dum mea gens patrio pepulit me perfida regno
Turcarum immensa concomitata manu.
Cibinium fugi, etc.

A. O. traduce liber şi rezumativ din I. Chr. Engel, (*op. cit.*, II, p. 193) în textul său între semnele citării acest epitaf (57—62). Ni se pare însă că versul 8:

Inque Byzantinos arma movere lares

are mai de grabă înţelesul unei profesiuni de credinţa catolică, deci antigrecească, decât a adversităţii faţă de păgânii vrăşmaşi ai Grecilor Ortodocşi, cum traduce *A. O.* deci:

Inque Byzantinos lares arma movere (volui) — (Am voit) să port armele împotriva zeilor protectori bizantini, nu

(Am voit) să port armele împotriva stăpânitorilor Bizanţului creştin.

Lares are înţelesul categoric de *Zei tutelari*, nu cel de stăpânitori vrăşmaşi.

75—96. *Danciu* era fiul lui *Vlad Basarab* IV *(Ţepeluş, Mlad)*, deci frate gemen cu *Neagoe Basarab* şi pretendent la tron (Vezi n. II, 13).

Radu, spătarul din Albeşti (în realitate *Albu Vistierul)*, căruia *A. O.* îi dă rolul de tată răzbunător, e amintit de documente ca şi *Danciu*, ca făcând parte din complot.

www.dacoromanica.ro

Dumitru Iacsici, de asemeni. Rolul de frate răzbunător atribuit de *A. O.* acestuia din urmă pare a fi nepotrivit, graţie rudeniei în care putea să fie cu mitropolitul Maxim. *Dumitru Iacsici* era fratele cumnatei *Mitropolitului Maxim*. (Vezi n. II 20—35; 310—315; 315—318.

Dumitru Iacsici, omorîtorul lui *Mihnea*, mai e prezentat şi altfel în privinţa filiaţiunii sale şi anume: *Pârvu*, fiul unei surori a lui *Radu cel Mare* şi al Marelui Logofăt *Stoican*, se însură (1504) cu fiica lui « *condam Demetri Iaksit* ». Fiul lor ar fi fost *Dumitru Iacsici*, ucigaşul lui *Mihnea*. Soţia lui *Pârvu*, adică fiica lui *Dumitru Iacsici* ar fi fost deci vară cu *Elena Brancovici*, născută *Iacsici*, cumnata lui *Maxim*. (N. Iorga, *Pretendenţi Domneşti*, extr. din A. A. R., seria II, t. XIX, mem. secţ. ist., pp. 15—16, n. 8).

D-l N. Iorga aminteşte şi de scrisoarea lui *Radu* către Braşoveni, spre a-i pofti la nuntă, Joi înainte de Sf. Ilie (18 Iulie).

Se pare însă că *Dumitru Iacsici*, bătrânul, fratele lui *Ştefan* şi fiul lui *Gheorghe Iacsici*, n'a avut copii. Chiar dacă filiaţiunea susţinută de d-l N. Iorga ar fi justă atunci legătura stabilită de *A. O.* după *Schesaeus* că nepoata mitropolitului *Maxim* era sora lui *Dumitru Iacsici* omorîtorul lui *Mihnea*, nu se poate admite, întrucât relaţiile de rudenie stabilite mai sus, ar fi rămas aceleaşi.

Câteşi trei sunt amintiţi, între altele de: E. Hurmuzacki, *Documente*, XV, p. 147, 199; *Istoria mânăstirii catolice din Târgovişte* în « *Arhiva Istorică* », I, 2, p. 47; *Cron. fucsio-lupino-oltardinum*, I, p. 43.

119—155. Povestirea scenei asasinatului o găsim la Constantin Căpitanul *(op. cit.* p. 111); Cronica Anonimă (*op. cit.*), pasagiul fiind luat din Cavriil Protul *(op. cit.* p. 72—73) pe care îl utilizează sistematic Cronicarul Anonim; Cronica Anonimă, variantă publicată de St. Nicolaescu *(Letopiseţul Ţării Româneşti*, ibid., p. 118); ca şi varianta « *Letopiseţul Ţării Româneşti, din descălicătoare şi de unde au venit Rumânii de s'au aşezat în Ţara Românească* », ms.. 269 al B. A. R. (vezi N. Iorga *(Cronicele Muntene*, A. A. R., seria II, t XXI); Gh. Şincai (*Cronica*, II, p. 121—125, care citează: *Analele Bisericii din Braşov;* Nicolae Olahul *(Hungaria* etc. ed. cit. p. 24); M. Sigler (în Mathias Bel, ed. cit. p. 64); Filşih *(Annales* etc. p. 11). Mai există un document ce emană dintr'o scrisoare a unui anumit *Ştefan* din Galaţi, de lângă Bistriţa, scrisoare latinească adresată Bistriţenilor la 15 Martie 1510, adică trei zile după comiterea faptului. E. Hurm. *(Doc.*, XV, 1, p. 199—200).

Ştefan care scrie această scrisoare cere la urmă Bistriţenilor să-i comunice şi lui la rândul lor, dacă întâmplător ei ar mai afla ceva nou în legătură cu trista întâmplare. *(Et si aliquas novitates audire poteritis, me cerciorem reddite iterum atque iterum rogo).*

După cum rezultă din conţinutul scrisorii, evenimentul e înfăţişat cu totul altfel decât în celelalte izvoare, căci numai e vorba de slujba religioasă dela catedrală în ziua de 12 Martie.

www.dacoromanica.ro

158—60. Un document scris la Buda, 1510, şi emanând tot din partea lui *Vladislav* stabileşte donaţia către urmaşii lui *Mihnea*, în urma asasinării Voievodului muntean. (A. Veress, *Fontes rerum transylvanicarum*, t. IV, *Acta et epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia*, vol. I, 1468—1540, Budapest, 1914 p. 101.

158. Cercetarea la care se referă *A. O.* e reprodusă de Gh. Şincai (*Cronica*, II, pp. 125—126) după I. C. Eder (*In Collectione Diplomatica)* şi care se găseşte şi la I. Chr. Engel, (*op. cit.*, pp. 195—196).

In Hurm., *Doc.*, XV, 1, pp. 197—199, avem textul cercetării de mai sus în latineşte. G. Şincai adaugă: « *Adecă învăţăm din hrisovul acesta că Dimitrie Iaksit sârbul, de Danciul, despre carele am vorbit la anul 1508, şi de Albescul au fost îndemnat să omoare pe Mihnea Vodă. Aşa dară, nu pentru aceea l-au omorît Iaksit, pentru că au ruşinat pre soru-sa, cum scrie Seseu* ‹izvorul lui *A. O.*›, *ci pentru aceea că vrea să fie Domnu Valahiei Danciul, feciorul lui Vladislav V, sau Ţăpăluş, cum s'au zis la anul 1508* ». Izvorul lui *A. O.* este amintit mai sus.

161. Aceeaşi confuzie între *Mircea Ciobanul* şi *Mircea*, fiul lui *Mihnea cel Rău* se face şi aci ca şi în restul nuvelei,

Lista Voievozilor *Drăculeşti*, descendenţi ai lui *Mihnea cel Rău*, până în a doua jumătate a veacului al XVII-lea, pe care o întocmeşte *A. O.*, ca notă, în primele ediţii, este eronată, din cauza confuziei amintite şi incompletă, din cauza cunoştinţelor istorice nu tocmai precise din timpul lui *A. O.*

Aşa spre pildă, *A. O.* considerând pe *Mircea Ciobanul* drept fiu al lui *Mihnea* şi pe *Petru Schiopul* drept fiu al lui *Mircea Ciobanul*, când în realitate *Mircea Ciobanul* era fiul lui *Radu cel Mare*, iar *Petru Schiopul* era fiul lui *Mircea*, asociatul la domnie şi fiul lui *Mihnea cel Rău*, urmează introducerea, între descendenţii lui *Mihnea cel Rău*, a lui *Mircea Ciobanul*, pe care *A. O.* îl confundă cu *Mircea*, fiul lui *Mihnea*, iar prezenţa lui *Petru Şchiopul*, care era într'adevăr fiul lui *Mircea*, între descendenţii lui *Mihnea* se explică prin confunzia pe care *A. O.* o face între acest *Petru Şchiopul* şi *Petru cel Tânăr*, fiul lui *Mircea Ciobanul*. Pe lângă aceasta, semnalăm eroarea anilor de domnie a lui *Radu XIII Mihnea*, eroare pe care, vrând să o rectifice în ediţia următoare, o adânceşte şi mai mult, apoi omiterea Domniei în Moldova a lui *Alexandru VI Coconul*.

Descendenţa rectificată a lui *Mihnea cel Rău* adică una din liniile de Basarabi, aceea a lui *Mircea cel Bătrân*, numită *Mirceştii* sau *Drăculeştii* se află la p. 555.

Alexandru VI (Coconul) moare fără descendenţi, *Mihnea III Radu* reprezintă o filiaţiune contestată, iar fetele lui Radu VIII Mihnea mor şi ele fără urmaşi. Astfel că se sfârşeşte cu copiii lui *Radu VIII Mihnea* dunga *Barasabilor Drăculeşti* sau *Mirceşti* care pornise dela *Mircea cel Mare*. Cealaltă spiţă, a Dăneştilor, care pornise dela *Dan*, fratele lui Mircea, se sfârşise în linie,

www.dacoromanica.ro

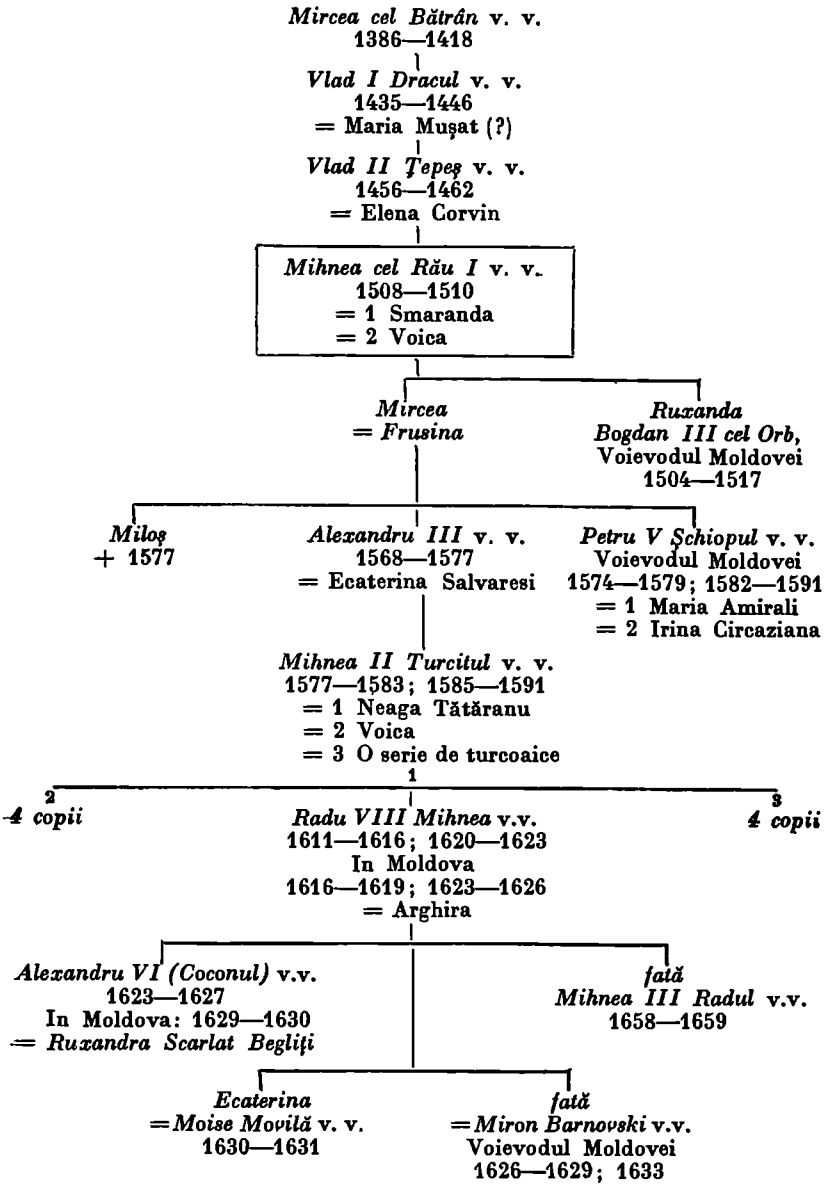

www.dacoromanica.ro

bărbătească cu un veac mai de vreme, prin fiul lui *Neagoe Basarab*, anume, *Teodosie* (1522) sau, după unii autori prin, *Moise Vodă* (1529—1530), căci aceste e considerat de unii (D. Onciul) drept scoborîtor din tată în fiu al lui *Dan I* (1385—1386) fratele lui *Mircea cel Bătrân*; după alţi (Şt. Greceanu) drept fiu al lui *Vlad IV cel Tânăr* (1510—1512), văr primar al lui *Mihnea cel Rău*, deci colateral drăculesc, nu colateral basarabesc. Tot colaterali drăculeşti în diferite grade au fost şi: *Radu V dela Afumaţi* (1522—1529), *Vlad V Inecatul* (1530—1532), *Vlad VI Vintilă* (1532—1535), *Radu VI Paisie* (1535—1545), *Mircea II Ciobanul* (1545—1553), *Petru I (Pătraşcu) cel Bun* (1554—1558), *Mircea II Ciobanul*, a doua oară (1558—1559), *Petru II cel Tânăr* (1559—1568), *Petru III Cercel* (1583—1585), *Mihai II (Mihai Viteazul)* (1593—1601).

Aşa numiţii Basarabi ulteriori ca: *Matei Basarab* (1632—1654), *Radu VII Şerban* (1602—1611), *Constantin I Şerban* (1654—1658), *Şerban Cantacuzino* (1678—1688), *Constantin Brâncoveanu* (1688—1714) şi *Ştefan Cantacuzino* (1714—1716) sunt scoborîtori prin femei şi colaterali ai fraţilor Craioveşti: *Vel Vornicul Pârvu* şi *Postelnicul Radu*. Aceştia erau înrudiţi prin alianţă cu *Mlad Basarab (Ţepeluş)*, tatăl lui *Neagoe Basarab* şi al lui *Danciu*, vrăşmaşul lui *Mihnea cel Rău*, *Mlad* fiind la rândul său, fiu al lui *Basarab II cel Bun* 1448—1451) şi nepot de fiu al lui *Dan I*, fratele lui *Mircea cel Bătrân*.

DOAMNA CHIAJNA

I

1—2. Biserica domnească, despre care vorbeşte *A. O.*, este biserica numită astăzi dela «*Curtea Veche*», de lângă piaţa de flori din Bucureşti şi care a fost zidită de *Mircea Ciobanul*.

2—5. Cu privire la biserica lui Bucur, *A. O.* dă precădere tradiţiei legendare, după care această biserică ar fi fost lucrată din lemn de *Bucur Ciobanul*, legendarul întemeetor al Bucureştilor ce-şi păştea oile pe colinele păduroase ale Dâmboviţei. Pe malul gârlei ar fi făcut Bucur biscrica, spre a servi drept loc de închinăciune şi pentru sine şi pentru urmaşi. Preotul Gr. Musceleanu (*Monumentele Străbunilor din România*, Buc., 1873, spune G. I. Ionescu-Gion, (*Istoria Bucureştilor*, pp. 176—178, Buc., 1899), voind să potrivească tradiţia cu unele afirmaţii ale istoricilor care ziceau că *Mircea cel Bătrân* a durat palate de iarnă la Bucureşti, crede că a cetit la uşa bisericii lui Bucur o pisanie în care se spune că Mircea ar fi refăcut în piatră vechea biserică de lemn şi că a îngropat într'însa oasele, ostaşilor căzuţi în bătălia dela Giurgiu din ziua de 11 Iunie 1416.

Iată inscripţia, pe care părintele Gr. Musceleanu pretinde că a cetit-o pe lespedea ce ar fi fost scoasă de către egumenii greci dela locul său şi pusă la

www.dacoromanica.ro

temelie pridvorului bisericii lui *Radu Vodă* de alături, operaţiune la care autorul adaugă că ar fi fost martor:

« *Io Mircea I Basarab, Domnu Ţării, Ducă al Făgăraşului şi biruitor al Făgăraşului şi biruitor al ţinutului Dobrogea de peste Dunăre, la anul 6924* <=1416>, *amu ziditu biserică de zidu în loculu celei de lemnu a lui Bucuru în pădure pe movila de lângă Dâmboviţă, cu hramulu sfinţiloru Erarhi Atanasie şi Chirilu, unde am pusu oasele morţiloru căzuţi în bătaia ce amu avutu cu Turcii la Giurgiu, Iunie 11* ». (Gr. Musceleanu, *op. cit.*, pp. 74—76). In realitate, biserica lui Bucur e un paraclis zidit probabil pe la sau după 1743 în spatele măreţei mânăstiri a lui Radu Vodă, (vezi n. 1—12 la *M.V.*) ca să fie bolniţă pentru cimitirul acestei mânăstiri. Are hramul sfinţilor Atanasie şi Chiril, patronii de obşte ai cimitirelor, iar cărămizile găsite acolo poartă dată de 1743.

5—7. *A. O.* citează pe Constantin Căpitanul, pe Cronicarul Anonim şi I. Chr. Engel, spre a sprijini data de 25 Februarie 1560 pentru moartea lui *Mircea Ciobanul*. In realitate, Const. Căpitanul (*op. cit.*, pp. 181—182) nu pomeneşte nimic despre aceasta în mod special ci spune numai atât: « *Mircea Vodă, domnind într'acestu rând 2 ani, au murit* ». Inainte arătase că începuse ultima domnie la leat 7066, adică la 1558. Deci rezultă că a domnit până la 1560, fără nicio indicaţie de lună şi de zi a anului.

Cronicarul Anonim (*op. cit.*, p. 274) spune: « *Şi au domnitu Mircea Vodă 5 ani şi 8 luni, murind în scaun; îngropatu-s'au în bisearica domnească în Bucureşti, Septemvrie 21, anulu 7068* <=1560>.

I. Chr. Engel, al treilea izvor invocat de *A. O.* spune: « *el* <Mircea Ciobanul> *muri la 25 Septembre 1559 şi nu era acasă, după cum spune cronica lui Filşih, ci într'o călătorie în Ardeal unde el poate ceruse să i se predea boerii pribegi. Cadavrul său a fost adus în Muntenia şi înmormântat în biserica domnească* », (*op. cit.*, p. 222).

13—20. Despre tirania şi cruzimea lui Mircea Ciobanul vorbesc toate izvoarele, fie externe, fie interne. Astfel: Reychersdorfer (*Chronographia Moldaviae*, p. 585), citat de Gh. Şincai, (*Cronica*, II, pp. 186—187); I. Chr. Engel, (*op. cit.*, I, p. 217); *Cronica* lui Ostermayer care scria la 1550 (*Deutsche Fundgruben* ed. Kemeny, p. 30 şi 32).

Când Mircea Ciobanul se urcă a patra oară pe tron, cruzimile sale devin peate şi mai expresive. O scrisoare din partea *Isabelei* a Ardealului către *De la Vigne* ambasadorul francez din Constantinopol, scrisoare cu data de 10 Februarie 1558, conţine următorul pasagiu: « *nos ad mandatum potentissimi imperatoris bojarones profugos hortati sumus ut in Transalpinum regrederentur, assicurantes quod Myrche woyvoda illos non impediret; nuper quae etiam per litteras suas jurejurando Myrche nobis promiserat, et tamen intelligimus boyarones ad unum omnes atrocissima morte interemptos* ». (E. Hurmuzachi, *Documente*, I, Supliment, 1, p. 12).

www.dacoromanica.ro

Iată pasajul din Constantin Căpitanul care a fost izvorul lui I. Chr. Engel: «...*carele* ‹Mircea Ciobanul› *fiind în Țară după două săptămâni... au tăiat pre Coadă Vornicul și pre frate-său, Radul Comisul, și pre Dragul Stolnicul, și pre Stroe Spătarul și pre Vintilă Comisul și alții nenumiți, muncindu-i întâi pentru avuție, până au dat ce au avut, de ceea i-au omorît* » (*op. cit.*, p. 176).

Cronicarul Anonim (*op. cit.*, p. 272), reproduce aceleași fapte.

A. O. citează pe *I. Chr. Engel* pentru cele patru domnii ale lui *Mircea Ciobanul*. In realitate autorul citat vorbește în opera sa numai de trei domni. Chiar paragraful 42, în care se ocupă cu ultima domnie a lui *Mircea II Ciobanul*, are ca titlu, « *Myrtsche zum zweyten, oder eigentlich drittienmal regiert 1 Jahr 8 Monathe, also 1558—1559* ». I. Chr. Engel, (*op. cit.*, pp. 218—219) citează între izvoarele sale și pe *Comitele Natalis* (*Historia sui temporis, libri triginta ab anno 1545—1581*, Venetiis apud Damianum, Zenarum, fol. 1581).

Din textul lui *Natalis*, pe care *A. O.* îl găsește la I. Chr. Engel, rezultă însă că *Mircea II Ciobanul* a fost turburat în prima sa domnie (1545—1553) de un anume, *Radu Iliaș*, care ar fi izgonit pe *Mircea* de două ori de pe tron; iar în așa zisa a doua domnie (1558—1559), după *Petru I* sau *Petrașcu cel Bun* (1554—1558), *Mircea II Ciobanul* se urcă așa dar a patra oară pe tron. Deci, deși Engel conchide că au fost trei domnii ale lui *Mircea*, totuși din textul lui *Natalis* adus de I. Chr. Engel, urmează că Mircea a domnit de patru ori.

Această situație rezultă din informații deficiente și din indentificarea dată acestui *Radu Iliaș* care a turburat pe *Mircea*, în prima domnie și care la A. Xenopol, (*Istoria Românilor*, vol. V, cap. V, ed. III, p. 14) și Gh. Șincai (*Cronica*, II, p. 199) este una și aceeași persoană cu *Radu VI Paisie* (1535—1545).

Cronica Anonimă prezintă exact aceleași fapte (*op. cit.*, pp. 272—273). Aci găsim însă chiar indicația precisă că Mircea Ciobanul s'a suit pe tron de trei ori, (p. 273) ca și la Engel.

I. Chr. Engel, (*op. cit.*, pp. 201—202) zice « *Sie* ‹die bojaren› *wählten einen sichern Radul, einen gewesenen Calugier, gebürtig aus Busau und brachten für ihn eine Armee zusamen* ».

22—23. Aceeași eroare se află aci ca și în *M. V.*, ca și în diferitele pasaje ale acestei nuvele cu privire la filiațiunea lui *Mircea Ciobanul* (Vezi n. *M. V*, I 27; II, 325—327; III, 139—144; IV, 161).

9—20. Răzbunarea lui Mircea Ciobanul, slujindu-se de săbiile beșliilor împotriva boerilor pribegi, este povestită, astfel în izvoarele noastre cronicărești:

« *Mircea Vodă iar au venit Domnu alu treilea rându și au trimisu la boiarii care era pribeagi în Țeara Ungurească de i-au chematu făcându mare jurământu. Deacii ei crezându-lu s'au sculatu de au venitu Stănilă Vorniculu cu toți boiarii, și cu toată curtea, de s'au închinatu la Mircea Vodă, de cred și legătură ce au făcutu. Iar când au fost la Martie 3, cu meșteșiugu mare au chemat pe Stănilă Vorniculu, și pe toți boierii și pe amândoi Episcopii și toți egumenii, cu mulțime*

www.dacoromanica.ro

de călugări, în cetate în Bucureşti şi aşia făr' de veste au năpustitu într'înşii pre beşliii lui şi pre mulţi Turci, de i-au tăiatu pre toţi, vărsându-se multu sânge nevinovatu. Da-va seama înaintea lui Dumnezeu ». (*Cronica Anonimă*, ibid. p. 273).

« *Iar au venit Mircea Domnu dela Poarta Turcească, < în ultima domnie >, a căruia venire auzind boiarii, cei mai mulţi au fugit în Ţara Ungurească, a-nume cel mai mare, Stănilă Vornic, cu alţi boiari şi cu toată curtea. Deci văzând Mircea Vodă că au fugit atâţia boiari, au trimis de i-au chemat cu jurământ că nu le va face nimic rău. Ei încredinţându-se în cuvântul lui, au venit cu toţii de i s'au închinat. Iar când au fost la Martie 3, au chemat boiari, Vlădicii, Episcopii, egumenii cu cuvânt ca acela că are să se sfătuiască de nişte trebi ale Ţării şi ale Domniei. Mircea Vodă învăţase Beşliii şi Turcii carii avea cu dânsul să fie gata şi în ce ceas le va porunci să fie gata a face năvală, să taie pre boiari şi pre călugări; şi aşa au făcut. In vreame ce au văzut că s'au strânsu cei chemaţi, au dat poruncă şi au intrat cu săbiile în trupuri, ca nişte lupi în nişte oi, de i-au omorît pre toţi câţi s'au întâmplat acii. Ceilalţi boiari carii n'au fost acii şi au auzit de peirea aceloralalţi, cu toţii au fugit iar în Ţara Ungurească.* (Constantin Căpitanul, *op. cit.*, pp. 181—182).

A. O. ar fi avut ocazia să înfăţişeze, după aceste izvoare, măcelul boerilor aşa cum făcuse, după alte izvoare, C. Negruzzi în « *Alexandru Lăpuşneanu* ». Paralelismul celor două scene de măcel ne-ar fi dat nouă prilejul să comparăm puterea de expresie şi originalitatea lui *A. O.* faţă de *C. N.*, fiind vorba de acelaşi fond şi acelaşi conţinut.

50—59. Aceeaşi eroare cu privire la filiaţiunea lui *Mircea Ciobanul*, aduce după sine şi eroarea în legătură cu copiii acestuia. *A. O.* confundă copiii lui *Mircea*, fiul şi asociatul la domnie al lui *Mihnea cel Rău* (vezi n. la *M. V.*: I, 27; II, 325—327; III 139—144; IV. 161; *D. C.* I, 22—23.) cu aceia ai lui *Mircea Ciobanul*. Copiii lui *Mircea Ciobanul* erau 8 la număr: 5 fete *(Alexandra, Anca, Marina, Stana* şi *Dobra)* şi 3 băeţi *(Petru II cel Tânăr* care domneşte după tatăl său între 1559 şi 1568, *Mircea* şi *Radu* care s'au turcit). *Mircea*, fiul lui *Mihnea Vodă cel Rău* a avut următorii copii: *Alexandru III* (1568—1577), *Petru V Şchiopul* (1574—1579; 1582—1591 în Moldova) şi *Miloş* care moare la 1577 fără să fi domnit. Dintre aceştia, *A. O.* înfăţişează numai pe primii doi ca fiind fiii lui *Mircea Ciobanul*, iar, dintre adevăratele fete ale lui Mircea Ciobanul, *A. O.* nu vorbeşte decât de două.

Vorbind în altă parte de *Mircea Ciobanul* şi copiii săi care sunt zugrăviţi în biserica mânăstirii Snagov, *A. O.* spune: « *Acest Mircea nu e dar cel Bătrân, ci poate Mircea <Ciobanul>, fiul Mihnei, cum pare a o dovedi portretele ce urmează. De partea stângă a uşii stă Io Petru Voevod, purtând într'o mână o basma roşie cu bordura de fir, şi 'n cealaltă, o cruce cu trei răscruci (una mai mare la mijloc şi alte două mai mici, sus şi jos). Lângă dânsul stă un tânăr, Io Radu Voevod şi apoi altul şi mai mic de talie, Io Mircea Voevod. In sfârşit, la*

www.dacoromanica.ro

margine, tăiat în mare parte de ușa laterală care dă trecere din advon la choră, este chipul Doamnei Chiajna... Negreșit că din aceste deosebtie personaje e lesne a recunoaște pe *Mircea* soțul *Chiajnei* și pe fiul lor, *Petru Voievod Șchiopul. Dar cine sunt tinerii Radu și Mircea, Voievozi?... Știm că Petru Voievod Șchiopul a avut de frate pe Alexandru Voievod. Avut-a el oare și alți doi, anume Petru* (sic) *și Mircea care au murit tineri? Se poate; dar atunci, de ce lipsește portretul lui Alexandru Vodă care, el era fratele mai mare? Știm că Petru Voievod a fost însurat cu o transilvană, Elena Cherepovici, dela care a avut numai o fiică, Tudoriță. Dar oare avut-a el, dela o altă soție, doi feciori anume: Petru* (sic) *și Mircea? Vârste tinerilor din portrete și tăcerea completă a istoriei dau până acum puțină probabilitate acestei ipoteze».* (*Câteva ore la Snagov*, în «Opere complete», III, ed. Minerva, pp. 36—38, Buc., 1908).

Nedumerirea pe care o exprimă *A. O.* la 1862 în acest studiu provine din aceeași confuzie de mai multe ori amintită.

In legătură cu acest pasaj, mai constatăm că, vorbind despre *Radu* scrie *Petru*, după cum altă dată (vezi *M. V.* n. I, 17.) vorbind de *Vlad Dracul*, scrie *Radu.*

In afară de această, dar tot grație aceleiași erori inițiale, arată pe *Elena Cherepovici* ca soție a lui *Petru Voevod (Șchiopul)*, când, în realitate ea era soția lui *Petru Vodă cel Tânăr.* Celălalt *Petru* și anume *Șchiopul* cu care îl confundă pe cel dintâiu a avut două soții: *Maria Amirali* originară din Pera și *Irina Botezata* (Circaziana).

De altminteri, toți istoricii în tratate de specialitate, ca și cronicarii de altfel, au făcut până la 1914 această confuzie între cei doi *Mircea* și ceii doi *Petru.* Al. Xenopol, între alții spre pildă, socotindu-l de asemeni pe *Petru cel Tânăr* frate cu *Alexandru III*, nu-și poate explica dușmănia dintre cei doi socotiți frați, dar care nu erau decât veri de gradul al III-lea. De aceea emite ipoteza că trebue să fi fost frați vitregi, ca să-și explice conflictul dintre ei, când *Alexandru III* urmează la tron lui *Petru cel Tânăr*, considerat însă ca *Petru Șchiopul* și apoi, după urcarea pe tron a lui *Alexandru III*, ca să-și lămurească dușmănia *Chiajnei* împotriva lui *Alexandru III.* (Al. Xenopol, *Ist. Rom.*, vol. V, ed. II, pp. 26—28, Buc., 1914).

62—63. Textul latin al lui Cantemir, în legătură cu ceremonialul înmormântării, în ceea ce privește lăcrămarea artificială a cailor, este următorul: «*Omnes tristitiam vultu et habitu corporis prae se ferentes, cujus speciem ipsis etiam equis communicant, e quorum oculis lacrymas elicere cepae succo didicerunt*» Cantemir spune, prin urmare, că se întrebuința *zeama de ceapă*, nu *praful de pușcă.* («...*arătând cu toții jelire în fețele și întru îmbrăcămintea lor cu care împărtășesc încă și pe cai, făcându-le lăcrămarea ochilor cu must de ceapă.* (*op. cit.*, în nota 1 a textului lui *A. O.*).

66. Pentru n. 2 a lui *A. O.* vezi n. I, 1—8 din *M. V.*

www.dacoromanica.ro

72—73. Nota pusă de *A. O.* arată că « *ghiced* » însemnează pe turceşte « *sentinelă* ». Cuvântul « *ghiced* » în turceşte însemnează însă « *trecere* » şi în felul acesta, biserica *ghecet* sau biserica dela *ghecet* ar însemna biserica dela punctul de trecere peste *Dâmboviţa*, ceea ce s'ar acorda foarte bine cu *nota 2* dela 66 când, citând pe Constantin Căpitanul în legătură cu biserica *Radu Vodă*, tot de lângă malul gârlei, arată că era afară din oraş, adică de cealaltă parte a râului, întrucât oraşul se întindea numai până în malul stâng al Dâmboviţei. De altfel noi avem la *Dunărea* mai multe puncte de trecere cu acest nume: *Ghecet* din faţa *Brăilei* şi *Ghecet* de lângă *Călăraşi*, etc.

Sensul dat de *A. O.* cuvântului « *ghiced* » ar putea fi metaforic, adică biserica ar fi fost ca o strajă la punctul de trecere.

Cât despre trimiterea lui *A. O.* la *I. Clr. Engel* pentru numele de « *Ghiced* » e mai mult decât probabil că ne găsim în faţa unei erori, fiindcă această informaţie nu se află în autorul citat.

In schimb, o asemenea informaţie o aflăm în Gh. Şincai (*Cronica*, II, p. 186) unde la anul 1546 cetim: « *Acest Mircea Vodă au făcut biserica Ghiced din Bucureşti, au domnit 7 ani* ». Informaţia lui Gh. Şincai e luată din ceea ce numeşte el necontenit « *Anonymus Valachicus* » (Ms. cap. 44).

91—92. *Badea Clucerul*, personajul despre care vorbeşte *A. O.* este unul din boierii care au căzut mai târziu în ciocnirile dintre boierii răsculaţi împotriva *Chiajnei*, după moartea soţului său, şi boierii partizani ai stăpânirii. (*Cronica Anonimă*, în *Mag. Ist.* vol. IV, p. 273; *Const. Căpitanul* în *Mag. Ist.*, vol. I, p. 181).

102. *A. O.*, printr'o confuzie, sau eroare de tipar, întrebuinţează cuvântul *obială* = cârpa cu care se înveleşte piciorul, în loc de ciorap de către poporul de jos, pentru cuvântul: « *oghial* » — plapumă, în graiul moldovenesc. De altfel, cuvântul « *obială* » întrebuinţat de *A. O.* n'ar avea niciun înţeles şi dimpotrivă, « *oghial* », ar putea caracteriza lenea boerilor care, în clipe de grea cumpănă, în loc să alerge să dea ajutor, dorm, ori stau nepăsători. In ediţia *D* găsim însă ca notă în josul paginii: *obială* — *plapumă*. Aceasta n'ar exclude ipoteza că *A. O.* a muntenizat cuvântul, despalatalizându-l. dar şi în cazul acesta a greşit, fiindcă a lăsat genul femenin.

171—183. In timpul domniei lui *Pătraşcu cel Bun* (1553—1557), între domniile lui *Mircea II Ciobanul* se încheie între *Ferdinand I* al Austriei (1531—1564) şi *Soleiman II* sultanul Turcilor, un tratat (1555) prin care *Ferdinand* se obliga să nu mai atace pe *Isabela* care se intitula regina Ungariei şi care stăpânea Ardealul, fiind văduva rivalului împărătesc, *Ioan Zapolya*. Ea avea un fiu minor, pe *Ioan Sigismund Zapolya*. Intru cât *Ferdinand* nu se ţinu de angajamentul luat, Turcii trimit în Ardeal pe *Pătraşcu* care trecu munţii cu 12.000 de oameni şi Ardelenii jurară credinţă reginei şi fiului ei. *Pătraşcu* trimisese cu acest prilej în Polonia, spre a readuce pe *Isabela* în Ardeal, pe un boier, anume Vornicul *Socol*, din neamul Craioveştilor. Acesta însă unelti în timpul

www.dacoromanica.ro

călătoriei şi a petrecerii sale de peste munţi, spre a lua tronul lui *Pătraşcu*. Când se întoarse *Socol* în Ţară, pune la cale otrăvirea lui *Pătraşcu* şi Voievodul moare la 24 Decemvrie 1557. *Socol* chiar şi ocupă tronul câteva timp, dar este alungat de Turci. Aceştia readuc la domnie pe *Mircea Ciobanul*. *Socol* fugi cu întreaga familie, şi cu o bună parte din vistieria Ţării în Ardeal. Vornicul îşi încredinţează acolo averile sale ungurului *Francisc Kendy*, iar el se duce la Constantinopol, spre a câştiga Domnia, şi anume, ca ambasador al reginei *Isabela*. *Kendy*, voind să rămână stăpân al averii lui *Socol*, trimite după el pe un om al său, care face ca *Socol* să fie ucis de Turci. Soţia şi copiii lui *Socol* cerură după aceea mereu averea lăsată la *Kendy*, dar acesta din urmă tăgădui că ar fi primit ceva. (A. Xenopol, *Ist. Rom*,. ed. II, vol. V, pp. 16—17 unde citează, alături de Siegler, (apud Katona, XXII, 2, p. 1026); Fr. Forgacs, *ibid*., XXIII, p. 66; şi E. Hurm., *Doc*., II, 1, p. 359; *Ibid*., XI, p. 797; *Ibid*., II, 1, p. 358; *Ibid*., I, Suplement, 1, pp. 12—13) şi toate izvoarele din Gh. Şincai).

Izvoarele lui *A. O.* sunt luate din Gh. Şincai (*Cronica*, II, ed. I, pp. cit.) unde găsim, între altele, următorul citat din *Istvanfi* (lib. 20, p. 388), pe care *A. O.* nu-l citează dar care aduce perfect aminte rândurile *182—183* din textul lui *A. O.*: II. « *Aflatu-s'au la Francisc Kendi nenumărate dobitoace şi o mie şi mai multe stoguri de bucate, care plătea sute de galbeni şi mai multe altele... nenumărat aur şi argint s'au aflat la Francisc Kendi şi că vistieria lui Socol, prinţului Valahiei, carele fugise la el de frica lui Soliman, încă la el s'au înecat după moartea lui Socol* », (p. 205).

II

10—20. Afirmaţia că *Mircea cel Mare* (1386—1418) domnea la 1383 este una din greşelile din partea copiştilor care redactau textele cronicăreşti, dacă nu chiar a autorilor înşişi şi pe care *A. O.* o respectă. Aşa, spre pildă, *Cronica Anonimă* spune: « *Făcut-au* <Mircea> *şi sfânta mânăstire Cotmeana, când era văleatu la 6891* » <1383>; *Cronologia tabelară* spune la 6800 <1292>; *Constantin Căpitanul* pune începutul Domniei lui Mircea la... 7891 <2383> şi că a domnit 29 de ani.

Cronica Anonimă arată pe adevăratul ziditor, dar, greşeşte numele ctitorului, când pune pe *Mircea* la 1383; *Cronologia tabelară* (Mihail Cantacuzino) greşeşte 117 ani, iar Constantin Căpitanul cu 994 de ani. Eroarea din textul cronicii lui Constantin Căpitanul se menţine şi mai departe, căci *Radu Vodă Negru* vine la 6798 <1290>, *Alexandru I Vodă* la 6864 <1356>; iar *Mircea* nici mai mult nici mai puţin la 7891 <1383>; *Vladislav* la 7933 <2725>, *Radu cel Frumos* la 7953 <2445>, *Laiotă* 7968 <2460>, în schimb urmaşul său, *Ţepeluş* la 6985 <1447> care este data exactă. E posibil ca toate acestea să fie erori de tipar, întru cât n'am cercetat manuscrisele.

Informaţia în cazul de faţă că *Mircea cel Bătrân* domnea la 1338 provine din Fraţii Tunusli, *Istoria Ţării Româneşti* (Vlahici) citată în textul

www.dacoromanica.ro

lui *A. O.* şi unde găsim următorul fragment dintr'un tablou întocmit la pagina citată de *A. O.* Aci găsim următoarele:
Anulu 1383 3.000 Bani roşii de Mircea Vodă la începutu.
1460 10.000 galbeni, la a doa închinare a Ţerei sub Laiotă Vodă».
(Istoria Ţerei Românesci dela cea mai veche a sa întemeiere până la 1774 tr. rom. Gh. Sion, Buc. 1863, cap. XLI, p. 70).

17. In nota 1 e vorba de raportul lui <Albert de> Wyss, pentru care suntem trimişi la Hammer. In realitate nu se găseşte propriu zis textul raportului în Hammer. Acesta, în istoria citată de *A. O.*, se exprimă astfel: «*...graţie plângerilor din partea locuitorilor Valachiei, voievodul lor, Petru Mircea* <Petru cel Tânăr>, *în vârstă de 23 de ani a fost dus în fiare la Constantinopol. Dar Mircea întocmise lucrurile aşa că sosirea sa a fost precedată de o trimitere de patru milioane de aspri, opt zeci de mii de ducaţi) sumă din care jumătate reprezenta tributul cu care se obligase la Poartă, iar cealaltă jumătate trebuia să fie oferită cu un dar extraordinar de către el sau mama sa* <Doamna Chiajna>, *mai de grabă de către femeia tot aşa de intrigantă şi liberă în moravuri».* (« *aus gelassenes als ränkevolles Weib».* (Notă: « *<In Petri locum, Alexander ex Aleppo redux-mater, salax scortum a Sultano et sorore (vidua Rusteni), obtimuit vitam* (Raportul ambasadorului Albert de Vyss din arhivele Casei de Austria,) *care spera să obţină prin aceasta jertfă iertarea fiului. Mai mult decât atât, prin instigaţiile mamei lui Mircea* <Petru cel Tânăr>, *unul din membrii sfatului domnesc al Voievodului descoperi Sultanului locul unde era depus un tezaur de o sută trei zeci de mii de ducaţi care reveniră tot Porţii».* (Notă: « *Aceste amănunte luate din Raportul lui Albert de Vyss din luna Maiu 1568, nu se găsesc în nicio istorie a Moldoviei».* Autorul vrea să spună « *Munteniei»* dar eroare este explicabilă prin aceea că se confundă şi aci *Petru Şchiopul* cu *Petru cel Tânăr.*

21—26. Rolul *Chiajnei,* în ceea ce priveşte energia şi dispreţuirea mijloacelor pentru ajungerea scopului, e bine determinat în documentele vremii. In afară de aceasta, « *Mircioaia»* e înfăţişată şi ca o femee uşoară, desfrânată, monstruoasă (Hurm., *Doc.*, II, 1, p. 510: « *mulier levissima»*; Ibid, VIII, p. 132: « *madre publica meretrice».*; Ibid., II, 1, p. 586: « *infrenatae monstrusae libidinis».* După căderea ei şi a fiului său în disgraţia Turcilor, ea face, după pierderea tronului, spre a întoarce pe Turci în favoarea sa, pe unul din băieţii ei turc; pe altul îl dă sultanului, ca paj, iar pe o fată a ei o trimise în haremul sultanului, fiind în strânse legături cu favoritele din harem. (Hurm., *Doc.*, II, 1, p. 741).

A. O. ar fi putut utiliza, dacă ar fi cunoscut izvoarele, un eveniment foarte caracteristic pentru felul de a fi al *Chiajnei. Despot Vodă* al Moldovei, după care voia să dea pe una din fetele sale, *(Dobra),* devine la un moment dat unul din cei mai aprigi vrăşmaşi ai săi din care cauză se strică logodna.

www.dacoromanica.ro

Lucrul se întâmplă, fiindcă Doamna munteancă aflase că *Despot* voia să pună pe tronul Munteniei pe un frate al său, *Dumitru*. După ce *Despot* este ucis de *Tomşa*, acel *Dumitru* prins de *Lăpuşneanul*, care se suie a doua oară pe tron, e trimis cumnatei sale, *Chiajna*, la Bucureşti. Punând mâna pe duşmanul său, *Chiajna* îl aruncă în temniţă şi apoi dă ordin să i se taie capul. Şi pentru ca răzbunarea sa să capete un caracter sărbătoresc, dă o masă boierilor şi la sfârşitul ei, i se aduce, după poruncile date, capul lui *Dumitru* însângerat încă, pe o tipsie. *Chiajna* ia capul vrăşmaşului şi îl aruncă pe masă printre talgere şi cupe, scuipându-l pe obraz. (Hurm., *Doc.*, I, 1, p. 18; N. Iorga, *Pretendenţi domneşti în secolul al XVI-lea*, Buc., 1898 p. 34,. Vezi: Hurm., *Doc.*, II, 1, pp. 429 şi 440).

52—68. *Mahomet Socoli* a fost Mare Vizir în timpul lui *Soleiman II*, al lui *Selim II* (1566—1574) şi al luĭ *Murad III* (1574—1596). El s'a născut în Bosnia, ca fiu al unui preot. El avea ca nepot pe Mitropolitul Târnovei, *Arsenie*, care era fiul fratelui său (Gh. Şincai, *op. cit.*, II, p. 229). După ce a trecut la islamism, la început a intrat printre pajii haremului, ca crescător de şoimi, apoi ca purtător de arme al Sultanului *Soleiman* şi în urmă a fost numit pastrătorul banilor Sultanului. In cele din urmă dobândi gradul de amiral şi de beglerbeg al Rumeliei. El a fost acela care a început ostilităţile la *Slankamen* (1551); care a condus o expediţie împotriva Perşilor (1553) pe care i-a învins, ceea ce l-a ridicat la rangul de Vizir.

Cu *Hozrev-Paşa*, *A. O.* face însă o confuzie, datorită probabil încurcării fişelor. *Hozrev Paşa* din timpul lui *Soleiman II* nu era străin de origine. El era nepotul unei fiice a lui *Baiazid II*. *A. O.* îl confundă cu alt *Hozrev-Paşa* care a trăit în timpul lui *Murad IV* (1623—1640) şi care era tot bosniac de origine. *Hozrev-Paşa* care a trăit pe timpul lui *Soleiman II* a fost însă guvernatorul Bosniei şi, în timpul bătăliei dela *Mohaci* (1526), a fost comandantul cavaleriei bosniece şi autorul planului ca atunci când Ungurii vor ataca, Turcii să se desfacă în două, lăsându-i pe Unguri să intre în mijlocul lor, ca apoi să-i înconjoare, ceea ce s'a şi întâmplat.

Cu *Daud Paşa*, *A. O.* face de asemeni o eroare. Au existat doi dregători cu acest nume la Turci: unul în timpul lui *Ahmed I* (1603—1617), şi altul în timpul lui *Mahomed II* (1451—1481). Nu e niciunul deci de pe timpul lui *Soleiman II*. Acela la care se referă *A. O.* este primul. Acesta era tot bosniac de origine. Işi începe cariera tot ca paj în seraiu, iar mai târziu îl găsim beglerbeg al Rumilici, comandant al flotei şi cumnat al sultanului *Mustafa I*, (1617—1618 şi 1622—1623), urmaşul lui *Ahmed I*. *Mustafa I* era condus, fiind cretin, de către mama sa, *Sultana Validé*. *Daud Paşa* a fost ridicat la rangul de Marc Vizir, după ce fostul Sultan, *Osman II* (1618—1622) a fost detronat.

Sinan Paşa era albanez de origine şi-şi începe cariera în timpul lui *Soleiman II*. El e faimosul adversar al lui *Mihai Viteazul*, la *Călugăreni*. Il găsim la început guvernator al Egiptului apoi comandant suprem al armatei turceşti

www.dacoromanica.ro

împotriva Arabiei care e cucerită la 1571 în timpul lui *Selim II*. La 1574, comandă expediția împotriva Tunisului care cade, împreună cu Algerul și Tripolisul, sub stăpânirea otomană.

Sinan rămâne Mare Vizir până la 1582, când trece guvernator în Damasc. La 1589 e rechemat ca Mare Vizir, dar e îndepărtat iarăși la 1591, spre a fi rechemat la 1593. Nu mult după aceasta începe războiul cu Imperialii pe care îi bate. La 1595 ia parte la vestita luptă dela *Călugăreni* cu *Mihai Viteazul* de care învins. Grație acestei înfrângeri și a alteia primită dela Austriaci, e scos din nou din vizirat de către *Murad III*, dar e reîntegrat a cincia oară (Noemvrie 1595). In anul următor, (1596) în timpul pregătirilor pentru un nou război cu Austriacii, *Sinan* moare în vârstă de peste 80 de ani..

Ali cel gros a fost unul din Vizirii lui *Soleiman* I. Ca origine, era fiul unui dalmat din Brazza. Inaintea conversiunii tatălui său la islamism, el a făcut parte din lotul de copii pe care Turcii îl ridicau în fiecare an din Țările cucerite, spre a-i face ieniceri. Debutul carierei sale este în seraiu. Devine apoi agă al Ienicerilor și peste puțin guvernator al Egiptului. Era foarte gras. Se zicea că puțini cai erau în stare să-i suporte greutatea. De aci și porecla de *Ali cel gros*. Moare la 1565.

Piale-Paşa, a fost unul din amiralii lui *Soleiman* II, după *Khaireddin Barbă-roșie*. Era fiul unui cismar din *Tolna*. Era croat de origine. La început fusese cămăraș în harem. Bucurându-se de favoarea lui *Soleiman*, se căsători cu nepoata sultanului, fiica lui *Selim*.

La 1570, în timpul lui *Selim II*, conduce o expediție navală împotriva *Ciprului* care e cucerit împreună cu insula *Chios*. Moare la 1578 în timpul lui *Murad III*.

Ceafar-Paşa, împreună cu fratele său, *Ghaznefer*, face parte dintre prizonierii creștini luați în timpul lui *Selim II*. Devenind eunuci, ei capătă încrederea Sultanului și urcă din treaptă în treaptă ierarhia dregătoriilor turcești. La început, au fost paji, trec apoi în serviciul haremului. *Ghaznefer*, în timpul lui *Selim II* și *Murad III*, ajunge *șeful Pajilor*, apoi *Mareșalul palatului*, funcțiune în care rămâne și sub urmașul lui *Murad III*.

Ohiali era un renegat calabrez, numit de Turci *Uluci-Ali*, apoi *Chilici Ali*. El a fost beglerbeg al Algerului în timpul lui *Selim II*, și în această calitate a gonit pe Spanioli din Tunis El va fi început cariera în timpul lui *Soliman II*. In timpul războiului cu Veneții, *Ohiali* în fruntea unei escadre a atacat insulele: *Candia*, *Cerigo* și *Citerea* (1571).

In toamna aceluiași an, are loc faimoasa luptă navală, a Creștinilor coalizați (Spania, Veneția, Papa) împotriva Turcilor. Lupta se dădu la *Lepante*.

Deși Turcii au pierdut lupta, *Selim II*, pentru meritele lui, l-a făcut Amiral și atunci îi dădu și numele de *Chilici*, adică «*sabia*». Moare la 1586.

www.dacoromanica.ro

Ibrahim s'a născut la 1493. Era fiul unui grec din *Parga* (Albania) şi de tânăr a fost răpit de către nişte piraţi, spre a fi vândut mai târziu unei văduve din *Magnezia*, care îl crescu în legea mahometană sub numele de *Ibrahim*. La început a intrat ca paj în serviciul lui *Soleiman II*, pe când acesta era prinţ moştenitor al lui *Selim I* (1512—1520). Când *Soleiman II* ajunge sultan, *Ibrahim* este ridicat la rangul de Mare Vizir (1520) şi beglerbeg al Rumeliei. In timpul bătăliei dela *Mohaci* (1526), *Ibrahim*, ca Mare Vizir şi comandant al trupelor din Rumelia, dând dovadă de vitejie, a primit încuviinţarea de a lua în căsătorie pe sora Sultanului (1529). Deveni apoi comandant sau seraschier al expediţiei împotriva Austriei (1529). A comandat şi o armată care a potolit o răscoală în Asia Mică (1527). In cele din urmă, *Soleiman II*, văzând ascensiunea protejatului şi temându-se de creşterea din ce în ce mai mare a notorietăţii fostului său paj, puse să-l omoare la 15 Martie 1536.

Hairedin Barbă-roşie (Khair-ed-Din) împreună cu fratele său, *Uruci*, erau cei mai vestiţi piraţi din *Lesbos*. Ei descindeau dintr'un renegat grec. *Hairedin*, după moartea fratelui său, se proclamă stăpân al Algeriei, punându-se în serviciul lui *Selim I*, ca vasal. Ca răsplată, *Selim I* îl numi *Capudan-Paşa*, adică *Mare Amiral*. In această calitate a întărit *Algerul*, a ocupat *Bizerta* şi *Tunisul*. El era spaima Mării Mediterane, cum spune *A. O.*, având coasta africană ca bază navală a operaţiunilor sale de piraterie.

La 1535, *Carol Quintul* porni în fruntea a 500 de vase împotriva piratului. *Hairedin* a fost învins.

Peste 4 ani, Hairedin îl bate însă pe *Andrei Doria*, comandantul flotei care avusese în frunte pe *Carol Quintul* cu 4 ani înainte.

Dela 1539 şi până la 1543 hârţueşte necontenit flota spaniolă. Moare la 1546.

Soleiman-Paşa, Eunucul, a fost beglerbeg al Siriei, apoi guvernator al Egiptului (1525) în timpul lui *Soleiman II*. A comandat o expediţie în Marea Roşie contra Arabiei. Istoria vorbeşte de el cu elogii. A guvernat 10 ani Egiptul. In timp ce flota lui *Hairedin* pleca din Dardanele (1538), spre a se întâlni cu flota spaniolă, bătrânul *Soleiman Paşa* părăsea *Suezul* şi se îndrepta spre coastele Arabiei pe care o supuse în anul următor (1539). Acest *Soleiman Eunucul* însă nu era străin de origine, cum susţine *A. O.* Un *Soleiman*, străin de origine, este maghiarul turcit *Soleiman Paşa*, care devine la 1541 comandantul garnizoanei din *Ofen*. (Ioseph von Hammer, *Histoire de L'empire ottoman*, Paris, 1836, tr. fr. vol, VI, p. 208, 368, 146, 171, 404; Vol. V, p. 102, 425, 59, 237; vol. VII, p. 8; vol. VIII, 306.

61. Cuvântul « *ordie* » sau « *urdie* », s. f. = oaste turcească sau tătărească; tabără. Cuvântul e de origină mongolică *(ordù)* şi însemnează tabără sau curtea (garda) hanului tătărâsc. Cuvântul a trecut în turceşte *(ordù)* şi însemnează corp de oaste. Aşa de exemplu, armata turcească era compusă din mai multe tabere sau

www.dacoromanica.ro

corpuri, numite *ordù* puse sub comanda unui *muşir;* fiecare *ordù* formează două unităţi mai mici sub ordinele unui *ferik*. (A. Ubicini, *Lettres sur la Turquie*, I, Paris, 1853, p. 451 în Al. Papadopal-Calimah, *Sofia Paleolog şi Domniţa Olena*, An. A. R., s. II, t. XVII, mem. secţ. ist., p. 78, Buc., 1895). Dela acest *ordù*, prin urmare vine cuvântul românesc *ordie, urdie* sau în forma mai veche, *urdiu* pe care o găsim în Letopiseţele noastre în înţelesul de armată în general sau de tabăra unde se află Sultanul, Vizirul sau altă mare căpetenie de a Turcilor. Dela acelaşi cuvânt mongolic, trecut apoi în turceşte avem neologismul, *oardă*, luat de noi din franţuzescul, *horde*, şi întrebuinţat pentru desemnarea grupurilor de năvălitori barbari. *Larousse du XX-e siècle* prezintă astfel explicaţia cuvântului: *Horde*, n. f. (du mongol *ordoù*, camp et tour du roi). Nom donné d'abord aux tribus errantes de la Tartarie et appliqué plus tard à toute peuplade nomade: *Les hordes d'Alaric.*

Cuvântul «*divan*» s. a. = sfatul Ţării, alcătuit din boierii mari, sfetnici ai tronului în vechea alcătuire a Ţărilor Româneşti; consiliul de judecată alcătuit din aşa numiţii *boieri de divan (divanişti)* care judecau sub preşidenţia Voievodului pricinile dintre oameni, ca un fel de instanţă ultimă în vechea noastră organizare judecătorească; adunare a boierilor cu caracter deliberativ ad-hoc, 1857. Cuvântul e de origină persană, de aci a trecut în turceşte, unde la început a însemnat *condică, registru* şi *opera postumă* a unui autor turc. In această accepţiune din urmă avem o serie întreagă de scrieri turceşti cu acest nume. Titlul a fost utilizat şi de Goethe în «*Divanul orientalo-occidental*», unde se află poezii inspirate din autorii arabi şi persani, şi de D. Cantemir care îşi intitulează prima sa operă: «*Divanul sau gâlceava înţeleptului cu lumea sau giudeţul sufletului cu trupul*», (Iaşi 30 August 1698). Primul sens a evoluat în turceşte, devenind *consiliul din jurul Sultanului. Divanurile* se ţineau în anumite săli înconjurate de o estradă tapisată sau *sofa* plină cu perne destinată membrilor consiliului. O asemenea încăpere astfel mobilată, unde se ţinea *divanul* se numea tot *divan*. De aci a răsărit un întreg stil al mobilierului cu caracter oriental, desvoltat în toată Europa. *Divanul* turcese se aduna în cazuri extraordinare. Mai târziu, *divanul* a devenit consiliul de miniştri. Strada din Constantinopol care ducea la *Sublima Poarta* se numea pe turceşte «*Divan-Yoli*» drumul Divanului. Prin extensiune, cuvântul «*divan*» începe la un moment dat să însemne pur şi simplu *guvernul turcesc.* (M. V. Chapot şi M. M. Gauthier, *Larousse du XX-e siècle*).

A. O. vorbind despre *urdie* şi *divan* se referă la înţelesul lor turcesc, adică la *armată* (= urdie) şi *guvern* (= divan), după cum, de cele mai multe ori, fi gurează aceste cuvinte în cronicile noastre.

In *Dionisie Eclisiarhul*, spre pildă, cuvântul «*ordie*» avea înţelesul de corp de trupă sau unitate militară în genere. (*Cronograful* în A. Papiu Ilarianu, *Tesauru de monumente istorice*, vol. II, p. 177).

www.dacoromanica.ro

93—105. *Paleologii* apar în istorie către sfârşitul veacului al XI-lea cu *Nicefor Paleologu* şi fiul său *George* care contribui la ridicarea pe tronul Bizanţului a familiei *Comnenilor*. La 1261 Paleologii, prin *Mihail Paleologu* încep dinastia bizantină pentru ultimele două secole ale imperiului. Iată membrii acestei dinastii: *Mihail VIII* (1261—1282); *Andronic II* (1282—1328); având coasociat la domnie pe fiul său *Mihail IX* (1295—1320); *Andronic III* (1328—1332); *Ioan V* (1355—1376; 1379—1390); *Andronic IV* (1376—1379); *Ioan VII* (1376—1379; 1390); *Manuel II* (1391—1423); *Ioan VIII* (1423—1448); *Constantin XI* (1448—1453).

Comnenii apar în istorie la sfârşitul veacului al X-lea cu *Isac* care devine împărat la 1057, apoi urmează *Alexis I* (1081—1118); *Ioan* (1118—1143); *Manuel* (1143—1180); *Alexis II* (1180—1183); *Andronic* (1183—1185). Din această familie face parte şi vestita *Ana Comnena*, fiica împăratului *Alexis* I şi autoarea *Alexiadei*, una dintre cărţile de istorie bizantină foarte bogată în informaţii.

Cantacuzinii apar în istorie în persoana generalului *Ioan Cantacuzino*, înrudit prin alianţă cu *Manuel Comnenul* (1143—1180). Unul dintre urmaşii săi tot *Ion*, a ajutat lui *Andronic III Paleologul* să se suie pe tron. *Ioan V*, fiul lui *Andronic* III, domni sub tutela lui *Ioan Cantacuzino*. Acesta ocupă tronul sub numele de *Ion VI* în secolul al XIV-lea (1341—1355), dar se retrase apoi într'o mânăstire, lăsând tronul fiului său *Matei* (1355), care, izgonit de *Ioan V Paleologu*, se retrase şi el într'o mânăstire. Intre urmaşii său, găsim, între alţii, prin secolul al XVI-lea pe *Dimitrie Cantacuzino*, tatăl vestitutului *Mihail Cantacuzino* (Şaitan Oglu) unul din eroii nuvelei lui *A. O.* Prin el, una dintre ramurile acestei familii a pătruns în Principate unde a dat mai mulţi Voievozi, şi înalţi dregători.

Ducii apar în istorie în mijlocul secolului al IX-lea. Primul împărat bizantin din această familie a fost *Constantin X Duca* (1059—1067) ajuns la tron după abdicarea lui *Isaac Comnenul*, după care găsim pe fiul său *Mihail VII* (1071—1078) şi peste puţin, coasociat la Domnie, pe fiul acestuia *Constantin XI* (1074—1078) căsătorit cu *Ana Comnena* şi mult mai târziu pe *Alexis V* (1204).

Familia *Rali* n'a fost pe tronul bizantin. In schimb a jucat un rol destul de însemnat printre familiile nobile de arhonţi bizantini după căderea Constantinopolului. *A. O.* găseşte pentru secolul al XVI-lea menţiuni despre această familie în M. Crusius *(Turco-Graecia, libri octo graecorum status sub imperio turcico, in politia et eclesia, economia et scholis, iam inde ab amissa Constantinopoli, ad haec usq. tempora luculenter describitur*, Basileae MDLXXXIV. p. 497*)* unde ni se vorbeşte de un *Rali* care a fost soţul fiicei lui *Mihail Cantacuzino* din prima căsătorie. (N. Iorga, *Byzance après Byzance*, p. 116, Bucarest, 1935); o fată din această familie s'a căsătorit cu *Andronic*, fiul lui

www.dacoromanica.ro

Mihail Cantacuzîno (N. Iorga, *op. cit.*, p. 118); tot prin căsătorie găsim la un moment înrudirea acestei familii cu Paleologii, căci un Mitropolit al Bulgariei din această epocă se numeşte *Dionisie Rali Paleologu* (N. Iorga, *op. cit.*, p. 39). Informaţii numeroasc despre această familia găsim în N. Iorga, (*op. cit.*, pp. 17, 36, 39, 53, 104, 115—116, 118, 127, 131, 146, 148—151, 153) care citează, între alţii pe M. Crusius, *Turco-Graecia* şi St. Gerhach, *Tagebuch;* acestea din urmă au fost, fără îndoială, şi izvoarele lui *A. O.* care va fi utilizat, fără îndoială şi pe Du Cange, (Carolus Du Fresne), (*Historia Byzantina duplici comentario illustrata*, Lutetiae Parisiorum, MDCLXXX), unde găsim, pe lângă alte indicaţiuni de înrudire între familia *Paleologu* şi *Rali*, şi informaţia că *Andronic Paleologu*, fiul lui *Mihail Paleologu*, a avut de soţie o fată, născută *Rali*, (pag. 232).

Pe de altă parte, pentru înrudirea *Paleologu-Comnenu-Duca* găsim (*ibid.*, p. 235) pe împăratul *Andronic III* (1328—1332) pe care *Du Cange* (pag. 235) îl numeşte *Andronicus Ducas Angelus Comnenus Palaeologus*, după numele cu care era cunoscut pe timpul acela *(his enim cognominibus usus est)*. Aceasta dovedeşte, dacă nu pierdem din vedere şi înrudirea cu *Cantacuzinii* că aci a fost izvorul propriu zis şi punctul de plecare al lui *A. O.*, când enumeră între familiile de arhonţi bizantini numai familiile: *Comnenii*, *Paleologii*, *Ducii*, *Cantacuzinii* şi *Raliii*.

Din toate aceste familii au trecut ramuri la noi în Ţară, dar Cantacuzinii au avut o ramură care s'a stabilit mai puternic în Principate şi a avut aci o însemnătate covârşitoare în vieaţa noastră politică şi culturală. Cantacuzinii au trebuit, ca şi celelalte familii nobile amintite ale Bizanţului, să treacă dela faza de glorie şi strălucire de înainte de 1453 la situaţie mai puţin frumoasă de a sluji ca oameni de afaceri ai Turcilor stăpânitori.

Ca şi antecesorii săi, *Mihail Cantacuzino*, spre pildă, este arătat ca omul cel dintâiu şi cel mai cu vază, nu numai dintre toţi Grecii, dar chiar şi dintre toţi străinii din Constantinopol; era neguţătorul împăratului şi era însărcinat cu procurarea blănurilor, stofelor de mătase, de lână şi a obiectelor de aur, precum şi a tuturor lucrurilor de care padişahul avea nevoc pentru persoana lui, pentru sultana şi pentru întreaga lui curte. (Hurm., *Doc.*, IV, 2, p. 103, cit. după A. Xenopol, *Ist. Rom.*, ed. III, vol. VIII, p. 171). Fiind bogat şi prin moştenirea dela părinţi, asemenea daraveri îi sporiseră avcrea într'un chip ne mai auzit. Prin darurile de tot soiul cu care încărca pe marii dregători ai Porţii, el îşi dobândise o înrâurire foarte mare şi, în acelaşi timp, porecla de *Şaitan-Oglu* (fiul Satanei), încât fără el aproape că nu se mai făceau nici instalări de Patriarhi, sau Episcopi, nici numiri de Domni în Ţările Române. El poseda o casă mare la Constantinopol şi un palat la *Anchiali*. Când a fost ucis de călăul sultanului în palatul său dela Anchiali s'a găsit «o comoară atât de însemnată alcătuită din pietre scumpe, juvaeruri, blide de aur şi de argint, vaze, cupe,

www.dacoromanica.ro

bazinuri, tăvi şi farfurii (din care o parte îi fusese trimisă, ca dar de către Voievozii Moldovei şi ai Munteniei, iar cealaltă, îi venea dela străbuni) catifele, mătăsuri, obiecte de preţ, argintării, etc. încât el (călăul) fu pus în cel mai mare grad de mirare şi spuse că însuşi împăratul său nu poseda asemenea lucruri ». (Crusius, *Turco-Graecia*, apud A. Xenopol, *Ist. Rom.*, ed. III, vol. VII, p. 172).

Pătrunderea Grecilor în Ţările noastre, vasale Musulmanilor, a fost foarte uşoară din cauza atmosferei de venalitate de cele mai multe ori, în care pluteа tronul muntean sau moldovean devenit pentru Turci un instrument de satisfacere a lăcomiei lor. La mazilirea lui *Petru cel Tânăr*, spre pildă, *Doamna Chiajna* aduce tributul pentru sultan şi un dar de 100.000 de galbeni. *Petru* fiind aruncat în închisoare, mama sa mai dă 130.000 de galbeni pe lângă scule, juvaere şi alte obiecte de preţ. (Hurm., *Doc.*, II, 1, pp. 583—584; *Ibid.*, XI, Intr. (N. Iorga), pp. XIX-XX). *Petru Cercel*, spre a scoate pe *Mihnea al II-lea Turcitul* de pe tron, făgăduеşte marelui vizir urcarea tributului şi un dar de 200.000 de scuzi. (Hurm., *Doc.*, I, Supl., 1, p. 48). Ca să nu fie scos din domnie, *Mihnea* fu stors de toţi banii ce-i mai avea.

De Germigny, ambasadorul francez la Constantinopol scrie către *Caterina de Medicis* între altele că: « *o văduvă numită Mircioaia pune cele mai mari stăruinţe pentru un nepot al ei bastard* (Mihnea al II-lea). *Ea a fost nu demult închisă la Alep ; chemată însă în zilele din urmă de sultană, mama padişahului, au sosit aci Sâmbătă în 5 ale lunii şi a fost găzduită în casa marelui vizir Ahmet, la sultana, soţia lui. Domnul care se află în scaun şi pe care răposatul vizir Mehmet îl pusese, dă şi el din parte-i 150.000 de scuzi marelui vizir şi numita văduvă, având favoarea sultanei, mumă a padişahului care este acum numită regină, putem zice că dispune de totul ; această sultană are, din cauza înţelepciunii ei, o atât de mare influenţa şi credit la Poartă, încât conduce aproape singură afacerile cele însemnate, ajutată numai de împărateasa, femeia unică a padişahului şi de sultana, femeia vizirului, fiica răposatului Rustan Paşa* ». (Hurm., *Doc.*, I, Supl. 1, p. 48).

Înţelegem, între altele, că în asemenea condiţiuni, pretendenţii care veneau pentru prima oară la Domnie, ca şi foştii Voievozi care voiau să se întoarcă la Domnie dădeau banii ceruţi numai în urma împrumuturilor oneroase pe care le contractau. Odată ajunşi pe tron, ei erau înconjuraţi de creditorii dela care luaseră bani, creditori în majoritatea lor Greci, oamenii de afaceri ai Turcilor şi care trebuiau achitaţi. Câteodată se întâmpla ca Voievodul care izgonea din scaun pe altul, să recunoască şi datoriile predecesorului său, cum a fost, între altele, cazul lui *Petru Cercel*, care s'a încărcat cu datoria de 140.000 de scuzi a lui *Mihnea II*, de care a fost însă scutit prin stăruinţele sultanei favorite *Hazaqui* (Hurm., *Doc.*, I, Supl. I, pp. 76, 93). Aceeaşi *Hazaqui* povăţuеşte pe *Cercel*, când intrigile lui *Mihnea* îl zdruncinau pe tron, să vie la Constantinopol, spre a se disculpa de învinuirile aduse. *Mihnea* făgăduise

www.dacoromanica.ro

sultanului 600.000 de scuzi şi 100.000 berglerbegului Greciei. (A. Xenopol, *Ist. Rom.*, ed. III, vol. V, p. 49). *Petru Cercel* e mazilit. Revine *Mihnea* a doua oară. *Petru Cercel*, după multe peripeţii, ajunge iar la Constantinopol, unde ofcri sultanului un diamant foarte mare şi făgădui vizirului 200.000 de scuzi (Hurm., *Doc.*, IV, 2, pp. 136—137; Ibid., *Supl.*, I, p. 104) Mihnea, spre a numai supralicita la înfinit ofertele lui *Petru Cercel*, făgădueşte atâţia bani, cât vor fi în starc să ducă 600 de cai, dacă *Petru Cercel* va fi omorît. Acesta, ca să scape, oferă 1.000.000 de ţechini. *Mihnea* numără în realitate, nu făgădueşte, 70.000 de galbeni sultanului, 20.000 vizirului şi 2.000 capigiagăi, ceea ce are drept urmare uciderea lui *Petru* şi aruncarea lui în mare. în martie 1590 (Hurm., *Doc.*, IV, 2, pp. 139—150).

Fireşte, pătrunderea în Principate a Grecilor în calitate de creditori şi oameni de afaceri este numai una din căile procesului de penetraţie. Celelalte căi de înrâurire care încep foarte de timpuriu sunt: religia şi comerţul, sau tendinţa unora de a recăpăta într'o ţară chiar vasală ceva din vechea lor strălucire nobiliară.

Atmosfera de venalitate din jurul tronurilor Ţărilor Româneşti atrage şi cuprinde şi o altă serie de profitori. Spre pildă, Doamnei *Chiajna* spre a răsturna pe *Alexandru* care luase tronul în locul fiului său, *Petru cel Tânăr*, i se cere de către ambasadorul francez 30.000 de scuzi, spre a face cheltuelile necesare readucerii ei în Ţară. Ea nu oferă decât 2.000 şi promite restul, dar află în curând că a fost înşelată de un pretins trimis al ambasadorului. Atunci ea pune la cale o revoltă o boierilor împotriva lui *Alexandru* care, spre a-i pedepsi, omoară 17 dintre ei şi le trimite capetele la Constantinopol. (Hurm., *Doc.*, II, 1, p. 608).

114—115. (Vezi n. 93—105). Asupra lui *Mihail Cantacuzino* (Şaitan Oglu), *A. O.* îşi culege izvoarele din Martinus Crusius, (*Turco-Graecia*, p. 274) citat de G. Şincai (*Cron.*, *II*, ed. I, pp. 218—219). Acolo găseşte *A. O.* că unul din ginerii *Chiajnei* era fratele lui *Mihail Cantacuzino* (Şaitan Oglu). In realitate, M. Crusius nu-l numeşte pe acest frate. Gh. Şincai îi dă numele de *Andronic*. Acesta însă era fiul lui *Şaitan Oglu*, şi el s'a căsătorit cu *Irina Rali*, iar ca soţ al *Marinei*, fata *Chiajnei*, a fost hărăzit chiar *Şaitan Oglu*, deşi unele izvoare vorbesc de fratele lui *Şaitan Oglu*, anume *Ioan Cantacuzino*. Astăzi însă avem o dovadă peremptorie că e vorba de însuşi *Mihail Cantacuzino*. Nunta se pune la cale şi în puţin timp ea a şi avut loc. *Chiajna* nădăjduia să capete pe această cale încă un sprijin puternic la Turci. Mirele avea 58 de ani, iar mireasa 15. In drum spre *Anchialos*, pe când se întorcea din Ţară spre reşedinţa soţului *(Şaitan Oglu)*, izbucneşte o ceartă între nouii căsătoriţi şi *Chiajna* pusă în curent că fata sa era să se omoare, trimite oameni care răpesc fata cu toată zestrea şi o bună parte din aceea a mirelui. Fireşte, *Şaitan Oglu* se plânse Turcilor care trimit lui *Petru cel Tânăr* un firman care constitue

www.dacoromanica.ro

dovada de mai sus și în care cetim: « *Creștinul poreclit Șaitan Oglu, unul din vaialele împărăției mele, spuindu-mi că sora ta pe care i-o dăduseși în căsătorie a fost apoi despărțită cu sila de tine, chiar în Țara Turcească, îți scrisesem să împaci lucrul. Imi spui acum că, după ordinul meu, ai trimis înapoi lui Șaitan Oglu tot aurul și hainele ce dăruise surorii tale la nunta sa și că astfel lucrul e împăcat. Bagă de seamă că oricum, nu te-ai purtat bine în această afacere. Pentru astă dată, ți s'a iertat însă greșala* ». N. Iorga, Hurm., *Doc.*, XI, Intr., p. VI).

Dacă izvoarele sunt în genere contradictorii în privința *Cantacuzinului* care s'a căsătorit cu una din fetele *Chiajnei*, în schimb ele atestă o ură neînfrânată ce s'a deslănțuit între *Cantacuzini* și *Ioasaf II*, acuzat de aceștia de *simonie*, după cum arată și Michaelis de Quien (*Oriens Christianus in quattor digestus, quo exhibentur ecclesiae patriarchae caeterique totius orientis*, t. I, p. 324, Parisiis-MDCCXL) care spune: « *Invisus itaque clericis factus, causas quaesierunt, quibus cum solio degicerunt; qumque synodum coegisset in qua eorum mores corrigeret, illi coitione facta cum Ioanne Cantacuzen viro nobili, sed Patriarchae infenso, Ioasaphum symoniae reum canonum praescriptum causantes, deposuerunt* ».

Marina s'a căsătorit pe urmă cu *Stamate*, nepotul patriarhului *Ioasaf*, deci, nu cum arată Crusius că *Stamate* ar fi fost ginerele altei fete a *Chiajnei*. De sigur că patriarhul a avut un anumit rol atât în prima cât și în a doua căsătorie a surorii lui *Petru cel Tânăr*. Nu știm însă dacă patriarhul *Ioasaf* se înrudea cu Paleologii dar știm că *Șaitan Oglu* se înrudea cu Paleologii, fiindcă unul dintre Paleologi, *Muselim Paleologu* ținea în căsătorie pe sora lui *Șaitan Oglu*..

Unele izvoare arată însă că ura dintre *Mihail Cantacuzino* și un anume *Paleologu* provenea din faptul că *M. C.* devenise inspector al salinelor în locul unui *Paleologul*.

Fiul lui *Șaitan Oglu*, după cum am văzut, era căsătorit cu *Irina Rali*, iar mitropolitul Bulgariei în această epocă era *Dionisie Rali Paleologul*. Inrudirea Cantacuzino-Paleologu-Rali e destul de bine atestată.

Patriarhul *Ioasaf II* fostul mitropolit de Adrianopol, și al XXIII-lea Patriarh al Constantinopolului, despre care vorbește *A. O.*, e prezentat ca fiind înrudit cu Paleologii. El a păstorit între 1561 și 1564.

Dacă *Ioasaf II* a fost sau nu înrudit cu Paleologii, nu știm. Nici Crusius, *(op. cit.)* nu o spune și nici Gh. Șincai, *(op. cit.)* pe care *A. O.* îl citează pentru pasajul din M. Crusius.

Există însă un *Ioasaf* rudă cu Paleologii și anume *Ioasaf Arghiropulos, mitropolitul Salonicului*, întrucât familia Arghiropol era înrudită cu Paleologii. M. Crusius, (*op. cit.*, p. 67) arată cum la căsătoria fiului lui *Mihai Cantacuzino* cu *<Irina> Rali*, nunta a fost celebrată de mitropolitul Salonicului, *Ioasaf*, în lipsa Patriarhului *Eremia*. Acest *Ioasaf* era un foarte bun amic cu *Șaitan Oglu* și cu patriarhul. Citatul din M. Crusius, (*op. cit.*, pp. 274—275), e

www.dacoromanica.ro

reprodus de Gh. Şincai, (*op. cit.*, ed. I, vol. II; pp. 218—219) care conţine scrisoarea pe scurt a «grecului» relativă la nunta fetelor *Chiajnei*.

Din confruntarea celor două versiuni se vede că cea românească e dată pe scurt şi că ea conţine şi indicaţia numelui de *Andronic*, ca frate al lui *Şaitan Oglu* ce nu există în textul italienesc. *A. O.* a luat deci această indicaţie din Gh. Şincai, iar înrudirea cu Paleologii există în Gh. Şincai, dar nu în M. Crusius.

Şaitan Oglu, spre a se răzbuna, sapă la Turci, pe fostul său cumnat. Acesta e chemat în sfârşit la Constantinopol, unde vine cu tributul şi un dar de 100.000 de galbeni. Turcii îl aruncă în temniţă. *Chiajna* vine repede în ajutorul fiului său, aducând încă 130.000 de galbeni, pe lângă scule, juvaere, care împreună cu darul de bani făceau aproape o jumătate de milion. (Hurm., *Doc.*, II, 1, pp. 583—584; *Ibid.*, XI, Intr., pp. XIX—XX). *Şaitan Oglu* a avut însă mai multă trecere şi *Petru cel Tânăr*, după mazilire (1568) e surghiunit împreună cu *Chiajna* la *Konieh* (Asia Mică), apoi la *Alep*. (Al. Xenopol, *Ist. Rom.*, ed. II, vol. V, pp. 21—22).

115. In legătură cu numeroasele citate notate de *A. O.* prin: *Henricus Hilarius in Crusius* citaţi de Şincai; *Henricus Hilarius citat în Crusius*, Turco-Graecia (I. 116); *Henricus Hilarius* (III. 8); *Henricus Hilarius în Crusius*, Turco-Graecia (II. 126); *Henricus Hilarius* (III. 254); *Epistolă transmisă de către Crusius care cuprinde povestirea lui Henricus Hilarius* (III. 262); avem de observat următoarele: 1. Citatele lui *A. O.* sunt făcute totdeauna aproape, din Gh. Şincai, care reproduce din M. Crusius; nu sunt făcute din M. Crusius direct, după cum rezultă din indicaţiile complimentare, care se găsesc în subsolul textului lui *A. O.*; 2. *A. O.* afirmă, în citatele de mai sus că *Henricus Hilarius* se găseşte reprodus în *M. Crusius*, ceea ce este inexact în sine, căci Gh. Şincai nu face această afirmaţie. Gh. Şincai când se referă la *Henricus Hilarius*, îl citează astfel: *Henricus Hilarius, Rector Scholae Cellerfeldensis în Excerptis e Chronico Cyprii*, p. 410 seq. (*op. cit.*, p. 219), sau *Henricus Hilarius in Excerptis Philippi Cyprii*, p. 426, (*op. cit.*, p. 230); nu spune niciodată *Henricus Hilarius* în *M. Crusius*. Eroarea pe care o face *A. O.* se explică poate din faptul că Gh. Şincai citează într'un loc (*op. cit.*, p. 219) pe *Henricus Hilarius* (*op. cit.*) şi apoi nota următoare e: *Crusius, l. c.* De asemeni, Gh. Şincai, printr'o oarecare lipsă de claritate, arată (*op. cit.*, II, p. 218) motivele îndepărtării lui *Ioasaf II* şi-l citează pe Henricus Hilarius, continuă apoi şi-l citează pe M. Crusius, fără să indice lucrul acesta dela început, cum face de obiceiu, ci în mijlocul citatului, dând naştere la o confuzie, întrucât la o privire superficială a ambelor citate care sunt în continuare şi nedespărţite, s'ar crede că citatul din M. Crusius (cel puţin o parte din el) cuprinde şi textul lui Henricus Hilarius.

De ordinar, Gh. Şincai, (*op. cit.*,) când începe un citat pune numele autorului, apoi două puncte şi deschide semnele citării. In cazul nostru a făcut

www.dacoromanica.ro

astfel pentru Henricus Hilarius, iar când începe citatul din M. Crusius nu mai pune niciun semn, ci pe la mijloc deschide o paranteză în care, între altele, cetim: « *cum scrie grecul în Krusie din carele sunt acestea* ».

A. O. trecând repede asupra textului a crezut că « *grecul din Krusie* » este *Henricus Hilarius* și de aci toată confuzia.

Iată și pasajul din M. Crusius cu « *grecul* » care povestește nunta fetelor Chiajnei: *Subijciam cujusdam graeci de ipso narationem: quam italica inceptam, sed non perfectam, mihi D. Gerlachius dederat. Utinam perfecisset!* (*op. cit.*, p. 274).

Așa dar Gerlach i-a transmis lui Crusius scrisoarea în italienește a unui grec care nu e Henricus Hilarius, ci e anonim.

Din aceasta cauza am modificat în notă pe « *trămisă* » cu « *transmisă* », fiindcă nu putea *A. O.* să facă și această eroare, mai ales că Gh. Șincai *(op. cit.)* scrie deslușit că *Crusius* n'a trimis, ci a reprodus textul grecului.

106—115. Surorile lui *Petru cel Tânăr* în afară de *Marina*, au fost măritate în felul următor: *Anca* a luat pe tânărul *Radu Socol* (1562) eroul nuvelei, și apoi pe *Banul Neagoe*. La 1574, *Chiajna* dădu tânărului sultan *Murad III* (1574—1596) în ajunul urcării pe tron, atunci când era încă sângeac de Magnezia, o altă fată, *Dobra*, ce fusese mai înainte logodită cu *Despot Vodă*, apoi gata să se logodească cu *Gnontric de Grand-Champ*, ambasadorul Franței la Constantinopol și care acum lua loc în haremul lui *Murad III;* a patra fată, *Alexandra*, lua pe Cămărașul *Gheorghe Hrisoverghi; Stanca*, pe Logofătul *Ion* din Pitești. (Vezi N. Iorga, *Femeile în viața neamului nostru*, p. 50, Vălenii de Munte, 1911; N. Iorga, *Contribuțiuni la Istoria Munteniei*, în An. A. R., seria II, secț. ist., t. XVIII, Buc., 1896, p. 3—6; St. Nicolaescu, *Petru Vodă cel Tânăr* și *Petru Vodă Șchiopul*, Buc., 1915, planșa: *Descendența lui Petru Vodă cel Tânăr și a lui Petru Vodă Șchiopul*).

121. Numele de « *Arhonta* » dat lui *Mihail Cantacuzino* de *A. O.* este titlul nobiliar cu care se ilustrau vechile familii bizantine: Paleologii, Comnenii, Cantacuzineștii și altele, ca singurele care reprezentau tradiția bizantină în mijlocul Turcilor cotropitori. Aceste familii înfățișau puterea grecismului după căderea Constantinopolului. Această putere nu numai că nu emana de loc dela Patriarhie și deci nu exista aproape autoritatea Patriarhului, dar chiar acești Patriarhi înșiși erau înscăunați, grație influenței arhonților.

A. O. își culege informația însă tot din Gh. Șincai (*op. cit.*, II, p. 218), dar mai ales din I. Hammer (*op. cit., vol. VII* cartea 37, p. 60—61). Pasagiul din I. Hammer conține citate din St. Gerlach *(Tagebuch*, p. 354); M. Crusius (*Turgo-Graecia* p. 274); Schweiger *(Reise* p. 701) Arată apoi că bogatul *Mikalis* din cântecele poporane greceșii, citate de *Fauriel*, n'ar fi altul de cât *Mihail Cantacuzino*.

www.dacoromanica.ro

Gh. Şincai scrie, reproducând din *M. Crusius*, astfel: «...*Mihail Cantacuzino, grecul cel netrebnic, pe care îl numea Arhonte*» (*op. cit.*, II, p. 218); apoi tot din *M. Crusius*: «*Mihail Cantacuzenul obişnuise a călări pe o muşcoaie sau catârcă* <*mula* în textul lui *M. Crusius*>, *când umbla prin cetate, având paici înaintea sa şi un serv după sine şi purtând vestminte, nu falnice*, etc. (*op. cit.*, II, p. 232). Să se observe faptul că *A. O.* întrebuinţează chiar cuvintele lui Gh. Şincai: «*muşcoaie sau catârcă*»; în schimb scrie «*ciohodari*» după I. Hammer, nu «*paici*», ca Gh. Şincai.

126—129. *A. O.* arată că domiciliul lui *Andronic Cantacuzino* care nu-i era frate, ci fiul lui *Mihail Cantacuzino* era în Pera. Informaţia lui *A. O.* se referă de sigur la *Mihail Cantacuzino*, despre care *M. Crusius* (*op. cit.*, p. 67) spune reproducând un pasaj dintr'o scrisoare a lui Şt. Gerlach: «*De Cantacuzenis, 5 Decemb. 1575, ad me scribens D. Gerlachius, Cantacuzenorum, inquit, due domus sunt. Una in oppido Pera, seu Galata; altera Anchiali (nunc Anchilo) civitate Ponti Euxini*», decât că *A. O.* îşi culege informaţia tot din *Gh. Şincai*, (*op. cit.*, II, p. 232).

Şaitan Oglu, din toată atotputernicia sa politică decade încă din anul 1576, când a şi fost închis, din ordinul sultanului, dar a scăpat, graţie întinselor sale legături. Se pretindea că el fusese pricina că *Petru cel Tânăr* fusese scos din scaunul Munteniei şi înlocuit cu *Alexandru*, fiul lui *Mircea*, descendentul lui *Mircea cel Rău*. Dar se ştia că *Alexandru* fusese pus pe tron cu 8 ani mai înainte (1568). In sfârşit, *Şaitan Oglu* ale cărui averi fantastice erau râvnite de sultan e ucis din ordinul lui *Amurat III* la 1578, când domnea în Ţara Românească *Mihnea II Turcitul*. Uciderea lui fusese motivată, tot ca un pre text, că ajutase şi la înscăunarea lui *Petru Şchiopul* în Moldova, căci ar fi creat prin aceasta mari dificultăţi Turcilor prin luptele cu *Ioan Vodă cel Cumplit* şi cu Cazacii care sprijineau pe fraţii lui *Ioan*, după uciderea acestuia. Deşi nu avem documente, totuşi e foarte probabil, mai ales după motivele invocate, că *Şaitan Oglu* cade, graţie uneltirilor din răzbunare, ale *Doamnei Chiajna*. La 1579, un an după moartea lui *Şaitan Oglu*, *Chiajna* în timp ce *Mihnea* domnea de puţin timp în Ţara Românească şi din motive pe care nu le cunoaştem, se află iarăşi în disgraţie la Turci, unde e văzută de călătorul german *Leonhardt Rauchwolfen* care spune în însemnările lui de călătorie că «*a văzut la Alep o bătrână regină a Valahiei cu copiii ei, dintre care cel mai mic s'a născut după moartea bărbatului. Ea trăieşte acolo într'o casă particulară şi se întreţine din mica pensie ce i-o dau Turcii în fiecare an. Este o femee cuminte care cunoaşte bine limba turcă şi arabă. Din această cauză, ea are o mare vază faţă de supuşii din ţara ei, iar aceştia au credinţa că Dumnezeu se va milostivi de dânsa şi le-o va dărui din nou, sau cel puţin îi va trimite cu timpul o alinare*». (*Reysebuch des heylegen Landes*, Francfurt am Mayn, 1609, în N. Bănescu, *Un poème en prose vulgarie relatif a Pierre le boiteux de Valachie*, p. 8, n. 2, 1912).

www.dacoromanica.ro

Alinarea vine repede pentru această aprigă femeie, căci ea revine în grațiile Sultanului și ale anturajului lui, pe vremea când Franța sprijinea la tronul Munteniei, în locul lui *Mihnea II*, pe *Petru Cercel* (vezi n. 93—105). E cu deosebire instructivă și caracteristică pentru influența politică și firea acestei cumplite femei toată corespondența ambasadorilor francezi la Constantinopol cu regele *Henric III* și *Caterina de Medicis*. (Hurm., *Doc.*, I, Supl. I, pp. 48—72).

313—314. *A. O.* pune nota 2 la 314 (din Mosc), unde citează pe I. Hammer *(op. cit.)* în loc să citeze pe M. Crusius (*op. cit.*, cartea III, p. 224), fiindcă aci găsim informația: « *Michael Cantacuz. (inquit 7 Mart. 78 ad me Gerlach) aere alieno ex parte liberatus, nunc regis Turcarum... agit: id est, ut sexagenis ducatorum millibus, quotannis, res in Aulam necessarias et pelles pretiosissimas moscobiticas emat* » (vezi *ibid*, p. 67).

313. Cuvântul « *Cazaclâu* » *(« cazacliu »)* în legătură cu care se face citarea, însemnează negustorul rus sau român care făcea pe vremuri comerț cu vinul dela noi și cu blănurile din Rusia, între Țările noastre și Rusia pe de o parte, între Turcia și Rusia pe de alta.

Cuvântul acesta e de origină turcească *(kazacli = căzăcesc)* și îl găsim, între altele, în balada poporană « *Rada* » de unde spicuim:

15. *Și-l beau cazaclâi*
16. *Negustori de vii.*
. . . . . .
19. *Cazaclâu bătrân,*
20. *Și cu moartea 'n sân*
. . . . . .
52. *Din cei cazaclâi*
53. *Negustori de vii.*

V. Alecsandri pune următoarea notă: *Cazaclii se numesc unii negustori din Rusia, cari cumpără în tot anul vin dela Odobești și-l duc peste Prut.*

Din conținutul baladei ar rezulta poate că prin *cazaclâi* trebue să înțelegem nu numai pe negustorii de vin și de blănuri, care făceau comerțul între noi și Rusia, între Turcia și Rusia, ci și pe negustorii aducători de marfă din India. *(Papuci în badii, aduși din Indii)* sau chiar de aur din Orient *(Și ți-oiu da eu ție... și un așternut cu aur țesut)*. Un adevărat *cazacliu*, cunoscut în istorie, este *Șaitan Oglu*.

315—318. M. Crusius, (*op. cit.*, p. 274) arată, după cum am văzut, că suita avea 80 de oameni: alaiul de călărești pentru cei doi gineri și clericii pentru Patriarh care a întovărășit pe cei doi gineri. *A. O.*, luând această informație a lui *M. Crusius* din Gh. Șincai, (*op. cit.*, pp. 218—219) nu cunoaște și amănuntul vizitei Patriarhului la București, care i-ar fi dat prilejul unei pitorești pagini descriptive pentru evocarea alaiului și astfel

www.dacoromanica.ro

utilizarea izvorului de a doua mână îi răpește autorului român posibilitatea de a colora evenimentul și în cadrul religios al unei asemenea vizite.

365. « *Turcii își arătau măestria lor în jocul geridului* » e o sugestie luată de *A. O.* din balada « *Serb Sărac* » culeasă de *V. Alecsandri*. Iată pasajul:

161 *Iar Serb se tot ducea*
De halca s'apropia
Și din fugă asvârlea
Geridul său chiar prin ea.

Jocul acesta cu *dgeridul* era atât de răspândit la Turci încât poate fi privit ca jocul lor național. La el lua parte chiar Sultanul câteodată. De altminteri, grație acestui joc, a pierit *Soleiman* moștenitorul tronului ocupat de *Orkhan Ghazi*, sultanul Turcilor Osmanlii, care a domnit între 1326 și 1360, ca succesor al tatălui său. *Osman I.* Urmașul lui *Orkhan Ghazi*, în locul lui *Soleiman*, a fost celălalt fiu al său, *Murad I* (1360—1389), faimosul învingător al Creștinilor dela *Kosova* la 1389 și care a fost asasinat pe câmpul de luptă de către sârbul, *Miloș Kabilovici*. (Vezi: César Cantu, *Histoire universelle*, tr. Eugène Aroux și Piersilvestro Leopardi, t. XIV, Paris, 1847, cartea XIII, cap. II, p. 64).

369. Iată pasajul din « *Mihu Copilul* » la care *A. O.* trimite în notă:

265 *Iată, mări, iată*
Că Mihu deodată
In loc se oprește,
Pe Ianuș sucește,
Sus îl opintește,
270 *Jos încă-l izbește,*
Și 'n genunchi îl pune
Și capu-i răpune.

377—379. *A. O.* lămurește prin nota la 378 (lucru) că expresia « *altă căciulă* » provine dela exhibițiile desfășurate cu ocazia serbărilor la o nuntă domnească din timpul lui *Constantin Vodă Ipsilanti* (1799—1801 în Moldova; 1802—1806 în Muntenia). Izvorul lui *A. O.* ne este necunoscut. Faptul că *A. O.* arată informația sa provenind dintr'o tradițiune, ar fi o dovadă că ne găsim în fața unei transmisiuni orale. In orice caz, primul adept al explicației lui *A. O.* pentru expresia « *altă căciulă* » a fost N. Filimon, *(Ciocoii Vechi și nuoi seau ce naște din pisică șoareci mănâncă*, Buc., 1863, cap. XX, *Teatrul în Țeara Românească)* care spune că expresia vine dela « *venirea unor scamatori Arabi și Turci care scoteau panglici din guri, înfigeau ace prin mușchii mâinilor, vărsau meiu pe nas și scoteau din cap o mulțime de căciuli* ». La aceasta pune notă că « *dela acei scamatori a rămas vorba « altă căciulă »*. B. Petriceicu

www.dacoromanica.ro

Hașdeu (*Etymologicum Magnum Romaniae*, vol. I, Buc., 1886, p. 921), citând pasagiul din *A. O.*, contestă explicația dată. El susține că zicerea a luat naștere din obiceiul atât dacic cât și românesc de a se purta căciuli deosebite, după ranguri. (I. A. Zane, *Proverbele Românilor*, vol. III, Buc., 1899, p. 45).

III

226—227. Materialul din care *A. O.* și-a întruchipat «*Curtea lui Socol*» îl găsim amintit chiar de autor. (*Insemnări* în «Convorbiri Literare», Iulie-Septemvrie, p. 667, 1934), unde găsim: «*Marți la 19 Iulie* <1860>... *așa dar după dejun, într'adevăr cam târziu, pe la unu și jum. am plecat cu șase cai de sat ce veniseră de dimineață din Călimănești. Am trecut Oltețul cu luntrea și apoi încet, încet am urmat pe malul drept al Oltului calea spre Râmnic. Dela Ostrov în jos, lunca Oltului se tot lărgește. Caii noștri nu prea erau vestiți; la dealuri trăgeau foarte greu; în sfârșit* <*ajungem*> *dincolo de Gura Văii pe la Bujoreni, unde am văzut acel turu ce-mi dase acum trei ani, ideea despre chindia lui Socol*». Acest citat mai prezintă și alt interes, anume, că «*Doamna Chiajna*» fusese scrisă în același an cu «*Mihnea Vodă cel Rău*», sau în orice caz cu trei ani înaintea apariției sale în «Revista Carpaților».

249. Deși *A. O.* anunță în notă că până aci a urmat întâmplările istorice, servindu-se de izvoarele avute la îndemână, totuși el continuă să citeze izvoarele.

248—271. (Vezi n. II. 114—115). *Mihail Cantacuzino*, spre a se răzbuna, face să se strângă sinodul care îl învinovățește pe *Ioasaf II* de *simonie* și îl dă jos din scaunul de Patriarh. Intre acuzatorii Patriarhului e delegat între alții, *Anton Cantacuzino*, desigur, rudă cu *Șaitan Oglu*. Sentința a fost semnată de cei 58 de membri ai sinodului și ea prevedea, pe lângă îndepărtarea din scaun, și hotărîrea de a nu mai fi reales vreodată sau de a ocupa vreo funcțiune în administrația Patriarhiei, urmând să-și ducă zilele retras la *Muntele Athos* (1564). *Ioasaf* II însă nu s'a retras la Muntele Athos cum sună sentința, ci a rămas să locuiască în casa pe care și-o cumpărase, după cum arată autorii citați de *A. O.* și mai ales Martinus Crusius, (*op. cit.*, cartea II, pp. 170—174) E mai presus de orice îndoială, chiar dacă autorii n'ar arăta lucrul acesta, că totul a fost pus la cale de *Mihail Cantacuzino*, în special dacă ne gândim la faptul că un *Cantacuzino (Anton)* a fost printre acuzatorii Patriarhului *Ioasaf II*. Acesta din urmă a încercat zadarnic ulterior să provoace o nouă judecare a sa spre a-și dovedi într'un cadru de perfectă obiectivitate nevinovăția sa (Martinus Crusius, *op. cit.*, cartea IV, p. 290), mai ales că urmașul său, *Mitrofan*, a fost înscăunat, grație intervențiilor aceluiași *Mihail Cantacuzino*.

www.dacoromanica.ro

Izvorul lui *A. O.* pentru nevinovăția lui *Ioasaf* este tot *Gh. Șincai*, *op. cit.*, II, p. 218), unde reproducând *din* Henricus Hilarius, (*op. cit.*, p. 410), scrie: *Pricinile mazălirei Patriarhului Ioasaf II nu sunt care le aduce soborul, ci acelea sunt numai minciuni, iscodite de Mihail Cantacuzinul...*». Adevărul, în cele ce privește îndepărtarea lui *Ioasaf*, este cele întâmplate la nunta fiicelor *Chiajnei*.

Acest *Ioasaf II* este acela care a fost în corespondență cu *F. Melanchton* în 1559, când amicul lui *M. Luther* căuta să apere Biserica Apuseană de calomniile venite din Orient și să facă o paralelă între cele două Biserici. (*Ibid.*, pp. 364—484). Textul e publicat în M. Crusius, (*op. cit.*, Appendix., p. 559).

267. E vorba de Sultanul *Selim II* (1556—1574).

268—269. Aceeași eroare care pune în locul lui *Petru cel Tânăr* pe *Petru Șchiopul*.

270—271. De asemeni, *Alexandru* nu e fiul *Chiajnei*, ci e fratele lui *Petru Șchiopul*, deci e fiul lui *Mircea* scoborîtorul lui *Mihnea cel Rău*. Totul provine din aceeași eroare inițială.

A. O. socotindu-l pe *Alexandru*, ca fiu al *Chiajnei*, își închipue că măcelul boerilor e patronat de *Chiajna*. In realitate, *Chiajna* era pribeagă la Turci când se urcă pe tronul Țării Românești *Alexandru III* (1568). Pentru *A. O.*, *Chiajna* ar fi obținut tronul pentru celălalt fiu al său. Totuși *Chiajna*, deși în exil, trebue să fi contribuit la dezastrul lui *Șaitan Oglu* care, la rândul său, alungase de pe tronul Țării Românești pe fiul ei.

269-270. *Mustafa* este *Lala-Mustafa-Paşa*, preceptorul fiilor lui *Soleiman II*: *Selim* și *Baiazid*. El era protejat de *Ahmed Paşa*, dar prigonit de *Rustem Paşa*, care, când deveni Mare Vizir, îl retrogradă dându-i o funcțiune inferioară și anume aceea de *Sângeac* la Safed. Intre timp, *Mustafa* țesu un păienjeniș de intrigi împotriva lui *Rustem*, pe de o parte spre a se răzbuna, iar pe de alta, căută să atragă pe cei doi elevi ai săi; *Selim* și *Baiazid*, spre a-și pregăti din partea învingătorului eventual ascendența sa spre marile dregătorii.

Intrigile lui *Mustafa* izbutesc și *Baiazid* pornește, răzvrătindu-se împotriva tatălui sau, cu o armată de strânșură (Mai 1559). In cele din urmă, după diferite lupte, *Baiazid* este ucis de Turci în Persia, la 25 septemvrie 1561, unde se refugiase cu restul armatei sale. După moartea lui *Soleiman II*, se suie pe tron *Selim II*, care avea toate motivele să fie recunoscător lui *Lala-Mustafa-Paşa*.

Mohamed Sokoli, care era Mare Vizir nu vedea cu ochi buni prezența lui *Mustafa* la curtea lui *Selim II* și de aceea, în timpul campaniei împotriva Arabilor, îl trimite pe *Mustafa* «*Serascher*» să cucerească Yemenul împiedicându-l în același timp să-și realizeze misiunea. Guvernator al Egiptului era *Sinan Paşa* (vezi n. 52-68). Fratele acestuia, *Aias-Paşa*, fusese executat sub *Soleiman II*, fiindcă favorizase și dăduse ajutor lui *Baiazid*, fratele lui *Selim*. După această întâmplare, *Sinan Paşa* devenise inamicul lui *Lala Mustafa Paşa*, amândoi

www.dacoromanica.ro

fiind însă dușmanii de moarte al lui *Mohamed Sokoli* (J. von Hammer, *op. cit.*, vol. VI, pp. 120—121, 125, 368—369, 370—371).

Acesta a putut să vadă în punctul culminant al carierei sale cum i se pregătește prima lovitură din partea lui *Lala Mustafa Paşa* ajutat de *Sinan Paşa*, care, deşi era dușmanul preceptorului fiilor lui *Soleiman II*, în schimb avea şi el o neîmpăcată ură pe același *Mohamed Sokoli*.

Intr'adevăr, după cum ştim, *Şaitan Oglu* era protejatul lui *Mohamed Sokoli*. «*Şaitan Oglu nu împărțea veniturile sale ilicite decât cu Mohamed Sokoli, făcând să se bucure şi Vizirii Piale şi Ahmed de încasarea veniturilor stoarse din impozitele în natură puse de el, nedând nimic vrăşmaşilor săi şi acelora ai Marelui Vizir, anume, Sinan şi Mustafa. De aceea, aceştia din urmă obținură dela Sultan ca Şaitan Oglu să fie adus în lanțuri dela Anhiale la Edikale, de unde nu putu ieşi decât plătind 55.000 de ducați (1577)... In sfârşit, Sokoli nu putu să-l apere pe Şaitan Oglu de acuzarea pe care Vizirul Mustafa Paşa o formulă contra lui prin intermediul Hanului Tătărilor şi după care el ar fi fost cauza tuturor turburărilor din Moldova, a izgonirii la Alep a mamei Voievodului Moldovei* (Chiajna) *cu cei doi fii ai săi, ca şi a înfrângerii suferite de ieniceri prin instalarea celor doi frați Petru şi Alexandru, ca Voievozi ai Valahiei şi ai Moldovei*». (J. von Hammer, *op. cit.*, vol. VII, pp. 60—61). Din acest citat scoate *A. O.*, potrivit convingerii sale că *Alexandru* era frate cu *Petru cel Tânăr*, ideea că mazilirea lui *Petru cel Tânăr*, fiind un serviciu făcut lui *Mohamed Sokoli*, aducerea lui *Alexandru* ar fi fost un serviciu făcut lui *Mustafa* de către Sultanul *Selim II*.

In realitate, nimic din toate acestea nu era adevărat. Singura concluzie care s'ar fi putut scoate din acest citat ar fi fost compătimirea lui *Mustafa* pentru *Chiajna*, numai că evocarea *Chiajnei* în toată această împrejurare era numai un simplu pretext pentru *Mustafa* împotriva lui *Sokoli*, iar aducerea lui *Alexandru*, ca Voievod al Munteniei nu era o satisfacție dată lui *Mustafa*, ci constituia un cap de acuzare a lui *Mustafa* împotriva lui *Sokoli*, deci tocmai contrariul de cele arătate de *A. O.*

La suirea pe tron în Țara Românească a lui *Mihnea II Turcitul* (1577), *Chiajna* se amestecă iarăşi în calitate de rudă, căci *Mihnea* era strănepotul de văr al II-lea al lui *Mircea Ciobanul* şi de aceea îl sprijină epitropisindu-l, deşi mama lui *Mihnea II* anume *Ecaterina Salvarezi*, trăia încă. (Hurm., *Doc.*, IV, 2, p. 110). Inaintea urcării lui *Mihnea II* pe tron, se ivi un străin, medicul lombard *Rosso*, care pretindea că e înrudit cu Voievozii munteni. *Chiajna* sfărâma intriga lui *Rosso*, intrigă sprijinită pe făgăduielile unor bogate daruri şi ale unei însemnate urcări a tributului. *Chiajna* pe lângă legăturile sale, face daruri mari şi promite de asemeni urcarea tributului. Astfel izbuteşte să-i facă pe Turci să-l osândească pe medicul italian la galere împreună cu boierii care stăruiau pentru el (Hurm., *Doc.*, III, p. 4).

www.dacoromanica.ro

In timpul domniei lui *Mihnea II*, producându-se o răscoală a boerilor basarabeşti din Mehedinţi, au fost omorîţi toţi conducătorii din ordinul lui *Mihnea*, şi graţie intervenţiei *Doamnei Chiajna*. Turcii însă împinşi de guvernul francez mazilesc în cele din urmă pe *Mihnea II* şi aduc, împotriva *Chiajnei*, pe *Petru Cercel* care se găsea la curtea regelui francez, *Henric III* (1574—1589) cel ce a domnit sub înrâurirea mamei sale, *Ecaterina de Medicis*.

272—283 şi 395—399 Istoriceşte, moartea lui *Radu Socol* e înfăţişată altfel sau cel puţin *Cronica Anonimă* ne-o înfăţişează altfel: «*Deci atunci* <în timpul domniei lui *Alexandru*, după mazilirea lui *Petru cel Tânăr*> *boierii câţi erau pribegi încă au venitu de s'au închinatu toţi la Alexandru Vodă. După aceea, trecând două luni, iar Alexandru Vodă au început de au tăiatu mulţime de boiarii, anume: Radulu, Logofătulu dela Drăgoeşti şi Mihnea dela Bădeni şi Stan Udriste; Vistiarul Tudoru delea Bucov şi Vladul Caplii i Petraşco şi Calotă şi Stanu fiul Drăgulţeului şi Radulu Stolnicului dela Boldeşti şi Radulu, fiulu lui Socolu Vornicu şi alţii, sepemvrie 1*» (*Magazinul istoric pt. Dacia*, vol. IV, p. 275).

Constantin Căpitanul povesteşte astfel evenimentul: «*Deci trecând două luni, Alixandru Vodă au început a tăia mulţi boiari anume: Radul Logofăt den Drăgoeşti şi Mihnea den Bădeni, feciorul lui Udriste Vistier şi Tudor dela Bucov şi Vladul Caplii şi Patraşco şi Calotă şi Stan, fecior Drăguleţului şi Radul Stolnikul den Boldeşti şi Radul lui Socol Vornic şi pre alţii.* (*Magazin Ist.*, I, p. 211).

Gh. Şincai (*Cron.*, II, ed. I, p. 222), reproducând pe *Engel*, (*Historia Valachiae*, part. I, p. 223) scrie astfel: «*...căci deabia au trecut 2 luni şi Alexandru au omorît mulţi dintre dânşii, între carii au fost: Radul, Logofătul din satul Drăgoeşti; Mihnea, feciorul Vistierului Forestie* (=Udriste)*; Toaderu din Bucov; Vlad Petraşcul; Calotă; Stan, feciorul Drăguleţului; Radul Stolnicul din Boldeşti şi Radul, feciorul Vornicului Socol*».

IV

1—5. Când Petru fu chemat la Constantinopol vine cu haraciul şi un dar suplimentar de 100.000 de galbeni, Cum e totuşi pus la închisoare, *Chiajna* mai aduce din tezaurul lui *Mircea Ciobanul*, încă 130.000 de galbeni în afară de scule şi alte daruri. (Hurm., *Doc.*, II, pp. 583—584, *Albert de Vysz către împăratul Maximilian II* dela 26 iunie şi 26 iulie 1568; *Ibid*, XI, Intr. (N. Iorga), pp. XIX—XX). *Petru cel Tânăr* nu izbuteşte să-şi recapete tronul şi rămâne în temniţă, unde probabil că şi moare.

23—29. Ioan Vodă este *Ioan Vodă cel Cumplit* care a domnit în Moldova între 1572 şi 1574. Acesta este numit în cronicele muntenesti (Cronica Anonimă), «*Ionaşcu Vodă*», iar în cele moldovenesti (Gr. Ureche), *Ion Vodă Armanul*.

www.dacoromanica.ro

39—40. Intre pribegi amintim pe un anume *Patraşcu* care se da drept fiu al lui *Pătraşcu cel Bun* şi un altul *Nicolae Basarab*. Despre acest *Nicolae Basarab* se crede că ar fi fost fiul lui *Barbu Craiovescu*, cu care şi-ar fi măritat *Moise Vodă* o soră *Neagoslava* la 13 februarie 1530 *(Arhiv des Vereins*, XV, pp. 59—60; Hurm., *Doc.*, II, 3, p. 654). El ar fi căzut în lupta dela *Viişoara* în August (1530). *Nicolae Basarab* era în legătură cu cardinalul *Dolfino*, cu ducele Bavariei, *Albert III*, cu curtea din Viena. La 1569, pe de altă parte, un asemenea *Nicolae Basarab* e pomenit tocmai la *Segovia* (N. Iorga, *Pretendenţi domneşti în secolul XVI-lea*, în An. Ac. Rom., v. XIX, secţ. ist., pp.35—36). Cercetări mai noui arată că tatăl lui *Nicolae Basarab* ar putea fi într'adevăr *Barbu Craiovescu*, dar nu *Barbu I*, care n'a avut copii şi care era fratele lui *Pârvu*, ci *Barbu III* care, la rândul său, era fiul lui *Preda*, scoborîtorul lui *Pârvu* I. (I. C. Filiti, *Ban. Olt. şi Craiov.*, p. 22, (planşa). Acel *Barbu Craiovescu* care a căzut în lupta dela Viişoara a fost *Barbu II*, fiul lui *Pârvu II*, fiu, la rândul său, al lui *Pârvu I*. Nota pusă de *A. O.* nu indică pe Şincai, dar felul cum indică izvorul: *Mag. Ung.* reaminteşte cota bibilografică abreviată din istoricul ardelean *(Magazinum Hung.)* care cita în latineşte. Izvorul lui Gh. Şincai este însă: *Ungrisches Magazin oder Beyträge zur ungrischen Geschichte, Geographie, Naturwissenschaft und der dahin schlagenden Litteratur*, vol. I, *Siebenbürgische Briefe*, XIII, Presburg, 1781, p. 366.

51—52. Baladele poporane publicate de V. Alecsandri la care trimite *A. O.* pentru cuvântele: *pătrărei* şi *cincărei*, au servit şi pentru alte cuvinte ca: *bahmţei* şi *desghinuri*.

Bahmeţi = cai tătăreşti în «*Român Grue Grozovanul*»: 73, *De bahmeţi l-am sărăcit;* 128 *Un bahmet ce tot sărea;* 182, *Iar de ai bahmeţi fugari;* 184, *Bahmeţi iuţi să mă gonească;* apoi în «*Fata Cadiului*»: 36, *Din cincizeci de bahameţi, bahameţi cu părul creţ.*

Pătrărei = cai de patru ani în «*Român Grue Grozovanul*»: 129, *Un căluţ cam pătrărel.*

Cincărei = cai de cinci ani în «*Român Grue Grozovanul*»: 47, *Ieşea 'n vară cincărel.*

Desghinuri <*desbinuri*> = lovituri sdravene de biciu în «*Român Grue Grozovanul*»: 147—148, *Şi pe dânsul s'arunca, trei desbinuri că îmi-i da.*

V. Alecsandri adaogă următoarele explicaţii cu privire la cuvântul «*bahmeţi*»: *Bahmet sau bahamet, cuvânt de origină tătară ce denumeşte caii din Bugeac. O mare parte din Basarabia poartă numele de Bugeac, de pe timpul năvălirii Tătarilor în sânul ei, în urma morţii lui Ştefan Vodă. Câmpiile Bugeacului hrăneau înainte un soiu de cai sălbatici ce erau foarte preţuiţi de Turci şi de Tătari. Asemine şi în Dobrogea, pe malul drept al Dunării în faţă cu Basarabia de jos se găseau herghelii de soiu bun. Caii cei mai buni însă, cei mai frumoşi la faptură şi mai spornici la pas, erau caii din Moldova.*

www.dacoromanica.ro

Cantemir zice în « *Descrierea Moldovei* », *că Turcii au un proverb care pomeneşte de frumuseţea tinerilor Persiani şi de agerimea cailor moldoveni. Acei cai erau foarte căutaţi de Unguri şi de Leşi, pentru remonta cavaleriei* ».

72. *Misir — Egipt.* Cuvântul e luat tot dintr'o poezia poporană şi anume: « *Oprişanul* » unde găsim în legătură cu faima cailor din Egipt:

204 *Dăruind chiar pe vizir*
Cu-armăsari dela Misir
Şi cu pungi de bani, o mie
Să te lase pe domniel ».

111—114. Schitul *Surpatele* se află aşezat în satul cu acelaşi nume aparţinând comunei *Mănăstireni*, pe coasta uneia dintre dealurile ce se scoboară din munţi şi muncele care despart valea *Otăsăului* de valea *Govorei*. Schitul a fost zidit în locul arătat pe la 1591 de către vestita familie a *Buzeştilor* în timpul lui *Ştefan Bogdan* sau *Surdul* care a domnit în Ţara Românească între 1591 şi 1592 şi apoi a fost refăcut de *Marica Brâncoveanu*. *Ştefan Surdul* a fost numit şi *Ilie Voevod;* unele documente îl arată drept *Bogdan* şi *Ştefan Bogdan*, iar cronicarii îl numesc *Ştefan Vodă Surdul*. El era fiul lui *Iancu Sasul*, feciorul natural al lui *Petru Rareş* şi al *Mariei Paleologu*. (A. Xenopol, *Ist. Rom.*, vol. V, ed. III, n. 125, pp. 46—47).

Otăsăul este afluent al *Bistriţei*.

« *Mânăstirea Dintr'un Lemn* » e aşezată pe valea *Otăsăului* aproape de Râmnicul Vâlcii. Nu se cunoaşte anul zidirii, dar ea exista la 1579 în timpul domniei lui *Mihnea II Turcitul*, fiindcă în acest an, Voievodul îi face o danie (C. Alessandrescu, *Dicţionar geografic al Judeţului Vâlcea*, pp. 126—127, Buc., 1893). A fost refăcută de zid de către *Matei Basarab* şi prefăcută apoi de *Ştefan Cantacuzino* şi soţia sa *Păuna*.

După ce scrisese « *Doamna Chiajna* », *A. O.* primise însărcinarea de a cerceta « *monumentele istorice din judeţele Argeş şi Vâlcea* (1860).

Rodul acestor cercetări a fost înaintat Ministerului în manuscris, dintre care o parte s'a pierdut şi o alta a fost publicată (*Buletinul Instrucţiunii publice*, 1865 şi 1866; *Ateneul Român*, 1860; *Columna lui Traian*, 1873; *Revista Română*, 1861. In *Convorbiri Literare*, s'au publicat « *Insemnările* » de călătorie pentru aceste cercetări, şi anume cele între marţi 28 Iunie 1860—9 iulie » referitoare la *Curtea de Argeş*, 1915 p. 1134—1140, Noemvrie-Decemvrie 1915, iar cele între 18 iunie 1860—joi 4 August, referitoare între altele la mânăstirea « *Dintr'un lemn* » şi « *Surpatele* » tot în *Convorbiri Literare*, pp. 636—681, Iulie-Septemvrie, 1934. In toate aceste cercetări, *A. O.* a fost întovărăşit de pictorul *Trenk* care lua schiţe de pe monumentele vizitate. Cu doi ani mai înainte, *A. O.* făcuse o altă călătorie în aceeaşi regiune unde îşi culesese datele pentru nuvelele sale (vezi n. III. 17—23, *M. V.*). Acum în 1860 notează astfel în

www.dacoromanica.ro

legătură cu « *Mânăstirea dintr'un Lemn* » şi cu schitul « *Surpatele* »: « *...Mergem la « Mânăstirea dintr'un Lemn » ce s'a dărâmat. Odăi bune, tot ale mele de acum doi ani... Am vizitat încă în ziua aceea* (30 Iulie) *şi schitul « Surpatele »... şi am însemnat ce e mai vrednic de băgare de seamă. Paralele de plumb ale schitului din vremea lui Constantin Brâncoveanu, apoi mai multe odoare date de Doamna Maria, la acel schit ce a fost vechiu făcut de Buzeşti... Mai de luat aminte e o Evanghelie îmbrăcată cu argint poleit, dată de Constantin Brâncoveanu, pe când era Vel Spătar şi scrisă dania lui cu mâna sa. Ce poale de icoane şi aer de serasir minunat şi mai multe sangulii de pânză de in subţire, cusută cu mare finețe pentru Maica Domnului ! Sunt şi sfite de însemnat, de stofe de catifea săpată pe materie de mătase groasă sau de mătase cu păr de cal. Am mai scris încă o scrisoare şi Brâncoveanului, spre a-i cere voie a deschide cutia în care se află la Horez, coroana cea de pietre scumpe a Maicii Domnului, şi care e acum pecetluită de Vodă Cuza ce a vizitat-o în anii trecuţi şi a rupt el însă pecetea Brâncoveanului... Trenk face desenul mânăstirii după nişte grămezi de scânduri şi o să sfârşească copia icoanei celei mari... Repede întoarcere la « Mânăstirea dintr'un Lemn »... Am dat şi noi să ne pomenească la « Mânăstirea dintr'un Lemn » şi la « Surpatele »* (pp. 674, 678, 679).

123—127. In « *Insemnări despre monunmetele istorice din judeţele Argeş şi Vâlcea* », 1860, (*Convorbiri Literare*, LXVII, 7—9, Iulie-Septemvrie, 1934), găsim următoarea notiţă: « *Am scoborît pe Govora până la Stoieneşti, apoi am luat o vale lăturalnică în dreapta, am trecut în lunca Atăsăului la Pietrari şi am urmat drumul până la mânăstire. Când eram pe aproape a ieşit luna şi mi-a înfăţişat lunca Atăsăului astfel precum o descrisesem în « Doamna Chiajna ». Mi s'a părut că descrierea mea a fost exactă şi m'am bucurat. Era trecut de 12 ceasuri, când am sosit la « Mânăstirea dintr'un Lemn »*, (pp. 677—678).

132—133. *...calul său ce'n goana mare se aşternea drumului ca suflarea de vânt pe iarba de pe câmp...* reprezintă în proză faimoasele versuri din « *Toma Alimoş* » (99—101).

« *Aşterne-te drumului*
Ca şi iarba câmpului,
La suflarea vântului!

155—164. In legătură cu faimosul copac şi cu icoana Maicii Domnului pe care *A. O.* le leagă în ţesutul nuvelei cu *Radul Socol*, iată ce găsim în ale sale « *Insemnări* » (*Conv. Lit.*, LXVII, 7—9, 1934): « *Sâmbătă dimineaţa 30 Iulie <1860> ploua, dar ploaia a încetat curând şi soarele a ieşit frumos... Eu am vizitat bisericuţa de lemn din deal* <Mânăstirea dintr'un Lemn?> *ce după multe focuri, este azi prefăcută de tatăl cucoanii Bichii, mama Lahovăreştilor; într'însă se mai păstrează ceva icoane din biserica de jos, lucrate când cu Constantin Brâncoveanu Voievod sau cu Matei Basarab. Alături e şi rădăcina gorunului*

www.dacoromanica.ro

cel mare ce s'a surpat de câţiva ani; tulpina lui uscată, găunoşită şi putrezită e alături. Ţăranii viu şi iau bucăţi dintr'însa de a fierbe şi de a bea de friguri, atât e de mare veneraţia acestui loc. Am desbrăcat şi icoana cea mare de faţa-i de argint şi am văzut că pe o parte e zugrăvită pe pânză « Judecată din Urmă », cu numirile scrise sârbeşti, iar pe cealaltă, Maica Domnului zugrăvită pe lemn şi stricată pe cât se poate. Numai obrazul Maicii Domnului e mai bine conservat. Cine mai ştie pe unde o fi fost ascunsă în vremile răsmiriţelor trecute? Ţin minte numai că, când cu Tudor Vladimirescu, o dusese la Pătrunsa <un schit din apropiere>, *iar când cu Cârjaliul a dus-o împotrivă la Bistriţa, unde s'a afumat de focul ce-l făcea pustnicul în peşteră. Imbrăcămintea de argint ce o poartă acum, e făcută de Radu Golescu la 1812, dar mai are şi alta, precum şi coroană, cercei, brăţări şi alte multe scule ce sunt, împreună cu cele mai de preţ odoare ale mânăstirii, duse la Horez ».*

233—236. In legătură cu ţaimoasa tradiţie despre icoana Maicii Domnului dela « Mânăstirea dintr'un Lemn » iată ce scrie Radu Popescu: « *Iar aicea în Ţară s'au arătat o minune mare vrednică de scris, fiindu Doamna* <Păuna> *lui Ştefan Vodă* <Cantacuzino> *la mănăstirea de Un Lemn, mergându pentru evlavie, în ziua de Sfântă Maria Mare, kându au tăiat pre Konstantin Vodă* <Brâncoveanu> *şi pre feciorii lui în Ţarigrad, într'aceeaşi zi o au ajuns şi pe Doamna la mănăstire o nevoie mare, de făcea toate grozăviile şi ei nici cum nu socotea că au venit bătaia lui Dumnezeu, de le plăteşte după faptele lor...* ». (*Mag. Ist.*, IV., pp. 32—33).

A. O. s'a folosit de legenda icoanei făcătoare de minuni pe care a pus-o în legătură cu familia lui *Radu Socol* şi, fiindcă mânăstirea cu icoana exista dinainte de 1579, i-a determinat întemeierea, prelungind legenda, (înainte de 1568) prin evenimentul imaginat în nuvelă cu fata cea părăsită a Chiajnei.

După cum se vede, chiar atunci când *A. O.* brodează literar o serie de fapte imaginate, ţine ca făgaşul lor să aibă un sens şi legături istorice.

Nota pusă în josul paginii nu poate fi străină de însemnarea lui *Grigore Alexandrescu* din al său « *Memorialul de călătorie* » scris la 1842.

Creaţiuni legendare în legătură cu icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului sunt nenumărate la credincioşii ortodoxi.

Iată câteva dintre ele relatate de M. Beza:

« Cu înfăţişarea de cetăţuie, Ivirul e aşezat pe malul apei. Din larguri apăru, strălucind odată, icoana Maicii Domnului. O luară uimiţi călugării; ci, de oriunde o puneau, se întorcea totdeauna deasupra porţii mânăstirii; de aceea i s'a zis *Portaitisa*. Intru adăpostul ei s'a clădit şi o biserică la 1689: « *zugrăvită cu cheltuiala Domnului Vlahiei, Şerban Cântacuzino* » cum spune inscripţia pe uşe ». (Marcu Beza, *Urme româneşti în Răsăritul Ortodox*, Buc., 1935, p. 52).

In *Megalinaria*, scrierea lui *Constantin Daponte*, la pag. 112 se găseşte reproducerea icoanei *Maicii Domnului*, făcătoare de minuni, a *Sărindarilor* din

www.dacoromanica.ro

Bucureşti (*Ibid.*, p. 59), biserică zidită la 1652 de *Matei Basarab* pe ruinele alteia vechi. S'a dărâmat la 1896. Ea se găsea în faţa *Cercului Militar* de astăzi.

Manuil Comnenul a dăruit unei mânăstiri din *Insula Chipru* o icoana a Maicii Domnului care de nenumărate ori a scăpat din flacările ce au mistuit mânăstirea în mai multe rânduri şi multe alte minuni a săvârşit. (*Ibid.*, p. 61).

Cică *Elena*, mama lui *Constantin cel Mare*, constrânsă de furtună s'a aciuiat odată pe un ţărm acoperit de copaci al *Parosului*, unde a întâlnit o icoană a Fecioarei Maria. Inchinându-i-se, a visat noaptea locul ascuns al crucii răstitignirii, la *Ierusalim*. Intru pomenirea minunii, *Elena* a zidit mânăstirea ce se numea înainte *Catapoliani*. Legenda e pomenită şi de *Nicolae Mavrogheni*, într'un hrisov al său din 1787 care se află în biblioteca *Silogului Filologic Elen* din *Stambul* (*Ibid.*, p. 158) şi a fost publicat de N. Iorga (*Fundaţiunile Domnitorilor Români în Epir*, în An. A. R., t. XXXVI, 1914, pp. 895—897).

Cică pe locul de astăzi al mânăstirii *(Mahera* din *Chipru)* se întindeau cândva deşisuri grele. Înăuntru-le, un pustnic de cealaltă parte a văii, zări o lumină ciudată. Şi merse într'acolo. Pe cât se apropia, pe atât lumina străfulgera mai viu, arătând la un timp ochilor miraţi ai pustnicului o icoană — chipul *Sfintei Marii*. Şi pe când pustnicul se întreba nedumerit, cum s'o poată lua dintre frunzişuri, iacă jos un cuţit! Il ridică, tăie cu el crengile şi scoase icoana. De aceea şi acum un cuţit atârnă pe icoană, ţinută evlavios în biserica *Maheralei*. Icoana crede-se a fi opera *Evanghelistului Luca* şi, spre deosebire de multe altele, reprezintă pe *Maria* singură, fără *Iisus* în braţe. (*Ibid.*, p. 67).

Această ultimă legendă e mai aproape, prin conţinutul său, de pasajul din *A. O.* lucru care l-a observat şi *M. Beza*: « *Această legendă chipriotă şi-a făcut drum şi în folclorul nostru şi s'a prins de obârşia mânăstirii Dintr'un Lemn. Al. Odobescu i-a dat vestmânt literar în « Doamna Chiajna », unde-i vorba de o zare luminoasă ce creşte ca un luceafăr şi pare că iese din sânul unui stejar* ».

Ca şi icoana *Mânăstirii Mahera*, icoana *Mânăstirii Dintr'un Lemn*, « se zice a fi una din cele şapte de *Luca Evanghelistul* zugrăvite », (*op. cit.*, p. 67).

237—279. Ciocnirea între *Petru Şchiopul* alături de fratele său, *Alexandru Vodă*, şi având o armată compusă din Turci, Munteni şi Unguri şi *Ioan Vodă*, în fruntea Moldovenilor şi a Cazacilor, e arătată de *A. O.* că ar fi avut loc la *Săpăţeni*, indicând ca izvor pe *Constantin Căpitanul*. In cronica acestuia însă nu se arată locul, ci se spune că fraţii s'au întâlnit la Brăila « *şi de acolo s'au tras spre Moldova* » (*Mag. Ist.*, I, p. 214). De asemeni, nici Gr. Ureche nu arată locul bătăliei. Cronica Anonimă arată însă că « *atuncea Alexandru Vodă, încă au eşitu la întâmpenarea lui Petru Vodă, frăţine-seu, de au făcutu ospeţu la satu la Săpăţeni.* (*Mag. Ist.*, IV, p. 275).

Ciocnirea a avut însă loc, graţie documentelor, la Vadul ce se chiamă *Doamna* lângă satul *Zilişte* aproape de Râmnic. (B. P. Haşdeu, *Ioan Vodă cel Cumplit*, p. 88, Buc., 1865).

www.dacoromanica.ro

Felul cum e înfățișată începerea ostilităților de către *A. O.* care arată că *Petre Șchiopul* aștepta nu o luptă, ci închinarea boerimii moldovene către noul Domn, aceasta fiind o strategemă a lui *Ioan Vodă cel Cumplit*, mai ales în Constantin Căpitanul (*op. cit.*, p. 214), dovedește că *A. O.* reproduce fidel indicațiile cronicărești, (Constantin Căpitanul, *loc. cit.* și Cronica Anonimă, *loc. cit.*) iar locul luptei, după *Cronica Anonimă*. Insă prezența *Chiajnei* în tabără, înfățișarea lui *Dumbravă Vornicul* în cortul Muntenilor, discuția care urmează și uciderea *Chiajnei* toate acestea sunt elemente de fantazie.

Iată cum înfățișează Gh. Șincai (*Cronica*, II, p. 222) evenimentul, citând pe Anonimul românesc: «...*și întâlnindu-se amândoi frații la Focșani, au venit boierii Moldovei cu oaste și, lovindu-i fără de veste, i-au biruit. Petru Vodă au fugit la Brăila. Aleksandru Vodă la Orașu în Ialomiță. Iară boerii Moldoveni au rădicat Țerei Românești pre un Vintilă, pre carele, bătându-l Aleksandru Vodă cu oamenii săi, l-au omorît*».

271. *Petru Șchiopul* și *Alexandru* erau într'adevăr frați, dar nu erau copiii *Chiajnei* și ai lui *Mircea*, după cum s'a văzut din atâtea note anterioare, dar *A. O.*, grație erorii istorice, de care el nu era responsabil, continua să fie consecvent cu sine însuși.

267—268. In Cronica Anonimă, singura care pomenește de *Dumbravă Vornicul*, ni se arată că *Alexandru Vodă* a fost acela care ar fi poruncit lui *Dumbravă Vornicul* să vie spre închinare la Focșani. (*Mag. Ist.* IV, p. 275).

291—292. In necontenita sa grijă de a reda culoarea locală, *A. O.*, pentru descrierea cortului în care se găsea *Chiajna*, în mijlocul oștirii pe care o aduseseră *Petru Șchiopul* și *Alexandru* împotriva lui *Ioan Vodă cel Cumplit*, întrebuințează indicațiile din «*Român Grue Grozovanul*» pentru înfățișarea cortului Hanului tătaresc, *Ghirai*.

Multe-s, frate și mai multe
Corturi mari, corturi mărunte!
Iar în chiar mijlocul lor
Nalțăse-un cort de covor
Un cort mare și rotat,
Poleit și nărămzat
Cu țăruși d'argint legat
Par'că-i cort de împărat.

309—311. *Munteanul îi om viclean, nu-i ca moldoveanul ortoman și dănos la mână și la suflet fălos.* Cuvântul «*ortoman*» care figurează în «*Mioriția*» și «*Balaurul*» din culegerea de poezii populare a lui V. Alecsandri (*Poezii populare, Balade, cântice bătrânești adunate și îndreptate*, Iași, 1852—1853)

www.dacoromanica.ro

însemnează *om voinic şi bun, adică om adevărat;* iar în înţeles etimologic, *drept la mână,* adică *onest.*

15 *Ca să mi-l omoare*
Pe cel Moldovan,
Că-i mai ortoman
(Mioriţa).

17 *Iată 'n lungul drumului*
19 *Că venea, mări, venea*
21 *Un viteaz de ortoman*
(Balaurul)

In balada « *Român Grue Grozovanul* » din aceeaşi colecţie, în ediţia dela 1852 s'a tipărit din eroare următorul pasaj astfel:

161 *Să nu-l vinzi <calul> la vreun Muntean*
Că Munteanu-i om viclean,
Ci să-l vinzi la un Român,
Că-i om drept şi bun stăpân
165 *Şi de mână mai dănos*
Şi de suflet mai duios.

In ediţia următoare (1866), V. Alecsandri rectifică eroarea:

161 *Să nu-l vinzi nici la Litean,*
Că Liteanu-i om viclean,

A. O., având la 1860 ediţia dela 1852—1853 s'a folosit de aceasta, deşi pasajul e cam lipsit de sens *(nu Muntean, ci Român)* şi a pus în gura *Vornicului Dumbravă* cuvintele *Hanului Ghirai* din ediţia dela 1852.

327—333. Nota lui *A. O.* indică între izvoarele sale: *Constantin Căpitanul, Gheorghe Şincai, I. Chr. Engel.* Adaugă apoi « *şi alţii* ».

Acest adaus reprezintă, fără îndoială, izvoarele pe care *A. O.* le găseşte în *Cronica* lui *Gh. Şincai* şi anume: Henricus Spondanus *in Continuatione Baronii ad anuum 1574, n. 12 seq.;* Leonhardus Gorecius *in Descriptione belli Ivoniae, p. 27, 35 seq.; Ms Annales Siculici ad. h. a;* Constans Miron *in Ms. Chronico Valachico, cap. 55;* Engel, *in Hist. Valachi. part. I, p. 224* şi *Historia Mold., p. 226.*

PSEUDO-KINIGHETIKOS

I

1—6. Cartea lui C. C. Cornescu (*Manualul venatorului,* XIX+192 p., Buc. 1874) apare în acelaşi an cu cartea lui *A. O.*

Ea conţine: o introducere; apoi partea I: *Despre puşcă:* § 1. *Notiţă istorică asupra armelor de foc,* § 2. *Noţiuni despre construcţiunea puştii,* § 3. *Principii*

www.dacoromanica.ro

asupra modului de a încărca puşca şi de a trage; partea II: *Despre câine:* § 1. *Calităţile şi rasele câinilor de vânătoare,* § 2. *Consilii pentru dresarea câinilor;* partea III: *Despre vânat:* § 1. *Vânatul cu păr,* § 2. *Vânatul cu pene;* anexe: I, *Despre boală jigodiei,* tradusă după C. H. Hertwig; II, *Medicamente pentru boalele câinilor,* după H. Robinson; III, *Lista autorilor consultaţi pentru acest manual.*

In introducere ca şi în restul cărţii sale, autorul dă câteva citate şi amănunte istorice pe care *A. O.* le reia, înmulţindu-le şi desvoltându-le, după cum se va vedea în cele ce urmează. De altminteri, parcurgând introducerea din *Manualul vânătorului,* ne dăm foarte uşor seama cum cartea lui *A. O.* este o amplificare şi o completare a acestei introduceri. *A. O.* a lucrat însă cu simţ artistic, talent literar şi autentică erudiţie. In introducerea lui *C. C. Cornescu,* între diferitele citate (*Cartea facerii,* cap. X, vers. 9; *Omer; Xenophon; Plutarch; Virgiliu,* Eneida, IX, vers 603; *Horaţiu,* Epistole, I, 18, 49 şi Ode, I, 1, 25; *Pliniu cel Tânăr,* Panegyricus, § 81; *Oppian; Gratie Faliscu; Tacit,* De moribus Germanorum, § 17; *Cronicele Moldovei;* D. Cantemir, *Descriptio Moldavaie,* partea II, cap. IX; Gaston de Foix, *Les déduits de la chasse aux bestes sauvaiges; Froissard,* se găseşte în special una pe care *A. O.* nu a utilizat-o de loc. E vorba de povestea de vânătoare ce se află la baza începuturilor legendare ale Moldovei. C. C. Cornescu citează pentru această Letopiseţele publicate de M. Kogălniceanu; apoi iconografia publicată de V. A. Ureche în *Buletinul Instrucţiunii publice* unde se reproduc prin desemne nişte vechi sculpturi pe fildeş, reprezentând această legendă; şi în fine pe V. Alecsandri pentru balada, *Dragoş.* E cel puţin ciudat că o asemenea legendă nu e utilizată de *A. O.* A fost fără îndoială o scăpare din partea lui *A. O.* care s'a inspirat din introducerea lui C. C. Cornescu şi a omis un element atât de sugestiv pentru toată broderia verbală şi asociativă din *Pseudokineghetikos.*

De altfel, *A. O.* spune însuşi (IV.214—219), adresându-se lui C. Cornescu că a fost inspirat de el, că a fost vina lui de a cetit şi a citat atâtea scrieri: « *Cine te-a pus să înşiri de aceste nume în Introducţiunea ta, însoţindu-le cu o grindină de citaţiuni latine? In calitatea mea de academic, mi s'au aprins călcâile de focul clasicităţii şi iată pentru ce ai fost silit să rabzi, în aceartă epistolă, o contrabombardare de versuri latineşti, ba chiar şi elineşti. Acum ţine-te bine şi de aci înainte* ».

Sub-titlul: Difficiles nugae (Martial, *Epigr.,* II, 36) este un motto al întregii lucrări. Intr'adevăr, sensul expresiunii este de « *obositoare* (grele) *nimicuri* » şi ar putea sluji ca un fel de glosă pentru titlul operei: *Fals tratat de vânătoare (Pseudokineghetikos).* Spiritul epigramatic al acestui titlu este destul de străveziu, prin lipsa de sistematizare şi de seriozitate solemnă ce trebue să caracterizeze un adevărat tratat şi care, în scrierea lui *A. O.,* este împlinită printr'o amuzantă înşeilare asociativă de idei în jurul vânătoarei, spre a alcătui un

www.dacoromanica.ro

veritabil *eseu*, în sensul franţuzesc al cuvântului. *A. O.* însă se scuză, glumind, când arată că nu e un adevărat tratat, ci unul fals, dar, spre a glumi din nou, se exprimă în greceşte, ca să dea operei sale totuşi o haină de pedanterie cărturărească. *Difficile nugae*, care constitue o explicare tot epigramatică a titlului, ne lămureşte că tratatul e fals, fiindcă e alcătuit din *nugae* (= nimicuri) cu care s'a căznit totuşi din greu să scoată efecte însemnate (difficiles), străduinie care i-au mistuit puterile dar... nu a izbutit până în cele din urmă să obţină ceva. Fireşte că acest *motto* trebuia să fie în latineşte, pentru acelaşi motiv pentru care titlul era în greceşte, adică spre a păstra ţinuta ştiinţifică a lucrării sale.

A. O., prin aceasta glosă latinească ce serveşte drept *motto* operei sale cu titlu grecesc, parcă ne şopteşte să nu luăm în serios aparenţele, căci cartea lui e alcătuită din nimicuri din care a voit, dar nu a putut scoate nimic, cum se întâmplă cu oamenii din epigrama lui *Marţial* unde sunt ridiculizaţi cei ce se căsnesc din greu să fie spirituali, cu simple nimicuri, adevărate prostii copilăreşti, fără să ajungă, fireşte, la rezultatul dorit.

Această auto-epigramare din titlu şi din *motto* se potriveşte de minune cu tonul glumeţ al întregii lucrări, unde valoarea ideilor ce se aştern prin sugerare peste pivotul cinegetic sau îl încercuiesc numai pe cale asociativă, iese la iveală mai ales prin tehnica ironiei şi a spiritualului.

Iată fragmentul din epigrama lui *Marţial* la care se referă *A. O.*

Turpe est difficiles habere nugas
Et stultus labor est ineptiarum

(Cartea II, LXXXVI, *Ad Classicum*)

A. O. a tradus mai departe aceste versuri ale epigramei lui *Marţial* şi anume în cap. IX în felul următor:

« Prost lucru este când se ţine omul de glume nevoiaşe
Şi nerozească treabă sunt fleacurile ».

8—15. Iordache Golescu, (*Pilde, povăţuiri, cuvinte adevărate şi poveşti*, manuscris în B. A. R. şi în Biblioteca Naţională din Iaşi, ambele citate de I. Zane, (*Proverbele Românilor*, Bucureşti 1895, vol. I, p. 455) prezintă zicătoarea în felu următor (Mss dela Iaşi. p. 87).

Dacă e curcă
Ce să'n curcă
In calea vânătorului?

După Iordache Golescu, cel dintâi care utilizează zicătoarea este *A. O.*, apoi P. Ispirescu, *Zicători populare* în « Revista pentru istorie, arheologie şi filologie », III, p. 158, Bucureşti, 1885, urmează I. Zane, *Proverbele Românilor* (vol. I, p. 455), precum şi prelucrarea în formă de anecdotă a lui T. Speranţia, *Anecdote populare*, (vol. I, Buc. 1892, p. 100.

www.dacoromanica.ro

30. *encomion* sau *engomion* (din gr. *egkomion* elogiu). In antichitate era o odă, un cântec de slavă sau chiar o cuvântare în cinstea învingătorilor la jocurile publice, a Împăraţilor bizantini sau a unui ilustru personaj; mai însemna şi panegiric sau discurs funebru în genere. *Metrul encomiologic* era numele versului elegiambic întrebuinţat mai ales în panegiricul versificat.

18—25. Cânticelul dascălului *Caracangé* are un izvor ce ne este necunoscut, In Anton Pann (*Povestea Vorbei*, I, 1853, p. 116) găsim ceva asemănător, ceea ce dovedeşte că *A. O.*, a utilizat o variantă. M. Gaster (*Literatura populară română*, Buc. 1883 p. 161—162), analizând tema aceasta poporană, o găseşte ca fiind originară din «*Titlu Buhoglindă*» (Braşov 1846) de unde o ia şi Anton Pann.

78. *Xavier de Maistre* (1763—1852), scriitor francez, care a trăit o mare parte a vieţii sale în Rusia. A scris «*le Voyage autour de ma chambre*» (1794) care e un fel de răspuns la faimoasa carte a scriitorului englez L. Sterne, «*A Sentimental Journey*» (1768). A mai publicat: «*le Lépreux de la cité d'Aoste*» (1811); «*les Prisonniers du Caucase el la Jeune Sibérienne*» (1825). Ca un fel de urmare a primei cărţi amintite, a scris «*Expédition nocturne autour de ma chambre*».

85. *Nimrod (Nemrod* sau *Nevrod)* este, după *Vechiul Testament* (*Cartea Facerii*, X, 8—13) fiul lui *Hus*, care, la rândul său, descindea din *Ham*, unul din fiii lui *Noe*. *Nimrod* e socotit în Biblie, ca întemeietor al împărăţiei babiloniene şi unul din vestiţii vânători ai acelor timpuri. Despre *Nimrod* vorbeşte şi C. C. Cornescu (*op. cit.*, p. VII).

Istoricul babilonian, *Beroz*, (născut la 330 a. Chr,) şi care a fost contimporan cu *Alexandru cel Mare*, arată că *Nimrod* a fost primul rege al celei de a doua dinastii domnitoare în Babilon. Istoricul evreu, *Josephus Flavius* (37—95), contimporan cu *Neron* şi *Vespasian* şi care este autor al mai multor cărţi între care: «*Războiul iudaic*» (7 cărţi), «*Antichităţi iudaice*» (20 cărţi), «o *Autobiografie*» şi «*Elogiul Machabeilor*», toate scrise în greceşte, susţine că *Nimrod* a fost acela care a construit faimosul *turn babilonic*. Fragmentele cunoscute din opera lui *Beroz* se află intercalate în scrierile lui *Josephus Flavius*.

Iată câteva amănunte din ciclul legendar al *Sfântului Hubert*, consemnat de hagiografi: El ar fi fost la început curtean în palatul din Metz al regilor *Neustriei* şi anume în timpul doamnei lui *Thierry III* (673—691), fiind în serviciul primarului regal, *Pepin d'Héristal;* după altă tradiţie, el ar fi fost chiar primar regal în palatul regilor din *Austrasia*. Ii plăcea aşa de mult vânătoarea, încât plecă la vânătoare odată, chiar în Vinerea Sfântă. Intr'o zi, pe când urmărea un cerb în pădurea Ardenilor, (vezi n. IV. 136—186), animalul se opri şi *Hubert* văzu între ramurile coarnelor scânteind crucea Mântuitorului, în timp ce un glas nevăzut spunea: «*Hubert, gândeşte-te la slujba lui Christos, părăseşte această vieaţă plină de plăceri lumeşti*». Atunci Hubert renunţă la traiul său de până atunci şi se duse la Roma, unde se înfăţişă Papei *Sergius*, care îi dădu drept călăuză în vieaţa pământească pe *Sfântul Lambert*.

www.dacoromanica.ro

Acesta îl ţinu pe lângă sine şi hirotonisindu-l, şi-l asocie în conducerea diocesei, unde la 708, după moartea sa, urmă în scaunul episcopal *Sf. Hubert*. Ca episcop al *Liège-ului*, Hubert, numit acum *Apostolul Ardenilor*. era cu mare milă pentru săraci, cărora le împărţea veniturile sale şi lupta din răsputeri spre a combate idolatria. Pădurea Ardenilor, unde *Hubert*, a văzut cerbul purtător de cruce, servea de cuib multor păgâni. De aceea, el a pătruns în inima pădurii acolo unde vâna pe vremuri, şi a distrus idolii. Dumnezeu îi dăduse darul de a face minuni, tămăduia bolnavii şi gonea duhurile rele din trupurile celor stăpâniţi de diavol. Presimţindu-şi moartea printr'o adevărată revelaţie, cu un an înainte, el se pregăti ca un sfânt, şi-şi dete duhul la 30 Mai 727. Corpul său fu depus în biserica *Sf. Petru* din *Liège*. A fost canonizat şi este prăznuit de Biserica Apusului la 3 Noemvrie.

C. C. Cornescu (*op. cit.*, p. XI) vorbeşte şi el despre *Sf. Hubert*.

92—93. Zicătoarea este proprie a lui *A. O.* Intr'adevăr *I. Zane* (op. cit., vol. I, pag. 633) care a consultat toate producţiunile şi textele folclorice din limba noastră, o consideră coufecţionată de A. O. şi îi dă următoarea explicaţie: «*Se zice despre cei agiamii într'o meserie, într'o afacere*».

94—95. «*Et in Arcadia ego*» sunt cuvintele ce servesc drept epitaf pe mormântul ce figurează într'unul din tablourile pictorului francez, *Poussin*, (1594—1665). Tabloul este cunoscut sub numele de «*Les bergers d'Arcadie*» şi se află astăzi în muzeul Luvrului. El reprezintă o scenă pastorală. La marginea unui drum de ţară, se află trei păstori şi o fată în faţa unei lespezi tumulare. Unul dintre ei, îngenunchiat pe un picior, cu mâna întinsă spre inscripţia funerară, caută să o descifreze. Cu greutate parcă silabiseşte cuvintele: «*Et in Arcadia ego*» prin care cel dus dintre vii aminteşte trecătorilor că şi el a fost dintre aceia care s'au bucurat de rodnicia Arcadiei, unde cerul este totdeauna senin, munţii limpezi şi oameni fericiţi, întrucât poezia pastorală a Grecilor din antichitate a făcut din această regiune a Peloponezului resedinţa fericirii pure pe care numai păstorii, cei crescuţi în sânul naturii, pot să o guste.

Cuvintele de pe piatră vor să spună parcă părerea de rău a aceluia care nu va mai vedea frumuseţea plaiurilor şi nu se va mai adăpa din fericirea terestră pe care numai Arcadia e în stare să o dea.

200. *N. Gogol* (1809—1852), autor epic şi dramatic rus. Prima sa culegere de schiţe şi nuvele a fost la 1831, «*Serile la ferma din Dikaniyka*»; urmează «*Mirgorod*», apoi «*Taras Bulba*» (1832). Mai târziu apar: «*Proprietarii de altă dată*»; «*Cearta lui Ivan Ivanovici cu Ivan Nikiforovici*»; «*Mantaua*». La 1842, după o călătorie la Roma, unde a scris: *Scrisorile religioase*, N. Gogol publică «*Aventurile lui Cicicov sau Sufletele moarte*.

Ca autor dramatic, între altele, a scris «*Revizorul*» (1836).

Cele mai de seamă scrieri ale sale care au fost traduse în mai toate limbile europene sunt: «*Taras Bulba*», «*Sufletele moarte*» şi «*Revizorul*». In literatura

www.dacoromanica.ro

românească «*Mantaua*» a servit ca punct de plecare pentru prelucrarea lui *I. Al. Brătescu-Voinești* în schița «*Blana lui Isaia*».

101. *Tămădăienii, vânători de dropii de băştină cari neam de neamul lor au rătăcit prin Bărăgan... A. O.* vrea să spună tocmai contrariul decât ceea ce rezultă din text, căci *neam de neamul lor* însemnează *nimeni*, nu *toți*. Construcția corectă ar fi *neam din neamul lor*. In plus, prima construcție, cea contrarie intenției autorului, trebue, în înțelesul ei curent, nu în cel din text, să aibă predicatul la forma negativă: *cari neam de neamul lor n'au rătăcit*. De fapt *A. O.* a întrebuințat o expresie și contrarie ca înțeles și greșită ca construcție.

II

19—25. Amănunte în legătură cu vizita lui *A. O.* la *Balta Albă* le găsim și într'o scrisoare a lui adresată mamei sale ce poartă următorul loc și dată: *Baltă Albă, satul Grădiștea din Vale, Miercuri 8 iulie 1847*. Textul acestei scrisori foarte frumos compusă, în traducere românească, fiindcă originalul era în franțuzește, a dat-o N. Iorga în *Oameni care au fost*, (vol. I, Buc., 1934, pp. 53—58), unde se ocupă de *A. O.* In scrisoare, e vorba de *Colonelul Engel* (comandantul Brăilei) pe care îl amintește *A. O.* și aci.

8. Schița «*24 de ceasuri la Balta-Albă, 1847*» s'a publicat mai întâi în «*Calendarul pentru Români*, Iași, 1848, pp. 39—58 și e dedicată «*domnului I. Băläceanu*».

89—96. *Terentius Varro* (116—127) savant și poet latin, a fost unul dintre ofițerii lui *Pompeiu* în războiul piraților și a comandat o parte a flotei din Mediterana. In războiul civil a fost de partea lui *Pompeiu*, dar la urmă se împacă cu *Cezar* și fu înconjurat spre sfârșitul vieții de multă atenție din partea lui *August*. Din opera sa ni s'a păstrat: «*De lingua latina*» dar nu în întregime, adică cele 25 de cărți, ci numai 6 (V—X) și acestea incomplete; «*Rerum rusticarum libri*» (3 cărți) care cuprind trei dialoguri: unul despre *Cultură*, al doilea despre *Creșterea animalelor* și ultimul despre *Voliere, iepurărie, păsări de curte, stupi* și *heleștaie*.

80. *Departe griva* (la grive) *de iepure* este o zicătoare asupra căreia *A. O.* face un calambur destul de izbutit, în legătură cu versurile citate din *Martial*. Propriu zis, *griva, grivna* sau *grivu* și *griveiu* e numele unui câine sau câțele de vânătoare de culoare pestriță. Cuvântul e de origină slavă și însemnează: *pătat* (alb cu negru sau cu cafeniu); mai însemnează și *masură, monetă*.

Înțelesul zicătoarei se aplică aceluia care caută să ghicească un lucru, dar e departe de a-l nimeri, sau spre a arăta nepotrivirea între două ființe sau lucruri.

Calamburul lui *A. O.* are înțelesul următor: E departe ca gust pasărea numită *turdus* în latinește, sau în franțuzește *la grive*, de patrupedul *iepure*.

www.dacoromanica.ro

79—80. Titlul adevărat al comediei lui *C. Faca* este «*Comedia vremii*» Titlul de «*Franţuzitele*» a fost dat de *I. Heliade Rădulescu* care a publicat fragmentar comedia lui *C. Faca* şi cu titlul schimbat.

113—118. Aluzia se referă la consorţiul condus de *Strussberg* (1823—1884), faimosul om de afaceri din Germania care a construit acolo câteva căi ferate, apoi şi la noi primele drumuri de fier. *Bumbaşirii* (Mumbaşirii) erau slujitorii de altă dată însărcinaţi cu împlinirile de bani şi executările silite în genere. Cuvântul e de origine turcească.

138. Forma *synodoche* e, de sigur, o eroare de tipar menţinută în toate ediţiile. Forma corectă este *synecdoche* alături de *synecdocă* (lat. *synecdoche*; gr. *sunekdokhê*). *Sinecdoca* este o figură de cuvânt prin care înţelegem mai mult spunând mai puţin, şi invers: înţelegem mai puţin spunând mai mult. Este deci un fel de *metonimie*. *A. O.* face aci o etimologie prin sinecdocă. Cu alte cuvinte. el crede că pasărea numita în franţuzeşte, *grive* ar fi forma ce ar deriva din *turdus gravis*, prin synecdocă, în aceeaşi măsură în care pasărea numită *graur* în româneşte, pe aceeaşi cale metonimică, ar fi *sturnus* din latineşte. Explicaţia lui *A. O.* e destul de obscură.

100—103. *C. Plinius Secundus* (23 sau 24—79) istoricul şi naturalistul latin, a fost ofiţer de cavalerie în Germania, procurator al Spaniei citerioare sub *Vespasian*, comandant al flotei sub *Titus*. A murit victimă a curoizităţii sale ştiinţifice, apropiindu-se prea mult de *Vezuviu* în timpul erupţiunii dela 79.

A scris mai multe opere care nu ni s'a păstrat şi anume: «*De jaculatione equestri*», *liber unus*; «*De vita Pomponii Secundi*», *libri duo*; «*Bellorum Germaniae*», *libri XX*, *Studiosus* (3 cărţi); *Dubii sermonis libri VIII*; *A fine Aufidii Bassi libri XXXI*.

Singura scriere transmisă a fost «*Naturae historiarum*» *XXXVII libri*. Aceasta are următorul cuprins: I. Tabla de materii şi bibliografie; II. Cosmografia; III—VI. Geografia; VII. Omul; VIII—XI. Regnul animal; XII—XIX. Regnul vegetal, agricultura; XX—XXVII. Medicamentele extrase din plante; XXVIII—XXXII. Medicamente extrase din animale; XXXIII—XXXVII. Mineralele şi artele întrebuinţate. Artiştii şi operele lor.

A. O. citează titlul acestei lucrări reconstituindu-l din titlul franţuzesc al traducerii lui E. Littré. (*Histoire naturelle de Pline*, 1848—1850). Pe Pliniu îl citează şi C. C. Cornescu (*op. cit.*, p. IX).

127—129. Sub auspiciile *Academiei Române*, A. T. Laurian şi I. C. Massim au publicat *Dicţionariulu limbei romane, dupo insarcinarea data de Societatea Academica Romana, elaboratu ca proiectu*, (2 vol., Buc., 1873, 1876), în care erau trecute, potrivit cu punctul de vedere al *Curentului Latinist*, numai cuvintele de origină latină; celelalte erau adunate într'un volum aparte, *Glossarui care coprinde vorbele d'in limb'a romana, straine prin originea sau forma' loru cumu şi celle de origine indouiosa, elaboratu ca proiectu*, (Buc., 1871), de aceiaşi autori. Impotriva principiului care a călăuzit la întocmirea dicţionarului acestuia,

www.dacoromanica.ro

A. O., a dus o luptă neobosită ca membru al Academiei în şedinţele dela 4, 9 şi 14 Septemvrie, 1871 (*Analele Societăţii Academice Române*, t. IV, 1871), apoi în cele dela 14 şi23 August 1872 (*Analele Societăţii Academice Române*, t. V, 1872). Mai târziu propune revizuirea dicţionarului (1877) printr'un raport, după ce la1874 fusese ales în comisiunea ce avea să se pronunţe asupra revizuirii. Mai amintim că protivnicia sa faţă de conceperea greşită a dicţionarului, adică faţă de exagerările latiniste ce-şi găseau o expresiune oficială în dicţionarul amintit, *A. O.* şi-o mai manifestă între altele, (vezi, *Intr.* p. 25), şi prin faimosul « *Prandiulu Academicu* » (15 Septemvrie 1871).

Vocabularul francez-român de P. P. Poenaru, Fl. Aaron şi G. Hill, pe care îl consultă *A. O.* a apărut la 1840 în două volume.

636—639. Autorii dicţionarului academic introduc în vol. II (1876) la litera *S* pe *sturdiu*, prezentat astfel: sturdu, s. m., *turnus*, specia de passere selbatica, a cărei carne e buna de mancare (compara it,. sp., port.: *tordo*,; fr.: *toard, tourde, tourdelle*).

252—271. Poezia « *Amârâta turturea* » a lui *Ienăchiţă Văcărescu* conţine 8 strofe. *A. O.* nu dă decât 5, adică fără strofele: I, VII şi VIII, şi cele citate se află într'o altă ordine decât aceea din ms. B. A. R., n. 421: strofa a IV-a din manuscris devine a V în redacţia lui *A. O.*; strofa a V devine a IV-a.

Poezia aceasta, după cum se ştie, e de origine poporană şi deformată apoi de lăutari. *S. Fl. Marian* a publicat mai multe variante poporane (*Ornitologia populară română* II, p. 201; vezi şi B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, II, p. 422, 728). Varianta lăutărească pe care a dezvoltat-o *Văcărescu* era probabil în felul celei culese de *G. Dem. Teodorescu* dela *Petrea Şolcanu* (*Poezii populare române*, Buc., 1885, p. 347). O altă variantă, poate cea mai amplificată (15 strofe), o găsim în Anton Pann (*Spitalul Amorului*, Buc., II, 1850 p. 51). De asemeni, mai găsim altă variantă tot în acelaşi autor (*Cântece de lume*, ed. II, 1837) care seamănă foarte mult cu redacţia lui *Văcărescu*.

Poezia cu acelaşi conţinut din colecţiunea lui V. Alecsandri (*Poezii populare ale Românilor*, Buc., 1866, p. 264) e o variantă din *Spitalul Amorului* al lui *Anton Pann*, însă prescurtată. Intreaga bibliografie cu reproduceri de texte în Ovid Densuşianu, (*Literatura romînă modernă*, ed. II, Buc., 1925, I, pp. 184—186). *A. O.* nu cunoaşte origina poporană a poeziei, de aceea nu pomeneşte nimic despre acest caracter. Singura contribuţie a lui *Văcărăscu* în opera, despre care vorbim, e alcătuită din ultimele două strofe, care însă fac să scadă efectul estetic al poeziei.

III.

129—191. « *Vulpea bearcă* » este o snoavă prelucrată de *A. O.* după P. Ispirescu (*Basme, snoave, adunate din gura poporului de un culegător tipograf.* Bucureşti, 1872, p. 58—61) la care, titlul naraţiunii este « *Pasărea cu coada*

www.dacoromanica.ro

lungă » A. O. i-a dat snoavei caracterul vânătoresc şi o organicitate artistică pe care nu o cunoaşte povestirea lui P. Ispirescu, unde e vorba de un boier care povesteşte unor prieteni despre o pasăre cu o coadă de trei stânjeni. Sluga îl trase de mânecă şi boierul o scurtă la doi stânjeni, apoi la un stânjen. iar la urmă, findcă sluga îl trăgea mereu de mânecă, boierui se răsti către slugă spunându-i că nu poate să lase pasărea fără coadă. In alte variante, vietatea despre care vorbeşte e un lup. (Vezi I. Zane *op. cit.*, vol. I. p. 428—429.

194—196. Adevăratul titlu al operei lui *Anton Pann* (1794—1854) este: *Culegere de proverburi sau Povestea vorbii de prin lume adunate şi iarăşi la lume date*, Buc., 1847, apoi într'o ediţie întregită la 1851; alta în trei volume la 1852—1853. Pe această din urmă o citează *A. O.*

223. Vezi n. I. 85.

IV.

2—3. G. E. Lessing, autorul scrierii « *Laokoon oder ueber Grenzen der Malerei und Poesie* », Berlin, 1766, s'a născut la 1727 şi a murit la 1781.

Cunoscuta formulă « *ut pictura poesis* » (vezi n. XI. 195) a aparţinut lui *Simonide*, a fost reluată de *Plutarch* şi de *Horaţiu* şi ridicată apoi de *Winckelmann* la rangul de postulat. Impotriva ei se ridică *Lessing* în « *Laocoon* », arătând că pictura sau sculptura, arta plastică, deci şi poezia, se deosibesc nu numai prin mijloacele de expresiune, ceea ce e evident, dar că şi unele elemente ale conţinutului trebue modificate pentru ca realizarea artistică să fie implinită. Ceea ce e frumos în poezie, poate fi urît în plastică şi invers. Durerea lui *Laocoon* înfăţişată în grupul statuar al lui *Agesandru*, *Polydor* şi *Athenodor* şi în reprezentarea descriptivă din « *Eneida* » lui *Virgiliu* va întrebuinţa două serii de mijloace deosebite în privinţa conţinutului. Deschizătura cea mare a gurii, lăsând la o parte cu ce violenţă şi desgust se strâmbă şi se schimonoseşte celelalte părţi ale feţei, ar fi în pictură o pală, iar în sculptură o gaură ce ar produce efectul cel mai respingător din lume. De aceea, sculptorul a împrăştiat durerea aceasta în toate fibrile trupului care e înfăţişat gol, nu a concentrat-o pe figură. De altminteri, sculptura prezentându-ni-se simultan, concentrarea numai pe figură a durerii, ar fi produs şi un efect nedeplin. Poezia însă care e succesivă, căci luăm cunoştinţă de ea prin succesiunea momentelor în timp, nu prin coexistenţa lor în spaţiu, ca în plastică, ne fixează atenţia noastră asupra unui punct.

Gura strâmbă de durere poate figura în poezie, fiindcă nota dominantă în pasajul lui Virgiliu pe lângă că nu e aceasta, ci suferinţa paternă, dar, chiar dacă ar fi aceasta, tot n'am vedea-o distinct prin reprezentare, ci integrată într'un tot netezit prin desfăşurarea succesivă şi contribuţia imaginaţiei noastre. Lessing luptă împotriva formulei « *ut pictura poesis* », mai ales cu adversari de a treia şi de a patra mână cum erau *Spence*, *Caylus*, *Dolce* şi alţii.

Polemica sa vizează mai puţin pe *Winkelmann*.

www.dacoromanica.ro

41—45. *Diana cu ciuta* e cunoscută sub numele de *Diane chasseresse. Diane à la biche*, sau *Diane de Verssailles*. E una din faimoasele statui greceşti din muzeul Luvrului. Ea a fost adusă din Italia în Franţa în timpul lui *Francisc I* şi a fost aşezată în mod succesiv la *Meudon*, la *Fontainebleau*, la *Louvre*, la *Versailles* şi apoi iar la *Louvre*, când s'a creat muzeul. S'a spus de mai multe ori că trăsăturile *Dianei* din aceasta statue care o reprezintă în costum de fecioară cu arcul pe spate şi ţinând de coarne o ciută ce merge sărind lângă ea, seamănă cu acelea ale lui *Apollo* (Belvedere). In ambele statui observăm aceeaşi eleganţă a formei, aceeaşi corectitudine puţin cam rece şi chiar o anumită analogie de atitudine, ceea ce a făcut să se creadă că aceste două opere erau destinate să fie aşezate simetric undeva sau că cel puţin ambele erau opera aceluiaşi artist. Cum *Apollo* este atribuit în genere lui *Leochares*, sculptor în veacul al IV-lea, elevul şi colaboratorul lui *Scopas*, nimic din felul de a fi al *Dianei*, din atitudinea sau fizionomia ei nu se opune la concluzia că, dacă nu suntem siguri despre *Diana* că ar fi opera lui *Leochares*, în orice caz e neîndoios că ea are o figură ce aparţine veacului al IV-lea. (Louis Hourticq, *Encyclopédie des beaux-arts*, 2 vol., Paris, 1926, vol. I, p. 191; Vezi: Collignon, *Hist. sculpt. grecque*, t. II, p. 319, sqq.; Furtwaengler, *Meistenvercke der griech. Plastik*, p. 558).

Diane de Poitiers (1499—1566) a fost una din damele de onoare la curtea lui *Francisc I*. Cu timpul, ea intră în legături de dragoste cu dofinul, viitorul *Henric II* mai vârstnic cu 20 de ani decât ea şi care era însurat cu *Caterina de Medicis*. *Henric II*, îi dărui Dianei care era de o frumuseţe rară sau avea numai această reputaţie, ducatul de *Valentinois* (1548).

Diana de Poitiers a jucat un important rol politic şi în timpul lui *Francisc I* şi al lui *Henric II*. Deşi era aspră la fire, lacomă şi puţin sentimentală, s'a interesat de artă cu multă solicitudine, Şi-a construit castelul dela *Anet* a cărui împodobire sculpturală a fost încredinţată lui *Jean Goujon*. Intre diferitele motive decorative de acolo, găsim şi *Fântâna Dianei* unde *Goujon* reproduce într'un grup de marmoră un motiv pe care îl executase *Cellini* ca bas relief în bronz pentru o poartă a castelului dela Fontainebleau de unde el fusese transportat la Anet. In această operă, astăzi la Luvru, *Goujon* n'a reprezentat însă pe *Diane de Potiers*, cum s'a crezut multă vreme, şi cum e convins şi *A. O.* ci e o figură de şcoală cu caracter mitologic executată în stilul Renaşterii. Tot din acest grup se mai păstrează o *Diană* tot ca zeiţă a vânătoarei şi simetrică cu cealaltă, dar cu planurile schimbate, care se găseşte în muzeul dela *Cluny*.

O altă *Diană* găsim în palatul Luvrului ca element decorativ la scara *Henri II*, căci *Goujon* începuse dela 1549 decorarea Luvrului şi a executat cu acest prilej mai multe motive de sculptură, dintre care, *Cariatidele* reprezintă opera cea mai clasică şi mai monumentală a lui *Goujon*. (L. Hourticq, *Encyclopédie des beaux-arts*. vol. I, p. 251).

www.dacoromanica.ro

Reprezentările iconografice mai însemnate ale *Dianei de Poitiers* sunt: un medalion de marmură atribuit lui *Germain Pilon* (muzeul dela Cluny) care reprezintă pe *Diane de Poitiers*, ca zeiţa *Venus*. O pictură dela Luvru copiată de *Lavinia Fontania* după pictorul *Francisco Primaticcio* (1504—1570) care fusese chemat din Italia în Franţa de către *Francisc I* (1531) pentru decorarea castelului dela *Fontainebleu*, reprezintă pe *Diane de Poitiers* ţinând în mână o săgeată şi mângâind un *Amor* înarmat cu un arc. Biblioteca Naţională dela Paris posedă un colier al cărui mijloc e format dintr'o agată pe care e gravat portretul ducesei de *Valentinois*. Se mai poate menţiona o medalie care înfăţişează pe o parte efigia metresei lui *Henric II* cu acest cuvinte: *Diana dux Valentinorum clarissima*.

Gravura lui *Albert Dürer* (1471—1528) care reprezintă pe *Sfântul Hubert* ne arată şi apariţia cerbului cu crucea între coarne (vezi n. I, 85). Această gravură a faimosului pictor, gravor, sculptor, arhitect şi estetician german, care a fost *Albert Dürer*, nu ocupă un loc de frunte în opera sa, deşi este o piesă care, dacă am considera-o izolat, reprezintă o valoare destul de apreciabilă.

Intre gravurile sale se impun, între altele, mai ales: *Apocalipsul după Sf. Ioan* (1498, gravură în lemn) gravată în 15 foi mari; *Sfântul Eustache* (1504, gravură în aramă); *Adam şi Eva* (1504, gravură în aramă); *Vieaţa Sfintei Fecioare* (1512, gravură în aramă); *Cavalerul; Moartea şi Diavolul; Melancolia* şi *Sfântul Ieronim în celula sa* (1513—1514, gravuri în aramă).

Sfântul Hubert, în schimb, e reprezentat într'o bogată iconografie de diferiţi artişti care au reprezentat minunea apariţiei între coarnele cerbului a crucii luminoase. Astfel semnalăm: *G. Muziano* (1530—1591); *Sadeler* (1570—1629); *G. Huret* (1606—1670); *B. Brueghel* (1525—?) *Cornelis Cort* (1536—1578); *J.* şi *J. Wierix* (1550—1617; 1551—1621); *Hans Burgmayer* (1473—1531) şi alţii, însă niciunul, e adevărat, nu se află la înălţimea artistică a lui *A. Dürer*.

56. Expresiunile de « *sor-gemene* » = soră geamănă şi « *argint-arcatul* » = înarmat cu un arc de argint, sunt săgeţi ironice la adresa *Curentului Latinist* care, prin *Aron Pumnul*, încerca să imprime limbii româneşti caracterul aglutinant al limbii germane şi maghiare. Ele sunt de aceeaşi natură ca şi « *Vas-frângere* » pentru « *peirea unui vas pe apă* » sau « *lung-latul* » pentru « *sabie* » etc.

Incercarea lui *Aron Pumnul* de a aglutinantiza limba românească ce era, prin definiţie, flexionară a fost, pe lângă altele destul de grave, una din erorile *Curentului Latinist*.

Argint-arcatul corespunde grecescului « *argurotoxox* = cel cu arcul de argint, şi este unul din epitetele cu care era înfăţişat în mitologie faimosul *Apolon*, zeul luminii, al artelor şi al profeţiei. Intre celelalte epitete ale lui *Apolon* cităm: *citharedul*, cântăreţul din citeră; *muzagetul*, conducătorul muzelor; *Phoibos*, strălucitorul; *Pythoktonos*, omorîtorul şarpelui *Python*; *Intromantis*, medicul profet; *Hekatebolos* = care loveşte de departe etc.

www.dacoromanica.ro

50. *Cine ar şti* e un franţuzism (qui saurrait) pentru *cine ar putea.*

95—99. *Acteon*, un alt vestit vânător mitologic, era fiul lui *Aristeu* strănepot al lui *Cadmos*. El a fost crescut de către *Chiron*. Cum într'una din zile, pe când se afla la *vânătoare*, a surprins pe zeiţa *Diana* scăldându-se, a ispăşit acest păcat prin aceea că Diana s'a răzbunat, metamorfozându-l într'un cerb. Acteon este apoi sfâşiat de proprii săi câini, care, în vânatul ivit pe neaşteptate, nu mai recunosc pe stăpânul lor.

110. *Henric II de Valois*, rege al Franţei dela 1547 până la 1559 când *pieri* în urma unui accident.

179—182. *Gaston III Phoebus* (1331—1391) a fost conte de *Foix* din vestita familie medievală care descinde din conţii de *Carcasonne* ce sunt cunoscuţi în istorie din secolul al XI-lea. *Gaston III, conte de Foix*, în timpul conflictului anglo-francez din acea epocă, jucă un rol politic foarte important, fiind un susţinător al Englezilor. La 1380 se retrase din politică şi, la moartea sa, lăsă toate domeniile sale coroanei.

Familia conţilor *de Foix* se înrudeşte în veacul al XV-lea cu familia *de Orléans*, prin aceea că *Jean, conte de Foix* şi *viconte de Narbonne* se căsătoreşte cu *Maria de Orléans*, sora lui *Ludovic XII*. Cu acest *Ludovic XII* începe a doua ramură domnitoare a familiei de *Orléans*, având drept şef pe *Ludovic I*, al doilea fiu al lui *Carol V* şi al *Jeanei de Bourbon.*

Din cauza părului său auriu, *Gaston III, conte de Foix* fu comparat cu zeul *Phoebus Apollo*, dându-i-se din această cauză numele de *Phoebus*. Era un om libidinos, hrăpăreţ şi foarte violent, dar prieten al artelor şi iscusit în politică. Contimporan cu *Froissart*, a fost zugrăvit de către acesta într'o biografie unde ni se arată vieaţa ciudată, dar plină de strălucire, pe care o ducea la *Orthez*. *Gaston Phoebus* ne-a lăsat un *tratat despre vânătoare* (titlul exact în nota lui *A. O.*) care s'a bucurat de o mare notorietate în veacul al XV-lea şi al XVI-lea. In afară de *Froissart*, în timpurile mai noui *Al. Dumas-tatăl* ne dă o nuvelă istorică în care e vorba de acelaşi personaj.

Despre *Gaston de Foix* vorbeşte şi C. C. Cornescu (*op. cit.*, p. XVII).

180. Cele şapte păcate despre care e vorba aci, sunt aşa numitele *păcate capitale* considerate drept izvorul tuturor celorlalte şi care sunt: *mândria, pofta, zgârcenia, desfrânarea, lăcomia, mânia şi lenea.*

230. *Ioan Tzetzes* a fost un savant bizantin din secolul al XII care ne-a lăsat *tratate de metrică în versuri; un comentariu la Iliada; Theogonia*, diferite *poeme* şi *comentarii.*

V

3—18. *Columna lui Traian* a fost ridicată în *forul* zis al *lui Traian* la 112 în amintirea biruinţelor sale asupra *Dacilor*. Ea are o înălţime de 29 de metri, diametrul de 2,50 m şi e formată din 23 de tambururi de marmură

www.dacoromanica.ro

albă. Postamentul columnei formează o cameră sepulcrală unde a fost depusă cenușa lui *Traian*. Acest postament poartă o inscripție și e împodobită cu trofeele de războiu ale împăratului. Columna poartă un bas-relief în spirală care o ocolește de 24 de ori, înfățișând diferite episoade ale războiului cu Dacii.

In interior o scară în spirală cu 185 de trepte conduce la capitelul doric de d'asupra care purta la început statuia lui *Traian*, apoi, la 1588, ea a fost înlocuită cu aceea a *Sfântului Petru*.

Când *A. O.* vorbește de statuia lui *Mihai Viteazul*, opera lui *Carrier-Belleuse* ce se află în fața Academiei și care ar urma să fie înlocuită printr'o copie în bronz a *Columnei lui Traian*, el înțelege prin Academie fostul local al Academiei Române, instalată în clădirea actualei Universități din București. Pe lângă acestea, în locul unde se află astăzi Universitatea și statuile lui *I. Heliade Rădulescu*, *Mihail Viteazul*, *Gh. Lazăr* și *Spiru Haret* era pe vremuri și anume încă din secolul al XV-lea, o mânăstire: *Sfântul Sava*. Aci a fost instalată la 1678 faimoasa Academie întemeiată de *Șerban Cantacuzino* (1678—1688) și unde la început și multă vreme mai târziu lecțiunile erau în grecește. Corpul de case care a adăpostit Academia de atunci, cam unde se află astăzi Universitatea, a rămas în conștiința locuitorilor cu numele de Academie, chiar când aceasta nu mai funcționa acolo, ci la *Măgureanu*, sau nu nu mai funcționa de loc pentru un timp. De aceea și bulevardul din fața Universității, ca și strada, care taie perpendicular bulevardul despre care vorbim, în acel punct, poartă numele de bulevardul și strada Academiei. Numele de *Universitate* îl capătă străvechea *Academie* prin decretul domnesc al lui *Alexandru Cuza* n. 765 din 4 Iulie 1864, ministru la departamentul Invățământului Public și al Cultelor fiind *D. Bolintineanu*.

La început, Academia oferea și cursuri cu caracter secundar și cursuri cu caracter universitar, bine înțeles mult mai reduse și mai incomplete. Accst caracter izvora din spiritul vremii de atunci în genere și cel dela noi în special. Primele imbolduri moderne le-a căpătat învățământul nostru secundar și universitar nedivizat încă, din partea lui *Gh. Lazăr* care deschide prima școală cu limba de predare românească la 1818, dar nu durează decât până la 1821, și apoi mai târziu ea a continuată de *I. Heliade Rădulescu* la 1828, iar la 1832 școala dela Sf. Sava tot nedivizată încă se reorganizează prin dispozițiile *Regulamentului Organic*, primind numele de «*Colegiul Sf. Sava*».

La 1863, când chiar Al. Odobescu era ministru al Școalelor, învățământul nostru superior care se detașase de cel secundar odată cu venirea lui Al. Cuza pe tron, se împarte în învățământ cu caracter literar numindu-se *Școala Superioară de Litere*, după cum cel cu caracter științific se numea *Școala Superioară de Științe*, adică titulaturi noui pentru diferite ramuri de studii ale vechii Academii. Iată cum se exprimă spre pildă decretul domnesc n. 1047 din 30 Octomvrie 1863, «*se instituе la Academia din București o Școală Superioară de Litere*...

www.dacoromanica.ro

34. *Turnul Colței* a fost zidit la 1715 în fața bisericii cu același nume din București. Un cutremur ivit la 1802 l-a ruinat în parte și a fost reparat, spre a servi apoi ca foișor de foc până la 1887 când a fost dărâmat, fiindcă se rui nasé de tot. Astăzi, o piatră din postamentul grilajului din fața spitalului cu același nume (Spitalul Colței) poarta o inscripție amintind locul unde fusese turnul, a cărei înălțime devenise proverbială pentru locuitorii Capitalei: « *înalt cât Turnul Colței* ». Inscripțiunea ce se afla la poarta mare de sub turn spunea: « *Această înconjurare* (zidul care înconjura biserica) *de zid cu toată cuprinderea din temelie s'au zidit de Dumnealui Jupân Mihai Spătarul Cantacuzino, fiind cuprins de Dumnezeiască râvnă, toate acestea foarte înfrumusețate precum se vede, pentru mărirea și slava lui Dumnezeu și pentru vecinica pomenire a Dumnealui și a tot neamului Dumnealui și s'au săvârșit în zilele luminatului Domn a toată Țara Românească, Io Ștefan V. V. Cantacuzino, fiind Arhiereu Mitropolit prea osfințitul părinte Antim 7223 (= 1715).*

Sulzer *(Geschichte des transalpinischen Daciens*, Wien, 1784, I, p. 294) spune că la facerea turnului ar fi lucrat soldați suedezi care rătăceau prin București, după bătălia dela *Pultava*, pe când regele *Carol XII* stătea la *Bender*. La poarta cea mare, adaugă Sulzer, erau zugrăviți, în îmbrăcăminte nemțească, doi soldați în mărime naturală.

Numele de « *Turnul Colței* » vine dela *Radu Colțea*, fiul lui *Colțea Comisul* dela 1660 și *Clucer* la 1661. Acest *Radu Colțea* împreună cu *Spătarul Mihai Cantacuzino* a contribuit la facerea în piatră a bisericii de lemn de mai înainte, ridicată de *Colțea Clucerul* (G. I. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, Bucu rești, 1899, pp. 181—182).

Inscripția nu pomenește nimic de *Colțea Clucerul* și mai puțin de *Radu Colțea*, dar publicul a numit din capul locului, și biserica și turnul și mai târziu spitalul cu numele lui *Colțea*, nu cu acela *Cantacuzinului*, fiindcă așa era drept, așa era adevărat.

53. In bibliografia dată de *A. O.* pentru arcul de triumf al lui *Traian*, opera lui *Dion Casiu* ca și numele autorului sunt date în latinește, cum procedează și în alte cazuri, deși e vorba de un scriitor grec și de o operă redactată în grecește. Aceasta dovedește, nu că *A. O.* nu știa în ce limbă a scris *Dion Casin*, sau ceilalți greci, ci faptul că a utilizat una din edițiile de scriitori antici în care operele scrise în grecește sunt urmate și de traducerea lor latinească.

316—321. *N. Rucăreanu*, autorul poemei « *Vânătorul Carpaților* », este autorul volumului, *Modeste încercări poetice, originale și traducțiuni*, Buc., 1873, unde se află și poema amintită. Autorul introduce pentru această poemă și câteva note în care ni se explică cuvintele românești mai vechi și pe care, cel puțin unele dintre ele, le reproduce și *A. O.* Poema aceasta ca și întreg volumul este scris cu ortografia lui *Heliade*.

www.dacoromanica.ro

Deşi *N. Rucăreanu* în fruntea volumului arată că nimeni nu va avea dreptul de a reimprima opera sa decât « cu ortografia *Heliade R.* », totuşi *A. O.*, şi aceasta nu în paguba autorului, transcrie citatele cu ortografia fonetică pe care o întrebuinţa el în scrierile sale. Iată un exemplu din ortografia lui N. Rucăreanu:

Tăcut'acum é totul, muntênul nici nu mişcă;
In muta-i asceptare, se uită l-a sa umbră
Din que în que crescêndă, şi timpul ell' măsoră.

VI.

167—205. Intre « *Convorbiri Literare* » şi « *Revista Contimporană* » care îşi face apariţia la 1 Martie 1873 începe o polemică foarte vie chiar după două numere dela apariţia acesteia din urmă. T. Maiorescu atacă cu multă ironie şi cruzime confuziile şi erorile care să răsfăţau sub hlamida unei erudiţii de împrumut în coloanele « *Revistei Contimporane* ».

Sunt atacaţi în faimosul studiu de patologie literară, « *Beţia de cuvinte* » în « *Revista Contimporană* » apărut la 1873, rând pe rând: *G. Sion* care lăuda ditirambic pe *C. Conachi* şi susţinea că versurile lui *Dosofteiu* sunt hexametri şi pentametre, contrazicându-se singur la tot pasul şi împodobindu-şi stilul cu pleonasme inadmisibile; apoi *Pantazi Ghica*, autorul nuvelei istorice, « *Marele Vistier Cândescu* », este ironizat, graţie stilului violent, dar gongoric şi a confuziei în gândire care ar fi înmărmurit, spune T. Maiorescu, şi pe *Cabanis*, autorul studiului « *La débilité des fonctions intelectuelles et le penchant à la violence;* urmează *Vasile Alexandrescu Ureche* care publică studiul său despre *Miron Costin* şi unde face citări care dovedesc lipsa de informaţie a autorului, dar şi o falsă erudiţie în acelaşi timp: e citat *Am. Marcelinus* pentru timpul lui *Attila* şi se afirmă că *Voltaire* era istoric în veacul XVII-lea şi că tot istorici erau, într'o serie imensă de nume proprii, şi *Leibniz* şi *Descartes;* G. Marian, care susţinea că *Freischutz* este de *Mozart; Aug. Tr.Laurianu*, care face o critică pentru o traducere din *Molière* şi pentru drama lui *Scurtescu* « *Rhea Silvia* », spunând, între altele, că deplânge lipsa mediului social din timpul fabuloasei Rhea Silvia!

După cum era şi firesc, « *Revista Contimporană* », la 1 Iunie 1873 a răspuns, dar în mod lamentabil.

Cei ce semnează sunt, *P. Grădişteanu*, *V. Alexandrescu Ureche*, *Aug. Laurianu*, iar *Pantazi Ghica* răspunde într'un ziar politic din Bucureşti.

P. Grădişteanu îl apără pe *G. Marian* arătând că articolul incriminat e un moft, deci fără importanţă, dar revista are grija să publice o erată ca să se vadă că n'a fost confuzia între *Weber* şi *Mozart*.

Ureche se apără singur menţinându-şi erorile, deci adâncindu-le.

www.dacoromanica.ro

Pantazi Ghica se apără explicând deosebirea ce există între termenii întrebuinţaţi; asemeni şi *Aug. Laurianu* răspunde susţinând că textul său a fost trunchiat.

T. Maiorescu dă faimoasa replică cu titlul «*Răspunsurile Revistei Contimporane, al doilea studiu de patologie literară*», unde cu o logică impecabilă strânge pe autorul care în răspunsurile sale derivate căutase să se degajeze, şi adaugă o altă eroare comise de Ureche cu un alt prilej, dar amintită în primul articol al lui T. Maiorescu, acum analizând-o mai de aproape. E vorba de afirmaţia lui *Ureche* că *Cimabue* era arhitect, nu pictor. *T. Maiorescu* arăta în genere fiecăruia, dintre autorii criticaţi că nu răspunde la chestiune.

Rivalitatea între «*Convorbiri Literare*» şi «*Revista Contemporană*» a mers crescând, dar superioritatea «*Convorbirilor*» era strivitoare pentru cealaltă revistă, mai ales că *T. Maiorescu* nici nu s'a mai ocupat în mod special de *Revista Contimporană*. Astfel că ceea ce relevă *A. O.* acum în legătură cu *Pantazi Ghica* nici nu l-a mai obligat pe *T. Maiorescu* să mai răspundă, dar intervenţia lui *A. O.* de sigur că nu l-a indispus de loc pe *T. Maiorescu*. Formulă amintită de *A. O.* (vezi 156—157) «*de omni re scibili et de quibusdam aliis*» era în spiritul, perfect junimist.

315—316. *Lorelei, Loreley* sau *Lurlei* (stânca spiritelor, sau a zâne *Lore*). Ea se află pe malul drept al Rinului, aproape de nişte primejdioase ascuţisuri de stâncă ce ies din apă între *Saint Goar* şi *Kaub*. Poetul german *Klemens Brentano* (1778—1842) într'o legendă ce face parte din colecţia «*Des Knaben Wunderhorn*» şi care e născocită de el a întruchipat din *Lorelei* o ondină care atrage pe corăbierii Rinului în ascuţişurile de stâncă ce ies din apă. Această colecţie germană de poezii poporane e redactată de *Kl. Brentano* împreună cu *A. Armin* în trei volume. Volumul I poartă titlul de mai sus; al doilea şi al treilea (1808) poartă titlul de «*Wunderhorn, Alte deutsche Lieder*». De altminteri, titlul volumului I provenea dela poezia lui *A. Armin* cu care se începea volumul.

Iată conţinutul legendei la *Klemens Brentano:* O tânără fată este adusă înaintea episcopului, fiind învinuită de vrăjitorie: tot omul care o priveşte în ochi este condamnat la moarte. Episcopul o trimite la o mânăstire; dar mai înainte, ea vru să se urce pe o stâncă din faţa castelului pe care îl locueşte iubitul său; trei călăreţi o întovărăşesc. Cei trei o urmează până în vârful stâncii. Sus fata zise: «Acolo jos, o corabie trece pe Rin şi acela care o conduce, trebue să fie iubitul meu». Apoi aplecându-se în prăpastie se aruncă în apă. Călăreţii au pierit după aceea, fiindcă nu s'au mai întors. Au pierit câteşi trei fără preot şi fără mormânt.

Legenda aceasta a lui *Kl. Brentano* a fost mai ales popularizată de *H. Heine* care i-a adus însă anumite modificări. La *Heine* e vorba numai de farmecul şi spaima strecurată în sufletul corăbierilor de pe Rin din pricina zânei *Loreley,*

www.dacoromanica.ro

căci cine trece dintre ei prin dreptul stâncii faimoase se repede într'acolo la auzul cântecului cântat de zână, cu ochii în sus îndreptaţi către ea fără să vadă nici valuri, nici stâncă, iar vâltoarea îl duce, izbindu-l de coasta unde îşi găseşte o năpraznică moarte.

Chiar în anul când *A. O.* îşi tipărea cartea sa (1874), se publică în «*Almanahul Ghimpelui*», o prelucrare în proză a legendei, datorită lui *Grigore Alexandrescu*, reprodusă apoi la 1901 în «*Curierul Literar*» (I, n. 3, p. 4).

326. *Barbaud* din redacţia lui *A. O.* este în realitate *Barbedh* (o contracţiune din adevăratul său nume, *Fahlabedh*, despre care vorbesc autorii arabi şi care însemnează în mod etimologic (conducătorul Parţilor). Acesta era unul din vestiţii muzicanţi ai lui *Chosroes II*, având o mare trecere pe lângă rege. Acel *Khoşru-Amurşivan*, «cel cu sufletul mărinimos», al lui *A. O.*, este în realitate *Khosroes II*, numit şi *Anoşak-Ravan* adică *cel «cu sufletul nemuritor»* nu «*mărinimos*» sau *Dadgar «cel drept»*. Faimosul muzicant, *Barbedh* se afla aşa dar la curtea lui *Khosroes II*, nu *Khosroes I* (Clement Huart, *La Perse antique et la civilisation iranienne*, Paris, 1923. pp. 160—161; 177—178).

El se bucura de o atât de mare favoare faţă de rege, încât aceiaşi autori arabi spun că o dată curtenii lui, temându-se să nu fie omorîţi atunci când regele ar fi aflat moartea calului său favorit, *Şabdiz*, au rugat pe *Barbedh* să anunţe regelui această veste. Se citează numele melodiilor celebre, se păstrează amintirea «*modurilor regale*», se enumără instrumentele uzuale ca: fluierul, flautul, mandolina, harpa şi oboiul.

Vânătoarea era plăcerea favorită a regilor persani; aşa era şi în timpul *Ache menizilor*. Ea avea loc în parcuri mari împrejmuite cu ziduri unde se creşteau lei, mistreţi şi urşi. *Theophan*, cronicarul bizantin, ne arată cum soldaţii împăratului bizantin *Heraclius*, găsiră în grădinile părăsite de *Khosroes II*, struţi, gazele, măgari sălbatici, păuni, fazani şi chiar lei şi tigri. (*Ibid.*, pp. 177—178).

VII

91. (Nota la «*vânătoare de mistreţi*») *Caelius*, *Coelius* sau *Celius* este una din cele şapte coline ale Romei antice. Astăzi se află acolo diferite biserici şi mânăstiri. La poalele acestei coline s'a făcut descoperirea despre care vorbeşte *A. O.*

95. *Copula* însemnează propriu-zis *coardă*.

102. Ceea ce *A. O.* numeşte *ţepoaie* (= *venabula*) sunt în realitate nişte săgeţi prevăzute la vârf *cu un fier lat (= venabula sagittarum)*.

108—110. *Claudius Claudianus* (370?—408?), citat de *A. O.* este un poet latin, socotit în această epocă târzie, ca ultimul poet naţional al Romii străvechi. El era protejatul lui *Stilicon* (generalul roman însurat cu o nepoată a împăratului *Teodosie*, în care calitate a fost tutorele lui *Honorius*, fiul lui

www.dacoromanica.ro

Teodosie). Deşi era născut la *Alexandria*, el cunoştea foarte bine limba latină. Spiritualiceşte era un păgân, căutând în scrierile sale să restaureze latinitatea clasică pe care o regreta, blamând în acelaşi timp întemeierea *Constantinopolului*. După moartea sa, senatul i-a ridicat o statue, pe care se află o inscripţie ce arată că el a ştiut să îmbine în opera lui geniul lui *Vergilius* cu acela al lui *Omer*. A scris poezii (*Bătrânul dela Verona*, o imitaţie după *Bătrânul den Tarent* al lui *Vergilius*); epigrame; epopei (*Răpirea Proserpinei* — De Raptu Proserpinae, 3 cărţi, ultima fiind incompletă); o imitaţie după *Metamorfozele* lui *Ovidius*, (cartea V. v. v. 332—408); *Războiul împotriva Geţilor*, — De Bello getico — unde, în aceeaşi măsură, în care *Ovidius* imita în ultimele două cărţi ale *Metamorfozelor* sale *Războiul troian*, din *Vergilius*, *Eunius* şi chiar *Omer*, *Claudian* se inspiră de sigur din *Criton*, medicul lui *Traian*, care a întovărăşit pe împărat în expediţia sa împotriva Geţilor, ca şi din *Dion*, supranumit *Chrysostomul*, curteanul aceluiaşi împărat şi tovarăşul lui în faimoasa expediţie. Primul din aceşti doi a scris o carte despre Geţi intitulată «*Getica*», celălalt o alta despre aceiaşi. Fragmente şi rezumate din cartea lui *Criton*, fiindcă opera propriu zisă s'a pierdut, se găsesc în lexicograful grec *Suidas* (sec. X), iar elemente de aceeaşi natură a cărţii lui *Dion Chrisostomul*, din aceeaşi cauză, se află în istoricul, *Jordanes*, (sec. VI) care, în cartea sa despre «*Originile şi istoria Goţilor*» utilizează pe *Dion Chrysostomul* şi pe *Casiodor*, spre a arăta mai ales că *Geţii* sunt strămoşii *Goţilor*. Poate că *Claudianus* va fi utilizat şi scrierea împăratului însuşi care a învins pe Daci, căci *Traian* a scris o asemenea carte, dar din nefericire s'a pierdut şi ea. Titlul cărţii lui *Traian* era «*Commentarii de bello getico*». De altminteri şi exilatul poet, *Ovidiu*, a scris poeme în limba getică, dar, pentru ca orice informaţie directă şi mai amplă despre *Geţi* să fie stinsă, s'a pierdut şi aceste poeme.

Claudian ca şi *Jordanes*, tratează pe *Goţi* şi *Geţi* laolaltă.

Claudian a mai scris o serie de panegirice şi satire ca: «*In consulatum Olybrii et Probini*»; «*In Rufinum*»; «*De tertio, de quarto consulatu Honorii*»; «*Du nuptiis Honorii et Mariae*»; «*De consulatu Manlii Theodori*»; «*In Eutropium*»; «*De consulatu Stilichonis*», etc.

115—116. Librctul pentru opera «*Faust*» de *Gounod* aparţine lui *Michel Carré* şi *Jules Barbier*. Opera a fost reprezentată la *Paris* în ziua de 19 Martie 1869, la *Théâtre-Lyrique*. Libretiştii francezi, aducând unele modificări, au pornit dela prima parte a dramei lui *Goethe*, carc a fost publicată la 1808.

121—132. *Cezar Bolliac* (1813—1880) gazetar şi literat român. Prima sa lucrare este o colecţia de poezii (*Meditaţii*, versuri şi proză, Buc., 1835). Urmează drama «*Matilda*» ce s'a jucat de către elevii dela *Sf. Sava* la 1836, fără să fie publicată; apoi alte două volume de poezii (1843, 1847). A luat o parte activă la pregătirea revoluţiei dela 1848.

www.dacoromanica.ro

Colecția antologică a poeziei românești, așa cum a întocmit-o *Lordul Stanley*, cuprindea o serie de poezii ale lui *V. Alecsandri* și câteva din alți scriitori și era mai puțin o antologie, decât o simplă culegere.

Ironia lui *A. O.* izvora mai ales din faptul că *Cezar Boliac* se socotea om de știință și anume, arheolog, dar contribuțiile lui în această materie erau prea naive, spre a putea fi luate în seamă, iar poezia lui era destul de puțin înaltă, spre a i se potrivi emfaza sa poetică. *A. O.* lovea în el pe un reprezentant al pretenției nejustificate, așa cum au atacat cei dela Junimea tot ceea ce era în afară de ceea ce trebuia, atât în știință și în artă, cât și în viața politică-socială. *A. O.* apare de mai multe ori în această lucrare ca junimist în doctrină, deși nu făcea parte din cercul «*Convorbirilor Literare*», 136—139. *Alecu Văcărescu, Clucerul Alecu* așa numit, a fost fiul mai mare al lui *Enăchiță Văcărescu*. Nu știm anul nașterii, dar cunoaștem aproximativ că anul morții a fost după 1800, când *Clucerul Alecu* a fost ridicat într'o noapte de către arnăuții lui *Alexandru I Vodă Moruzi* (1793—1796; 1799—1801) în a doua domnie, ca să nu se mai știe apoi nimica despre el. Nu cunoaștem aproape nimic din viața sa.

Poeziile lui *Alecu Văcărescu* n'au fost niciodată publicate în întregime. Ele se găsesc, parte în manuscrisul 332 din B. A. R. împreună cu poezii de ale lui *Ienăchiță Văcărescu*, parte în manuscrisul *421* din B. A. R. împreună iarăși cu poezii de ale lui *Ienăchița* și *Nicolae Văcărescu*.

In manuscrisul 287 se repetă poeziile din manuscrisul 421.

Poezia citată de *A. O.* se află și în manuscrisul 287, și în manuscrisul 421 care e dăruit *Academiei Române* chiar de *A. O.*

Intenția lui *A. O.*, mărturisită în notă la 172, de a publica *Viața și opera lui Alecu Văcărescu* a rămas nerealizată. Despre *Poeții Văcărești*, *A. O.* a scris (*Revista Română*, Buc., 1860) un studiu în care se ocupa numai de *Strămoșii Văcăreștilor*, de *Banul Ienăchiță* și de *Iancu, traducătorul lui Britannicu*. (*Opere complete*, vol. II, Buc., 1908, pp. 43—102).

184. (Notă la «*fieroasă turbare*»). Muzeul Capitolin dela Roma este instalat pe muntele Capitoliu. Aci se află colecția de antichități întemeiată de papa *Inocențiu X* (1574—1655); galeria de tablouri pusă la cale de Papa *Benedict XIV* (1675—1758) și o serie de busturi în marmoră a personajelor mai însemnate, formând o colecție începută de Papa *Piu VII* (1740—1823).

237—238. *Filosofia absolută* este încă o săgeată pe carc *A. O.* o aruncă împotriva exagerărilor *Școlii Ardelene*. (Vezi *Intr.* p. 28-29).

Impotriva Școlii Ardelene din prima fază sau *Școala Ardeleană propriu zisă*, cât și împotriva ei în faza a doua sau *Curentul Latinist* s'au ivit dela început o reacțiune satirică din partea Moldovenilor și Muntenilor. (*I. Heliade Rădulescu, M. Kogălniceanu, A. Russo, V. Alecsandri*, etc.). Pentru faza a treia sau *didacticismul școlar* ceva mai slabă ca intensitate dar cu o activitate

www.dacoromanica.ro

difuzantă foarte accentuată, reacțiunea mai viguroasă a fost desfășurată de *I. L. Caragiale* în «*Un pedagog de școală nouă*»: Conferință, O inspecțiune, Ajunul examenelor, examenul anual (în «*Moftul Român*», 1893); *Despre Cometă*; *Emulațiune*; *Premiul întâi — o reminiscență de tinerețile pedagogului* <absolut> (în «*Universul*», 1899, 1900).

Atacul însă sistematic împotriva *Școlii Ardelene*, ca fizionomia structurală a unei epoci din cultura noastră, în elementele ei negative, a fost deslănțuit de «*Junimea*» dela Iași în frunte cu *Titu Maiorescu.*

I. L. Caragiale utiliza laturea comică a obiectivului, după cum, în comediile sale, pe aceeași latură, ataca pseudo-democrația noastră în politică, pe când *Titu Maiorescu* își desfășura ofensiva împotriva falsei culturi prin discursuri parlamentare, articole și studii publicate în «*Convorbiri Literare*».

A. O. fără să se fi alăturat în mod oficial la mișcarea *Junimii*, a fost prin ideațiunea sa în materie de cultură, tot un junimist, adică un factor cultural ce respingea în știință *falsa erudiție* sau *falsificarea adevărului*, în artă altceva decât *frumosul* și în activitatea politico-socială, orice afară de *bine.*

Activitatea sa mergea aproape paralel cu aceea a lui Titu Maiorescu pentru asanarea culturii noastre îmbolnăvite. Ca și acesta din urmă, el se ocupă de «*Cântecele poporane*»; combate pe Latiniști în legătură cu *Dicționarul limbii române* întocmit de A. T. Laurian și I. Massim (Ședințele Academiei Române din 4, 9, 14, Septemvrie 1871; 14, 23 August 1872); scrie faimosul «*Prandiulu academicu*», o satiră împotriva Latiniștilor în legătură cu «*Proiectul de Dicționariu alu Societătei Academice*» (15 Septemvrie 1871); apoi propune un proiect de «*Revizuire a dicționarului Academiei*» (sesiunea anului 1877). Din aceleași îndemnuri, *Titu Maiorescu* ocupându-se mai ales cu problema ortografică publicase «*Despre scrierea limbii române*» (1866); *A. O.* îl laudă pe *V. Alecsandri*, prezentând Academiei, în numele lui *I. Ghica*, raportul pentru premierea operei lui Alecsandri («*Legende Nouă*», «*Ostașii Noștri*», «*Despot-Vodă*» în ședința dela 6 Aprilie 1881), după cum Titu Maiorescu prezentase publicului «*Pastelurile*» și «*Culegerile* lui *de poezii poporane*»; scric prefață la volumul: «*Incercări critice asupra unor credințe datine și moravuri ale poporului român*» de G. Dem. Teodorescu (Buc. 1874); prefața la: «*Poveștile unchiașului sfătos, basme păgânești*» de P. Ispirescu (Buc. 1879); se ocupă de *Timotei Cipariu* scriind un panegiric al aceluia (*Epoca*, 6 Septemvrie 1887) unde îi recunoaște elementele de valoare, dar și rătăcirile, întocmai ca și Titu Moiorescu care atacă în genere latinismul lui Cipariu, dar îi recunoaște meritele («*Literatura română și străinătatea*» (1882); «*Limba română în jurnalele din Austria*» (1868); «*Observări polemice*» (1869); «*Direcția Nouă*» (1872), etc., etc.

Până și în contestarea lui *Cezar Boliac*, *A. O.* și *Titu Maiorescu* sunt alături. In aceste condițiuni, situarea săgeții sale împotriva *filosofiei absolute* a

www.dacoromanica.ro

ardeleanului amintit din perioada *Didacticismului* în contra căruia s'a ilustrat mai ales *I. L. Caragiale*, se integrează într'o atitudine culturală sistematică care este aceea a Junimismului.

VIII

12 13. Citatul din «*Eneida*» are următorul context: «... *Pe un copac stufos se ascunde o creangă închinată Iunonei Infernului* (Proserpinei) *şi ale cărei frunze şi nuieluşe mlădioase sunt cu totul de aur. Codrul întreg dosegte creanga aceasta, iar văicele întunecoase o învăluie în umbrele lor. Nimănuia nu-i este dat să răzbească în tainiţele pământului, până când nu va desprinde de pe copac crânguţa cu plete de aur. Frumoasa Proserpina a hotărît ca acest dar să i se aducă numai ei. Când una e smulsă, creanga de aur nu rămâne lipsă, căci altă nuieluşă, din acelaşi metal creşte la loc*». (*Eneida*, tr. Nicolae Pandelea, Buc., 1913). Acesta e un fragment din *Profeţiile Sibilei* în ajunul *Scoborîrii lui Eneas în Infern* din cartea a II (v. 77—156). Versurile 143—144 citate de *A. O.*, sunt întrebuinţate când vrem să arătăm că mereu alte dificultăţi se ivesc în cale sau alţi vrăjmaşi sau alţi apărători ai unei cauze ies ca din pământ, unul înlocuind pe celălalt. Ultimul înţeles este cel întrebuinţat de *A. O.* în ceea ce priveşte pictorii cinegetici în Nordul Europei care apar unul după altul «*fără să se ivească un interval de amorţire...ca să întreţină tot vie admiraţia vânătorească*».

15—26. Cuvântul *miniatură* vine din italieneşte, *miniatura*, care provine din *minium*=oxidul de plumb sau roşul de plumb. Aceasta era culoarea mai des întrebuinţată în asemenea decoraţiuni colorate ale cărţilor manuscrise. Cuvântul *miniatura* începe să fie întrebuinţat abia la finele veacului al XVI-lea. Până la această dată, cuvântul uzual în Franţa era de *enluminure*. Cele mai vechi anluminuri datează cu 3000 de ani înaintea erei creştine. Ele provin dela Egipteni care le-au împrumutat Grecilor şi de aci s'au răspândit în toată Europa. In Franţa, cele mai vechi anluminuri păstrate sunt cele din manuscrisele greceşti din veacul al V-lea (*Cartea Facerii*); în Italia se găsesc două faimoase manuscrise latineşti, astfel decorate, copii din opera lui *Virgiliu* şi *Terenţiu* confecţionate în veacul al VI-lea. In secolul al IX-lea avem, între altele, vestitul «*Codex aureus*» al Evangheliilor (870); de asemeni în Irlanda, încă din veacul al VII-lea şi al VIII-lea, apar asemenea anluminuri în manuscrise.

In perioadă gotică, astfel de manuscrise «*înluminate*», cum spune *A. O.* devin ce în ce mai numeroase şi mai artistice (*Psaltirea Sfântului Ludovic*).

Secolul al XV-lea a fost punctul culminant al acestor elemente decorative (*Cetatea lui Dumnezeu* a Sfântului Augustin, *Breviarul* Cardinalului Grimani, *Orele* Anei de Bretania etc.). In secolul al XVI-lea avem între altele anluminuri de *Jean Fouquet*, cum ar fi acelea din «*Orele*» lui Etienne Chevalier (Muzeul

www.dacoromanica.ro

Condé, Chantilly). Miniaturiști vestiți au fost, între alții: *Philippe de Mazerolles*, *Jean Foucquet*, *Loyset Lyedet*, *Attavanti*, *Jean Bourdichon*, *Jean Perréal* etc. Foarte frumoase și originale anluminuri mai posedă, între altele, manuscrisul din secolul al X-lea al *Cinegeticelor* lui *Oppian* (Veneția, Biblioteca Marciană).

La noi, anluminurile au fost de asemeni destul de frecvente în manuscrisele slavone de pe la mânăstiri. Astfel găsim anluminuri anonime în « *Evangheliarul slav* » scris de *Nicodem* la 1405 în Mânăstirea *Tismana*; « *Evangheliarul slavo-grec* », scris în 1429 la *Mânăstirea Neamțu*; « *Evangheliarul slav* » dela 1436 din Mânăstirea *Neamțu*; « *Evangheliarul slav* » dela *Homor*, 1473, unde se află portretul lui *Ștefan cel Mare*; « *Evangheliarul slav* » dela 1502 scris din porunca lui *Ștefan cel Mare*, pentru Mânăstirea *Bistrița*; « *Evangheliarul* slav » dela 1512 din Mânăstirea *Neamțu*; « *Evangheliarul slav* » dela 1550 din Mânăstirea *Voroneț* etc., etc. La noi, anluminurile au venit dela Sârbi. In istoria anluminurii universale « *Psaltirea sârbească* » dela finele veacului al XIV-lea este celebră. (Münich).

Copertele și legăturile metalice ale acestor manuscrise erau lucrate tot în elemente decorative, ca și icoanele.

Odată cu ivirea tiparului pictura este înlocuită cu gravura, deși mai stă rue ici colo vechile procedee de anluminuri picturale.

Frederic II, împăratul german (1194—1250), autorul cărții citată de *A. O.*, nu era fiul lui *Frederic I zis Barbăroșie* (1123—1190), ci al lui *Enric VI* (1165—1197) și al *Constanței*, fiica lui *Wilhelm cel Bun*, regele Neapolelui. *Enric VI zis cel Aspru* sau *cel Crud*, el a fost fiul lui *Frederic I zis Barbăroșie*. Prin urmare, *Frederic II* este nepotul lui *Barbăroșie*.

130. Prin verbul « *stând* », *A. O.* traduce în românește gerunziul neologismului din franțuzește « *stopper* » care provine din englezescul « *to stop* » și care înseamnă « *a opri* ». Deci « *stând* » are aci sensul de « *oprind* ». In franțuzește, verbul « *stopper* » se întrebuințează la vânătoare cu înțelesul de « *a opri vânatul* » din partea câinelui; la marină cu înțelesul de « *a opri mașinile* », sau « *a opri un vas în timpul călătoriei* »; în mecanică cu înțelesul de « *a opri mersul unei mașini sau al unui mecanism*; în circulație cu înțelesul de « *a opri vehiculul* ».

In comunicația telefonică, dar mai ales telegrafică se întrebuințează interjecția « *stop* » cu înțelesul de a indica, prin transmiterea acestui cuvânt, separarea dintre cuvinte sau dintre fraze, adică locurile de oprire dintre cuvinte, spre a nu se citi legate. Pentru circulație, acest cuvânt semnalizat vremelnic în anumite puncte arată că vehiculul trebue să se oprească. « *Stop* » este propriu zis imperativul verbului din englezește « *to stop* », deci indicația « *stop* » însemnează « *oprește-te* », *stai!* La vânătoare, acesta este ordinul dat câinelui, care, când e bine dresat, trebue să încremenească la auzul acestei comande, spre a nu stârni vânătul înainte de a intra în bătaia puștii, ci a-l pironi cu privirea. Ceea ce e interesant în întrebuințarea formei « a sta » cu înțelesul de « *a*

www.dacoromanica.ro

opri», este mai ales faptul că *A. O.* a dat verbului caracterul tranzitiv, spre a evita neologismul tehnic «*a stopa*».

131. Prin verbul «*sculând*», *A. O.* traduce în românește verbul «*piller*» care, între diferitele înțelesuri, are și pe acelea de «*a se arunca asupra cuiva*», «*a ataca*», în sfârșit «*a stârni vânatul spre a-l face să se scoale, adică să zboare*» când noi ne apropiem așa fel, ca el să intre în bătaia puștii. In legătură cu acest din urmă înțeles se întrebuințează, ca poruncă pentru câinii de vânătoare, *(pille!)* pe lângă: *stop!* (stai!), *apporte!* (adu!). Prin porunca *pille!* stârnim câinii a se arunca asupra vânatului. După cum «*stop!*» este imperativul verbului «*to stop!*», tot astfel, «*pille*» este imperativul verbului «*piller*», iar *apporte*, imperativul verbului *apporter*.

IX

130. *Cal de brac* însemnează *cal de cea mai inferioară calitate, mârțoagă*. *Brac* e un cuvânt din limba poporană ce provine din neoslavă (rut. pol. rus.), unde *braku* însemnează *rămășiță; partea rea, după ce se alege ce e bun*. In neoslavă, cuvântul provine din limba germană, unde *brack*, cuvânt de origine flamandă, însemnează exact același lucru.

In literatura cultă românească, cuvântul *brac-bracuri* e întrebuințat și de *M. Eminescu*: *Luna strălucește peste-a tomurilor bracuri* (scrisoarea I, v. 39); *Poate vr'un pedant...printre tomuri brăcuite, așezat și el, un brac* (scrisoarea I, v. 111—112).

In exemplul din urmă avem *brăcuite*, care e participiul trecut dela verbul *a brăcui* (= rut. *brakuvati*) adică a alege *bracurile*, (animalele sau lucrurile rele) de o parte din ceea ce e bun. In limba populară mai circulă derivațiile: *brăcuire*, adică *acțiunea de a brăcui* și *brăcuitură*, adică *rezultatul acestei acțiuni*.

Ca sinonim lângă *brac*, avem în românește cuvântul de origine turcească *mardà-mardale* cu accentul pe silaba finală la singular și pe cea penultimă la plural.

130—135. Aci se află descrierea vignetei reprodusă pe spatele copertei din ediția dela 1874. Noi am reprodus această vignetă după textul din *Pseudokinighetikos* și înainte de *Note*.

144. *Terentianus Maurus*, gramatician latin dela sfârșitul secolului I al erei noastre. A compus o poemă didactică asupra prozodiei latine «*De litteris, syllabis, pedibus, metris*», pe care o citează *A. O.* și despre care *Sf. Augustin* vorbește în mod elogios.

153—155. *Sergiu Timoteievici Aksakov* (1791—1859), scriitor rus care a publicat «*Observațiuni asupra pescuitului*» (1847); «*Poveștile și însemnările unui*

www.dacoromanica.ro

vânător» (1855), citate de *A. O.* după *B. Petriceiu Hașdeu*, apoi «*Cronica familiei*» (1856) și «*Copilăria nepotului lui Bagrav*» (1858). Această din urmă i'a adus în istoria literaturii rușești numele de *Homer*-ul și *Walter Scott*-ul Rusiei.

Nota lui *A. O.* e o nouă persiflare la adresa *Curentului Latinist.* Citatul latin al lui *Horațiu* cu care *A. O.* își termină nota *(Non licet omnibus adire Corinthum)* nu este exact. Versul 36 din epistola XVII a cărții I sună astfel: «*Nou cuivis homini contingit adire Corinthum*».

Ironia în legătură cu slavonismul se reazimă și pe faptul că, în afară de *Sergiu Aksakov*, literatura rusească cunoaște pe *Constantin Aksakov* (1817—1860) și pe *Ivan Aksakov* (1823—1886), fiii lui *Sergiu*, vestiți mai ales prin panslavismul ce se degajează din scrierile lor: cel dintâi fiind poet, istoric și critic iar al doilea poet și mare gazetar.

269. *Samoiezii Franciei* e o expresie prin care *A. O.* vrea să exprime pe locuitorii primitivi ai Franței care trăiau în caverne. Prin *Samoiezi*, astăzi se înțelege lație primitivă de rasă mongolică și vorbind o limbă *uralo-altaică*, ră ți fiind în tundrele ruso-siberiene dela *Marea Albă* până la *Ienisei.* ...brăcămintea lor este alcătuită din piele de ren și de câine. Se ocupă cu creșterea turmelor de reni și trăiesc din vânătoare și pescuit. Moravuri, ocupații, îmbrăcăminte și credințe — toate amintesc de oamenii primitivi de altă dată.

272—277. *Cernunnos*, vechea divinitate galică se găsește în muzeul dela *Cluny* care conține antichități franceze. Muzeul se află la Paris în punctul de încrucișare a bulevardului *Saint Germain* cu bulevardul *Saint-Michel.* Localul cuprinde ruinele așa numitelor «*Thermes de Julien*» și vechiul «*hôtel de Cluny*», construit în secolul al XIV-lea de către abatele *Pierre de Chaslus* și apoi refăcut la finele secolului al XV-lea. E un amestec de *arhitectură gotică* și stil *Renaissance.* Muzeul s'a deschis la 1844 și de atunci i s'a mai adăugat câteva anexe, față de ceea ce era grupul de clădiri în secolul al XIV-lea.

277. (Notă la «*ospelul Cluny*»). Dacii au avut o religie în care nu dădeau zeului lor chip cioplit. Deși au stat 150 de ani sub stăpânire și ocupație foarte intensă romană și cu toate că aveau exemplul Thracilor și altor barbari adoratori de chipuri cioplite au rămas în toată vremea romană în genere la concepția lor aniconică. Când Dacii, în epoca străpânirii romane, acceptând religia oficială romană, dau lui Jupiter, zeul suprem corespunzător lui *Zalmoxis*, o înfățișare concretă, realizează în reprezentările cioplite un chip rustic quasi-etnografic, ca acela de care vorbește *A. O.* adică *Jupiter Cernenus*, care trebue pus de sigur în legătură cu numele unui trib dacic de pe malul Dunării superioare. Numele de *Cernenus* amintește elementele de toponimie a regiunii, transmisă Românilor *(Cerna, Cerneți)* și pe care izvoarele o numesc — mai ales în legătură cu *Cerna* — când *Tierna* sau *Tsierna*, când *Zerna* sau *Dierna.* Rezultă deci că *Cerna* în toponimia Olteniei de Apus (Muntele *Cerna*

www.dacoromanica.ro

râul *Cerna* şi părâul *Cernişoara*) nu e cuvânt slavic, ci autohton sau în tot cazul e o contáminare între elementul slav şi cel autohton. (V. Pârvan, *Getica*, pp. 265, 273, 639—640, 802).

343. *Ite, missa est;* nu *Ite, misum est*, cum scrie *A. O.*, este formula liturgică care în timpul slujbei din biserica catolică precedează binecuvântarea finală dată de preotul care oficiază.

Formula se traduce, cum arată *A. O.*, prin: «*Mergeţi liturghia este gata*». Multă vreme această formulă constituia ultima rostire din liturghie. De un timp încoace, după aceste cuvinte urmează binecuvântarea şi cetirea Evangheliei.

X

55—56. Aluzie la începutul «*Mioriţei*»: *Pe un picior de plaiu, pe o gură de raiu.*

74—84. *Doamna Neaga* a fost soţia lui *Mihnea II Turcitul* (1577—1583), Domnul Ţării Româneşti, care urmează la tron tatălui său, *Alexandru III* (1568—1577). *Mihnea* s'a căsătorit cu *Neaga Tătăranu*, fiica clucerului *Vlaicu Tătăranu* din Buzău. (Vezi arborele genealogic la n. IV. 161 *M. V.*), dar n'au trăit tot timpul împreună, căci în 1591 îi aflăm despărţiţi. *Doamna Neaga* se întoarse la *Buda*, moşia părintească din munţii *Buzăului*, în pădurea Cislăului. După plecarea lui *Mihnea II* la Constantinopol, unde s'a turcit şi a devenit poligam, ea a rămas în Ţară, de unde ne-a rămas şi o scrisoare a ei; o mai găsim în Polonia, dăruind unei mânăstiri din Kiev (Obitel Breskaia) o cruce despre care pomeneşte *A. O.* şi pe care erau gravate în polonește următoarele cuvinte: *De Dumnezeu îngrijitoarea regină a Ţării Românești.* Era în vieaţă de asemeni prin 1599—1600, fiindcă, dăureşte o altă cruce în această epocă fostului Mitropolit *Teofan* al Moldovei care se afla la Sf. Munte pe acea vreme.

Mormântul *Doamnei Neaga* s'a descoperit de curând (1931), graţie săpăturilor întreprinse de doi săteni din *Cislău* şi un notar din *Pătârlagele*, care conduşi de tradiţia că lângă Buda, în adâncul codrilor, pe malul stâng al Buzăului s'ar afla cetatea *Doamnei Neaga*, au izbutit să scoată la iveală, după câteva săptămâni, întregul palat din secolul al XVI-lea cu ornamente sculptate într'o fină înfăţişare de stil, cu apărători de plumb la ferești, şi în legătură imediată cu dânsa, printr'un pavaj îngrijit, de cărămizi solide, o bisericuţă. Aceasta avea între pridvor şi naos o cameră a mormintelor perfect conservate. Sub lespezi erau încă, neatinse, trupurile. (N. Iorga, *Mormântul Doamnei Neaga şi a neamului ei*, în Memoriile A. R. secţ. ist. seria III, t. XII, mem. 12, 1931).

Doamna Neaga avusese cu *Mihnea* mai mulţi copii: *Radu*, *Vlad*(† 1587), *Alexandru*, *Irina* şi *Ruxandra*. Dintre toţi copiii n'a trăit decât o fată care s'a şi măritat cu un boier şi a cărui urmă s'a pierdut. Tradiţia poporană

www.dacoromanica.ro

însă păstrează amintirea unui fiu care s'ar fi retras cu mama sa în cetatea din pădurea *Cislăului*. Ba mai mult decât atât, îl face şi eroul unui basm. Desigur că nu se pot căuta informaţii istorice în ţesătura unui basm-legendă, care, chiar dacă porneşte din anumite realităţi, acestea se deformează, se frâng, se suprapun, luând o înfăţişare cu totul alta decât aceea a adevărului propriu zis. Acesta e destinul oricărei legende ce va avea totdeauna să explice ceva spre a curma o nedumerire a minţii primitive şi rudimentare a poporului; aceasta va fi mai ales soarta unui basm-legendă în care elementele de pură fantazie deghizează şi mai deplin realitatea.

In orice caz, *Doamna Neaga* în locuinţa sa din pădurea Cislăului e o realitate păstrată prin tradiţie, confirmată de istorie şi pe care amplificarea, deformarea şi deghizarea transmisiunilor legendare nu au acoperit-o.

Deasupra mormintelor din palatul dela *Buda* s'au găsit inscripţii arătând că se odihnesc acolo diferiţi membri ai familiei *Tătăranu: Radul Ciaşnicul* († 1582), *Radul Postelnicul* († 1582), *Tudor Logofătul* († 1582); *Oprea Aga* († 1585), *Neagoe*, fratele *Neagăi*, *Vlaicul Clucerul*, tatăl *Neagăi* cu patru fii ai săi, spre pomenirea cărora *Doamna Neaga* a zidit biserica la 1588, iar *Anca*, mama *Neagăi*, a împodobit piatra de mormânt.

Ulterior s'a mai descoperit de către d-l *Virgil Drăghiceanu* şi alte morminte: al unui copil şi al unei femei cu două fete. (N. Iorga, *op. cit.*).

In seria primelor morminte scoase la iveală e o singură femeie acoperită cu multe podoabe de preţ (o încheietoare de pafta dintr'un mare smaragd cu mărgăritare şi rubine; doi cercei masivi cu alte mărgăritare mărunte, străbătute cu puncte de aur şi cu peruzele; nişte cercei cu perle, încheiaţi în pandeloce; alţi cerceluşi în formă de stea; o împletitură din sârmă de aur cu floricele de mărgăritare în vârf; nişte braţări din floricele cu granate şi podoabe de aur; ba chiar un fragment de rochie în catifea cafenie; o altă împletitură din foarte fine fire de aur cu perle mărunte şi o panglicuţă neagră de care atârnă câteva fire de aur), dar fără piatră cu inscripţie. E o mare probabilitate că mormântul este al *Doamnei Neaga*, (N. Iorga, *op. cit.*).

Totuşi e ciudat că lipsesc copiii *Neagăi* şi *Anca*, mama ei.

142. *Genunea Dracului* sau *Ochiul Dracului* e un ochiu în albia râului *Bâsca Mare* între munţii *Piatra Arsa* şi *Cursele*. Din ambii munţi, ieşind câte o stâncă în albia râului, o îngustează şi îi opreşte repeziciunea. Scăpând dintre stânci, apa a săpat în jos, pe o lungime de 20 m., luând o adâncime de 40 m. Acesta e *Ochiul Dracului* cu apa lină, moartă şi adâncă.

248—253. *Comoara dela Pietroasa* sau «*Tezaurul dela Pietroasa*» compusă dintr'o serie de vase de aur, 22 la număr, descoperite la 1837 de nişte ţărani apoi studiată de *A. O.* întâi într'o notiţă (1868) în franţuzeşte, în urmă, după o serie de articole (vezi *Intr.*, pag. 12), într'un studiu «*Le trésor de Pétrossa*» (Paris, 1889—1900).

www.dacoromanica.ro

A. O. în notiţele sale, atribue tezaurul unui trib german încă păgân, probabil Goţilor Vestici care au locuit în Dacia din veacul al III-lea până în al V-lea d. Chr.; cu toate că obiectele nu sunt toate din aceeaşi epocă, ele dovedesc pentru *A. O.* o specifică artă indigenă particulară Goţilor din Dacia; într'un cuvânt, întregul tezaur constitue pentru *A. O.*, obiecte de cult al unui templu păgân.

In expunerile sale anterioare, *A. O.*, adoptând teza lui *Neuweister*, atribue tezaurul acesta lui *Athanaric*, rege al Goţilor şi contimporan cu Împăratul *Theodosiu.* Fugărit de Huni şi străbătând în pripă Dacia, conducătorul Goţilor ar fi îngropat tezaurul cu gândul de a-l ridica apoi, dar a fost împiedicat prin moartea sa la Constantinopol în 381.

Originea gotică a tezaurului o susţine *A. O.* şi în lucrarea definitivă, renunţă însă a mai atribui tezaurul lui *Athanaric* personal, ci conchide că el a aparţinut unui templu şi că este o lucrare a Goţilor, dela finele veacului al IV-lea, mai ales că pe o brăţară a tezaurului se află o inscripţie runică, iar constatările istorice arată că, sub ameninţarea Hunilor, o parte din Goţi au trecut Dunărea — unde sub *Ulfilas* s'au creştinat — pe când alţii sub *Athanaric* s'au retras spre *Munţii Buzăului*, unde ar fi îngropat tezaurul.

Caracterul gotic al acestui fel de artă era susţinut între alţii de *O. Montelius*, de *Conrajod* şi în zilele noastre de *Schuchardt* (1926).

Cel dintâiu care a recunoscut acestei arte o altă origine decât cea gotică a fost *Fr. de Lasteyrie* (1877). El a susţinut origina orientală. Mai târziu, specialişti ca *Strzygowski*, *Minns*, *Rostovtzeff*, *Kondakoff*, *Mâle* şi alţii au dovedit caracterul persan al artei cloasonajului împrumutat apoi de Goţi. (Al. Tzigara-Samurcaş, *Tezaurul dela Pietroasa*, «*Convorbiri Literare*», LXVII, 7—9, 1937, pp. 764—773.

311—322. *Pâclele de glod* sunt *vulcanii de noroiu* (salze) din jud. Buzău, *(Pâclele Mari* şi *Pâclele Mici)* şi care se află pe teritorul comunei *Pâclele*, situată între munţii *Moara-de-vânt*, *Balaurul* şi pârâul *Sărăţelul-Bercii*, la 22 km de oraşul *Buzău.* Pe acest teritoriu se află nenumărate cratere de o înălţime ce nu trec de 1,60 m şi la gura lor se ridică gaze amestecate cu pământ şi păcură, producând o continuă fierbere cu clocote (clocotişuri).

368—369. *Donner Wetter Sapperment* e o expresie germană care înfăţişează o înjurătură familiară şi însemnează: *Douner Wetter = furtună* (vreme rea) *cu tunete; sapperment = la naiba! dracu!* Forma *Sapperment* (Sackerment şi Sackrament) e de origină franceză. Formele: *saperlotte*, *saperlipopette* şi chiar *sapristi* din franţuzeşte dovedesc aceasta.

419. *Pierre de Ronsard* (1524—1585), poet francez dela curtea lui *Francisc I* şi autorul colecţiei de versuri «*Odes*» (1550) ceea ce l-a consacrat ca şeful şcolii numită *la Pleiade;* urmează «*Amours*»; «*Continuation des amours*», epopeea «*la Franciade*» (1572); «*les Amours d'Hélène*» etc. Intre versurile sale se află o

www.dacoromanica.ro

poezie în care vorbeşte de origina sa, arătând că un străbun al său îndepărtat se trage de acolo de unde « *Dunărea înghețată se învecinește cu Tracia, într'un ținut rece și așezat mai jos decât Ungaria* ».

Or quant à mon ancestre, il a tiré sa race
D'ou le glacé Danube est voisin de la Thrace.
Plus bas que la Hongrie en une froide part,
Est un seigneur nommé le marquis de Ronsart,
Riche d'or et de gens, de villes et de terre,
Un de ses fils puisnez, ardent de voir la guerre,
Un camp d'autres puisnez assembla hasardeux
Et quittant son pays, fait capitaine d'eux,
Traversa la Hongrie et la basse Allemaigne
Traversa la Bourgogne et toute la Champaigne,
Et, soudard, vint servir Philippe de Valois,
Qui pour lors avoit guerre encontre les Anglois.
Il s'employa si bien au service de France,
Que le roy luy dona des biens à suffisance
Sur les rives du Loir; puis du tout oubliant
Freres, peres et pays, françois se mariant,
Engendra les ayeux dont est sorti le pere
Par qui premier je vy ceste belle lumiere.

(Elégie a Remy Belleau, excellent pöete françois.)

V. Alecsandri, pornind dela aceste versuri, ale lui *Ronsard* şi-a construit balada sa « *Banul Mărăcine* » *(Mărgăritărele)*, unde un Ban al Craiovei cu numele de *Mărăcine (ronce = mărăcine)* pleacă cu 50 de călăreţi, trecând prin satele maghiare, prin ţările nemţeşti, spre a ajunge acolo unde-l cheamă vitejia, adică în Franţa. La Paris se înfăţişează regelui *Filip* căruia îi spune că a venit de departe, ca să ajute pe Francezi, scăpându-i de vrăjmaşi, adăugând că a făcut aceasta, fiindcă în viitor şi Francezii îi vor ajuta Ţara sa. Regele îi mulţumeşte şi-l face *marchiz de Ronsard*.

Firește, aceasta baladă izvorîtă din legenda, pe care *Ronsard* o aşeza la temelia familiei sale, nu are niciun suport istoric ce ar putea fi urmărit în izvoare autentice. *V. Alecsandri* nu a făcut decât să dea, ca român, o replică poeziei lui *Ronsard*, şi în acelaşi timp, să dea o explicaţie legendară, ajutorului şi influenţei franceze asupra culturii şi politicii româneşti de mai târziu.

XI

45. *Desgoveală* = îmbrobodirea miresei. La ţară, semnul vestimentar al femeii măritate este broboada, de aceea unul din elementele ceremoniei nupţiale este şi îmbrobodirea miresei din partea nunei mari, urmând ca,

www.dacoromanica.ro

din acel moment, fata să fie considerată ca nevastă. Cu acest prilej se joacă şi *hora desgovelei* de care vorbeşte *A. O.*

189. «...*dar când răsăriră zorile deodată cu florile*» e o parafrazare a versurilor iniţiale din balada poporană «*Dolca*».

Pe câmpul Tinechiei,
Pe zările câmpiei
Răsărit-au florile,
Odată cu zorile?

159—161. *A. O.* vorbeşte de un gârliciu de piatră de pe dealul *Ulmuşorului* căruia îi zice, după toponimia regiunii, *grajdul Smeilor*. Un asemenea gârliciu şi o scară de zid în spirală ce se lasă foarte adânc în pământ, dar unde nu se poate pătrunde din cauza aerului irespirabil şi a vegetaţiei bogate care i-a astupat accesul, găsim însă într'o coastă a muntelui *Bisoca*. Aceste resturi par a fi urmele unor ascunzişuri de ale Barbarilor *(Pecinegilor)*. In apropiere este şi o piatră cu inscripţii indescifrabile.

293—295. Citarea versurilor din *Romances del Cid Campeador* şi punerea lor în gura *feciorului de împărat cu noroc la vânat* este pur şi simplu un semn prin care *A. O.* atrage atenţia că, în amănuntele lui, basmul acesta e o operă cultă şi îi aparţine. Numai legenda *Doamnei Neaga* şi sensul general al acţiunii, unde un fecior de împărat face minuni în isprăvile lui, sunt elemente poporane de basm; restul e opera sa.

305—306. A doua citare din *François Villon (Ballades des dames du temps jadis)* unde poetul chiamă pe *Flora*, zeiţa romană a florilor, o străveche divinitate din Italia centrală, şi pe care *A. O.* o face româncă *(Flora, la belle Romaine)*, în gura feciorului de împărat, este un element de aceeaşi natură.

307—324. A treia citare cu acelaşi scop este de data aceasta, din *C. Valeriis Catullus*. In ediţia primă dela 1874, *A. O.* punea aproape în gura «*feciorului de împărat cu noroc la vânat*» vorbele, poetului latin. In ediţiile următoare, *A. O.* renunţă la această înfăţişare, punând în locul citatului latin un rând de puncte pentru text, iar în notă reproduce textul latin ca un simplu sprijin ideologic. In prima formă, citarea era deci mai amplă, dar, prin conţinutul său, destul de nepotrivită, întrucât feciorul *Neagăi din pădurea Cislăului* vorbeşte cu regret de *for, palestră, stadiu, gimnazii* şi e îndurerat că va fi silit să trăiască sub înaltele piscuri ale *Phrygiei*.

E foarte explicabil că *A. O.* a renunţat la forma primă a citatului care făcea fără de înţeles cuvintele rostite de feciorul *Neagăi*.

C. Valerius Catullus (87 — după 54) poetul latin, a fost toată vremea, pare-se, îndrăgostit de *Lesbia*, după cum figurează în versurile sale, dar care probabil nu era alta decât *Clodia*, sora tribunului *Clodius*. Aleasa inimii sale, ca în totdeauna, n'a exagerat de loc fidelitatea faţă de el, şi aceasta se vede în multe

www.dacoromanica.ro

din versurile sale care alcătuiesc vreo 116 poezii de întinderi diferite: dela 2 până la 409 versuri. Poeziile sale sunt adresate unele: *Lesbiei*, *prietenilor*, *vrăşmaşilor*, *Ţării sale*, *rudelor*; altele sunt reci imitaţiuni după poeţii *Alexandrini*, *(Nunta lui Peleu şi Thetis; Pieptenătura Berenicei)*.

Alăturarea *Lesbiei* cu făptura din *Pietrele Fetei* e posibilă într'un basm devenit cult prin tratare, dar fără invocarea elementelor de vieaţă grecească care constitue un *non sens*.

340—345. A patra citare, pusă tot în gura feciorului *Neagăi*, este din *Lamartine (Méditations poetiques d'Elvire)*.

352—353. A cincea citare, în sfârşit, din *Horaţiu* se referă la elementele generale de vieaţă sufletească.

419. E vorba de *Edgar Pacificul*, regele anglo-saxon (961—975). El a urmat la tron după fratele său, *Edwy*, stăpânind la început numai *Mercia* şi *Northumbria*, spre a-şi întinde stăpânirea apoi asupra întregii Bretanii. El a fost primul rege care n'a făcut nicio deosebire între supuşii săi: *Englezi*, *Danezi* şi *Bretoni*.

392—472. Textul lui *C. Negruzzi* citat de *A. O.* este *Scrisoarea XX* (Statistica lupilor) din «*Negru pe alb*, *Scrisori la un prieten*».

Ediţia dela 1872 (Librăria Socecu et Compania), pe care de sigur a utilizat-o *A. O.*, conţine opera lui *C. Negruzzi* în 3 volume: I. *Păcatele tinereţelor* (1. *Amintiri de juneţe*; 2. *Fragmente istorice*; 3. *Negru pe alb*, *scrisori la un prieten*); II. *Poezii*; III. *Teatru*.

432. *Sprafcă* însemnează *cercetare judecătorească*, *anchetă*. Termenul e întrebuinţat în *Regulamentul Organic*. Prin evoluţie semantică prejorativă care arată felul cum priveau Românii legiuirea rusească, cuvântul a început să însemne *rezultat rău*, *sfârşit din care nu se mai alege nimic*. Cuvântul e de origină rusească *(spravka)*.

437. *Nadpis* însemnează *rezoluţie*, *apostilă* şi e întrebuinţat tot în *Regulamentul Organic*. Cuvântul e tot de origine rusească.

461. *Capot* e un cuvânt de origină franceză *(capot)* adj. invariabil, care vine dela verbul *capoter* = (*a se răsturna*), şi însemnează *fără posibilitate de a reacţiona*, *mut*, sau cum se zice în româneşte printr'o expresie echivalentă, «*rămas marţi*». *A face capot* la *A. O.* e o traducere *ad litteram* a expresiei franţuzeşti «*faire capot*» care înseamnează *a învinge*, *a bate complet pe cineva*, *a reduce la tăcere*. Cuvântul francez, «*capot*» a trecut şi în limba germană sub forma de *Kaputt (= spart, stricat, ruinat)*; *kaputt machen (= a sparge, a strica, a ruina)*, *kaputt gehen (= a se sparge, a se strica, a se ruina, a pieri, a muri)*. Afară numai dacă forma franceză nu va fi provenind din cea germană.

485. *Blajină localnică stăpânire* e o expresie ironică a lui *A. O.* prin care folosindu-se de termenul *localnică*, cuvânt de origine rusească, luat din *Regulamentul Organic*, găseşte prilejul pentru ultima oară să arunce încă o săgeată

www.dacoromanica.ro

împotriva Ruşilor al căror prieten n'a fost niciodată din punct de vedere politic, ca fiu al revoluţiei dela 1848, deşi era un mare admirator al literaturii lor. Impotriva *Şcolii Ardelene*, susţinea însă slavonismele vechi introduse în limba noastră ca şi celelalte elemente străine, definitiv cristalizate în organicitatea limbii româneşti.

486. *A sastisi* e un cuvânt împrumutat din neogreaca din timpul *Fanarioţilor*, şi însemnează *a (se) ului, a (se) zăpăci*. Aluzia fină şi ironică la stăpânirea fanariotă ca şi aceea despre ocupaţiile ruseşti de altă dată asupra Ţărilor Româneşti scoate în relief naţionalismul său luminat ca formă politică, fără să confunde însă politica naţionalistă a unei Ţări cu formele utile de cultură universală. De aceea, *A. O.*, dacă facem legătura cu tot ceea ce a spus mai înainte, nu admite amestecul străinilor în rosturile noastre de vieaţa etnică şi politică, dar în acelaşi timp admiră literatura rusească, grecească sau alta străină, fiindcă ele fac parte din patrimoniul universal de cultură de care nimeni nu se poate izola.

www.dacoromanica.ro

TABLA DE MATERII

	Pag.
Prefaţă	5— 9
Introducere	11— 93
Tehnica ediţiei	93—105
I. SCENE ISTORICE DIN CRONICELE ROMÂNEŞTI	
Prefeţele	109—111
Mihnea Vodă cel Rău	113—138
Doamna Chiajna	139—183
II. PSEUDO-KINIGHETIKOS	185—325
III. CORESPONDENŢĂ	327—496
Variante	
Mihnea Vodă cel Rău	499—507
Doamna Chiajna	507—520
Pseudo-Kinighetikos	521—531
Note	
Mihnea Vodă cel Rău	535—556
Doamna Chiajna	556—588
Pseudo-Kinighetikos	588—618

www.dacoromanica.ro

TABLA PLANŞELOR

		Pag.
1.	Alexandru Odobescu în vârstă de 57 de ani	4
2.	Desen de pe coperta (faţă) ediţiei dela 1874 din *Pseudo-Kinighetikos*	185
3.	Alexandru Odobescu (în picioare) şi C. Cornescu (pe scaun) în ţinută de vânătoare. Fotografia datează dela 1857	243
4.	Vigneta de pe coperta (spate) aceleiaşi ediţii	326
5—6.	Facsimil al scrisorii LIV din Corespondenţă	422
7.	Alexandru Odobescu în vârstă de 58 de ani	447

www.dacoromanica.ro

CORRIGENDA

Pag. 248, rândul 1 din nota 1 se va citi astfel: *Chansons* de Bèranger, *La double chasse* <în *Oeuvres posthumes, oeuvres complètes*, 2 vol., Paris, 1857>.
Pag. 313, rândul 156 se va citi astfel: — « Da-ţi-l-aş şi nu l-aş da.

www.dacoromanica.ro

MONITORUL OFICIAL ŞI
IMPRIMERIILE STATULUI,
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ
BUCUREŞTI — 1937

www.dacoromanica.ro